

ADVERTIMENT. L'accés als continguts d'aquesta tesi queda condicionat a l'acceptació de les condicions d'ús establertes per la següent llicència Creative Commons: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=ca>

ADVERTENCIA. El acceso a los contenidos de esta tesis queda condicionado a la aceptación de las condiciones de uso establecidas por la siguiente licencia Creative Commons: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=es>

WARNING. The access to the contents of this doctoral thesis it is limited to the acceptance of the use conditions set by the following Creative Commons license: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=en>

Pere Font i Homs

El Conservadorisme dinàstic a Catalunya
(1905-1914)

Crònica d'una mort anunciada

Tesi Doctoral dirigida per

Jordi Pomés Vives

Departament d'Història Moderna i Contemporània

Facultat de Lletres

Universitat Autònoma de Barcelona

Març 2023

Abstract

The main purpose of this study is to analyze the evolution of the Conservative Party in Barcelona from 1906 to 1914, from its foundation, and including the main successes of Solidaritat Catalana, until the final crisis of the party in 1914. It is generally considered that the Conservative party disappeared in Barcelona because the Catalan Nationalism won the elections at the beginning of the 20th century. Nevertheless, this affirmation should be reformed. In fact, the Catalan Nationalism's success was considered by many Conservatives as the chance to set up a new kind of political association. This association would include Carlists, Catalan nationalists from the Lliga Regionalista, as well as Catholics. It was a political project developed between 1906 and 1914. Nevertheless, despite the choices and efforts, the Conservative Party would end up being dissolved in 1914, the year of its last and deadly crisis.

Resumen

El principal objetivo de este trabajo es analizar la evolución del partido conservador en Barcelona desde 1906 a 1914, desde la formación de Solidaritat Catalana y su gran éxito electoral hasta la crisis final del partido conservador en 1914. Hay una afirmación muy generalizada según la cual el partido conservador desaparece en Barcelona a partir de la victoria electoral del catalanismo a principios del nuevo siglo XX. Sin embargo, esta consideración debe ser analizada de nuevo. De hecho, el éxito electoral del catalanismo es una oportunidad para formar un nuevo tipo de asociación política. Esta asociación incluiría carlistas, catalanistas de la Lliga Regionalista como también católicos del Comité de Defensa Social. Sería un proyecto que se desarrollaría durante esos años. A pesar de los esfuerzos e intentos realizados, el partido conservador se disolvería en 1914. Sería su última y mortal crisis.

ÍNDEX

Introducció	9-23
1. Objecte i subjecte d'estudi	13-19
1.1 Tema d'estudi	13-14
1.2 Per què un treball sobre el conservadorisme dinàstic?	14-15
1.3 Hipòtesi principal	15-16
1.4 Marc temporal	16-19
2. Notes finals	19-23
I PART “ALLÒ QUE EL VENT S'ENDUGUÉ (UN VIATGE D'ANADA I TORNADA, 1907-1909)”	24-
Capítol I Un viatge d'anada i tornada	25-147
1 ELS PREPARATIUS CAP EL VIATGE. EL CENTRE MONÀRQUIC CONSERVADOR UNA ESTRUCTURA DUAL	28-87
1.1 <i>La travessia pel desert</i>	28-30
1.2 <i>El naixement del Centre Monàrquic Conservador.-</i>	30-44
1.3 <i>Qui és qui en el Centre Monàrquic Conservador</i>	44-52
1.4 <i>L'escenari: l'impacte solidari. El “deslinde de campos”.-</i>	53-68
1.5 <i>L'extensió del fenomen solidari.-</i>	68-72
1.6 <i>Del “deslindende de campos” al terratrèmol. Les conseqüències de la Solidaritat Catalana.-</i>	72-87
2 L'ANADA: CAP A LA “L'ANTISOLIDARITAT”	87-92
2.1 <i>Entre dues solidaritats.-</i>	92-105
2.2. <i>Les eleccions del 1907. de l'esperança al desencís.</i>	105-109
2.2.1 <i>Les eleccions provincials.-</i>	109-115
2.2.2 <i>Les eleccions legislatives.-</i>	115-126
3. LA TORNADA: L'OPCIÓ PER LA CONTRASOLIDARITAT 1907-1909	126-146
.- 3.1. <i>Les conseqüències de les eleccions: una ferida lluminosa.-</i>	131
3.2 <i>El silenci.-</i>	131-142
3.3 <i>Una bocanada d'aire fresc.-</i>	142-143

3.4 <i>Els liberals</i>	144-146
Capítol II A propòsit d'una excusa: l'opció catòlica: el pressupost extraordinari de cultura	147
1. El balanç d'un matrimoni	147-174
1.1 <i>L'associacionisme catòlic.- 148-154</i>	148-154
1.1.1 <i>L'acció catòlica social: L'Acció Social Popular.-</i>	154-165
1.1.2 <i>L'acció catòlica social (2): El Comitè de Defensa Social</i>	165-174
2. EL PROJECTE DE CULTURA.-	174-181.-
3. EL CAMÍ CAP A LA CONTRASOLIDARITAT.-	181-
3.1 <i>Una Solidaritat conservadora.- 158-188</i>	182-188
3.2 <i>Entre dos nacionalismes.188-194</i>	188-194
3.3 <i>L'embrió de la Contrasolidaritat.194-205</i>	194-205
	206-
II PART L'ONADA. PARANOIA, MILITARITZACIÓ I DRETANITZACIÓ, SUBORDINACIÓ I CRISI (1909-1914)	
	215-278
Capítol i La mitificació	
1. ELS CLAROBSCURS DE LA SETMANA TRÀGICA.	217
1.1 <i>La pel·lícula.-</i>	220
1.2 <i>"Los jueves, milagro" Anticlericalisme, modernitat i religiositat.-</i>	230
2. QUI TÉ POR DE LA SETMANA TRÀGICA? TEMORS, REPRESSIONS I REFLEXIONS	241
2.1 <i>Els temors, les pors.-</i>	243
2.2 <i>"Detinguin els sospitosos habituals". La repressió</i>	248
2.3 <i>El bateig. El naixement d'un adjectiu.-</i>	257
2.4 <i>Reflexions.-</i>	264
2.5 <i>El naixement del mite.-</i>	268
3. "EL TRIOMF DE LA VOLUNTAT": LA SOLIDARITAT CATÒLICA.-	278
3.1 <i>La Solidaritat Catòlica.-</i>	279
Capítol ii. La Recristianització	288-386
1. JUAN JOSÉ LAGUARDA, BISBE.-	292
1.1 <i>Les bases.-</i>	295
2. LA RECONQUESTA DEL CARRER.-	300
2.1 <i>Mítings.-</i>	301

2.2 Aplecs.-	305
2.3 Comunions.-	306
2.4 Pelegrinatges.	307
2,5 Visites pastorals.-	312
2.6 Aposta arquitectónica	314
2.7 Exercicis espiritual	322
2.8 Les festes constantinianes.-	330
3.PARRÒQUIA I ESCOLA	331
3.1 <i>La parròquia (I): les Juntes d'Acció Catòlica.-</i>	333
3.2 <i>C.M.C i C.D.S: un estret lligam.-</i>	336
3.3 <i>La parròquia (II): xarxa associativa.</i>	340
3.4 <i>La parròquia (III): centre de propaganda.-</i>	343
4 L'ASSOCIACIONISME I EL SINDICALISME CATÒLIC.-	356
4.1 <i>L'associacionisme religiós.-</i>	359
4.2 <i>L'associacionisme femení.-</i>	363
4.2.1 <i>La Lliga de Sres. per a l'Acció Catòlica.-</i>	366
4.2.2 <i>La Lliga de Compradores.-</i>	369
4.3 <i>El sindicalisme catòlic.-</i>	372
5. CPNCLUSIONS.-	375-386
Capítol III Dretanització i subordinació	387
1.TOT ESPERANT LA COALICIÓ DE DRETES.-	390
1.1 Dretes i esquerres: la Coalició de Dretes.-	391
1.2 Conspiració de silenci: la mort de la Solidaritat Catalana.-.	395
1.3 Un cicle electoral: d'una elecció a una altra.-	397
1.3.1 Les eleccions provincials	400
1.3.2 Les eleccions municipals.-	410
1.3.3 Les eleccions legislatives de maig del 1910	412
1.3,4 Les eleccions de senadors	418
1.3.5 Godot ha arribat. Les eleccions municipals de novembre del 1911	420
.-	
2 ELS CONSERVADORS DINÀSTICS JA TENEN C CASA (O QUAN UNA MUDANÇA ESDEVÉ SUBORDINACIÓ).	425

2.1 Les Solidaritats.-	426
2,2 El llenguatge i els conservadors.-	433
2.3 Els pilars de la Coalició de Dretes.-	438
2.3.1 El Comitè de Defensa Social i el Bisbat.-	439
2.3.2 L'operació "Diario de Barcelona".-	442
2.4 Comença el crepuscle dels Déus.-	445
Capítol IV La crisi	449-529
1 LA CRISI	451
1.1 Quan les armes estan ben esmolades.-	451
1.2. La cursa.-	455
2 LA JOVENTUT CONSERVADORA.-	461
2.1 La primera canonada: la Joventut Conservadora es prepara.-	464
2.2 La segona canonada: l'oferta ideològica de la Joventut Conservadora.-	466
2.3 Les Joventuts i la Nota de Maura (gener 1913).-	490
2.4 Tercera canonada o la defenestració definitiva de G. de Boladeres.	-474
2.5 El llarg debat entorn les Mancomunitats.-	492
3 ENTRE ESCIL·LA I CARIBDIS: LES CONTESES ELECTORALS	500
3.1 Les eleccions provincials.-	501
3.2 Les eleccions municipals.-	510
4 ESQUERDA, MOTÍ I NAUFRAGI	515
4.1 L'esquerda.-	516
4.2 El motí de la Bounty.-	522
4.2.1 Els mauristes.-	526
4.2.2 Els datistes.-	528
CONCLUSIONS	530-5.32
ARXIU CONSULTATS, BIBLIOTEQUES I PREMSA	533-536
BIBLIOGRAFIA	536-559
APNDIXOS	560-589

INDEX DE QUADRES, GRÀFICS I MATÈRIES

Quadres

Quadre I	Sectors professionals CMC	42
Quadre II	Relació de conservadors per generació	52
Quadre III	Habitants i habitatges Barcelona	81
Quadre IV	Monàrquics catalans escollits diputats provincials 10 Març 1907	110- 111
Quadre V	Composició política de les Quatre Diputacions Provincials catalanes 1905-1907	112
Quadre VI	Candidats monàrquics al Congrés, abril 1907	121-122
Quadre VII	Nombre d'assistents als exercicis espirituals	323
Quadre VIII	Participants als exercicis per comarques	325
Quadre IX	Sacerdots inscrits a l'Associació d'Eclesiàstics	361
Quadre X	Sindicats catòlics vinculats a l'ASP	376
Quadre XI	Diputats provincials escollits 1909	400
Quadre XII	Diputats provincials escollits 1911	401
Quadre XIII	Diputats provincials escollit entre 1909-1911	465
Quadre XIV	Candidats dinàstics escollits eleccions provincials 1909-1911	
Quadre XV	Candidats Coalició de Dretes 1911	421
Quadre XVI	Candidats dinàstics escollits eleccions provincials 1913	506-507
Quadre XVII	Diputats provincials escollits 1913	507
Quadre XVIII	Diputats provincials escollits 1911-1913	508

Gràfiques

Gràfica I	Membre del C.M.C, 1906	36
-----------	------------------------	----

Gràfica II	Nombre de sectors conservadors Juntas CMC	37
Gràfica III		37
Gràfica IV	Nombre d'habitants, edificis, habitatges	82
Gràfica V	Distribució geogràfica dels assistents	219
Gràfica VI		230
Gràfica VII	Setmana Social Barcelona, abril 1910	232
Gràfica VIII	Diputats provincials electes 1909-1911	309
Gràfica IX	Diputats escollits per Catalunya 1910	412
Gràfica X	Joventut Conservadora abril-maig 1912	471
Gràfica XI	Grups polítics Mancomunitat	503

Mapes

Mapa I	Habitatges, gabinetants `per districtes	81
Mapa II	Delegacions del CDS 1911	170
Mapa III	Nombre d'actes celebrats per Diòcesis catalanes	321
Mapa IV	Centres Conservadors a Catalunya 1910-1912	451
Mapa V	Joventuts Conservadores existents 1913	487

INTRODUCCIÓ

Afirmava en un moment qui fou president del govern provisional de la tot just proclamada II República l'abril del 1931, l'antic monàrquic liberal Alcalá Zamora, que els problemes de l'Estat espanyol no eren de caire econòmic, polític o social sinó que eren històrics. En gran mesura al vell polític andalús i antic monàrquic del partit liberal, no li faltava bona part de raó. Fora de l'evident to regeneracionista que traspuaven aquestes paraules, el que deixava prou clar era l'extraordinària complexitat històrica a la qual s'enfrontava el nou règim polític. L'herència que recollia la jove República que començava a caminar no era gens fàcil. Tot allò que la Restauració borbònica no s'atreví a enfrontar-se, bé per incapacitat pròpia del sistema, dels seus protagonistes o per manca de voluntat, tan se val, ho hagué d'assumir el nou sistema polític. La ironia del cas és que qui afirmava tal cosa és qui fou un dels polítics del sistema canovista pel vell partit liberal, ferotge opositor a Cambó i els regionalistes en general i, a més, amb responsabilitat governamental en algun moment.

És prou sabut el llarg llistat de demandes a la qual s'hagué d'afrontar la nova República. Esmenten tan sols algunes a tall d'exemple: la difusió de la secularització i les relacions Església-Estat; la proliferació d'ordes religiosos produït des dels anys vuitanta del segle XIX; el debat sobre qui ha de dirigir i controlar l'ensenyament; la problemàtica territorial centrada en la discussió eterna sobre algun tipus d'autonomia política i administrativa per a Catalunya; les condicions salarials i laborals de la classe obrera; una estructura de la propietat de la terra concentrada en poques mans i que en diferents territoris hispànics deixava en la misèria diària la seva pagesia; la violència política i social com a resposta comuna a la qual recorria tant l'Estat, tant les classes dirigents fossin d'on fossin territorialment o la mateixa classe obrera i la pagesia; un exèrcit ineficaç, desfasat, sobredimensionat d'oficials i dividit entre "*junteros*" i "*africanistas*"; un nacionalisme espanyol essencialista, ontològic, que considera Espanya com a quelcom evident, que s'explica *per se*, que només és i ha de ser catòlica i recorre a mites inventats (la Verge del Pilar, el Sagrat Cor, la Immaculada...) per explicar-se i, de fet, imposar-se. És el que algú ha anomenat

nacionalcatolicisme¹. En fi, tots ells, temes, aspectes o factors que s'han forjat al llarg del segle XIX, probablement abans i tot. Cap a finals de la dinovena centúria i principis de la següent, han cristal·litzat definitivament com una mena de massa fins que finalment amb l'adveniment del nou règim republicà l'abril del 1931 han esdevingut tan transcendents i decisius que ajudaran a establir el tràgic destí d'aquell sistema polític.

El propòsit del treball que tot seguit s'ofereix no és pas analitzar l'extraordinària complexitat de la II República, ni fer-ne una revisió bibliogràfica. Cert o no, hi ha un tòpic que afirma que tota la bibliografia publicada pel que fa a la II República i la Guerra Civil subsegüent donaria una volta sencera al planeta. Sense cap ànim de menysvalorar la transcendència del període republicà, pretenc retrocedir uns quants anys en el temps i centrar la mirada en els temps anteriors al règim d'abril del 1931. Fa molt de temps, el filòsof italià Benedetto Croce advertia que tota història és història contemporània perquè l'historiador no pot fugir en cap moment del marc temporal que li ha tocat viure i per les profundes continuïtats històriques existents entre un període o un altre.

Les properes pàgines pretenen exposar els elements essencials sobre els quals es basarà el treball que aquí s'ofereix, quines són les seves pretensions, com s'articularà i tot allò que el fa possible. Per a tal fi, la següent exposició s'articularà en dues parts ben clares. En la primera d'elles, sota el nom de Objecte i Subjecte, es relatarà l'objectiu essencial del treball, el seu marc temporal o la seva hipòtesi, entre d'altres aspectes. En unes altres paraules, s'oferirà l'esquelet sobre el qual s'estructura aquest treball. Per acabar, clourem aquesta Introducció amb unes notes finals que en gran mesura funcionen com un gran calaix de sastre on, entre altres coses, es justificarà l'articulat del treball la seva llarga història, les fonts consultades o les seves deficiències. Finalment,

¹ El llistat bibliogràfic és immens i per tant aquí només apuntem una petita selecció sense cap ànim de ser rigurosos, cosa que deixem per més endavant. Sobre l'Església catòlica durant la II República, Hilari RAGUER, *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil*, Barcelona, Ediciones Península, 2001 (Col. Historia, Ciencia y Sociedad). Sobre l'exèrcit espanyol i el pes dels africanistes, Gustau NERÍN, *La Guerra que vino de África*, Barcelona, Crítica, 2005 o també Sebastian BALFOUR, *Abrazo mortal: de la guerra colonial a la Guerra Civil en España y en Marruecos (1909-1939)*, Barcelona, Ed. Península, 2002. Sobre la construcció del culte espanyolista a la Verge del Pilar de Saragossa, Francisco Javier RAMÓN SOLANS, *La Virgen del Pilar dice... usos políticos y nacionales de un culto mariano en la España contemporánea*, Zaragoza, Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014, (Col. Ciencias Sociales, 100). Pel que fa al Sagrat Cor de Jesús, Joseba LOUZAO VILLAR, "El Sagrado Corazón de Jesús como instrumento de nacionalización (c. 1898-1939). Breves notas para un estudio pendiente", a MARIANO ESTEBAN DE VEGA, María Dolores DE LA CALLE VELASCO (EDS.) *Procesos de nacionalización en la España contemporánea*, Salamanca, Ediciones de la Universidad de Salamanca, 2010,

caldrà afegir-hi algunes qüestions que, tot i ser de caràcter personal, ajuden a explicar la història interior d'aquest treball que tot seguit es presenta.

1. OBJECTE I SUBJECTE D'ESTUDI

Manllevo aquests conceptes d'un evident contingut filosòfic per indicar els camins sobre els quals pivotarà el nostre estudi. Per objecte entenc allò que analitzarem en les properes pàgines i per subjecte les característiques de tot tipus que ajudaran a definir el nostre actor d'anàlisi. Aquesta diferenciació ens permetrà situar en primer lloc allò que ens pretenem estudiar i les raons que ajuden a explicar l'elecció feta. Finalment, amb el segon nom que encapçala aquest apartat s'establirà la hipòtesi sobre la qual s'estructura aquest treball, el seu marc cronològic, l'estat actual de la bibliografia editada fins ara i s'oferirà la relació d'apartats que tot seguit s'aniran exposant. es farà un petit balanç bibliogràfic. D'aquí que les següents pàgines s'estructuren en cinc apartats seguint l'ordre que tot just s'acaba d'exposar. He preferit establir una divisió de tal tipus en el clar propòsit de facilitar la comprensió del treball que s'oferirà d'ara en endavant.

1.1 Tema d'estudi.-

Tot llibre escolar o de caire divulgatiu sobre la Restauració monàrquica del 1874 exigeix un considerable volum de pàgines. És inevitable, en tant que són múltiples els aspectes que es volen estudiar. La llista seria excessivament llarga, des del caciquisme fins al sindicalisme obrerista, passant entre altres pels moviments polítics i ideològics amb el catalanisme com a obligada referència, o el paper de l'Església i la conflictivitat social entre ells... De tots ells n'hi ha un sobre el qual a vegades es passa de puntetes o, sinó, es redueix a unes determinades personalitats polítiques. M'estic referint als partits dinàstics, siguin en els liberals o els conservadors.

És difícil intentar explicar aquest oblit tot i la coneguda importància que tenien en el funcionament del règim canovista i els camins posteriors que seguien els seus seguidors.. Pot haver influït el descrèdit que tradicionalment ha anat acompanyant la història política des de la renovació que experimentà la historiografia, tant la d'aquí o fora del Principat, a partir de la segona meitat del segle XX. Probablement, pogué tenir part de responsabilitat la força que durant

un cert temps exercí el marxisme en la historiografia. Fa alguns anys, el professor Ucelay Da Cal parlava en aquest sentit de la vigència d'un front populisme que era hereu del que anomenava guerracivilsme en els estudis històric catalans i, en general, espanyols. A hores d'ara, aquestes asseveracions estaran força desfasades però no deixen de ser un bon suggeriment d'allò al que es prestava interès i del que es deixava de banda. I el que es menystenia era, entre altres coses, aquells partits dinàstics tot i l'evident presència que exercien en algunes àrees de Catalunya en algunes conteses electorals. Aquest és el nostre subjecte d'estudi: l'evolució del partit conservador a la Catalunya dels primers anys del segle XX, més concretament entre els anys àlgids que van del 1905 al 1914.

1.2 *Per què un treball sobre el conservadorisme dinàstic?*

En aquest senti, potser només cal fer una breu ullada a diferents idees que, de tan repetir-les arribaren a convertir-se en una mena de suposades *veritats* històriques sense fer-se cap més pregunta. Per exemple, molt sovint es repeteix l'asseveració feta per Borja de Riquer fa més de trenta anys segons la qual a partir de l'ensulsiada del caciquisme a la ciutat de Barcelona el 1901 el partit conservador desapareix absolutament. En gran mesura aquest autor recollia la idea vicensiana de la debilitat del caciquisme a Catalunya: aquest era "*un paravent superficial de la realitat catalana*", quelcom imposat al Principat, d'arrel agrícola i que amb una simple crisi tot cauria amb gran facilitat². Per extensió, és com si volguéssim dir que el monarquisme dinàstic no és propi del nostre petit país sinó, més aviat, provinent d'aquí com si tothom fos dinàstic d'un dia a un altre. La manca d'elecció de diputats dinàstics al Congrés espanyols per la capital catalana i el tancament del seu òrgan d'expressió, *La Dinastía*, el juny del 1904, vindrien a corroborar aquesta impressió. Aquesta afirmació s'estenia a d'altres entitats que hom qualificaria, genèricament, de "dretes". Per exemple, Joaquín Romero Maura en el seu clàssic estudi sobre la Barcelona de la primera dècada del segle XX, afirmava que el Comitè de Defensa Social no obtenia cap regidor al consistori de la capital catalana "*ni por casualidad*".

²Borja de RIQUER *Lliga Regionalista. La burgesia catalana i el nacionalisme*, Barcelona, Edicions 62, 1977. En canvi, en les seves obres més recents ja no esmenta tal tesi. Per exemple, del mateix autor, *Alfonso XIII y Cambó. La monarquía y el catalanismo político*, Barcelona, RBA, 2013. El caciquisme com a quelcom aliè a Catalunya ja ho digué fa molts anys Jaume VICENS VIVES: *Industrials i Polítics (Segle XIX)*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 1983 (1ª reimpressió), pp 286-290 (Història de Catalunya. Biografies Catalanes, vol. 11).

Tanmateix, aquesta afirmació planteja més problemes que no pas respostes fruit d'una sèrie d'oblits, si és que el terme és correcte. Per exemple, es menysté l'existència d'un Centre Monàrquic Conservador a la capital catalana entre el 1905 i 1914, aproximadament, i amb tres presidents (Francisco de Benet y Colom, Guillermo de Boladeres i Gustavo Peyra). També s'oblidaria el desenvolupament històric del Comitè de Defensa Social del qual només sabem de la seva existència, i aquí s'acaba tot. La historiadora nordamericana Connelly Ullman en el seu famós llibre sobre la Setmana Tràgica dels anys setanta ja en parlava. En una altre moment, Romero Maura, en la seva coneguda obra de *La Rosa de Fuego* arribava a escriure, gairebé literalment, que els candidats del Comitè en els comicis municipals no sortien escollits ni per casualitat³. Una afirmació falsa quan sí que aconseguiren, en algun moment, l'elecció d'un regidor. Rafael Vallet Sabater, n'és un bon exemple del que diem. Però fora d'aquí ja no sabem res més. I com què existir implica ser, amb tot el que això implica de característiques pròpies, els interrogants neixen per sí sols i ràpidament. Són preguntes com qui eren uns i altres, què pensaven, què es proposaven, què compartien, què llegien, hi havia vincles de col·laboració ells, on es trobaven...

Els oblits malauradament no acaben aquí. Per exemple, l'elecció durant alguns anys d'un dinàstic com Jaime Mans com a regidor al consistori barceloní pel districte VII, un districte per altra banda força heterogeni i divers que a grans trets abraçaria part de Les Corts, Hostafrancs i Sans... O també, i ara marxant un xic del marc estrictament urbà, la presència d'alguns de representants monàrquics a la Diputació Provincial de Barcelona com són un Trinitat Mª Oms, un Francesc d' Asís Bartrina o un Cayetano Marfà, per dir tan sols dos noms. I això deixant de banda les seves aproximacions a la Lliga que en tot cas suggereixen altres dificultats. O a nivell més general, s'oblida que en alguns districtes catalans era segura l'elecció d'un dinàstic. Es posa el conegut exemple d'Alfons Sala, sempitern diputat per Terrassa⁴. Però s'obliden altres districtes relativament llunyans a Barcelona com el de Torroella de Montgrí, amb un Robert

³ Joan CONNELLY ULLMAN, *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo*, Barcelona, Ariel, 1972; Joaquín ROMERO MAURA, *La Rosa de Fuego. El obrerismo barcelonés de 1898 a 1909*, Madrid, Alianza Editorial, 1989.

⁴ Sobre Alfons Sala, Josep PUY I JUANICÓ, *Alfons Sala i Argemí, industrial i polític 1863-1945*, Terrassa, Arxiu Tobella, 1983

Robert i Surís, comte amb el de la localitat homònima, o per un període més curt un Julio Fournier o el ja esmentat Gustavo Peyra. O per al cas de Berga, un José Enrique de Olano y Lozoga, comte de Fígols. I no posem el cas de senadors, molts d'ells de nomenament reial, com un Agustín Viñamata, un José Monegal o els ja esmentats Benet y Colom o Robert Robert⁵. En fi, potser són diverses evidències que ens obliguen per unes banda a reconsiderar la presència dinàstica, almenys pel que fa als conservadors, i per l'altra, a posar sobre la tapeta la necessitat d'estudiar el conservadorisme dinàstic.

1.3 Hipòtesi principal.-

És de bon antuvi força difícil establir una hipòtesi per a una entitat com és la conservadora barcelonina que valgui per a tot el període que volem estudiar i més si hom té en compte l'extraordinària i complexa evolució que experimenta durant els anys que pretenem tractar. Una dificultat que augmenta si ampliem, ni que sigui uns moments, per als quatre o primers anys que anirien del 1898 a 1903 o, a tot estirar, el 1905. Probablement, seria més correcte parlar d'una hipòtesi complexa. Amb aquest adjectiu em refereixo a una hipòtesi mare que es desdobra alhora en unes altres en funció dels reptes als quals ha de fer front el conservadorisme dinàstic, essencialment barceloní però per extensió aplicable a la resta del Principat. Dit d'una manera més clara, som davant d'un joc de *matrioshkes* russes perquè en el seu si incorpora una difícil establir una hipòtesi comuna per a tots aquells anys. Probablement, seria més adient establir una sèrie d'hipòtesis com si fóssim davant d'un joc de *matrioshkes* russes en què anem obrint successivament una nina per donar-ne lloc a una altra més petita que l'anterior.

La hipòtesi mare és que el partit conservador no desapareix el Cercle Conservador Liberal, fundat a la capital catalana el 1883, quan el seu cap, Manuel Planas i Casal, dissol l'entitat vint-i-tres anys després, el 1904 per ser més exactes. El que s'obre a partir d'ara és un procés de reorganització que és paral·lel a la progressiva consolidació que per aquelles mateixes dates es registra en dues noves forces polítiques com són els regionalistes de la Lliga i el

⁵ Isidre MOLAS, *Els senadors conservadors catalans*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2007, (Col Working Papers, nº 260).

republicans de Lerroux. Una reorganització que planteja una complexitat d'opcions. Bàsicament, aquestes serien tres. Totes elles tenen llurs pros i contres i un preu a pagar. La primera consisteix en apropar-se a la Lliga Regionalista un cop aquesta s'ha redefinit en un sentit conservador arran de l'escissió patida el 1904 amb motiu del viatge reial, o bé continuar subordinats a allò que es decideix a la capital espanyola. L'avantatge del viratge cap a la Lliga seria una presència pública continuada. El risc, però, és doble. Per una banda, iniciar un període de progressiva dependència que a la llarga, pugui significar la seva desaparició. Per l'altre, perdre capacitat de moviment i d'influència en els cercles governamentals per dependre d'allò que es pactés en els despatxos palatins. En canvi, continuar amb la dependència envers Madrid permetria que els conservadors poguessin mantenir un protagonisme que evidentment perdien en el primer cas.

Aquesta primera tria en comporta una altra, en segon lloc. Optar per l'apropament als regionalistes significa assumir un discurs catalanista. Pel contrari, si s'escull la posició contrària, vol dir incorporar un discurs nacionalista espanyol del tot ontològic on el catolicisme esdevé un tret inseparable. En unes altres paraules, el que s'ha vingut en anomenar nacional-catolicisme. Aquest camí podria donar lloc a la formació d'un ample moviment polític i ideològic que aniria des del carlisme, els regionalistes de la Lliga fins als catòlics d'una entitat creada durant els primers anys del nou segle XX i que rep el nom de Comitè de Defensa Social. Tot això incorporant en el seu si, òbviament, els mateixos conservadors dinàstics. Aquesta opció comporta, alhora, incorporar un discurs social fins ara inexistent en el conservadorisme dinàstic. Aquest contingut social vindria des de sectors laics i eclesiàstics i els seus intents de constituir un sindicalisme catòlic. En aquest sentit jugaria un paper rellevant el Bisbe Juan José Laguarda.

D'aquí es deriva una tercera i última opció corol·lària de tot el que hem anat apuntant fins ara. Apropar-se a la lliga i aspirar a formar una nou projecte de partit comporta superar definitivament el tradicional model de partit de quadres d'arrel caciquil. En definitiva, es tracta d'optar entre la modernització o la tradició.

Totes aquestes opcions constaten clarament que el període de temps que a grans trets va de l'anomenat desastre del 1898 al naixement del primer partit polític modern i catalanista com és la Lliga Regionalista del 1901 no constitueix

cap gran crisi sinó, simplement la continuació d'un tret que és històric en el si del conservadorisme dinàstic barceloní i, per extensió, català. En unes altres paraules, la crisi és un element que travessa horitzontalment la història de l'entitat dinàstica de Planas i Casals des de la seva constitució en un llunyà 1893. És un fet latent, consubstancial en la seva existència i que es repeteix cíclicament diverses vegades fins que, finalment, provoqui una nova escissió el 1914, aquesta vegada mortal. Expressant-se en termes més literaris, la vida del centre conservador barceloní és la crònica d'una mort anunciada.

1.4 *El marc temporal.*-

Ja és prou sabut que el temps és un terme difícil de definir. N'hi ha diversos, de temps: musical, esportiu, cinematogràfic, astronòmic, històric... El temps, per tant, fa referència a l'existència, a l'edat, a l'època, a la cronologia i, en definitiva, a l'ésser humà. L'historiador britànic E.H. Carr afirmava ja fa força anys com recordava E.H Carr fa força anys. El malaguanyat Marc Bloch afirmava que la Història és la matèria que tracta l'home en el temps. Per la seva banda qui fou un dels directors de la famosa revista gal·la dels *Annales*, Ferdinand Braudel, diferenciava entre un temps a llarga durada i un a curt termini. L'historiador espanyol Julio Aróstegui, escrivia que la Història seria un diàleg entre el canvi i la durada ("*el tiempo es la denotación del cambio*" escriu amb una clara connotació heraclètica). Més proper a les nostres contrades, Pierre Vilar afirmava que el temps li permet a l'historiador pensa⁶.

Sense cap pretensió d'exhaustivitat historiogràfica, aquestes afirmacions ens permeten veure que sempre serà un tema polèmic qualsevol periodificació cronològica que hom esculli a l'hora d'iniciar tot estudi històric. La lògica història suggeriria escollir com a coordenades temporals les que van del 1875 al 1923. Serien unes dates òbvies i, a més, molt clàssiques. Una altra podria marcar iniciar el nostre estudi cap el 1898, que seria tan útil com òbvia. He preferit començar el nostre estudi amb la constitució del Centre Monàrquic Conservador el 1906. Seria el principi del repte organitzatiu al qual faran front els conservadors dinàstics barcelonins amb totes aquelles opcions que apuntava un xic més

⁶ E.H. Carr, *Qué es la Historia*. Barcelona, Ed. Ariel, ; Marc Bloch, *Introducción a la historia* México-Madrid-Buenos Aires, Fondo de Cultura Económica, 1980 (Col. Breviarios del Fondo de Cultura Económica, 64), especialment pp. 26-27; Julio ARÓSTEGUI, *La investigación histórica: teoría y método*, Barcelona, Ed. Crítica, 1991, en especial el capítol 4, pp. 195-233. L'afirmació a pàg. 231i; finalment, Perre VILAR, "Pensar històricament", dins *Reflexions d'un historiador*, València, Universitat de València, 1992..

amunt. Per una altra banda, la data de finalització podria ser ben bé el 1913 amb el trencament entre els dos grans capitosts del partit conservador a nivell estatal, Maura i Dato. La data marcaria el principi de la pretensió d'organitzar un nou model de partit marcat per un espanyolisme exacerbant, autoritari i catòlic, Això és, en definitiva, el maurisme⁷. Personalment, situo com a data dinal la següent, el 1914. La casualitat històrica vol que sigui el moment de l'esclat de la Gran Guerra. Més concretament, entre els dos primers mesos d'aquesta data és quan aquella entitat formada vuit anys abans es fragmenta donant lloc a unes noves organitzacions conservadores. Aquesta divisió revela un gran fracàs històric per als dinàstics catalans que posa fi a tots els intents organitzatius que s'han iniciat a partir del 1906.

Per tant, per començar a concloure, aquesta tesi no vol ser una història política en el sentit clàssic. Si hi fos, seria fàcil limitar-se a veure el ventall de resultats electorals i poca cosa més. De fet, l'estudi que s'ofereix s'inspira en la renovació d'aquella disciplina iniciada a França amb René Rémond i els seus deixebles que incorpora elements diversos com la importància de l'individu, l'economia o la cultura⁸.

La tesi que s'exposa tot seguit s'estructura en dues grans parts tenint la Setmana Tràgica com a gran element divisor. En la primera d'elles, encapçalada amb el cinematogràfic títol d'una famosa pel·lícula nordamericana del 1939, *Allò que el vent s'endugué*, s'expliquen les bases sobre les quals hom aspira a formar aquell nou i ample moviment polític i social. Una nova proposta que s'emmiralla en la naixent Solidaritat Catalana. i que vol ser tan heterogènia com ho és l'esmentada coalició electoral: des dels mateixos conservadors dinàstics fins els catòlics del Comitè de Defensa Social, una entitat nascuda a la capital catalana el 1903. D'aquí que hom parli en un primer moment d'antisolidaritat per passar poc després a usar el de contra solidaritat. La segona part, té un nom molt més

⁷ De fet aquesta data ja fou també l'assenyalada per Juan Avilés Farré a "Catolicismo y derecha autoritaria. Del maurismo a Falange española", dins Paul AUBERT (coord.), *Religión y sociedad en España (siglos XIX y XX)*, Madrid, Casa de Velázquez, 2002 (Collection de la Casa de Velázquez, n° 77). També, Javier TUSELL/ Juan AVILÉS, *La derecha española contemporánea. Sus orígenes: el maurismo*, Madrid, Espasa Calpe, 1986; María Jesús GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, *Ciudadanía y acción: el conservadurismo maurista, 1907-1923*, Madrid, Siglo XXI, 1990 (Col. Historia, s/n), i Julio GIL PECHARROMÁN, *Conservadores subversivos. La derecha autoritaria alfonsina (1913-1936)*, Madrid, EUEDEMA, S.A, 1994 (Col. Estudios de Historia Contemporánea, s/n).

⁸ René RÉMOND, *Les Droites en France*, Paris, Éditions Aubier Montaigne, 1982 (Collection Historique, s/n), reimpressió del 1985. L'edició original, del 1954, es titulava *Les Droites en France de 1815 à nos jours. Continuité et diversité d'une tradition politique*.

llarg que inclou aspectes diversos com la mitificació que se'n farà de la Setmana Tràgica; l'esforç de recristianització que li seguirà amb el que això implica de dretanització i per tant el de subordinació, aspectes els quals es tractaran en el tercer capítol. Li seguirà un quart capítol en el qual s'analitzarà com tots aquest aspectes i esforços duen a una crisi letal dels conservadors barcelonins. Finalment, clourà aquest estudi amb unes ineludibles conclusions en les quals en servirà alhora de resum.

2. NOTES FINALS

No voldria acabar aquesta Introducció sense fer referència a la seva gènesi. En el nostre cas, la història que hi ha al darrere d'aquestes pàgines poden ajudar a explicar els inevitables dèficits que hom pugui trobar en la lectura d'aquestes pàgines. A més, com també s'ha advertit abans, aquesta secció té molt de calaix de sastre en el qual es tracten temes diversos com el per què de les referències cinematogràfiques utilitzades, l'ús dels noms personals, les deficiències inevitables que té tot treball i, finalment, unes notes obligatòries d'agraïment.

L'origen remot d'aquesta Tesi es remunta a un jove llicenciat en Història que farà ja quaranta anys tingué la curiositat d'estudiar el partit conservador a la Catalunya del primer quart del segle XX. Per fer-ho possible el projecte de treball rebé una subvenció de l'aleshores anomenada Comissió d'Investigació i Recerca i Innovació de la Generalitat de Catalunya en un llunyà 1988. Això permeté, entre altres coses, un apropament a fonts primàries com secundàries i el buidatge de premsa, en especial del *Diario de Barcelona*. L'ajut econòmic permeté una relativa llarga estada a Madrid durant la qual es consultà l'Arxiu Maura, l'Històric Nacional, l'Hemeroteca Municipal de Madrid i una infructuosa visita a l'Arxiu del Congrés dels Diputats. D'aquesta recerca prové una bona part del contingut documental que ha format l'esquelet de l'estudi. Però també algunes deficiències que d'una manera o altra han pogut incidir en el que ara es presenta.

Malauradament, la dificultat que implica tota recerca per a tot principiant i, en especial, circumstàncies personals que comporten el fet de fer-se adult es giraren ben aviat en contra de l'aspirant. Concretament, el procés de treball patí dues interrupcions temporals, de tres anys la primera i, la segona, molt més llarga per un període gairebé de 20 anys fins que es reprengué, ara sí de manera

definitiva, aquest estudi a partir del 2016-2017. Paulatinament, agafà una certa mesura que han passant els anys. És d'aquest últim període del qual prové una altra part formadora d'aquell esquelet que comentava poques línies enrere.

La primera dificultat es pogué esmenar gràcies a la seva poca durada. En canvi, la segona ha pogut influir-hi molt més i de manera diversa. Per una banda, els canvis tecnològics d'aquestes dues últimes si bé han ajudat a la represa, també han perjudicat per la caducitat de les eines de treball utilitzades en el seu moment. En segon lloc, una major maduresa intel·lectual filla en part del bagatge de lectures que el temps aporta ha pogut ajudar metodològicament i conceptualment. Tot i així, és cert que el pas del temps i la mobilitat física que moltes vegades l'acompanya també han jugat en contra. En tercer i últim lloc, la represa de la investigació en aquests últims cinc anys ha pogut ajudar en especial a l'hora d'ampliar la recerca documental, en especial aquella disponible des d'aquí Catalunya. És el moment d'esmentar l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona, el Diocesà de la mateixa ciutat o el de la Diputació de Girona. Però no han facilitat l'ampliació cap a d'altres fonts localitzades a la capital espanyola com pot ser l'Arxiu Natalio Ribas o, tot i que aquest últim és d'accés més difícil com pot ser l'Arxiu Dato. També no s'ha pogut ampliar la consulta de correspondència adreçada a Antonio Maura per part d'altres personatges com poden ser Àngel Ossorio o Teodoro Baró, director del *Diario de Barcelona* durant alguns anys. O revisar el famós expedient de Governació disponible a l'Arxiu Històric Nacional. Les obligacions laborals com els costos econòmics de tal consulta han estat elements contraproductius.

Un segon aspecte que pot sorprendre és la referència cinematogràfica que acompanya molts dels títols de capítols, apartats o seccions que estructuraven l'actual exposició. És un recurs que, per una banda, pretén contextualitzar i descriure més entenedorament el que s'apunta. A més, aspira a fer una lectura més lúdica lluny de l'erudició intel·lectual a la qual tot sovint s'acusa a la historiografia. També té un propòsit personal: servir d'homenatge a un pare que esmerçà anys de la seva vida en el món del cinema. Qui escriu aquestes línies no oblida que, d'infant acompanyava a la feina o al cinema sense saber on anava i fins i tot li explicava les escenes de la pel·lícula de torn. Un home que, a més dels obligatoris viatges a la capital espanyola i assistir al rodatge d'alguns films,

fins i tot tingué l'oportunitat de viatjar a Roma a la dècada dels setanta per un projecte filmic que, finalment, no va poder veure la llum. En aquella estada pogué conèixer i tractar personalment grans noms de la cinematografia italiana: Anna Magnani, Vittorio de Sica, Alberto Sordi, Marcello Mastroianni, Sofia Loren, Vittorio Gassman... La llista seria llarga. Des d'aleshores, el cinema i la capital italiana acompanyaren a qui escriu aquestes línies i que no oblidarà mai l'emoció que sentí a l'hora de veure la càmera amb la qual tenia de costum rodar un magistral i incomparable Federico Fellini. De passada, amb aquest recordatori patern, es pretén homenatjar aquella generació de nascuts a finals de la dècada dels anys trenta i principis dels quaranta. Unes persones que, per ineludibles raons biològiques, estan desapareixent i que van suportar penalitats que els nascuts en dècades posteriors difícilment podem imaginar. Una generació que, en definitiva, podem qualificar com a heroica i que ara, malauradament, ningú els reconeix res.

Una tercera justificació té a veure amb el nom propi de la majoria de polítics dinàstics. Contravenint una norma no escrita per la qual el nom de personalitats catalanes ha de ser en aquesta llengua, personalment he preferit anomenar-los en castellà. Així, parlaré d'un Gustavo Peyra, Eduardo Aunós, Jaime Mans, José Mlà y Pi, i tants d'altres, i no pas el seu corresponent en català. La decisió pot semblar sorprenent i obeeix a dues raons. La primera, cal reconèixer-ho, és de caire ideològic. La segona, és la llengua que utilitzaven en públic i, que de ben segur, el nom en castellà seria amb el qual se sentirien més còmodes i, fins i tot, identificats. No pretenc de cap manera treure la catalanitat dels personatges, entesa aquesta en el sentit de naixença, però de cap manera en un d'ideològic. Com a bons burgesos educats en castellà, per a ells aquesta llengua devia ser la de cultura i el català, tan sols una d'ús domèstic i secundària a la primera. En canvi, mantinc el nom en català per a aquells individus de menor transcendència històrica o de major sensibilitat catalanista com seria el cas, per exemple, d'un Francesc d'A. Bartrina o d'un Trinitat Mª Oms per als conservadors.

Per acabar, és del tot obligatori dedicar un apartat final d'agraïments. La honestat intel·lectual ho requereix. És imprescindible esmentar a qui fou en un primer moment el director d'aquest projecte de Tesi i professor durant els estufis universitaris, Pere Gabriel. Un agraïment per la seva paciència a l'hora d'esperar

que li entregués el redactat d'un capítol i a més pels seus consells, comentaris i correccions dels primers escrits que se li presentaven. També esmentar els professors i professores membres de la comissió de seguiment de la tesi: un malaurat Antonio Moliner (a.c.s); Mª Gemma Rubi i Casals pels seus consells, suggeriments i ànims per veure acabada aquesta Tesi; breument Jordi Figuerola que, tot i ser membre de la Comissió per tan sols un any, feu unes advertències oportunes i que s'han procurat seguir. Fora de l'àmbit universitari, haig d'esmentar obligatòriament al personal de la Fundación Maura, i en especial al seu responsable, per la seva atenció i amabilitat a l'hora de facilitar la documentació. Amb ell, el gestor que a l'hora d'escriure aquestes línies era el responsable de l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona que es mereix una més bona localització i recursos. També a Alfons Pareja, descendent de qui fou Secretari del Comitè de Defensa Social, Cayetano Pareja, que em facilità el contacte amb el net d'aquest personatge i que conservava alguna documentació de tal entitat,. Malauradament, només es preservà aquella que era més personal, com també part de la col·lecció de l'òrgan d'expressió del Comitè, la *Gaceta de Cataluña*, que també és incompleta a Ca l'Ardiaca o la Biblioteca de Catalunya. De manera més personal, haig de referir-me als meus pares que en el seu moment ajudaren econòmicament i mai van posar cap objecció a cap projecte personal com és aquest. Per últim, també vull donar les gràcies al director d'aquesta Tesi, en Jordi Pomés, pels seus consells, comentaris i, en especial, la seva paciència a l'hora d'esperar les entregues graduals dels capítols que ara formen l'estudi que tot seguit s'ofereix. I com sovint s'acostuma a afegir, qualsevol altre objecció que és pugui fer és responsabilitat de qui escriu aquestes pàgines.

I PART

ALLÒ QUE EL VENT S'ENDUGUÉ (1905-1909)

Com es pot veure, aquesta part agafa com a títol el d'una novel·la escrita el 1926 per la jove periodista Margaret Mitchel i que poc més de deu anys després es traslladaria al cel·luloide amb mateix títol. Deixant de banda el to de fullet romàntic, o la reivindicació d'un passat esclavista modèlic on els esclaus són fidels i agraïts als seus propietaris i alhora aquests els corresponen amb un tracte afable, tant la novel·la com el film són el retrat d'un temps esvaït i de la lluita per la superació.

L'argument és prou conegut: la protagonista, Scarlett O'Hara (en el film interpretada per l'actriu britànica Vivian Leigh), una noia tot el que té de coqueta, inconformista, envejosa, astuta i vanitosa ho té alhora d'obstinada, lluitadora, valenta, força realista i optimista, haurà de fer front a l'ensulsiada del món que coneixia per tal d'adaptar-se a un de nou que duen els conqueridors del Nord a les seves espatlles. La superació, la lluita, l'esforç vindran sempre encoratjats pel record de la llar familiar, la propietat de Tara. És aquesta qui ajuda a sobreviure la nostra protagonista. Finalment, abandonada pel seu tercer marit, Rhett Butler (al film, Clark Gable), Scarlett haurà de tornar per segona vegada a la seva vida, i se suposa que per últim cop, al seu origen familiar per tal de començar de nou. El primer retorn havia estat arran de la derrota de l'Exèrcit confederat al final de la Guerra Civil nordamericana. En definitiva, el personatge ha fet un viatge d'anada i tornada: ha marxat primer de la llar paterna per acabar tornant-hi més endavant un cop els camins que buscava han fracassat.

Molt sovint es repeteix la idea que els monàrquics catalans no van participar gens en la Solidaritat Catalana a causa sobretot del seu elevat grau de divisió. De fet, en aquesta frase s'asseveren dos fets. El primer és que els dinpastics van restar al marge absolutament d'aquella entesa de partits. El segon, és que estaven profundament fragmentats. Aquesta darrera afirmació és, en un primer moment del tot correcte. Efectivament, els dinàstics catalans vivien en un procés d'atomització constant. Tanmateix, els conservadors aprofiten en benefici propi els fets de l'assalt miitar a la redacció del *Cu-Cut!* i la posterior formació de la Solidaritat per iniciar un procés de reorganització que superi una etapa de greu crisi com és la que va des de la desaparició del cercle de Planas i Casals i del

seu òrgan d'expressió, el diari *La Dinastia*, el 1904. Pel que fa a la primera, cal corregir-la en funció del que hem acabat de dir. Els conservadors sí que participen en el context general de la Solidaritat catalana però ho faran des de la posició contrària i des de l'aprenentatge. És a dir, des del que anomeno Contrasolidaritat amb la pretensió de formar-ne una altra, en aquest cas adjectivada com a catòlica. És un procés que s'inicia el 1905 i es clou en els moments anteriors a l'eclat de la Setmana Tràgica el juliol de quatre anys després, el 1909 per ser més exactes. És això el que s'exposa en aquesta primera part que s'estructura en dos capítols. En el primer, titulat "Un viatge d'anada i tornada" es vol explicar el peculiar trajecte que fan els monàrquics conservadors durant els primers tres anys: del rebuig total a la Solidaritat a aprendre'n d'ella. En aquest sentit, no es pot dir que siguin mals alumnes. En el segon es tracta d'un element conjuntural, com és el del projecte de cultura que es debat al consistori barceloní el 1908. Serà l'excusa perfecte per incorporar un nou discurs ideològic que ja no abandonaran com és el del catolicisme. De passada, aquest element els aproparà a una entitat nascuda durant els primers anys del nou segle XX com és el Comitè de Defensa Social del qual, òbviament n'hauré de parlar en el seu moment més oportú.

Com es diu a l'inici de tota representació operística, es prega silenci. Mentre s'alça lentament el teló, l'orquestra comença a tocar l'obertura.

CAPÍTOL I

UN VIATGE D'ANADA I TORNADA, 1906-1909

Titulàvem la part on s'insereix aquest capítol amb una coneguda referència cinematogràfica on la seva protagonista feia dos viatges cap a la plantació familiar de Tara. Un era al final de la Guerra Civil nordamericana amb la derrota de l'Exèrcit Confederal. L'últim era amb la fi del seu tercer matrimoni per tal de començar de nou.

Hi ha alguns paral·lelismes entre els protagonistes del nostre treball, els conservadors dinàstics, i el principal personatge del film. Com ella, flirtejen: ara amb els liberals, ara amb els regionalistes i fins i tot en algun moment alguns no faran cap tipus d'escarafall a picar l'ullet als lerrouxistes. Com Scarlett, la protagonista, viatgen tot i que no físicament però sí políticament: si ella és d'Atlanta a Tara, els conservadors passen primer del rebuig absolut a la Solidaritat Catalana i als regionalistes per acariciar-ne una de nova a la qual més endavant li trobaran un nom: Solidaritat Catòlica. És a dir, els agradi o no, els monàrquics giraran de la crítica cap a prendre-la com a model organitzatiu. Finalment, com el personatge de la novel·la trobaran el seu peculiar aixopluc: per a ella és Tara, per a ells és la Diputació provincial o en el seu defecte el favor oficial. Per a tots dos el seu refugi escollit és el que els permet sobreviure ara com ara amb la vana esperança de recuperar un món que se n'ha anat per sempre. En definitiva, tant els conservadors dinàstics com Scarlett es veuen obligats a evolucionar i adaptar-se a un nou món que se'ls hi imposa a marxes forçades. Per a ella és la Guerra de Secessió nordamericana, per a ells la turmenta els venia de molt abans i ara només els faltava el fenomen de la Solidaritat Catalana per reblar el clau. Scarlett veu l'enderroc violent del modus de vida sureny, els dinàstics hauran d'assumir mal que els pesi la fi del temps de la vella política caciquil decimonònica. Això sí, ambdòs s'hi adaptaran davant els canvis sobrevinguts. Scarlett es transformarà en tota una enriquida senyora burgesa. Per la seva banda, els dinàstics conservadors mudaran de l'antiga, desfasada i ja inoperativa estructura de partit clientelar, pròpia de les primeres dècades de la Restauració borbònica, a la de nova associació política, més social, més defensiva, corporativista si es vol dir així. Un projecte que fa recordar

i molt a aquell projecte de lobby que José Monegal va intentar realitzar infructuosament durant el seu curt mandat entre els anys 1904-1905. És a dir, els conservadors monàrquics aniran des de l'esperança de què tot continua igual al convenciment final que el retorn al passat, o en tot cas el seu manteniment, és del tot impossible. Aquesta és l'anada i la tornada. Anar d'una antisolidaritat a una contrasolidaritat, del rebuig a la Lliga a l'esperança de col·laborar-hi, del passat a la modernitat. Per tant, ja no és tan correcte dir que els monàrquics no prengueren part en la Solidaritat. Hi participaren, sí, però de la seva manera, tenint en compte les seves dificultats i profundes dissensions interens. Ho feren entre bambalines, sense cap gran protagonisme car tampoc eren els actors principals. A més, tot suposant que haguessin volgut tenir una part del protagonisme, tampoc haurien pogut. Potser per això han passat tan desapercebuts i hom ha afirmat tradicionalment que, durant la Solidaritat, ni hi eren ni se'ls esperava.

Les pàgines que venen a continuació pretenen reflectir tant la participació monàrquica en aquells fets i el procés evolutiu que experimentaran a redós d'aquesta implicació. Per tal de reflectir-ho, estructuraré el redactat que segueix en tres parts seguint un esquema força viatger ja que, al cap i a la fi, és precisament això el que fan els conservadors catalans entre aquells anys. Van des de l'esperança a tornar a començar de nou passant, no podia ser menys, pel desencís, per la constatació que en alguna cosa s'havia errat i que calia començar de nou. Per tant, en primer lloc veurem els preparatius necessaris per realitzar aquest trajecte. Com a tal inclourà tant la constitució d'una nova organització conservadora com les seves característiques definitòries. En segon lloc, tindrem l'anada en la qual es tractarà tant l'esperança de constituir una primera alternativa a la Solidaritat, basada tant en l'entesa amb els monàrquics i amb els catòlics del Comitè de Defensa Social, com amb el fracàs d'aquest projecte. Per acabar, en la tercera i última part, explícitament titulada la contrasolidaritat, veurem la necessitat d'articular un nou model de solidaritat basada en la formulació d'una alternativa clara a la primera de totes. No cal dir que aquesta darrera secció servirà com a introducció al capítol següent. Tot això sota la hipòtesi que aquest trajecte és també un procés de modernització constant.

Abans de començar la disgressió que marcarà tot el següent capítol cal fer una concreció lingüística pel que fa als conceptes d'antisolidaritat i de contrasolidaritat. Utilitzaré els dos conceptes de manera diferenciada i en períodes també diversos. Ja sabem que el llenguatge no és gens negligible, ans tot el contrari. Sintàcticament tant *anti-* com *contra-* són prefixes, el primer d'origen grec i el segon manllevat directament del llatí. Aquest, tot i ser més complexe que no pas l'anterior, tant gramaticalment com semànticament, és més suggerent, més precís si cal. L'ús del prefixe *Anti* tan sols implica una oposició que pot ser tan radical com es vulgui però que s'acaba en això, no va seguida de res més, fora potser d'un discurs ideològic sense cap aspiració pràctica. En canvi l'ús del terme *contra* comporta que aquesta oposició inicial va acompanyada ara sí de tota una proposta alternativa, d'un projecte polític diferent que hom espera fer-lo realitat. És una categoria molt més precisa i categòrica que no pas l'anterior. És aquesta matisació lingüística la que utilitzaré d'ara en endavant. El terme d'Antisolidaritat l'aplicaré per al primer període que anirà del 1906 al 1907 mentre que el segon s'utilitzarà per al temps que segueix a partir de les eleccions d'abril d'aquell any.

1. ELS PREPARATIUS PER AL VIATGE. EL CENTRE MONÀRQUIC CONSERVADOR: UNA ESTRUCTURA DUAL

Com sol ser habitual en tot trajecte, abans de partir cal fer tota una sèrie de preparatius imprescindibles per tal que tot pugui tirar correctament. Per tant, en aquesta secció centrarem la nostra atenció en els principals protagonistes de nostre relat durant els anys que van des de l'any en què es dissol el centre planista fins que es constitueix una nova entitat que durà el nom de Centre Monàrquic Conservador. Per tal de fer-ho, aquesta primera part es divideix en quatre apartats diferents. Començarem en primer lloc amb els anys immediatament anteriors a la formació d'aquella entitat. Són anys de crisi greu en què intentaran cercar diferents camins de reorganització que fracassaran tots ells. És un periple a través del desert que serà el títol amb el qual encapçalarem aquest primer apartat. Immediatament després veurem la constitució de la nova associació dinàstica l'abril del 1906: quines són les característiques d'aquesta associació i quina és la problemàtica interna que durà en el seu si des del mateix

moment del seu naixement. En tercer lloc es veurà el rerefons econòmic, social i professional de molts dels seus membres. Serà una mena de *Who's Who* britànic que ens permetrà percebre amb major nitidesa què és aquella nova entitat política. Un cop han quedat retratats els membres de l'organització dinàstica es passarà a relatar en tercer i últim lloc el marc escenogràfic, el decorat en general, en el qual es mouen els nostres protagonistes. Un cop els actors i el decorat han estat precisats es passarà tot seguit al guió, que en el nostre cas és el viatge en sí amb la peculiaritat com se sap aquest serà d'anada i tornada. Serà la segona part, l'anada en aquest peculiar viatge.

1.1 *Un camí pel desert.*-

El 1891 un desenganyat Duran i Bas anuncia la seva retirada de la vida pública. Un any després, trencarà amb Cánovas. Amb aquests gestos el Cercle Conservador Liberal que s'havia creat el 1883 comença a viure una gran crisi que es perllongarà fins el 1904 quan el seu president, Manuel Planas i Casals anunciï la seva dissolució. Fins aquell moment existiran diferents entitats conservadores, totes elles enfrontades entre sí. Per una banda, es troba els romeristes encapçalats per Antoni Sedó agrupats entorn del "Círculo Liberal Conservador Proteccionista". En segon lloc, tenim els silvelistes amb el "Círculo Liberal Independiente" dirigit per Josep Ferrer-Vidal i constituït el juny del 1895. S'hi afegeixen un Mañé i Flaquer voluntàriament reclòs en la direcció del seu *Diario de Barcelona*; o finalment un Duran i Bas que progressivament va mirant cap el ja esmentat Silvela. La llista continua amb un Planas i Casals que intenta mantenir aixecada la bandera del cercle conservador inicial. Acaba amb l'impressor Manuel Henrich, d'orígens gamacistes com tants d'altres (Eduard Maluquer del Tirrell, el diputat per Sabadell Timoteo Bustillo...)⁹. Serà aquest primer personatge, antic diputat a Corts i alcalde de la ciutat comtal entre 1893 i 1894, qui intentarà reorganitzar les files conservadores. El seu propòsit és apropar els conservadors barcelonins a la Lliga Regionalista nascuda com ja se

⁹ Manuel Henrich (1851-1925). Diputat provincial entre 1878 i 1880; diputat a Corts primer pel districte de Figueres entre 1881 i 1888; després ho és pel de Granollers-afores des d'aquest any fins 1892; alcalde de Barcelona entre 1893 i 1894. Pel que fa a Duran i Bas i les diferents entitats conservadores existents a la Barcelona de la darrera dècada del segle XIX, Borja de RIQUER, *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990 (Col. Biblioteca Abat Oliva, nº 88)..

sap arran de la victòria de la candidatura dels Quatre Presidents a les eleccions a Corts de maig del 1901. Per a tal fi un any després constituirà el Centre Català Monàrquic. L'ús d'un gentilici i la seva posició com a primer qualificatiu ja evidencia clarament el propòsit que persegueix Manuel Henrich. Així i tot, les seves intencions es limitaven a una simple coalició, també temorós que el nou nat Comitè de Defensa Social fes alguna osa semblant. En aquest sentit, Trinitat Mª Oms, seguidor de M.. Henrich, ja advertia de *“el gravísimo peligro que encierra convertir la religión en una política”*¹⁰. L'antic política gamacista aviat fracassarà prenent el relleu immediatament després Josep Monegal, empresari de la colònia que duu el seu cognom i també alcalde de Barcelona entre 1902 i 1903. Ell pretindrà reconvertir els monàrquics conservadors en una mena de *lobby* polític o *“agrupación política”*¹¹. Potser curant-se en salut, presenta el seu projecte a Madrid a principis del 1905. Hi seran Joan Maluquer, Alexandre Mª Pons, Joaquim Sagnier i, òbviament, el mateix Maura. De la reunió naixeria un projecte d'estatuts que dibuixaria una organització procliu als regionalistes. En tot cas, el que es manifesta molt més clarament és el trencament explícit amb el passat. Això mateix ho explicitava clarament Joan Maluquer participant en aquella reunió. *“El tiempo de éstos [deia referint-se als partits caciquils tradicionals] tal y como existían y vivían en la época clásica han pasado para no volver”*¹². De la seva manera, els dos polítics aspiren a reviure una entitat dinàstica però des d'unes pretensions clarament modernitzadores. Anhelen deixar de banda el vell model de partit de quadres caciquil amb l'única pretensió de fer unes eleccions a la seva imatge i mesura per formar un nou model d'organització.

1.2 *El naixement del Centre Monàrquic Conservador.-*

Cap a finals d'abril del 1906, després de diferents retards, naixia definitivament una nova entitat monàrquica, sota la presidència d'un septuagenari Benet y Colom. O potser no tan nova ja que, segons sembla, des de feia dos anys existia una entitat del mateix nom liderada pel mateix polític

¹⁰ A.M, capsa 49, carta de 30 de març de 1903.

¹¹ A.M., capsa 60, cartes de 7 i 19 de juny 1904 i de 18 de desembre de 1905 que inclou el projecte d'estatuts.

¹² *Las Noticias*, n° 3.535, (6-XII-1905) S'hi inclou un retall a carta del mateix dia, *ibid*.

dinàstic¹³. Ara com ara ignorem si es tracta de la mateixa associació dinàstica encara supervivent, d'una altra amb el mateix nom però de poca durada o d'una refundació de la mateixa. En tot cas, el queda sí és força clar és que la idea sorgí en una reunió al domicili del marquès d'Alella, el financer i industrial Fernando Fabra y Puig. El nucli impulsor estaria format, a més del ja esmentat Benet y Colom per Ernesto Castellar, Manuel Moreno Churruga, Joaquín Sagnier, José Espinós y Stocklein, Francisco Sert y Badia (Comte de Sert), José Mª de Nadal, Ramon Rubio López, Magín Sandiumenge, i Enrique Satrústegui Barrié, Baró de Satrústegui¹⁴. Gairebé tots ells ocupen una posició privilegiada en l'organigrama intern de l'entitat conservadora barcelonina, tant en la seva Junta Directiva com en la comissió política, integrada exclusivament, i per cooptació, per aquells que siguin o hagin estat alcaldes o tinentes d'alcalde de capital provincial, senadors, diputats a Corts o provincials i governadors civils¹⁵. Benet i Colom, Ernesto Castellar i Joaquín Sagnier, membres nats d'aquesta comissió política per la seva condició d'antics regidors i de diputat a Corts, respectivament, formarien una mena de triumvirat dirigent a l'ombra i de fet serien els que tindrien el poder real en el centre monàrquic¹⁶. Probablement, de tots tres qui tindria major ascendència o influència seria el primer de tots, Benet y Colom. La seva primacia vindria donada, evidentment, pel seu llarg historial polític que es remunta als anys setanta del segle XIX. A més, ell ha estat el vertader inspirador de l'entitat. Per la seva banda, Joaquín Sagnier és un polític més astut que durant un temps ha estat jugant a dues bandes, ara amb Monegal, ara amb Benet, fins que finalment abandona el primer en benefici del segon. En tercer lloc, Ernesto

¹³ A.M., Capsa 12, carta de Benet y Colom de 9 juny 1904 on a la a la seva capçalera figura el nom de l'entitat.

¹⁴ A.M., Capsa 12, carta s/d adjunta a la de resposta de Maura de 20 Abril 1906. La referència al Baró de Satrústegui (de nom, Enrique Satrústegui Berrí) deu venir donada per la vinculació familiar a la nissaga Lopez Bru. Enrique Satrústegui Barrié (1865-1932) era fill de Patricio Satrústegui Briz que s'associà amb Antonio López y López i Juan Carlos de Eizaguirre Baylli durant l'estada de tots tres a Cuba per constituir-hi el 1857 la naviliera Antonio López y Cia., més coneguda amb la seva denominació definitiva de Compañía Transatlántica i que després donaria lloc al hòlding d'empreses pertanyent al grup López (Banc Hispano-Colonial, Cia de Tabacos de Filipinas, Crédito Mercantil, Sociedad Hullera Española, Compañía de Hierro del Norte de España i d'altres que amb el temps afegirà el fill d'Antonio, Claudio López Bru, segon Marquès de Comillas. Al respecte, Martín RODRIGO ALHARILLA, "Familia, redes y alianzas en la gran empresa española: el holding Comillas (1857-1890)", *Prohistoria*, año X, nº 10, 2006, pp. 73-92 (*on line*, a

https://www.researchgate.net/publication/262742947_Familia_redes_y_alianzas_en_la_gran_empresa_espanola_el_holding_Comillas_1857-1890 consultat 30 desembre 2018).

¹⁵ *Las Noticias*, (d'ara en endavant, *L.N.*) nº 3.658 (8-IV-1906). Dos mesos després la comissió política és encarregada de tractar les qüestions electorals: nº 3.778 (16-VI-1906).

¹⁶ A.M., Capsal 109, "Vallarino a Verdugo", carta de Manuel Vancells, secretari del Centre conservador, de 4 març 1907.

Castellar té darrere seu un bon historial polític, com veurem més endavant, però no deuria tenir la capacitat de relacions socials que tenia Benet. Com a anècdota però prou reveladora és la qualificació de “casino” que el conegut periodista regionalista Ferran Agulló li atribueix al C.M.C¹⁷.

Seguint la referència periodística donada pel Brusi, entre els components de la Junta Directiva i els assistents a l'acte, sumaven uns 54 membres, 24 per a la primera i la resta en el segon grup. Evidentment, el nombre total de membres devia ser molt més elevat, però ignorem la xifra definitiva. Sabem que Jaime Trabal actuarà com a secretari de la nova entitat i llegirà el nombre total de socis. El que fa pensar que el seu llistat no podia ser gaire exagerat: una cosa és llegir-ne uns quants centenars i una altra un miler. En un altre moment el *Diario de Barcelona* diu que la xifra d'inscrits arriba als quatre-cents, una dada que es podria acceptar com a plausible ja que es correspon més o menys a les proporcionades per Isidre Molas¹⁸. Tot i així, el que no queda clar ara com ara a manca de més informació és si hi havia alguna distinció entre socis numeraris o no, cosa força habitual en l'associacionisme de l'època. Per exemple, cinc anys abans, Manuel Vancells Carreras, afirmava que el Círculo Liberal Conservador de Planas i Casals tenia 148 socis numeraris¹⁹. En tot cas potser no seria gaire erroni situar aproximadament el nombre de membres de la nova organització conservadora entorn del centenar i escaig de militants. Una xifra, per altra banda, força habitual en d'altres cercles polítics com podien ser els catalanistes o els carlins.

Les absències són tant o més poderoses que les presències anotades. Per no ser-hi trobem altres conservadors històrics com poden ser José Elías de Molins, Francisco de Asís Bartrina, Roberto Robert Surís (aquest ennoblit amb el quilomètric títol de marquès de Robert, comte de Torrella i de Sant Iscle), José

¹⁷ *La Veu de Catalunya* (d'ara en endavant per les seves sigles *L.V.C.*), nº 2.510, (13-1V-1906), ed. vespre, pàg. 1. Com se sap, Ferran Agulló escrivia en aquest diari una secció titulada “Al Dia” que signava amb el pseudònim de “Pol”.

¹⁸ *Diario de Barcelona* (d'ara en endavant, *D.d.B.*, nº 110 (20-IV-1906), ed. tarde, pàg. 4.790. Els membres de la Junta Directiva de l'entitat dinàstica ja sortia anunciada al diari *L.N.* cap a principis del mateix mes: nº 3.658 (8-IV-1906). El llistat complert a Apèndix nº 1. La xifra de 400 socis, a nº 119 (29-IV-1906), pp. 5.153-5.154. Dades d'altres anys a Isidre MOLAS, *Els senadors catalans*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2007 (Working Papers, 260), nota 4 pàg. 25.

¹⁹ Malauradament cap dels diaris consultats proporciona una xifra de socis. Sabem que Jaime Trabal llegí la llista d'integrants, però res més (*La Vanguardia*, nº 12.009, 29-IV-1906, pàg. 2). Les dades de Manuel Vancells, a *La Dinastia*, nº 6.604 (12/III/1901), pàg.1. Se suposa que es refereix a la delegació de l'entitat mare al districte quart, però no es concreta en cap moment i ara com ara no sabem de quina associació n'era secretari M. Vancells.

Ollano (comte de Fígols), Isidro Valls Pallerola, Fernando Huelín, Ramon Rubio, Casimiro Comas Doménech (un vell conservador col·laborador habitual de l'antic diari de Planas i Casals *La Dinastía*) o Alejandro Mª Pons, president del C.D.S per aquells moments. Tampoc hi figuren els noms de José Monegal o de Manuel Henrich, voluntàriament autoexclusos. Un pel seu fracàs a l'hora de constituir una entitat conservadora pròpia traït per J. Sagnier o J. Maluquer que fins feia poc havien col·laborat amb ell. L'altre ja era per aquelles dates tot un gran fracassat polític. Tant que la seva carrera pública ja estava del tot acabada. Finalment morirà apartat de la vida pública el juny del 1925. No obstant això, encara devia mantenir algun tipus d'ascendència entre alguns conservadors. El mateix J. Maluquer reconeixia en una carta a Maura que en algun moment recorria a la seva consulta dubtarà quan calia²⁰. En fi, tota una sèrie de mancances que es poden deure bé a un oblit del vell Brusi, a raons d'espai o que obtenien càrrecs fora de Barcelona, el que no deixaria de ser una raó de poc pes. Per exemple, Jaime Alegret és de El Vendrell i sí que el tenim entre els esmentats públicament a l'acte de constitució de l'organització conservadora. Per tant, la raó no és pas el lloc de residència i la llista donada ha de ser agafada molt entre pinces.

En tot cas, sigui de nova creació o no, el Centre Monàrquic Conservador aspira a reunir en el seu si tota l'antiga fornada de reialistes que trobàvem en l'antiga associació planista. A això ja feia referència Benet y Colom quan en el discurs d'inauguració del centre conservador reconeixia explícitament que entre ells s'hi trobaven alguns que estaven apartats als quals anomena com a "neutros".²¹ El mateix nom del centre també és ben orientador d'aquests propòsits. Si ens fixem en l'ús dels conceptes, el canvi pot semblar de matís però tot i això és significatiu pel que té de revelador. Per una banda, el tradicional substantiu de "Círculo" utilitzat fins ara en la majoria d'agrupacions dinàstiques és substituït pel de centre. El primer terme és més ambigu, inconcret, ja que connota la idea de l'espai interior d'una circumferència. En el nostre cas, un conjunt de persones concentrades dins un espai tancat però sense concretar el seu abast. En canvi, la noció de centre és comparada amb l'anterior més

²⁰ A.M., carta de

²¹ *La Época*, nº 20.016 (30-IV-1906), pàg. 3. També *La Vanguardia*, nº 12.009, 29-IV-1906, pàg.3

determinant, més precisa tot i que de bon antuvi pot semblar tot el contrari a causa de la seva polisèmia interior (és un terme tant geomètric, com físic, polític, geogràfic o administratiu). Tanmateix, aquesta ambigüitat desapareix en tant que en tots els seus significats s'inclou la idea d'un punt concret. Si ara hom hi afegeix els adjectius de monàrquic i de conservador aquesta noció es referma molt més. El Centre Monàrquic Conservador, per tant, pretén néixer com una entitat que agrupi tots aquells que s'identifiquen entorn d'una opció política (la Monarquia) i d'una ideologia (el conservadorisme). D'aquí que llurs membres tenen diferents ascendències polítiques cosa la qual vindria donada coim veruem més endavant per les dificultats a l'hora de constituir el centre dinàstic.

Si agafem els noms d'una mica més de la cinquantena de membres que coneixem públicament es pot fer una petita radiografia aproximativa de la complexitat político-ideològica que formava la nova entitat dinàstica. A grans trets podríem diferenciar-ne sis grans grups dels orígens d'aquells individus. En un primer lloc hi haurien els provinents de l'antic centre planista. Per començar, es destacaria el ja esmentat Benet y Colom com a president de la nova entitat. A més d'ell, trobaríem personalitats com Ernesto Castellar, Manuel Porcar Tió, Agustín Viñamata, José Espinós y Stocklein, Juan Puig y Saladrigas, José Mª Cornet y Mas, Jaime Trabal y Martorell, Antonio Martínez Domingo, Juan Coll y Pujol o José Mª Nadal. A ells hom podria afegir-hi Fernando Huelín i, amb molta probabilitat, Francisco de P. Sert Badia (primer Comte de Sert) i Joaquín de Sentmenat Patiño (marquès de Sentemenat). El pare del primer, Domingo Sert Rius, president de la Diputació de Barcelona el 1896, sí que era planista. Un segon grup el formarien aquells polítics que o bé han estat d'una manera o altre han participat en diferents intents de reorganització conservadora que s'han succeït a Barcelona en els anys anteriors. Seria per tant un grup heterogeni car hi trobaríem individus que han participat en diferents dissidències o en d'altres grups polítics. Entre els primers hi inclouríem antics silvelistes com poden ser Magin Sandiumenge, José Montaner, José Milá y Pi i Gabriel Lluch. Tots ells, menys el primer de tots, anirien a parar al Cercle planista però que pels seus orígens prefereixo incloure'ls din aquest segon grup. El tercer component seria més heterogeni però tots ells tindrien com a nexa comú la seva procedència liberal o gamacista per ser més correctes. Aquí tant trobaríem aquells que venen

de l'antic Centre Català Monàrquic, per pocs anys dirigit per Manuel Henrich, o d'altres. Així, entre els primers figurarien Pablo Torras Picornell, Trinidad Mª Oms, el pintor mallorquí Mariano Fuster o Ricardo Geli. Entre els segons serien Juan Maluquer Viladot, tot i que no vinculat a l'entitat presidida per M. Henrich, o d'altres més allunyats com Joaquín Sagnier, el Marquès d'Alella (Fernando Fabra y Puig²²), Felipe Ricart Córdoba (marquès de Santa Isabel) i potser Jaime Mans, regidor a l'Ajuntament de Barcelona el 1897 i que significativament *La Dinastía* qualifica com a "indefinido"²³. Probablement molts d'ells seguien el camí de Maura, anant com aquest dels liberals gamacistes cap els conservadors a principis del nou segle XX. Un quart grup el formarien aquelles persones que probablement van entrar en l'arena política durant els primers anys del nou segle XX i que per tant no sabem si posicionats entorn d'alguna de les diferents organitzacions dinàstiques existents a la Barcelona d'aquells anys. Serien el que les cròniques periodístiques de l'època anomenaven com a nousvinguts en la política. En aquest sentit destacariem Gustavo Peyra provinent del Comitè de Defensa Social (aquell mateix any n'és el seu tresorer); Arcadio Arquer; Manuel Moreno Churruga, l'arquitecte Tiberio Sabater, Manuel Juncadella Robert o Alfonso Ortiz de la Torre²⁴. Les causes per les quals aquesta sèrie de pèrsones han entrat en el nou centre conservador podrien ser-ne dues. Una que venen de la mà de Maluquer i de Monegal amb el clar objectiu d'afeblir en la mesura del possible el pes dels antics planistes. Com no poden ser-hi ells personalment perquè han estat els caps pensants d'una altra organització conservadora han posat homes afins "*pues aquí también convienen las piezas de recambio*", escriu el primer de tots²⁵. El que no podem assegurar, almenys ara com ara, qui venia patrocinat per qui, o potser per tots dos a l'hora. Igualment això no desvirtua gens el nostre argument. Finalment, la segona raó seria més acomodaticia però no pas per això gens menyspreable. És curiós el fet que la seva entrada en l'arena política coincideix en el moment en què el lideratge de Maura en el partit

²² Fabra i Puig el qualifiquem ara com a conservador però per molt poc temps. El 1907 serà escollit senador per la Solidaritat: Salvador Canals, *La Cuestión catalana...., op.cit.*, pàg. 292; també L.V., n° 12.336 (5-V-1907).

²³ *La Dinastía*, n° 6.175 (10-V-1897), pàg. 1

²⁴ A.M., caps 109, carta de Miquel Vancells a Maura de 3 julio 1905, on es presenta al polític mallorquí. La referència a Gustavo Peyra, a carta de Manuel Henrich a Maura de 20 juny 1903. La seva condició de tresorer al C.D.S a L.N., n° 3.561 (1/II/1906).

²⁵ A.M., caps 60 i 69 respectivament, cartes de Monegal de 17 març i de Maluquer de 2 d'abril, ambdues del 1906, òbviament.

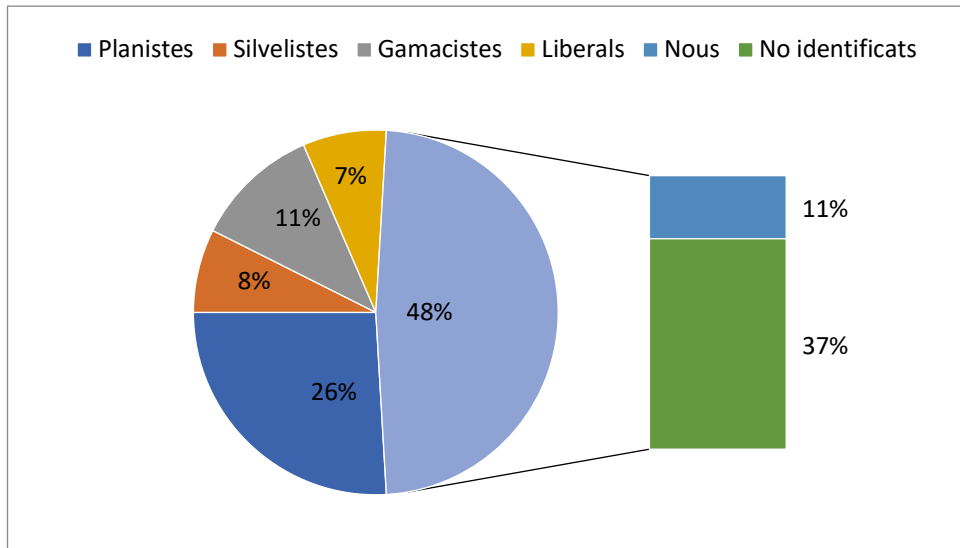
conservador és del tot inqüestionable i ja no hi ha cap sector fora d'ell, siguin villaverdistes, pidalistes o antics silvelistes. Dit d'una altra manera, el contacte amb Maura els podria ser en qualsevol moment de gran valor per al seus interessos econòmics o professionals. Finalment, el sisè i últim grup l'integrarien aquells que ara com ara no he pogut identificar, en total unes vint-i-una persones. Sota aquest epígraf tan genèric incloc aquells individus que només coneixem per algun dels seus cognoms o bé tot el nom complet. Entre els primers figura un tal López però és impossible assenyalar a qui es refereix amb rotunditat). A Claudio López Bru, segon marquès de Comillas? Diria que no: entre la correspondència d'ell a l'Arxiu Maura no es fa cap esment al partit conservador. A més, de ser-hi entre els assistents de ben segur seria anomenat pel seu càrrec nobiliari. Tampoc figura cap regidor conservador amb aquest cognom al consistori barceloní en aquestes dates ni posteriors, fora d'un tal Alberto López Lloret, metge que fou del l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i regidor el 1924. No crec que fos ell, ni per l'edat (nascut el 1880)²⁶. També figura un tal Fontcuberta el qual amb molta seguretat cal vincular-lo a la nissaga del mateix cognom, alhora relacionada matrimonialment amb els Sentmenat (un dels quals, Joaquín de Sentmenat y Patiño, és al C.M.C) i amb els Dalmases (lligats estretament amb el C.D.S, per cert). Tot i així, ara com ara no puc precisar si el cognom fa referència a Carlos de Fontcuberta Perramon o al seu fill Ignacio de Fontcuberta y de Sentmenat. De fet, per raons d'edat tant el pare com el fill podrien ser-ne els identificats: el primer nascut el 1832 i el segon quaranta anys després. No seria gens menyspreable suposar que la majoria d'ells són uns acabats d'arribar en l'arena política. De ser així el nombre total augmentaria en cinc persones més, un 48% per tant. Probablement algun d'ells es podria incloure en alguna de les categories anteriors. És el cas, per exemple, de Francisco de Paula Villar Carmona, que Cèlia Cañellas i Rosa Toran qualifiquen com a silvelista però sense proporcionar les fonts d'informació²⁷. En tot cas, tant si situem en un grup o en un altre els percentatges no varien gens. Si representem gràficament totes aquestes dades, quedaria de la següent manera:

²⁶ Cèlia CAÑELLAS JULIA/ Rosa TORAN BELVER, *Els governs de la ciutat de Barcelona (1875-1930): eleccions, partits i regidors. Diccionari biogràfic*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2014, pàg. 162.

²⁷ *Ibid.*, pàg.209.

GRÀFICA I

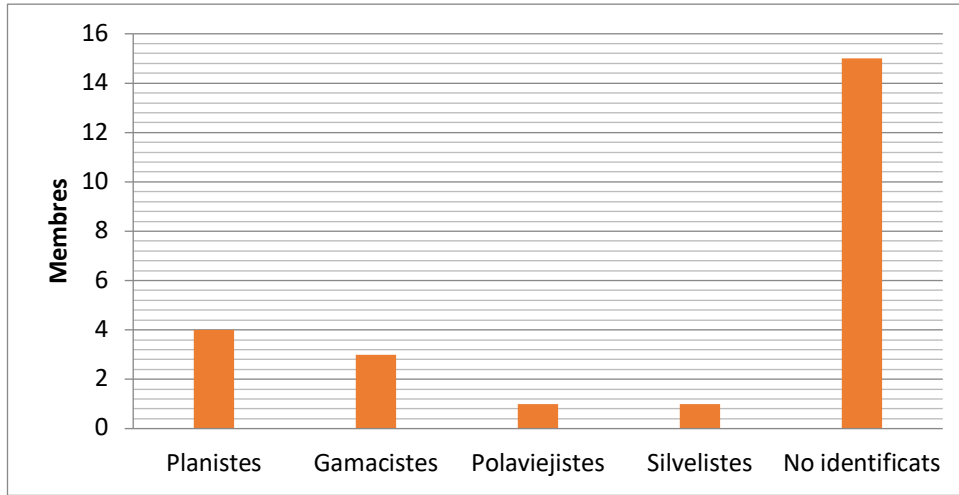
MEMBRES DEL C.M.C 1906

Font: Elaboració pròpia

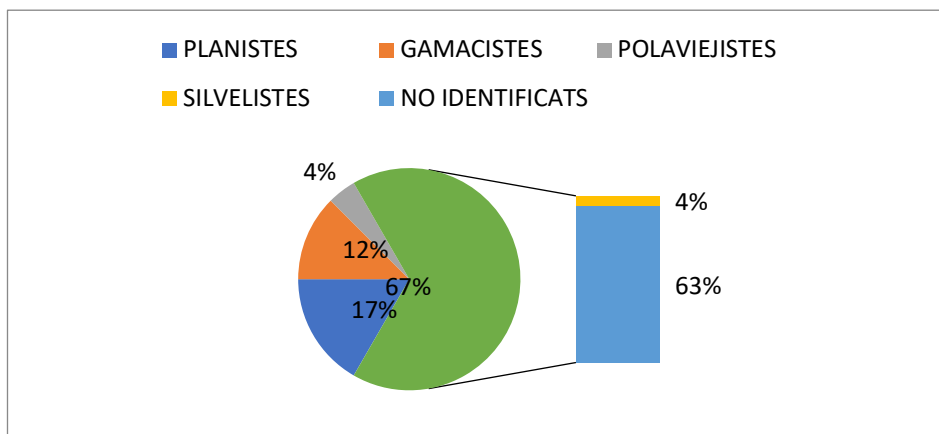
Per tant, com es pot veure, el pes de l'antic centre planista és prou significatiu ja que representen un quart del total essent d'aquesta manera el grup més nombrós, almenys entre els identificats. A més, molts d'ells figuren a la Junta Directiva, almenys quatre de ben segur (dels consabuts Benet, J. Trabal, el Comte de Sert i el Marquès de Sentmenat). Després tres per als gamacistes (probablement Torras Picornell; R. Geli i el Marquès d'Alella). Per la seva banda, J. Mans el situaríem com a polaviejista però ignorem la seva procedència política. També com a cas individual tenim F. de P. Villar Carmona que ara com ara acceptem l'adscripció donada com a silvelista. Ens queden 15 persones que tot i que d'algunes tenim alguna dada (vida i mort o en el seu defecte una de les dues, participació electoral o càrrec polític ocupat) ara com ara se'ns fa impossible d'adscriure en un sector o un altre. Dins aquest grup ample tindríem Luis Lamaña, Manuel Juncadella o Francisco J. Vila Teixidó, per esmentar tan sols uns noms. Gràficament, quedaria reflexat de la següent manera:

GRÀFICA II
NOMBRE DE SECTORS CONSERVADORS
EN LA JUNTA DEL C.MC

Percentualment, es representaria com segueix:

GRÀFICA III

Font: Elaboració pròpia

En tot cas, el que es pot deduir d'aquestes dades és que d'alguna manera cada grup polític aconseguix estar representat en la direcció del C.M.C. En segon lloc, també queda ben clar que neix una Junta Directiva força dòcil per als interessos planistes. No només dòcil sinó a més agraïda ja que molts aconseguen una certa representativitat gràcies als planistes. Amb la qual cosa es pot afirmar que proporcionalment encara augmenta més el pes dels planistes. Això sí, és un protagonisme més social que no pas polític perquè com ja se sap aquesta via queda molt restringida per als dinàstics a partir del nou segle. Per començar a establir una primera sèrie de conclusions, la primera de totes és que l'organització nascuda l'abril del 1906 és per sobre de tot dual. Una dualitat en

diversos sentits i que prové de l'extraordinària heterogeneïtat de grups i procedències que l'integren i de la preponderància panista suara apuntada. Més aviat és una dualitat d'ànimes, bàsicament dues. Una fidel al passat planista i una altra més procliu a l'apropament als regionalistes. Podria respondre a una diferència generacional i amb el temps duria a la seva escissió interna aprofitant la picabaralla entre Maura i Dato a propòsit del lideratge estatal sobre el partit conservador. La segona conclusió, en gran mesura filla de l'anterior, vindria donada pel protagonisme d'aquell primer sector i que convertiria la nova entitat conservadora en una successora natural de l'antic cercle monàrquic. En tot cas, Benet i Colom en devia ser ben conscient d'aquesta divisió quan en el seu discurs inaugural recordava les figures de Planas i Casals i de Duran i Bas o en to conciliador afirmava que aspirava a ser ben respectuós amb tothom. A més, en un intent de picar l'ullet a aquell segon sector excepcionalment i significativament es fa llegir l'article dos dels estatuts de la nova entitat i que fa referència a la descentralització administrativa²⁸.

Tot i això, el C.M.C, com el seu predecessor planista, anirà acompanyat de la paraula crisi des del mateix moment del seu neixement. Serà un fantasma que acompanyarà l'entitat presidida per Benet y Colom durant la seva curta vida. Amb ella naixerà i amb ella viurà. I això tant a nivell intern com pel que fa a les seves relacions amb el polític mallorquí. En el primer cas es revela pels ja coneguts retards a l'hora de constituir definitivament el centre conservador fins que finalment vegi la llum pública un dia 29 del mateix mes²⁹. O quan en aquest precís moment un dels assistents demani públicament afegir l'adjectiu català en el nom complet de l'entitat, a la qual cosa el seu president s'hi nega al·legant que el nom ja ha estat aprovat oficialment. Un rebuig que ja insinua clarament les poques simpaties que inicialment tindrà l'entitat conservadora vers el catalanisme. D'aquí també que alguns dels socis desqualifiquin el nomenament de Benet com a president de l'associació considerant que "*es un hombre gastado*". En el seu lloc haguessin preferit un Sagnier o un Alejandro Mª Pons,

²⁸ *La Época*, nº 20.016, (30-IV-1906), pàg. 2. També *D.d.B., ibid.*

²⁹ La constitució del Centre Monàrquic Conservador estava prevista inicialment per al dia 16, i a partir d'aquí es retarda continuament fins a finals de mes: *L.N.*, nº 3.655 (5-IV-1906), 3.658 (8-IV-1906), 3.668 (18-IV-1906), 3.671 (21-IV-1906), 3.675 (25-IV-1906) i 3.679, (28-IV-1906).

vinculat al C.D.S i de simpaties més regionalistes³⁰. Finalment, en el segon cas, la crisi és palpable en les seves relacions amb Maura. Tant que és força clar que el C.M.C no gaudeix plenament del vist-i-plau definitiu del polític mallorquí. Més aviat, la miraria amb desconfiança i amb un deixar fer en espera del que succeeixi més endavant. De fet, el recel és mutu. Per una banda, la comissió formadora del C.M.C ha actuat lliurement i li han donat a Maura una entitat ja feta amb la previsible finalitat d'obstaculitzar definitivament el projecte d'organització que pretenien fer J. Monegal, J.Maluquer i A. Pons i de la qual finalment s'havia exclòs voluntàriament J. Sagnier. El diari barceloní *Las Noticias* recull un comentari anònim que indica la desconfiança envers el polític mallorquí: *“es de necesidad, deia, que el señor Maura se convezca de que no es posible aspirar a conseguir la adhesión de las fuerzas vivas del país sin puntualizar en promesas categóricas los nuevos derroteros que han de seguirse para lograr que el régimen administrativo imperante, y aun las costumbres políticas ya retiradas del mercado intelectual, por averiadas, no sirvan de estorbo a la expansión y a la natural influencia de los intereses regionales”*³¹ Per la seva banda, aquest adopta una actitud d'esperar i veure. Tot felicitant la constitució de la nova organització, alhora desitja que el C.M.C augmenti el seus membres. Potser per això la carta no és gens ben vista per alguns dels seus membres. Algú dirà que el cap conservador *“no se encuentra muy propicio a la formación de “capillitas políticas”*”. Una frase ben diplomàtica per afirmar que els organitzadors eren conscients que no gaudien del vistiplau del cap conservador. En un altre moment un altre no dubtarà a afirmar, molt exageradament, que la carta li semblava haver estat escrita pel mateix Salmeron³². Per la seva banda, Maluquer i Monegal se n'alegren de la seva difusió pública. En un moment, el primer comenta tot fent-se l'important, que aquella missiva *“era una desdicha”* i que *“produjo un revuelo que mi prudencia supo dominar sin que trascendiera al público”*. L'últim informa al polític mallorquí que la lletra ha fet efecte en l'interior del C.M.C i que ha estat ben rebuda entre els seus seguidors. Tot i això, reconeix

³⁰ *L.N.*, nº 3.656 (6-IV-1906). El mateix diari afegeix que *“mal empieza la naciente agrupación”*. Sorpren la referència a Sagnier per la seva postura ambivalent però potser podria venir donada perquè almenys encara maneteria cert contacte amb Maura cosa que amb Benet, en funció de la relativa pobra correspondència amb el cap conservador que ha arribat a nosatres.

³¹ *Ibid.*, nº 3.668 (18-IV-1906).

³² Els dos comentaris a *ibid.*, nº 3.675 de 25 d'abril..

que també ha suscitat algunes crítiques internes que han tingut un cert èxit³³ Els desacords continuaran poques setmanes després quan el C.M.C unilateralment endegui una campanya defensant el manteniment dels criteris proteccionistes que estipulava la reforma aranzelària aprovada el març. Maura els desaprovarà públicament tot utilitzant el llenguatge tan correcte que el caracteritzava³⁴.

La data de constitució tampoc és baladí. Pocs dies abans, Romanones, en la seva qualitat de ministre de governació, visita Barcelona. Entre un dels seus actes es troba la visita al cercle liberal de la capital catalana presidit per Pedro G. Maristany. El fet pot semblar anecdòtic però no seria gaire erroni suposar que entre els propòsits del polític madrileny figurés la revitalització del cercle liberal barceloní. També per les mateixes dates s'organitzava un misteriós (almenys ara com ara per a nosaltres) "Círculo Popular Monárquico" que potser aspirava a ser una entitat pont que facilités la unió dels dinàstics barcelonins. Com a presidents honoraris situen en un mateix sac gent tan diversa com els conservadors M. Planas i Casals, J. Sagnier, F. Huelín, Alejandro Mª Pons, M. Henrich o liberals com P. G. Maristany, Joaquín Sostres Rey o J. Roig y Bergadá. Paral·lelament, naixia també una Joventut Dinàstica, que de ben segur devia estar vinculada a l'associació presidida per Benet y Colom. Curiosament, la constitució d'aquesta organització juvenil patirà tants retards com l'entitat mare. No és pas l'única organització que neix: al maig en neix una altra ara amb l'adjectiu (no podia ser menys) de "Monàrquica". Uns quants mesos abans, el gener, es constituïa el comitè organitzador d'una futura Joventut Monàrquica Regionalista i que aniria acompanyat d'un manifest. Com no hi ha dades posteriors hem de suposar que aquesta associació només quedà en això, una simple pàgina escrita. Potser som davant d'associacions vinculades als dos partits dinàstics diferents, la primera vers els conservadors i la segona als

³³ Cartes de 2 abril i 8 de maig respectivament, a A.M, capses 60 i 69 respectivament.

³⁴ En un moment, afirma clarament que " *no he creído ni creo lícito aceptar como verosímiles, referencias que he leído de propósitos y conducta al gobierno atribuidos. Es inverosímil que utilice las excepcionales autorizaciones que obtuvo, sin respeto á los compromisos en que descansaron*". La carta es publicà íntegrament a *L.N.*, nº 3.697 (17-V-1906), pàg. 2 i *La Vanguardia*, nº 12.027 de la mateixa data. La campanya en defensa dels acords aranzelaris fou aprovada en reunió de la Junta Directiva del C.M.C i que donà peu a què Benet y y Colom enviés telegrams demanant el suport de les lligues biscaïna i guipuscoana de productors: *L.N.*, nº 3.686 (5-V-1906), ed.nit, pp.1-2. També *La Vanguardia*, nº 12.016 amb data de dia sis, pàg. 3. Pel que fa a la reforma aranzelària del govern Moret, també anomenat Aranzel Amós Salvador en honor del ministre d'Hisenda d'aquell gabinet, vid., Marcela SABATÉ SORT, "La impronta industrial de la reforma arancelaria de 1906", *Historia Industrial*, nº 7, 1995. pp.81-107.

liberals. Fora d'això, no sabem res més d'elles amb l'excepció que el governador civil en persona dissol una joventut dinàstica localitzada a la Plaça de la Universitat acusada de ser una "timba" (!!!)³⁵. Ignorem si es tracta de la mateixa o d'una altra ja que no tenim l'adreça de la primera de totes. Tot i que molt probablement ens referim a la mateixa. A més, es fa difícil creure que n'hi hagués més d'una, de joventuts dinàstiques. Per una altra banda, si fem cas a la localització indicada, a la vora de la Universitat, fa suposar que fos un bon lloc per situar una entitat com aquella.

En fi, la proliferació de diferents associacions monàrquiques en tan sols un mes (el C.M.C, el Popular o les dues Joventuts suara apuntades) fa suposar que tot l'espectre dinàstic estava prenent posicions de cara la Solidaritat Catalana, nascuda pocs mesos abans. Almenys ara com ara per a la capital catalana. Probablement un fet semblant passa fora d'ella. Al mateix moment que Benet i els altres formaven el centre conservadors es rumoreja que a Vilafranca se'n vol organitzar un altre. A d'altres localitats el panorama dinàstic deu ser inexistent o sota mínims. És el cas sembla ser de Girona ciutat on no hi haurà cap entitat conservadora fins el 1911 quan es constituïxi una Joventut amb el mateix adjectiu. En aquest cas també situaríem Sabadell més quan el conglomerat econòmic i polític encapçalat per Joan Sallarès i Pla i que havia permès l'elecció de Timoteo Bustillo com a diputat del districte entre 1896 i 1903 s'ha desfet. A Terrassa, Vilanova i Manresa deuen estar sota el grup de poder liderat per Alfons Sala, Josep Bertran i Musitu o Leonci Soler i March, respectivament. I sinó, com al cap i casal, les divergències internes els paralitzen³⁶.

³⁵ Per ordre de citació: la visita de Romanones al cercle liberal a *L.N.*, nº 9.681 (22-IV-1906). Potser perquè Ramon Godó, anava per lliure del tot desvinculat respecte el partit liberal, el seu diari *La Vanguardia* afirmarà que molts dels membres del cercle no foren avisats (*L.V.* nº 12.002, de la mateixa data, pàg. 3). En canvi *L.N.* diu que el president de l'entitat demanava una bona assistència (nº 3.669, 19-IV-1906). Un senyal de la més que previsible existència de divergències internes. La constitució del "Círculo Popular Monárquico" a *El Liberal* (no confondre amb el diari homònim de Madrid), nº 1.823 (26-IV-1906). Entre els seus objectius figurava, es diu, celebrar conferències per a la "instrucció de la classe obrera", un tòpic burgès i conservador clarament paternalista (a *L.N.*, nº 3.680 (30-IV-1906). La seva Junta Directiva a Apèndix I. Per ordre de citació: la constitució de la Joventut Dinàstica, a *ibid.*, nº 3.676 (26-IV-1906), 3.677 (27-IV-1906) i nº 3.676 (28-IV-1906) on figura la seva Junta Directiva presidida per Manuel Fiter Dasca, com tants d'altres monàrquics vinculat a l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i en el futur el primer alcalde franquista de La Seu d'Urgell. La Joventut Monàrquica, *ibid.*, nº 3.697 (17-V-1906), pàg. 2. La fantasmagòrica Joventut Monàrquica Regionalista, *ibid.*, nº 3.563 (3-I-1906). La dissolució de la Joventut Dinàstica a *ibid.*, nº 3.721, (10-VI-1906). *La Vanguardia* recull la mateixa informació sense esmentar-ne el nom de l'entitat (nº 12-050, 10-VI-1906, pàg. 4). Devia ser un dels últims actes del governador civil, el Duc de Bivona (de nom Tristán Álvarez de Toledo, 1869-1926) ja que dimitia del seu càrrec el mateix dia.

³⁶ També per ordre de citació: La Joventut Conservadora de Girona, a M^aÀngels PUJOL GONZALO, *Associacionisme i vida política a Girona (1875-1931)*. Dades comarcals, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània, 2014, pàg. 230. Pel que fa a

A més, cap a finals de maig estava programada la manifestació d'homenatge en honor dels representants parlamentaris que s'havien oposat a la Llei de Jurisdiccions en el que seria la posada de llarg de la Solidaritat. De fet el que s'ha iniciat a a partir de l'assalt militar a la impremta del *Cu-Cut!* i de *La Veu de Catalunya* el novembre del 1905 és un procés transformació accelerada i vertiginosa del panorama polític català, tant a nivell barceloní com de tot el Principat, de la qual no podia restar al marge qualsevol organització política, fos republicana o monàrquica en totes les seves diversitats (lerrouxistes, nacionalistes, conservadores o liberals). Tothom era conscient d'això i havien de fer-hi front aviat. Era un procés accelerat de clarificació, redefinició i polarització política de la qual la Lliga intentarà treure profit., com tots els altres. Ferran Agulló, a l'hora de referir-se a la dimissió de Miquel dels Sants Oliver i de Joan Maragall de llurs càrrecs com a director i col·laborador respectivament del Brusi, escrivia que en realitat es tractava de ser català o anticatalà³⁷. Evidentment era una sentència molt simplista per tal que el partit regionalista patrimonialitzés en exclusiva el catalanisme. Però el que reflectia la frase era la polarització política que s'estava durant els anys de la Solidaritat.. Aquests són, per tant, els punts que caldrà resseguir d'ara en endavant. Un és la coralitat del C.M.C, tan diversa com ho poden ser les pel·lícules de Fellini. L'altre, i corolari de l'anterior, és el paper primordial que juga la Diputació de Barcelona tant per a uns, els dinàstics, com per a uns altres, els regionalistes.. Per als primers és l'última parcel·la per petita que sigui de relatiu protagonisme que encara els queda. Per als regionalistes, és el primer esglaió per dominar tot el Principat. Potser és a causa d'això que el C.M.C neixi amb presses el mes d'abril. Si s'haguessin constituït el maig o més tard hagués significat perdre l'oportunitat per intentar fer realitat

Sabadell i Timoteo Bustillo, poca cosa sabem. Una petita aproximació (i que ara hauria de ser revisada) a Pere FONT I HOMS, "Bustillo, monàrquics i industrials: entorn de la crisi dels partits dinàstics, 1893-1903", *Arrahona. Revista d'Història*, n° 3, 1988, 3ª època, pp. 61-74. Sobre Terrassa, Josep PUY I JUANICÓ, *Alfons Sala i Argemí, industrial i polític, 1863-1945*, Terrassa, Arxiu Tobella, 1983 i Xavier MARCET I GISBERT, "El salisme. Moviment polític i bloc de poder", *Terme*, n° 5, Novembre 1990, pp. 16-34. Pel que fa a Vilanova i Manresa, Antonio F. CANALES SERRANO, *Las otras derechas. Derechas y poder local el País Vasco y Cataluña en el siglo XX*, Madrid, Marcial Pons Historia, 2006, i Mª GEMMA RUBÍ I CASALS, *Els catalans i la política en temps del caciquisme. Manresa, 1875-1923*, Vic, Eumo Editorial/ Universitat de Vic, 2006, (Col. Biblioteca Universitària Història, 9), que és la versió reduïda de la Tesi que l'autora va presentar a la Universitat Autònoma de Barcelona, amb conveni amb l'École des Hautes Études en Sciences Sociales de Paris, el 2003.

³⁷ *La Veu de Catalunya* (d'ara en endavant, per L.V.C.), n° 2.571 (14-VI-1906), ed. matí.

aquella Contrasolidaritat. Al cap i a la fi, aquesta era la vertadera raó de ser de l'entitat dirigida per Benet y Colom. I ara anem per pams.

1.3 *Qui és qui en el Centre Monàrquic Conservador.*-

És habitual en els medis públics anglosaxons la publicació de la biografia de d'aquelles personalitats que han destacat en diferents disciplines. Vigent des del segle XIX, aquesta tradició s'ha estès a d'altres països del món siguin o no de parla anglesa. En canvi, entre nosaltres, potser per raons històriques, una publicació de tal tipus no és massa freqüent. Més aviat és percebuda com una raresa que no pas com una virtut. En tot cas, el seu èxit en el món anglòfon ha fet que amb el mateix terme es coneix l'amplíssim llistat de persones que han col·laborat en el procés d'elaboració d'una pel·lícula, des del director fins els decoradors passant per la diversitat de productors (exclusius, associats...), guionistes, actors (tant principals com secundaris), els seus assessors, maquilladors, electricistes i ajudants, operadors i assistents de càmera, fotògrafs...i així fins un llarg etcètera. És clar, el llistat també variarà en funció del capital disposat, de la qualitat i de les expectatives dipositades en el film. Precisament aquest és l'objectiu d'aquest apartat: resseguir la trajectòria política, professional i socioeconòmica d'aquests personatges. Una tasca prosopogràfica que per una banda ens ha de permetre constatar les concomitàncies que poden haver-hi o no amb personalitats d'altres sectors polítics. No pretenc fer una anàlisi exhaustiva de cada personatge ni tampoc un estudi de les elits polítiques catalanes de la primera dècada del segle XX o tota una reflexió sobre la vinculació de la prosopografia amb la història política i cultural. I això per dues raons. Una perquè faríem un diccionari sobre els polítics catalans, cosa que òbviament s'escapa de les nostres pretensions. Tan sols s'ofereixen aquells aspectes més essencials de cada individu insistint en especial en les entitats o associacions a les quals pertanyien. Deixo de banda altres aspectes com podrien ser les xarxes i espais de sociabilitat, o les vinculacions nobiliàries d'alguns d'ells. Per tant, utilizo l'individu només com un mecanisme per intentar fer un retrat sumari del grup social al qual pertanyen. Dit d'una altra manera, la prosopografia ens ha de servir només com un mètode per fer una anàlisi social³⁸. No crec que

³⁸ Lawrence STONE, "Prosopography", *Daedalus* Vol. 100, n.º. 1, (Winter, 1971), pp. 46-79, on feia un repàs històric de la utilització d'aquest recurs tot advertint dels riscos. També, Isabel BURDIEL/ Mª CRUZ ROMERO, "Los sujetos en el proceso revolucionario español del siglo XIX: el papel de la prosopografía

hagi de ser utilitzada com una eina per enaltir el personatge marginant-lo la seva classe social. Perquè les classes existeixen. Negar-ho és no voler acceptar la realitat o, encara pitjor, tergiversar-la. L'apartat que ara segueix és el nostre particular "Who's who" seguint els ítems essencials que s'han apuntat més amunt.

En primer lloc, pel que fa al seu àmbit polític, tots ells han ocupat o ocupen en el seu moment diferents càrrecs polítics, anant des de l'esglaió més baix, regidories o alcaldies, a diputats provincials per culminar en diputats al Congrés o Senadors. És una mena de *cursus honorum* i serà aquest el procediments que ara seguiré.

Alguns han estat en un moment o altre alcaldes de Barcelona: són J. Millá y Pi, G. Boladeres, G. Lluch, Joan Coll, Manuel Porcar Tió, Manuel Henrich, Joaquín Sagnier o J. Mª de Nadal, aquest batlle en el moment de l'annexió dels municipis del pla. Sinó ho han estat, ho seran més endavant, com els succeirà a Martínez Domingo o a Josep Monegal, tot i que com sabem no figura entre els fundadors del C.M.C. Molts d'aquests han estat abans regidors, o ho són uns altres: Juan Maluquer, Ernesto Castellar, Ramon Rubio, J. Mans, Jaime Trabal, Mariano Fuster o el mateix Benet y Colom, que potser és de tots els integrants del C.M.C qui ha tingut una trajectòria política més llarga i diversa. Aquest ja és el 1877 és Tinent d'alcalde al consistori barceloní. Pel que fa al món provincial, potser la parcel·la de poder més important per a ells, tenim el tants cops esmentat president del centre conservador. Amb ell també tenim els casos de Trinidad Mª Oms, A. Viñamata, Magín Sandiumenge, R. Rubio, E. Castellar, Manuel Porcar Tió, J. Espinós, J. Milà y Pi, P. Torras Picornell, José Elías de Molins, Fernando Huelín, i José Mª Cornet y Mas. Alguns d'ells arribaran a ser presidents de la corporació provincial. Són els casos de J. Espinós (1903-1905) i Torras Picornell (1905). Això, sense tenir en compte conservadors històrics com Manuel Planas y Casals o Andrés de Sard y Roselló, presidents entre 1884-1886

històrica", *Historia Contemporánea*, nº 13-14, 1996, pp.149-156. La prosopografia s'ha utilitzat en altres tipus d'estudis, sobretot sobre l'antiguitat, l'època medieval o l'Església: KEATS-ROHAN, K.S.B (Edited by), *Prosopography. Approaches and Applications. A Handbook*, Oxford, University of Oxford, 2007 (Prosopographica et Genealogica, 13). Una defensa de la prosopografia com a mètode d'investigació i com a renovació historiogràfica, a Pedro CARASA "La historia de las elites políticas en el parlamento español: de la prosopografía a la historia cultural", dins Rafael ZURITA/ Renato CAMURRI (eds.), *Las élites en Italia y en España (1850-1922)*, València, Universitat de València, 2008, pp. 113-134.

i 1891-1894, respectivament. Uns altres arribaran una mica més lluny esdevenint amb el temps diputats al Congrés o senadors, sobretot en el primer període de la Restauració mentre que en el segon, a partir del 1901, la representació és menor per la major competència electoral de l'etapa. Entre els primers tenim Juan Maluquer y Viladot, per tres districtes diferents en tres vegades també diverses: per Terrassa entre 1886-1890; Solsona entre 1893-1899 i per Sta. Cruz de Tenerife durant el Govern llarga de Maura, entre 1907-1909. També diputats seran Roberto Robert Surís i Gustavo Peyra, ambdós pel mateix districte, Torroella de Montgrí, el primer entre 1891-1893 i 1901-1907 i el segon entre 1914-1916. Fernando Huelín tindrà l'escó per Vic entre 1901 i 1905. José Mª Cornet y Mas ha estat el representant primer per Manresa entre 1891-1893 i després per St. Feliu de Llobregat entre els anys 1896-1898. Felipe Ricart, marquès de Santa Isabel, diputat per Granollers entre 1899 i 1901. José Elías de Molins ho ha estat per Vilafranca (1891-1893 i 1896-1898) i per Arenys de Mar també per dos anys, del 1901 al 1903. Pel mateix districte J. Sagnier obtindrà l'acta de diputat, primer entre 1903-1907 i després per diferents legislatures durant vuit anys. Del 1910 al 1918. Per cert, per Arenys també fou diputat José Mª Planas y Casals però entre 1893-1901 (i abans per Vilafranca, del 1879 al 1881 i del 1884 al 1886). Per acabar, Juan Coll y Pujol obtingué l'escó per la circumscripció de Barcelona entre 1896 i 1898 per ser després alcalde en diferents ocasions i senador. J. Puig Saladrigas també per la capital catalana ara entre 1896 i 1901.

Pel que fa al nombre de senadors el seu nombre, comparat amb el de diputats, és lleugerament menor, 14 i 20 respectivament. A més cal diferenciar entre senadors electes i els de nomenament reial. En el primer grup figuren durant la dècada que va del 1903 al 1913 dotze persones de les quals les més rellevants per a nosaltres són J. Coll y Pujol, A. Viñamata, J. Puig Saladrigas, E. Castellar i J. Maluquer (els tres per Barcelona i els dos últims un per Tarragona i l'altre per Lleida, respectivament, i tots ells per pocs anys); J. Elías de Molins en serà a partir del 1914 i gairebé de manera ininterrompuda (fora del 1918) fins el *Pronunciamiento* de Primo de Rivera el 1923. Potser tots ells el més exitós serà J. Monegal qui després d'una breu etapa com a senador electe a partir del 1905, dos anys després aconseguirà la condició de vitalici. Finalment, com a no

electius durant el mateix període en són quatre, a saber: Benet y Colom, J. Monegal, R. Robert i Joquín de Sentmenat i el tot just esmentat J. Monegal. Tant el primer com aquest últim designats per Maura. Per acabar, alguns d'ells arribaran una mica més lluny ja que Manuel Moreno serà governador civil de Girona durant els anys del segon govern Maura. Ningú arribarà més enllà, ningú ocuparà càrrecs en l'administració estatal sia de segon nivell (sots-secretaris, secretaris d'Estat, directors generals...) o de primer nivell (ministerials). Es corrobora de nou la vella idea de l'allunyament català vers els cercles de poder espanyols cosa que ja va denotar Vicens Vives fa molts anys i que és molt típic de la Catalunya de la segona meitat del segle XIX ³⁹.

Pel que fa al món professional pràcticament tots ells són advocats. Com que la llista és llarga, potser cal que comencem per aquells que no pertanyen al món jurídic: Arcadio de Arquer és empresari metal·lúrgic, de la raó social "Hijos de Manuel Arquer", fabricants de planxisteria i municions de plom; J. Monegal, destacat industrial tèxtil propietari de la coneguda Colònia del mateix cognom a l'Ametlla de Casserres al Berguedà. També empresari com ell però del sector cotoner és J. Puig Saladrigas. En d'altres branques empresarials trobem Manuel Porcar Tió, exportador d'oli. Agustín Viñamata és constructor. Tiberio Sabater, i Francisco de P. Villar Carmona són arquitectes. Fernando Huelín és comerciant de ferro. Fora del món empresarial tenim els enginyers Manuel Henrich, Manuel Juncadella Robert i José Mª Cornet y Mas. Per la seva banda, Mariano Fuster (com Maura, natural de Ciutat de Mallorca) es dedica al negoci vitivinícola. Manuel Moreno Churruca és militar, Tinent Coronel per més dades. Fora d'ells, tota la resta ja són lletrats: Benet i Colom, G. Lluch, Juan Maluquer (qui arribarà a ser fiscal del Tribunal Suprem entre 1903 i 1905), Ramon Rubio, José Mª Nadal com també ho serà el seu fill, Joaquín, E. Castellar, J. Elías de Molins, J. Trabal, J. Mans (qui a més serà jutge municipal de Sans), G. Peyra, Jaime Alegret, Guillermo de Boladeres, A. Martínez Domingo, J. Sagnier (aquest dins el Cos Jurídic Militar), J. Coll (qui a més serà Catedràtic de Dret Penal), F. P. Vila

³⁹ Jaume VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya. Nosaltres els catalans*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 2010. La disminució de la participació catalana a partir del 1850 a Borja de RIQUER, / Manuel RISQUES CORBELLÀ, "Participació administrativa, professional i política en l'Estat", a Mª Teresa PÉREZ PICASO / Antoni SEGURA I MAS / Llorenç FERRER I ALÓS, *Els catalans a Espanya, 1760. 1914. Actes del Congrés*. Barcelona, 21 i 22 de novembre de 1996, Barcelona, Universitat de Barcelona / Generalitat de Catalunya, 1996, pp. 83-93.

Teixidó, J. Milá y Pi, Luis Lamaña entre molts d'altres. En total, divuit persones de les quals totes elles menys J. Monegal i Ramon Rubio figuren entre els presents nominals en la constitució del C.M.C. A ells hem de sumar-hi tretze que estan fora de l'àmbit jurídic. De les altres, no sabem res (és el cas de Trinitat Mª Oms i J. Espinós entre els més destacats). És a dir, que d'aquell primer grup de 54 persones tenim identificades professionalment tan sols la meitat exacte, 29. Dins el total, repartits entre els dos grups representen respectivament parlant un 29'62% i un 20,37% respectivament. La condició professional dels conservadors barcelonins del C.M.C. pot representar-se en el següent quadre:

QUADRE I
Sectors professionals

Industrials	Empresaris ^a	Enginyers	Arquitectes	Militars	Catedràtics ^b	Advocats ^b	TOTAL
2	3	3	2	1	1	17	29

Font: Elaboració pròpia.

^a He situat A.Viñamata com a empresari

^b He situat J. Coll dins aquesta branca perquè era la seva activitat professional.

Però el Dret no és el seu únic mitjà de subsistència sinó més aviat un complementari. En unes altres paraules, la llei els serveix com a instrument de protecció de llur diversitat d'interessos econòmics i financers. No ens ha d'estranyar, per tant, que molts d'ells figurin com a membres o presidents o expresidents de diferents entitats de caire econòmic. Tots els membres del C.M.C estan relacionats amb el món financer i industrial de la província. Benet i Colom és membre del consell d'administració del Banc de Barcelona i un dels seus majors accionistes. A la junta directiva del Banc també hi pertany J. Espinós i molt més endavant (cap el 1920-1922) hi serà R. Robert. Per tant, la vinculació del diputat per Torroella envers aquest entitat bancària devia venir de més lluny en el temps. A més, com a accionistes també trobem en un moment o altre personalitats com José Monegal, Ernesto Castellar, M. Porcar Tió. Com a

acreedor vinculat a la mateixa entitat bancària tenim el marquès d'Alella, F. Fabra y Puig. Vinculats a la Caixa de Pensions figuren a més de J. Monegal, un dels seus fundadors, J. Sagnier, R. Rubio o G. de Boladeres. Vinculats al món de les assegurances a través del Banco Vitalicio (i per tant al Banc de Barcelona i al *holging* Comillas) tenim J. Monegal, F. Fabra y Puig, A. Viñamata, J. Maluquer, el Marquès de Sentmenat, Robert y Surís i Carlos de Fontcuberta. A la Cambra de Comerç hi són M. Porcar Tió, R. Rubio, J. Monegal i R. Robert. Aquests dos últims accediran en algun moment de la seva vida a la presidència de l'entitat, precisament els anys 1902-1908 i 1913-1914, respectivament parlant per a un i l'altre. Per una altra banda, Agustín Viñamata és membre del consell d'administració de FOCSA per esdevenir més endavant el seu president. Relacionats amb la patronal barcelonina també figuren J. Elias de Molins, R. Rubio, M. Porcar Tió. Puig y Saladrigas en fou el seu primer president, entre 1889 i 1895. Tots ells tenen en comú, també, la condició de ser grans propietaris, siguin urbans o territorials, majoritàriament a Barcelona. Benet y Colom declara tenir tres immobles, un a la Plaça Reial i dos al carrer Casanovas de Barcelona. J. Elias de Molins a la Rambla Santa Mònica amb tres tendes. J. Coll y Pujol declara un solar a la Plaça Catalunya cantonada al carrer Vergara però també devia tenir finques al Casc Antic i a la Barceloneta. J. Mans nés propietari a Sans, però no sabem el seu nombre. Josep Mª Nadal, posseix diferents finques a l'Eixample, on també resideix. José Monegal té diversos dominis arreu de Barcelona: al Casc Antic, a l'Eixample o a Sant Gervasi. Agustín Viñamata té cinc immobles a diferents carrers de la capital catalana, majoritàriament al Poble Sec. El Marquès de Sentmenat afirma posseir set immobles bàsicament a l'Eixample barceloní.

Fora de la capital catalana cal destacar precisament aquest darrer personatge amb finques a Sentmenat, Bellpuig i Ciutadilla (aquestes dues llocalitats a l'Urgell). E. Castellar declara tenir vuit finques a Premià de Dalt, una a Vilassar de Dalt, com també a Mataró i l'Hospitalet. El Comte de Sant Iscle tampoc es queda gens enrere i, a més de cases a Barcelona i Madrid, té més de dues-centes propietats de tot tipus essencialment a Torroella de Montgrí però també a Sera de Daró o Bellcaire d'Empordà, totes elles al Baix Empordà. Potser d'aquí deriva el cacicatge que Robert y Surís exercia al districte de Torroella d'on

serà diputat entre 1901 i 1908. Guillem de Boladeres comta amb propietats vitícoles a les comarques lleidatanes i diverses finques a Barcelona. Per la seva banda, J. Maluquer és propietari de terrenys a Artesa de Segre, a la Noguera.

És clar, com a bons propietaris han de defensar els seus interessos i per tant també gairebé tots ells els trobarem a institucions com l'Institut Agrícola de Sant Isidre, la Cambra Mútua Oficial de la Propietat urbana, el Foment... Per exemple, vinculats a l'Institut hi són el ja esmentat G. de Boladeres, però a més M. Sandiumenge, A. Mª Pons, Porcar Tió, Moreno Churruca, J. Mª Nadal. Pel que fa a la Cambra, pràcticament són els mateixos noms. Hom pot afegir-hi Joaquín Sagnier, que és vice-president, o Francisco de P. Nebot com a vocal. Entre les principals seccions d'aquesta associació hi ha Miguel Vancells o Pablo de Emilio. Aquesta majoritària presència de propietaris al C.M.C. es veu parcialment corroborada per la publicació d'una revista del centre, probablement el seu òrgan d'expressió, el primer número del qual comptaria amb publicitat de finques de lloguer⁴⁰. Això permet suposar que el radi d'influència social que aquella entitat conservadora abarcaria seria el format bàsicament per propietaris urbans⁴¹. Ja se sap que tant la propietat immobiliària com la construcció han estat tradicionalment unes bones fonts d'ingressos i la burgesia barcelonina i catalana, òbviament no eren alienes⁴². Més en un moment en què Barcelona viu una onada constructiva des de la dècada dels anys noranta i que no tindrà aturador garibé fins a la proclamació de la II República. I l'Eixample o la construcció de la Via Laietana a partir del 1908 constitueixen potser el seu epícentre. Ambdues obres refermen la importància social dels propietaris urbans ja que, no cal dir, constituïran un bon negoci. El 1900 neix el Fomento de Obras y Construcciones (més conegut per l'acrònim de FOCSA), l'any següent ASLAND com a companyia cimentera. Mira per on, un dels presidents de la

⁴⁰ L.V.C, n° 2.510, (13-IV-1906). Malauradament no he pogut trobar cap exemplar d'aquesta revista, però, és clar, això no significa que no existís.

⁴¹ Aquesta hipòtesi ja la va formular Borja de Riquer, a "Los límites de la modernización política. El caso de Barcelona, 1890-1923", dins de J.L. GARCÍA DELGADO (ed.), *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*, VIII Coloquio de Historia Contemporánea de España, Madrid, 1992, pp. 21-60, nota 43, pàg. 49.

⁴² Albert GARCÍA ESPUCHE, *El Quadrat d'Or. Centre de la Barcelona modernista. La formació d'un espai urbà privilegiat*, Barcelona, 1990., i S. Barjau i altres, *La formació de l'Eixample de Barcelona. Aproximacions a un fenomen urbà*, Barcelona, 1990. La importància de la construcció als primers anys del segle a Xavier TAFUNELL, "La construcción en Barcelona, 1860-1935: continuidad y cambio", a J.L. García Delgado, *ibid.*, pp. 3-20. També, a Soledad BENGOCHEA, *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la Dictadura de Primo de Rivera*, Barcelona, 1994, pp. 39-49.

primera companyia serà Agustín Viñamata. A més, el Banco Hispano Colonial privat del gran negoci cubà que l'havia fet néixer, ha dirigit la seva miraca cap a la construcció sabedor com és del bon lucre que generà. Ell esdevindrà el gestor administratiu, financer, contractista d'obres i expropiador del procés constructiu de la Via Laietana en funció de l'acord econòmic signat entre ell i l'Ajuntament barceloní. Per la seva banda, l'Eixample aviat serà el marc de referència de la burgesia barcelonina on molts fixaran la seva residència. Per exemple, G. Peyra al carrer Mallorca, E. Castellar a la Rambla Catalunya, G. de Boladeres al carrer Llúria, F. Huelín i A. Viñamata a la Gran Via, Alejandro Mª Pons al Passeig de Gràcia, J. Mª Nadal al carrer Pau Claris. Uns altres, com Benet i Colom, Ramon Rubio o J. Trabal, mantenien el seu domicili a la Barcelona vella, en aquest cas, a les Rambles, la dels Estudis i la de Santa Mònica, respectivament mentre que el darrer de tots resideix al carrer del Vidre⁴³. En el tercer apartat d'aquesta secció reincidiré de nou en aquesta aspecte tot acompanyant-lo d'un quadre sobre el nombre de pisos per llogar.

Per tant, som davant d'una burgesia més financera i especulativa que res més. Les seves rendes estan prou diversificades, la font de les quals és ben diversa: la propietat urbana o rústica, la participació accionarial per exemple en el ferrocarril (cas d'Elias de Molins), la construcció en una Barcelona en ple procés de creixement i per tant de transformació, la concessió de crèdits

⁴³ La carrera política d'alguns d'ells a I. Molas, *Els senadors conservadors...*, op.cit. Les adreces de G. Peyra i A. Pons a Albert GARCÍA ESPUCHE, *El Quadrat d'Or. 150 cases al centre de la Barcelona modernista, Barcelona*, 1990, pàg. i pàg., respectivament. La de Benet i Colom, a les seves cartes a Maura (A.M., lligall 12). El domicili de la resta de personatges, als diferents *Indicadores del Ayuntamiento Constitucional de Barcelona*, 1897, 1901, 1905. Totes les dades personals que s'han anat apuntant fins ara provenen de diferents fonts. En primer lloc, Cèlia CAÑELLAS i Rosa TORAN, *Els governs de...*, op.cit.; de les mateixes autores, *El personal polític...*, op.cit. Pel que fa a la Diputació de Barcelona, Pere GABRIEL, "Entre liberals i...", op.cit. Sobre la propietat urbana, Carme MASSANA, *Indústria, ciutat i propietat. política econòmica i propietat urbana a l'àrea de Barcelona (1901-1939)*, Barcelona, 1985. La vinculació al món bancari, a Yolanda BLASCO-MARTEL/ Carles SUDRIÀ I TRIAY, *El Banco de Barcelona, 1874-1930. Decadencia y quiebra*, Madrid/ Barcelona, Marcial Pons Historia/ Edicions de la Universitat de Barcelona, 2016. Pel que fa als propietaris agrícoles, Jordi PLANAS I MARESMA, *Els propietaris i l'associacionisme agrari a Catalunya, (1890-1936)*, Girona, Associació d'Història Rural de les comarques gironines/ Centre de Recerca d'Història Rural, 2006 (Documenta Universitaria, s/n). Sobre el món de la construcció, Soledad BENGOCHEA, *Organització patronal...*, op.ci. Les propietats de J. Monegal, A. Viñamata, R. Robert, J. Elias de Molins, J. Maluquer, Coll y Pujol, el Marquès de Sentmenat, E. Castellar i Benet y Colom en les seves declaracions de rendes en el seu moment d'entrar al Senat: Archivo del Senado (d'ara en endavant, A.S), on line a <http://www.senado.es/web/conocers Senado/swenadohistoria/senado18341923/senadores/index.html> (consultat març 2019). En alguns casos (els de Coll y Pujol i d' A. Viñamata) les finques declarades no coincideixen amb les donades per R. Congost i C. Cañellas). Òbviament, no cal donar com a absolutament fiables les dades que aquests individus proporcionaven al Senat. Per exemple, Benet y Colom no declara entre les seves rendes el que obté per advocat. Sobre Robert y Surís, Pere BOSCH I CUENCA, *La guerra de l'arròs. Conflictivitat agrària i lluita política al Baix Empordà (1899-1909)*, Lleida/ Alguaire, Edicions de la Universitat de Lleida/ Patronat Josep Lladonosa, 2013 (Josep Lladonosa, 15), pp. 37-42.

hipotecaris (Benet y Colom, Robert y Surís, E. Castellar i A. Viñamata són alguns exemples)..... En fi, és una burgesia que s'assembla més a l'anglesa que no pas a la francesa o a l'alemanya que per sobre de tot és il·lustrada⁴⁴. Jugant amb els termes en alemany, si a la burgesia germànica pot rebre el qualificatiu de *Bildungsbürgertum*, la catalana és una *Finanzbürgertum*. Mentre que en aquests estats el nombre de burgesos que són professors o catedràtics d'Universitat és considerable (potser pel paper que l'Estat ha jugat en esferes com l'economia o l'ensenyament), en canvi en el nostre cas de tots els noms esmentats només n'hem trobat un, Juan Coll. Tots els altres o són industrials, empresaris, enginyers, banquers... En aquest sentit, la burgesia catalana s'assembla més a la basca que no pas a la castellana que Pedro Carassa va qualificar com a mesocràtica, també per les pròpies circumstàncies conòmiques de cada territori. Per acabar, hi ha una clara continuïtat històrica entre aquests conservadors i els del darrer quart del segle XIX. El pes dels propietaris, de les professions liberals, dels ingressos diversificats, de les entitats econòmiques i patronals i fins i tot del deute colonial cubà (cas del Comte de Torroella o d'Ernesto Castellar) és una tònica tan abans com després del 1898⁴⁵.

Més enllà del rerefons econòmic o financer que s'ha anat descrivint fins ara, voldria afegir-hi dos punts més, aquests més personals o biogràfics si es vol però que ajuden a fer aquesta radiografia global dels membres del C.M.C. El primer seria la diferenciació generacional existent a l'interior de l'entitat conservadora. A grans trets es diferencien dos grans grups. A continuació figuren els individus que estarien en un grup o en un altre.

⁴⁴ Jürgen KOCKA, "Estructura i cultura de la burgesia europea el segle XIX. Reflexions comparatives des d'un punt de mira alemany", *Recerques. Història. Economia. Cultura*, nº 28, 1994, pp. 9-22. També, Josep M^o FRADERA/ Jesús MILLAN, *Las burguesías europeas del siglo XIX. Sociedad, Política y Cultura*, Madrid/ València, Biblioteca Nueva/ Universitat de València, 2000. Voluntàriament he exclòs un Duran i Bas o un Planas i Casals perquè tots dos moriran poc després de la consitucó del C.M.C, el 1907 concretament.

⁴⁵ Borja DE RIQUER, "Burguesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració", *L'Avenç*, nº 85, setembre 1985, pp. 16-33. El deute colonial d'E, Castellar o del Comte de Torroella (Robert y Surís) a A.S., expedients personals d'ambdós personatges. Castellar destaca uns 356 per valor de 10.710 (la maietat del seu patrimoni) amb data de 1886. Per la seva banda Robert y Surís demanava en el moment de ser designat senador per primera vegada el 1893 substitir uns 705 "cubans" en deute públic a un interès d'un 6%.

QUADRE II
CONSERVADORS DINÀSTICS CLASSIFICATS GENERACIONALMENT

(nascuts a partir 1830)

Nom i Cognoms	Naixement i mort
F. Benet y Colom	1836-1919
Agustín Viñamata Vilaseca	1838-1929
José M ^a Cornet Mas	1839-1916
Manuel Porcar Tió	1840-1918
J. Coll y Pujol	1842-1910
J. Elías de Molins	1848-1928
J. M ^a Nadal Vilardaga	1845-1908
R. Robert y Surís	1851-1929
J. Puig Saladrigas	1852-1911
M. Henrich Girona	1852-1925
Tiberio Sabater Carné	1852-1929
J. Milá y Pi	1853-1922
G. de Boladeres	1853-1928
J. Monegal Nogués	1854-1931
E. Castellar Serra	1855-1917
J. Maluquer Viladot	1856-1940
G. Lluch Anfruns	1857-1911

(nascuts a partir 1860)

Nom i Cognoms	Naixement i mort
Francisco de P. Villar Carmona	1860-1927
Mariano Fuster Fuster	1862-1929
Francisco de P. Sert y Badia	1863-1919
Joaquín de Sentmenat y Patiño	1863-1924
J. Sagnier Vilavecchia	1864-1939
F. Fabra y Puig	1866-1944
J. Mans Capdevila	1867-1938
Arcadio de Arquer	1867-1931
A. Martínez Domingo	1867-1942
Ramon Rubio López	1868-1910
Luis Lamaña Arenas	1868-1964
G. Peyra Anglada	1870-1919
M. Vancells Carreras	1871-1936
Francisco Javier Vila Teixidó	1875-1953
Rosendo Menta Figuerola	1877-1933
Manuel Juncadella Robert	1878-1955
Heriberto Pons Arola	1881-1945

FONT: Elaboració pròpia

Com es pot veure, el nombre de membres en un grup o en un altre és del tot idèntic en ambdós grups, 17 a cada lloc. En total, 34 persones això sí sumant,

com s'ha pogut veure, Ramon Rubio, J. Elías de Molins, Manuel Henrich o J. Monegal. Si els exclouem del llistat per limitar-nos només a l'ofert originalment pel Brusi, seríem davant de 32. També he exclòs Alejandro Mª Pons perquè morirà ben aviat, el 1907. Dels altres, com ja comença a ser habitual, no tenim dades, en especial de naixement i defunció perquè tots plegats es donen a conèixer en la vida pública en algun moment. I això que alguns dels que entren en aquest grup són persones força rellevants: un T. Mª Oms, M. Sandiumenge, P. Torras Picornell, Fernando Huelín o J. Espinós. Només hi ha una sola persona de la qual sabem la seva data de mort però no pas la de naixença i és J. Trabal (que fineix el 1936). Tanmateix, no crec que aquestes absències invalidin el discurs que estic desenvolupant.

Com s'ha pogut veure, he situat la data fronterera entre les dues generacions entorn de la dècada dels seixanta del segle XIX. L'elecció d'aquest tall cronològic respon a un criteri ben instrumental ja que ens permet diferenciar entre aquells que es formen com a persones durant l'època isabelina i aquells per als quals la Restauració canovista els ve donada com una cosa natural. Els primers han viscut la crisi de la monarquia d'Isabel II, la seva posterior caiguda, l'experiència de la I República (de la qual no els quedava gaire bon record, com veurem en el proper capítol) i els esforços de Cánovas per restaurar la Corona amb el que significa restablir tot un règim polític. En aquest sentit, Benet y Colom era un bon exemple donada la seva pertanyença des de bon antivi al centre conservador de Planas y Casals. A aquest grup els podríem qualificar com la "primera generació monàrquica". En canvi els membres del segon grup s'han educat en ple sistema canovista, han interioritzat els valors que inspiren el règim canovista –ordre, Monarquia, catolicisme, turnisme, pau, propietat- i viuran la pèrdua colonial del 1898 quan tenen entre vint i trent anys d'edat. Han assumit una educació del tot burgesa on tot sembla natural: uns són els escollits per la voluntat de Déu i uns altres són els obrers als quals se'ls ha d'ajudar. Agustí Calvet, conegut històricament pel seu sobrenom de Gaziel, recordava en les seves memòries que de quant en quant els seus professors sacerdots els portaven a barris obrers per repartir caritat⁴⁶. És l'experiència d'un nen de casa

⁴⁶ Gaziel, *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí, 1893-1914: memòries*, Barcelona, Edicions 62, 1981, v

bona i que de ben segur van seguir alguns companys seus tant abans o després. De ben segur aquest curiós periple els devia semblar a tots ells una excursió exòtica. Fora d'això, el que separa a uns i a uns altres, a totes dues generacions, serà el futur del règim a partir de l'ensulsiada finisecular. Seguint l'anterior grup, a aquests els podríem anomenar com la "segona generació". Mentre que el primer grup pràcticament no evolucionarà i progressivament quedarà exclòs del panorama polític a mesura que avança el nou segle XX (també perquè la mort se'ls interposa pel mig), el segon grup experimentarà una evolució que a la llarga els durà a posicions diverses, unes més properes a la Lliga i unes altres fidels al principi monàrquic però des de posicions més conservadores i autoritàries. Per als primers, l'ideal és el vell turnisme clàssic, sense gaires aproximacions a posicions llunyanes als vells partits dinàstics de sempre. En canvi, els segons prendran consciència que cal ampliar-se cap a camps en principi allunyats a les entitats monàrquiques tradicionals però amb els quals es pot trobar algun punt de coincidència. Entre aquests llegeixi's els catòlics del Comitè de Defensa Social, els regionalistes de la Lliga i fins i tot els carlins. En unes altres paraules, del que es parlarà serà de si ampliar o no les bases del règim canovista per assegurar la seva supervivència. Una posició que, com veurem més endavant, ni només es registra a l'Estat espanyol sinó fora de les seves fronteres, i Itàlia és potser el millor exemple de tots.

En segon lloc, hom podria apuntar altres aspectes com podrien ser les xarxes familiars i matrimonials que suposem devien ser del tot endogàmiques. Les nissagues que en el seu moment analitzà G.W. McDonogh (els Güell, els Sagnier...) de ben segur es reproduïen en d'altres famílies. Bertran i Musitu, per exemple, es casà amb la filla d'Eusebi Güell, i alhora la seva germana feu matrimoni amb el fill de Domingo Sert. Probablement, el llistat podria ser molt més llarg tot i que l'absència d'altres estudis sobre el món burgès català no ens permeten assegurar gaire cosa més⁴⁷. També es podria tenir en compte la seva formació acadèmica vinculada a escoles en mans de l'Església. En aquest cas

⁴⁷ Hi ha una oportunitat perduda, que és la Tesi Doctoral (no publicada) de José Miguel SANJUAN MARROQUÍN, *Las elites económicas barcelonesas. 1714-1919*, Universitat de Barcelona, 2018, que pretén fer un estudi de les principals famílies barcelonines però l'abast temporal tan llarg, la poca extensió (tan sols tres-centes pàgines i escaig), la manca de concreció de noms propis i de biografies fa que, malauradament, quedi més en una aproximació que no pas en un estudi detallat. Més clàssic i més exhaustiu, G.W. MCDONOGH, *Las buenas familias. Història social de poder en la era industrial*, Barcelona, Omega, 1999.

destaquen per sobre de tot els Jesuïtes o els Escolapis que tenien diferents centres educatius tant a Barcelona (quatre per part dels escolapis; dos pel que fa als jesuïtes) com fora d'ella (Sabadell, Terrassa, Granollers, Igualada, Mataró...). En els jesuïtes s'han format els regionalistes Bertran y MNusitu, un Guillermo de Boladeres, Gustavo Peyra, Bertran y Musitu, J.Mª Nadal i el seu fill, Joaquín. I si hi ha una continuïtat familiar com insinua aquest últim cas, també n'hi ha una de fraternal. Els germans estudien al mateix lloc que els seus coetanis. Amb G.de Boladeres hi és, Ruperto; amb José Monegal, Trinitat; amb G. Peyra, Agustín i Pedro; amb M. Vancells, Faustino. Per la seva banda, dels escolapis provenen Casimiro Comas o J. Trabal. Tots dos mantindran sempre un vincle envers l'entitat mare en tant que seran membres de la recista editada per aquella casa escolar, *La Academia Calasancia*. Fins i tot, J. Trabal en serà el seu director durant froça anys⁴⁸.

A partir d'aquest seguiment prosopogràfic que hem seguit fins ara, es poden deduir bàsicament tres grans conclusions. La primera de totes ve donada per la clara fragmentació generacional que tot just hem vist. Una esquerra que com s'ha pogut veure és del tot simètrica. Una fractura que talla en dos el centre i que potser és això el que marcarà el futur immediat d'aquesta entitat, almenys fins la seva crisi final del 1913. No és la primera dualitat que experimenta el C.M.C sinó la segona. En pàgines anteriors hem tingut l'oportunitat de veure que la primera era la preponderància planista en la direcció de l'entitat dinàstica. En aquest sentit hom podria afirmar que aquest domini es torna a constatar també en l'aspecte generacional, en especial en els casos de Benet y Colom, A. Viñamata, E. Castellar o fins i tot J. Mª Nadal, tot i aquest morirà al cap de dos anys de la constitució de l'organització monàrquica. Seria el que es podria

⁴⁸ La relació d'antics alumnes dels jesuïtes a *Catálogo de los alumnos del Colegio del Sagrado Corazón de Jesús de Barcelona. Dirigido por los Padres de la Compañía de Jesús 1881-1912*, Barcelona, 1912. Sobre letapa educativa de Joaquín Mª de NADAL, vegi-se'n *Memòries. Vuitanta anys de sinceritats i de silencis*, Barcelona, Aedos, 1965, pp. 24-38. Malauradament no disposem de cap estudi monogràfic sobre la història educativa dels escolapis, jesuïtes o, per extensió, d'altres ordes religiosos. Una aproximació és la Tesi doctoral (inèdita), de Manuel GARCÍA GARGALLO, *L'ensenyament de l'Església a la ciutat de Barcelona. Estudi estadístic*, Universitat de Barcelona, 2002 (on line a <http://www.tdx.cat/TDX-0331106-131309>, consultat febrer 2019). També, en general, Ana YETANO, *La enseñanza religiosa en la España de la Restauración (1900-1920)*, Barcelona, Editorial Anthropos, 1988 (Col. Historia, Ideas y Textos, 14). Des dels jesuïtes, Manuel REVUELTA GONZÁLEZ S.J., *La Compañía de Jesús en la España contemporánea*, vol. II, *Expansión en tiempos recios, 1884-1906*, Publicaciones de la Universidad Pontificia Comillas, 1984, (Serie I: Estudios ; 32. Teología I ; 18), pp. 985-988. Sobre els escolapis, Buenaventura PEDEMONTE I FEU, *Tres-cents anys d'Escola Pia a Catalunya*, Barcelona, 1984, (col. "El Gra de Blat", 48).

qualificar, si es vol, com una tercera dualitat. Tot i això, la presència d'altres individus en la seva junta directiva (noms com J. Sagnier, J. Mans, A. de Arquer o el Comte de Sert) no permeten sustentar gaire aquesta idea com una nova duplictat interna. Això sí, el que sí que queda clar és que els membres del primer grup són aquells que han pogut fer una carrera política més brillant que no pas els altres però això respon al simple recanvi polític que es produeix a Barcelona arran de l'aparició d'un nou sistema de partits que ha reemplaçat el dominat pels dinàstics d'abans

Evidentment totes aquestes característiques descrites fins ara són extensibles a altres personalitats com són els liberals Joaquín Sostres, Rómulo Bosch y Alsina, Pedro G. Maristany, Federico Schwartz, Juan Amat Sormaní o, fora de l'espectre del liberalisme dinàstic, per gent com el també conservador Alejandro Mª Pons o regionalistes com Narcís Verdaguer, Francesc Cambó, Bertran y Musitu, Leonci Soler i March i tants d'altres, siguin a la capital catalana o fora d'ella. Aquesta és la segona conclusió a tenir en compte: la importància de la pertanyença a una classe social, en el nostre cas la burgesia.

Tots ells han rebut una mateixa educació, llegien gairebé els mateixos diaris i altres lectures semblants, compartien uns mateixos espais i xarxes de sociabilitat, tenien un mateix estil de vida... En fi, una mateixa "cultura burgesa" o *Bürgerlichkeit* en paraules de l'historiador alemany Jürgen Kocka. Aquests patrons culturals i educatius els oferien unes respostes comunes davant de la realitat. Al cap i a la fi, la percepció que teneien d'ella era la mateixa en tant que ja els venia donada per l'Església. Seria l'*habitus* que deia el sociòleg francès Pierre Bourdieu fa alguns anys: l'individu actua en un camp social que ja li ve donat prèviament⁴⁹. Sense ser conceptes idèntics, *Bürgerlichkeit* i *habitus* són termes complementaris que engloben en un conjunt social més ample tot social aquells individus. És un tot que ofereix una identitat en dues direccions, tant cap endins (sóc igual a l'altre en tant que) com cap enfora (el que li fas a ell m'hi fas a mi)... La resta, sigui el que sigui (la política, la ideologia...) és un accessori.

⁴⁹ Jürgen KOCKA, "Estructura i cultura...", op.cit.; Josep Mª Fradera, *Las burguesías europeas...*, op.cit. Pel que fa a l'*habitus*, Pierre BOURDIEU, "Genèse et structure du champ religieux", *Revue française de sociologie*, 1971, 12-3, pp. 295-334, on line a http://www.persee.fr/issue/rfsoc_0035-2969_1971_num_12_3 [consultat novembre 2016]. Hi ha traducció espanyola: *La eficacia simbólica. Religión y política*, Buenos Aires, Ed. Biblos, 2009 (Col. Pensamiento Social s/n), pp. 43-89.

Com molt bé va puntualitzar E.P. Thompson, la classe social no ha de ser vista com una categoria estàtica i per sobre de tot econòmica tal com Marx (un nom que avui en dia ja no està de moda) la definia en el seu moment. En el seu lloc, continuava escrivint el prestigiós historiador britànic, la classe és un fet dinàmic, viu, que es recrea diàriament, format a partir d'elements no econòmics com és el món associatiu, la religió, la cultura, les tradicions. El que vol dir que tant l'un com l'altre estableixen una interrelació enriquidora per a tots dos.

Potser aquí cal fer una petita disgressió més lingüística que no pas històrica o sociològica. He utilitzat ben conscientment el concepte de burgesia tot i que l'extremada complexitat que compora tal concepte. Una dificultat de tot tipus: lingüística per la diferència del terme entre els diferents idiomes; històrica per la formació i evolució d'aquest grup social al llarg el temps; econòmica pel nivell d'ingressos dels seus membres; social per qui s'hi inclou o s'exclou (petits propietaris, artesans, botiguers...) i finalment nacional pel tipus de burgesia que predomina en cada país (financera, funcionarial, il·lustrada...). Pel contrari, excloc de bon antuvi un terme com és el d'"elit", manllevat de la teoria del mateix nom de la qual el seu màxim representant en la historiografia espanyola és Pedro Carasa des de la Universitat de Valladolid⁵⁰. L'excloc pel que trobo d'incorrecte i, en especial, de perillós. Estudiar les elits, com ha fet el professor val·lisoletà té l'avantatge que tot reivindicant la importància de l'individu proporciona una extensa visió de la complexitat de xarxes i espais en els quals tota persona es desenvolupa, relecteix la importància del patrimoni i la complexitat del que és el poder i com s'exerceix. Però el que té de positiu té de negatiu. Parlar d'elit és inapropiat car es corre el risc de sobrevalorar l'individu excloent-lo del marc social que l'envolta i l'influeix. I amb això no només hi ha el problema de menysprear (sinó es vol dir així, diguem oblidar) el grup social, sinó per sobre de tot d'extreure unes conclusions que es pretenen generalitzables a través d'uns quants individus. No perquè s'estudia un fragment de la realitat es pot tenir una visió general d'ella. Tan sols percebràs un fragment parcial, mai un tot. Per tenir una visió una mica més ample s'hauran d'estudiar uns altres individus. En segon lloc, la teoria de les elits és perillosa perquè parteix d'un axioma més

⁵⁰ Una defensa Pedro CARASA SOTO, "De la burguesía a las elites, entre la ambigüedad y la renovación conceptual", *Ayer*, nº 42, 2001, pp. 213-237

economicista que sociològic com és el de la desigualtat dels individus. Aquesta sempre és per raons econòmiques, totes les altres derivaran d'aquesta. A més, etimològicament parlant el concepte d'elit és força recent que el català l'incorporà a través del francès el qual alhora el manlevà del verb llatí "*eligire*". El problema rau en qui atribueix la qualitat d'elegible i qui l'ha seleccionat. Per tant ens trobem davant un clar criteri discriminatiu que no pot ser de rebut en tot estudi històric.

La tercera i última conclusió a destacar és la importància que els dinàstics barcelonins li atribueixen a la Diputació. Però en això no estan pas sols car la Lliga Regionalista també té els ulls ficats en el control de la corporació provincial per als dinàstics barcelonins. Òbviament les raons per les quals tots dos s'hi interessin per aquella institució són diferents. Per als monàrquics, i amb aquest adjectiu inclouríem tant conservadors com liberals, és gairebé l'única parcel·la de poder que els hi queda. Més quan el 1901 han estat expulsats de consistoris com el de Barcelona, Sabadell, Molins de Rei, Martorell, Olesa, St. Joan Despí... O veuen minvada la seva presència a Lleida ciutat, Figueres o Vilanova⁵¹. Privats com estan d'àrees d'influència, els monàrquics conservadors es veuen obligats a triar llocs de reugi on poder mantenir alguna zona de poder. La Diputació barcelonina n'és una. Potser per això conservadors com Pablo Torres Picornell i, inicialment, Trinidad Mª Oms presenten la seva reelecció per als districtes de Vilafranca-Igualada i de Vilanova-St. Feliu, respectivament A les comarques gironines també s'hi presentaven confiant en què tot seria un passeig⁵². Confiaaven en el favor oficial i en la instrumentalització d'aquells mecanismes de caire caciquil que els havien donat fins a aquell moment un bon resultat. Tantmateix, el seu fracàs electoral (només aconseguiran la reelecció de Torras Picornell i el triomf de J.Sostres) revelarà, com veurem més endavant, que tot això ja era una vana aspiració. Però no avancem aconteixements que haurem de veure més endavant.

Per la seva banda, a Tremp opten per mantenir l'aliança que des des 1896 tenen amb els integristes. Un pacte que està pensant en la corporació lleidatana: així Àngel Feliu podrà mantenir la seva acta de diputat enfront de Josep Llari,

⁵¹ Sobre el Baix Llobregat, J. TARDÀ, *Republicans i catalanistes...*, *op.cit.* Per a Lleida, C. MIR, *Caciquisme polític...*, *op.cit.* Sobre Figueres Josep CLARÀ, "Comportament electoral de dues ciutats", a *Actituds...*, *op.cit.*

⁵² *D.d.B.*, nº 62, (3-III-1907). Més endavant, Oms cedirà el seu lloc a J. Sostres que aconseguirà l'acta. Sobre les comarques gironines, Pere BOSCH CUENCA, *La guerra de l'arròs...*, *op.cit.*, pàg. 156.

cunyat del cap liberal de la muntanya, Emilio Riu y Periquet, i present a la corporació lleidatana des del 1894⁵³. Una cosa semblant succeix a la ciutat de Girona el consistori de la qual controlaran fins el 1915 mentre que els republicans són a la corporació provincial⁵⁴. En canvi, a Manresa o Vilanova optaran per aixoplugar-se sota una nova bandera, catòlico-regionalista, imitant conscientment o inconscient els exemples de Sevilla o València⁵⁵. En fi, són tàctiques de supervivència que a cada localitat o zona geogràfica diferents formes depenent de les circumstàncies de cada lloc. En unes altres paraules, l'entramat caciquil sobrevivia si es controlava la Diputació la qual cosa alhora permetia la supervivència política dels monàrquics catalans. La presència en una coporació provincial actuava com una mena de respiració assistida. Sense ella, per tant, no hi havia vida.

El control de la Diputació també és de primordial importància per a la Lliga Regionalista. Havien acabat de perdre el control de l'Ajuntament barceloní en benefici dels republicans radicals i poc abans, el 1905 concretament, liberals i conservadors monàrquics havien intentat marginar els regionalistes de la presidència de la Diputació⁵⁶. Darrere seu, els regionalistes disposaven d'una intel·lectualitat i d'unes classes tècniques professionals. El llistat pot ser una mica ampli, aquí tan sols vull destacar personatges prou coneguts com són Jaume Bofill, Joan Puig de la Bellacasa, J.M. López-Picó, Eugeni D'Ors, i fins i tot Pompeu Fabra. Són persones de diferents procedències, siguin geogràfiques, culturals, educatives⁵⁷. En el que coincideixen és en la pretensió de construir un model del país, de fer la "Catalunya endins" que deia Prat de la

⁵³ Rafael Cabezas, el cap del conservadorisme local trempolí, havia perdut l'acta de diputat el 1898, després de vint-i-dos anys de control. A Josep ARMENGOL I SEGÚ, "El carlisme (1870-1871) i l'integrisme (1888-1918) trempolí. Continuitat i persistència d'unes opcions polítiques marginals", dins de Conxita MIR (ed.), *Actes. carlins i integristes: Lleida segles XIX i XX*, Lleida, 1993 (Quaderns de l'Institut, 5), pp. 147-175. També, Conxita MIR, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lluita electoral*, Barcelona, 1985, pp. 58-130.

⁵⁴ L'alcalde de la capital gironina serà de nomenament reial fins el 1917. Al respecte, vegi's Josep CLARA, "Comportament electoral...", op.cit., pp. 151-152. Del mateix autor, *Introducció a la Història de Girona*, Salt, 1983, pàg. 132.

⁵⁵ Pel que fa a Sevilla, Maria SIERRA ALONSO, *La política del pacto. El sistema de restauración a través del Partido Conservador Sevillano (1874-1923)*, Sevilla, Diputació de Sevilla, 1996. València, 1996.

⁵⁶ Josep Lluís MARTIN, "Dinàstics i regionalistes: 1898-1913", dins *Història de la Diputació de Barcelona*, Barcelona, 1987, vol. II, pàg. 16.

⁵⁷ Jordi CASASSAS I YMBERT, "Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914", *Recerques*, no 14, 1983, pp.7-32. Alguns d'ells (Jaume Bofill per sobre de tot) provenen de l'associacionisme catòlic de filiació torressiana i, per tant, vigatanista en el qual com és prou sabut també estava vinculat Prat de la Riba, Al respecte, Jordi CASASSAS I YMBERT, estudi introductori a *La Nacionalitat Catalana. Compendi de la doctrina catalanista*, Barcelona, 1993 (Col. Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, 30), pàg. XXIX.

Riba a *La Nacionalitat Catalana*, editat precisament el mateix any que la Solidaritat prenia forma⁵⁸. Un projecte noucentista que de cap manera es reclou a la Lliga sinó que va més enllà, cap els republicans federals i el grup d'intel·lectuals que constituiran el grup del diari *El Poble Català* per posteriorment donar lloc al Centre Nacionalista Republicà. En aquest grup podem esmentar un Gabriel Alomar, Jaume Carner, Joaquim Lluhí, Pere Corominas, Antoni Rovira i Virgili...⁵⁹. Més enllà tenim un Maragall, que de tots és qui potser encarna millor la figura de l'intel·lectual de talla francesa. És a dir, aquell que per la seva formació cultural, per les seves qualitats i el seu protagonisme públic s'autoerigeix en el portaveu de la consciència crítica de la nació⁶⁰. Amb ell podem esmentar també el periodista mallorquí Miquel dels Sants Oliver qui durant els primers deu anys del nou segle XX seguirà Maragall allà on vagi: sigui primer al *Diario de Barcelona* o per passar a *La Vanguardia* tot coincidint amb la cristallització de la Solidaritat. I qui diu aquests autors diu també d'altres fora de l'àmbit lingüístic català: Azorín, Unamuno, vinculats com és prou sabut a la coneguda Generació del 98⁶¹.

Per concloure, hi ha una jugada de billar a tres bandes: regionalistes i monàrquics entaulen una pugna pel control de llocs de treball que significa una lluita de projectes polítics i de retruc la seva supervivència. Alhora, els catalanistes s'enfronten amb els republicans radicals a l'altra banda de la Plaça

⁵⁸ Enric UCCELAY DA CAL, *El imperialismo catalán. Prat de la Riba, Cambó, D'Ors y la conquista moral de España*, Barcelona, Edhasa, 2003.

⁵⁹ Sobre el Centre Nacionalista Republicà, Santiago IZQUIERDO BALLESTER/ Gemma RUBÍ (Coords.) *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà (1906-1910)*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya/ Generalitat de Catalunya, 2005 (Col. Personatges i Fets, 5).

⁶⁰ Louis PINTO, "La vocation de l'universel. La formation de la représentation de l'intellectuel vers 1900", *Actes de la Recherche en Sciences Sociales* Année 1984 55 pp. 23-32 (on line a www.persee.fr/doc/arss_0335-5322_1984_num_55_1_2235, consultat febrer 2019). L'hispanista francès Paul Aubert situa el neixement de la intel·lectualitat entre 1895-1905 paral·lelament a l'afer Dreyfus francès. Al respecte, "Violence a Barcelone et naissance des intellectuels: Affaire Corominas, Loi des Jurisdictions, Semaine Tragique, Affaire Ferrer", a *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, n° 47, 2012, pp. 13-41, monogràfic dedicat a la violència a Barcelona. Sobre l'afer Dreyfus, Tom CONNER, *The Dreyfus Affair and the Rise of the French Public Intellectual*, Jefferson North Carolina, McFarland and Company, 2014. També, Michel WINNOCK, *Le siècle des intellectuels*, París, Seuil, 2015 (Col. Sciences Humaines, s/n). La primera edició és del 1996. Hi ha edició espanyola: *El siglo de los intelectuales*, Barcelona, Edhasa, 2010.

⁶¹ El millor estudi sobre Sants Oliver continua sent el que escriví Gregori MIR fa una mica més de vint anys: Miquel dels Sants Oliver: nacionalisme i síntesi liberal-conservadora (1898-1919), Palma de Mallorca, Miquel Font Editor, 1993 (Col. Alicorns, 3). Hi ha una biografia recent: Joaquim MOLAS, Miquel dels Sants Oliver i Tolrà: semblança biogràfica, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009 (Col. Semblances Biogràfiques, 50), que és la conferència que l'esmentat autor pronuncià a la mateixa seu de l'Institut el 1997. Pel que fa a Maragall com a intel·lectual, Ignasi MORETA, "Joan Maragall. El poeta i la ciutat", dins Antoni MARTÍ MONTERDE/ Bernat PADRÓ NIETO, Qui acusa? Figures de l'intel·lectual europeu, Barcelona, Publicacions de la Universitat de Barcelona, 2015.

de Sant Jaume, en aquest cas l'ajuntament barceloní. Tots ells, personatges i institucions, es mouen en un escenari canviant, que s'accelera a mesura que passen els anys. Óbviament aquest període de transicions que estan vivint Barcelona i amb ella tot el país des del 1901 influeixen en el guió dels nostres actors. Tant que les aliances poden ser canviant segons d'on bufa el vent. No ens ha d'estranyar que en alguns moments els monàrquics conservadors puguin arribar a coquetejar amb els lerrouxistes aplicant la vella màxima d'el·l'enemic del meu enemic és el meu amic. En fi, els decorats poden canviar de tal manera que obliguen els nostres protagonistes triar els seus companys de repartiment o fins i tot el guió per tal d'adaptar-se. Semblen actors en recerca d'un director, parafrasejant el títol d'una cèlebre obra teatral del conegut dramaturg italià Luigi Pirandello. La tasca del proper apartat serà la d'analitzar aquest escenari mòvil. Si fins ara hem centrat la nostra atenció en els actors, ara cal que per uns moments desviem la nostra mirada cap a l'escenari, no sigui que tinguéssim una percepció força o del tot desbiaixada.

1.4 *L'escenari: l'impacte solidari. El "deslinde de campos".-*

El marc teatral en el qual es mouen els membres del C.M.C i, en general, tota la resta de dinàstics, està marcat per sobre de tot per l'impacte de la Solidaritat Catalana. El meu propòsit en aquest apartat no és tan parlar d'aquest moviment polític sinó en els canvis globals que la seva aparició comporta en general en el panorama polític català obligant a tothom a prendre una actitud ben clara i ben determinada. És el que el periodista republicà Antoni Cullaré va anomenar en un article ben crític amb Lerroux el "*deslinde de campos*"⁶². Per tant, aquí variem una mica la nostra mirada que fins ara ha estat centrada en exclusiva en els conservadors dinàstics barcelonins. Ara cal que la nostra visió sigui molt més àmplia, més general, que anirà des de les altres agrupacions polítiques fins al nacionalisme passant pel caciquisme. Aquest és el nostre escenari.

⁶² Article "Deslindemos los campos", *El Diluvio*, nº 12.197 (10-XII-1905), pp. 16-18, citat per JOAN.B. CULLA I CLARÀ, *El republicanisme lerrouxista a Catalunya (1901-1923)*, Barcelona, Curial, 1986 (Col. Documents de Cultura), pàg. 141. El terme devia tenir gran èxit ja que conservadors com A. Pons, president del C.D.S., o el diputat provincial José Elías de Molins recorrien a ell: pel que fa a A. Pons, missiva a Maura (A.M., Lligal 85, carta de 12 de febrer); Elías de Molins a *Cataluña. La Solidaridad. La Monarquía. El Regionalismo. Impresiones*, Barcelona, A. López Robert Impresor, 1907, pàg. 19.

La pel·lícula dels esdeveniments s'és prou coneguda. Cap el vespre del dissabte 25 de novembre del 1905, mentre s'estrenava una obra del conegut dramaturg Ignasi Iglesias al Teatre Romea, un grup d'uns quants centenars de militars, indignats per un acudit aparegut en pàgines interiors al setmanari satíric *Cu-Cut!*, baixen per les Rambles i els seus carrers adjacents proferint a tort i a dret proclames espanyolistes de Barcelona. Pel camí, mentre fereixen alguns ciutadans sorpresos i indefensos, assalten les redaccions del setmanari i del diari regionalista *La Veu de Catalunya*⁶³. No era pas la primera vegada que apareixia a la premsa satírica de l'època algun comentari graciós sobre l'Exèrcit espanyol. Tampoc era cap novetat que el *Cu-Cut!* publicés algun acudit sobre els militars hispànics⁶⁴. Tot i així, sí que serà la primera vegada en què aquest Exèrcit intervé en la vida pública amb el suport explícit de l'alta oficialitat de tot l'Estat espanyol i del mateix Rei en persona. A partir d'aquí els fets se succeïxen amb rapidesa. Els diaris barcelonins es lamenten del que ha succeït, amb tons diferents. El Brusi i *La Vanguardia* són molt curosos limitant-se a condemnar el que ha passat, potser més l'últim que no pas el primer. El degà de la premsa barcelonina acusarà dels fets a uns i als altres. Als catalanistes per "*intemperancias de lenguaje*" i de propagar "*artículos sediciosos*". Als militars els recriminarà que avantpossin el seu "*espíritu de cuerpo, al entusiasmo patriótico, al inflamable pundonor propio de los instintos militares*". Per la seva banda, *La Vanguardia* mesura més el llenguatge i menys expressivament es limitarà a demanar no recórrer a la violència. Mentre, *La Veu*, un dels periòdics agredits, recorre al llenguatge neodarwinista imperialista tan en voga en aquella època, compara l'Estat espanyol a les decadents Turquia o Rússia tsarista d'aleshores⁶⁵. Les actituds dels diaris

⁶³ Una descripció acurada dels fets a Francesc SANTOLÀRIA, *El banquet de la Victòria i els fets del Cu-Cut!. Cent anys de l'esclat catalanista de 1905*, Barcelona, Editorial Meteora, 2005. Un balanç bibliogràfic dels fets, del mateix autor, "Els fets de Cu-Cut!. Una reflexió historiogràfica", a Jordi CASASSAS/ Agustí COLOMINAS/ Eduardo FERNÁNDEZ CALLEJA/ Francesc SANTOLÀRIA, *Els fets del Cu-Cut! Taula rodona organitzada pel Centre d'Història Contemporània de Catalunya el 24 de novembre de 2005*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2006, pp. 119-146. Els fets els recorden Caludi AMETLLA, *Memòries polítiques. 1890-1917*, Barcelona, Ed. Pòrtic, 1963, vol I, on li dedica tot un capítol. També Amadeu HURTADO, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, Barcelona. Josep PUIG I CADAFALCH, *Memòries*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, (Col. Abat Oliva, 252), pp. 117-123. El liberal i posteriorment regionalista Joan Garriga i Massó afirma que entre els assaltants hi havia un grup de persones provinents de Madrid i liderades pel Comandant Brugute (de nom Ricardo Brugute). Vid. del mateix autor, *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1987 (Col. Biografies i Memòries, 8), pàg. 157.

⁶⁴ J. Puig i Cadafalch, *ibid.*, pp. 117-118.

⁶⁵ *D.d.B.*, nº 315, (24-XI-1905), pàg. 13.014; *L.V.*, nº 11.863, pàg. 2; *L.V.C.*, nº 2.394, (27-XI-1905), pàg. 1.

editats a la capital espanyola són encara més exacerbades. No és estrany si pensem que els aires polítics madrilenys ja estaven prou caldejats des que descobriren l'existència del catalanisme a partir de la victòria dels quatre presidents. Per exemple, *La Época* condemna tant els uns com els altres i es limita a què torni la normalitat quan serà el moment de “*examinarlo todo*”⁶⁶. En realitat, el conegut diari conservador madrileny està seguint l'actitud prudent de Maura, que de ben segur ja devia estar pensant en els regionalistes⁶⁷. En canvi, els tons de l'ABC, *El Imparcial*, l'*Heraldo de Madrid* o *El Liberal* (aquests tres darrers pertanyeran aviat a l'anomenat Trust) puguen de to i es declaren públicament defensors de l'actitud militar. Per a ells els catalanistes són traïdors, malagraïts, caïns, parricides...⁶⁸. Evidentment, els periòdics militars de la capital espanyola com *El Ejército Español* o *La Correspondencia Militar* no es queden pas enrere. El seu llenguatge no només es fa seus aquests tòpics, esgrimits ja en el moment dels desastre colonial, sinó que a més l'augmenta en tons més bel·licosos si cal, i aprofiten l'avinantesa per amenaçar de prendre certes mesures si l'Estat no les pren abans⁶⁹. I bé, el govern espanyol les escoltarà aviat. Pocs dies després d'aquells fets comença al Congrés dels Diputats una acalorada discussió teòricament a propòsit de la suspensió de les garanties constitucionals. Serà en aquest moment quan es gira de tal manera el mitjà que els acusadors, en aquest cas els regionalistes que són els que comencen el debat, es converteixen en els acusats. Finalment, el decret de suspensió serà aprovat ràpidament, al cap de tan tan sols dos dies de l'inici del debat. Per cert, unes sessions duran les quals els diputats monàrquics catalans (A. Pons, J. Sagnier, Robert y Surís, per esmentar tan sols els més coneguts per nosaltres però en realitat són tots), no diuen ni una sola vegada

⁶⁶ *La Época*, nº 19.884 (27-XI-1905), “Momento crítico”, pàg. 1.

⁶⁷ Cambó, acompanyat del Marquès de Camps, s'havia taslladat a la capital espanyola tan aviat com succeïren els fets. Durant la seva estada, on seguí directament tota la discussió parlamentària, tots dos intentaren negociar amb Maura i Moret obetnint tan sols vagues promeses. Al respecte, J. PABÓN, *Cambó 1876-1918*, Barcelona, Editorial Alpha, 1952, vol I, pp. 260-263; també, les Memòries de Francesc Cambó (Barcelona, Labutxaca, 2008, que és l'edició que he consultat), pp.146-150.

⁶⁸ El monàrquic ABC demana prendre ràpides mesures davant els “*ingratos que la ultrajan [a Espanya]*” ja que “*o se acaba rápidamente, radicalmente con ese mal o ese mal acaba con España*” nº 321, 27 de novembre, “Los sucesos de Barcelona”, pàg. 3. *El Imparcial* demana castigar els culpables entre els quals no dubta en responsabilitzar el mateix govern per passivitat (nº 13.892, també del dia 27). A més l'*Heraldo de Madrid*, nº 5.481 de 16 de novembre, “Indignación”, pàg. 2. Finalment, *El Liberal*, nº 9.537, de 27 de novembre, “Hay que afrontarlo”, pàg. 1.

⁶⁹ *La Correspondencia Militar*, nº 8.502 i 8.503 de 27 i 28 novembre 1905. També, Josep Mª SOLÉ I SABATÉ/ Joan VILLAROYA I FONT, *L'exèrcit a Catalunya. 1898-1936. La premsa militar espanyola i el fet català*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1995 (Col. Descoberta, 5).

que aquesta boca és meva. El que no deixa de ser una cosa ben habitual en tots ells, per cert. El mateix passarà amb la Llei de Jurisdiccions tan sols un any després. Pel camí l'alcalde de Barcelona, el liberal Bosch i Alsina, dimiteix (o més ben dit, el destitueixen): el diputat carlí per Navarra Joaquín Llorens, afirma en un moment que el ministre de la governació “[lo] echó por la borda”⁷⁰. La cosa no acaba aquí: els principals dirigents de la Lliga (Cambó, Puig i Cadafalch, Prat de la Riba...) s'exilien, bé que per molt poc temps. Alguns rotatius es tanquen, bé voluntàriament (cas del *Cu-Cut!*) com per ordre governativa (la regionalista *Gazeta Vigatana* o la mateixa *La Veu*); el director oficial del diari regionalista, Ignasi Coma, és detingut; finalment, el president del Consell de Ministres durant el qual s'han produït aquells incidents i s'ha aprovat la suspensió de les garanties constitucionals, Montero de los Rios, és de fet “borboneado” per ser substituït per Moret⁷¹. L'exèrcit, amb la gran complicitat del monarca, ha posat en escac i mat tot un Estat i aquest, incapaç de reaccionar, ha claudicat. Per cert, la responsabilitat del Rei era evident per a tohom. Tant que el mateix Pons en carta a Maura es lamentava obertament que l'actitud de la Corona dificultava tota possible entesa cap els regionalistes o d'altres sectors monàrquics que voluntàriament restaven aliens a tota reorganització política. En unes altres paraules, tot un monàrquic com era el cap del C.D.S acusava Alfons XIII de torpedejar tot l'esforç realitzar fins aquells moments per Monegal, Maluquer i ell mateix. La cita és relativament llarga però paga la pena reproduir-la ja que retrata perfectament la situació que s'havia generat entre el dinastisme com a mínim barceloní:

“No hay que ocultarlo, escrivia literalment el president del C.D.S a Maura: el termómetro de la idea monárquica, la afección y la adhesión a la persona de S.M, el Rey, han sufrido un bajón tan terrible que es imposible dar una idea de ello; de modo que muchas personas, no ya de ebtre los regionalistas, sino que también de la masa neutra y aun muchos conservadores de abolengo, no se percatan de atribuir injustamente los sucesos que están ocurriendo a supuestas indicaciones del mismo monarca; hasta el punto que, al hablarles de constituir la nueva agrupación, contestan que “no tienen inconveniente y que, antes por el contrario, harán con el mayor

⁷⁰ *Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados* (d'ara en endavant, per D.S.C), nº 35, sessió de 27 de novembre 1905, pàg. 815. Salvador Canals suggerix el mateix: *La cuestión catalana desde el punto de vista español. Antecedentes*, Impr. de la Viuda de Prudencio Pérez de Velasco, 1919, pàg. 292.

⁷¹ Una cronologia exacte dels fets dels anys 1905-1908 a Francesc ESPINET I BURUNAT, “La Solidaritat Catalana i la premsa gràfica”, a Gemma Rubí/ Francesc Espinet, *Solidaritat Catalana i Espanya...*, op.cit., pp. 223-285, especialment pp. 238-241.

entusiasmo no solo cuantas manifestaciones sean necesarias de antiseparatismo, o mejor dicho, de su inquebrantable adhesión a la Patria española, sino que también cooperarán a cuantos trabajos se realicen conducentes a dicho fin; pero que se niegan en absoluto” (ya sea por enfriamiento de convicciones, ya por temor de encontrarse en pugna con la opinión general)- “á hacer declaraciones de amor y de adhesión a la dinastía”⁷²

Més diplomàtic però igual d'incisiu era el periodista i diputat conservador per Valls, Salvador Canals. No acusarà explícitament el monarca però sí parlarà de les *“torpezas del gobierno y de sus representantes”*⁷³.

Un historiador gens sospitós de vel·leïtats antimonàrquiques o antimilitaristes com era Fernández Almagro, afirmava que a partir de la Llei de Jurisdiccions s'iniciava una nova etapa en l'Espanya de la Restauració marcada pel fort pes de l'exèrcit. Concretament, escrivia que ara s'iniciava *“el carácter militarista de la monarquía y la impotència absoluta de los liberales históricos”*. També hi ha un cert consens historiogràfic en atribuir al monarca una gran responsabilitat a l'hora d'afavorir el fort pes de l'Exèrcit i que aniria augmentant a mesura que passa el temps⁷⁴. Tot i així, més enllà d'aquestes consideracions, crec que l'important és que l'estament militar tenia tan de pes polític que tenia la capacitat de governar des de l'ombra. Dit d'una altra manera, que els actors polítics de l'època eren en realitat uns presoners de l'Exèrcit. Amb això no vull de cap manera minimitzar el paper que el monarca jugà en aquest procés d'independització. El que pretenc suggerir és la possibilitat que la capacitat de pressió pretoriana devia ser tan considerable que ni el mateix Rei s'atrevia a qüestionar-la. Bé, tampoc s'ho hagués plantejat. Aquest poder tan omnímode que tindria l'Exèrcit implicaria la possibilitat que tot dirigent dinàstic havia de gaudir de l'imprescindible vistiplau castrense. D'ara en endavant, tot hipotètic cap de govern hauria de tenir una doble confiança, la de la Corona i de l'Exèrcit. Si una d'elles falla, de retruc falla l'executiu. El problema que s'hauria de discernir és si aquest protagonisme ja venia donat per l' mateixa estructuració del sistema

⁷² A.M, Capsal 85, carta de 15 desembre 1905.

⁷³ A.M, Capsa 22, “Canals”, carta de 21 maig 1906.

⁷⁴ Melchor FERNÁNDEZ ALMAGRO, *Historia del Reinado de Alfonso XIII*, Barcelona, Montaner y Simon, 1933, pàg.88. Sobre l'actitud del Rei, una posició crítica a Carolyn P. BOYD, “El Rery-soldado, Alfonso XIII y el ejército”, a Javier MORENO LUZÓN (ed.) *Alfonso XIII. Un político en el trono*, Madrid, Marcial Pons, 2003, pp. 213-238. En canvi, més condescendent ha estat Carlos Seco Serrano en la seva obra ja clàssica, *Alfonso XIII y la crisis de la Restauración*, Barcelona, Ediciones Ariel, 1966.

ja en els temps de Cánovas o de si pel contrari és un mecanisme que s'anirà introduint a mesura que passa el temps i en especial a partir dels fets del Cu-Cut!. En tot cas, es tracta d'una hipòtesi de treball que posteriors treballs haurien de corroborar o no.

Tornant per uns moments al debat parlamentari de novembre del 1905, és ben sabut per tothom com a partir d'una intervenció del cap de la Unió Republicana, l'històric (i per aquelles dates, un home d'avançada edat) Nicolás Salmeron, proposa als regionalistes una entesa entre ells. A partir d'aquí i durant el primer semestre del nou any el partit liderat per ell i les seves seccions locals catalanes aniran decidint la seva incorporació al que aviat serà la Solidaritat Catalana. Algunes el seguiran però bona part d'elles s'inclinen per un periodista autodidacta d'origen andalús però en realitat un desarrelat, dotat d'un llenguatge viu, i que s'ha instal·lat a la capital catalana des de principis del nou. Evidentment, m'estic referint a Alejandro Lerroux que des de principis de la nova centúria ja gaudeix d'una certa ascendència en un bon sector de la classe obrera catalana i entre alguns medis anarquistes. De fet el 1901 aconseguirà la seva acta de diputat per Barcelona que, fora d'alguns anys concrets, ja no la deixarà mai més fins la Dictadura de Primo de Rivera el 1923. Sigui gràcies a què utilitza un llenguatge clar, directe i comprensible per a molts sectors obreristes, combinant anticlericalisme, anticatalanisme i antimilitarisme, o sigui per la seva gran habilitat, Lerroux aprofitarà l'ocasió dels fets del *Cu-Cut!* per desmarcar-se'n de l'actitud de Salmeron publicant a *La Publicidad* el seu conegut i explosiu article "El alma en los labios". I això que no era a la capital catalana en el moment dels fets. Bé, tampoc hi serà quan succeixi la Setmana Tràgica el que no li dificultarà ocupar tot el protagonisme. En realitat, l'article és tota una declaració de guerra dirigida tant als catalanistes com al mateix Salmeron en persona. De fet, Lerroux ja li tenia ganes des del 1903 quan s'hi havia incorporat al partit tot i no amb gaires ganes. I l'acció militar de novembre és la gran oportunitat que se li presenta en safata de plata. Lerroux, molt intel·ligentment, la sabrà utilitzar per presentar-se públicament com l'únic representant del republicanisme històric, com el vertader portaveu de les aspiracions obreres, l'únic que els entén. És el "*deslinde de campos*", o s'està amb ell o en contra, no hi ha terme mig. A partir d'aquí, primer amb certes dificultats i després més fàcilment, el polític afincat a

Catalunya erigirà l'Antisolidaritat en contraposició a la Solidaritat⁷⁵. Bé, no és només l'únic que sap aprofitar una bona oportunitat. És també Cambó amb el seu famós "Accepteu! Accepteu!" a la invitació de Salmeron a anar junts. O també els republicans federals i nacionalistes que se n'adonen que amb el pacte electoral amb d'altres forces polítiques surten de l'espècie de reclusió pública en la qual vivien.

1.5 L'extensió del fenomen solidari.-

A partir de la primavera del 1906, la Solidaritat s'estén arreu de Catalunya com una taca d'oli. Gairebé no hi hauria cap localitat catalana, fos capital comarcal o no, ciutat o vil·la, que no disposés de la seva pròpia Solidaritat. La llista és llarga però no pas exhaustiva i sense cap pretensió cronològica, tan sols relatora: Reus, Tarragona, Terrassa, Sabadell, Vic, Olesa, Molins de Rei, Sant Vicenç dels Horts, Sant Joan Despí, Martorell, Girona, Lleida, Tremp, Mollerussa, Granollers, Tàrraga, Balaguer, Cervera, Sabadell, Manresa, Olot... Potser les poques localitats que devien restar-ne al marge devien ser les més vinculades al caciquisme més arrelat com podia ser Sort en mans d'Emili Riu i Periquet⁷⁶. Una altra cosa molt diferent són els orígens d'aquestes solidaritats locals que són del tot diversos. Algunes seguint l'exemple barceloní i més quan la Solidaritat és un fet real. És el que passa sobretot a les terres de Ponent: la mateixa capital, Lleida, o Tàrraga, Cervera, Tremp o Mollerussa. O una mica més lluny com pot ser Girona o Granollers. En unes altres neixen *ex-novo*, com passa a Reus. A Sabadell es deurà per la intervenció del mateix Cambó en persona, sense manllevar el pes que hi tenen els republicans federals. Una cosa semblant succeix a Vilanova o Manresa, però aquí de la mà llurs diputats, Bertran i Musitu i Leonci Soler, respectivament. En unes altres serà per impuls dels republicans com succeix a Lleida o Mollerussa., o pels catalanistes que és el cas de Tarragona, Terrassa o Vic. A Granollers, a diferència de totes les altres viles esmentades fins ara, els republicans no formaran part⁷⁷. En fi, les raons seran

⁷⁵ Sobre el famós polític Alejandro Lerroux, ja disposem d'una tríada clàssica d'obres: J.B. Culla, *El republicanisme lerrouxista...*, i José ÁLVAREZ JUNCO, *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza Editorial, 1990. També J. ROMERO MAURA, *La Rosa de Fuego. El orberismo barcelonés de 1899 a 1909*, Madrid, Alianza Editorial, 1989, (Col. Alianza Universidad). Més recentment, Àngel DUARTE, *Història del republicanisme a Catalunya*, Lleida/ Vic, Pagès Editors/ Eumo Editorial, 2004 (Col. Biblioteca d'Història de Catalunya, 3), pp.158-170.

⁷⁶ C. Mir, *Lleida (1890-1936)...*, *op.cit.*

⁷⁷ Les referències locals: Girona, Pere CORNELLÀ, "Girona i la Solidaritat Catalana", dins Enriqueta PONS [et.al] *Treballs d'Història*, Girona, 1976, pp. 215-274, en especial pp. 217-218. A Tremp, Josep ARMENGOL

diverses però que de cap manera es poden atribuir a un invent barceloní com insinua erròniament Romero Maura en el seu clàssic llibre *La Rosa de Fuego*⁷⁸. Un error que de ben segur es deu a una manca d'estudis locals en el moment de la redacció de l'obra. Per una altra banda, aquesta pluralitat tan extensa d'orígens fa que la Solidaritat hagi de ser vista com un fet extarordinàriament complexe i no pas com un simple instrument creat per la Lliga per tal d'estendre's arreu del Principat, com tradicionalment s'havia afirmat.

El procés no s'atura pas aquí, ans tot el contrari. L'exemple de la Soliaritat Catalana aixeca rèpliques tant aquí al Principat com fora d'ell. Sardà i Salvany parla de Solidaritat Catòlica Nacional, d'abast estatal. Amb molta probabilitat, el conegut sacerdot integrista sabadellenc deu ser dels primers que utilitza l'adjectiu de catòlic a la seva proposta solidària. Amb el temps, com veurem, altres personatges s'apropriaran del terme, no sabem si conscientment o inconscient. Per la seva banda, el republicà catalanista Albert Bastardas parla de Solidaritat Municipal per al consitori barceloní dels anys 1905-1908⁷⁹. Un any abans, el 1907, neix la Solidaritat Obrera que, òbviament, s'inspira en l'entitat mare. Com aquella, integra tot i que per poc temps, sectors tan diversos com són els anarquistes (i amb ell tot un submón d'associacions, entitats i tendències diverses), anarcosindicalistes, sindicalistes revolucionaris, ferreristes, socialistes i lerrouxistes. Com l'anterior, aquesta nova Solidaritat significarà un revulsiu però ara en l'atomitzat obrerisme barceloní que començarà a sortir de la letargia en el

I SEGÚ, "Lluita electoral i poder municipal (Trempe, 1890-1923)", *Collegats*, nº 3, 1989, pp. 123-148, pàg. 134. Reus, Àngel DUARTE, "Republicans i catalanistes. Reus (1890-1899)", *Recerques*, nº 29, 1994, pp. 23-39. Sabadell, Manuel MARIN, *Les élections à Sabadell de 1869 à 1910*, Tesi de doctorat de "Etudes Ibériques et Ibéroaméricaines", Université de Rouen, novembre 1990, vol. 3, pp. 613-625. A Vilanova, Antonio Canales, *Las otras derechas...*, *op.cit.*. Manresa, Mª Gemma RUBÍ I CASALS, *Entre el vot i la recomanació: partits, mobilització electoral i canvi polític a Manresa (1899-1923)*, Manresa, Angle D.L., 1995. Pel que fa a Lleida, Conxita. MIR, *Lleida (1890-1 936...op.cit;* Jordi SOLDEVILA I ROIG, *Aigua, burgesia i catalanisme. Mollerussa, la construcció d'una ciutat (1874-1936)*, Lleida, Universitat de Lleida/ Patronat Josep Lladonosa, 2015. Tarragona, Mercè COSTAFREDA, *Orígens del catalanisme a Tarragona, 1900-1914*, Tarragona, 1988 (Institut d'Estudis Tarraconenses, Ramon Berenguer IV, nº 73), especialment pp. 80-89. Terrassa, Xavier MARCET "El salisme. Moviment polític i bloc de poder" i Jordi GARRETA "L'actuació política del primer catalanisme a Terrassa. Un apèndix del salisme". Ambdós, a *Terme*, nº 5, novembre 1990, pp.16-48. Vic, Xavier Tornafoch, *Catalanisme...*, *op.cit.* Pel que fa a Tàrraga o Cervera, Joaquim BADIA I CAPDEVILA, *Tàrraga (1898-1923): Societat, política i imaginari*, Barcelona, Publicacions d'el'Abadia de Montserrat, 2008 (Col. Biblioteca Abat Oliva, 284). Per Granollers, Joan GARRIGA I ANDREU, *Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003 Col. Biblioteca Abat Oliva, 250).

⁷⁸ Joaquín ROMERO MAURA, *La "Rosa de Fuego"...*, *op.cit.*, pàg. 401.

⁷⁹ La Solidaritat Catòlica de Sardà i Salvany, en la sèrie d'articles que sota el títol genèric de la "Derecha" publicarà a la *Revista Popular* que ell mateix dirihgeix des de Sabadell. Vid. nº 1.899 a 1.907, d'u a vint-i-set de juny del 1907. Pel que fa a Albert Bastardas, Alfred PÉREZ-BASTARDAS, *L'Ajuntament de Barcelona a primers de segle (1904-1909): Albert Bastardas i Sempere, primer Alcalde Popular*. Edicions 62, 1980.

qual el sotmeté els processos de Montjuïc. En aquest cas no és banal recordar que la Solidaritat Obrera servirà d'embrió per a la constitució de la CNT el 1911, tot i que de bon antuvi no hi hagi cap relació causal entre una i l'altra⁸⁰.

L'exemple català intenta exportar-se més enllà del Principat. A Castella el reputat diputat i periodista Royo Villanova, molt conegut per la seva congènita catalonofòbia, veu inicialment amb molts bons ulls el Programa de Tívoli. Fins i tot es rumoreja d'unes hipotètiques i frustrades "solidaritats castellanes". Se'n parla a Andalusia, Extremadura, el País Valencià, el País Basc, Galícia i fins i tot Canàries. Arreu de la geografia hispànica alguns, en especial els republicans, somien amb una "Solidaritat espanyola" com fa Nicolás Salmeron. En tot cas, aquesta idea no prosperarà pràcticament enlloc, però per raons diferents que ara no venen al cas⁸¹. Probablement, la gran excepció en aquesta radiografia peninsular de fracassos és Galícia. Aquí sí arribarà a constituir-se una Solidaritat específica amb semblances i diferències envers el cas català. Com aquí, en ella s'hi integren els carlins de Vázquez de Mella (amb lligams familiars gallecs, concretament a Arzua (La Corunya), el regionalistes liderats per Manuel Murguía, els republicans, aquests en menor mesura, i els agraristes. I és aquí on acaben les semblances i comencen les diferències. Perquè a Galícia, la seva Solidaritat perviurà una mica més enllà del 1909 cosa que al Principat no succeirà, per raons que ara no venen al cas. En segon lloc, el seu èxit electoral serà molt menor, limitat tan sols als eleccions municipals del 1909 i 1910. Per acabar, l'actitud de Maura és radicalment diferent en un cas i en un altre. Aquí es tractarà d'atreure-se-la. En canvi, a Galícia la qüestió serà, simplement, d'eliminar-la el més aviat que pugui⁸². Evidentment, la força i el ressò de la Solidaritat Catalana era incomparablement major en el primer cas que no pas

⁸⁰ La diversitat de grups i tendències en el divers panorama de l'obrerisme barceloní dels anys 1906-1909 l'ha estudiat excel·lentment Pere GABRIEL a "El anarquismo y el anarcosindicalismo en tiempos de Ferrer Guardia y la Semana Trágica", *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, nº 47, 2012, pp. 93-112. Del mateix autor, "Republicanisme nacionalista, Solidaritat Catalana i Solldiaritat Obrera", a Gemma Rubí/ Francesc Espinet, *Solidaritat Catalana i Espanya...*, op.cit.,pp. 105-132.

⁸¹ Pel que fa a Castella, Ricardo ROBLEDO HERNÁNDEZ, "L'actitud castellana enfront del catalanisme", *Recerques. Història, economia, cultura*, nº 5, 1975, pp. 217-273, en especial pàg. 241. La resta de casos regionals, a Ferndo MARÍNEZ LÓPEZ, "Salmerón y las Solidaridades". El cas del País Basc, Ludger MEES, "La Euskadi invertebrada: el País Vasco en tiempos de la Solidaridad Catalana", pp. 199-222. Totees dues a Gemma Rubí/ Francesc Espinet, *ibid.*, pp. 167-198.

⁸² Miguel CABO VILLAVARDE, "La inmensa minoría: la fugaz experiencia y las perdurables consecuencias de la Solidaridad Gallega", *ibid.*,pp. 167-198.

en el segon. A més, a nivell estatal se'n podia suportar una, de Solidaritat, però mai dues.

L'onada de les Solidaritats no acaba aquí. El novembre del 1906 es constitueix a Ciutat de Mallorca una de nova, no explícitament política però sí de manera implícita. Em refereixo a la Solidaritat Catòlica com a plataforma conjunta de diverses associacions catòliques i les Congregacions marianes. Aquesta nova Solidaritat tenia un doble objectiu, un d'explícit i un altre d'implícit. Del primer era la lluita contra el projecte de Llei d'associacions que intentarà dur endavant el segon govern Moret en els seus últims mesos de vida. Del segon, l'intent de formar una plataforma d'actuació política en col·laboració amb el Centre de Defensa Social de la capital mallorquina nascut a imatge de l'entitat catalana el 1905. Com la gallega, aquesta solidaritat illenca també serà de curta durada. Un dels seus màxims estudiosos, Pere Fullana, atribueix el seu fracàs a l'accès al govern de Maura⁸³. Convé retenir aquest cas mallorquí tant pel que té de model en el qual s'inspiraran alguns monàrquics i el C.D.S barceloní com pels suports que rebran de manera indirecta del mateix cap de govern. En unes altres paraules, que no tot s'atura perquè Maura accedeix a la presidència del Consell de Ministres. Tot el contrari, encara trobarà més incentius perquè es formi definitivament el 1909 la versió catalana de la solidaritat mallorquina. Tornarem més endavant a tractar aquests punts.

Com es pot veure, a aquella entesa li passa el mateix que amb el regeneracionisme, que tant aquí com a fora tothom s'omple la boca. Al cap i a la fi, tothom entén els dos termes com a sinònims. Potser perquè la Solidaritat era un gran plantejament regeneracionista davant del qual ningú podia restar-ne aliè. Potser també pel que el concepte denota en el seu sí trets coms els d'igualitarisme, de justícia, de fraternitat, totes elles nocions el origen de les quals es remunten a la Revolució Francesa⁸⁴. En fi, parafrasejant Pere Gabriel, els anys 1906-1909 són temps de solidaritats⁸⁵: catalana, municipal barcelonina, obrera, espanyola, gallega... L'èxit no només genera les seves rèpliques sinó

⁸³ Pere FULLANA PUIGSERVER, *El moviment catòlic a Mallorca...*, op.cit., pp. 379-386.

⁸⁴ Una anàlisi històrica del concepte de Soliaritat a Enric UCELAY DA CAL, "La paraula 'Solidaritat'", Gemma RUBÍ/ Francesc Espinet, *ibid.*, pp. 15-44.

⁸⁵ Pere GABRIEL, "Eren temps de sindicats: reconsideracions a l'entorn de 1917-1923", *L'Avenç*, nº 192, 1995, pp. 14-17.

també llurs altres respostes, el que anomenariem les Antisolidaritats. El fenomen del que és i què s'entén per Solidaritat és extraordinàriament ric.

Durant molt de temps, la Solidaritat ha estat descrita com un fet essencialment barceloní i un instrument ideat per la Lliga per tal de superar l'estricta marc barceloní on s'havia desenvolupat durant els seus primers anys de vida. Els estudis realitzats ara per ara a tots els nivells, des de locals fins a més generalistes, han desmentit del tot tal afirmació. Ara sabem, per exemple, que el protagonisme en la constitució i fins i tot en el comandament de la Solidaritat recau, almenys en els seus primers moments, més en els republicans que no pas en els regionalistes, tal com l'extraordinària diversitat d'orígens de la Solidaritat constata. Però més enllà d'aquests dos, per exemple els carlins, pràcticament no en sabem res. Sovint se'ls presenta com uns simples comparses i que tots s'hi afegiren a la Solidaritat amb el Duc de Solferino al capdavant a Catalunya i amb Vázquez de Mella a l'Estat espanyol i fins i tot Ramon Necedal entre els integristes. Una afirmació que cal ser corregida o matisada perquè les tensions existiren entre alguns sectors, i no només es limitarien al cas més conegut de tots com és el del sacerdot integrista Gaietà Soler, al qual ens referirem més endavant. Fins i tot la Junta Regional catalana, presidida per José Erasmo de Janer, parlà d'una suposada conspiració i la notificació al Govern Civil dels implicats. El que hi hagi de cert o no ara com ara és impossible de dir. Això sí, la dissensió devia ser força extesa i forta. Tant que la desautorització feta per la direcció catalana del partit no els afectà gaire. O que el llistat de suports al manifest condemnatori de la Junta estigués ple de noms falsos⁸⁶.

1. 6 Del “deslindende de campos” al terratrèmol. Les conseqüències de la frdSolidaritat Catalana.-

Com s'ha pogut anar veient fins ara, la Solidaritat és tot un terratrèmol de gran magnitud els efectes del qual s'aniran evidenciant a mesura que passa el temps. Ha estat en primer lloc un sisme polític que no ha deixat ningú enfora i

⁸⁶ Sobre Gaietà Soler, Josep MASSOT I MUNTANER, “Gaietà Soler i la Solidaritat Catalana”, *Recerques*, nº 17, 1985, pp. 105-122. La suposada conspiració i la desautorització de la Junta Regional carlina, a *L.N.*, nº 3.689 (9-V-1906), i nº 3.691 d'11 de maig. El fracàs de la desautorització, nº 3.690 de 10 de maig. És el mateix Govern Civil de Barcelona que anuncia l'existència de conspiració (*ibid.*) a la qual cosa el mateix diari li atribueix certa fiabilitat perquè “*habiendo dinero por en medio*” i “*la necesidad, la falta de escrúpulos y la carencia de ideales, obligan a muchas cosas a la mísera humanidad*”: nº 3.693 de 13 de maig. El que no queda clar és d'on surten els diners. Al mateix número la falsetat de moltes signatures del manifest.

que ha obligat tothom (republicans, obreristes, carlins, eclesiàstics...) a prendre forçosament alguna posició, siguin on siguin, els agradi o no. És el famós “*deslinde de campos*” que déiem abans respecte Lerroux. El que vol dir que, per tant, o s'està amb la Solidaritat o s'està en contra. No hi ha terme mig. Serà la Solidaritat o l'Antisolidaritat, el passat o la modernitat, una Espanya o una altra parafraçant el periodista mallorquí i de clares simpaties mauristes, Miquel dels Sants Oliver, ell mateix una víctima d'aquesta polarització⁸⁷. L'articulista de les Illes, cridat a la direcció del vell Brusi de la mà de Joan Maragall, intentarà apropar el *Diario...* al catalanisme regionalista. Tot i així, entre la força política que ha adquirit l'Exèrcit, l'aposta antisolidària del C.M.C i l'actitud catalanista del poeta, faran que tant ell, com Sans Oliver i tot l'equip que l'acompanyava deixin el Brusi⁸⁸. D'ara en endavant, el periòdic barceloní ara sota la direcció de Teodoro Baró, iniciarà una deriva cada cop més conservadora. Per exemple, un dels col·laboradors habituals serà el sacerdot integrista i director de la sabadellenca Revista Popular, Cayetano Soler. El consabut “*deslinde campos*” havia arribat arribat a a aquell rotatiu. “*La Solidaritat Catalana ha fet una altra víctima en la que no podia pensarshi*” conclourà taxativament Ferran Agulló a *La Veu*⁸⁹.

Tot i així, seria un gran error reduir aquest terratrèmol només a l'esfera política. Ja se sap, tot sisme o tot gran desastre natural no només comporta destrosses materials o pèrdues humanes. També té efectes econòmics, socials i fins i tot mentals, culturals o ideològics. L'aparició de Lerroux amb la seva pròpia antisolidaritat també significa la contraposició entre dos nacionalismes, el català i l'espanyol. No pretenc de cap manera iniciar un nou debat sobre aquests temes, ni discernir si el catalanisme és nacionalisme o si la Lliga Regionalista era o no era nacionalista i menys discutir què entene per nacionalisme. Hem intentat

⁸⁷ Miquel dels SANS OLIVER, *Entre dos Españas (crónicas y artículos)*, Barcelona, Gustavo Gili Editor, 1906.

⁸⁸ Gregori Mir, *Miquel dels Sans Oliver...*, op.cit. La resposta del periodista mallorquí serà la recopilació en el llibre esmentat a la nota anterior (vid. *Supra*) amb un títol tan regeneracionista i machadià *avant la lettre*. *La Veu de Catalunya* prestà molta atenció a aquest episodi, tan que reproduí parcialment la carta de dimissió de Sants Oliver i el seu equip (L.V.C., nº 2.270 (13-VI-1906), ed. matí. Probablement la filtració devia venir del mateix Joan Maragall qui fou ja el primer en deixar el “Diario”.

⁸⁹ *Ibid.*, nº 2.571, de 14 de juny, ed. matí., pàg. 1. La deriva cada cop més conservadora del Brusi queda registrada en unes declaracions anònimes recollides pel diari regionalista: el “Diario”, diu, tornarà a ser “*l'orgue genuí de les seves classes conservadores, abv els principis, elevats dogmes incommovibles, d'amor al ordre, a la disciplina social y a la justícia de dinastisme sense idolatries ni adulacions de adhesió ferventa a la religió catòlica y el entusiasme pera'ls ideals regionalistes*”, nº 2571, pàg. 2. La col·laboració de Cayetano Soler, Gregor Mir, “Gaietà Soler i...”, op.cit.

tractar aquests temes en el capítol introductori d'aquesta Tesi. Ja se sap que parlar de nacionalisme massa sovint implica parlar de sentiments. En el cas català, a més, aquell primer concepte es confon amb el de catalanisme. Fa més de cent anys Maragall incidia en aquests termes de sentiments i catalanismes⁹⁰. En tot cas, sí que podem afirmar que tot coincidint amb els anys de la Solidaritat cristalitzen plenament front a front aquells dos nacionalismes esmentats més amunt. Una prova d'això és que el mateix 1906 Prat de la Riba publica el seu famós llibre *La nacionalitat catalana* que d'ara en endavant es convertirà en el llibre de capçalera del nacionalisme català. Un any després de l'edició del llibre suara esmentat, Joan Maragall reincidia de nou en aquest aspecte tot identificant la Solidaritat amb la terra i, per tant, amb la nació⁹¹. O que l'octubre del mateix any se celebri el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana impulsat per Mossèn Antoni Alcover, aleshores vicari general de Mallorca i enfrescat des de principis del segle en l'elaboració del seu gegantí Diccionari General Català-Valencià-Balear. Al Congrés hi assistirà la plana major de la intel·lectualitat catalana del moment (Joan Maragall, Pompeu Fabra, Jaume Carner...), lingüistes d'altres zones dels Països Catalans (Teodor Llorente per València o Gabriel Alomar, Miquel Costa i Llobera o Joan Alcover per les Illes) a més d'altres romanistes estrangers com el santanderí Menéndez Pelayo. D'aquí que en el Congrés també hi figuri Prat de la Riba qui el juny del següent any crearà l'Institut d'Estudis Catalans amb la clara finalitat de codificar definitivament la llengua, de fer del català una llengua de cultura i a partir d'aquí de fer de Catalunya un país modern. Per tant, el Congrés es cobria d'un vel filològic que amagava una voluntat clarament política: intervenint en la llengua s'intervenien de retruc en el país. Evidentment, aquest objectiu s'acopla perfectament a aquells canons noucentistes que la Lliga s'havia fet seus⁹². El mateix Alcover en persona manifestarà públicament el seu suport a la Solidaritat en una conferència pronunciada en català l'abril del 1907⁹³. L'ús de la llengua, o més ben dit la seva

⁹⁰ Joan MARAGALL, "El sentiment catalanista" (1902), a Joan MARAGALL, *Articles polítics. A cura de Joan Lluís Marfany*, Barcelona., Edicions La Magrana, 1988 (Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, 19), pp. 50-54.

⁹¹ "La solidaritat és la terra", afirmava literalment, reproduït a *ibid.*, pp. 130-132..

⁹² Josep GRAU, *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, pp. 171-181.

⁹³ Antoni Mª ALCOVER, *Conducta política que s'imposa avuy a n-els catòlics: conferència en el Comité de Defensa Social de Barcelona*, Barcelona, L'Anuari de l'Exportació, 1907. Sobre Alcover vid. Josep MASSOT

politització no és patrimoni exclusiu de la Lliga. Els llerrouxistes tampoc hi faran gaires escarafalls i entraran de ple en aquesta pugna, només que en el seu cas serà el castellà. Si els primers polititzen la llengua catalana amb una finalitat constructiva (la modernització de Catalunya), els altres recorren a la castellana per marcar contraposar-se als regionalistes. Dit d'una altra manera, l'espanyolisme lingüístic serveix als llerrouxistes per contraposar una classe a una altra, l'obrera contra la burgesa parlant molt de manera molt simple. Expressant-se en castellà els llerrouxistes aspiren incorporar els obrers al seu projecte republicà, populista i laic tot contraposant-lo a un de burgès, conservador i clerical que òbviament el personifiquen en la Solidaritat⁹⁴. La publicació d'una història al setmanari humorístic *La Tralla* sota el títol de "Era Castellana!" al cap de pocs mesos del trasvals de la Llei de Jurisdiccions, és utilitzada pels llerrouxistes com un instrument per refermar el seu espanyolisme verbal. El conegut periodista Emilio Navarro, sota el pseudònim de "Juan de la Purria", recorre a la politització de l'idioma i a la seva identificació col·lectiva i autoexcloent: "[son] tralleros -afirma- los que hacen continúa y grosera burla del idioma patrio", "ahí está Junoy pronunciando, (...), frases neciamente despectivas para el idioma patrio". I a partir d'aquí s'arriba a la utilització de la primera persona del plural com a mecanisme d'autoidentificació exclusiva. El mateix autor utilitza abastament aquest recurs: "nuestra bandera española", "nuestro idioma", "nuestro ejército", o "nuestra amada España", són habituals⁹⁵.

Un cop hem arribat a aquest punt crec que cal detenir-nos-hi per uns breus moments per tal d'aclarir alguns fets. Perquè hi ha una certa tendència per part d'alguns historiadors d'ascendència modernista, és a dir, inspirats o influenciats per les teories del filòsof i antropòleg social Ernest Gellner, de considerar que Prat va teoritzar definitivament el nacionalisme català. En paraules de Joan Lluís Marfany, quan el catalanisme es torna en nacionalisme⁹⁶. Més aviat, tot dona la sensació, almenys a parer meu, que ho confonem tot i provoquem un gran

I MUNTANER, Antoni Mª Alcover i la llengua catalana, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985.

⁹⁴ Joan Lluís Marfany, "Catalanistes i llerrouxistes", *Recerques*, nº 29, 1994, pp. 41-60 i J.. Culla, *El republicanisme...*, op.cit., pp., 157-162

⁹⁵ Juan de la Purria, pseudònim d'Emilio Navarro, *Separatismo Solidario (la política en Cataluña)*, Barcelona (1907?), pàgs 18 i 37, on l'adjectiu "los españoles" surt més de deu vegades al llarg de tot el follet.

⁹⁶ Principalment, Enric Ucelay Da Cal, *El imperialisme...*, op.cit. i Joan Lluís Marfany, *La cultura del catalanisme...*, op.cit.

emblemàtic del qual cada cop és més difícil sortir-se'n. Barregem catalanisme amb nacionalisme: Marfany dona a entendre que són conceptes diferents però no explica què entén per un concepte i per un altre. Intentar precisar cronològicament quan es produeix tal conversió és força difícil per no dir impossible. Tota evolució, sigui la que sigui (política, ideològica, biològica, psicològica...) és molt lenta en el temps. En realitat, és un arbre amb moltes branques i diverses arrels, algunes més consistentes i ramificades que unes altres. Evidentment, en aquest cas el problema és destriar quina és quina i valorar la força d'una respecte una altra. I les comparances són molt perilloses. A més, durant tot procés evolutiu intervenen elements diversos que el que originen són nous viaranyos que, alhora en molts dels casos, donen lloc a uns altres complicant encara més l'arbre. Es podria concretar en el cas concret de Valentí Almirall. Regionalista o nacionalista? En tot cas, que utilitzés el terme de regió enlloc del de nació no vol dir res. El que sí que és significatiu, crec és la definició que ell dona de Catalunya i de catalanisme i que per tant marca un punt i apart decisiu en la història del que anomenem catalanisme. Una importància que els seus contemporanis o no tant (Prat, Rovira i Virgili) van saber copsar ben bé.

Hi ha una qüestió lingüística que cal tenir en compte. Em refereixo a la popularitat que tenia la sarsuela en el lleure dels obrers catalans des dels anys seixanta del segle XIX, o el fet que les obres teatrals representades a les anomenades Cases del Poble dels republicans raicals fossin en castellà. Marfany pretén deduir d'aquí una contraposició de cultures que s'exclouen mútuament: la catalanista que considera més moderna i la lerrouxista, més antiga en els seus paraules. A partir d'aquí ell dedueix una nova confrontació, ara política. Massa sovint es cau en el parany de reduir cultura amb nacionalisme i de tractar aquell primer concepte d'una manera unívoca, monolítica. D'aquí, com fa Marfany, concebre que per utilitzar una cultura s'opta decididament i voluntàriament per una opció política. Però, cal preguntar-se, això significa necessàriament que els obrers catalans fossin del tot aliens al catalanisme? Utilitzar una llengua implica necessàriament una opció identitària i política concreta? No confonguem lleure amb identitat. Una persona pot gaudir de totes les manifestacions de la cultura anglosaxona o francòfona (esport, música, literatura, cinema, teatre...) i no

necessàriament identificar-se amb nacionalment amb l'Estat en qüestió i com es difonen de cara a l'exterior. Les cultures són permeables, dialogants entre sí, no pas opositors. Això és del tot aplicable a la cultura obrera de finals i principis de la centúria. El "*género chico*", com ho podien ser els toros o fins i tot el flamenc eren ben populars en molts teatrets, festes, ateneus, casinos o associacions obreres de tots tipus. D'això n'era ben conscient un burgès ben pensant, catòlic i conservador com ho era el ja tan esmentat Joan Maragall. En un moment el famós poeta i intel·lectual dedica tot un article periodístic a la sarsuela per expressar els seus temors, culturals i socials⁹⁷. Però això eren les alarmes d'un home ben pensant, burgès, catòlic, catalanista. En realitat, tant la sarsuela com el flamenc constituïen tan sols una petita part de la multiplicitat de cares que composaven la cultura obrera. Com a tal s'expressava públicament des de posicions ideològiques diferents, en llengües diverses, amb una multiplicitat d'associacions i entitats, en moviments prou dispersos en el seu si com el republicanisme, l'anarquisme o el socialisme tot i que aquest era minoritari a la Catalunya primisecular⁹⁸. Si el concepte de cultura és extraordinàriament difícil de definir, no per això s'ha de deduir una actitud politicoideològica definida. A més, les cultures s'expressen en un *topos* específic, determinat i l'individu actuarà d'una manera determinada en un o un altre. Per exemple, quan un home burgès fos d'on fos es barrejava pels barris baixcos d'una ciutat entrava en contacte amb la cultura d'aquell espai i actuava com era previsible que ho fes allà. En canvi, quan poques hores després era al saó de casa seva o del casino al qual pertanyia canviava de registre. Havia oblidat un per assumir-ne una altra? No. El que vull venir a dir és que les cultures són permeables, estableixen un interdiàleg del qual totes dues s'enriqueixen. Dit d'una altra manera, una concepció de nació no vol dir una concepció determinada i concreta de cultura, ans tot el contrari. Una altra cosa és que una pugui predominar sobre l'altre o pugni per ser-ne la predominant. Per acabar, no cal dir que aquesta anàlisi és força, per no dir que únicament barcelonina. Caldria tenir en compte com es vehicula aquest discurs en d'altres centres republicans radicals fora de la capital

⁹⁷ "La sardana i el género chico", a Joan Maragall, *Artículos políticos...*, *op.cit.*, pp.101-103.

⁹⁸ Pere GABRIEL, "Sobre la cultura popular i obrer a Catalunya al segle XX. Algunes consideracions", *Cercles. Revista d'història cultural*, 2005, nº 8, pp. 15-42. La diversitat de la cultura obrera ja la va establir fa força temps E.P Thompson en el seu clàssic *La formación de la clase obrera...*, *op.cit.*

catalana i no necessàriament en la seva àrea d'influència més propera com podria ser l'àrea del Vallès, el Maresme o el Baix Llobregat, sinó més enllà: Osona, Bages, Gironès.

El terrabestall que comporta la Solidaritat no és limita només a l'aspecte polític que en tot cas és el més clar de tots. Els efectes són més llargs i es poden palpar en d'altres esferes dels primers anys del segle XX, des de l'economia fins a la política passant òbviament per la societat, la demografia, la cultura o l'urbanisme fins i tot. Barcelona n'és un bon exemple del que diem. La Barcelona de principis de la nova centúria és una localitat convulsa, caldejada, contradictòria en fi. Ha passat de ser una urbs tancada en els seus límits tradicionals a una que s'ha engrandit arreu del pla arribant gairebé a uns límits físics naturals (la serralada de Collserola i els dos rius a est i oest, el Besós i el Llobregat) arran de les annexions del 1897, el 1905 (Horta) i, més endavant, el 1921 (Sarrià). De ser una capital econòmica i provincial s'ha convertit en una de política, cultural i social. Política per l'aparició de partits específicament catalans (la Lliga i després el Partit Radical de Lerroux) i l'augment de la participació electoral en especial durant la primera dècada del nou segle. En segon lloc és cultural tant per les institucions de tal caire que allotja com per l'eclosió artística i arquitectònica del Modernisme i el Noucentisme. Per acabar, és social entenent-la tant pels espais de sociabilitat de tot tipus que ofereix com pel que també és un espai de lleure per aquells ciutadans que es desplacen momentàniament a la capital coberts pel seu anonimat. Sempre havia estat la capital indiscutible de Catalunya però cap els primers anys del nou segle Barcelona s'ha erigit en el marc de referència del país: és on anar a distreure's, a passejar, a llenar alguna "*canita al aire*"... El que passi a la capital no serà com a Las Vegas, que allà s'hi queda, diuen, sinó que tindrà ressò arreu del Principat. De poc més de tres-cents mil habitants ha passat a tenir-ne poc més de set-cents mil a principis de la tercera dècada del segle. Un increment demogràfic donat, òbviament, per la immigració. Primerament originària del rerepaís, des de les comarques més properes a la capital (Maresme, Baix Llobregat, els dos Vallesos; Garraf) fins a les més apartades (Alt Camp, Tarragonès, Priorat, Segrià, Cerdanya, Alt Urgell). A partir dels anys deu la procedència geogràfica es desplaça cap a les espanyoles més properes al Principat: País Valencià,

Aragó, Múrcia i Andalusia (en aquest cas de la província d'Almeria), per ordre d'origen. Aquesta immigració engruxeix la classe obrera local arribant a ocupar més d'un terç de la població total, i això a grans trets sense profunditzar en grups laborals (construcció, indústria...), edat i sexe. A més, és una ciutat que està sent agredida constantment pel procés constructiu de l'Eixample, de la Via Laietana, l'electrificació, el ferrocarril de Sarrià o més endavant les obres derivades per la futura Exposició Universal del 1929. De totes elles la que de ben segur té més impacte, no només urbanístic sinó també social i cultural, és l'obertura de la Via Laietana, o la Reforma interior com es va dir en el seu moment, iniciada a partir del 1908. Aquesta suposava tota una agressió a la Barcelona popular i obrera tradicional per la manera com irrompia sobre la trama urbana d'origen medieval. Tota una destrucció urbana que alhora implicava una destrucció cultural. Tant una obra com l'altre conformaven part del projecte de convertir Barcelona en una capital moderna, nou-centista tan en el sentit cronològic com artístic. També revelava la pretensió de convertir-la en una ciutat burgesa, de redifinir-la en tots els seus aspectes (urbanístics, culturals, festius, simbòlics, commemoratius...) en funció dels interessos d'aquella classe social. No oblidem que aquest esforç coincideix amb els anys que la Lliga controla el consistori barceloní i aviat comença a somiar en un nou projecte d'Exposició. Aquesta vertadera revolució que Barcelona experimenta en poc temps i s'accelera amb l'entrada en el nou segle la converteix en una ciutat contradictòria. Es veu en la forçada tesitura d'escollir el model de ciutat que aspira a ser: obrera o burgesa, moderna o decimonònica, global o local, és a dir, pensada per a tota la urbs o només el barri, que és encara on la majoria de llurs habitants transcorren la seva vida diària. Té massa preguntes obertes: qui ha de manar sobre aquesta ciutat? En funció de qui ha d'estar pensada? Com s'ha d'organitzar? I això en tots els sentits: en infraestructures vials, en l'elecció dels governnats i per tant en el govern de la ciutat, Com s'hi ha de viure? Quin establiments ha de disposar? De quins tipus? Aquestes qüestions la converteixen en una ciutat que dubta de sí mateixa, de quin ha de ser el seu futur. I quan es dubta és per incertesa, perquè no troba resposta a la sèrie d'interrogants que se li plantejen. En gran mesura aquests són els grans dubtes de la modernitat, cap a on dirigirà la societat i evidentment la ciutat? Ha de tenir algun tipus de limitació? Són els temors d'una

societat que sap que viu un procés de transformació global, que evoluciona cap a una societat de masses. En gran mesura la violència que tenyeix la Barcelona del 1900 és hereva d'aquestes inquietuds. Com va intuir fa un cert temps Borja de Riquer o més recentment l'arquitecte i urbanista José Luís Oyón, hi ha una estreta relació entre transformació urbana i conflictivitat social de l'època⁹⁹.

En definitiva, Barcelona és el mirall d'una Catalunya canviant. L'economia es diversifica apareixent nous sectors industrials. Tot i que el tèxtil continua sent el rei, apareixen altres sectors industrials que aniran prenent gran protagonisme: la metal·lúrgia, la química, el paper, l'automòvil, la construcció, el suro, l'elèctrica... Alhora aquesta diversificació enriqueix el paisatge econòmic superant l'estricta marc barceloní o de la seva àrea més propera (Baix Llobregat, els dos Vallesos, el Maresme, l'Anoia, Bages...). Zones relativament més allunyades de la capital adquireixen ara un major protagonisme: els Pallars, els dos Empordàs, el Gironès, la Garrotxa, La Selva... són bons exemples. La diversificació arriba a l'agricultura tot i que la depressió vitivinícola de la fil·lojera deixa vertaders forats demogràfics. L'Alt Camp n'és un bon exemple. Aquestes transformacions del paisatge generen una modificació demogràfica. La població anirà augmentant tímidament ajudat també per l'emigració del rerepaís cap a l'àrea industrial barcelonina. La societat també muta: l'aparició de l'automòbil l'accelera, el telèfon escurça distàncies, el cinema la massifica. Aquesta transformació general anirà avançant a mesura que van passant els anys del nou segle.

Potser la millor manera d'exemplificar tot el que hem descrit fins ara és en el cas de l'habitatge, un aspecte que com veurem afecta en especial als membres del C.M.C. Potser la millor manera d'exemplificar-ho és en el quadre que s'inclou tot seguit.. Abans que res cal puntualitzar que agafem les dades de l'any en concret que analitzem, 1906. De fet, les xifres que tot seguit es poden veure no difereixen gaire durant els altres anys d'existència de la Solidaritat

⁹⁹ Borja de Riquer "Les eleccions de la Solidaritat Catalana a Barcelona", *Recerques. Història, economia i cultura*, nº 2, 1972, pp. 93-140; José Luis OYÓN, *La quiebra de la ciudad popular. Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*, Barcelona, Ediciones del Serbal, 2008 (Col. "La Estrella Polar", 51). Pel que fa a la Barcelona dels primers anys del segle XX, vid. Pere GABRIEL, "Espacio urbano y articulación política popular en Barcelona, 1890-1920", a J.L. GARCÍA DELGADO (ed.), *Las ciudades...*, op.cit.. Joaquín Romero Maura fou també ben primerenc a l'hora de tenir en compte el teixit social i urbà barceloní en el seu conegut llibre *La "Rosa de Fuego"...*, op.cit.

(fins el 1910), fora d'aguns nombres que no alteren gens l'argument que pretenc explicar. Tampoc incloc dades més socials com serien les de mortalitat infantil, analfabetisme, origen dels habitants, professió, esperança de vida i d'altres perquè ja les va apuntar Borja de Riquer en l'article ja esmentat i perquè evidentment suscitaria un altre estudi que se'ns escapa de les nostres mans. Això sí, l'única cosa que m'he permès mantenir és anotar el nombre d'habitants per edifici. És cert que el professor suara esmentat les va anotar en el seu moment però les he afegit per dues raons. Una d'elles és actualitzar les xifres ja que l'autor les va utilitzar en relació al nombre d'habitants de la ciutat el 1900. La segona perquè ajuden a demostrar el que intentaré argumentar més endavant.

QUADRE III
HABITANTS I HABITAGES BARCELONA 1906

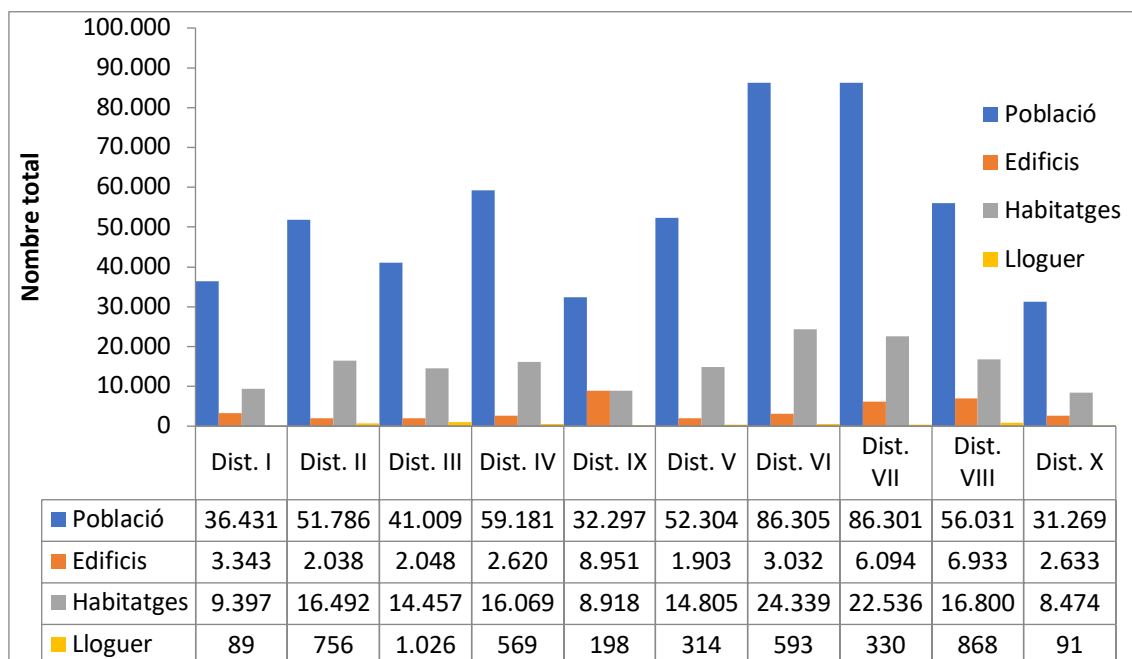
Districtes	Població	Edificis	Habitatges	Habitants per edifici	Habitants per m²	Per llogar	En %
I	36.431	3.343	9.397	10'89	51'5	89	0'94
II	51.786	2.038	16.492	25'41	32'3	756	4'58
III	41.009	2.048	14.457	20'02	16'4	1.026	7'09
IV	59.181	2.620	16.069	22'58	37'4	569	3'5
V	52.304	1.903	14.805	27'48	46'5	314	2'12
VI	86.305	3.032	24.339	28'46	31'3	593	2'4
VII	86.361	6.094	22.536	14'17	175'3	330	1'46
VIII	56.031	6.393	16.800	8'76	145'7	868	5'16
IX	33.297	8.951	8.918	3'71	736'1	198	2'22
X	31.269	2.633	8.474	11'87	301'5	91	1'07
TOTAL	533.974^(a)	39.055	152.287	13'67	131'3	4.834	3'17

FONT: *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona*, 1906, pp. 141-188.

^(a): He exclós la població militar, que les dades oficials ja apuntaven sempre a part.

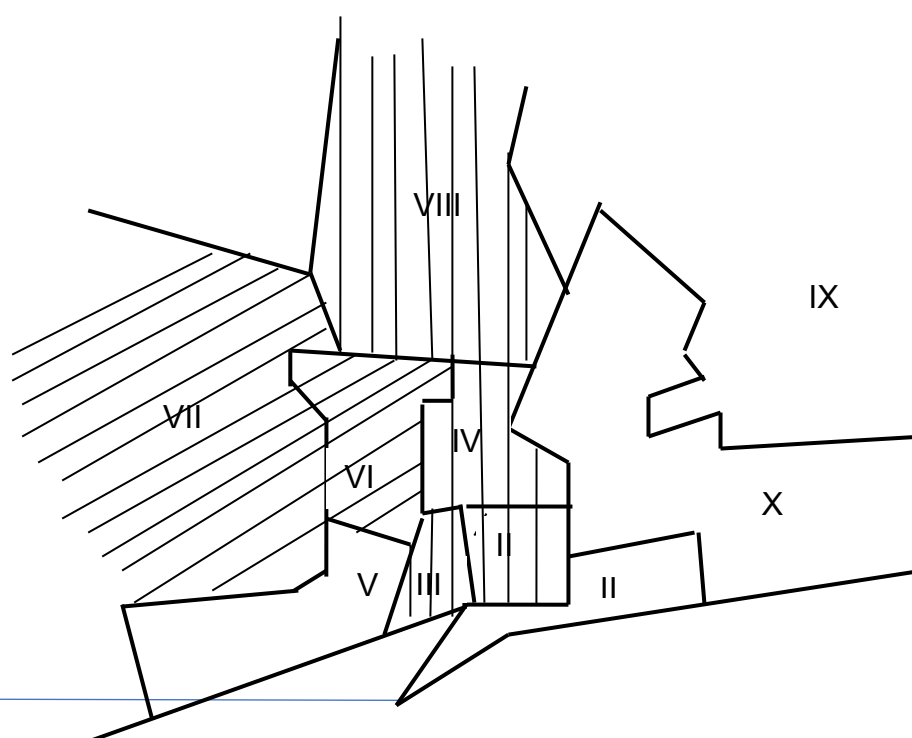
Probablement, una manera més clara de reflectir aquestes dades seria passar-ho a un gràfic. Així, quedaria de la següent manera:

GRÀFICA IV
NOMBRE D'HABITANTS, EDIFICIS, HABITATGES I LLOGUERS

Potser queda més ben reflectit si ho plasmem en un mapa de la ciutat.

MAPA II

Si ara fixem concretament la nostra mirada en el nombre de pisos per llogar es percebeix clarament com són els districtes II, III, IV, VI i VIII els que ocupen el cinc primers llocs en aquest ítem, respectivament parlant, com també pel que fa a nombre d'habitants per edifici i densitat. En canvi, aquesta relació s'inverteix pel que fa a la població i nombre d'habitatges cosa molt palpable concretament en la secció numerada com a tercera on la relació és d'1 a 7 en benefici del nombre de pisos per llogar. Per la seva banda, si ara ens fixem en la resta de districtes (els I, V, VII, IX i X) aquests estan en una posició contrària: són els de menor nombre d'habitatges per llogar (per sobretot el primer amb un 0'9%), els de major densitat (els tres últims) i en proporció inversa amb el nombre d'habitants. Resumint, es dibuixen, a grans trets, dues Barcelones. Evidentment, la primera és la més benestant, de major qualitat de vida, la burgesa en definitiva, la que integra els cinc primers districtes anomenats més amunt. D'aquells cinc, destacarien pel seu nivell habitacional els tres primers, és a dir les seccions II, III i IV. Mentre que les més discordants són les dues últimes, és a dir, la sisena i vuitena. En segon lloc tenim la Barcelona més humil, de menor qualitat de vida, l'obrera o proletària i que engloba els cinc districtes restants, els enumerats com I, V, VII, IX i X. De fet, en la seva pràctica totalitat són els que tenen menys habitatges per llogar. Si els situéssim en una classificació específica només per aquest concepte ocuparien els llocs 10, 6, 8, 7 i 9, respectivament. Una relació pràcticament proporcional pel que fa a nombre d'habitatges, de població i de densitat, en especial en els districtes I, IX i X. Com ha passat en l'anterior grup, hi ha algunes divergències que, òbviament, venen donades per els dues parts restants, la cinquena i la setena que es podrien situar en una posició intermèdia en la pràctica totalitat de les variables analitzades. Aquestes discordàncies no ens han d'estranyar car la divisió urbana de la capital catalana no responia a estrictes criteris socioeconòmics. A més, partim de dades oficials que només té en compte els habitatges que han estat registrats com a llogables. En canvi, se'ns escapa del tot el casos de relloguer que també eren molt habituals en la Barcelona obrera. Tanmateix, en el cas que disposéssim d'aquestes dades de ben segur alteraria ben poc o pràcticament gens aquesta radiografia social que hem retratat. Per una altra banda, no és gens nova ja que corrobora en la seva totalitat les apreciacions que en el seu moment van fer els professors Borja de

Riquer i Pere Gabirel en llurs articles ja esmentats. Fins i tot pel que fa a la població total: la Barcelona burgesa oscil·laria entorn dels 294.312 habitants i l'obrera tindria 236.662. Respectivament parlant, la primera implicaria un 55'15% mentre que la segona un 44'32% dels habitants. Evidentment són xifres globals, sense diferenciar entre els diferents sectors i subgrups socials. Tot i així, és del tot clar que més d'un terç de la població total pertany als sectors més vulnerables de la societat. Però també corrobora aquella impressió de dualitat apuntada més amunt. Una dualitat pròpia de la modernitat i que no és patrimoni exclusiu de la capital catalana sinó una característica més de tota ciutat moderna de l'època. En aquest sentit, Barcelona s'apropa als casos alemany, francès i britànic¹⁰⁰.

Com es pot veure, *mutatis mutandis*, hem tornat gairebé al principi d'aquesta primera part quan es descrivia tant el teixit econòmic i social dels membres del C.M.C com la seva residència. Això ens permet començar a establir unes conclusions finals d'aquest llarg apartat iniciat al principi del capítol. Molt *grosso modo*, hom pot deduir-ne dues, de conclusions. La primera de totes, i que amb tot el que hem vist fins ara sembla del tot plausible, és la consideració que els monàrquics conservadors aspirassin a jugar la carta d'intermediaris entre la capital espanyola i el món financer i immobiliari barceloní atès també tot el volum de paperassa que un procés edificatiu de tal mena devia comportar i més en un Estat centralista com era el de la Restauració. D'aquí que cobra molt de sentit la voluntat de recloure's entorn de la Diputació. Almenys els proporcionava algun tipus de protagonisme públic. Des d'ella podien recórrer a tot l'entramat de relacions socials i professionals que encara mantenien com si fos una densa teranyina¹⁰¹. L'ampli ventall d'associacions de tot tipus i afiliacions múltiples en les quals estaven implicats els membres del C.M.C avala aquesta trama. Era una manera de fer-se valer, de presentar-se com a útils malgrat el terratrèmol polític que s'estava vivint. La Diputació no era per a ells una simple màquina de respiració assistida, o una simple barrera de resistència. Era molt més que això:

¹⁰⁰ Friedrich LENGER, *European Cities in the Modern Era, 1850-1914*, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2012 (Col. Studies in Central European History, s/n).

¹⁰¹ Seria el "capital social" (xarxa de relacions personals, socials, familiars i econòmiques) que deia Juan PRO RUIZ: "Las élites de la España clases y redes en la definición del espacio social (1808-1931)" *Historia Social*, nº 21, 1995, pp. 47-69.

era una plataforma des de la qual poder assegurar mentre es pugués la seva existència política.

La segona conclusió es deriva de la consideració tot just esmentada. Seria menysvalorar les aspiracions de l'organització presidida per Benet y Colom. La voluntat de ser intermediari implica la idea que hom està dotat d'una autoritat moral que alhora li ve donada per una certa representativitat social. L'entitat dinàstica se'ns presenta no com la simple continuació dels clàssics partits decimonònics. A parer meu, el Centre Monàrquic Conservador ha de ser entès com una "associació de defensa", com un grup de representació corporativa que pretén actuar en forma de *lobby* d'un sector de les elits barcelonines dominants. Contra què? Òbviament contra la triple mobilització, social, política i intel·lectual, que comporta la Solidaritat Catalana. Curiosament, aquí rau una ironia ben clara. El centre conservador constituït per Benet y Colom reinicidex en el projecte d'organització que en el seu moment propugnà un José Monegal. Les diferències són diverses. La primera de totes, òbviament, és el lideratge. En segon lloc, la relació que s'hauria d'establir amb la Lliga: o oposició o col·laboració. Evidentment, el sector afí als dirigents de la nounata organització dinastia és partidari de la primera opció. En canvi, el triumvirat firmat per J.Monegal, J. Maluquer i A. Pons, és més procliu a l'entesa amb els catalanistes. Per acabar, l'última diferència es trobava en el radi d'acció des del qual hom havia d'actuar. Per als primers, com se sap, és la corporació provincial. Per als altres, podia ser tot tipus d'associació, econòmica: la Cambra, el Foment, l'Institut de Sant Isidre...

No ens ha d'estranyar gens aquesta opció corporativa que està molt en boga a l'Europa dels primers anys del segle XX. El Foment se l'havia fet seva a partir de la patronal de la construcció, liderada per un vell conservador com és Josep Sabadell (alcalde de Gràcia el moment de la seva annexió per Barcelona el 1897 i des d'aleshores regidor a l'Ajuntament barceloní)¹⁰². Per als governs europeus era una manera d'intervenir en una economia i una societat que s'estaven transformant a marxes forçades. L'Església començava a organitzar

¹⁰² El 1909 J. Sabadell creava el "Centro de Contratistas de Obras y Maestros albañiles de Barcelona": Paral·lelament s'organitzen els fusters, electricistes, pintors, metal·lúrgics, etc. Al respecte, Soledad Bengoechea, *Organització patronal...*, *op.cit.*, pp. 54-81.

els seus primers sindicats catòlics per intentar augmentar la seva presència en una societat en procés de secularització. El teixit social derivat de la Revolució Industrial començava a desfer-se. L'emergència d'una major conflictivitat social sobretot a partir de la vaga general del 1902 i que anirà *in crescendo* en els propers deu anys era una prova fefaent d'una època en transició¹⁰³.

En definitiva, el C.M.C es presenta com una entitat en transició entre el pes del passat (palpable per la seva estructura interna i per la presència d'un vells coneguts de la política pianista i tradicional) i l'adopció de formes d'estructuració corporatitzants imitatives de les organitzacions econòmiques del moment. Tanmateix, el temps no trigaria gaire en revelar la inconsistència o la manca de realisme polític d'aquella associació de projecte que pretenia liderar. Al cap i a la fi, tot depenia de la durada en què s'hi fos a la Diputació barcelonina. Aquesta es transformava en una màquina de respiració assistida que facilitava la seva supervivència, i mai millor dit, del CM.C. La victòria regionalista a les eleccions provincials de març del 1907 i el consegüent accés a la presidència de la corporació provincial, malbaratarien definitivament aquelles idees forçant la necessitat imperioses d'un nou replantejament polític.

2. L'ANADA: CAP A LA "L'ANTISOLIDARITAT"

Fins ara hem estat veient la composició directiva i organitzativa del C.M.C, el teixit econòmic i social de molts dels seus membres, la importància que té per a ells la reordenació urbana de Barcelona i finalment la transcendència de la Diputació com a posició de vàlua política. Ja sabem, era la seva Tara particular, recuperant la metàfora cinematogràfica que dona títol a aquest capítol L'anterior part ha tingut un vessant preferentment social i econòmic. La que ara s'inicia varia completament la seva temàtica entrant ja en un aspecte essencialment polític. Potser a causa d'això el contingut serà més avorrit, fins i tot algú el podria qualificar de superficial i fins i tot d'innecessari. Tot i així, considero que és del tot imprescindible. Del que es tractarà en aquesta segona part és veure com actuaran els conservadors dinàstics davant la naixent i promptament triomfadora

¹⁰³ Miguel Ángel PERFECTO, "El corporativismo en España: desde los orígenes a la década de 1930", *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, 5, 2006, pp. 185-218.

Solidaritat Catalana. Serà una relació complexa, ambivalent, múltiple, plena de desconfiances en funció de cadascú, marcades per l'amor i odi. Serà tan gran aquesta desconfiança i el temor a ser absorbits que en algun moment els conservadors dinàstics giraran furtivament la seva mirada cap els republicans radicals. Serà una etapa passatgera i per tant curta temporalment parlant. Essencialment, és un període emmarcat entre dos abrils, el que va del naixement de l'organització monàrquica el 1906, cosa que hem vist en l'anterior apartat, fins l'èxit electoral de la Solidaritat l'any següent. Aquest serà el marc cronològic que abarcarà aquesta part. El final és previsible: el fracàs més absolut. Per tant és una etapa que va de l'esperança al desencís més absolu, tot i que les conseqüències de l'ensulsiada conservadora serà analitzada en la propera secció. Si a la secció precedent de l'actual l'anomenàvem com la de la preparació, aquesta és l'anada tot cercant un posicionament que anhelen que sigui definitiu. Per veure-ho dividiré aquest epígraf en dos apartats. El primer d'ells, titulat "Entre dues Solidaritats", versarà sobre les opcions i la tria que farà el centre conservador. La segona i última, sota el títol de "El Desencís", tractarà sobre les conseqüències que es desprenen dels resultats electorals d'abril del 1907.

Rebobinem per uns moments la cinta i tornem l'acció cap a finals d'abril del 1906 quan es constitueix aquella associació. No és l'única entitat conservadora que neix. Pocs mesos després es parla de constituir-ne una altra a la Vilanova de Bertran i Musitu, però no sabem ni el seu destí era el de reforçar o qüestionar el domini que el diputat regionalista exercia sobre la dreta local. Al setembre, segons sembla, se'n constitueix una altra a Granollers formada per 178 persones.. És difícil de creure que en una localitat industrial com era la capital del Vallès Oriental, amb un xic més de sis mil habitants cap a aquelles dates, hi haguessin més afiliats a una entitat monàrquica quan el C.M.C estava entorn del centenar de membres¹⁰⁴. Si hi ha més casos semblants a d'altres localitats de la província de Barcelona o fora d'ella és difícil de dir però no pas

¹⁰⁴ Jordi PLANAS I MARESMA/ Francesc ROMÀ I CASANOVAS, "Clima, agricultura i condicions de vida a Granollers al final del segle XIX", *Ponències. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers*, 1996, num. 1, p. 115-124, on line a www.raco.cat/index.php/Ponencies/article/view/70225, consultat abril 2019. Pel que fa a la importància industrial de Granollers, a Carles ENRECH, *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i de la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*, Lleida, Publicacions de la Universitat de Lleida, 2003 (Col. Josep Lladonosa).

menyspreable. De ben seguir aquests casos locals serien la punta de llança d'un procés de reporganització general del partit conservador, tant aquí Catalunya com fora d'ella.

Un any abans, concretament del setembre del 1905, Maura demanava al Comte de Robert la reorganització general del conservadorisme dinàstic a la província de Girona, una tasca que finalitzaria gairebé al cap de sis mesos. El juny de l'any següent es presentarà públicament la junta provincial conservadora presidida, òbviament, pel diputat per Torroella¹⁰⁵. A Tarragona és nomenat el també aristòcrata Ramon de Morenés y García-Alisso, marquès de Grigny¹⁰⁶. El mateix fa Maura amb la província de Lleida cap a finals del 1905 encarregant a J. Maluquer la realització d'aquesta tasca. Fins aleshores el partit conservador a les terres de Ponent estava en mans de Ramon Soler Claver, anomenat el "Pare Etern" per la seva llarga carrera política, i que moriria tres anys després. En tot cas, serà una feina que li anava massa gran a l'advocat barceloní. La declinarà aviat en favor de Mariano Clua, diputat per Balaguer entre 1903 i 1907 i diputat provincial gairebé de manera ininterrompuda des del...!!!!. Maluquer s'excusarà en el seu poc arrelament a la zona (només les seves propietats a Artesa de Segre com ja sabem) i en el seu passat liberal que no li era una bona carta de presentació atès el fort pes que tenia a la zona el partit liberal de la mà d'Emilio Riu y Periquet, diputat per Sort de manera gairebé ininterrompuda entre 1901 i 1923¹⁰⁷. En realitat, les rivalitats personals d'origen caciquil i per tant la lluita de càrrecs que d'això se'n deriva impossibilità que hi hagués un lideratge conservador efectiu a Ponent fins l'arribada d'Eduardo Aunós Cau el 1912, pare de qui fou ministre de Treball franquista, Eduardo Aunós Pérez. Un tal Juan Gener escrivia a Maura tot afirmant que "*el caciquismo liberal de la capital de*

¹⁰⁵ Per ordre de citació: la formació d'un centre conservador a Vilanova a *L.N.*, N° 3.690 (10-V-1906); sobre Granollers, Maria Jesús GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, *El universo conservador de Antonio Maura. Biografía y proyecto de Estado*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1997 (col. Historia Biblioteca Nueva, s/n), pàg. 117. Potser fa referència a una Unió Monàrquica Granollerense (*La Lucha*, n° 23, 16 setembre 1906). Malauradament, Joan Garriga a la seva obra ja esmentada a la nota 63, pàg. 44, no en fa cap esment, de la mateixa manera que tampoc explica de cap tipus l'associacionisme polític a la capital de Vallès Oriental.

¹⁰⁶ Maria Jesús MUIÑOS VILLAVEVERDE, *Les Actituds de l'elit civil tarragonina durant la Restauració (1890-1914): cohesió interna, dependència externa*, Tarragona, Arola Editors, 2003 (Col. Llibres del Consell, s/n).

¹⁰⁷ A.M., Capsa 60, carta de Maluquer a Maura de 31 gener del 1906. Mariano Clua, advocat i propietari, a més de diputat per Balaguer fou president de la Diputació de Lleida entre 1892-1894 i del 1896 al 1898. Ramon Soler (1828-1908) començà la seva llarga trajectòria política de ben jove de la mà de la Unió Liberal essent alcalde de la Paeria, diputat provincial i a Corts a partir del 1876 fora del període 1886-1896 respectant el torn dinàstic amb el cap provincial dels liberals, Miguel Agelet Besa. Al respecte, Conxita Mir, *Lleida (1890-1936)...*, op.cit., pp. 52-53.

Lérida lo tiene absorbido todo en la provincia". Més endavant, afegia que "*el partido conservador no tiene dirección ni jefe*"¹⁰⁸.

Per tant, la presència del dinastisme conservador la tenim distribuïda a tot el Principat. Això sí, de manera desigual. Té una presència estable a Girona i a Tarragona que comparteixen moltes característiques. A totes elles el designat és un noble, amb els títols de marquès i comte, alhora. Tots dos són designats senadors vitalicis el 1907 per decisió de Maura com a mostra d'agraïment. Finalment, tots tenen diverses propietats. En el cas de Ramon Morenés, diverses finques i una casa al seu poble natal de La Nou de Gaià, al Tarragonès, a més de diferents accions a la Borsa de Madrid per un valor total superior a les 147.000 pessetes. En canvi, a Barcelona i Lleida és més inestable i més en aquest darrer cas que no pas a la capital catalana ja que aquí almenys existix una direcció cosa que a la ciutat del Segre no és el cas.. Això sí, totes les quatre demarcacions catalanes tenen una cosa en comú. Arreu Maura ha cercat un personatge de gran pes econòmic i social amb l'esperança que, a partir de la xarxa clientelar de cadascú, es podrà bastir el partit conservador en aquelles zones. Una aposta que, cal reconèixer, més o menys aconseguirà tant a les comarques del Segre com les de la conca dels rius Ter-Fluvià. Cosa la qual no es pot dir per Barcelona ja que la seva predilecció per Monegal no ha pogut fer-se realitat en benefici d'un poc acomodaticí Benet y Colom.

Fora del Principat se segueix un mètode força semblant. En l'any que va de juny del 1905 al mateix mes de l'any següent s'han anat constituïnt arreu de l'Estat diferents juntes provincials: Sevilla, Huelva, Almeria, Badajoz, Cartagena per al cas de Múrcia, Guadalajara, Osca, Valladolid, Saragossa, Burgos o València. A tot arreu Maura designa personalitats de coneguda ascendència econòmica i clientelar. Per a Sevilla és la família Ibarra on exerceix un fort cacicatge. Pel que fa a Múrcia, Maura contacta amb el metge José Maestre Pérez, de Cartagena qui al costat del ministre de la Governació del polític

¹⁰⁸ A.M., carta de Juan Gener a Gabriel Maura de 19 juny 1906 inclosa també al Lligall 60. El mateix governador civil de Lleida es queixava el 1907 de l'existència d'una gran varietat de "matices, juntas y organizaciones" i personalismes protagonitzats pels germans Vivanco Menchaca i Francesc Costa i Ferrer. Al respecte, Jaume BARRULL/ Antonieta JARNÉ/ Conxita MIR, *De la Restauració al Franquisme*, Lleida, Pagès Editors, 2003, pp. 79-80, a Lluís PAGÈS (dir.), *Història de Lleida*, vol. 8. La riquesa del Marquès de Grigny, a A.S, expedient personal.

mallorquí i del seu germà, Isidoro, formaran el que La Cierva anomena el seu particular Estat Major. A Valladolid l'escollit és el ja més conegut César Silió. Per a Saragossa l'organitzador serà un home amb més renom encara i que es vincularà d'una manera o altre amb Catalunya a partir del seu govern a Barcelona durant l'anomenat "Govern Llarg" de Maura. Òbviament, m'estic referint a Àngel Ossorio. A Burgos passa una cosa semblant als casos anteriors però ara en la persona de Carlos González Rothwos, governador civil de Barcelona en dues ocasions. Finalment, a València és l'advocat Antonio Lázaro qui assumeix la direcció provincial conservadora succeint a Teodor Llorente, un dels pares de la Renaixença literaria del País Valencià. Amb molta seguretat devien seguir-hi la resta de les altres províncies de l'Estat espanyol¹⁰⁹. Això no afavoreix gens la idea, suggerida per alguns historiadors des d'una clara simpatia cap el líder conservador, d'un Maura que pretenia trencar amb el caciquisme, que volia constituir un model de partit democràtic o que intervenia poc en la vida associativa conservadora¹¹⁰. Aquestes són idees extrems de les que els seus panegeristes ja deien en vida del líder conservador. Més aviat sembla tot el contrari. El polític mallorquí aspirava a constituir un partit fidel a la seva figura, que concentrés totes les forces conservadores. En la seva concepció d'Estat, l'enfortiment del partit equivalia a la consolidació definitiva del règim monàrquic. Per tant, començaria a ser hora de revisar els supòsits d'un Maura democràtic que només reponen a una clara voluntat predeterminada de rehabilitar el sistema canovista. A més, l'abril del 1906 els villaverdistes dissolien el seu cercle polític

¹⁰⁹ Per als casos de les quatre províncies andaluses i Badajoz, Mª Jesús González, *El universo conservador...*, *op.cit.*, pp. 116-117. Pel que fa a totes les altres, menys València, *La Época*, n° 20.023, n° 20.030, n° 20.031 i n° 20.034, dels dies 8, 16, 17 i 21 de maig del 1906, respectivament. Pel que fa a Burgos, *L.V.C.*, n° 2.577, 8 de juny, pàg. 3. José Maestre Pérez (1866-1933), fou diputat per Múrcia del 1907 al 1914 i ministre en els governs Maura del 1919 i 1921. L'Estat major caciquil murcià, esmentat per Juan de la Cierva, *Notas de mi vida*, Madrid, Insitituto Editorial Reus S.A, 1953, pp. 159-160. César Silió (1865-1944), advocat i periodista, farà carrera política sempre seguint el polític mallorquí essent primer diputat gairebé de manera ininterrompuda del 1905 al 1921 i ministre com en els governs Maura, com era el cas de l'anterior polític. L'única aproximació al personatge és Juanj Antonio CANO GARCÍA, "El conservadurismo vallisoletano en la segunda Restaración: César Silió", *Investigaciones Históricas: Época Moderna y Contemporánea*, 1995, N.15, pp. 97-106. Pel que fa a Ossorio y Gallardo, diputat ininterromput per Casp des del 1903, Antonio Miguel LÓPEZ GARCÍA, *Ángel Ossorio y Gallardo. Biografía política de un conservador heterodoxo*, Madrid, Editorial Reus, 2017, pàg. 37. Finalment, per la capital del País Valencià, Rosa Ana GUTIÉRREZ LLORET, "Hegemonía conservadora y movilización republicana en la dinámica electoral del reinado de Alfonso XIII: las elecciones de 1907 en Valencia", *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, n° 2, 2002, pp. 165-191.

¹¹⁰ "Él [referint-se a Maura] predicaba, legislaba, batallaba en las Cortes, pero nunca intervenía abiertamente en las cuestiones de organización", afirma taxativament Mª Jesús González, *ibid.*, pàg. 117. També, Cristóbal Robles Muñoz, *Maura...*, *op.cit.*, pp. 173-178.

per reincorporar-se finalment al partit del qual marxat el 1899 durant el govern Silvela-Polavieja. Al mateix moment el capità general de València i uns quants generals més anunciaven públicament el reconeixement del lideratge de Maura¹¹¹. A més, *La Correspondencia de España* veu amb bons ulls tant el nomenament de Maura com a nou president del Consell de Ministres com també la dels altres càrrecs de l'administració estatal segueixen (ministre de la Guerra; governadors civils, quatre d'ells militars per cert; l'alcalde de Madrid...)¹¹². De ser cert, això ajudaria a corroborar la hipòtesi plantejada pàgines enrere sobre l'intervencionisme militar en tot nomenament polític.

Com és prou sabut, aquesta temptativa d'un lideratge cesarista del partit conseqüent no passava de ser això, una pretensió. Les dissensions i les rivalitats polítiques i personals subsistien arreu de l'Estat però potser on sobresortien a la llum pública eren més a Barcelona que enlloc més. Aquí, el C.M.C sí que viu amb amb l'ànima trencada, en el dubte existencial de si anar amb un o l'altre. D'això és el que tractarem en el següent apartat.

2.1 *Entre dues solidaritats.-*

Una coneguda cançó en castellà, que fou un gran èxit musical el 1997, parla en la seva lletra de un "*corazón partío*". Malgrat el que es pugui suposar en un primer moment, la lletra no fa referència al dubte de si estimo aquesta noia o l'altra sinó a la ferida que provoca un desengany amorós. Però dubtar per l'amor també és tenir el cor trencat. Si recuperem per breus moments la metàfora filmica que inspira aquest capítol, l'espectador podria dir que Scarlett té el seu cor dividit entre Ashley Wilkes i Rhett Butler quan de fet no és així. Però tan se val. En canvi, qui sí dubta són els conservadors. Ells sí que tenen el seu cor trencat dubtant si anar amb els regionalistes de la Lliga o tot el contrari. En una conjuntura marcada per l'entrada arrasadora de la Solidaritat Catalana, per a ells això significa bé optar per ella o bé anar contra ella. L'escriptor mallorquí i simpatitzant de Maura com era Sants Oliver se'n va fer ressò d'aquesta situació a "*Las dos Solidaridades*", títol que inspira aquest apartat. Es tracta d'un article

¹¹¹ LV.C., nº 2.524 (28-IV-1906), ed. matí, pàg. 5, que proporciona el llistat de membres. Raimundo Fernández Villaverde havia mort el juliol del 1905. Ens manca una bona biografia política de qui fou ministre d'Hisenda en el govern Silvela-Polavieja i, per poc temps, president del Consell de Ministres el 1905.

¹¹² *La Correspondencia de España*, nº 8.862 (25-I-1907), "Lo que se veía en el espejo. Solución inevitable", pàg. 1; nomenaments de governadors civils al mateix número, pàg.

publicat al diari *Las Noticias* el qual alhora, segons el mateix diari apunta en una nota a peu de pàgina, el manllevava del seu col·lega mallorquí *La Almudaina* que Sans Oliver dirigia des de la mort de son pare¹¹³. En aquest escrit el conegut periodista de les Illes desvelava que els conservadors dinàstics preferien els anarquistes i els republicans radicals de Lerroux que no pas els regionalistes. “¡Solidaridad por Solidaridad!”, exclamava. Gairebé un any més tard, el març del 1907 un cop s’havien celebrat les eleccions provincials, es reafirmava en aquesta idea. “De hecho, escribia, ha habido aquí [referint-se a Barcelona] dos solidaridades: una explícita y manifiesta y otra tácita, pero no menos visible y real”¹¹⁴. La primera és evident. En la segona situava, a més dels monàrquics, els anarquistes i els integristes del sacerdot Gaietà Soler. De fet, Sants Oliver no anava gaire malencaminat. En tot cas, fora de tot això, aquesta referència periodística ens ofereix un primer dibuix, ràpid, esquemàtic, lleuger, de l’actitud del C.M.C i per extensió els dinàstics enfront la Solidaritat. Aquest apartat vol descriure el procés que efectua el C.M.C des del menyspreu, la infravaloració del que significa aquell moviment fins el coqueteig amb els lerrouxistes. Només que aquesta opció implica també no només un clar posicionament ideològic sinó per sobre de tot una opció de caire clarament nacionalista. En unes altres paraules, els nostres protagonistes hauran d’optar entre un nacionalisme català o un d’espanyol. Per a molts d’ells l’opció a prendre era ben clara. D’aquí, també, el subtítol que acompanya l’encapçalament d’aquest article.

A grans trets, en una ullada ben simple i ràpida, hom diria que entre els conservadors dinàstics es poden diferenciar tantes opcions com solidaritats o concepcions de solidaritat es pensessin o es proposessin. Darrere d’aquesta ràpida impressió s’amaguen altres matissos que, per molt detallats i tènues que siguin, cal tenir-los en compte si es vol tenir una visió ample del quadre. Tot això en una gradació com si es tractés d’un termòmetre, anant des dels més reacis a qualsevol tipus d’acord o diàleg amb la solidaritat fins els més proclius a aquest apropament.

¹¹³ *L.N.*, nº 3.736, (25-VI-1906), inclòs en carta de Monegal a Maura, A.M, Lligall 89, de 25 de juny. El paper de Sants Oliver a *La Almudaina*, a Gregori Mir, *Miquel dels Sants Oliver...*, *op.cit.*

¹¹⁴ *ABC.*, nº 651 (6-III-1907), “Inauguración del sufragio en España”, pp. 1-2.

Començant des de l'extrem situàriem en primer lloc Benet y Colom i amb ell tota la plana major del C.M.C. Per a ell, la Solidaritat és un simple moviment antidinàstic, un "*contubernio*" entre republicans, carlins i regionalistes, "*el renacimiento del antiguo Partido Federal disfrazado de Regionalismo autonomista*". No acaba aquí ja que tot seguit afegeix que és una amenaça, que sinó se l'atura, aviat pot estendre's arreu del Principat i fins i tot fora d'ell. A partir d'aquí dibuixa l'actitud que s'hauria de prendre davant d'ella: l'enfortiment de l'entitat conservadora sense i per extensió de tot el ventall monàrquic, en una clara al·lusió als liberals i fins i tot el Comitè de Defensa Social. Fora d'això, qualsevol altre mitjà està condemnat al fracàs: "*pensar que podrá conjurarse el peligro mediante que vayamos allegando elementos y ensanchando nuestro núcleo, sería una ilusión que no cabe abrigar*". Ja que "*hay que quitarle [a la Lliga] la razón de existencia y una parte de su bandera; con lo cual, ya que no se atraiga a los Gefes [sic], pues a estos los considero irreductibles por ser republicanos o carlistas, se les puede quitar una gran parte de la masa que les sigue*". Per aconseguir-ho proposa la convocatòria d'un comitè intern dins el C.M.C que dibuixi un programa de descentralització administrativa "*tan amplia como quepa dentro la mitad del poder*". I tot seguit apostilla que aquest és el límit màxim sense anar més enllà: "*nada de Autonomía*" diu taxativament¹¹⁵. En gran mesura Benet no anava gaire malencaminat. Com a bon hereu del canovisme que era, tenia clarament identificat els enemics del règim –republicans i carlins-. A més, a diferència de tants d'altres, amb Maura al capdavant, no veia tan imminent la desaparició de la Solidaritat, un "*contubernio que no será tan efímero como muchos esperan*". És clar que aquesta afirmació la fa un cop passada l'exitosa festa de l'homenatge als diputats i senadors catalans celebrada el 20 de maig. El problema és que en cap moment especifica com es pot fer realitat aquesta apropament amb els liberals. Tampoc és que li amoïnés. Actua des del convenciment que aquests acceptaran a ulls clucs la seva proposta. Recordem com Pedro G. Maristany assistí en persona a la constitució formal de C.M.C., que ell mateix havia declarat la seva esperança que la seva entitat fes de "*lazo de unión*" entre regionalistes i monàrquics (en general, sense establir cap

¹¹⁵ A.M., Lligall 12, carta de Benet y Colom a Maura de 25 maig 1906. La missiva es reproduïx en l'Apèndix.

diferrenciació)¹¹⁶. O que per aquelles mateixes dates tenim un Cercle Popular Monàrquic amb una presidència honorària tan ample com dirigents liberals i conservadors hi ha. El C.D.S tampoc és un gran escull. Tot i que té en els seus primers anys de vida Alejandro Mª Pons, el seu president, li dona una clara tendència filoregionalista, aviat dimiteix¹¹⁷. El seu nou cap serà Luis de Dalmases, y d'Olivart¹¹⁸, amb el qual el Comitè començarà un progressiu procés de dretanització allunyant-lo del seu regionalisme inicial. Un senyal prou indicatiu de l'apropament que s'iniciava entre les dues organitzacions és una conferència de Pablo Sáenz Barés proposant una reforma molt restrictiva de la llei electoral que passaria per la introducció d'un vot de qualitat en funció de l'estat civil, l'educació, i la riquesa. En la discussió hi intervindran a més, Agustín Goytisolo, Rafael Vallet Sabater, autor com veurem més endavant de la idea de Solidaritat Catòlica, i Ramon Rubio, del C.M.C en un cas més de doble militància entre ambdues associacions¹¹⁹. Una altra cosa és l'èxit que pogués tenir la proposta de Benet y Colom Com és habitual en ell, no suggereix sinó que simplement imposa presentant-ho com un *fait accompli*. ja que la convocatòria es feu en el mateix moment de la constitució de l'entitat conservadora¹²⁰. El que no sabem és el resultat d'aquesta idea. La carta no va acompanyada d'un esborrany de resposta, com era habitual en Maura. Pert tant no podem saber si va merèixer resposta o no. En tot cas, caldrà esperar gairebé un mes per veure una altra lletra del vell polític barceloní insistint en els seves idees. Tot i així, Benet y Colom no es desanimarà gens. Els seus correligionaris gironins es fan seves aquestes tot just en el mateix moment de la seva constitució¹²¹. Pel que fa als liberals, tot i la

¹¹⁶ L'expressió de "*lazo de unión*", *L.N.*, n° 3.673, 23 abril.

¹¹⁷ *L.N.*, n° 3.730 i n° 3.371 de 19 i 20 juny 1906, on primer es diu que és a causa de les tendències antiregionalistes que estan creixent al si del C.D.S i a l'endemà es nega. Curiosament, una setmana abans havia rebut un banquet d'homenatge: n° 3.724, de 13 juny. Un senyal que tot ja estava ben calculat.

¹¹⁸ La seva germana, M^a del Carrmen, marquesa de Villalonga per concessió d'Alfons XIII el 1916, es casà amb Carlos de Fontcuberta, un nou exemple de l'endogàmia de l'alta burgesia catalana.

¹¹⁹ La conferència de Sáenz de Barés, *L.N.*, n° 3.721 i n° 3.727, de 10 i 16 juny. La comissió del C.M.C, a n° 3.728, de 17 juny. Pablo Sáenz de Barés (1878-1939), advocat, escriptor i periodista, fou director de la *Gaceta de Cataluña*, òrgan d'expressió del C.D.S. Segons sembla, fou assassinat el juliol del 1936 als principis de la Guerra Civil. Al Fons Pareja (Badalona) es guarda la documentació de la família corroborant la seva mort violenta per escamots de la FAI.

¹²⁰ Però com succeí amb l'entitat mare, els retard es tornaren a reproduir: vid., *L.N.*, n° 3.689, 30 abril, però també n° 3.686 del dia 6 de maig

¹²¹ *Ibid.*, n° 3.730, 19 juny.

¹²¹ *Ibid.*, n° 3.659, de 9 abril; 3.661 d'11 abril; 3.762 de 22 de maig; 3.704, 24 maig; 3.717, 6 juny i 3.718 de 7 juny, totes ells del 1906. En la seva Junta, el president de la qual és Emilio Vidal y Ribas, trobem la plana major dels monàrquics catalans però no pas tots ja que molts membres del C.M.C no hi figuren. La relació completa de membres a Apèndix III. Monegal en carta a Maura de 30 de març (A.M., Lligall 69), denunciava rivalitats personals provinents de "*los antiguos conservadores*". Potser per això manquen noms. En tot cas,

simpatia inicial d'alguns d'ells, no es concretà en res, molt probablement a causa del seu elevat grau de fraccionament. Només cal pensar en què l'intent d'obrir una subscripció per les noces reials, que ha de dirigir J. Monegal i no gaire alegrement, serà molt difícil de realitzar¹²².

En el mateix d'una solidaritat monàrquica i catòlica, defensat pel cap conservador barceloní, se situa Joaquín Sagnier. Això sí, aquest va una mica més enllà i gira la mirada cap els republicans lerrouxistes. Tot sortint d'una reunió amb Moret celebrada el juny (i retinguem la data), el conservador català afirma: "*Estaremos juntos los que amamos a Cataluña como a las demás regiones de España, y cuantos supongan lo contrario –y me refiero a la Solidaridad-, sostendrán un error. Nuestra bandera es España*" i l'únic que es demana, diu, és una descentralització administrativa "*pero sin incurrir en exageraciones ridículas*". Pel que fa als seguidors lerrouxistes ell mateix es pregunta "*¿quién duda que [els lerrouxistes] son quienes tienen mejor derecho a sumarse con nosotros en la Solidaridad?*"¹²³. Tanmateix es fa difícil de creure tal possibilitat ja que Lerroux per aquells moments no tenia una posició del tot presa. Però si l'hem de considerar, el fet que la idea sortís d'una reunió al domicili de Moret suggereix la possibilitat, a més de que cobrés del famós "fondo de reptiles" com es va pregonar en el seu moment i que Álvarez Junco va corroborar, que Lerroux fos utilitzat per part de l'Estat com una carta a jugar sempre que calgués. I ell es deixava utilitzar per tal de fer-se un lloc en un panorama polític en profunda polarització i més quan feia poc que havia acabat de tornar a Espanya després d'una estada a París per tal de declarar a favor de Pedro Villana, involucrat en l'intent d'atemptat contra Alfons XIII. Era un joc que tenia un doble avantatge. Per una banda permetia allunyar la classe obrera d'una possible sensibilització catalanista i per l'altre facilitava que tots plegats, Lerroux i el partit liberal,

del llistat original aviat desapareix el d'Ignasi Girona, de la Lliga (nº 3.660, de 10 abril). Pel que fa a la quantitat recollida el mateix diari que seguim proporciona xifres contradictòries. Per una banda diu que si fracassa la subscripció, "*caracterizados monárquicos barceloneses*" (però no diu quins) entregaran 5.000 pessetes (nº 3.684, de 4 maig). En canvi a l'endemà afirma que s'havien recaptat un total de 19.708 pessetes (!!!) (nº 3.685, 5 maig). A més, Alejandro Mª Pons que és un dels membres de la Junta, dona un total de 10.000 pessetes, quan la quantitat recollida per a l'acte d'homenatge de la Solidaritat, ascendia a cinc mil pessetes més: A.M., Lligall 85, carta de 23 maig, també del 1906. Monegal, que com actuava com a tresorer, es feia ressò d'aquest

fracàs fruit d'un "*acto de irreflexión*". A.M., Lligall 69, carta sense data. En tot cas, fora de la divergència de números, el que es constata és la profunda divisió en la qual vivien els monàrquics catalans.

¹²² Joan Garriga i Massó, *Memòries...*, op.cit.pàg. 157.

¹²³ L.N., nº 3.735 (23-VI-1906).

poguessin gaudir d'un cert suport popular. El qui encara ara era un liberal canalejista però aviat solidari, el diputat per La Seu Joan Garriga i Massó, qualifica Lerroux com un agent secret del govern¹²⁴. Durant el debat parlamentari sobre la llei de jurisdiccions el conegut periodista d'origen portoriqueny i diputat per Valls entre 1903 i 1907, Salvador Canals, afirmava que la propaganda lerrouxista havia contribuït a descatalanitzar la classe obrera catalana. El mateix autor en un altre moment ratifica aquesta mena d'acord entre monàrquics i Lerroux per les simpaties que el polític malagueny suscitava en alguns cercles polítics marilenys. Per a ells, Lerroux era el baluard de defensa de l'espanyolitat a Catalunya. Potser per això l'articulista tot just esmentat compara el cap republicà amb els partits espanyolistes que hi havia a Cuba i Puerto Rico¹²⁵. El procés de formació de la Solidaritat era el moment oportú per contraposar dos projectes polítics contraposats, un de catalanista i un altre d'espanyolista. Sigui casualitat o no, tot això coincideix en el temps amb el nomenament frustrat de qui havia de ser el nou governador civil per Barcelona, Eduardo Cobián, amb poders més amplis dels habituals. Molt provocativament afirmava que anava a la capital catalana a "*hacer patria*"¹²⁶. En fi, que Moret tenia un pla per combatre el catalanisme: pretenia aixecar sinó un partit, sí un bloc espanyolista.

Òbviament, en aquest projecte Sagnier no estava pas sol. Tenia el suport de molts dels seus correligionaris al centre conservador, però no pas de Maura i, com ell, d'aquells que secundaven la idea d'un apropament a la Lliga: un Monegal, un Sants Oliver o un Moreno Churruga. Ja se suggerí que probablement el polític mallorquí li imposaria "*un serio correctivo*"¹²⁷. Però bé, fos

¹²⁴ Joan Garriga Massó, *Memòries...*, op.cit.

¹²⁵ D.S.C, nº 111, (16-III-1906), pp. 3.345-3.350. Del mateix autor, *La cuestión catalana*, Madrid, Impr. "Alrededor del Mundo", 1916, pàg. 4 (no confondre amb el llibre del mateix títol editat el 1919) i "La Solidaridad Catalana", *Nuestro Tiempo*, nº 100, (25-V-1907), pp. 273-290.

¹²⁶ *La Época*, nº 20.070, 29 juny, "El nuevo gobernador de Barcelona". També, L.V.C. nº 2.586, de la mateixa data, pàg. 3. També se'n fa ressò Salvador Canals i apostilla que aquestes paraules també les digué Lerroux. Al respecte, *La cuestión catalana...op.cit.*, pàg. 260. Eduardo Cobián y Roffignac (1857-1918), advocat gallec, sempre farà carrera política mentre els liberals fossin al govern. Així, fou ministre en dues ocasions, la primera de Marina entre 1903 i 1905, precisament quan és destinat a Barcelona, i després d'Hisenda els anys 1910-1911. Després serà nomenat governador del Banc d'Espanya, càrrec que mantindrà fins el 1913. Entre 1915 i 1917 presidirà el Consell d'Estat.

¹²⁷ *Ibid.*, nº 3.737, de 25 juny. En el mateix número es reproduïx una carta del futur governador civil de Girona desmentint el rumor que se celebrà una reunió en la qual assistiren, a més d'ell, un anarquista i el Duc de Solferino. Per cert, una idea força inversemblant tenint en compte que el duc de Solferino, de nom Manuel de Llanza Pignatelly, era un dels dirigents de la Solidaritat. Tres dies després el mateix diari comentava que Sagnier confirmava a Moret el suport del C.M.C a una mena d'entesa amb els republicans radicals. Tot seguit s'afegia que la crítica que li feien a J. Sagnier des del C.M.C és que hagués fet públiques les seves opinions (nº 3.739, del dia 28). Els diaris madrilenys que van comentar el projecte d'aquest personatge conservador foren *La Época*, nº 20.066; de 25 de juny; *La Correspondencia de España*, nº

certa o no l'existència de tal acord, les acusacions de connivència entre els conservadors dinàstics amb els lerroxistes es reproduïran al llarg del temps O també el pas dels liberals cap a les files lerroxistes, un exemple del qual seria Emilio Navarro¹²⁸. Tot plegat seria la demostració que la idea d'un gran bloc monàrquic no era pas flor d'un dia, limitat tan sols a la Solidaritat. En realitat era un projecte a llarg termini, que sempre surà en l'espai. Això sí, trigarà un cert temps a formular-se Hom haurà d'esperar a què la crisi general del règim canovisat i dels seus vells partits sigui intensa i gairebé del tot irremediable. Evidentment, estic pensant en la "Unión Monárquica Nacional" a partir del 1919.

En una posició equidistant entre uns i altres, tenim el vell *Diario de Barcelona* i l'anterior diputat pel districte d'Arenys José Elías de Molins. El veterà periòdic conservador, a qui encara li supura la ferida provocada per la recent destitució de Sants Oliver i dels seus col·laboradors de la direcció del periòdic, viu en una actitud erràtica tot utilitzant, això sí, un llenguatge calculat i meditat. Una actitud que fa recordar la que seguí durant els fets del *Cu Cut!* Més que parlar dels regionalistes, a qui pràcticament ni esmenta, dirigeixen els seus dards contra els republicans radicals. Serà un discurs que anirà augmentant paulatinament a mesura que Teodoro Baró es fa en la direcció total del veterà rotatiu substituint Sants Oliver. A pròposit dels rumors d'una hipotètica entesa entre conservadors i lerroxistes el Brusí no els desqualifica pas. Tan sols es limita a afirmar que es vertaders enemics de Catalunya són "*todos los demagogos*". I qui són? Els republicans radicals? Ni els esmenta. En el seu lloc parla del "*socialismo revolucionario y del anarquismo ateo*"¹²⁹. I conclou que la vertadera solidaritat ha de ser la d'aquells que defensen la monarquia i la religió. És evident que el *Diario* s'ha alineat amb el C.M.C. Però no només això, el nou director ha trobat ja un filó que d'ara en endavant no abandonarà sinó que l'anirà enriquint. A mesura que la tensió social i política augmenti, l'anticlericalisme entri en escena cada cop amb més força i s'iniciï l'espiral bèl·lica al Marroc, Tedororo

17.655, del dia 24, pàg. 3, Curiosament els diaris més o menys vinculats al liberalisme dinàstic o afins, com ara *La Vanguardia*, no fan cap esment de res.

¹²⁸ És entre altres el cas d'Emilio Navarro, a Joan B. Culla, *El republicanisme lerroxista...* op.cit., pàg. 160-161. Exemples de concomitàncies entre conservadors i lerroxistes, en declaracions del Governador Civil de Barcelona Félix Suárez Inclán (1854-1939), ministre diferents cops en governs liberals, el gener del 1910: *D.d.B.*, nº 29, (29-1-1910), ed. matí. Tornarà a ser airejat, ara per L. V.C, durant les eleccions legislatives de maig del mateix any: ,nº 121 (1-V-1910) i *Gaceta de Cataluña* (òrgan periòdic del C.D.S aparegut el 1909) nº 77, (4-V-1910).

¹²⁹ *D.d.B.*, nº 177 (26-VI-1906), ed.matí.

Baró anirà enriquint el seu discurs. D'aquella primera solidaritat es passarà ara a una de social i catòlica. La paternitat de l'adjectiu no deu ser seva ja que responia a una idea que surava en l'ambient. En el moment del fracassat magnicidi a la "calle Mayor" de Madrid a la sortida de la celebració nupcial del jove monarca espanyol el conegut iariu madrileny *La Época* parlà ja d'una solidaritat social¹³⁰. En tot cas, Baró podia ser dels primers que li dongués contingut. A partir d'ara als anarquistes ell hi afegirà els lerrouxistes que els compara amb les càbiles rifenyes. "*En Marruecos, escriu, atacan, secuestran, asesinan para obtener dinero, aquí matan por matar. Es un matar desinteresado, por afición, por amor a la causa*". Poc després hi afegiran els liberals dinàstics cada cop més atomoitzats entre sí i que pressionats per uns republicans en lluita interna per apoderar-se del discurs anticlerical, començara a adoptar un discurs més reformista en la temàtica religiosa. Durant el període electoral de març-abril del 1907, el diari donarà suport a la candidatura solidària perquè es tracta de la lluita entre l'ordre i el desordre, entre la pau i la revolució: "*acabemos con el desorden y luego hablaremos*". Més endavant el mateix periodista afirma que els principis de Déu, ordre, conservadorisme i monarquia són a la Solidaritat per ideals tot i que potser no per persones: "*No se diga que no existe sentido conservador, pues hoy se halla en todas partes y hasta en la candidatura de Solidaridad, a la que no anb caràcter las personas (...), sino el propósito, la finalidad que es emancipar a Barcelona de la demagogia y del matonismo político*". No cal dir que l'atemptat d'Hostafrancs contra Cambó pocs dies abans de les eleccions legislatives d'abril del 1907 ajuda a consolidar aquesta idea. Però com que el Brusi no se'n refia i continua mirant de reüll aquella coalició electoral poc temps abans era demanava directament al nou cap de govern, Maura, que fos més sensible cap a la Solidaritat: "*que impida que se desvíe porque entonces asemejaría nave que navega sin rumbo fijo; mientras que si se mantiene su carácter conservador, podrá unirse muchas voluntades que apreciaron irreductibles*"¹³¹.

¹³⁰ *La Época*, nº 20.049, 5-VI-1906.

¹³¹ Per ordre de citació: els radicals com a càbiles rifenyes a "¡Vae Victis!", *D.d.B.*, nº 27, 27-I-1907, pp. 1.174-1.176; l'opció entre ordre i desordre per després parlar-ne, "Barcelona", nº 103, de 13 abril, pp. 4.318-4.319; la Solidaritat com a conservadora, "Hoy", a nº 111, 21-IV-1907, pp. 4.654-4.656 i "El Peligro" (nº 55, 24-11-1907). Per acabar, la prèdica a Maura, l'editorial a nº 71, (12-III-1907), pp. 2.994-2.995. A tots ells podem afegir-hi altres articles com "El peligro" de T. Baró, nº 55, de 24 febrer, pp. 2.343-2.345; també

Per la seva banda, Elías de Molins es fa seves les paraules d'uns i d'uns altres. Ha trigat una mica en fer-se sentir però finalment fa pública la seva posició en un follet publicat el juny del 1907¹³². La data no és pas baladí; l'ha calculada molt bé tot esperant que passessin tant el debat del discurs de la Corona de gener com els comicis provincials i legislatius dels mesos de març i abril. Com Benet y Colom, Elías de Molins també considera que la Solidaritat no té futur ja que és un moviment antidinàstic, "*es otra Fronda, es un alzamiento contra el Estado, una rebeldía contra el poder central, un memorial extenso de quejas y agravios más ó menos fundados*". Com el "Diario" s'ha de passar a una nova solidaritat, social, conservadora, monàrquica. Fins aquí les semblances i ara comencen les diferències. La primera de totes és l'absència de l'adjectiu "catòlic". Potser perquè la seva anàlisi és volgudament política, no pas social. De fet, l'única referència d'aquell caire és quan parla de "*esta masa de propietarios urbanos y rurales; estos industriales y rentistas, que para trabajar y vivir necesitan de la paz y el sosiego*" o quan parla de "*las clases burguesas, alma y vida de la industria y propiedad en Cataluña y que son el nervio del trabajo y riqueza, no pueden continuar mucho tiempo bajo el equívoco que encierra la actual Solidaridad*". Per la resta només li amoïna la seva pròpia proposta que, com a nova diferència respecte les anteriors, és la inclusió de la solidaritat en el partit conservador perquè seguint Maura a qui cita "*es necesario ser prácticos y estar dentro de la realidad*". Només d'ell vindran les reformes que calguin per tal de regenerar Catalunya i Espanya, i entre aquestes reformes sí inclou una certa autonomia administrativa per als municipis i les províncies però sense concretar quines han de ser¹³³.

En una posició molt semblant a la que hem acabat de descriure situàriem per últim uns quants personatges que aposten d'un manera més clara que l'anterior personatge per l'apropament amb els regionalistes seguint les paraules de Maura. No em refereixo només a J. Monegal, J.Maluquer, o A. Pons, la

l'editorial "Barcelona", nº 100, 10 abril, pàg. 4.175. Els liberals com a nous revolucionaris, per exemple "El partido liberal y el antilcericalismo", també del director del *Diario*, nº 62, de 3 març, pp. 2.640-2.642; "El Manifiesto canalejista", nº 83, de 24 març, pp. 3.537-3.538; o de la ploma de Salvador Canals, "Elementos de juicio", nº 29, de 29 gener, pp. 1.232-1.233. Se'n podrien esmentar més d'una desena d'articles d'aquesta mena.

¹³² José Elías de Molins, *Cataluña. La Solidaridad...*, op.cit.

¹³³ *Ibid.*, la Solidaritat com a fronda, a pàg.1; la massa de propietaris, pàg. 9, les classes burgeses, pàg. 19; finalment la necessitat de viure en la realitat i les reformes que només poden venir d'un govern Maura, pàg. 21 i la tercera part titulada "El regionalismo", pp 53-88.

postura dels quals ja és coneguda per nosaltres, sinó a uns altres personatges poc tractats fins ara com són Jaime Alegret o el periodista Salvador Canals. Curiosament (o no tant), tots ells són persones que ocupen càrrecs polítics de certa magnitud. Com ja sabem, tots ells, menys J.Maluquer, tenen algun càrrec parlamentari, sia com a senador (Monegal) o, els altres tres, com a diputats. Tot i que en algun moment alguns d'ells no donen gaires anys de vida a la Solidaritat (és el cas de J. Maluquer, de J.Monegal, d'A. Pons i de Salvador Canals), això no treu que a l'hora de la veritat mantinguin unes actituds que no són les dels seus companys. I d'aquests, A. Pons i Jaime Alegret, són els únics diputats conservadors que voten contra la suspensió de les garanties constitucionals a Barcelona. S. Canals, potser per fidelitat a Maura, s'hi abstindrà. Entre els liberals, l'únic que també manifesta el seu rebuig a la suspensió de les garanties constitucionals és Joan Garriga i Massó. Potser per això a tots dos els veurem participant en la Festa de l'Homenatge a Barcelona el maig del 1906. Algú per oportunisme com és el cas de S. Canals electorals ja que de no ser-hi "*mi ausencia hubiera sido mortal para mi reelección*". I pel que fa al president del C.D.S, es desmarca de la festa però penjarà alguns domasos als balcons de casa seva (situada a la cantonada del Passeig de Gràcia amb la Ronda Sant Pere) "*solo con el objeto de no distinguirme*". Tot i això, no s'estalviarà que alguns el qualifiquin de "traïdor" a Catalunya, de la qual cosa es lamentarà en carta a Maura. El mateix representant per Valls alguns anys després s'autodefensarà escrivint que es va veure combatut per uns i uns altres. Primer pels seus companys conservadors, dels quals "*me vi aislado de todos*" i que haurà de conviure amb llur hostilitat. Després, pels regionalistes que el combatien acusant-lo de cacic i havia de sentir crits de "¡Mori Canals!". La resta de diputats dinàstics continuen en el seu habitual silenci sepulcral. Bé pot ser per la força, com denuncia el diputat d'origen portoriqueny i no es menja la llengua a l'hora d'esmentar noms: Bosch i Alsina, alcalde de Barcelona; Roig i Berguedà i Alfons Sala. Uns altres, sempre seguint el mateix periodista, pel temor de ser exclosos del repartiment de favors. La ironia serà que, amb el temps, els recompensats seran els proclius a l'acord amb la Lliga, fora de Pons que mor el mateix any de

la Solidaritat. Així, S. Canals, sotssecretari de la presidència el 1908; Monegal, senador vitalici i Maluquer, diputat per Tenerife¹³⁴.

Amb una presència aproximada de 200.000 persones per a una ciutat que lleugerament superava el mig milió d'habitants, no cal dir que la Festa de l'Homentatge a més de ser un èxit, era la posada de llarg del catalanisme. El mateix Canals, de fet un testimoni molt explícit potser per la seva condició de periodista, era ben conscient d'això: *"en la manifestación era notorio que predominaba el sentimiento catalanista"* afirma textualment. En un altre moment diu que era la manifestació de tot un poble, parafrasejant evidentment Joan Maragall. Un altre dels participants, Garriga i Massó, recordava que arran d'aquell dia s'havia generalitzat un sentiment d'afimació catalanista¹³⁵. No ha d'estranyar que aquest esperit arribés a la llengua, no pel seu ús habitual que ja ho era en una població majoritàriament catalanoparlant, sinó per la seva normativització i presència pública. Prat identifica llengua amb nacionalitat recordant una afirmació molt semblant escrita per Torras i Bages uns quants anys abans però substiuint el primer substantiu pel de "regió". Tampoc és cap casualitat que l'octubre del mateix any se celebri el I Congrés Internacional de la llengua¹³⁶. És per això que Maragall parlarà de l'"*alçament de tot un poble*". Fins ara el catalanisme havia estat una disquisició cultural i política que no havia arribat a entrar encara en l'alta política a nivell estatal. Havia estat tancat en els

¹³⁴ Els votants a propòsit de la suspensió de les garanties constitucionals, D.S.C, nº 37, (29-XI-1905), pàg. 912. Pel que fa a Garriga i Massó, les seves *Memòries...op.cit.*, pàg. 156. Els discursos dels oradors en el debat al Congrés sobre la soliaritat, a Discursos contra la ley de las jurisdicciones: en el Senado y en el Congreso, Barcelona, Tipografía El Anuario de la Exportación, 1906. Erròniament Garriga i Massó també esmenta Alfons Sala i Manuel Kindelán com a oradors. De la mateixa manera, se situa pel districte del qual Kindelán era diputat, que era Tortosa i no pas Roquetes, d'on sí serà representant però a partir del 1910. Les opinions sobre el futur de la Solidaritat, a A.M., Lligall 85, carta de Pons de 12 febrer 1906; Canals, Lligall 22, 21 maig 1906; Monegal, Lligall 69, cartes de 21 març i s/d., abril 1906. L'afirmació de Canals sobre la seva assistència a la Festa de l'Homentatge, *ibid.*, carta 21 de maig. Les entitats adherides a l'esmentada festa, *Llista de adhesions a la festa de homenatge als senadors y diputats que combateren el projecte de ley de les jurisdiccions, celebrada a Barcelona el...*, Barcelona, Tip. El Anuario de la Exportación, 1906. Pel que fa a *La Crònica de Valls*, Josep Mª FIGUERES, "Indaleci Castells, periodista: d'*El eco de valls* a *La Crònica de valls (1893-1930)*", *Quaderns de Vilaniu*, nº 48, 2005, pp. 21-28. També és esmentat a L.V.C., nº 2.509 (2-IV-1906), ed. vespre. L'actitud de Pons i la seva queixa, carta de 22 febrer. Pel que fa a Canals, les seves lamentacions, el seu aïllament i el ¡Mori Canals!, en el seu llibre a *La cuestión catalana...*, *op.cit.* pp. 247-307. El llibre és una constant justificació de la seva actitud durant aquells fets i des d'un punt de vista molt crític amb la Solidaritat. En algun moment no dubta en utilitzar els mateixos adjectius que usava Elías de Molins a l'hora de referir-se a la Solidaritat. És clar, l'any en el qual escriu (1919) ja ho diu tot. Per cert, s'havia rumorejat que Maura era contrari a l'actitud presa pel diputat. Aquest, per la seva banda, inisistirà en tot moment en els seus "mèrits" catalanistes": L.N., nº 4.003 (19-IV-1907).

¹³⁵ A.M., Lligall 22, carta 21 maig, també *La cuestión catalana...*, *op.cit.* Per cert, pèl que fa a les dades, Pons rebaixa la xifra d'assistents a 100.000 persones basant-se en l'observació directa i un senzill càlcul matemàtic: Lligall 85, carta de 25 maig. Garriga i Massó a *Memòries...*, *op.cit.*, pàg. 161.

¹³⁶ Enric Prat de la Riba, *La Nacionalitat catalana...*, *op.cit.*, pp. 48-49.

salons dels cercles polítics, en les discussions teòriques i hipotètiques, i gairebé totes elles radicades essencialment a Barcelona o als municipis del voltant. Però tot canvia a partir de maig del 1907 amb la finalització del cicle electoral del nou govern conservador. Des d'aquesta data, per marcar una frontera temporal distintiva, s'han desbordat aquests límits inicials en els quals havia quedar reclòs per passar als carrers i on s'hi quedarà pa d'ara en endavant. Breument, el catalanisme s'havia convertit en una força política i social que calia tenir en compte. S'ha iniciat una nova etapa que a grans trets predominarà fins a l'esclat de la Guerra Civil trenta anys després. És la nacionalització del país.

D'això tothom n'era ben conscient, des dels republicans radicals de Lerroux fins a la Lliga passant pels monàrquics, els republicans nacionalistes i els carlins. Estiguessin tots ells a Madrid o a Barcelona, es diguessin com es diguessin, fossin un Moret o un Maura, un Royo Vilanova o un Sants Oliver. La situació es devia complicar una mica més quan a l'endemà d'aquell acte alguns medis periodístics barcelonins no dubtessin en situar Salmeron com el gran vencedor¹³⁷. Les alarmes devien encendre's per a tothom i d'aquí que comencin a prendre decisions immediates. En tot cas el que sí estava clar per a tothom és que calia controlar d'un manera o altre aquest catalanisme, fer-se'l seu per tal de recuperar el control dels carrers i, per tant, el poder real. No és tant dominar el catalanisme com a motor de regeneració de l'Estat, que és la visió tradicional repetida sempre des de Madrid, sinó la de vigilar-lo per l'amenaça que suposava al sistema de la Restauració. Això generava alhora un risc, que era la necessitat de transformar-se o de modernitzar-se, diguis com es vulgui. Aquell que tingués la capacitat de modernitzar-se i de controlar el catalanisme, esdevindria el partit hegemònic a Catalunya. El primer en córrer en aquest sentit ha estat la Lliga que, seguint Cambó, aviat decidirà la seva continuació en la vida política. La seva disjuntiva era clara: o deixaven passar l'oportunitat o se la feien seva presentant-se com els vertaders catalanistes. Alguns mesos després naixia el Centre

¹³⁷ "La consagració de Salmeron", article de Pere Corominas, *El Poble Català*, nº 97 (21-V-1906). També l'editorial "La alegria de la Pasqua", *L.V.C.*, nº 2.547, de la mateixa data. El ja esmentat moltes vegades Salvador Canals també parla de l'èxit del líder republicà mentre que el regionalistes conservadors estaven més que recelosos: *La cuestión catalana...*, *op.cit.*, pàg. 258. Tornant a la premsa, *La Vanguardia* ni en parla, fora de reconèixer l'èxit de participació i de manera força desaparecebuda (nº 12.031, 21 maig, pàg. 3). *La Época*, des de Madrid, assumeix l'èxit, tot afirmant que significa un "aldabanozao" per al govern Moret, i l'atribueix al mateix Salmeron, el duc de Solferino o Ildefons Junoy mentre que, diu, els regionalistes, s'han deixat enganyar ben fàcilment; "La Solidaridad Catalana", nº 20.034, també de 21 de maig.

Nacionalista Republicà. Una altra també l'hem vista de la mà de Sagnier i de Benet y Colom. L'altre, finalment, l'intent d'integrar al sistema canovista el partit regionalista, que és l'opció de Canals o de Garriga i Massó, i amb ells des de Madrid estant la del cap estatal del partit conservador¹³⁸. El famós "*deslinde de campos*" que deia en pàgines anteriors estava avançant a marxes forçades.

Pot semblar que som davant de diverses solidaritats però en realitat tan sols són aquelles denunciades poc temps abans per Sants Oliver. Dues solidaritats que es corresponen a les dues Espanyes que donava títol a un llibre homònim publicat gairebé al mateix moment que s'editava el ja clàssic *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba. Una era la vella, tradicional, caciquil, morta. L'altre és la nova, moderna, reformadora, viva i que el periodista mallorquí la veu encarnada en Maura¹³⁹. La primera seria l'opció del C.M.C tot i que significués anar del bracet de Lerroux, una jugada força maquiavèlica però que tenia l'aventatge de poder sobreviure a l'impacte catalanista gràcies al suport popular que darrere seu duia el líder republicà. O, en paraules del cap del C.M.C, de constituir un cordó sanitari enfront de Barcelona per evitar, en les seves expressives paraules, "*que el incendio corra a las otras provincias catalanas, y lo que fuera peor, a otras de la Monarquia*"¹⁴⁰. És l'Antisolidaritat que deia J.B Culla fa algun temps només que ell s'hi referia a la ideada per Lerroux i que ara sabem seria doble, la republicana radical i la monàrquica. La segona és la tradicional, la clàssica, la coneguda per tots com la Solidaritat Catalana, per la qual la Lliga farà tot el possible per controlar-la. Sants Oliver, i amb ell els conservadors discrepants amb l'estratègia del C.M.C., somia en la possibilitat d'integrar el catalanisme en el sistema gràcies a la voluntat reformadora de Maura. Dues Solidaritats que a la llarga implicarà triar entre dos nacionalismes tot i que inicialment no fos el propòsit de Benet y Colom i tots els seus adlèters.

Aquestes dues solidaritats segueixen trajectes paral·lels sense creuar-se però això sí mirant-se de reüll. En canvi, sí sembla que confluiran tot i que molt breument la republicana radical i la dinàstica. Tot i això, amb una lleugera

¹³⁸ Garriga i Massó exposa el seu projecte en una conferència pronunciada a Madrid el dos d'abril del 1908, publicada a Barcelona amb el mateix títol, Tipografia de Pedro Tort, on assumeix el programa de Tívoli de la Solidaritat i el projecte d'administració local de Maura.

¹³⁹ Miguel Sants Oliver, *Entre dos Españas...*, op.cit., pp.

¹⁴⁰ A.M., Lligall 12, carta de Benet a Maura de 25 maig 1906

diferència. La primera d'elles es cobreix d'una pàtina retòrica centrada entorn de tres grans eixos: un espanyolisme exacerbant, un anticlericalisme demagògic i un exacerbant discurs revolucionari, antisistema. Gràcies a ells l'antisolidarisme lerrouxista es cobreix petit vel ideològic que li proporcionarà un gran suport popular. L'antisolidaritat del C.M.C tot això no ho té, ni l'interessa. Les referències a la Monarquia o a la "pàtria" (espanyola) són genèriques, inconcretes. Ni tan sols aspectes com la defensa de l'ordre o del catolicisme són en aquests moments termes que figurin en el llenguatge dels líders conservadors. Per no ser ni figuren entre els organitzadors o oradors del míting catòlic que se celebrarà a Barcelona el 20 de gener del 1907 contra el projecte de llei d'associacions del govern del Marquès de Vega Armijo. Bé, ni el centre conservador o el Comitè de Defensa Social que encara continua amb el seu discretisme públic, fins que Luis de Dalmases canviï aquesta actitud¹⁴¹. Al cap i a la fi, tampoc era el seu objectiu. L'adopció d'un discurs ideològic els hagués implicat obrir nombrosos fronts que el centre dinàstic no estava pas disposat a pagar. Li exigia adoptar un estructura formal de partit modern, amb militants, amb un desplegament territorial per fer-se present arreu. Li hagués comportat, a més, la disponibilitat a recórrer a la pugna electoral per tal de competir en un "espai públic" altament polaritzat com era el que estem descrivint. I, finalment, de fer-ho haurien de reconèixer la representativitat del vot i disposar de mitjans per tal de fer-hi possible. Tot plegat era un preu massa elevat que els conservadors dinàstics, i amb ells molts de liberals, ni podien ni volien fer-hi front. No tenien la capacitat de desplegar-se ni pels districtes barcelonins ni per els comarques catalanes, fos pel nombre de persones o per la capacitat econòmica, que per cert no devia ser gaire elevada si fallava el primer component. Recordem, sinó, el debat i conseqüent fracàs a l'hora d'organitzar un homenatge al Rei amb motiu del seu casament. Per acabar, tampoc volien posar en perill el seu refugi en la diputació barcelonina. Per què fer-ho si disposaven del suport oficial i més quan Maura ja havia aconseguit la presidència del Govern? En tot cas, el seu problema és que no s'adonaven que el temps havia canviat pel temporal que havia

¹⁴¹ Entre els convocants figuren el Duc de Solferino, J. Maluquer, Ramon Albó, Juan de Dios Trias Giró ni José Parellada. L'únic conservador del C.M.C que figura entre els organitzadors és Jaime Traba. Pel que fa als oradors, tindrem el carlí Vázquez de Mella, el marquès de Camps i José Estanyol y Colom (1858-1911), catedràtic de Dret Canònic, a més dels ja esmentats anteriorment. Al respecte, *D.d.b.*, nº 18 (18-I-1907), ed. matí i nº 20, de 20 gener. El C.M.C només figura com a adherit.

significat l'aparició de la Solidaritat Catalana. Tard o d'hora havien de xocar amb la realitat.

2.2. Les eleccions del 1907. de l'esperança al desencís.-

Tota història romàntica passa per fases i moments diferents. Hi ha estones de passió desbocada, d'enfadament momentani, de reconciliació, de refredament, i fins i tot finalment de ruptura, sia dramàtica o acordada. També hi ha diversitat d'amors. N'hi ha tot tipus, d'amors: romàntics, impossibles, prohibits, frustrats, secrets, furtius, tramposos, fantasiosos... Tanmateix, el que sí compartiran tots ells serà l'existència de dues fases ben clares. Una és l' enamorament, la idealització de la persona estimada convertida en el model perfecte de virtuts, el subjecte eròtic per excel·lència al qual hom aspira a arribar-hi. L'altre serà divers: la rutina, o, en el pitjor dels casos, el desengany, l'esmicolament brutal i dolorós de totes les esperances que en ella s'hi havien depositat. El primer anirà acompanyat de la fantasia, com si fos un infant reviscut. convencionalisme acomodaticí; l'altre serà el convencionalisme acomodaticí, l'aterrament en la realitat i per tant la imperiosa necessitat de començar de nou. Don Quixot primer veia gegants en lloc de molins; cavallers i no pas simples masovers; una dama i no pas una senzilla i humil camperola, duia un ase quan ell hi veia un cavall... Posteriorment se n'adonà, entre derrota, burles i desenganys, que tot eren simples construccions mentals seves i que la realitat era més cruel, egoïsta i gens cavallerosa.

Al C.M.C li ha passat una cosa lleugerament semblant, només que d'una manera més ràpida. Recuperant el títol cinematogràfic que inspira aquest capítol, l'organització s'ha refugiat a Tara, en el nostre cas la Diputació barcelonina, pensant en què tot ha acabat, per tot seguit vestir-se de nou intentant amagar la seva pobresa, amb l'esperança de seduir Rhett Burlet. Un maridatge que, com se sap, no funcionarà gens. En tots dos casos, tant en la prestigiosa novel·la de Cervantes com en el nostre film, eren molts els anys que anaven de la fantasia a la cruel veritat. Tanmateix, en el cas del C.M.C no arribarà ni a l'any. En el períple que va de gener a maig del 1907, des del nomenament de Maura com a nou cap de govern fins la fi del períple electoral que inclou els comicis provincials, els parlamentaris i els senatorials, el C.M.C anirà de l'antisolidaritat a la contrasolidaritat, de pensar que encara es podrà fer

alguna cosa a concloure que no hi res a fer. En fi, de l'esperança al desengany. És la seva peculiar història d'amor, de pensar que Maura i Ossorio són els bons amants que els correspondran a adonar-se que és un amor no correspost. Aquest és el període temporal que abarca aquest apartat, per després analitzar els efectes de l'estocada que reben arran d'aquell trimestre. Per això aquest és també l'últim apartat d'aquesta segona part i que serveix de pont per a la tercera i última. En unes altres paraules, aquesta és una secció de transició per després analitzar en el tercer i darrer gran apartat d'aquest llarg capítol les conseqüències que es despran d'aquell cicle electoral.

Inicialment, sembla que més o menys s'hi podrà fer front a tot sempre i quan no es demostrin les debilitats. El govern pont del marquès de Verga Armijo, nomenat el desembre de l'any anterior amb l'única finalitat d'aprovar els pressupostos, cau el 24 de gener del 1907 entre el desgast de la llei d'associacions i les conspiracions i divisions dels liberals. L'endemà, Maura accedeix a la presidència del Consell de Ministres. Entre els seus nomenaments immediats figuren els governadors civils. Per a Lleida és el Coronel José Centaño y Anchorena, poc abans ascendit a l'Estat Major i ajudant d'ordres del Rei. No sabem per què és nomenat i per qui, si suggerit o imposat pel monarca en persona o no. En tot cas, el que sí demostra un cop més és que tot nou cap de govern havia de gaudir de la doble confiança entre militars i la Corona. Per a Girona, el designat és el ja conegut Manuel Moreno Churruga, també militar, que haurà de fer front a la picabaralla caciquil pel control del Baix Empordà entre el Comte de Torroella i el comerciant barceloní Josep Coll. Per a Tarragona serà Carlos García Alix. I finalment el nomenament més conegut de tots és el d'Ángel Ossorio enviat per a Barcelona, com és prou sabut. Entre altres nomenaments, però ara fora del Principat, cal destacar el de Luis Soler Casajuana, futur director del *Diario*. a partir del 1912 i que és designat com a governador de Granada¹⁴².

¹⁴² Pel que fa a José Centaño Anchorena poca cosa se sap. En tot cas, sembla que a més d'aquests càrrecs havia estat agregat militar a l'ambaixada espanyola a Berlin. Vid. *D.d.B.*, nº 69 (9-III-1907), pàg. 2.941. Els nomenaments de Manuel Moreno i de Luis Soler, *ibid.*, nº 26, (26-I-1907), ed. matí, pàg. 1.159. La picabaralla caciquil entre Robert y Surís y Josep Coll, a Pere Bosch, *La guerra de l'arròs...*, *op.cit.* El C.M.C no es devia alegrar gaire del nomenament del Moreno Churruga ja que trigarà tot un mes per felicitar-lo (!!!): *L. N.*, nº 3.982 (26-II-1907). Finalment, el governador de Girona dimitirà el desembre del 1908, segons sembla pels seus conflictes a propòsit de la famosa guerra de l'arròs: Pere Bosch, *ibid.*, capítol 38, pp. 233-236. El succeirà Luis Ugarte Sáinz, militar i diputat per Orense entre 1905 i 1908.

En tot cas és evident que el principal protagonista del reguitzell de nomenaments és Ossorio y Gallardo. Sigui cert o no que devia el seu nomenament al fill primogènit de Maura, Gabriel, tal com La Cierva afirma a les seves memòries¹⁴³, se n'ha parlat molt de la finalitat real del seu nomenament. Els objectius que li atribueixen són diversos: facilitar l'apropament al catalanisme polític tot dividint la Solidaritat, reformar la policia per fer front al terrorisme que sacsejava la capital catalana, aplicar les disposicions legislatives que emanessin del govern espanyol... Era tot això. Ell mateix afirma en els seves memòries que la tasca que tenia encomenada per Maura era "*dejar que el hervor catalanista desembocase en el Parlamento*". També era molt més: facilitar la unió de tots els conservadors tot i controlar-los. En les seves pròpies paraules, "*contener las aspiraciones de amigos y correligionarios que seguían esperando su triunfo del mangoneo gubernativo y no podían entender que se hicies justicia a los adversarios*". Una referència velada a un C.M.C que actua aliè als temps, com si aquí no passés res. Ambdós propòsits no eren autoexcloents ans tot el contrari, són del tot complementaris. Es tractava d'apropar conservadors i regionalistes tot resituant els dinàstics. Si això és una partida de billar, la missió d'Ossorio era fer una carambola: remoc els dinàstics per apropar-los als regionalistes i de retruc afavorir-lo. No ha d'estranyar que Ossorio afirmés que no era pas una tasca gens senzilla sinó "*toda una tarea*"¹⁴⁴.

Com tot bon governador, un dels primers actes és la visita al local del centre conservador acompanyat de Benet i Colom. Entre altres coses el nou delegat reaferma la supervivència del centre i el paper que juga en la política catalana. El C.M.C, afirma, és encara una entitat viva que té un bon futur polític per endavant: "*la idea vive y se dilata y mucho más cuando todos los afines por la ley de gravedad vuelvan al puesto que les corresponda por su historia y su temperamento*"¹⁴⁵. Eren frases laudatòries però que tots sabien, des d'ell fins al mateix Benet, que només es pronunciaven per animar l'auditori. El nou governador de Barcelona era ben conscient que dels conservadors de la capital

¹⁴³ Juan de la Cierva, *Notas de mi vida...*, op.cit., pàg. 101.

¹⁴⁴ Totes les afirmacions a Ángel OSSORIO Y GALLARDO, *La España de mi vida. Autobiografía*, Barcelona, 1977 (Col. "Dimensiones Hispánicas", 14), pàg. 49.

¹⁴⁵ *D.d.B.*, nº 40 (9-II-1907), ed. tarde, pp. 1.745-1.746. Benet y Colom devia sortir tan content de la trobada que no trigarà en felicitar Maura pel nomenament d'Ossorio com a nou governador de la provincial: A.M., Lligall 12, carta d'1 Febrer 1907.

catalana poca cosa es pot esperar. Lúcidament, Ossorio confessa a Maura que “*su acción aquí [la dels monàrquics] es casi nula*”. Al ministre de la governació li escriu que “*todo lo que se intente contra el Catalanismo antes de las elecciones será inútil y sólo contribuirá a estrechar por necesidades de defensa los vínculos solidarios*”¹⁴⁶. A partir d'ara Ossorio treballarà i advocarà constantment per l'aproximació a aquells dirigents de la Lliga que ell en un moment qualifica com a “*esa generación admirable por su cohesión y elevación de miras*”. Públicament presentarà Cambó com “*el espíritu reflexivo, sereno, malicioso, picardeado, la voluntad enérgica e indomable, la mano organizadora*”. En privat el presenta a Maura repetint aquests mateixos adjectius laudatoris, com el veritable i únic “*regulador del catalanismo*”, com “*el espíritu reflexivo, sereno, malicioso, picardeando; la voluntad enérgica e indomable; la mano organizadora*”. El conservador aragonès molt perspicaçment se n'adona que Cambó no és un líder qualsevol. De fet, defineix qui aviat serà nou diputat al Congrés com una promesa que té una gran influència entre els seus correligionaris, molt de futur per endavant i, ideològicament, tan conservador com són Maura o el mateix governador. Potser per això en un moment qualifica Cambó com un Napoleó¹⁴⁷.

D'acord a les tradicionals normes no escrites de la Restauració canovista, Maura obté de seguida la dissolució de les Cambres parlamentàries i la convocatòria d'un nou procés electoral. Seguint també l'esquema electoral del règim, en primer lloc s'elegien parcialment les corporacions provincials cada dos anys, després venien les legislatives, en tercer lloc les senatorials (aquestes per sufragi censatari) per acabar, finalment, amb les municipals. Els conservadors barcelonins es llencen a una febril activitat de reorganització del centre conservador. Dues setmanes més tard de la visita d'Ossorio al local del C.M.C., Benet afirma tot satisfet que l'entitat conservadora per ell presidida havia guanyat 27 nous socis. La Junta Directiva proclama que l'associació viu ara una “*marcha próspera*”. Per aquelles mateixes dates, l'entitat monàrquica obria una delegació

¹⁴⁶ Respectivament, cartes de 15 i de 7 març 1907, reproduïdes a J. Pabón, *Cambó...*, op.cit., pàg. 275. L'actuació d'Ossorio és descrita per Mª Jesús González Hernández, *El universo conservador...*, op.cit., pp. 291-293. Per cert, que Ossorio és un observador atent es palesa en la tipologia de catalanistes quan diferencia entre “professionals”, “intel.lectuals” i “poble”.

¹⁴⁷ Ángel OSSORIO Y GALLARDO, *Conversaciones sobre el catalanismo. [Conferencia] tenida por...con la Juventud Conservadora de Madrid*, Madrid, 1912, pàg. 30, pel que fa a la presentació pública de Cambó. La privada, carta de Ossorio a Maura de 16 abril 1907, citada per J. PABÓN *Cambó*, op.cit., pàg. 276; també Gemma Rubí, carta s/d, a “Les eleccions...”, op.cit., pp. 70-71. 101.

al districte VI presidida sota la presidència d'un històric i fidel Juan Puig i Saladrigues. El mateix succeïa al districte IV de Barcelona, aquest ara de la mà d'un desconegut com és Paulo Mª de Emilio¹⁴⁸. Ambdós són districtes burgesos, els que registren un major índex de propietat urbana, tal com hem vist en pàgines anteriors. Amb això el C.M.C pretén erigir-se en l'únic representant de l'alta burgesia urbana barcelonina com així ho havien estat durant les dues primeres dècades del sistema canovista. Curiosament per aquelles mateixes dates el C.D.S constituïa juntes amb finalitat electoral als districtes III i IV¹⁴⁹. Arran d'això hi hauria la temptació de suggerir que, efectivament, la idea d'una entesa consensuada entre els dues organitzacions començava a prendre força. En realitat, tots aquests actes eren de cara a la galeria i amb tensions o dissensions internes i amb poca o nul·la transcendència a l'hora de la veritat¹⁵⁰. Diguessin el que diguessin o fessin el que fessin, la processó els anava per dins. La situació era la de sempre, la de desorientació. "*Por aquí andamos todavía sin orientación y en constante confusión de ideas*", confessava Monegal a Maura. No hi ha cap acord o cap decisió pública a propòsit de cap comici, ni dels provincials o dels legislatius. Poques setmanes abans que se celebressin les eleccions provincials Ossorio, per encàrrec de La Cierva, es reunia amb Benet y Colom en un acte de "*pura investigación*"¹⁵¹.

2.2.1 Les eleccions provincials.-

Els comicis provincials del 1907 estaven previstos per al mes de març per renovar com hem dit abans la meitat de la institució. Això fa que aquestes eleccions afectaran només uns quants districtes provincials. Per a Barcelona, seran quatre dels nou districtes provincials: dos per a la capital (els anomenats com a II i III), i els altres els de Vilafranca-Igualada (districte VIII) i de Vilanova-St. Feliu (IX). En el cas de les altres províncies és lleugerament diferent. Així,

¹⁴⁸ *D.d.B.*, nº 58 de 27 Febrer, ed. matí, pàg. 2.447. La constitució del centre conservador del districte IV, *ibid.*, nº 54 de 23 Febrer. La Junta de Delegació de la nova entitat està formada per Emilio de Delás (vicepresident), Emilio Vidal-Ribas y Güell (secretari) i Francisco S. Vila (vicesecretari). Que l'entitat és més aviat una reunió d'amics que res més s'evidencia amb la decisió que com a vocals de la nova junta figurin "*todos los circunstancias*", entre ells [José] Espinós, [Luís] Cabot, [Manuel] Vancells, i uns tals Vila, Gil i Salvadores, sense cap nom de pila. Pel que fa a la delegació al districte VI, *L.N.*, nº 3.975 de 19 de Febrer.

¹⁴⁹ *D.d.B.*, nº 47 (16-II-1907), ed. tarde, pàg.

¹⁵⁰ Prova del que diem és que un mes després Emilio Vidal-Ribas és substituït en el càrrec de secretari per Sergio Singla: *ibid.*, nº 74, 15 març, ed. matí, pàg. 3.140.

¹⁵¹ Les paraules de Monegal, A.M., Lligall 69, carta de 26 gener 1907. La reunió d'Ossorio, a *D.d.B.*, nº 64 (5-III-1907), pàg. 2.701.

tres per a la demarcació gironina: Olot-Puigcerdà; Girona i La Bisbal: Finalment les dues províncies resntants ja eren dos: Lleida i Tremp-Viella per a les terres de Ponent i Falset-Gandesa i Tortosa per a les terres de l'Ebre. De tots ells, hi ha candidats monàrquics (sense diferenciar si conservadors o liberals) a la segona secció de Barcelona, Vilafranca, Vilanova, Olot, Girona, Lleida, Falset i Tortosa. En total, només per a la província de Barcelona, els candidats inicialment proclamats són Enrique Sagnier i José Gassó Martí, designats per al districte II barceloní; un ancià Felipe Bertran y Huguet per al tercer; Pedro G. Maristany, Rómulo Bosch Alsina , Juan Godó i José Álvarez Lacassaigne, per al vuitè. Trinidad Mª Oms i Magín Sandiumenge per al novè¹⁵². En total, nou candidats tot i que se n'haurà de parlar més endavant d'algú d'ells, en especial pel que fa a Trinidad Mª Oms, cosa que farem poc més endavant. De tots ells, 17 són els que obtindran representació provincial com es pot veure en el següent quadre. Òbviament, excloc els derrotats i el seu nombre de vots obtinguts ja que molts d'ells han estat esmentats fa tots just uns moments.

QUADRE IV
MONÀRQUICS CATALANS ESSCOLLITS DIPUTATS PROVINCIALS 10
MARÇ 1907

DISTRICTE	CANDIDAT	VOTS
Vilafranca	Francec Ràfols Trabal (Reg. S.C)	7.258
	Secundí Coderch Manau (U.R. // S.C)	605
	Joan Serra Constansó (SC)	5.746
	Pablo Torras Picornell (C)	4.766
Vilanova	Josep Roig Ventosa (R.F. // S.C)	6.643
	Miquel Roca Rodón (S.C)	6.056
	Eduardo Micó Busquets (R. S.C)	5.384
	Joaquín Sostres Rey (L)	4.160
Girona	Joaquín de Ribot Casals (Reg. // SC)	7076
	José M ^a Vilahur Caselles (Carlí // SC)	6919
	Sebastián Oliver Carreras (U.R // SC)	6585

¹⁵² D.d.B., nº 63 (4-III-1907), pp. 2.682-2.683 i L.N., nº 3.988, de la mateixa data.

	Narciso Rigau Fortet (C)	3.522
Olot	José Puig Corominola (C)	8.287
	Joaquín de Solá-Morales (Carlí)	7431
	Tomás Montagut Bosch (Reg. // SC)	7296
	Isidre Riu Puig (RF)	6569
La Bisbal (elecció parcial per anul·lació d'una acta de les eleccions de 1905)	Enrique Roura Vilaret (Reg.)	2.884
Lleida	Enrique Vivanco Menchaca (C)	2
	Francisco Roca y La Costa (L)	6.255
	Modesto Reñé Melcior (C)	5.960
	Francisco Sagañolas y Reig (C)	5.003
Tremp-Viella	Josep Llari Areny (U.R // S.C)	3.613
	Josep M ^a Espanya Sirat (U.R)	3.545
	Fulgencio Pérez (L)	2.834
	Ángel Feliu Escala (C)	2.103
Tortosa	Agustin Monner Mauricio (L)	4.036
	Juan Ribas (L)	3.460
	Francisco Roig (L)	6.227
	José Franquet (C)	6.617
Falset-Gandesa	Rafel Magriñá Borrás (Rep.)	4.833
	Jaime Compte Marimon (Carlí)	4.796
	Joaquín Monteverde Ayet (C)	4.572
	Daniel Freixa Martí (C)	4.293

Font: Elaboració pròpia a partir de *D.d.B*, nº 72 i 73 (13 i 14 març 1907); Girona: *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, nº 32 (15-III-1907); Lleida: Conxita Mir, *Caciquisme polític i lluita electoral*, pàg. 133, que no esmenta la reelecció d'Enrique Vivanco, que ja era president de la Diputació lleidatana. Tarragona: *Diario de Tarragona*, nº 61 (12-III-1907) i *Boletín Oficial de la Provincia de Tarragona*, nº 61, 62 i 63, de 12, 13 i 14 Març 1907. En menor mesura, J. Camps Arboix, *Història de la Solidaritat Catalana*, pàg. 74, tot corregint-ne els errors i les deficiències (Daniel per Francisco: Jaime Compte per José Compte).

C: Conservador
RF: Republicà federal

L: Liberal
SC: Solidaritat Catalana

U.R. Unió Republicana
Reg.: Regionalista

En total, trenta-tres diputats provincials electes dels quals 10 són conservadors i sis liberals i la pràctica majoria de tos ells, sense diferenciar per partit dinàstic (dotze), escollits a les províncies de Tarragona i Lleida equitativament, és a dir, sis per cada província. Si diferenciem per filiació monàrquica tenim quatre conservadors i dos liberals per la província de Lleida i tres i tres respectivament per la demarcació banyada per l'Ebre. En canvi per les províncies de Barcelona i Girona són un i dos, respectivament, els conservadors escollits. Per tant, com es pot veure Lleida i Tarragona són ara com ara com ara les circumscripcions més fidels als partits dinàstics i de totes elles Tarragona continuarà essent la més fidel de totes. Un senyal que la típica alternaça del sistema canovista comença a trontollar a mesura que el temps va passant, almenys en els casos de Barcelona i Girona per sobre de tot per després passar-li el torn a la de Lleida.

Amb el que hem dit la composició per províncies quedaria com es pot veure en el següent requadre:

QUADRE V
COMPOSICIÓ POLÍTICA DE LES QUATRE DIPUTACIONS PROVINCIALS
CATALANES 1905-1907

	Conservadors	Liberals	Solidaritat	Republicans Radicals	Republicans (sense diferenciar)	Republicans Federals	Republicans unionistes	Carlins	TOTAL
Barcelona	7	3	24 ^a	2					36
Girona	4	5	7 ^b			2 ^c	1 ^c	1 ^c	20
Lleida	9	10	1 ^d		3				23
Tarragona	7	4	3 ^e		6 ^f				15

^a els quals 7 republicans unionistes; 3 de federals; 1 nacionalista; 9 regionalistes i 4 carlins

^b situo el diputat regionalista escollit en elecció parcial de La Bisbal

^c corresponen als escollits a les eleccions del 1905

^d com a carlí. Recordem que la Solidaritat no neix en aquella demarcació abans dels comicis provincials

^e com a carlins i a manca de major precisió els situo dins l'epígraf de la

Solidaritat

^f les fonts consultades parlen de republicans de manera indistinta. A manca de major precisió he preferit situar-los tots ells dins aquest epígraf tan genèric

Font: elaboració pròpia. Per Barcelona, *D.d.B.*, nº 72 (12-III-1907); Lleida, C.Mir, *Caciquisme polític i lluita electoral...*, *op.cit.*, pp. 121 i 133; Girona, Antoni Gustems i Torrent, *Les eleccions provincials a Girona 1901-1923*, exemplar fotocopiada, inèdit i *Boletín Oficial de la Provincia de Gerona*, en especial nº 147 (7-XII-1907), pel que fa a elecció parcial de La Bisbal i nº 32 (15-III-1907), elecció parcial també pel mateix districte. Per Tarragona, *Diario de Tarragona*, nº 61 (12-III-1907).

Dels vuit conservadors per la província de Barcelona, set venen de les eleccions del 1905. El mateix passa a Girona, formada per cinc districtes electorals (a més dels tres ja anomenats anteriorment, són Figueres i Santa Coloma de Farners) que entre el 1905 i 1907 han escollit nou monàrquics, pràcticament una igualtat entre uns i altres que corrobora com l'alternança dinàstica funcionava tranquil·lament a les comarques gironines fins la data de la Solidaritat. El mateix succeix a Lleida tot i que allà el trencament del bipartidisme serà una mica més tardà. En tot cas, no cal dir que moltes d'aquestes dades han de ser considerades provisionals ja que fora de Barcelona no disposem de cap altre estudi d'importància¹⁵³.

D'aquestes eleccions, Prat de la Riba esdevindrà president de la diputació barcelonina segons sembla amb l'abstenció dels representats monàrquics. Si era un acord amb Benet y Colom, com suggeria en el seu moment José L. Martín Ramos, no és possible d'asseverar¹⁵⁴. De fet, a l'arxiu Prat, disponible a la xarxa, no figura cap document entre ambdós polítics, en qualsevol data. Finalment, a Girona passa un fet gairebé semblant ja que la presidència de la coporació passarà a mans del republicà federal Isidre Riu que la detentarà fins el 1911. Un canvi que ja ve donat des del 1907 amb un progressiu increment favorable als republicans federals, en especial al districte de La Bisbal en els resultats favorables com es pot veure a regionalistes i republicans, en especial els

¹⁵³ Pel que fa a Girona només existeix un petita anàlisi sobre les eleccions provincials però malauradament només es limita a aquest únic aspecte, conté nombrosos errors i no està paginat. Antoni GUSTEMS I TORRENT, *Les eleccions provincials a Girona 1901-1923*, exemplar fotocopiada i inèdit, [1985/1986?] apuntat a llapis. Per a Lleida, Josep LLADONOSA, *Historia de la Diputación Provincial de Lérida*, [Lleida], Diputación Provincial de Lérida, 1974, dos volums, en especial vol. II, pp.

¹⁵⁴ Prat obté 25 vots a favor i onze vots en blanc que coincideixen amb els vuit conservadors i tres liberals. A *D.d.B.*, nº 115, (25-IV-1907), ed. matí, pàg. 4.815. La possibilitat d'un acord, a J.L. MARÍN, "Dinàstics i regionalistes...", *op.cit.*, pp. 18-22.

federals que ja per altre banda disposavena tradicionalment de prou força al districte de la Bisbal ¹⁵⁵.

Poques línies abans he esmentat el nom de diferents candidats monàrquics per a la demarcació barcelonina. Molts d'ells eren noms posats per omplir potser per cobrir el *copo* electoral. De fet, poca cosa podia fer un Bertran y Amat, pare de J. Bertran y Musitu, al qual li restaven només dos anys de vida. Alguns d'ells ja tenien un passat polític en aquelles institucions. És el cas de Juan Godó, diputat provincial des del 1894; Magín Sandiumenge, entre 1890-1894 i 1898-1903; de Torres Picornell, ja esmentat pàgines enrere. O de de Francisco Sagañoles, Enrique Vivanco i Modesto Reñé, tots ells presidents de successius de la Diputació de Lleida entre 1901 i 1909, a més d'ocupar un escó provincial en diferents dates¹⁵⁶. Més aviat la sensació que donen és que s'imposen candidatures monàrquiques patrocinades o ideades en algun cas pel mateix governador. És el que passa amb Trinidad Mª Oms situat en una candidatura al costat del liberal Joaquín Sostres Rey per al districte de Vilanova-St. Feliu. El fet de figurar en una mateixa llista amb el candidat liberal no li devia agradar gaire ja que darrere el seu company hi veia el rastre d'un catalanisme qualificat com a separatista i que tard o d'hora portarà "*días de luto para la patria*". I això ho reafirma tot asseverant que Sostres estaria relacionat d'alguna manera amb Bertran i Musitu¹⁵⁷. En fi, tot devia respondre a una simple picabaralla per una posició en les llistes. El que queda clar és que el dinàstic liberal continuarà la seva carrera política a la Diputació barcelonina, tant que pocs anys després en

¹⁵⁵ Pere Cornellà, "Girona i la Solidaritat...", *op.cit.*, pàg. 221. La composició final de la corporació de Tarragona, a *L.N.*, nº 4.000 (16-III-1907). El districte de La Bisbal protagonitza, per exemple, una frondosa batalla perquè és declarada nul·la una elecció dels comicis provincials de març del 1907, d'aquí la convocatòria d'una elecció parcial el 1906. Vid. Arxiu Històric de la Diputació Provincial de Girona (d'ara en endavant, A.H.D.P.G., Capsa

¹⁵⁶ Pel que fa a Juan Godó i Magin Sandiumenge, Pere GABRIEL, "Entre liberals i conservadors...", *op.cit.*, pàg. 269. Sobre Francisco Sagañoles (1848-1930), Enrique Vivanco (1838-1908) i Modesto Reñé (1869-?), presidents entre 1903, 1903-1908 i 1908-1909, a *Diccionari biogràfic de les terres de Lleida Política, economia, cultura i societat Segle XX*, Lleida, Ajuntament de Lleida/ Diputació de Lleida, 2010, pp. 351-352, 420 i 330, respectivament. Cal esmentar que en el seu moment Camps i Arboix confongué com una sola persona Enrique Vivanco i Modesto Reñé.

¹⁵⁷ A.M., carta de 10 març 1907. La renúncia oficial de T. Oms, a *L.N.*, nº 3.992 i 3.993 de 8 i 9 març, on acusa J. Sostres de deslleialtat. Quan Maura accedí a la presidència del Consell de Ministres Oms li dirigia una carta tot dient que no es presentaria a la reelecció provincial per després posar-se a disposició del nou governador (carta de 26 gener). Familiarment, la muller del monàrquic liberal era la filla d'un gran propietari agrícola de Molins de Rei (a Cèlia CAÑELLAS/ Rosa TORAN, "Vigència i crisi del sistema d'alternança de partits: les eleccions de diputats a Corts al municipi de Molins de Rei" a Sebastià BECH I CAMPS (et al.), *Aportacions a la història de Molins de Rei* Molins de Rei/ Barcelona, Ajuntament de Molins de Rei/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, (Col. "Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat", 2), pp. 163-191. Ignoro si aquest lligam familiar podia estendre's al mateix diputat regionalista per Vilanova.

serà el seu vicepresident. Mentre, al conservador la seva trajectòria a la institució provincial ha arribat a la seva fi. Si aquesta situació és semblant amb el trajecte electoral de Torres Picornell, ara com ara és difícil de dir.

2.2.2 Les eleccions legislatives.-

No vull estendre'm gaire pel que fa a les eleccions legislatives d'abril. Han estat multitud de vegades tractades. Gemma Rubí les ha analitzat extensament fa poc de temps¹⁵⁸. Els resultats també són ben coneguts per tothom: de quaranta-quatre escons que aportava el Principat al Congrés espanyol, quaranta seran per a la Solidaritat. Aquí el que faré serà fixar la meua atenció bàsicament en l'actitud dels conservadors dinàstics, en les candidatures que presentin arreu del país i llurs resultats, no pas electorals necessàriament. Em centraré sobretot en alguns casos concrets com són els de Salvador Canals per a Valls, de Robert y Surís per a Torroella i finalment els de la província de Barcelona: Fernando Huelín per a Vic i Joaquín Sagnier per a Arenys. En alguns altres casos (Lleida), faré referències escadusseres. Analitzaré aquests casos des d'una premissa que, crec, cal revisar. Borja de Riquer afirmava fa pocs anys que el propòsit de Maura de cara a les eleccions legislatives era aturar una victòria solidària¹⁵⁹. El que pretendré demostrar en les properes pàgines és que tant ell com Ossorio i els altres governadors civils a les províncies on manen, juguen el que es pot qualificar com una partida de billar. En algunes zones aspiren a la victòria dinàstica (Valls, El Vendrell, per exemple) mentre que en d'altres juguen amb la bola solidària (els districtes lleidatans, el de Torroella, Castellterçol, Vic o el d'Arenys de Mar, esmentant-ne tan sols uns quants). Això sí, sempre en funció dels personatges i sempre en funció de la força que cadascú diposa.

En general els seguidors de Maura pràcticament no han variat respecte els comicis anteriors. Continuen en el seu camp qui pugui. Això sí, i amb diferència del que succeí un mes abans, l'entitat dinàstica manifesta públicament la seva abstenció tot esperant que en un futur proper es pugui formar una candidatura conjunta entre monàrquics, els catòlics del C.D.S i "*personalidades apartadas por completo de la monarquía*", en una velada referència als regionalistes. De ben segur, la mà d'Ossorio y Gallardo devia ser darrere d'aquest missatge. Però

¹⁵⁸ Gemma Rubí, "Les eleccions generals...", *op.cit.*

¹⁵⁹ Borja de Riquer, *Alfonso XIII y Cambó...*, *op.cit.* pàg. 52.

això no vol dir pas que necessàriament els seguidors de Benet y Colom estiguessin del tot còmodes amb aquestes decisions. Com ja és habitual en el C.M.C., la desconfiança de la seva direcció envers Maura continua estant a flor de pell. Per exemple, l'incombustible J. Sagnier pretindrà per uns moments formar una candidatura pròpia. Sigui cert o no, el que queda clar és que no se'n sortirà i haurà d'acontentar-se amb la del seu districte tradicional, Arenys de Mar¹⁶⁰.

Fora de Barcelona el panorama tampoc serà gaire alentador per als monàrquics catalans, sigui quina sigui la seva filiació. L'intent de formar una coalició conjunta de liberals i conservadors per a Tarragona fracassa. Ja que estem en aquest àmbit geogràfic, el conegut periodista Salvador Canals tornarà a presentar la seva candidatura per Valls amb el beneplàcit governamental. El ministre de Governació afirmarà que la reelecció del periodista "*sería un gran bien*". Tot i així, malgrat tots els seus esforços, les seves actituds clarament caciquils (com el repartiment de diners, l'obertura d'una taverna o la persecució judicial contra un primer tinent d'alcalde entre d'altres, perquè "*no hay distritos gratis ni siquiera baratos*"), el seu conegut posicionament durant la Llei de Jurisdiccions i la seva participació en la Festa de l'Homenatge, el candidat ministerial haurà de renunciar a la candidatura Més endavant no dubtarà en cap moment d'acusar a uns i altres (regionalistes, clergues i fins i tot el govern) del seu fracàs, lamentant-se que ningú tingués en compte la seva actitud ni cap tipus d'agraïment: "*fui combatido duramente, sañudamente, sin una cortés salvedad para mi persona, ni un amable recuerdo para mis antecedentes en el servicio de Cataluña*", es planyarà rencorosament algun temps després¹⁶¹. Tot i així, Maura el recompensarà amb l'acta per Àvila el mateix any 1907 i gairebé un any després esdevindrà subsecretari de la presidència del govern. És evident que Canals no és un personatge qualsevol sinó un individu que tenia un poder

¹⁶⁰ L'abstenció electoral del C.M.C, a *D.d.B.*, nº 93 (3-IV-1907), ed. matí, pàg. 3.865. Intents de formar una candidatura pròpia, a *L.N.*, nº 4.010, de 26 març. Els intents de Sagnier, *ibid.*, nº 4.007, de 23 de març. A principis del mes fins i tot sondejaren la possibilitat que Maura es presentés per la capital catalana, cosa la qual té molt de surrealista, la veritat sigui dita: *ibid.*, nº 3.989, de cinc març.

¹⁶¹ El suggeriment de La Cierva, Archivo Histórico Nacional (d'ara en endavant, A.H.N), Lligall 24 A, telegrames i nº 769, de 15 abril, de Ministre a Gobernador. *L.V.C* denuncia gairebé cada dia les diverses actituds caciquils de Canals: nº, 2.868 i 2.869, de 10 i 11 d'abril. Les afirmacions de repartiment de diners, a *L.N.* (1-IV-1907). L'afirmació que no "*hay distritos baratos*" és del mateix S. Canals: informe a Juan de La Cierva, citat per G. Rubí, "Les elecciones generales...", *op.cit.*, pàg. 87. Les queixes i lamentacions de Canals, a Salvador CANALS, *La cuestión catalana...*, *op.cit.* (1919), pp. 267-268.

d'influència que arribava a la mateixa província de Tarragona. En aquest sentit és ben significatiu que el mateix ministre de la Governació demanés la intervenció de Canals per tal d'assegurar la victòria del prolífic escultor català, però afincat a Madrid, Agustín Querol Subirats per Roquetes, acta que aconseguirà¹⁶². Altres candidats per la demarcació tarragonina seran el ja esmentat Jaime Alegret Vidal, notari i propietari agrícola, pel Vendrell, d'on ja era diputat des del 1903¹⁶³, i ho tornarà a ser el 1910. A més d'ell, tenim l'aristòcrata Ramon Morenés Garcia-Alesson (1866-1934) per Tarragona-Reus-Falset; Antonio Albalfull Vidal per Gandesa; i el *cunero* Adolfo Navarrete y de Alcázar (1859-1925), militar, per Tortosa. En total, sis candidats pel mateix nombre de districtes en els quals estava dividida aquella província per al Parlament espanyol.

També seran del tot infructuosos els esforços desplegats per J. Maluquer, actuant de fet com a cap conservador provincial, ajudat això sí per Mariano Clua. Tots dos presentaran candidats arreu de la demarcació, vuit en total, és a dir, un per cadascun del total en els quals es dividien electoralment les terres de Ponent. De tots ells, el més rellevant és el polític suara esmentat, Mariano Clua, presentant-se per Balaguer¹⁶⁴. Tot i que pocs dies abans de la celebració dels comicis J. Maluquer confiés en la victòria de quatre dels vuit candidats (per Tremp, Cervera, Lleida i Borges), encara que fos per mètodes clarament caciquils (es demana el trasllat de Macià, per exemple), que es queixés de la poca col·laboració del governador civil acusant-lo de ser "*poco electorero*", o que

¹⁶² A.H.N, Lligall 24 A, telegrama de Ministre a Governador, nº 634 de 23 març. Agustín Querol Subirats (1860-1909), estudià a la Lloja de Barcelona, el 1884 es trasllada a Roma per al cap de pocs anys assentar-se definitivament a la capital de l'Estat on realitzarà bona part de la seva obra (frontó de la Biblioteca Nacional, relleu del panteó de Cánovas, conjunt escultòric del Ministeri d'Agricultura...), que també és dispersa arreu dde l'Estat espanyol i capitals iberoamericanes (Buenos Aires, Montevideo, Lima, La Habana...). L'acta de diputat devia ser un favor oficial de reconeixement per coronar la seva carrera. De fet, mor dos anys després.

¹⁶³ Albert Balcells/ J.B. Culla i Conxita Mir, en el seu clàssic llibre sobre els resultats electorals a la Catalunya de la Restauració (*Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923. Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*, Barcelona, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, 1992) etiqueten erròniament Jaime Alegret com a republicà antisolidari (pàg. 528), potser en confusió amb el republicà Santiago Vdial Camp alqual, aquest sí, ja el titllen de "conservador". L'error és assumit per Gemma Rubí ("*Les eleccions generals...*", op.cit.,pàg. 97). Durant la discussió parlamentària sobre l'acta de les eleccions del 1910, que serà declarada greu i anul·lada pel Tribunal Suprem, el republicà federal Joaquim Salvatella qualifica J. Alegret com un "petit Maura" al territori: *D.S.C. nº 6 (21-VI-1910)*, pàg. 78. Per cert, Canals surt en la defensa de l'elecció del canidat cobservador (pp.73-76).

¹⁶⁴ A més de M. Clua, els candidats són: Lleida, Luis Ferrer-Busquets; Balaguer, José Menéndez de Parra; Cercera, Rafael Roig y Torras; La Seu, Miguel Martínez Campos; Solsona, José Agelet y Garrell; Tremp, inicilament José Mª de Elósegui, substituït després per Ramon Mauri y Arnalot; Sort-Viella, Luis Ramonich y de Mas, aquest contra el sempitern Emilio Riu Periquet.

viatgés constantment pel territori... En fi, faci el que faci poca cosa podrà fer contra la difusió de la Solidaritat. I encara menys contra l'existència de diferents fraccions conservadores enfrontades entre elles, de desconfiances mútues i, a més, de la gran influència que Emilio Riu deté sobre una part de la província¹⁶⁵. Dit d'una altra manera i més sintètica, molts candidats i cap resultat.

Pel que fa a la zona de Girona, integrada també com Lleida per vuit districtes, només se'n presentaran com a tals dos candidats en ferm, Robert Surís per Torroella i Gustavo Ruíz de Grijalba (?-1929), també aristòcrata (marquès de Grijalba, més concretament) per Santa Coloma. Clarament, és la demarcació catalana amb menor representació dinàstica. Potser el conflicte entorn del conreu de l'arròs que sacseja l'ambient polític de la província, ajuda a explicar les poques candidatures monàrquiques. De totes elles, només sortirà escollit el Comte de Serra. Això no treu, malgrat tot, que com a cap provincial del partit conservador, Robert y Surís intentés maniobrar més enllà del seu feu del Baix Empordà, fes alguna mena de pacte tàcit amb el seu col·lega liberal, Jaime Roure y Prats, com denuncia el governador civil, i no dubtés en cap moment a pressionar Moreno Churruca, poc donat a pressions caciquils. Finalment, el comte de Torroella aconseguirà l'acta pel districte homònim. Per poc temps perquè Maura el nomenarà senador vitalici l'agost del mateix any. Si Moreno Churruca era darrere d'aquesta designació és difícil de dir, però no pas menyspreable. Les relacions entre ambdós personatges no devien ser gaire bones: el governador intentà atreure's el marquès de Camps "*si ve la posibilidad de suplantat a Serra*" amb la clara finalitat de debilitar el cacicatge de Robert sobre la província¹⁶⁶. En tot cas, com què s'haruan de celebrar eleccions complementàries en aquest districte, la victòria ara serà pel republicà nacionalista Josep Torras i Sampol. Per tant, potser aquesta senaduria no deixava de ser un altre regal enverinat que feia Maura. Bé, típiques maniobres de tot bon polític.

¹⁶⁵ A.M., Lligall 60, missives de Maluquer a Maura de 15 i 20 març, 2 i 17 abril 1907. Tot el procés electoral de la Solidaritat Catalana a Lleida, a C. Mir, *Caciquisme polític...*, op.cit., pp. 134-148. Les divisions internes entre els mateixos dinàstics de les que el mateix governador civil se'n queixarà, a G. Rubí, "Les eleccions generals...", op.cit., pàg. 95.

¹⁶⁶ Pere Bosch, *La guerra de l'arròs...*, op.cit.,

En el cas de la demarcació barcelonina els monàrquics presenten la seva acta a la majoria dels districtes, amb l'excepció ja coneguda de la capital i dels més propers a ella i de clar contingut industrial: Sabadell, Terrassa, Mataró, St. Feliu de Llobregat, a més de Vilafranca i Vilanova. És a dir, de quatorze districtes que dividien la província del cap i casal, els dinàstics presenten llur acta a sis, dels quals se n'ha d'excloure el de Juan Camín y Angulo, aspirant a Granollers, que es retira de la cursa electoral ben d'hora. Per tant, els candidats són J. Sagnier per Arenys, F. Huelín per Vic, el marquès de Santa Anna per Manresa, i els empresaris liberals Juan Godó i Luis Pons Enrich (1844-1921) per Igualada i Berga, respectivament. Deixo de banda aquests dos últims casos i prefereixo centrar-me tot i que molt breument, com he anunciat anteriorment, en els dos primers, els de J. Sagnier i el de F. Huelín. Això sí, de tots ells ningú aconsegueix finalment l'acta tot i que aquests dos darrers candidats recorreran a qualsevol estratagema per aconseguir la nominació. Per exemple, Sagnier no dubta en intentar impedir la presa de possessió del nou mestre interí per a Canet "*para buen resultado elección*". Si seguim el portaveu de la Lliga Regionalista, Sagnier disposava del seu reguitzell de persones al qual li devien algun "favor personal". A Arenys de Mar neix *ex professo* un setmanari, de nom "*La Comarca de Llevant*", amb l'única finalitat de donar suport a la candidatura del candidat dinàstic. Tot i així, no li serví de gaire, ni a ell ni a Juan Godó. Tant que fins i tot, no donant-se per vençuts, parlaran amb el governador civil un cop ja han passat els comicis¹⁶⁷. Tot plegat dona la sensació que de cara al govern hi havia candidats i candidats. Sagnier no és gens ben vist, potser per les seves maniobres prou conegudes. El mateix li passa a Fernando Puig, marquès de Santa Anna, per la capital del Bages. En aquest darrer cas el mateix La Cierva afirma la seva voluntat de no influir-hi per demostrar, com diu, "*con hechos sinceridad electoral del Gobierno*"¹⁶⁸. Aquest no és el cas d'un F. Huelín, potser perquè gaudia d'un bon suport al districte (d'empresaris fora de la capital osonenca i fins i tot d'alguns republicans). Tot i així, el candidat conservador es

¹⁶⁷ L'entrevista amb Ossorio, *D.d.B.*, nº 114 (24-IV-907), ed. matí, pàg. 4.765. La destitució d'un mestre a Canet, AH.N., Lligall 24 A, telegrama nº 51, de Governador a Minstre, de 10 d'abril. La "clientela" de Sagnier, *L.V.C.*, nº 2.866, de 8 abril, ed. matí. El mateix qualifica el candidat conservador com a "*el cacic d'Arenys*", potser perquè n'era el seu representant des del 1903. A més, era un feu conservador des del mateix moment de l'adveniment de la Restauració monàrquica. El nou diari, *D.d.B.*, nº 94, de 4 abril, ed. matí, pp. 3.923-3.924. El dairi erròniament diu Callella quan en realitat era Arenys de Mar.

¹⁶⁸ AHN, telegrama 548, Ministre a Governador, 21 març 1907.

veurà obligat a retirar la seva candidatura "en vista de las grandes dificultades por que atravesamos" i que agafarà el governador de sorpresa¹⁶⁹. Finalment, pel que fa a Castellterçol, Alejandro Mª Pons, inicialment el seu candidat, renunciava a l'acta en favor del regionalista Lluís Ferrer-Vidal al qual acompanyarà pel districte, tot i la seva edat i la malaltia que aviat el duria a la tomba. La cessió no devia ser gens ben rebuda pels seus teòrics companys conservadors que en el seu lloc presentaran la candidatura de Mariano Fuster, primer, i immediatament després, de Gabriel Lluch¹⁷⁰. En aquest cas sí que sembla del tot plausible que existís alguna mena de pacte entre alguns conservadors i la Lliga. El que no sabem és si això ve donat per la pròpia dinàmica política local o bé per intercessió del governador en persona. I si fos en un cas o en un altre, es plantejaria de nou l'asseveració escrita per l'historiador italià Gabriele Ranzato parlant de Sabadell ja fa més de trenta anys es referia al "diputat ostatge" que els grans propietaris del districte oferien al poder a canvi d'obtenir les seves demandes¹⁷¹.

En definitiva, de 48 districtes electorals en pugna, els monàrquics es presenten inicialment a gairebé la meitat, vint-i-tres, amb 27 candidats ja que en alguns se'n presenten més d'un aspirant. D'aquests, 19 són conservadors i els vuit que queden, liberals. Del total d'aspirants a ocupar un escó se'n presentaran finalment 23, ja que tres es retiraran abans de la jornada electoral (Juan Camín de Angulo per Granollers, el liberal Juan de Urquía y Redecilla per Gandesa i

¹⁶⁹ A propòsit d'això, es comentarà que Ossorio estarà "muy contariado" per la retirada d'Huelín: vid, *D.d.B.*, nº 111, de 21 abril, pàg. 4.651. La frase del candidat conservador, a *ibid.* També, A.H.N, Lligall 24 A, expedient 7, telegrama nº 31/85, de Governador a Ministre de 20 d'Abril. L'elecció serà per al carlí Miquel Junyent. Pel que fa a la posició de F. Huelín dins el districte de Vic, vid. Xavier TORNAFOCH, *Catalanisme, carlisme i republicanisme a Vic. Modernització política i lluites socials (1899-1909)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002 (Biblioteca Serra d'Or, 291).

¹⁷⁰ *L.N.*, nº 4.003(10 març) i 4.006 (22 març). Pel que fa a la candidatura de M. Fuster, i nº 4.021 i 4.024, de 6 i 9 d'abril per a les altres. Pons ja comunicava pocs mesos abans que se celebressin les eleccions legislatives en una carta a Maura la seva voluntat de retirar-se de la candidatura i oferir-la en el seu lloc a "un regionalista templadísimo de la extrema derecha y sobre todo dinástico incondicional" i desaconsellava a Maura que el govern desitgés imposar un candidat adicte escudant-se en què a Castellterçol "el caciquismo es desconocido". Potser més aviat el que suggeria era que el nomenament del nou diputat neixés de l'acord mutu entre les pròpies elits locals: "los ayuntamientos mayores contribuyentes [apunta Pons en la mateixa carta] reunidos en junta lo escogen de entre aquellos que consideran más aptos o que mayores servicios creen que pueden prestarles y una vez hecha la designación van a encontrar al elegido y le ofrecen votarle como en efecto lo ejecutan casi siempre por unanimidad" (A.M., Lligall 85, carta de 18 de Febrer).

¹⁷¹ Gabriele RANZATO, *La aventura de una ciudad industrial. Sabadell entre el antiguo régimen y la modernidad*, Barcelona, Península, 1997 (Nexos Series, 21), posteriorment modificada a "Límits de la modernització i caciquisme en el segle XIX", a Josep Mª BENAUL BERENGUER/ Jordi CALVET I PUIG/ Esteve DEU I BAIGUAL (et. al), *Indústria i ciutat : Sabadell, 1800-1980, Sabadell/ Barcelona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, (Biblioteca Abat Oliva, 145), pp. 267-278. Curiosament, Pedro Carasa Soto diria una cosa semblant per als diputats castellans: vid. "Élites castellanas de la Restauración: del bloque de poder al microanálisis", *Historia Contemporánea*, nº 13-14, 1996, pp. 157-196

Vicente López Puigcercer per Roquetes) i un, el marquès de Santa Anna tenia doble candidatura, per Manresa i Puigcerdà. D'aquests 23 candidats, només tres obtenen l'acta (A. Querol per Roquetes, Adolfo Navarrete y de Alcázar per Tortosa i Robert Surís per Torroella). Però com què aquest darrer serà designat pocs mesos després senador vitalici i s'haurà de fer nova elecció complementària, dels tres la representació dinàstica a Catalunya es redueix a tan sols tres districtes dos per als conservadors i un pel sempitern representant per Sort-Viella, el liberal Emilio Riu-Periquet. D'aquests tres districtes, dos estan localitzats a la província de Tarragona que es manté com l'únic racó monàrquic que queda a tot el Principat, almenys ara com ara. Potser la millor manera de sintonitzar tot el que hem dit fins aquí és representar-ho en un quadre tal com vam, fer abans pel que feia als comicis provincials. Per tant, a continuació representaré tants els candidats com aquells que obtingueren finalment l'acta parlamentària. Aquests darrers estaran destacats en negreta.

QUADRE VI
CANDIDATS MONÀRQUICS AL CONGRÉS ABRIL DEL 1907

DISTRICTE	CANDIDAT	FILIACIÓ POLÍTICA	VOTS	% DE VOTS
Arenys de Mar	Joaquín Sagnier	C	2.437	32,50
Berga	Luis Pons Enrich	L	3.399	43,40
Igualada	Juan Godó	L	2.829	44,12
Manresa	Marquès de Santa Anna	C	889	9,50
Sta. Coloma de Farners	Gustavo Ruiz de Grijalba y López Falcón	C	1.410	24,30
Torroella de Montgrí	Roberto Robert Surís	C	3.805	52,08
Puigcerdà	Fernando Puig Mauri	C	643	9,50
El Vendrell	Jaime Alegret Vidal	C	387	4,94
Gandesa	Antonio Albafull Vidal	C	3.306	42,50
Roquetes	Agustín Querol Subirats	C	5.846	69,04

Tarragona-Reus-Falset	Ramon de Morenés i García-Alesson	C	6.743	16,13
Tortosa	Adolfo Navarrete y de Alcázar	C	4.799	59,57
Valls	Salvador Canals	C	3.433	38,98
Balaguer	Mariano Clua Anglés	C	3.232	46,68
Borges Blanques	José Menéndez de Parra	C	912	11,28
Cervera	Rafael Roig Torres	C	1.669	24,80
Seu d'Urgell	Miguel Martínez Campos	C	2.812	43,06
Sort-Viella	Emilio Riu Periquet	L	3.492	58,33
Sort-Viella	Luis Ramonich de Mas	C	2.429	40,57
Tremp	Ramon Mauri Arnalot	C	1.088	20,20

Font: Albert BALCELLS/ Joan B. CULLA/ Conxita MIR, *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923. Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*, Barcelona, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, 1992 i Gemma RUBÍ/ Josep ARMENGOL, *Vots, electors i corrupció. Una anàlisi de l'apatia política a Catalunya, 1869-1923*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012.

Aquestes són les dades fredes, asèptiques. Però si tenim en compte els tripijocs que utilitzen els candidats o les preferències d'Ossorio i del ministre per un o un altre, no s'aguanta gaire (per no dir gens) l'asseveració de La Cierva sobre la seva neutralitat electoral a Catalunya perquè "*pocos diputados daría Cataluña a esa mayoría*" (conservadora, òbviament). En aquest sentit, tot el que hem anat dient permet corroborar la nostra impressió. A més, un diari poc sospitós de preferències governamentals com era *Las Noticias*, recollia poc després dels comicis provincials la decisió de Maura de mantenir al preu que fos la representació conservadora a Catalunya. I ja hem vist que aquesta afirmació ha de ser agafada ben amb pinzes perquè a uns lloc s'ha tolerat i a uns altre s'ha promocionat uns altres. En funció d'això, crec que hom hauria de replantejar-se l'afirmació del professor Borja de Riquer esmentada més amunt. Finalment, per acabar, no són de rebut els intents de Mª Jesús González de minimitzar el frau electoral d'aquells comicis per intentar mantenir al preu que l'obsessió per definir un Maura reformista¹⁷². Acadèmicament, no es pot acceptar mai recórrer a

¹⁷² Els comentaris de La Cierva a Juan de LA CIERVA, *Mis memorias...*, op.cit., pàg. 80. El manteniment de la presència dinàstica al Principat, a *L.N.* n° 4.006 (21-III-1907). Finalment la minimització de Mª Jesús González, a *El universo conservador...*, op.cit.

aquella màxima tan antiga que el fi justifica els mitjans, que és en definitiva el que feia vint anys endarrera la professora de la Universitat de Cantàbria.

Per acabar, de cara a la darrera convocatòria electoral, la de senadors prevista per al mes de maig, els conservadors continuen sent aliens a la realitat i intentaran presentar alguna candidatura. Finalment, hauran de renunciar-hi ja que *“los tanteos hechos les fueron desfavorables”* per refair-ho tot *“al favor oficial”*. Això no treu, preò, que es presenti una candidatura monàrquica formada per Elias de Molins i el militar Ramon Mª Despujol y Sabater (1866-1934), marquès d'Oliver, que fracassarà. De ben segur, conscients com devien estar de la seva feblesa, no presentaran cap candidat. Serà gràcies a la intervenció governamental que el Comte de Serra substituirà la seva condició de diputat per la de senador vitalici. De pas Maura matava dos pardals d'un tret: deixava la via lliure al governador civil de Girona, les relacions del qual amb Robert y Surís ja se sap no eren gens bones, i alhora desbaratava les pretensions de Benet i Colom d'enviar al Senat espanyol Ernesto Castellar per cobrir la vacant de Duran i Bas a causa de la seva defunció. També serà nomenat Ramon Morenés, marquès de Grigny, senador vitalici¹⁷³.

En fi, entre fracàs, pacte i renúncia uns han sortit guanyant i uns altres, perden. Entre els primers hom hauria de situar Maura i Ossorio que han anat jugant amb tots, des dels regionalistes fins als monàrquics, primant uns a un lloc i altres allà on ha calgut. Bon exemple del que diem és que ambdós no van obstaculitzar en cap moment les candidatures de Soler i Marc i de Bertran i Musitu per als seus feus electorals de Manresa i Vilanova. De cara als dinàstics, sinó poden assegurar la victòria d'un del seus al Principat, li asseguren un lloc com a *“cunero”* fora d'aquí. És el cas ja sabut de Salvador Canals per Àvila al qual podem afegir-hi el de Juan Maluquer per Tenerife. Una altra cosa és que aquesta nova acta li porti inicialment més maldecaps que no pas beneficis. Malgrat tot amb el temps aconseguirà l'escó per la capital canària¹⁷⁴. Una petita recompensa

¹⁷³ Els intents de formar una candidatura monàrquica, a *L.N.*, nº 4.047, 2 maig; l'esperança en el favor oficial, a nº 4.027 de 12 abril; la candidatura per Tarragona, nº 4.049, de 4 maig. La demanda de Benet i Colom favorable a E. Castellar, a *AM.*, Lligall 12, carta de 7 Maig 1907. El nomenament del Marquès de Grigny com a nou senador vitalici, a nº 4.058, de 13 maig. El juny Robert y Surís afegia al seu reguitzell de títols nobiliaris el de Comte de Torroella: nº 4.092, de 15 juny.

¹⁷⁴ De fet no sembla que Maluquer veiés amb bons ulls l'escó per Tenerife: al respecte, *A.H.N.*, Lligall 24, expediente 7, telegrama nº 167, de Ministre a Governador de Barcelona, de 4 Abril 1907. Ràpidament l'acta serà declarada greu. Al respecte, cartes de Maluquer a Maura, de 13 maig i 28 juliol 1907.

serà per a Benet y Colom al qual se li concedeix la creu d'Isabel la Catòlica que en un gest cesarià primer rebutjarà i finalment acceptarà.

I sinó, el cap de govern recorrerà a una intel·ligent ambigüïtat lingüística la qual cosa li permet distanciar-se de tot i erigir-se en una mena d'obligat moderador a qui hom ha de dirgir-se en última instància. Quan Benet l'escriu demanant la senadoria vitalícia per a Castellar, Maura dirà que per a ell "*será para mí día de júbilo para mí el que permita nombrarle*", tot i que "*he de evitar compromisos imprudentes salvo el constante buen deseo*". Pocs dies després de la celebració de les eleccions provincials, tot aprofitant la negativa de Benet a acceptar la concessió de la Gran Creu d'Isabel la Católica, el polític mallorquí comentarà que "*tienen Vdes. tomada su actitud política hace ya tiempo y no es vergonzante, sino declarada, su significación de pretender y esperar que sean legítimos poderes constitucionales de la Nación española quienes den a las aspiraciones de Cataluña, las aspiraciones que sean posibles y justas*". A Trinidad Mª Oms (com havia fet una mica abans amb Sagnier personalment) li confia la seva esperança de constituir una nova Solidaritat amb conservadors i regionalistes: "*creo que todas las fuerzas antirrevolucionarias y monárquicas tendrán ocasión y necesidad de apiñarse en no lejanafecha por el natural curso de los acontecimientos, que no están en la mano de ninguno de nosotros*"¹⁷⁵.

En fi, si el propòsit dels dos governants, des de Madrid i Barcelona, era el de proporcionar a la Lliga una majoria que facilités més endavant el trencament de la Solidaritat per passar després a la seva atracció, clarament s'han sortit amb la seva. No ens ha d'estranyar gaire, per no dir que gens, que un cop hagi finalitzat tot el període electoral, Ossorio pugui manifestar-se confiat amb el futur més immediat, remarcant que el triomf solidari permetrà "*acentuar la nota españolista*" i moderar "*sus lenguas y sus plumas*" als regionalistes. En unes altres paraules, com dirà Ossorio alguns anys després recordant aquests fets, apropar els regionalistes a la realitat¹⁷⁶.

¹⁷⁵ A.M, Lligall 12, anotació autògrafa de Maura a cartes de Benet de 7 maig i 26 de març, respectivament. Pel que fa a Trinidad Mª Oms, Lligall 78, resposta de Maura a carta d'Oms de 7 febrer 1908. El subratllat és del mateix Maura. Anecdòticament, en un primer moment Benet rebutjava la creu per després acceptar-la (carta de 2 d'abril).

¹⁷⁶ Carta d'Ossorio a Maura de 11 maig 1907, reproduïda a J. CAMPS I ARBOIX, pàg. 96, i la seva conferència, *Conversación sobre el catalanismo...*, op.cit. Mª Jesús González reproduceix una suposada afirmació d'Ossorio pronunciada en aquella intervenció contraposant una "*Solidaridad Española contra la falsificación de España*". Una afirmació que, per cert, no he sabut veure en cap moment. Això no treu, és

Els sacrificats i per tant els grans perdedors d'aquest joc tan maquiavèlic han estat, òbviament, els dinàstics. Aquests han rebut una patcada de la qual difícilment se'n sortiran, ni a curt ni a mig termini. El problema és que, senzillament, no se n'adonen o, més ben dit, no volen. Pocs dies després que se celebressin les eleccions legislatives, Benet y Colom escrivia a Maura i afirmava lacònicament que "*no imaginaba que el naufragio fuese tan completo*" ja que encara esperava esgarrapar alguna cosa (dos o tres diputats, afegeix). Si cal buscar responsables, ell ho té clar: alguns sectors de l'Església catòlica de Barcelona. Quan escrivia això estava pensant en la famosa conferència d'Antoni Mª Alcover pronunciada al febrer als locals d'un primer C.D.S amb simpaties regionalistes. Tan explícit és que esmenta el nom del sacerdot d'origen menorquí i es fa ressò implícitament de la proposta del sacerdot integrista i deixeble de Sardà i Salvany, Cayetano Soler, de recórrer a Roma i tot. L'impacte de la Solidaritat havia arribat de tal manera fins a la mateixa institució eclesiàstica obligant-la a prendre posicions en una extensió més d'aquell "*deslinde de campos*" que dèiem en pàgines anteriors. Ara hi hauran sectors afins a la Solidaritat, amb la més que possible complicitat del Bisbat i qui sap si d'algú des de Roma estant, i uns altres del tot acèrrims, entre ells els tot just esmentats sacerdots integristes. Una divisió en la qual des de fora uns altres hi fiquen cullarada. És el cas de *La Veu de Catalunya* fent-se ressò d'un article que el frare caputxí Fermí de la Cot, pseudònim de Joan Massó i Planagumà publicà inicialment a una revista franciscana. Benet y Colom no volia quedar-se enrere i aprofitava l'avinantesa per situar-se pel mig potser pensant en inclinar definitivament cap el seu costat el Comitè de Defensa Social més quan qui encara n'és el president, Alejandro Mª Pons, era per aquells moments a les portes de la mort¹⁷⁷.

clar, que l'objectiu del governador de Barcelona fos el de constituir una Solidaritat Espanyola a partir del seu referent català. Vid. *El universo conservador...*, *op.cit.*, pàg. 281.

¹⁷⁷ A.M., Lligall 12, carta de Benet y Colom de 24 abril. La conferència d' Antoni Mª Alcover, *Conducta política que se n'imposa avuy...*, *op.cit.*. L'actitud de l'Església catalana davant la Solidaritat i l'actitud de Cayetano Soler, a Josep Massot Muntaner, "Gaietà Soler i la Solidaritat Catalana...", *op.cit.*. L'actitud de L.V.C., l'article de Josep Carner "Qüestions catalanes. De Solidaritat", n° 2.946 (10-VII-1907). Poques setmanes després el diari regionalista reproduïa en tres parts l'article esmentat abans titulat "La moral y la Solidaritat Catalana", n° 2.971, de 31 juliol, ed. vespre, pàg. 2; n° 2.977, de 6 agost, ed. vespre, pàg. 2; i n° 2.979 de 8 agost, ed. vespre, pàg. 2.

Tanmateix, hi haguessin temptatives d'aplicar el més ranci caciquisme de sempre o no n'hi haguessin, hi fos o no un pacte tàcit entre els governants a Madrid o a Barcelona amb els dirigents de la Lliga, el que és que els mesos de març a maig del 1907 han significat per a les forces monàrquiques del C.M.C l'inici d'una nova etapa política. El problema és que alguns sectors del C.M.C no se n'adonen o no volen adonar-se'n que, efectivament, que els temps havien canviat. I quan fossin conscients de tot, potser ja serà massa tard. En fi, que a partir d'aquell tumultuós trimestre descrit fins ara de doble mort (una de física, com és la desaparició dels vells factòtums Duran i Bas i Planas i Casals, i una altra de política amb els dos fracassos electorals seguits en un curt espai de temps), el C.M.C viuria una etapa d'hivernació que donaria lloc a l'aposta catòlica a partir del 1908 amb els debats sobre el projecte de cultura de l'Ajuntament barceloní. El vent electoral ajudava a enderrocar un passat que ja s'estava enderrocant i s'ho enduia tot amb ell.

3. LA TORNADA: L'OPCIÓ PER LA CONTRASOLIDARITAT 1907-1909

Al llarg de l'anterior secció hem pogut constatar que els resultats electorals del trimestre que va de març a maig del 1907 han significat per al C.M.C, i potser per extensió a la resta dels monàrquics catalans, una ferida. Inicialment és una petita lesió que passa desapercebuda per després començar a supurar pus. Uns pensaran que, bé, ja es curarà tota sola i no cal amoinar-se. Uns altres començaran a alarmar-se tot pensant en les tràgiques conseqüències que pot comportar tota nafra que no es cura i encara més quan amenaça d'infectar-se. Tanmateix, aquest no serà pas un procés ràpid, s'allargarà en el temps i bàsicament perdurarà un any. Després vindrà el moment de la recapitació i la necessitat imperiosa d'actuar, també perquè se n'adonen que ara apareixen nous actors i que l'escenari en el qual han actuat tradicionalment ha canviat tant en tant poc temps que respecte l'anterior ja és del tot irreconeixible. Serà aleshores quan es pensi que cal fer un pas endavant. Serà el moment de la Contrasolidaritat. Aquest procés d'anàlisi, de recapitació i de reformulació política els portarà als conservadors dinàstics un parell d'anys, essencialment els mateixos que dura el govern llarg de Maura. Durant aquests dos anys la

Solidaritat es trencarà definitivament; els radicals de Lerroux acaben el seu procés d'ordenació constituint-se com un nou partit modern; l'anticlericalisme esdevé una força social i ideològica mobilitzadora en un paper que ja no abandonarà fins l'estrall de la Guerra Civil gairebé trenta anys després; el C.D.S barceloní (i qui diu aquest diu el de Madrid, o les lligues catòliques de València i Sevilla), ara ja sota el lideratge de Luis de Dalmases, assumirà un major protagonisme polític i social; l'obrerisme també viu la seva pròpia transformació tot cercant una major unitat que li duu, com se sap, a la formació de la Solidaritat Obrera per donar lloc al cap de poc a un nou sindicat que aspirarà a ser hegemònic. Òbviament, en aquest cas estic pensant en la C.N.T. En fi, molts, potser fins i tot, massa canvis en molt poc temps. És el període que el C.M.C triga per recapacitar. Durant aquest dos anys faran el pas que els durà de l'antsolidaritat a la contrasolidaritat. No és pas una contradicció sinó una simple diferència temporal fruit de la diferència de ritmes. Ja se sap, la psicologia humana és lenta a l'hora de reaccionar.

La data final de la nostra anàlisi és força clara i indubtable: seria cap a principis de l'estiu del 1909 tot just a les vigílies de l'esclat de la Setmana Tràgica. En canvi, potser ja no és tan clarividient situar l'inici d'aquest procés. Molt probablement el començament l'hauríem de situar entorn d'un fet del tot casual. Si la Història juga amb les ironies, com una musa que és, aquesta comença amb la mort dels dos Manels. Òbviament, em refereixo a la de Duran i Bas i de Planas i Casals, els dos grans factòtums dels conservadorisme dinàstic decimonònic. Amb el primer, Duran, desapareixia l'intel·lectual orgànic del monarquisme català, el que en col·laboració amb altres col·legues seus integrants de l'anomenada Escola Conservadora catalana (Llorens i Barba, Reynals i Rabassa, Mañé i Flaquer, Martí d'Eixalà, Francesc Permanyer, Pau Piferrer), que cap a mitjans del segle XIX havent intentat elaborar un projecte ideològic conservador que satisfés les inquietuds i necessitats de la burgesia industrial catalana en una època extraordinàriament convulsa en tots els sentits. Potser per això, Prat de la Riba, alumne i deixeble de Duran, situava el seu mestre com el predecessor del catalanisme lligaire¹⁷⁸.

¹⁷⁸ L.V.C., nº, 2.811 (11-II-1907), reproduït a Enric PRAT DE LA RIBA, *Articles*, Barcelona, 1934, pàg. 243.

Tot just un mes després, l'11 de març, curiosament l'endemà de les eleccions provincials en una nova ironia del destí, desapareixia Planas i Casals. Amb ell moria l'època quan els monàrquics feien i desfien el que volien a les institucions catalanes, sempre amb el permís dels seus superior a Madrid, és clar. Desapareixia el vell caciquisme fidel a les disposicions que es dictessin des de Madrid, abastament localista i sense un discurs ideològic. A diferència del primer, Planas moria en l'oblit absolut i en la indiferència pública. És curiosa, i prou reveladora, l'actitud de *La Vanguardia*. El comentari que li dedicarà a la desaparició de l'antic líder conservador està a anys llum d'aquell dedicat a Duran i Bas. Si a aquest el periòdic dels Godó li dedicava un extens i detallat article a les primeres pàgines i el qualificava com un "*varón benemérito, honra de Cataluña*" que supera totes les faccions polítiques, en canvi la notícia de la defunció de Planas y Casals passa a pàgines interiors. Ara els comentaris són els típics discursos hipòcrites que es diuen davant tot fet luctuós. No es troben els adjectius laudatoris que s'escriuen per a Duran. Si el primer és tot un patrici, un "*ilustre barcelonés*", Planas y Casals és simplement "*un hombre de positivos méritos personales y de clara y perspicaz inteligencia*". Si en el primer es destaca per sobre de tot una actitud ideològica i la seva capacitat de plantar cara a Cánovas, en el segon simplement se li reconeix una carrera política feta en un passat que ja ha desaparegut, "anterior a la aparición del autonomismo". Eren els temps, afegeix, en què "*la tendencia que entendía ser necesario á los intereses del orden un omnímodo disfrute del favor oficial para mantener las colectividades políticas con rigor y entusiasmo*" en lluita contra contra "*el espíritu nuevo*". Caldrà esperar, afegeix, a què el temps depuri "*lo que hay de pasión en ellos y lo que permanece de valor positivo en la figura del distinguido ciudadano*". Evidentment, tots dos eren personatges molt diferents i que intel·lectualment el primer superava el segon. Tot i així, crec que els comentaris i l'atenció dedicada revelen la consciència que amb ells desapareixia tota una època que se sabia que ja s'havia esvaït. No seria gens descartable suposar que, pel llenguatge utilitzat, darrere aquests escrits hi havia la ploma de Miquel dels Sants Oliver. Es respira molt l'aire de les "*dos Españas*" que deia ell. Pel que fa al portaveu de la Lliga, *La Veu*, la seva resposta és la indiferència més absoluta, tant que només li dediquen 13 línies (!!!). L'únic que apunten en un altre apartat és que amb la

seva desaparició s'obre un ball de senadors per cobrir. Des de Madrid, el conegut rotatiu afí als conservadors, *La Época*, també és força cautelós en els seus comentaris, potser perquè escriu des de la distància. És d'aquesta diferència de tractament del que es planyarà públicament Teodoro Baró des de les pàgines del seu *Diario...* en un article que porta el nom del finat. En aquest mateix article, el director del rotatiu barceloní trencava una llança en favor del seu admirat Planas. Com ell mateix confessa, es tracta de fer-li justícia. D'aquí que el director del Brusí defensi la validesa i universalitat històriques de la seva actuació i la d'un caciquisme que encara ara considerava com el millor i únic profilàctic davant la revolució, fantasma retòric que el director del Brusí no deixa d'apuntar dia rere dia a tota oportunitat que se li presenti¹⁷⁹.

Curiosament, en una d'aquelles coincidències històriques, per aquelles mateixes dates desapareixien dos dirigents dinàstics més. Un és qui fou destacat dirigent del conservadorisme dinàstic barceloní des de primer moment i alcalde de la capital catalana durant l'annexió dels municipis del pla, José Mª de Nadal. Poc temps després moria qui fins el 1901 havia estat el principal capítol del partit liberal a la ciutat comtal, José Comas y Masferrer¹⁸⁰. Per tant, no és cap gran exageració afirmar que amb les quatre defuncions apuntades fins ara desapareixia, i mai millor dit, una època.

Per tant, aquest apartat abarca el període històric més llarg de tots els dos anteriors, cosa que inexorablement es notarà en la seva extensió que serà la més llarga de l'actual capítol. Cronològicament, aquesta secció incorpora el període que va des de les eleccions que han donat la victòria a las Solidaritat Catalana fins gairebé la vigília de l'esclat de la Setmana Tràgica l'estiu del 1909. Durant aquest nou període es concretaran i es digeriran aquelles tendències espanyolistes, aquells tints progressivament reaccionaris, i aquells gestos d'aproximació a un catolicisme organitzat i progressivament polititzat a cada dia que passa, que apuntàvem al principi d'aquestes pàgines. A mig termini

¹⁷⁹ Per parts: els comentaris de *La Vanguardia*, nº 12.256 d'11 de febrer, pp. 2-3 i nº 12.284 de 12 març pàg. 7. La preocupació del diari regionalista per les vacants senatorials, L.V.C., nº 2.840, també del dia 12, ed. matí, pàg. 4; les vacants senatorials, nº 2.841 del dia 13, pàg. 2. *La Época*, nº 20.288, 12 març, pàg. 2. El comentari de T. Baró, a *D.d.B.*, nº 76, de 17 de març, pp. 3.232-3.233. Sobre Duran i Bas, òbviament el brillant estudi de Borja de Riquer, *Epistolari polític...*, *op.cit*

¹⁸⁰ *D.d.B.*, nº 36 (5-II-1908), ed. tarde, pàg. 1.605 i nº 155 (3-VI-1908), ed. matí, pàg. 6.778, respectivament. Curiosament, L.V., no esmenta la defunció del dirigent conservador però sí la de Comas y Masferrer: *ibid.*, nº 12.739, (3-VI-1908), pàg. 3. En cap moment el rotatiu de la família Godó hi fa una valoració política, fora de la retòrica elogiosa de sempre.

aproximadament, en concret a partir dels efectes psicològics que comportarà la Setmana Tràgica, es començarà a perfilar un cos doctrinal més unificat i coherent que no pas abans. En unes altres paraules, que a partir del 1909 ens trobaríem davant del neixement d'allò que alguns autors han vingut a anomenar una "nova Dreta".

Tres seran els grans motius que faran que lentament es produeixi el trajecte definitiu que porta de l'antisolidaritat a la contrasolidaritat. El primer seran les conseqüències de les eleccions que donaran lloc a una llarga crisi en el si de l'organització monàrquica barcelonina i que finalment durà a la dimissió del seu president, el conegut Benet y Colom. En segon lloc trobem els debats que suscitarà el projecte de cultura a l'Ajuntament de Barcelona que aviat passa de ser un fet local a un fet de política general. Finalment, aprofitant tant la discussió parlamentària entorn del projecte de llei d'administració local que presenta el govern Maura que s'allargarà durant dos anys, com les conseqüències que generarà la polèmica sobre el ja esmentat projecte de cultura barceloní, veurem com comença a concretar-se el germen de la contrasolidaritat. D'aquí que aquesta tercera part del nostre capítol s'articuli entorn de tres apartats, els que versaran sobre els punts suau esmentats com reflectiran els seus títols.

Repescant el conegut marc cinematogràfic que inspira aquest llarg capítol, les pàgines que venen a continuació agafen tot el procés de superació que emprèn Scarlett O'Hara arran del seu matrimoni amb Rhett Butler i que culmina finalment en el seu segon i, previsiblement, definitiu retorn a Tara. Només que amb la peculiaritat que aquest personatge ja no l'encarnen els conservadors dinàstics, si és que alguna vegada l'havien representat, sinó el Comitè de Defensa Social. I com en la famosa pel·lícula, també som davant d'un matrimoni, ara entre l'entitat catòlica i els conservadors dinàstics. Una relació que s'aprofundeix cada cop més entre els anys que van del 1907 al 1909. Durant aquest trienni, que coincideix i no casualment amb l'anomenat "govern llarg" de Maura, les dues entitats van de bracet postulant una alternativa catòlico-conservadora on la defensa dels principis de la religió catòlica no només són un objectiu sinó tota una línia d'actuació. En el nostre cas, aquesta proposta ve de la mà més del C.D.S, amb totes les associacions catòliques que li segueixen, que no pas del C.M.C cada cop més rellegat a un paper secundari. En fi, com

moltes vegades passa en tota relació, un pren més protagonisme que no pas l'altre. D'aquí, també, que en les properes pàgines la nostra atenció se centri més en la primera que no pas en la segona entitat. Aquest relleu en la defensa de la monarquia i de la religió catòlica en benefici de la primera entitat de totes s'evidenciarà en la candidatura administrativa barcelonina per a les eleccions municipals de maig. Serà amb ella que baixarem el teló cloent aquest capítol.

3.1. Les conseqüències de les eleccions: una ferida lluminosa.-

De ferides n'hi ha moltes, tot depenent de l'òrgan que ha estat més afectat. Així algunes són lesives, unes altres tenen un final més feliç o no tan greu. Evidentment, en funció del tipus de lesió la seva vida també és diversa: les primeres poden arribar a supurar pus i, si no es prenen mesures ràpides, infectar-se posant en perill la pròpia vida. Amb les altres no cal cap tipus de tractament i es curen per sí soles un cop ha passat molt poc temps. Ja fa més de cinquanta anys, el dramaturg Josep Mª de Segarra jugava metafòricament amb un altre tipus de ferida que anomenava lluminosa perquè obria nous camins a la família afectada, en aquest cas un matrimoni burgès convencional en crisi. D'una manera o altre això és el que passarà als conservadors dinàstics. El períple electoral del 1907 obrirà una ferida davant la qual immediatament no es prendrà cap mesura profilàctica. Òbviament, amb el temps la lesió s'infectarà i les veus d'alarma cada cop seran més fortes. Serà aleshores quan, davant la inactivitat del primer equip directiu, aquest sigui substituït per un altre. Arran d'aquest canvi es buscaran nous amics i serà aleshores quan comenci el pas de l'antisolidaritat a la contrasolidaritat. En unes altres paraules la ferida s'ha il·luminat fent que es busquin nous camins. D'això tractarà l'apartat que s'obre a continuació: de la crisi que s'obre al C.M..C i el seu posterior canvi de presidència. Benet y Colom deixarà la Junta Directiva de l'entitat conservadora essent substituït per Guillermo de Boladeres. Aquest canvi es produirà en un temps relativament breu. Tan sols un any que va de maig del 1907 al mateix mes de l'any següent, des que acaba el períple electoral del segon trimestre del 1907 i es produïx el relleu en la Junta Directiva del Centre Monàrquic Conservador.

3.2 El silenci.-

Un cop ha acabat el cicle electoral de la primavera del 1907 la resposta oficial del C.MC serà, precisament, la que encapçala aquesta secció: el silenci

absolut. Un silenci que aixecarà esquerdes internes mentre que la ferida s'infecta progressivament. Ja ho dirà ben gràficament el seu president el mateix juny: "*debemos seguir en nuestro puesto sin desmayos*" afirma tot taxatiu, perquè "*las obras de la política son de lenta elaboración*". Es refia que en un futur proper el temps curarà els "esgarriats" i que tot tornarà a ser com sempre ha estat de favorable als conservadors dinàstics: "*esperando se rectifique la opinión y vengan a nosotros determinados elementos, que la inexorable lógica de los hechos ha de volver a nuestro lado como consecuencia de los vaivenes políticos*". José Monegal, crític acèrrim a les tendències dominants en el si del C.M.C, retrata molt clarament l'ambient que es respira al centre conservador: "*creen todavía en las delicias de aquellos tiempos en que con disimulada fe se creía y se daba a entender que todo partido político ha de contar con el apoyo del pueblo, o en su defecto, con el del Gobierno*" i que "*hasta cualquier escrito de V. Que no cuadre a cierto grupito merece más ser archivado que conocido de los otros*"¹⁸¹.

Com estan acèrrimament convençuts que estan en possessió de la veritat suprema, el C.M.C opta per la seva autoreclusió en un gest que més aviat sembla d'orgull que res més. No sortiran d'aquest autotancament fins passat tot un any coincidint, entre altres fets, amb el sacsejament general provocat per les discussions entre republicans, regionalistes i catòlics entorn del projecte de cultura. Durant els nou mesos que, aproximadament, van de juny del 1907 a març del 1908, el centre conservador no es manifestarà mai públicament en res, no publicarà cap manifest, ni tampoc sortirà de cap de les seves personalitats algun mot. El mutisme serà total i no es trencarà per res, ni davant de cap dels projectes legislatius que intentarà promulgar el govern Maura, ni sobre el debat sobre la derogació de la Llei de Jurisdiccions el juny del 1908, els discursos al Congrés sobre el clima social barceloní, la presentació del projecte de Llei de Repressió del Terrorisme del 1908, la suspensió de les garanties constitucionals a les províncies de Barcelona i de Girona o, encara més significatiu, entorn del més que famós projecte de llei de reforma d'administració local. Un silenci tan

¹⁸¹ L.N. nº 4.078 (I-VI-1907), ed. nit. La Junta Directiva del C.M.C la seva reunió en anterior es refermava en la seva ortodòxia militant quan acordava difondre "*con més energia que nunca*" els principis tradicionals conservadors: *ibid.*, nº 4.059, (14-V-1907). Les opinions de Monegal, A.M., Lligall 69, carta de 19 febrer 1908.

absolut que fins i tot un membre de segona fila del C.M.C i secretari del centre com és Manuel Vancells, preocupat en exposar sempre que pot els propòsits de l'entitat monàrquica, demani a Maura el seu consell sobre quina actitud pot prendre l'agrupació davant el debat parlamentari del projecte que s'anuncia imminent¹⁸². Aquesta quietud només s'interromp en el que millor saben fer els conservadors barcelonins: telegrams de felicitació, molts dels quals ni tan sols merexien una resposta del cap de govern. Una actitud que Bertran i Musitu descrivia molt bé des de la tribuna del Congrés dels Diputats: "*respecto de estos conservadores, si me permite el Sr. Maura, le diré que los conoce bastante, y pruebas da de que los conoce, no cuando cita sus telegramas, sino cuando no contesta á sus requerimientos; respecto de estos conservadores yo diré á S.S que lea bien los telegramas que le han dirigido, porque es posible que, entre líneas, en estos telegramas (...), vea S.S si se trata, no de una felicitación por la suspensión de las garantías constitucionales, sino quizá de una adulación al ilustre jefe del partido conservador, de quien soliciten alguna concesión, alguna prebenda*"¹⁸³. Ja ho sabia prou bé l'interpelat: no prestava cap atenció als seus col·legues barcelonins. La resposta que oferirà al dubte que li plantejava Manuel Vancells serà tan esquiva com ignominiosa: dirigir-se a la comissió parlamentària creada *ad hoc* que debatrà el projecte. Potser per això els conservadors es tancaran en la seva torre de marfil tot esperant confiadament i còmodament, com suggeria Benet y Colom, que vinguin nous aires favorables, i que els polítics dinàstics radicats a Madrid els tornin a cridar. Poca cosa més podien fer. Ja no representaven ningú, ja no eren els portaveus naturals de les principals corporacions econòmiques barcelonines, no tenien ni força econòmica per imposar els seus candidats, com el diputat regionalista es burlava públicament

¹⁸² Tota la tasca legislativa del govern Maura a Jesús González, *El universo conservador...*, op.cit. També, Javier TUSELL, *Antonio Maura. Una biografía política*, Madrid, Alianza Editorial, 1994, pp. 85-109, encara que presta més atenció a la legislació política (lleï electoral i de reforma de l'administració local, preferentment). Sobre el terrorisme anarquista dels anys 1907-1908, vid. Rafael NÚÑEZ FLORENCIO, *El terrorismo anarquista (1888-1909)*, Madrid, Siglo XXI Editores, 1983.. Pel que fa a la consulta de Manuel Vancells, A.M., Lligall 109, carta de 14 juny 1907.

¹⁸³ DSC, nº 150, sessió 15 febrer 1908, pàg. 4.664. La carta de Monegal, A.M., Lligall 69, de 19 febrer del mateix any. Felicitacions a Maura per la suspensió de les garanties constitucionals a Barcelona i Girona, *Diario...*, nº 54 (23-11-1908). La suspensió potser havia estat ja demanada privadament amb anterioritat al polític mallorquí, com es desprèn implícitament de la resposta de Maura datada a 14 de gener, a una carta que Benet li envià pocs dies abans i que no hem pogut localitzar a l'AM., Lligall 12. Oms, també en carta a Maura d'1 1 gener, suggereix el complicat i misteriós joc de responsabilitats que hi ha al darrere dels atemptats terroristes.

en la mateixa intervenció parlamentària comentada. Per no tenir ni els quedava el control de la Diputació barcelonina. Més gràficament, no tenien cap Tara on refugiar-se. L'únic del que més o menys disposaven era d'un cert "capital social" derivat de la seva presència en diverses institucions econòmiques ja esmentades, fos el Foment (via Manuel Porcar Tió), la Societat Econòmica d'Amics del País o al Banc de Barcelona (Benet y Colom). Això era l'únic que els permetia fer-se valdre.

Tot i així, com ja se sap, els parèntesis no existeixen. Quan hom surt del refugi, el paisatge que es veu no és el mateix d'abans. D'una manera o altra el C.M.C reacciona, sí, però de manera molt tímida, i amb un clar propòsit de refermament. Això es reflecteix quan al cap de poc temps de passar el cicle electoral l'entitat conseradora reelegix gairebé la mateixa Junta directiva constituïda pel C.M.C un any abans. Pràcticament es repeteixen els mateixos personatges en els seus mateixos càrrecs, tal com es pot veure a l'Apèndix II. Si cal esmentar noms, el Comte de Sert, és com abans vicepresident primer. Immediatament darrere seu tenim Torres Picornell com a vicepresident segon; el metal·lúrgic Arcadio d'Arquer, bibliotecari; els advocats i antics regidors als consistoris barcelonins d'abans del 1901, Jaime Mans i Jaime Trabal, són secretari i vocal, respectivament. Com abans el vincle amb el C.D.S continua de la mà del lletrat Alvaro Mª Comín, aquest també com a vocal. A més, figuren Ricardo Geli, tresorer; Tiberio Sabater, comptador. I com a vocals, entre una llarga llista de tretze membres, destaquen Rosendo Menta, Marcelino Coll, Paulo Mª de Emilio, Manuel Juncadella, Luis López, Sergio Singla o el del Marquès de Sentemenat entre molts d'altres. Les úniques novetats són, tan sols, la incorporació del ja esmentat Marquès d'Oliver i del ja anomenat Alvaro Mª Comin. I tots dos, com ja sabem, simples vocals. Els canvis, com es pot veure són del tot insignificants¹⁸⁴.

Per les mateixes dates el C.M.C anuncia que han ingressat deu nous socis al centre però en cap moment, ni ara ni abans, proporciona cap informació ni de qui són, ni llurs inicials i encara menys del nombre de socis que integren

¹⁸⁴ La Junta Directiva del 1907, a *D.d.B.*, nº 159, (8-VI-1907), ed. mati, i *L.N.*, nº 4.085 també de 8 de juny. L'acord del C.M.C per designar Alvaro Mª Comín i el Marquès d'Oliver com a nous vocals de la junta directiva de l'organització monàrquica, *D.d.B.*, nº 153 (2-VI-1907). A l'Apèndix II es reproduïxen les dues juntes directives.

l'entitat¹⁸⁵. Tot fa pensar que, un cop més, som davant d'una simple afirmació propagandística. Tan sols dos mesos després, ara al juliol, la direcció conservadora es planteja la formació d'una Joventut Conservadora en substitució de la teòricament existent Joventut Monàrquica. I fins i tot designa els seus possibles candidats. Tanmateix, aquí deu passar el mateix que abans, que no deixa de ser una simple mesura propagandística que no passa de la pàgina impresa. Probablement els dirigents conservadors aspiraven a què la nova entitat deixés de ser una simple organització decorativa per convertir-se en el portaveu ideològic del conservadorisme dinàstic. Tot i així, aquests ambiciosos projectes no prosperaran, i l'esmoreïda Joventut Monàrquica continuarà tan lànguida com ho havia estat des del moment de la seva formació en un llunyà 1904. Per exemple, repartint invitacions amb motiu del viatge del Rei a Barcelona el març del 1908 o més anecdòticament organitzant un trajecte amb vaixell¹⁸⁶. Caldrà esperar al 1909 perquè veiem una nova entitat però amb el mateix nom nova entitat dinàstica esdevingui una realitat, ara de la mà del catedràtic de Dret Romà, Eusebio Díaz¹⁸⁷.

Aquest clar procés de reorganització emprés pel Centre Monàrqui Conservador no acaba aquí. L'octubre del 1907, Benet y Colom, Paulo Mª de Emilio i Manuel Vancells es reuneixen amb representants de les organitzacions conservadores dels districtes de Sabadell i Terrassa per impulsar la seva reorganització. Molts pocs dies després s'inicia l'elaboració d'un cens electoral a partir de la formalització dels butlletins d'inscripció dels socis del centre¹⁸⁸.

¹⁸⁵ *Ibid.*, nº 134 (14-V-1907), ed. matí.

¹⁸⁶ Els propòsits del C.M.C., a *D.d.B.*, no 187 (6-VII-1907), ed. matí. Entre els membres de la Joventut Conservadora (no tenim la seva relació completa) figurarien un José Miá y Camps, Joaquín M^o de Nadal i Pablo Sáenz, amb molta seguretat deu tarctar-se del mateix Sáenz de Barés que esmentàvem en pàgines anteriors. De ser així es palesaria molt més els profunds lligams entre el C.M.C i el C.D.S. Les activitats de la Joventut durant el viatge del Rei, a *ibid.*, nº 68 (8-III-1908) i nº 71, de l'11 de març, ed. matí.

¹⁸⁷ Eusebio Díaz González (Salamanca, 1878-Barcelona, 1968), a més de catedràtic de dret romà el 1927 el dictador Primo de Rivera el nomena Rector de la Universitat de Barcelona, càrrec qu exercirà fins el 1930. Després serà, per breu temps, magistrat suplent de l'Audiència de la mateixa caital. És autor de diverses obres de Dret romà i d'altres temàtiques.

¹⁸⁸ *Ibid.*, nº 288 (15-X-1907), ed. matí, i nº 293 (20 -X-1907), respectivament. No hem trobat cap referència a la *Revista de Sabadell*, diari tradicionalment conservador però des de l'aparició de la Solidaritat Catalana amb tints regionalistes, que permeti corroborar aquella informació o de què ni tan sols existís una organització conservadora. Almenys que jo sàpiga, no hi haurà a Sabadell cap organització monàrquica fins el 1914 i presidida per Enrique Turull y Comadran, i que s'ha de relacionar amb l'intent frustrat d'aconseguir l'acta pel districte de la capital valença, com havien estat molt abans el seu germà Pablo, o el seu pare, Pedro, més comunent conegut amb el sobrenom de "el rico catalán". Sobre la nissaga Turull, vid. Guillem MATEU DOMINGO, "Els Turull de la industrialització, una aportació genealoògica", *Arrahona. Revista d'història*, 1990, nº 7, pp. 83-92.

Seria del tot simplista reduir aquest procés reorganitzatiu a una resposta decidida i ferma per part de la direcció del l'organització conservadora de la capital catalana. Més aviat són els efectes llunyans del terratrèmol patit a conseqüència del fracàs electoral. Dit d'una altra manera, si Benet y Colom i els seus seguidors prenen alguna decisió és perquè hi ha bon sector del mateix centre conservador que comença a patir pels efectes de la ferida. I no són pas pocs, i són tan a dins com a fora de l'entitat monàrquica. Des de fora, Monegal no pot amagar la seva inquietud i cap a finals d'any afirma que *"todavía padecemos el aturdimiento de la sacudida del movimiento de Solidarid"*¹⁸⁹. També és remarcable l'actitud del D.d.B que progressivament perd la por a la Soldiaritat i als catalanistes i dona suport a la tasca legislativa del govern Maura, cosa que analitzarem més endavant.

Des de dins cal destacar Miguel Vancells, qui havia estat el secretari del centre, i que potser a causa d'això pot parlar més lliurement. En dos articles publicats al diari *Las Noticias* en diferents dates però ben significatives (una en ple debat del projecte d'administració local, l'altre quan s'inicia el debat i polèmica sobre el projecte de cultura de l'Ajuntament barceloní) l'antic secretari del Centre monàrquic afirma que els conservadors viuen en un estat d'"*apatía acaso exagerada*", mantenint un silenci que l'únic que revela és un "*signo inequívoco de desorientación y sistema acomodaticio*" del qual cal fugir tan aviat com es pugui. "*Hoy, afirma en un altre moment, sería un delito patriótico callar y hacer el vacío*". Diferents frases per defensar la necessitat imperiosa d'un apropament cap els regionalistes: "*no ha de ser óbice -afirma- para continuar y vigorizar la vida del Centro este movimiento de solidaridad, puesto que si algo tiene de bueno y aprovechable y pudiéramos coincidir seleccionando lo que no sea dinástico y revolucionario con ciertos elementos que la integran, ya entra de lleno en las teorías que sustentamos, monárquicas, conservadoras y de orden dentro de la dinastía actual*". Perquè, i de forma molt semblant al que asseverava el seu company de centre Elias de Molins, els partits dinàstics tenen una raó de ser¹⁹⁰.

¹⁸⁹ A.M., Capsa 69, carta de 4 desembre 1907.

¹⁹⁰ "Monárquicos conservadores" i "Maura y su política", ambdós a *L.N.*, nº 4.089 i 4.309 de 13-VI-1907 i de 19-I-1908, respectivament Vancells en carta a Maura de 14 de juny 1907 li comunicava la publicació del primer article. L'afirmació de "*apatía acaso exagerada*" a carta de 6 febrer 1908. Potser per això i com a mostra d'agraïment de Maura, el magistrat rebrà la Creu de Carles III: carta d'agraïment de 13 maig 1908. Pel que fa a Elías de Molins, el seu follet ja citat *Cataluña, la Solidaridad...*, *op.cit.*

Sigui relacionat amb això o no Miguel Vancells forma part, per nosaltres, d'un misteriós grup dissident, anomenat "dels 14", del qual n'és secretari i que està presidit per Emilio Vidal-Ribas y Güell, de la nissaga industrial dels Vidal Ribas. Poca cosa sabem d'aquest grup. Per no saber no sabem ni la data de la seva formació, el nombre dels seus integrants ni llurs noms dels seus integrants i si es tracta d'una associació formal o no, amb estatuts o amb una seu física concreta. Molt probablement no era un grup tan formal sinó més aviat una mena de *lobby* dins el Centre conservador. Hem de suposar que si ells mateixos s'autoidentificaven amb aquest número és que potser era el nombre total dels seus components. Fora d'això, sembla que el seu objectiu més immediat era el de promoure el debat intern, sacsejar l'adormida vida d'aquella entitat dinàstica i facilitar ponts de contacte amb la seva organització afí, la Joventut Monàrquica. La primera aparició d'aquell grup seria cap a l'octubre del 1908. Probablement no es correspon amb la seva data de formació però sí és ben oportuna, en ple viatge reial i en ple debat sobre el projecte de cultura de l'Ajuntament de Barcelona. El primer fet l'aprofiten per fer-seveure: repartint fulls volants a la Universitat o l'entrega d'una nova bandera espanyola. El segon l'utilitzen per criticar la direcció de Benet y Colom, tal com ja hem vist abans. "indicarien aquests ponts de contacte entre el Grup i l'organització juvenil"¹⁹¹.

Per la seva banda, l'antic diputat provincial Trinidad Mª Oms apuntava que *"se nos impone la más absoluta inanición"* i amenaça en què si no hi ha cap canvi aquesta l'actitud oficial pot dur ala inevitable dissolució del centre. En un altre moment es plany de la poca influència que el C.M.C té en el governador civil. *"Nosotros, escriu a Maura, los amigos de V., y puede decirse que todo conservador, estamos en absoluto alejados del Gobierno Civil, los que predominan y ejercen su influencia en aquel Centro les interesa parte la tranquilidad de Barcelona, y como medio de obtenerla aconsejan medidas extremas, y por otra quieren conservar el odio del pueblo al poder central, de ahí,*

¹⁹¹ A.M., Capsa 107, carta de sis de febrer del 1908. Les referències al "Grup dels 14" a cartes de Vancells a Maura de sus de febrer, una d'octubre (sense data) i l'altre de 23 novembre: Totes elles datades el 1908. En la primera missiva s'explicita clarament la idea del Grup com a lobby intern: quan apunta que actuaran sota el reglament intern del centre La segona carta és acompanyada del manifest repartit a la Universitat de Barcelona que fa esment de l'entrega de la bandera espanyola. Totes elles, a A.M., Capsa 109. L'aparició pública de l'anomenat "Grup dels 14", a *D.d.B.*, n° 293 (19-X-1908) i n° 297 (23-X-1908).

el que en voz vaja (sic) pidan una cosa, y públicamente protestan de ella"¹⁹². La sensació de crisi devia estar tan estesa que no seria gens descartable que fins i tot es registressin algunes baixes ne el si de l'entitat dinàstica. El diari *Las Noticias* se'n feia ressò d'aquest fet tot i que diu que tan sols afecta a dues persones, entre elles l'exdiputat Conet i Mas¹⁹³. La resposta de Benet y Colom és la previsible venint d'ell. Si bé reconeix explícitament un estat de crisi intern no se n'està d'excloure's les seves responsabilitats, a més de refermar la seva tesi que el gran enemic és la Solidaritat. "Aquí, afirma, *en realidad para nada puede contarse con lo que se ha dado en llamar clases conservadoras: los más, no salen de su apatía musulmana ni a cien torres; los otros, o están contaminados de solidarismo* [subratllat en l'original], *o tienen la cobardía de seguir la corriente. Esto hace que al partido conservador le falte ambiente en Barcelona*". Tot confessant implícitament la seva incapacitat de fer front a la crisi, es limita a "*contener la desbanda*"¹⁹⁴. Però ell ja és un gat vell i no està disposat a donar-se per vençut gaire fàcilment. Com està del tot convençut que, al cap i a la fi, tot el que passa no deixa de ser un fet passatger, el vell dirigent conservador ja te trobada la solució a tots el mals: un nou vatge del monarca a Barcelona: "*los viajes del Rey a Cataluña, deia, serían el remedio más eficaz para contrarrestar el efecto de determinadas propagandas antidinásticas*"¹⁹⁵. I curiosament, ara sí Maura els escolta. Potser per això que cap a mitjans de març del 1908, en ple debat sobre el projecte de cultura del consistori barceloní, el Rei viatja a la capital catalana. La nova excursió del Rei beneficiava tothom. Als conservadors els servia per reafirmar-se públicament, tant a l'interior com a l'exterior, com a grup polític i social per sobre de dissensions i crisi internes entorn d'un valor simbòlic comú i inquestionable per tots ells com és la Corona. Ja ho reconeixia en aquets sentit un diari com *Las Noticias* que de monàrquic no en tenia res¹⁹⁶. El cap del Centre dinàstic conservador de la capital catalana també sortia beneficiat ja que li assegurava la seva pròpia supervivència política. Ell sabia molt bé que tant la pervivència d'un o de l'altre depenien d'aquests tipus d'aquests actes simbòlics.

¹⁹² Trinidad Mª Oms, Capsa 78, carta de 7 febrer del mateix any i d'11 gener 1908, respectivament.

¹⁹³ *L.N.*, n° 4.300 (10-1-1908).

¹⁹⁴ *AM.*, Capsa 12, carta de 17 febrer 1908.

¹⁹⁵ *Ibid.*, carta de 24 octubre 1907.

¹⁹⁶ *L.N.*, n° 4.352 (2-III-1908) i n° 4.362 de dotze de març.

El Comitè de Defensa Social també en treia profit a l'hora de ser rebut pel monarca, com veurem tot seguit. Però potser qui treia més suc de tots era el mateix Maura i per tres grans raons, o objectius, miri com es miri. Per una banda, contentava amb molta facilitat uns dirigents díscols i contraris a qualsevol transacció o acord amb els regionalistes. Per una altra, seguint suggeriments del governador civil, li permetia fer present l'Estat a la capital catalana, o com deia Ossorio, “*españolizar*” Catalunya a través de la Corona, idea que Maura se'n fa seva¹⁹⁷. Finalment, en tercer llocs, li servia per impulsar els projectes d'unió entre catòlics, monàrquics i regionalistes. Però per aconseguir-ho calia destruir la Solidaritat. El debat entorn del projecte d'administració local i del de cultura barceloní eren unes bones oportunitats. I la presència de la Corona al Principat encara més pel seu simbolisme. En unes altres paraules, el president del Consell de Ministres repetia el mateix gest que havia fet quatre anys abans durant la seva primera presidència. Si el motiu d'aquell primer viatge havia estat apropar-se als regionalistes, ara el mòbil era intentar fer realitat aquell projecte de contrasolidaritat que no passava de ser ara com ara un simple embrió. No seria gaire erroni situar el famós article de Cambó “El que jo diria al Rei” en aquest marc. El de menys és la reivindicació de l'ús del català per part del monarca. Ben significativament, el mateix autor en les seves famoses memòries és ben crític i en cap moment situa la demanda lingüística. Dit d'una altra manera, si bé el líder regionalista utilitza la carta de la llengua el que pretén és consolidar el projecte de llei d'administració local i amb ella la mateixa monarquia a través de la derogació de la llei de jurisdiccions. Parlant en plural, confonent conscientment catalans i lligaires, afirma que “*desitjem ab fervor quan arribi el dia en que'ls més alts poders de l'Estat consagrin el voler colectiu del nostre poble. ¿Què més voldríem, Senyor, sinó que la vostra persona's compenètres tant íntimament de la justícia y rahó dels nostres desitjós que fossiu Vos nostra més alt defensor?*”. Aquest gest de confondre el projecte de llei de reforma local i la Corona és el mateix que feia Maura enviantr Alfons XIII al Principat. Poc a bans de l'estiu s'havia discutit al Congrés espanyol la derogació de la llei de jurisdiccions i,

¹⁹⁷ Mª Jesús González, *El universo conservador...*, op.cit., pàg. 296, i Borja de Riquer, *Alfonso XIII y Cambó...*, op.cit., pp. 54-55. J. Pabón, en la seva clàssica i monumental biografia del líder regionalista, també adjudicava a Ossorio la paternitat de la idea del segon viatge reial al Principat: *Cambó...*, op.cit., pàg. 321.

segons afirma Cambó, Maura n'estava disposat però fracassà , diu el polític de Verges, per culpa de "les esquerres" de la Solidaritat¹⁹⁸

No ens ha d'estranyar que els dos viatges reials a Catalunya els mesos de març i octubre del 1908 suscitesin el debat al Congrés dels Diputats. En el primer, l'excusa oficial (la rebuda a l'esquadra naval austrohongaresa), no se la creia ningú. En el segon i últim debat Maura reconeixia sincerament que el motiu essencial de l'arribada d'Alfons XIII al Principat era clarament polític. Dos anys després, el 1910, el viatge reial encara suscitava noves diatribes parlamentàries quan el diputat radical Rafael Salillas afirmava el juliol d'aquell any que "*los Reyes fueron a Barcelona con una determinada significación, significación que no es de favorecimiento de la política de Solidaridad, sino que es favorecimiento de las derechas*" i per això qualificava el viatge reial com a "*esencialmente político*"¹⁹⁹. I no anava gens malencaminat. Tant en un viatge com en un altre, l'entitat catòlica conservadora hi té un destacat protagonisme. En el primer és rebut en audiència privada per presentar al monarca un missatge signat per més de 250 persones. En aquest text afirmaran que la solució general de tot el que passa a Barcelona és la religió, a més de la repressió a la qual no li fa cap escarafall. La llista de noms revela la centralitat absoluta del Comitè de Defensa Social a l'hora d'articular la projectada contrasolidaritat catòlica ja que són a un lloc o un altre de l'ampli ventall catòlic associatiu de l'època, en especial del centre conservador barceloní. Per esmentar alguns noms, serien un Luis de Dalmases, C. Pareja o un dels seus fills, Fèlix (futur sacerdot jesuïta); també Alvaro Mª Camin, el Comte Sta. Mª Pomés, Pablo Sáenz Barés, José Parellada. També els conservadors Antonio Goytisolo, Sergio Singla, Guillermo de Boladeres, José Milà i Pi, Francisco de P. Molins, Fernando Huelín, José Monegal, Jaime Trabal, Jaime Mans. O finalment els seus correligionaris

¹⁹⁸ "Lo que yo diría al Rey", *L.V.C.*, nº 3.414 (22-X-1908), ed. matí. J. Pabón ho redeuix a la simple proposta lingüística (*Cambó...*, *op. cit.*, pp. 321-322). La demanda de la derogació de la llei de jurisdiccions, primerament proposada pel republicà federal Joaquim Salvatella i després pel mateix Cambó, a *D.S.C.*, nº 230 (12-VI-1908), pp. 7.180-7.194. El líder regionalista ho esmenta a les seves memòries però sense donar-se la data: *Memòries...*, *op.cit.*, pp. 207-209.

¹⁹⁹ Fernando Soldevilla, *El Año Político*, 1908, pp. 83-84 i pp. 89-90 pert al primer viatge i pp. per al segon. Els discursos parlamentaris, a *D.S.C.*, nº 163 (9-III-1908), pp. 5.047-5.048 per al primer trajecte i *D.S.C.*, nº 7 i 8 de 19 i 20 d'octubre, pàg. 133 i pp. 154-169, respectivament. Les afirmacions de Rafael Salillas, nº 23 (12-VII-1910), pàg. 555. El diari *Las Noticias* suggerí encara més raons o autors al viatge: el marquès de Comillas, l'alcalde de Barcelona, els polítics locals...: vid. nº 4.352 de 2 març. En tot cas, totes les fonts indiquen que els únics que sortiren a donar la benvinguda al monarca tant en la primera com en la segona ocasió eren la burgesia i els monàrquics.

sabadellencs Juan Bta. Ponsà i Enrique Turull. El cap de govern, present a la recepció, respondrà de manera ambigüa, com a bon polític que és: “*vamos paralelamente con ustedes, respon, pero la voluntad no puede marcar el paso*”. En el segon viatge el monarca no els rebrà però sí ho farà el polític mallorquí. Era la segona vegada que ho feia. La primera com a testimoni i ara com a agent actiu. I això en tan sols vuit mesos. Si abans era per presentar el missatge ja comentat al monarca, ara és per protestar contra la gestió de l’Ajuntament barceloní tot i que el debat entorn del projecte de cultura ja està acabat. La resposta de Maura, ben calculada com sempre, serà que cal fer tasca legislativa entre la qual destaca el famós projecte d’administració local, aleshores en acalorada discussió al Congrés espanyol. En tot cas, el que evidencien les dues respostes de Maura és la seva decidida voluntat de realitzar una entesa entre monàrquics i catòlics²⁰⁰.

La recerca d’una entesa amb els regionalistes passava per un altre esglaó com és canviar l’orientació de l’entitat monàrquica barcelonina. Si Benet pensava sortir reforçat del viatge reial en tots els sentits, tant cap endins (el centre conservador) com cap enfora (el manteniment de la seva orientació), anava del tot equivocat. Sia perquè hi ha una oposició interna ben organitzada i fins i tot majoritària, sia perquè el passat polític de Benet y Colom no és una bona tarja de presentació, o que Maura i Ossorio ja tenien una idea preestablerta, el cas és que cap a finals de març del 1908 el president de CentrBenet presentava la seva dimissió de la presidència del C.M.C. Això no vol dir pas que alhora renunciï a tot protagonisme polític. Més aviat és el contrari, passarà a segona fila per incorporar-se a la comissió política del C.M.C de la qual, ara com ara, malauradament, desconec els seus integrants²⁰¹. Si en realitat és un òrgan envoltat en el secret es podria tractar d’un poder paral·lel al que representaria la

²⁰⁰ Per al primer viatge, *D.d.B.*, nº 71 (11-III-1908), ed. tarde, pàg. 3.166. Fa força anys José Andrés Gallego es feia ressò d’aquesta mateixa resposta: *La política religiosa en España 1889-1913*, Madrid, Editora Nacional, 1975, pp. 332-333. El missatge, signat per 250 persones, es reproduïx a nº 73 de 13 març, ed. matí pp. 3.240-3.241. A més dels ja esmentats figuren altres personalitats com Francesc Carreras Candi, Enrique Sagnier Villavecchia, José O. de Sentmenat y Despujol, Matías Muntades, José Ferrer-Vidal, Manuel Arnús, Santiago López i un llarg etcètera. Per al segon, nº 300 de 26 octubre, ed. tarde, pp. 12.574-12.575..

²⁰¹ A.M., Capsa 12, cartes de 26 març, 20 abril i dos de maig, totes elles de 1908. En la primera missiva hi ha una nota autògrafa de Maura adreçada a Ossorio on es reflecteix la intervenció dels dos governants en la formació de la nova Junta Directiva. Benet s’escudarà en el seu passat per tal de presentar-se com a autosacrificat, cosa que farà en privat i en públic (*D.d.B.*, nº 123 (2-V-1908), ed. matí, pàg. 5.369). De passada i molt secundàriament, potser era més un sacrificat que no pas el contrari.

Junta o bé un centre de codecisió en col·laboració amb el de la junta. En tot cas, el seu successor serà l'antic alcalde de Barcelona i destacat propietari urbà i agrícola, el ja anomenat Guillermo de Boladeres. La seva presidència, en part, significarà l'obertura d'una nova finestra amb l'esperança de curar la ferida.

3.3 Una bocanada d'aire fresc.-

La nova Junta Directiva de l'entitat dinàmica que es constitueix a principis de maig estava consensuada entre Vidal-Ribas, del Grup dels 14, i el mateix Benet y Colom i, segons sembla, amb la mediació del governador civil i del mateix Maura en persona. Si el nou òrgan és fruit d'una transacció entre uns i altres és molt difícil. Si José Monegal hi actua de mediador, com ell mateix afirma, també no es pot assegurar. De la mateixa manera, tampoc podem dir qui podria sortir més beneficiat. Tot i així, probablement no seria gaire erroni suposar que tants els uns com els altres estarien representats proporcionalment en el si de la Junta. També sembla molt plausible considerar que tots serien persones de segon nivell. En tot cas, el que sí que queda clar és que gairebé tots els seus membres tenen ja algun passat al seu darrere (i també perquè, al cap i a la fi, són pocs). Respecte la junta de feia gairebé un any, la seva composició es redueix a la meitat, passant dels vint-i-quatre membres inicials a dotze. D'aquests, sis són nous i els altres ja provenen de l'anterior. Dels antics serien Arcadio de Arquer que ocupa una de les vicepresidències. A ell hi afegim cinc vocals que repeteixen en el seu càrrec: Sergio Singla, Tiberio Sabater, Marcelino Coll, Jaime Mans i Luis Lamaña. De tots ells només dos són prou coneguts per nosaltres, també perquè ja tenen un cert passat en el si de l'associació monàrquica. És el cas de Tiberio Sabater i Jaime Mans que ja figuraven en la primera junta directiva del centre conservador barceloní el 1906. Fora d'ells, figuren José Montaner com a vicepresident; Andrés Gassó Vidal, secretari; com a vocals Gustavo Peyra, qui amb el temps succeirà Guillermo de Boladeres en la presidència, i finalment uns ara com ara desconeguts Francisco Figuerola i Luis Ramonich. Finalment, pel que fa a José Monegal, després d'alguns anys d'aïllament voluntari ara reingressaria al centre²⁰².

²⁰² *Ibid.*, *ibid.* i L.V., nº 12.707, de la mateixa data, pàg. 2. El primer diari erròniament enlloc de dir el nom d'Arcadio apunta el del seu germà, José. El reingrés de Monegal a l'entitat monàrquica i la seva confessió com a intermediari, a cartes de cinc i deu de juny del 1908, òbviament a A.M, Capsa 69.

Dues setmanes després del seu accés a la presidència del Centre conservador, G. De Boladeres afirma públicament que una de les seves finalitats és la recerca d'aquella entesa "*con las innumerables personas de arraigadas convicciones religiosas y monárquicas que con nosotros coinciden*"²⁰³. Per aconseguir-ho es planteja la reorganització territorial i dinamització de la vida del centre. Pel que fa al primer propòsit afirma que es constituïran delegacions per cada districte municipal i també fora de la capital catalana. Entre les quals, diu, figuren les de Ripollet, Santa Perpètua, St. Doan Despí, Corbera i Horta, suposo que es refereix a la localitat de la Terra Alta²⁰⁴. Precisament, a la rodalia més immediata de Barcelona i més en concret als districtes electorals de Sabadell (els dos primers), Baix Llobregat (el cas de St. Joan), o de Vilanova (Corbera) o de Roquetes pel que fa a Horta. És a dir, allà on els conservadors havien mantingut o aspiraven a mantenir una certa representativitat bé al Congrés dels Diputats, bé a la Diputació. És el cas del districte de Sabadell amb Enric Turull i de Vilanova amb Bertran i Musitu en primer lloc; o de Sant Joan i d'Horta pel que fa a les provincials. Però si s'arriba a constituir o no una delegació monàrquica en aquests pobles, és difícil d'assegurar. En tot cas no deixa de ser curiós que per una banda fossin localitats que per aleshores estaven entron dels mil i escaig habitants. En segon lloc, eren municipis que o bé vivien seva primera industrialització (el cas dels tres primers) o que eren predominantment rurals i agrícoles. Però sigui cert o no, Boladeres aspirava a tornar donar vida al centre i això passava per reforçar el sentiment de comunitat dels seus membres. Si això ho aconseguirà o no és un tema que haurem de tractar en una altre moment d'aquest treball. En tot cas, és evident que l'associació monàrquica inicia una nova etapa en la seva curta vida. Un nou període que a grans trets durarà cinc anys, fins el 1913, quan Boladeres sigui substituït en benefici de Gustavo Peyra en la direcció del centre.

Tot i així, abans d'entrar en profunditat a parlar de com s'intenta construir aquella contra solidaritat catòlico-conservador, crec que cal veure molt breument el que succeeix entre els liberals dinàstics.

²⁰³ *Ibid.* n° 123 (2-V-1908), ed. mati, 133 (12-V-1908), ed. mati i n° 142 (21-V-1908), ed. mati, respectivament.

²⁰⁴ *Ibid.*, n° 142, n° 143 i 149 de 21, 22 i 28 maig 1908, respectivament.

3.4 Els liberals.-

No voldria acabar aquest apartat sense fer una petita referència als liberals el panorama dels quals és del tot diferent al dels seus col·legues conservadors. Pel que sembla, aquests estaven encara més atomitzats i desarticulats que no pas els altres. Al cap i a la fi, devia ser el reflex local del que passava a la capital espanyola. Ja sabem que mentre els conservadors estaven sota l'indiscutible lideratge de Maura, el panorama entre els liberals era del tot contrari. Sabem que subsistia un cercle liberal per a tota la ciutat de Barcelona. També coneixem que el cercle liberal del districte I de Barcelona, amb molta probabilitat l'únic supervivent de l'antiga disposició decimonònica i caciquil per districtes a la capital catalana, obre un col·legi per a nens pobres. Amb molta probabilitat no deixava de ser una mesura propagandística més que no arribava a tenir vida plena. Almenys que jo sàpiga, no tenim cap constància documental sobre la seva existència real. Però en el suposat cas que el propòsit es convertís en un fet, molt difícilment hagués funcionat. La tradicional desconfiança popular envers les institucions públiques com l'antipatia que devia suscitar una iniciativa empresa pels monàrquics no haguessin prou més cap gran èxit. A més, una de les disposicions exigia que aquells nens acreditessin un certificat de pobresa expedit per l'alcalde de barri²⁰⁵. Evidentment, era una mesura tan dissuasiva que dificultava el seu possible èxit. Senyal que tal escola no existia és que el gener del 1908 el centre polític en qüestió en torna a parlar, però res més. Però bé, mentre llurs correligionaris conservadors es limiten a descobrir que existeix una classe social com és l'obrera i a presentar-la davant del Rei com si d'un objecte exòtic es tractés, almenys els liberals es doten d'un cert discurs educatiu encara que sigui d'una manera molt oportunista i poc o mal elaborada com és la ja tractada Llei d'Associacions del ministre Dávila

²⁰⁵ *Ibid.*, nº 356 (22-XII-1907) i nº 19 (19-I-1908) que dona la llista de membres de la Junta Directiva del Cercle Liberal del districte: Segismundo Moret, Comas Maasferrer i Collaso Gil, com a presidents honoraris; president efectiu, Manuel Lleonart y Comas; vicepresident, Miguel Alemany; secretari, Dámaso Martín; vicesecretari, Jaime Roger; tresorer, Juan Sampedro; comptador, Manuel del Rey; bibliotecari, Andrés Verdaguer; vocals, José Sanjuan i Juan Freixas. Paral·lelament a aquesta Junta directiva es designa la seva Junta política composta per Juan Torres, Miquel Juan Freixas, Clemente Aulet i Manuel Lleonart. Manuel Rodríguez Montero és nomenat professor del col·legi instituït per l'entitat política. És de destacar com la majoria dels noms esmentats indiquen un origen miliar castellanoparlant ¿Característica tradicional del liberalisme dinàstic, especificitat estrictament local o un senyal d'una progressiva diferenciació entre catalanistes i no catalanistes? La subsistència d'un cercle liberal major per a tota la ciutat de Barcelona es desprèn de la informació donada amb motiu del viatge del Rei a la capital catalana: *ibid.*, nº 70, (10-III-1908), ed. tarda. La presentació d'una comissió d'obers al Rei amb el projecte de recaptar fons per a la construcció d'una barriada obrera, a nº 71, d'11 de març, ed. matí.

l'octubre del 1906 i que més o menys es continuarà debatint fins el gener de l'any següent. És clar, la dinàmica política estatal mana: en un intent de sobreviure i d'incorporar en la mesura del possible al sistema canovista alguns sectors republicans, els diferents dirigents liberals (Moret, Montero Rios, Romanones, Canalejas...) coquetejaven sense creure-s'ho de debò amb alguna tímida limitació de la presència religiosa en l'ensenyament. Fora d'això ara com ara es fa molt difícil dir quin devia ser el capital social d'aquests personatges. Tot i així, que Pedro G, Maristany aconseguís la presidència de la Cambra de Comerç per sobre del dirigent regionalista Albert Rusiñol fa pensar que devia ser ben petit i sempre gràcies al favor conservador²⁰⁶. De ser així, això suggereix la pregunta d'on sorgia aquesta relativa força que encara mantenien els conservadors si la comparem amb la dels liberals. Però bé, això serien figures d'un altre paner, com es diu vulgarment.

Per concloure, la diferència entre uns i altres és extraordinària, en benefici òbviament dels conservadors. Aquests no només han iniciat un procés de reorganització arran de l'accés de G. de Boladeres a la presidència del Centre Monàrquic Conservador. Recuperant el que apuntàvem a l'inici d'aquesta secció, la derrota electoral del 1907 ha estat per als conservadors barcelonins l'obertura d'un ferida lluminosa. Ha estat així perquè els ha suposat un debat intern que els ha emprès a un procés de gran transformació a l'hora d'organitzar el centre monàrquic. Amb la retirada de Benet moria un model de partit decimonònic, d'arrel planista, l'únic objectiu del qual era preparar les eleccions i servir de pont entre les demandes que es formulessin aquí i els centres de poder governamentals. Ara neix una associació més centralitzada, més jerarquizada que depèn d'allò que el cap central digui. Un nou model de partit que, com hem vist, ara aspira a integrar els catòlics del C.D.S i els regionalistes. És a dir, fer un gran partit de dreta. Les eleccions ha estat un primer pas. Ara en calen d'altres, sobretot la seva manifestació pública per dotar-se d'un primer discurs públic. Però per això necessiten algun fet exterior que els faciliti la construcció

²⁰⁶ *Ibid.*, nº 10 (10-I-1908), ed. matí i nº 21, de 21 de gener, ed. matí. La imposició de Maristany com a successor de Monegal és decididament impulsada pel mateix Monegal en persona amb l'estreta col·laboració del governador Ossorio. Ni els dinàstics ni el mateix govern estan disposats a perdre l'única entitat econòmica important que encara resta sota el seu control. Finalment, la presència d'una comissió d'obers a Alfons XIII amb la finalitat de recaptar fons per a la construcció d'una barriada obrera, nº 71, d'11 març, ed. matí.

d'aquest discurs. I estan de sort ja que les circumstàncies temporals els afavoriran. Paral·lelament a tot el que hem anat descrivint fins ara, el consistori barceloní presentarà un projecte educatiu propi, laic i modernitzador, que suposa tot un atac directe al clàssic monopoli eclesiàstic sobre l'ensenyament. Evidentment, em refereixo al Projecte de Cultura. Dit d'una altra manera, necessitaven una excusa i aquesta els ha vingut caiguda del cel. La sabran aprofitar. És el que veurem en el capítol següent.

CAPÍTOL II

A PROPÒSIT D'UNA EXCUSA: L'OPCIÓ CATÒLICA O EL PRESSUPOST EXTRAORDINARI DE CULTURA

Fins ara hem utilitzat una perspectiva bàsicament endògena, tancada en el C.M.C. Així, hem vist el component social i econòmic dels seus membres, llurs preferències i rivalitats, la participació electoral d'aquella associació i els seus resultats. Molt escadusserament, hem pogut analitzar també les seves relacions amb Maura o amb el C.D.S. En aquest capítol no pretenc de cap manera abandonar aquesta temàtica essencialment política. No. El que cal, crec, és completar l'escena afegint al decorat una altra part tant o més important que l'anterior. En unes altres paraules, s'intentarà redimensionar aquella temàtica política girant la nostra mirada a un aspecte tan crucial com és allò que podríem qualificar com a moviment catòlic²⁰⁷. . No només aquí sinó en la historiografia en general. Les pàgines que figuren tot seguit pretendran combinar ambdós aspectes, tant el de l'activisme social catòlic com el de l'apropament polític amb el C.M.C tenint el C.D.S com a pont intermediari. Massa sovint tant la primera com l'última entitat, la del pare Palau i la de Cayetano Pareja i Luis de Dalmasas, han estat vistes com a separades una de l'altre quan més aviat haurien de ser enteses com a complementàries en tant que comparteixen uin mateix objectiu com és el desplegament polític, és a dir, la constitució de la Solidaritat Catòlica. L'oportunitat d'or els vindrà com si fos caiguda del cel amb el pressupost de cultura barceloní del 1908 i la sabran utilitzar ben bé.

1. BALANÇ D'UN MATRIMONI

Pàgines enrere parlàvem que la diversitat d'amors és extraordinària. Potser si hi ha un matrimoni que ha perdurat en el temps, tot i que hagi anat acompanyat

²⁰⁷ Per aquest concepte assumeixo la definició donada per Pere Fullana segons la qual entén el moviment catòlic com la mobilització dels catòlics en defensa dels interessos de l'Església enfront dels generals de finals del segle XIX. Al respecte, Pere Fullana, *El moviment catòlic..., op.cit.*, pàg. 9

de les inevitables discussions i d'intents de ruptura, és el format entre l'Estat espanyol i l'Església Catòlica. Evidentment, amb aquesta comparança no pretenc de cap manera menysvalorar l'extraordinària importància que tant l'Església catòlica en primer lloc i després la religió homònima han tingut en la història espanyola. El símil del matrimoni potser és el millor de tots per il·lustrar l'estreta aliança teixida per les dues institucions. Es podrà discutir quan s'inicia aquest aparellament, si a mitjans del segle XIX durant la dècada moderada amb el Concordat del 1851 o amb la Constitució de Cadis d'un llunyà 1812. Algú podria anar més endarrere en el temps remuntant-se als Habsburg o fins i tot als Reis Catòlics. Tant se val on situem cronològicament l'inici d'aquest maridatge. Al cap i a la fi, prometatge i matrimoni es confonen en el temps. El que queda del tot clar són dos elements. En primer lloc que de ben segur som davant la relació més llarga en la història espanyola. Tant que diversos elements del culte catòlic (la Verge Maria i amb ella tots els cultes locals a Saragossa, Santander o Montserrat; o el del Sagrat Cor de Jesús; Covadonga...) han arribat a estar instrumentalitzats com a trets identitaris d'Espanya²⁰⁸. En segon lloc, de ben segur la Restauració canovista és, fora de l'època moderada del regnat d'Isabe II i el franquisme, el gran període d'or d'aquest maridatge quan proljera l'associacionisme catòlic, tant seglar com eclesiàstic. A continuació faré una aproximació a aquest aspecte.

1.1 L'associacionisme catòlic.-

El que segueix a continuació no pretès ser de cap manera un balanç de les congreacios i associacions existents com a mínim a la ciutat de Barcelona. Una tasca que, a més de titànica, seria extremadament difícil de realitzar. Em limitaré a oferir unes quantes pinzellades com un intent d'aproximació al tema, sent molt conscient que en aquesta aproximació són molts els oblidats que es cometran. Tot i així, crec que tindrà la utilitat de calibrar la magnitud d'aquell projecte de contrasolidaritat catòlico-conservadora que aquelles dues entitats analitzades abans, el centre monàrquic i el Comitè de Defensa Social, desitgen realitzar. De passada ens ajudarà a veure que aquesta última associació té una projecció que va més enllà de les parets de la seva seu social.

²⁰⁸ Pel que fa a tot aquests cultes marians ens remetem a la bibliografia esmentada a la nota....de la Introducció.

Per exemple, el 1899 naixia a Barcelona l'Associació de Propaganda Catòlica depenent de la Junta Diocesana de la Bona Premsa i amb la finalitat de "instruir el poble" tot repartint impressos, catecismes i fent, no podia ser menys, caritat. Anys abans havia nascut l'Apostolat l'Oració que el 1893 fixava la seva atenció en la propaganda i en l'ensenyament²⁰⁹. Al Principat s'ha reconstituït el Monestir de Ripoll pert part del Bisbe Morgades. Fora de Catalunya, en general, s'han instituït Joventuts Catòliques (moltes d'elles a casa nostra), Conferències de Sant Vicenç de Paül, Congregacions Marianes, devoció al Sagrat Cor de Jesús; s'han difós ordes dedicats a l'ensenyament i a la beneficència; també s'han creat diversos tipus de periòdics; o a la darera dècada del segle XIX han nascut cercles catòlics de la mà del Pare Vicent. En fi, tota una sèrie d'asscoacions, revistes, setmanaris, escoles, moltes d'elles quals tenen el seu epicentre a Catalunya. Moltes de les Joventuts Catòliques creades entre 1870-1890 ho han estat aquí (Sabadell, Lleida, Mataró, Vilanova, Vilafranca, Igualada...); l'esforç difusor a través de catecismes o de revistes també s'ha donat aquí i alguns des dels temps d'Antonia Mª Claret als anys cinquanta i seixanta del segle XIX. El 1871 neix a la capital catalana l'Apostolat de la Premsa. El mateix any s'inicia la publicació de la *Revista Popular* de la mà de Sardà i Salvany. En fi, tota aquesta relació, i sense cap ànim detallista, és tan sols un petit exemple del fruit d'aquell maridatge entre Església i Estat.

Aquest esforç no acaba aquí sinó que continuarà més enllà MB les primeres congregacions marianes vinculades als col·legis escolapis de Barcelona, Vilanova, Calella, Terrassa, Olot, Tàrraga... El 1902 neix el Centre Barceloní d'Obrers de Sant Josep. L'any següent, el Cardenal Casañas, successor del Bisbe Morgades en la càtedra episcopal barcelonina, aprova la constitució definitiva del Patronat Escolar Obrer de Mataró del qual dependrà l'Escola del Sagrat Cor i d'altres institucions que neixen als anys següents sota el seu escalf. La Societat Econòmic d'Amics del País crea les primeres biblioteques populars

²⁰⁹ Per ordre de referència, *Asociación de Propaganda Católica. Barcelona. Año 1910*, [Barcelona, Asociación de la Propaganda Católica, 1911]., i [Francisco FERRER, S.J.], *Memoria de la Oración*, [Barcelona, Iglesia del Sagrado Corazón de Jesús, 1918]. Pel que fa a la primera associació de totes, devia tenir una vida lànguida almenys fins el 1903 quan es dota d'uns nous estatuts (o són els primers?): *Estatutos de la Asociación de Propaganda Católica*, [Barcelona], Imprenta de la Librería Religiosa, [1904]. Ara com ara ignorem quins eren els seus membres. L'única informació és que en el moment de l'elaboració d'aquests estatuts hi havia una comissió integrada pel sacerdot Francisco Valenzuela, i per Francisco Famer, Joaquín Pagés i Juan Torras y Jordi. Ignoro si eren seglars o religiosos.

(el 1905 a la Sagrera, i el 1907 al Poble Nou, Gràcia i Hostafrancs). El juliol del 1905, el mateix Cardenal Casañas funda l'Associació d'Eclesiàstics per a l'Apostolat Popular, l'ànima del qual serà durant força temps fins a la seva mort el sacerdot Josep Ildefons Gatell. L'objectiu de la nova associació és el de recristianitzar una societat percebuda implícitament com a enemiga i d'aquí la consideració de tractar els sacerdots com a nous apòstols ("*evangelizar a los pobres*" diu el seu primer article) en terra enemiga. En termes molt semblants s'expressava el sacerdot Gabriel Palau quan, cridat pel Cardenal Casañas, començava a impulsar cap a les acaballes del 1906 l'Acció Social Popular. A la mateixa data que Palau comencés les seves activitats neixia el Centre Obrer Calasanci²¹⁰. També el 1906 el prelat barceloní exhortava la fundació de més misses com a mecanisme de difusió del missatge religiós. Com que el missatge no devia tenir gaire èxit, un any després proposava la creació de petites esglésies o capelles a aquelles barriades obreres on no hi hagués cap temple eclesiàstic, que en devien ser moltes ja que el mateix ocupant de la càtedra barcelonina reconeixia que s'havien fusionat parròquies preexistents i l'última parròquia construïda havia estat la de la Concepció. Aquestes noves esglésies haurien d'estar dotades d'escoles per a nens i adults i de cercles d'obrers²¹¹. Filla d'aquesta iniciativa és l'*Asociación para el Fomento del Culto y Acción Social en los barrios obreros de Barcelona*" impulsada pel Marquès de Comillas i que, tot i el seu nom, se centra tan sols en tres barris (Sants, Can Tunis i Poble Nou). Als dos primers ja s'havia creat una primera capella dotada d'escola i de centre obrer mentre que al darrer ja funciona el Patronat Obrer de San Josep. Dos dels integrants de la seva Junta directiva pertanyen al C.D.S: Cayetano Pareja i el

²¹⁰ Les noves congregacions marianes a Joan FLORENSA I PARES "L'esperit d'associació als escolapis de Catalunya (1875-1923)", *Congrés Internacional d'Història "Catalunya i la Restauració"*, Manresa, 1993, pp. 277-279. El Patronat Escolar de Mataró a Ramon REIXACH I PUIG, *Els orígens del catolicisme social contemporani a Mataró. Dels inicis de la Revolució Industrial a la Primera Guerra Mundial*, [Mataró], Caixa Laietana, 2010, pp. 462-490. L'Associació d'Eclesiàstics per a l'Apostolat Popular, a Feliciano García Montero, *El movimiento católico...*, op.cit., pp. 78-86. Josep Ildefons Gatell (1834-1918), rector de la parròquia de Sant Joan de Gràcia primer i després de la de Santa Anna. Al respecte, Josep MASSOT I MUNTANER L *Església catalana al segle XX, Barcelona*, 1975 (Col. "Biblioteca de Cultura Catalana", 14), pp. 27-29. Per als estatuts de la nova Associació, *Reglamento de la Asociación de Eclesiásticos para el Apostolado Popular*, Barcelona, 1905. Les biblioteques populars de la Societat Econòmica d'Amics del País i la creació del Centre Obrer Calasanci a Ramon ALBÓ *Barcelona caritativa benéfica y social*, Barcelona 1914. La constitució del Centre Barceloní d'Obrers de Sant Josep a *D.d.B* n° 329 (25/XI/1907) amb motiu de la celebració del cinquè aniversari de la seva constitució.

²¹¹ *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* (d'ara en endavant, per *B.O.E.O.B.*), n° 1.380, 22-VIII-1906, pp. 289-297, i n° 1.393 de 4 maig 1907, pp-173-181. L'Església de la Concepció, al carrer Aragó de Barcelona, data del 1869.

conegut arquitecte Enric Sagnier²¹². I previsiblement també ho és el cosí del Marquès de Comillas, Santiago López y Díaz de Quijano. Tres més (Alfonso Ortiz de la Torre, el Comte de Sta, M^a.Pomés i Dionisio Cabot Negrevernís), són del C.M.C²¹³. Del mateix any que neix l'Acció Social Popular data la constitució per manament del Cardenal Casañas del Consell Diocesà de les Corporacions Catòlico-Obreres, que alhora se subordinada a la junta diocesana de defensa dels interessos catòlics constituïda alhora a la capital catalana entorn del 1892²¹⁴. Probablement un any després, el gener del 1908, es formaria l'*Apostolado de Señoras para la Preservación de la Fe*, almenys si seguim l'aprovació dels seus estatuts. D'acord a ells, hi hauria una junta per cada parròquia. Si això es feu realitat és més difícil de dir. L'absència de més informacions i el nombre de persones que implicaria tal propòsit ajuda a suposar que no passà més enllà de la simple frase. Més clarivident i del tot possible és un altre punt dels estatuts d'aquella entitat i que pot passar més desapercbut. En efecte, diu literalment l'article 10.2 del reglament: "*se anotarán los nombres de los niños y de sus padres, sus domicilios y todo cuanto pueda contribuir á formar un juicio exacto de la conducta religiosa*"²¹⁵. Més clar, l'aigua: amb l'excusa de repartir llibres catòlics i la creació d'escoles s'amaga la voluntat de controlar socialment i ideològicament la classe obrera. En fi, de tot el que hem dit fins ara s'evidencia, per una banda, el pes del Comitè en l'associacionisme catòlic. Per l'altra, en segon lloc, es constata també el paper que juga la dona en aquest panorama d'entitats catòliques seglars. Pel que fa al primer cas pensem que el Centre Moral

²¹² Cayetano Pareja y Novelles (Sevilla 1862-Barcelona,1918), advocat i periodista, a més de secretari del Comitè de Defensa Social des de la seva fundació el 1903, fundà i dirigí el seu òrgan periodístic *Gaceta de Cataluña* fins la seva mort el 1918. A més de presidir el Centre Moral Instructiu gracienc, fou també president de la Romeria del Ram que se celebrava tradicionalment al temple del Tibidabo. El seu fill, José Mª Pareja y Casañas (1896-1977), el succeiria en la secretaria del Comitè com també en la direcció de la "Gaceta...". Agraïxo al Sr. Miquel Pareja Baigual les dades biogràfiques dels seus pare i avi respectivament.

²¹³ *Asociación para el Fomento del Culto y Acción Social en los barrios obreros de Barcelona*, Barcelona, Tipografía el Siglo XX, [marzo] 1909. La notícia de la seva constitució a *D.d.B.*, n° 44 (13-II-1907). En la Junta Directiva de l'Associació a més dels noms esmentats figuren el bisbe auxiliar, el de Cladio López Bru i el des sacerdots Josep I. Gatell i Ramon Balcells. Santiago López y Diaz de Quijano (1821-1928), cosí del marquès de Comillas, enginyer industrial, president del Patronat Obrer del Poble Nou, i alhora tresorer de la Junta de Govern de la nou nata Acció Social Popular del pare Palau. A més hi havia una junta central auxiliar femenina i juntes per cadascun dels tres barris però només trenim les de Sants i Poble Nou. Totes elles, femenines. La relació de dones integrants d'aquestes juntes, a Apèndix....

²¹⁴ El Consell Diocesà de Corporacions Catòlico-Obreres, *ibid.*, n° 1.397, (1/VII-1907), pp. 254-257. Els membres de la seva comissió directiva són Gabriel Palau, Enrique Pla y Deniel i Ramon Albó com a presidents; tresorer, Alfonso Ortiz de la Torre; secretari, Víctor Fernández Balbé. Segons les normes donades pel Bisbe Casañas, aquesta comissió pot crear unions professionals quan li convingui.

²¹⁵ *Reglamento del Apostolado de Señoras para la Preservación de la Fe*, Barcelona. Imprenta de Eugenio Subirana, 1908. Malauradament, no disposem del llistat de les seves integrants.

Instructiu de Gràcia té com a president entre 1899 i 1911 el secretari del C.D.S, l'inevitable Cayetano Pareja. Pel que fa al segon aspecte ja tindrem prou oportunitat d'esplaiar-nos-hi més endavant.

Entre els anys 1906-1907, i a tot estirar fins el 1908 amb l'enquesta del nunci de la Santa Seu, Antonio Vico a propòsit del model italià de les unions que en el país transalpí substituiran l'*Opera dei Congressi*, s'inicia una nova etapa en el Moviment catòlic tant espanyol com català. Aquest nou període que ara comença perduraria a grans trets fins el bienni 1913/1914. En aquest cas, se solaparia la cronologia estrictament política (crisi gairebé definitiva dels partits dinàstics) amb la del catolicisme social (defenestració de Gabriel Palau), cosa la qual no ens ha d'estranyar atenent quines eren les pretensions del moviment catòlic. Són diversos els fets que corroboren el que diem, i que venen des de diferents bandes, sia de Roma, de Madrid o de la mateixa capital catalana, vinguin des d'adalt o des de baix. La carta papal de febrer del 1906 amb el conegut nom d'*Inter Catholicos Hispaniae* i les instruccions que d'aquí es generaran n'és un bona prova. Hom no pot oblidar mai la mobilització catòlica que es produirà arreu de l'Estat arran de la llei d'associacions del 1906. A Barcelona l'Assemblea d'Eclesiàstics es consolida definitivament passant a disposar ja d'un local i d'un òrgan d'expressió propi. Tampoc és negligible les esperances que per als medis catòlics significarà l'accés de Maura al govern. En aquest sentit ja fou ben significatiu el consell dels bisbes espanyols recomanant el vot als conservadors dinàstics l'abril del 1907 sota l'excusa del "mal menor". Una recomanació que, per cert, no es produeix a Barcelona, evidentment pel sacseig que comporta la Solidaritat i el suport implícit que li proporciona el Cardenal Casañas: recordem la disputa entre els sacerdots Cayetano Soler i Joan d'Abadal a propòsit d'aquella entesa electoral. També a partir dels anys 1906-1907 s'inicia tant aquí a Catalunya com a l'Illa de Mallorca la progressiva implantació de sindicats agraris catòlics, aprofitant la llei de sindicats agrícoles d'aquell primer any, i de centres catòlics²¹⁶. A més, durant aquests anys neixen a d'altres zones de l'Estat espanyol nous comitès de defensa social. El 1905 a

²¹⁶ Els sindicats agrícoles catòlics, a Jordi POMÉS, *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000 (Col. Abat Oliva, 223); pel que fa a Mallorca, Pere Fullana, *El moviment catòlic...*, op.cit., pp. 489-526.

Madrid i a Ciutat de Mallorca. Dos anys després, es constituïrien cinc més que totes les fonts esmenten però en cap moment precisen a on corresponen, a no ser que es confongui les Lligues Catòliques de Sevilla, València i Saragossa amb aquests comitès. El mateix any a Santander es forma el Centro Católico Electoral, que després canviarà el seu nom pel de Centro Católico Montañés.

Hi ha una diferència entre els comitès i les Lligues. Aquelles dues primeres entitats de cap manera han de ser considerades com una emanació de l'entitat barcelonina. Més bé, són la iniciativa de personalitats individuals això sí, seguint el model barceloní. Com a tals, només farien activitat propagandística. En canvi, les quatre darreres entitats –les de la capital andalusa, valenciana, aragonesa i càntabra– respondrien a un model de partit catòlic que es vol bastir des d'a baix un cop han fracassat els intents de construir-lo a la inversa com pretenien fer el Cardenal Cascajares o Sancha entre finals del segle XIX i principis del nou²¹⁷. Un aspecte que ja analitzarem més endavant. Es vol deixar de banda definitivament tot el reguitzell d'associacions de tot tipus que han proliferat arreu de l'Estat i de la mateixa Catalunya durant el primer lustre del nou segle per donar lloc a un període de major intensitat en l'acció catòlica impulsada des dels Bisbats.

En canvi, un dels estudiosos del moviment catòlic espanyol durant la Restauració, Feliciano Montero García, no escull aquests anys com a dates frontissa. En lloc seu considera com a marcs de referència els pontificats papals i, a més, des d'un punt de vista molt madrileny. El 1914 finalitza el papat de Pius de X, iniciat onze anys abans, el 1903, i comença el de Benet XV. A més, canvien els arquebisbes i de retruc els cardenal primats d'Espanya (Victoriano Guisasola per Gregorio Aguirre) i els nuncis de la Santa Seu davant l'Estat espanyol (Francesco Ragonesi per Antonio Vico). Per acabar, durant aquells anys

²¹⁷ Feliciano MONTEREO GARCIA, *El movimiento católico en España, 1889-1936*, Alcalá de Henares, Univesidad de Alcalá, 2017 (Col. Monografías UAH. Humadidades, 70). Pel que fa al Comitè de Defensa Social de Mallorca, Pere Fullana, *El Moviment Catòlic...*, op.cit. És José ANDRÉS GALLEGO qui primer parla de cinc comitès constiuïts el 1907 (*La Iglesia en la España contemporánea I. 1800-1936*, Madrid, Ediciones Encuentro, 1999, Col. Ensayos, 141, pàg.242), després assumit per Julio de la CUEVA MERINO ("Católicos en la calle: la movilización de los católicos españoles: 1899-1923", *Historia y Política*, nº 3, enero/junio 2000, pp. 55-79, pàg. 72) y Rosa Ana GUTIÉRREZ LLORET ("¡A las urnas, en defensa de la fe! La movilización política en la España de comienzos del siglo XX", *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, nº 7, 2008, pp. 239-262, pp. 244-248. Malauradament no disposem de cap estudi sobre aquestes entitats, fora de les Lligues Catòliques de Sevilla, València o Saragossa. Pel que fa al Centro Católico Electoral santanderí, vid. Julio de la Cueva Merino, *Clericales y anticlericales. El conflicto entre confesionalidad y secularización en Cantabria (1875-1923)*, [Santander], Universidad de Cantabria/ Asamblea Regional de Cantabria, 1994 (Col. Serie Universitaria, 10), pàg. 66).

s'esgota el model dels cercles obrers del pare Vicent i els intents de construcció d'un sindicalisme catòlic amb l'Acció Social Popular del jesuïta Gabriel Palau. Sembla força clar que Montero García ha comès dos grans errors. Un és el cronològic. Escull dates institucionals i com a tals falses en el sentit que no revelen els grans aconteixements que se succeïen. El segon error és conceptual i metodològic: no es poden equiparar com a iguals unes associacions com són els cercles catòlics de clara inspiració medieval, palpable amb el gremialisme que proposa, amb una aposta moderna de sindicalisme catòlic, tot i que amb presència patronal, com és la proposta de Gabriel Palau.

Ara en primer lloc analitzarem aquelles dues entitats per tot seguit passar al projecte de cultura de l'Ajuntament barceloní. D'aquí que aquest apartat se subdivideix en aquests dos suara apuntats. El primer, alhora, se subdividirà en dos més per tal de poder tractar tant l'Acció Social Popular del pare Gabriel Palau com el Comitè de Defensa Social.

1.1.1 *L'acció catòlica social: L'Acció Social Popular.-*

Probablement el millor símbol de l'entesa existent entre l'A.S.P i el C.D.S és un parell de conferències, totes dues pronunciades a a la seu de l'entitat presidida per C. Pareja, el Centre Moral i Instructiu de Gràcia. La primera és la pronunciada per una personalitat de prou volada pública en aquell moment com era el catedràtic Juan de Dios Trias Giró. La segona és l'al·locució que farà el fundador de la primera entitat, el pare Gabriel Palau. En la primera intervenció l'orador defensa públicament el model d'Acció catòlica iniciat pel seu creador des de la seva arribada a Barcelona a principis del 1907. En la segona, el pare Palau explica el model catòlic alemany en el qual s'inspira la seva organització²¹⁸.

Una de les grans novetats del discurs de Trias y Giró era la defensa d'una actuació política des de l'advocació de la "llibertat d'associació" que l'orador se la feia seva per estendre-la a tots els catòlics en general: "*servirse, afirmava, en la medida lícita, de los derechos del ciudadano*". Curiosament, una cosa semblant deia un dels punts de l'A.S.P quan, tot genèricament i conseqüentment tan interpretable com l'ambigüïtat ho permet, textualment escrivia: "*promover por todos los medios legítimos la acción social católica*"²¹⁹. Una generalitat que dona

²¹⁸ *D.d.B.*, nº 177 (26-VI-1907), ed. matí, i nº 295, amb data de 22 d'octubre del mateix any, ed. matí.

²¹⁹ *Ibid.*, nº 177 (26-VI-1907), ed. matí. Joan de Déu Trias i Giró (Barcelona, 1859-1914), pare de la nissaga dels germans Trias de Bes, era jurista i catedràtic de Dret Internacional a la Universitat de Barcelona. Fou

a entendre quina és la pretensió tan àmplia de l'entitat creada per Gabriel Palau: la d'agrupar tots els catòlics, en general. Juan Burgada, periodista del *Diario* i futur director seu, rebrà calorosament la constitució de l'Acció Social Popular. En aquest sentit també són molt clarividents els estatuts de l'associació quan, jugant molt aristotèlicament amb el llenguatge, es dediquen a dir allò que no són però que en realitat sí que són, tot i que pugui semblar una contradicció. El periodista del *Diario*.. i futur director seu, Juan Burgada y Juliá, utilitzarà aquest recurs lingüístic a l'hora de presentar l'entitat del pare G. Palau com una organització en la qual hi cap tot bon catòlic. En fi, que d'aquest joc del no i del sí, dins la més clara lògica tomista, es pot deduir que l'Acció... és una associació seglar defensora dels principis catòlics, sotmesa a la llei, i dedicada a la beneficència i a l'educació del poble²²⁰.

Sembla força clar que en els quinze anys de vida de l'A.S.P que van del 1907 al 1922, aproximadament, es podrien distingir dues grans etapes en funció de la presència del seu creador. Per tant, la primera aniria des del 1907 fins que Palau cau en desgràcia el 1916 i una de final, fins el 1922, ara ja amb el nom d'Acció Popular. Aquesta periodificació no és gens errònia. Tanmateix, si fixem més la nostra mirada apareixen altres moments. A grans trets podrien ser-ne quatre, com a mínim:

1. del 1907 al 1909, serien els primers anys, de formació, d'aprenentatge es podria ben bé dir i que acabaria amb la Setmana Tràgica arran de les conclusions que molts catòlics socials deduiran d'aquells fets.
2. del 1910 al 1914, seria l'època de major esplendor en que l'entitat arriba a la seva major activitat i difusió. Durant aquests anys, en especial el 1910, es creen el major nombre d'Unions Populares o sindicats obrers. També serien, a nivell personal, els millors anys de l'estada de G. Palau a la capital catalana. Un període que coincideix amb els del bisbat del valencià Joan

un dels participants en la campanya per a la defensa del Dret Civil Català dels anys 1885-1886 i participà en les assemblees de la Unió Catalanista celebrades a Manresa i Reus els anys 1892 i 1893, respectivament. El 1911 succeí al Marqués de Pascual en la presidència de la Junta Diocesana d'Acció Catòlica. L'afirmació de l'A.S.P, a *Estatutos de la Acción Social Popular. Volksverein Hispano-Americano*, Barcelona, Imprenta Montserrat, 1909, article 1, pàg. 3. Aquests són els segons estatuts de l'entitat car els primers són del 1908 i els últims del 1911. Les diferències entre ells són mínimes. Potser el que marca un major trencament amb els seus anteriors és l'últim de tots, del 1911. Vid. *Estatutos de la Acción Social Popular. Volksverein Español*, Barcelona, Imprenta de Pedro Ortega, 1911.

²²⁰ Article 2 dels Estatuts, *ibid.*, pp. 3-4. També, article signat per J.B.J (inicials de Juan Burgada Juliá, 1870-1946, director del Brusí entre 1923 i 1936), "Nuevas orientaciones", *D.d.B.*, nº 32, (1-II-1908), ed. matí, pp. 1.329-1.330.

Laguarda, molt actiu en el tema social com tindrem ocasió de veure extensament en el proper capítol.

3. 1914-1916, serien els anys de crisi tant de l'Acció Social Popular com del seu pare fundador. Comença amb la defunció de Juan José Laguarda i l'inicua del primat del cardenal i també valencià Enrique Roig y Casanova i acaba quan el cap d'aquella entitat cau en desgràcia i se'n va (o el fan anar?) de Barcelona fins a assentar-se a Buenos Aires on finalment morirà el 1939.

4. 1916-1922, un sexenni on comença la crisi de l'antiga associació del pare Palau. Serien anys de desorientació i de submissió a les directrius que surten del Bisbat --barceloní. Les causes de la seva defenestració poden ser múltiples i de tot tipus. Efectivament, devien influir-hi les seves pèssimes relacions amb els seus superiors jeràrquics jesuïtes, la seva manera de dur la direcció de l'entitat creada per ell, potser fins i tot el seu caràcter, les suspicàcies que aixecava, l'ambigüitat del projecte, potser fins i tot aspectes polítics que no poden ser oblidats durant aquells anys tan caldejats²²¹.

En funció d'això probablement podríem dir que hi ha una mena de cordó umbilical indestruïble entre el creador i la seva criatura. Sense l'un no s'explica l'altre. No pretenc caure en personalismes però aquesta hipòtesi almenys ajudaria a explicar, entre moltes altres coses, l'evolució històrica de l'entitat. Fora d'això, la pretensió d'aquest treball és analitzar els dos primers períodes. El primer, el de l'aprenentatge, és el que tot seguit s'ofereix. El següent, el de l'esplendor, és el que es tractarà en el següent capítol. En aquest sentit tot el que ara diré ha de ser vist i entès com a introducció a la propera gran secció.

A grans trets, aquesta associació ha estat entesa bàsicament com una resposta moderna i decidida per part del seu creador per superar els ja desacreditats cercles d'obres del Pare Vicent. És a dir, com l'aposta catòlica per un nou sindicalisme, obrer i catòlic. Hi ha qui l'ha vist com el precedent dels sindicats lliures durant els anys de plom. En general, predomina més l'opinió contrària que té més en compte el fracàs de la iniciativa, la caiguda en desgràcia del seu fundador i el final definitiu de la seva successora (sota el nom d'Acció Popular), tot coincidint precisament amb l'aparició del

²²¹ Alfonso ÁVAREZ BOLADO/ José ALEMANY BRIZ, "Gabriel Palau S.J. y la Acción Social popular. Correspondencia inédita (1913-1916)", a *Miscelánea Comillas: Revista de Ciencias Humanas y Sociales*, nº 72, 1980, pp. 123-178

pistolerisme²²². En fi, que en algun moment tothom hi ha ficat cullarada (amb totes les bones intencions, tot sigui dit de passada) però sense donar-hi gaire més detalls. També en el seu moment Gabriel Palau fou un personatge força controvertit tant endins, entre els seus companys eclesiàstics, com enfora, cap els laics en general. A més, hi ha algunes llacunes en la seva biografia. Nascut a Barcelona el 1863, ingressarà als jesuïtes amb vint-i-dos anys d'edat després d'haver estat periodista durant un cert temps. Després d'un periple per França, Bèlgica i Alemanya (no sabem durant quan de temps i on s'hi instal·là i amb qui devia parlar) s'assenta definitivament a la capital catalana cap a finals del 1906. Cap cap a principis del 1908 crearà l'associació que ara ressenyem. Quan el 1916 caigui definitivament en desgràcia, com ja sabem, es clouran els seus millors anys. Es traslladarà a la capital argentina on residirà fins a la seva mort el 1939.

Un cop apuntada breument la vida del pare Palau ara és l'hora que girem el prisma cap a l'entitat creada per ell. De fet, no era pas una idea nova ja que era un projecte que s'estava acariciant i discutint des de molt abans. La nova associació té una estructura molt personalista i jerarquizada. Personalista perquè la seva *ànima mater* és òbviament Gabriel Palau en persona, qui a més seria el redactor dels diferents portaveus periodístics que tingué almenys en els seus primers anys l'associació: en un primer moment la *Revista Social* a partir de mitjans del 1907, l'*Aurora Social* després i la seva successora, *El Social* a partir del 1908. I sinó n'és el redactor principal sí que en seria un d'ells, ja que Modesto H. Villaescusa figura oficialment com a tal a la primera revista de totes. Sembla que fins i tot ell duria la direcció econòmica de l'entitat. També, al costat del conegut publicista, advocat, diputat regionalista i a més director de les revistes esmentades més amunt, Ramon Albó, Gabriel Palau és l'autor dels Estatuts de l'associació²²³. Això sí, aquest fort pes del pare Palau em sembla que

²²² Pere GABRIEL, "De l'obrerisme catòlic a l'aparició dels sindicats lliures", *Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, nº 69, 1991, pp. 43-61. L'A.S.P com el precedent del sindicalisme lliure, a José ANDRÉS-GALLEGU, *Pensamiento y acción de la Iglesia en España*, Madrid, Espasa-Calpe S.A, 1984, pp. 303-306. Des d'una posició contrària, Colin M. WINSTON, *Workers and the Right in Spain 1900-1936*, Princeton, Princeton University Press, 1985, qui dedica tot el capítol 2 a analitzar l'A.S.P, pp. 38-64. També, Soledad Bengoechea, *Organització patronal...*, op.cit., pp.304-306. I Manuel Revuelta González, *La Compañía de Jesús en...*, vol III, op.cit., pp. 827-842.

²²³ Joaquim CIRERA SORMANÍ, *Acción Social Popular a Catalunya 1906-1936*, Barcelona-Sarrià, Criterion, Editorial Franciscana, 1962. També, *Estatutos de la Acción Social Popular...*, op.cit, articles 12 i 13 pel que fa Directori i el director general, pp.8-9.

contribueix a refermar la hipòtesi que s'apuntava pàgines enrere a l'hora de periodificar els anys de vida.

D'aquests elements es desprèn la segona principal característica de l'entitat, la seva jerarquització. L'òrgan principal és un Directori que vindria a formar com una mena de senat en tant que té gran capacitat d'acció (pot modificar els Estatuts, nomena el director general però no especifica com, proposa els temes de debat...), està format pels fundadors de l'entitat catòlica i d'altres que serien escollits per cooptació. Entre ells destacarien òbviament G. Palau i R. Albó. Si eren més els seus creadors, malauradament ho ignorem, almenys ara com ara. El periodista Joaquim Cirera Sormaní, qui a més fou membre de l'entitat que ara ressenyem, afirma que la comissió directiva de l'entitat estava formada el 1907 pel futur arquebisbe de Toledo, Enrique Pla y Deniel; Alfonso Ortiz de la Torre; el periodista Modesto Hernández Villaescusa; l'advocat i militant carlí Josep Mª Gich i Pi (1887-1957), i Lluís Jover Nonell, que de ser així seria dels més joves de tots car tindria tan sols uns vint-i-set anys. En total, catorze individus. Per al 1915, el nombre seria el mateix tot i renovant-se la meitat, en part per l'entrada d'Enrique Reig a la seu episcopal barcelonina²²⁴. Per sota del Directori i escollit per ell hi ha una Junta de Govern integrada per deu persones, a més de la presència de Gabriel Palau en tant que director de l'Oficina de Treball de l'A.S.P. Entre els membres integrants de la direcció de l'entitat hi ha noms força coneguts. Òbviament, un d'ells és el de Juan de D. Trias Giró com a vicepresident primer. En càrrecs menors però tot i així significatius hi són Santiago López, cosí del marquès de Comillas, com a tresorer; o Ramon Albó, alhora president de la Joventut Catòlica, en aquest cas com a vocal²²⁵. Seria força

²²⁴ Això si entenem com a directori els integrants de la comissió directiva i executiva de l'entitat. Al respecte, *ibid.*, pàg. 55. Les dades del 1915 a Pere Gabriel, "De l'obrerisme catòlic...", *op.cit.* pàg. 44. Els membres de totes dues juntes, reproduïdes a **Apèndix I, pp.** Pel que fa a Lluís Jover Nonell (1890-1984), advocat. Primer era de la Lliga per passar a Acció Catalana Republicana, d'aquí a la Unió Democràtica i arran del debat sobre la llei de contractes de conreu a la CEDA. El 1935 és conseller de governació de la Generalitat intervinguda i serà candidat no electe a les darreres eleccions de la II República per part del Front Català d'Ordre.

²²⁵ Altres membres són: president, Manuel Marquès Puig (1860-1937), industrial, president del Foment del Treball entre 1905-1907 i membre de la Junta de Govern del Banc de Barcelona del 1911 al 1920 a més de ser també a la de la Caixa de Pensions i la Societat Econòmica d'Amics del País de i la Junta d'Obres del Port de Barcelona; Juan Quintana Lloveras, qualificat com a "obrer" (?) és vicepresident segon; Jaume Santomà Raventós (?-1929), propietari, de la Junta del Canal de la Infanta i del Patronat de l'Obrer de Sans, barri al qual històricament hi estava relacionat. Finalment, com a vicesecretaris, tenim el carlí Luis Argemí y de Martí (1873-1950), advocat, fabricant, diputat provincial per Barcelona i per a aquell any vicepresident de la Joventut Catòlica del cap-i-casal; José A. Blanco y Moya, advocat, publicista i aleshores secretari assessor del Casiono Mercantil i de la Socetat d'Assegurances "La Equitativa"; Antoni Jansana, segons s'informa doctor en dret, propietari i secreatri del Sindicat d'associacions de Barcelona, suposo que de fet

verosímil pensar que, tot i estar dotada de les més “*amplias facultades*” (gens especificades en cap moment, per cert) en general seria del tot inefectiva per les àmplies competències de què disposaria el Directori. I finalment en tercer lloc hi haurien els gerents locals designats, això sí, per la junta de govern²²⁶. En fi, per acabar, una típica estructura vertical d’a dalt cap avall que és pròpia de tantes altres entitats de l’època com poden ser, per exemple, *l’Apostolado de Señoras para la Preservación de la Fe*, *l’Apostolado de Eclesiásticos*, o el mateix C.D.S., per només esmentar alguns noms.

Molt propi de l’època és la divisió entre socis actius i passius òbviament en funció de la capacitat econòmica de cadascú. Ja els estatuts de l’entitat en distingia cinc, de tipus, evidentment sempre en funció del que contribueixen. Així en primer lloc hi haurien els adherits que no abonen cap quantitat; després els cooperadors (quatre pessetes anuals); els numeraris (12); honoraris (els distingits com a tals o pagant 70 pessetes); els benemèrits (100) i per últim els els vitalicis (han fet algun servei insigne (tampoc diu quin) o han contribuït amb 500 pessets). A més, organitzativament de l’A.S.P es desprendria una Oficina Central de Treball de la qual alhora neixerien una Secretaria General d’Acció Social i una altra de publicacions socials. La primera tractaria d’impulsar tota la tasca de l’entitat mentre que l’altre versaria sobre les seves relacions socials. L’entitat crearia a més una escola pràctica d’acció social que hauria de ser la base, es diu, d’una futura escola d’enginyers socials o de treballadors qualificats. Poc èxit devia tenir ja que almenys el 1908 afirmava que li faltaven paletes, fusters, serrallers i un molt genèric “*especialistas del trabajo*”. A més, arribaria a oferir serveis de mutulitat i pensió²²⁷. Per una altra banda, malauradament

es refereix al polític regionalista i futur diputat a Corts Antoni Jansana i Llopart (1872-1944); i per acabar, Josep Puig de la Bellacasa, advocat, propietari, vocal de la Junta del Col·legi de Procuradors de Barcelona i secretari de la Societat Econòmica d’Amics del País. Tant la Junta de govern de l’A.S.P com les dades biogràfiques dels seus membres, a *La Acción Social Popular. Volksverein Hispano-Americano. ¿Qué es?*, Barcelona, [Oficina Central de Trabajo de la A.S.P], 1908, pàg. 10. També, D.d.B., nº 30 (30-I-1908), ed.matí. A Pere Gabriel i J. Civera Sormaní, *ibid.*, pàg. 45. figuren les juntes del govern del 1915 i 1917. La Junta Directiva de la Joventut Catòlica, *D.d.B.*, nº 33 (2-II-1908), pp. 1.372-1.373.

²²⁶ Articles 11 a 15, *Estatutos de la...*, *op.cit.*, pp. 7-10.

²²⁷ Els tipus de socis a article 9, *ibid.*, pp.6-7. També a *La Asociación Nacional “Acción Social Popular”. Qué se propone. De qué medios se vale. Cómo está organizada. Su gran trascendencia. Su acción y resultado*, Barcelona, Oficina Central de l’A.S.P, 1916. *La Acción...*, *op.cit.*, pp 11-13. El follet no especifica la Junta directiva de la primera secretaria però sí de la segona, formada per Juan de D. Trias, Jaume Bofill i Matas, Luis de Dalmasas, Artur Daunís Grau (l’únic que sabem és que era llicenciat en ciències), Josep Mª Montagut i Díaz (s’apunta que advocat), Josep Salva i López, Josep Mª Tallada i Paulí (1884-1946, advocat, economista i futur diputat per la Lliga Regionalista al Parlament català durant la II República i director del Banc de Biscaia), i el també advocat i membres del CD.DE.S, Rafael Vallet Sabater. Pel que a serveis de

desconeixem el nombre total de socis o el nom d'alguns d'ells. Però el llistat d'alguns dels contribuents pot facilitar una petita aproximació. Sabem que el president de la Junta de Govern Manuel Marquès, va entregar mil pessetes. Li segueixen en diferents quantitats personatges prou coneguts com Juan D. Trias y Giró també amb 500 pessetes. I a partir d'ell tenim J. Monegal (500); Antonio Jansana (200); R. Albó (500); Manuel Girona (1000); Modesto H. Villaescusa (150); el Marquès de Comillas i amb ell el seu cosí Santiago López, tots dos amb la mateixa quantitat; el carlí Luis Pericas (200); Juan Quintana (50) o Dioniso Cabot també amb cinc-centes pessetes. Fora de Barcelona figura l'industrial Joan Bta. Ponsà (500) i l'egarenc José Marcet (200). Si n'hi ha més, cosa del tot més que probable, ho desconec en aquest moment. El que sí que queda del tot clar és que tots ells són membres d'allò que a G. Palau li agradava dir les "classes directores". A més, són de diferents tendències polítiques: tenim carlins (Pericas), conservadors, regionalistes (M. Girona), catòlics (R. Albó, M.H. Villaescusa, J. Trias i Giró, Marquès de Comillas i el seu consabat cosí), potser amb major pes d'aquests últims. Això sí, a despit de les pretensions grandiloqüents de l'Acció Social Popular d'agrupar tots els catòlics, d'afegir-hi a la *Revista Social* els adjectius d'Hispano-americana o d'autoatribuir-se el qualificatiu de nacional, aquella entitat quedava reclosa a l'àrea de la ciutat de Barcelona. Només disposa de tres sindicats fora de la capital catalana (Manlleu, Igualada i Sabadell). I com hem vist entre els seus financiadors només dos també són foranis, en aquest cas de les dues capitals vallesanes. Si aquest fracàs a l'hora de desplegar-se geogràficament pel Principat és un més dels motius que duran a la crisi l'entitat del pare Palau ara com ara és difícil d'afirmar. Deixant de banda aquesta i altres raons, sí que és força plausible considerar que podia infuir-hi l'ambigüïtat en la qual juga durant algun temps l'Acció popular. Això a més de les suspicàcies que aixecava el projecte del creador del *Volksverein* català. No és la meva pretensió entrar a analitzar les raons que dugueren a la fallida del projecte del pare Palau i el seu posterior trasllat a la capital argentina. Però sí que queda clar que les causes del fracàs de l'associació que creà el

mutualitat i pesnió, a Pere Gabriel, "De l'obrerisme catòlic...", *op.cit.*, pàg. 46, però no diu quan ni en quina quantitat.

sacerdot jesuïta eren diverses i una d'elles les deficiències o problemes d'organització internes.

Un cop he analitzat molt sumàriament l'estructura interna de l'Acció Social Popuar i sondejat els seus possibles membres tocaria el torn a veure quins serien els seus lligams amb d'altres associacions, en especial el Comitè de Defensa Social. Això, de retruc, ajudarà a donar una ullada més gran sobre la natura d'aquella associació sobretot pel que fa a l'aspecte polític que no és gens intrascendent sinó més bé tot el contrari.

Com ja sabem Gabriel Palau s'inspira en el model belga i alemany i també en les unions populars italianes però abans de continuar cal saber què podria trobar-hi en aquests casos. La qual cosa, alhora, ajudarà a donar alguna mica de llum als vincles que podien existir, si és el cas, amb el Comitè..

Pel que fa al cas germànic segueix les passes del "*Volksverein*", en català unió popular, creat entre d'altres pel polític alemany i fundador del Partit Catòlic, també anomenat Zentrum, Ludwig Windhorst (1812-1891), el 1870. Un partit que tindrà una forta presència en el Reichstag del II Reich fins l'esclat de la Gran Guerra. El Zentrum no anava sol, al seu costat disposava d'una àmplia xarxa de sindicats catòlics federats que a més de fer propaganda, conferències, donar cobertura social, creava escoles amb l'objectiu de forma una elit obrera que actuessin com a model dels altres treballadors. A més, és del tot indiscutible que tant el partit com els sindicats catòlics donaven un sentiment de comunitat i d'identitat a tota una minoria majoritària que, segons dades del 1900, comprenia poc més de vint milions de persones dins una població total que tenia el II Reich de seixanta milions i escaig, el que representava un 33'52 % del total. La premsa, les seues de les associacions o el ventall d'actes eren manifestacions d'aquest sentiment identitari. La percepció de comunitat dels catòlics alemanys havia nascut arran del *Kulturkampf* o política de persecució que engegà a la dècada dels vuitanta el canceller Bismarck. És una mentalitat de ghetto que no devia ser patrimoni exclusiu dels catòlics alemanys. Els seus correligionaris francesos també devien compartir-la i molt més arran de les lleis separadores dels governs radical-socialistes dels anys 1902-1905. Hi hagi relació o no, el 1903 dos joves jesuïtes, Henry-Joseph Leroy i Gustave Desbuquois començaven a Reims sota la projecció del bisbe local l'edició de tota una sèrie de publicacions

que cinc anys després es traduirien en una revista el nom de la qual seria, òbviament, *Acíó Popular*. Per la seva banda a Itàlia, si bé no hi havia cap gran debat sobre el model d'Estat pel que fa a la temàtica religiosa, sí que estava vigent el vetus papal a la participació dels catòlics en la vida pública (el *Non Expedit* de Pius IX d'un llunyà 1868). Una prohibició que dificultava la consolidació definitiva de la Itàlia unificada en una cruïlla de desafiaments que sacsejaven el país transalpí als primers anys de la vintena centúria, època de goven de Giovanni Giolitti: l'irredemptisme, un nacionalisme expansionista que s'està convertint en nun moviment de masses, anys de convulsió social i un partit socialista dividit entre reformistes i maximalistes. És en aquesta conjuntura quan a partir del 1906 nexien les Unions Populars, suggerides des del Vaticà arran de l'encíclica de *Il Fermo Proposito* (1905), i que d'un a manera molt subtil intenten resoldre aquell vet. En canvi, qui s'escapa d'aquest marc és el cas belga, un país que havia viscut una ràpida i intensa industrialització a la primera meitat del segle IX i que havia afectat en especial la part francòfona que és on nexierà i es desenvoluparà un fort associacionisme catòlic²²⁸.

De tots aquests exemples Palau agafava dos grans elements. Un era aquella mentalitat de ghetto que a principis del nou segle ja començaven a compartir molts catòlics, tant aquí Catalunya com a al resta de l'estat espanyol Un sentiment que aniria augmentant del 1906 en endavant. Palau responia a aquest sentiment psicològic que anava en augment. L'entitat creada per aquest sacerdot jesuïta, en la seva voluntat d'acollir aquella àmplia col·lectivitat sense cap tipus de distincions, donava un aixopluc que oferia diverses avantatges: identitat, protagonisme i resistència. Si hi pogués influir un cert sentiment catalanista que

²²⁸ Per tots aquests països, vid. Antonio Mª PAZOS (dir.) *Un siglo de Catolicismo social en Euorpa 1891-1991*, Pamplona, 1993. La bibliografia per països és immensa. Per només fer-hi un tast, en el cas d'Alemanya, Willfried SPONH "Religi3n, laicismo, socialismo: Religi3n y formaci3n de la clase obrera en la Alemania imperial (1871-1914)", *Historia Social*, primavera -verano 1993, n° 16, pp. 51-70; sobre Ludwig Windhorst, John ZEENDER "Ludwig Windhorst, 1812-1891" *History. The Journal of the Historical Association*, n° 250, june 1992, pp 237-254. Les dades de poblaci3n cat3lica per a l'Alemanya guillermina, *The Encyclopaedia Britannica: a dictionary of arts, sciences, literature and general information*, vol. XI, Cambridge, 1911, pp. 804-901, en especial pàg. 821, d'on s'han calculat els percentatges. Reproduïda on line a <https://archive.org/details/encyclopaediabrit11chisrich/pag-e/804> [consultat agost 2019]. Sobre França, Richard T. BIENVENU/ Mordechai FEINGOLD (eds.), *In the Presence of the Past. Essays in Honor of Frank Manuel*, Springer Science/ Business Media Dordrecht, 1991 (Col. International Archives of the History of Ideas/ Archives Internationales d'histoire des idées, v . 118), pp. 270-271. Itàlia: Emilio GENTILE, *Le origine del'Italia contemporanea. L'età giolittiana*, Roma, Editori Laterzs, 2003 (Col. Biblioteca Universale Laterza, 648). Giovanni Giolitti (1842-1928) és president del govern italià, fora de breus interrupcions, entre 1903 i 1914.

contribuís en aquella idea de personalitat, com succeïa en aquell sector de la població alemanya que es manifestava com a catòlica, és una probabilitat que no hauríem de menystenir.

En segon lloc, aquests quatre exemples oferien a Palau el model que ell cercava: propaganda, difusió, formació, associacionisme, sindicalisme i, en especial, acció política. En gran mesura el creador de l'A.S.P no s'inventava res. D'una manera molt eclèctica, ell anava agafant d'aquí i d'allà. Òbviament, la principal font d'inspiració era l'alemanya. I això per dues raons. Una era la tradicional germanofília que dominava en alguns cercles intel·lectuals de finals del XIX i principis del XX (pensem en Prat de la Riva que coneixia la llengua de Goethe). L'altre era el seguiment que ja des dels darrers anys del vuitcents es feia del partit catòlic alemany²²⁹. D'aquí, del Zentrum germànic, ell es feia amb el seu el nom, la federació de sindicats i l'acció política. De França, incorporava tota la tasca propagandística. I d'Itàlia, finalment, agava la idea de les Unions Populars. Era la quadratura del cercle. No ens ha d'estranyar que G. Palau esmentí aquests models en una conferència en una entitat que començava a prendre prou força com era l'Assamblea de'Eclesiàstics²³⁰. Això, de retruc, ajuda a suposar que Palau no estava gens sol en aquest projecte i tenia darrere seu el suport episcopal. De ser així no estranya gens que els propers anys, fins el 1914, siguin potser els millors anys de la vida d'aquell sacerdot jesuïta. Tampoc ha de sorprendre gens que el pare jesuïta respongués molt recelosament a l'enquesta enviada pel nunci del Vaticà Antonio Vico el 1908 sobre la proposta d'unió política dels catòlics espanyols que la Santa Seu volia imposar a Espanya. Molt ben mirat, G. Palau no era pas tan contrari al projecte, com suggereix Feliciano Montero. Discrepava del model que s'havia optat per aplicar-lo, centralitzador, jeràrquic (d'adalt cap a baix), excloent el catalanisme i suggerint uns noms amb

²²⁹ Alphonse KANNENGIESER, *Los católicos alemanes*, Barcelona, Impr. De Henricch y Cia., 1895, traducció de Modesto H. Villaescusa. En aquest llibre l'autor presentava el Zentrum i el Volksverein com un gran bloc, l'únic dic possible per defensar l'ordre social i lluitar contra els enemics de l'Església. Segons sembla, Alphonse Kannengieser (1855-1933), era un sacerdot organari d'Alsàcia i autor de diverses obres traduïdes al castellà pel mateix autor alacantí: *El despertar de un pueblo* (1892), *Los adversarios del poder temporal y la Triple Alianza* (1895) y *Judíos y católicos en Austria-Hungría* (1900), entre d'altres.

²³⁰ *La Acción social del sacerdote. Un campo de acción. Conferencia pronunciada por el R.P...*, Barcelona, Gustavo Gili Editor, 1907. Són les conferències fetes a l'Associació d'Eclesiàstics, publicades en dues parts a *Revista Social*, nº 71 i 72, febrer i març 1907, pp. 155-165 i 236-251, respectivament.

els quals el creador de l'A.S.P no hi estava gens d'acord²³¹. En realitat el que estava en pugna a nivell estatal quan Palau llença la seva proposta eren diversos models d'unió política, concretament quatre o a tot estirar cinc. Dos ja els hem vist: el del pare Palau en primer lloc i en segon lloc el que hom ha acabat d'explicar, fill de l'encíclica ja esmentada de l'*Inter Catholicos Hispaniae* del 1906. El tercer, molt més antic en el temps car era el que suggerí cap a finals del XIX el Cardenal Cascajares i que després intentà dur endavant de manera infructuosa el també Cardenal Sancha prenent com a base els Congressos Catòlics que s'aniran desenvolupant a diferents seus episcopals ibèriques des del 1889 (entre elles, Tarragona el 1894) fins el 1902. El quart era el propugnat pel Marquès de Comillas prenent com a base la Junta Central d'Acció Catòlica constituïda el 1900, les juntes de cada bisbat i el Consell Nacional de Corporacions Catòlico Obreres i el seu reguitzell de cercles i patronats. Finalment caldria considerar les entitats locals amb noms diferents com poden ser les Lligues catòliques de Sevilla, València, Saragossa o d'altres localitats espanyoles, els també esmentats comitès de Madrid i de Saragossa, i d'altres que probablement desconeixem. Una sèrie d'entitats locals que sembla que actuaven de manera aïllada, independent l'una de l'altre i que almenys durant els dos anys del Govern Maura no pensen pas en un projecte polític a nivell estatal potser perquè es recolzen en la presència del cap de govern conservador. Caldrà a esperar al païment dels fets de la Setmana Tràgica per tal de veure com canvia aquesta actitud. En definitiva, es troben dos models bàsics d'articulació política que si bé coincideixen en l'objectiu final (una presència a nivell espanyol amb capacitat influenciadora sobre tot l'aparell de l'Estat) en canvi divergeixen en el camí. Sintetitzant molt, el seu dilema és construir-lo des de la capital espanyola o des de fora d'ella: o des d'adalt o des d'a baix. I no he inclòs la multitud de tot tipus d'entitats catòliques amb noms diferents (casinos, cercles, acadèmies, insittuts..) present a gairebé totes les localitats catalanes: Sabadell, Badalona,

²³¹ Feliciano Montero García, *El movimiento católico...*, op.cit., pp. 56-72, consultant els informes del nunci disponibles a l'Arxiu Secret del Vaticà. A partir d'aquí, l'autor afirma que els Bisbes de Barcelona (el Cardenal Casañas), de Vic (Josep Torras i Bages) i de Tarragona (Tomàs Costa i Fornaguera) eren partidaris d'una Unió Popular inspirada en l'A.S.P mentre que Juan José Laguarda, ara bisbe de Jaén i futur prelat de Barcelona, per raons de simple anticatalanisme, pensava en una Unió que anorreés l'entitat de Palau. Un dels problemes que suscita la interpretació donada pel qui fou professor de la Universitat d'Alcalá de Henares és que veu el catalanisme més com una anomalia que res més.

Terrassa, Olot... que ignorem si actuaven tan sols a nivell local o si bé algunad'elles podia tenir més ambicions.

1.1.2 L'acció catòlica social (2): El Comitè de Defensa Social.-

Al llarg d'aquest extens capítol hem fet nombroses referències al Comitè de Defensa Social, sia en les seves relacions amb l'entitat creada pel pare Palau o la junta diocesana, els conservadors dinàstics... Així i tot, en cap moment l'hem analitzat ni que fosa sumàriament. En aquest apartat pretendré tractar per una banda els seus primers anys de vida des de la seva constitució els primers anys del segle XX. En segon lloc, intentar fer una ullada a les relacions del comitè amb tantes d'altres entitats, en especial amb l'Acció Social Popular.

Pel que fa als orígens de l'organització catòlico-conservadora sembla que es trobarien el 1903, concretament el febrer i sota la presidència d'Alejandro Mª Pons. La seva seria una presidència curta i caracteritzada per una decidida tendència filoregionalista, tant que fins i tot es coaliga amb la Lliga de cara a les eleccions provincials del mateix any de la seva constitució, un mes després del nexiament del C.D.S, amb poc èxit, això sí²³². Després li succeiria Quan La mort d'Alejandro Mª Pons mor l'octubre del 1907, el succeirà l'advocat Luis de Dalmases y de Olivart²³³. Amb l'accés d'aquest a la presidència del Comitè el desembre d'aquest any es clou una etapa de poc protagonisme públic per donar lloc a una nova orientació²³⁴. Els anys del seu mandat, que s'allarguen més enllà del marc cronològic d'aquest treball, són d'una gran activitat pública: es convoquen mítings, assisteix a tot tipus d'actes religiosos, s'ajuda econòmica a diferents parròquies barcelonines, tenen presència a diferents associacions i es doten d'un òrgan d'expressió estable, la *Gaceta de Catalunya* que substituirà el Butlletí que en un primer moment publicà l'entitat catòlica.

Pel que fa a l'entitat del pare Palau, és evident que el Comitè comparteix algunes coses en comú, fins i tot la seva font d'inspiració. En el cas d'aquesta entitat, són els Comitès de Defensa Religiosos francesos que es desenvolupen amb força al país veí per aquells mateixos anys²³⁵. També com passa amb

²³² Borja de Riquer, "Les eleccions de la Solidaritat Catalana...", *op.cit.*, pàg. 95.

²³³ Lluís de Dalmases i d'Olivart (?-1937), advocat i president de la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona. També fou cavaller del Reial Cos de la Noblesa de Catalunya i cambrer secret de Sa Santedat Pius x. Es casà amm Isabel Villavecchia i Rabassa (?-1933).

²³⁴ La nova Junta Directiva del C.D.S, a *D.d.B.* n° 339 (25-XII-1907), reproduïda a Apèndix III.

²³⁵ El primer Comitè de Defensa Religiosos nasqué a França el 1877 creat pel diputat Émile Keller i impulsat amb força pel seu fill Prosper. Al respecte, Gilles LE BÉGUEC/ Jacques PRÉVOTAT "1898-1919: L'éveil a

l'associació del pare Palau o amb tantes d'altres entitats (recordem l'associació d'eclésiàstics del sacerdot Josep I. Gatell), hom pot diferenciar dues grans etapes. La primera, més o menys ja vista en altres moments i per tant més o menys ja sabuda, és el període de presidència d'Alejandro Mª Pons. Una altra coincidència, força estesa com hem vist amb d'altres entitats, és la diferenciació pel que fa la condició de soci per raons econòmiques. Si en el cas de l'A.S.P eren cinc, en el del C.D.S són quatre: de número, adjunts, adherits, i corresponsals que són aquells no residents a la capital catalana. Això sí, les quantitats econòmiques que cadascú ha d'entregar no són pas tan nombroses com passa amb l'associació del pare Palau: seixanta pessetes els de número, i trenta els adjunts. Pel que fa als altres dos, adherits i corresponsals no s'esmenta cap càrrega pecuniària sinó que han de ser avalats per tres membres de l'associació. És aquest fet econòmic el que origina una diferència d'estatus entre un i l'altre grup de socis. Mentre que els dos primers poden assistir a les reunions amb dret de veu i de vot i poden ocupar càrrecs directius en l'associació, els altres dos tenen del tot vetats aquests drets. Això sí, els socis adherits poden donar suport econòmic però no s'esmenta si això els confereix la condició de socis de número o adjunts²³⁶. I finalment, com ja sabem, ambdues associacions somien en ser quelcom més del que són. El seu somni compartit és ser l'ariet per a la formació d'un bloc polític. En aquest cas pot ser significatiu que el comitè decideixi repartir entre els seus membres un exemplar d'aquella conferència que G. Palau feia a l'Associació d'Eclésiàstics on expressava el seu ideari²³⁷. Per tant, hem de suposar que el Comitè es feia seu el programa del sacerdot jesuïta, tot i els daltabaixos que es produeixen a causa de les dissensions entre uns i altres.

Per uns moments centrem la nostra atenció en aquests dos darrers aspectes ja que ajudaran a donar una visió ben ample de l'entitat de L. De Dalmases o de C. Pareja. En primer lloc, els membres dels C.D.S. Com és habitual amb d'altres associacions que hem vist fins ara, malauradament ignorem els seus socis o llur nombre total. Els noms que podem donar és gràcies a

la modernité", dins Jean-François Sirinelli, *Histoire des Droites....*, op.cit., vol. I, pp. 232-233. J. Andrés Gallego erròniament parla d'una coincidència de neixements. Al respecte, *La política religiosa...*, op.cit.,

²³⁶ *Estatutos del Comité de Defensa Social*, Barcelona, Imprenta de Henrich y Cia., 1904.

²³⁷ *D.d.B.*, nº 307 (3-XI-1907), pàg. 12.967. No especifica a quin tipus de membre es refereix però sent una decisió de la Junta Directiva hem de deduir, òbviament, que era només entre ells La conferència de G. Palau, vid. nota 216, pàg. 146.

referències indirectes, totes elles periodístiques, bés per la seva pertanyença a la junta directiva o per vinculacions amb d'altres associacions. Així, tenim individus com Cosme Parpal, Antonio Goytisoló, Carlos Ziegler y Negrevernís, Gustavo Peyra, a més d'altres ja coneguts com Jaime Mans, J. Trabal, Eusebio Díaz, Dionisio Cabot o Ramon Albó. Com a integrants de la seva Junta Directiva, a més del seu president o secretari, trobem l'arquitecte Enric Sagnier; l'historiador i musicòleg José Rafael Carreras y Ballbuena (1860-1931); Francisco de P. Molins; els advocats Rafael Vallet i Sabater (a més, president de la secció jurídica del Comitè), José A. Blanco i Noya, Álvaro Mª Comín, Juan de D. Trias Giró i Benet de Pomés (Comte de Sta. Ma Pomés. I com és habitual, el cas de doble militància és habitual. És el cas de Cayetano Pareja president del Centre Moral gracienc però que no pertany a l'Acció Social Popular. Dionisio Cabot i Ramon Albó són tresorer i president de la Joventut Catòlica, respectivament. A diferència de l'anterior, tot dos estan a l'entitat del pare Palau. L'arquitecte modernista Enric Sagnier és president de l'Associació de Catòlics, en la qual també figura el conservador Francesc de P. Molins. La presència de membres del Comitè a la nova Acció popular es completaria amb la del tan cops anomenat Juan de D. Trias y Giró, José A. Blanco i Noya, Ramon Albó i Rafael Vallet i Sabater. Aquest, al costat del suara esmentat Trias i Giró són a al Secretariat General d'acció social. Els lligams entre aquestes dues entitats catòliques no acaben aquí. Altres fets menys significatius són també prou reveladors de l'"entente" vigents entre les dos grans associacions religioses de l'època. O també la participació activa de Cayetano Pareja, Luís de Dalmases o el periodista José Parellada Faura (1872-1940) en la comissió econòmica de la cinquena Setmana Social organitzada per l'A.S.P a Barcelona el 1910. Els metges Luis Cirera Salse i Josep Blanc i Benet tampoc són una excepció. El primer és membre del cos mèdic de l'Exèrcit, contrari a l'evolucionisme, vinculat familiarment a Víctor Balaguer i des del 1911 membre de la Reial Acadèmia de Medicina. També lligat a aquesta acadèmia mèdica hi ha Josep Blanc²³⁸.

²³⁸ Colin M. Winston en *Workers and the Right...*, *op.cit.*, pp. 38-64 i José ANDRÉS GALLEGO *La política...*, *op.cit.*, pàg. 304. A més dels ja anomenats G. Pareja i Ll. Dalmases, en la Setmana Social de Barcelona hi eren altres socis com el futur bisbe i cardenal Enric Pla i Deniel, el conservador i catedràtic de la Universitat de Barcelona Cosme Parpal i Modesto Hernández-Villaescusa. Al respecte, J. Cirera Sornani, *Acció Social Popular...*, *op.cit.*, pàg. 61. Els socis del Comitè a la Junta Directiva de l'associació de G. Palau, a "*Acción Social Popular*" *Voksverein...*, *op.cit.*, pp. 9-10.

En segon lloc cal destacar el nou periòdic, la *Gaceta de Cataluña*. Nascut el març del 1909, en un primer moment apareix setmanalment per a partir del 1910 editar-se dos cops a la setmana. Un protagonisme que està en perfecte correlació amb la nova orientació política, menys regionalista, més conservadora, més espanyolista, fins i tot antiliberal, amb certs tocs antisemites, i molt insistent en el tema estrictament religiós. Una globalitat ideològica expressament buscada per l'entitat amb la verosímil pretensió d'englobar en el seu sí tota l'opinió pública catòlica. Tot i que llarg, pot ser ben il·lustratiu diferents paràgrafs de l'editorial de presentació del nou setmanari:

"...cuanto afecte a España y singularmente a Cataluña ha de ser objeto de especial atención para nosotros que á la par que hijos de la Iglesia y hombres de nuestro país, por el que estamos dispuestos á dos los sacrificios que sean compatibles con nuestros deberes para con Dios.

(...)

Al hablar de cuestiones é intereses no entendemos únicamnete referirnos únicamente a los del orden moral (...). La agricultura, la industria, el comercio, todos los elementos de la riqueza pública y privada en el orden material, encontrarán en nosotros ardientes defensores. (...)

Queremos, en una palabra, hacer obra de civilización, procurando el mayor número de biens posible al mayor número posible de individuos.

(...)

...nos proponemos trabajar para sostener la tesis católica en España, y con ella el restablecimiento de la unidad católica y luchar contra todos los errores condenados por la Santa Sede, especialmente los comprendidos edn el Syllabus y las libertades de perdición, hijas del llamdo dercho nuevo, o liberalismo, cuya aplicación al Gobierno de nuestra patria es ocasión de tantos males, esgrimiendo en esta lucha dentro de la legalidad constituída, cuantas armas lícitas pone la misma en nuestras manos, según se recomienda en augustas y recientes instrucciones tampoco ha de costarnos trabajo apoyar y aprobar lo bueno y lo honesto que hagan, digan y sostengan los afiliados a cualquier partido, (...), y procuraremos esatar siempre prontos para unirnos con todos los buenos sea cual fuere su filiación políticva en todos los casos prácticos en que los intereses de la Religión y de la Patria exijan una acción común"²³⁹

²³⁹ "Afirmaciones", *Gaceta de Cataluña* (d'ara en endavant per G.d.C.), nº 1 (1-III-1909). El toc antisemita, per exemple, nº 5 (7-IV-1909) quan afirma que els principals diaris europeus estan en mans jueves o que a França "el judaísmo domina por doquier". En el proper capítol discernirem una mica en aquest antisemitisme del qual la França sacesajada per l'escàndol Dreyfuss n'era un bon exemple.

Comparat amb d'altres casos de l'Estat espanyol com pot ser el de Santander, el rotatiu catòlic barceloní apareix més tardanament. Però a nivell estatal, si prenem com a referència el famós *El Debate* creat per Angel Herrera el 1910, és força primigeni. En tot cas caldria equilibrar molt la balança. Per part de la historiografia espanyola, hi ha una gran tendència a fixar-se de manera excessiva en les publicacions editades a Madrid. D'aquí que, malauradament, ha estat molt habitual parlar d'un fracàs de la premsa catòlica espanyola pel fracàs d'altres capçaleres (el cas de *El Universo* el 1899)²⁴⁰. En canvi, se sol oblidar l'impacte global (identitari, polític, ideològic...) que, tot i limitat pel temps i el marc local, tinguessin altres periòdics (i no només diaris) en el seu municipi concret.

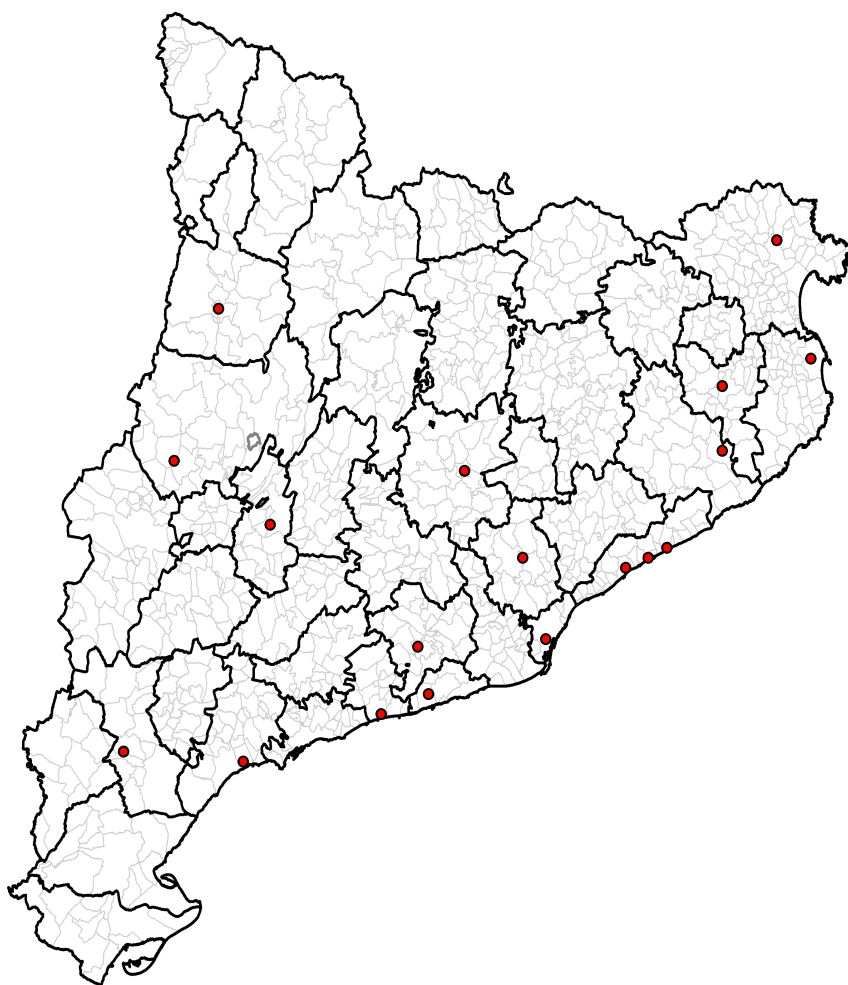
A més de tota referència periodística, cal destacar que el C.D.S no és només una simple entitat barcelonina. Potser perquè pensa en envejosos objectius polítics, aquella associació catòlica aspira a desbordar els estrictes límits de la capital catalana per estendre's arreu del Principat. En les seves memòries el Comitè afirmarà, molt pomposament, que és arreu del Principat. Entre d'altres localitats afimen tenir delegació a Sabadell, Manresa, Mataró, Arenys de Mar, Tremp, Vilafranca del Penedés, Vilanova, Cervera, Canet de Mar, Mora d'Ebre, Torroella de Montgrí, St. Feliu de Llobregat, Caldes (no especifica quina, però), Girona, Balaguer... En total, quaranta-sis si fem cas a les seves afirmacions, segons dades del 1911²⁴¹. Tot i així hem d'agafar molt amb pinces aquestes asseveracions que deuen respondre a un criteri del tot propagandístic. Sí que tinc referència periodística per a quatre delegacions, dues d'elles localitzades al Maresme (Arenys de Mar i Canet de Mar) i les altres dues fora d'ella (Cambrils al Baix Camp i Calafell al Baix Penedès. Fora d'elles, malauradament no he trobat cap altre referència a d'altres fonts, ni que siguin locals. Un diari conservador com era la *Revista de Sabadell*, dirigit per Manuel Ribot i Serra (1859-1925), per exemple, en cap moment fa referència a cap

²⁴⁰ En aquest cas, vid., José Andrés Gallego, *La Iglesia en...*, op.cit., pp. 209-219. Feliciano Montero García, *El Movimiento Católico...*, op.cit., pp. 90-98

²⁴¹ Les localitats esmentades pel C.D.S. a les seves Memòries: *¿Para qué sirve el Comité de Defensa Social*, 1908, op.cit., pp. 20-21, *Dos años de acción católica en Barcelona*, op.cit., 1910, pàg. 18 i *¡Por la Religión y por la Patria! Dos años de labor del Comité de Defensa Social. Memoria leída en la Asamblea General celebrada el 31 de diciembre de 1911 por el secretario...*, Barcelona, 1913. El 1908 el nombre de representacions locals del Comitè a Catalunya ascendia a 26, un any després ascendien a 36 i el 1911 ja serien 43, sempre donant com a certes aquestes xifres.

representació d'aquesta entitat. El mateix passa amb Torroella o Girona de les quals no he trobat cap tipus de notícia, sia documental, periodística o arxivística²⁴². En un cas o en un altre, és evident que el Comitè dirigit per Luis de Dalmases ha superat les seves fronteres barcelonines, la qual cosa dona a entendre les seves ambicions. És per això que, tot i la gran mancança de dades, prefereixo situar aquestes localitats en el següent mapa ni que sigui tan sols a títol indicatiu.

MAPA II DELEGACIONS DEL C.D.S 1911

²⁴² Per a Arenys, Calafell, Cambrils i Canet de Mar, *D.d.B.*, nº 201 (230-VII-1907), ed. matí, nº 2 (2-I-1908), ed. matí i nº 157, de 5 juny de l'any, ed. matí, respectivament. Pel que fa a associacions gironines, vid. Pere SOLÀ I GUSSINYER, *Cultura popular, educació i societat al nord-est català (1887-1959)*. Assaig sobre les bases culturals i educatives de la Catalunya rural contemporània, Barcelona/ Girona, Universitat Autònoma de Barcelona/ Col·legi Universitari, 1983. Més recentment, Mª Àngels Pujol Gonzalo, *Associacionisme i vida política....*, op.cit. A l'Arxiu del Govern Civil de Girona (a A.H.G.) tampoc hi ha cap referència.

Si per uns moments considerem tot el que hem dit, des de la presència territorial del Comitè fins els seus vincles a diverses associacions (Centre Moral de Gràcia, l'Acció Social Popular o el Centre Monàrquic Cosnervador) passant pels ajuts econòmics a diverses parròquies barcelonines, o una mica més enllà en el temps, la seva presència a diversos actes patrocinats des del Bisbat (cosa que veurem en el proper capítol), no hi cap dubte que el Comitè pot qualificar-se com una entitat aranya. Sinó es vol dir així, diguem-ne global. És a dir, amb aquests vincles i d'altres l'entitat catòlica teixeix una sèrie de relacions que permeten situar-la com un centre organitzatiu amb ell com a centre. És força plausible pensar que gràcies a això l'Acció Social pogués veure en la primera associació de totes un apreciable comodí. Mentre que l'entitat fundada pel pare G. Palau aportaria al Comitè un discurs social de gran importància, aquest alhora li proporcionaria un apreciable coixí territorial que li permetria fer arribar arreu del Principat els seus projectes i missatges.

L'organització tentacular de l'entitat presidida per L. de Dalmases s'estén més enllà del Principat i bàsicament cap a tres capitals: Madrid, València i Ciutat de Mallorca. Amb aquestes el C.D.S barceloní mantindrà bones relacions dibuixant d'aquesta manera un triangle simètric. Amb Madrid òbviament per la seva condició de seu governamental i així poder negociar directament amb els cercles de poder. Amb València de ben segur per la seva antiguitat (neix el 1901) com, en especial, per la presència del blasquisme al consistori que amenaçava un model de societat i de religiositat. De fet, el catedràtic de dret, senador i un dels impulsors de la Lliga de la ciutat del Túria, Rafael Rodríguez de Cepeda, participa públicament en molts dels actes propagandístics que celebra el Comitè. Finament, amb la capital de les illes per les seves bones relacions amb la jerarquia eclesiàstica, una estesa influència en l'entramat associatiu catòlic mallorquí i per ser la circumscripció electoral de Maura on gaudia d'un fort entramat caciquil. Si es deixa de banda o no les altres Lligues catòliques com poden ser les de Sevilla o de Saragossa és una cosa que no podem afirmar de cap manera. En tot cas, si en van haver-hi eren menors, probablement per la seva poca influència política a nivell estatal. Els estudis fets per exemple d'aquestes darrereres entitats només parlen d'elles mateixes o de les seves relacions amb la capital espanyola però malauradament no fan cap referència

als contractes entre elles mateixes, previsiblement per la seva poca influència política a nivell estatal. Però de contactes entre elles en van haver-hi, almenys cap el 1913. Per aquella data el C.D.S. barceloní actuava com a organitzador d'una trobada de la qual neixia un comitè organitzador presidit pel president de l'entitat homònima madrilenya, Luis Bahía. A més, hi eren el ja esmentat Rodríguez de Cepeda per València, i finalment el mateix cap de l'entitat amfitriona²⁴³. En fi, diferents temptatives geogràfiques, d'organització i participació política catòliques que se succeeixen simultàniament entre les quals sembla força clar que el C.D.S barceloní jugava una certa ascendència, no d'origens però sí política. Tant que, com s'ha pogut veure, era capaç d'articular tota una alternativa política, cosa la qual tindrem oportunitat de tractar en el proper capítol.

En fi, resumint, si hom hagués d'atribuir de manera temptativa alguns adjectius per tal de caracteritzar el C.D.S el llistat seria una mica llarg. En primer lloc, no hi ha dubte que és una entitat ben sòlida en tres aspectes. El primer, i ben significatiu és l'econòmic ja que té la capacitat d'ajudar financerament algunes parròquies barcelonines. És clar que una altra cosa seria la font d'aquests ingressos, que ara com ara se'ns escapa, malauradament. També és sòlid territorialment ja que, independentment que pogués ser a tots aquells municipis que déiem abans, sí podia tenir-hi algun tipus d'influència. I sinó és per la seva presència arreu del Principat sí ho és per la seva influència fora d'ell. I en tercer lloc és sòlid per la seva capacitat de tenir bones relacions amb la jerarquia eclesiàstica (com a mínim la barcelonina) o per la presència de diversos dels seus socis a diferents entitats religioses. De la solidesa es dedueix la segona gran característica com és el dinamisme. La seva capacitat de convocar, organitzar, dirigir i en darrera instància capitalitzar en favor seu, tot els actes de propaganda catòlica que es realitzen durant la primera dècada del segle amb la presència dels seus dirigents, tant a dins com a fora de Catalunya. Si hom

²⁴³ *Dos años de labor...*, *op.cit.*, pàg. 22. Luis Bahía, de nom complert Luis Gonzaga Bahía Urrutia (1848-1943), advocat, diputat entre 1904-1905, i senador per la mateixa capital espanyola entre 1910-1911 i 1914-1915. Malauradament, encara ara no tenim cap estudi sobre el Comitè de Defensa Social madrileny, amb l'excepció del que fa molt de temps escrigué J. Andrés Gallego. Per no tenir, tampoc disposem d'alguna biografia sobre Rafael Rodríguez de Cepeda (1850-1918) fora del seu paper com a jurista. En aquest sentit, vid. Ana LLANO TORRES, "Rafael Rodríguez de Cepeda y Marqués: un filósofo del Derecho español del siglo XIX", *Anuario de Filosofía del Derecho*, XI, 1994, pp. 467-496. Pel que fa a les lligues catòliques de València, Sevilla i Saragossa i el comitè mallorquí em remeto a la bibliografia ja donada.

hagués de fer un llistat de tots aquells aplecs o mítings que organitza o en els qualshi col·labora el llistat seria llarguísim. Per esmentar-ne almenys un de tants serien els que es realitzen tant a Barcelona com a fora d'ella contra el projecte de llei d'associacions del govern liberal dels anys 1905/1906 o contra el discurs de Moret a Saragossa el novembre del 1908 (i que s'allarguen durant tot el primer trimestre de l'anys següent)²⁴⁴. I no en parlem quan es produeixi tot el debat sobre el projecte de cultura del consistori barceloní el primer trimestre del mateix any en el qual, com veurem en el proper apartat.

Finalment, la tercera i darrera característica seria el seu gran afany totalitzador. Sinó es vol, dir així, aleshores diguem-ne ambició. L'hem vista quan el 1913 vol articular una entesa a nivell estatal, quan uns quants anys abans juga la carta de la Solidaritat Catòlica o amb les seves relacions amb l'A.S.P. Una cobdícia que, no cal dir, també li feia guanyar enemistats o, més greument que tingués dificultats a l'hora de realitzar aquests propòsits. Li passa amb la Lliga per la Solidaritat i, amb l'entitat del pare Palau a l'hora de dirimir l'organització que havia de controlar el dispers entramat associatiu catòlic. Això es dedueix d'una carta que sota l'epígraf de "Particular y privada" li adreça el creador de l'A.S.P a C. Pareja amb data de 14 de maig 1908. La missiva és la resposta a una d'anterior amb la que el secretari del C.D.S, en la seva qualitat de president de l'Associació de la Romeria del Ram, convidava a l'A.S.P a participar en els seus actes. Tot i que extensa, cal reproduir la major part d'aquesta carta com a reflexe d'aquesta competència que sembla entaular-se entre el C.D.S i l'entitat del pare Palau:

"La invitación de V. (...) supone no conocer con precisión los fines de la Acción Social Popular ni su carácter de asociación general, no organización estrictamente personal ni los procedimientos de actuación de nuestro programa. Por lo mismo me explico que V. y tantísimos otros no se hayan inscrito todavía en sus listas de socios, siquiera con el mínimo de una peseta anual y el que no hayan divulgado la necesidad y trascendencia de nuestro organismo, con el cual, si los católicos activos lo comprendieran y abrazaran, se podría dar la batalla ofensiva y decisiva y la unión de los católicos en el terreno de la actividad católica y social en favor de la civilización cristiana y del mejoramiento y elevación de las clases populares sería un hecho.

²⁴⁴ Així, el Comitè celebra mitings a Manlleu, al Centre Moral de Gràcia, Patronat Obrer del Poble Nou, Sta. Eulàlia de Vilapiscina, Monistrol.... G.d.C, nº 1, 3 i 4 dels dies 11, 24 i 31 març 1909.

*Desde el momento en que un socio de la A.S.P figure en esa laudable asociación piadosa, ya nuestra institución está representada en la de Vdes., no nominalmente ni oficialmente, sino activa y prácticamente. **A eso tiende la A.S.P, á que sin ingerencias y sin trabas de ningún género, coadyuve por medio de sus socios, individualmente tomados, a los fines particulares propios de cada asociación. La A.S.P es una asociación de carácter general, de organización estrictamente personal para la actuación del orden social cristiano y para promover la civilización católica llamando al trabajo á todos los hombres**".²⁴⁵*

És una dura resposta, sevgurament ben sincerfa i elaborada des de la desconfiança i rivalitat més profunda entre ambdues entitats. En funció d'això no seria cap gran disbarat considerar que la defenestració final de Gabriel Palau el 1916 es pogués deure, entre moltes d'altres raons, a una carrera competitiva entre l'A.S.P i el C.D.S per veure qui dirigeix el moviment social catòlic i les seves organitzacions.

2 EL PROJECTE DE CULTURA.-

D'entre tots els elements que constituïen aquella mena de matrimoni entre l'Església i l'Estat, de ben segur l'ensenyament és l'element d'intercanvi més important de tots. Amb la seva cessió ambdues institucions aconseguien la subordinació total dels sectors més desvalguts de la població. D'ara en endavant l'Església construirà escoles per a la formació íntegra dels fills de les classes dominants. A principis d'aquest llarg capítol hem tingut l'oportunitat de veure com els membres del Centre Monàrquic Conservador han estat educats bé als jesuïtes, bé als escolapis entre els ordes religiosos més importants de tots. A partir del nou segle, a redós de totes les transformacions endegades per la II Revolució Industrial, l'ensenyament es converteix per tothom, des del sindicalisme obrer fins els catòlics, passant pels republicans i els anarcosindicalistes, en el principal camp de batalla. D'ara en endavant, tot centre catòlic, tot patronat obrer, tota congregació religiosa disposarà de la seva pròpia escola. I més quan l'escola moderna de Ferrer i Guàrdia esdevingui cada cop més una seriosa amenaça al control social i ideològic de l'Església. La seva obsessió a partir de principis de la vintena centúria serà la recerca d'una unió

²⁴⁵ Subratlat en l'original, el negreta és meu. Al respecte, Fons Pareja (Badalona).

mística entre classes socials. L'incombustible Ramon Albó, tot usant un llenguatge paternalista, és qui millor expressa aquestes pretensions: "y ellos [els nens], *más alegres que nunca y radiantes como un ángel, extenderán sus bracitos, darán uno a sus padres y otro a sus protectores, acercarán los brazos y unirán sus manos y entonces estrecharán a unos y a otros en amoroso abrazo*"²⁴⁶.

No ens ha d'estranyar gens que sigui dins aquest marc on calgui situar l'ampla i intensa discussió que suscitarà el projecte de pressupost de Cultura durant bona part del 1908. Inspirat en principis pedagògics moderns i rupturistes per a l'època, alguns d'ells hereus del krausisme d'un Hermenegildo Giner de los Rios i Luis Zulueta, la proposta de pressupost és presentat al consistori barceloní el febrer del mateix²⁴⁷. A partir d'aquest moment les passions s'aixecaran a banda i banda del ventall polític de l'època, tant a la capital catalana com a l'espanyola. A Madrid un dels dirigents d'un fraccionat partit liberal i futur cap de govern, José Canalejas, interpel·la el ministre d'Instrucció Pública al Congrés dels Diputats sobre la capacitat legal dels ajuntaments per actuar en l'ensenyament, la neutralitat religiosa i l'ús del català a les aules²⁴⁸. A Barcelona prenen posicions els principals rotatius que s'hi publiquen seguint llurs directius ideològiques, òbviament. Els diaris monàrquics com *La Vanguardia* o el *Brusi* es manifesten contraris al projecte de cultura. Els diaris republicans (*La Publicidad*, *El Diluvio* i *El Poble Català*) a favor. Per a tots ells, el projecte de cultura és una gran oportunitat caiguda del cel i ràpidament s'afanyaran en aprofitar-la a fons. És el

²⁴⁶ Ramon ALBÓ Y MARTÍ, *La caridad. Su acción y organización en Barcelona*, Barcelona, 1901, pp. 259-260. El pes eclesiàstic en l'educació, en l'esmentat llibre de Ramon Albó i la seva continuació escrita tretze anys després, *Barcelona caritativa, benéfica y social*, Barcelona, 1914, dos volums. També a Ana YETANO, *La enseñanza religiosa en la España de la Restauración (1900-1920)*, Barcelona, 1988 (Col. "Historia, Ideas y Textos", 14). Sobre l'ensenyament en general, Pere SOLÀ I GUSSINYER, *Educació i societat a Catalunya. Una sinopsi històrica*, Lleida/Vic, Pagès Editor/ Eumo Editorial, 2010 (Biblioteca d'Història de Catalunya, 12).

²⁴⁷ Sobre el pressupost extraordinari de cultura, Alfred PÉREZ-BASTARDAS, "El Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908: entre Solidaritat Municipal i Solidaritat Catalana", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, nº XIX, 2008, pp. 71-84; Raquel de la ARADA ACEBES, "El pressupost de cultura de l'Ajuntament de Barcelona de 1908: un referent pedagògic", *Temps d'Educació*, nº 34, 2008, pp. 241-250. No pit faltar el clàssic Joaquim de CAMPS I ARBOIX, *El pressupost de cultura 1908. Problema d'actualitat*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1974 (Episodis de la Història, 189). Cal recordar que per aquells anys Hermenegildo Giner i Luis de Zulueta eren regidors de Barcelona. Pere Corominas, que fou un dels participants en la redacció de l'esmentat projecte reproduïx la seva part: Pere Corominas, *De la Soiaritat al Catorze d'Abril. Segon colom del Diaris i Records de...*, Barcelona, Curial, 1976, (Col. La Mata de Jonc, 1974, pp.20-40).

²⁴⁸ *D.S.C.*, nº 201 (6-V-1908), pp. 6.244-6.253 i nº 203 (9-V-1908), pp. 6.303-6.3012. Serà l'ús de la llengua en actes públics el que aixecarà suspicàcies en el Madrid periodístic. En general, vid. Josep GRAU, *La Lliga Regionalista i la llengua catalana (1901-1924)*, Barcelona. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006, pp. 213-217.

cas del catòlics del Comitè de Defensa Social, anant del bracet amb els conservadors dinàstics, tot somiant en la seva ideada Solidaritat. Els republicans lerrouxistes també hi fiquen collarada per tal d'erigir-se pràcticament en els únics representants de la classe obrera. No és cap coincidència que sigui aquest any quan es constitueixi el Partit Republicà radical i que tota delegació seva disposi, entre d'altres, d'una escola. Finalment, els regionalistes tampoc queden endarrerits tot buscant ser el principal i únic interlocutor del catalanisme polític. I no cal dir al C.M.C que els permetrà sortir a la llum pública després d'un llarg període de somnolència per raons internes prou conegudes per nosaltres. En aquesta secció, més que constatar l'ús que tothom farà d'aquesta proposta educativa en un marc general protagonitzat per aquell "*deslinde de campos*" tan comentat, pretenc remarcar com aquest contribuirà a posar els fonaments de la tan pregonada Solidaritat Catòlica. Dit d'una altra manera, aquella proposició permet iniciar un paulatí camí d'apropament entre regionalistes i el bloc format per dinàstics i catòlics vinculats al C.D.S. Per tal d'aconseguir aquest objectiu, cal trencar definitivament amb una Solidaritat Catalana que per a la Lliga és tota una nosa. De fet, la vella entesa catalanista del 1906 estava en franca decadència des de la presentació parlamentària del projecte d'administració local que, curiosament, s'estava discutint al Congrés dels Diputats espanyol.

El primer en donar el tret de sortida curiosament és l'entitat conservadora barcelonina tot expressant la seva inquietud pel projecte de pressupost. Immediatament se l'hi afegeix el cardenal Casañas tot definint aquella proposta com l'atemptat més flagrant i directe que hom podia cometre contra l'Església i la religió amb la finalitat de destruir-les²⁴⁹. El mateix mes de març la Junta Diocesana de Defensa dels Interesos Catòlics, autoproclamada portaveu de 75 entitats, publica un manifest qualificant el projecte d'anticivilitzat i de crim de "*lesa infancia*". A l'abril la campanya continua explotant-se paral·lelament a la seva discussió al ple municipal. La Junta Diocesana, que com ja sabem integra en el

²⁴⁹ *D.d.B.*, nº 54, (23-II-1908), pàg. 2.388. L'actitud del Bisbe de Barcelona, el Cardenal Casañas, a *Carta Pastoral del Il·lm. y Rdm. Sr. Cardenal Casañas Obispo de Barcelona sobre las Escuelas de Estudio Populares que proyecta el Excmo. Ayuntamiento de esta ciudad*, Barcelona, Impr. Subirana, 1908, publicat a *B.O.E.O.B.*, nº 141 (10-III-1908), pp. 113-128. Poc després li segueix el follet *Nuevas Instrucciones del Emimo y Rdo Sr.... sobre las escuelas neutras en religión proyectadas por el Excmo. Ayuntamiento de esta ciudad*, Barcelona, P. Riera y Sans, 1908, datat a 1 d'abril, precisament dues setmanes abans de la celebració dels mítings al Teatre Tivoli i el Frontó Condal.

seu si personalitats provinents del Comitè, el centre conservador, el Cercle Tradicionalista i el Cercle Regionalista de St. Jordi, de filiació carlista, convoca tot el món catòlic als mítings d'abril del Teatre Tívoli i del Frontó Comtal. Segons dades donades pels mateixos organitzadors, per al primer míting s'hi afageixen unes 130 entitats religioses barcelonines. Entre les més conegudes hi trobem el Patronat Obrer de St. Josep, l'Acadèmia Calassància, l'Ateneu St. Lluís Gonzaga de St. Andreu, el del Clot i el d'Horta, els Apostolat de l'Oració de diferents parròquies, les Conferències de St. Vicenç de Paül, el Centre Moral Instructiu de Gràcia..., fins un total de 130, només per la capital catalana. Entre tots dos actes, intervenen José Parellada en representació de la Junta Diocesana; Jaime Trabal, Juan Burgada i José Milà y Pi, pels conservadors; Luis Argemí, diputat provincial, i Miquel Junyent, diputat a Corts per Vic, pels carlins; i finalment, la inevitable figura de Cayetano Pareja en nom del Comitè. Tots ells, independentment de quin moment o altre parlen, incideixen en el mateix aspecte que ja denuncià el Cardenal Casañas: el pressupost de cultura encarna un atac directe i indiscriminat a l'Església des d'un Ajuntament que qualifiquen com un instrument de la maçoneria francesa. Probablement el més expressiu de tots és Milà y Pi tot exhortant a una aliança catòlica que sintetitza en el lema de "*Por Dios y por la Patria*". Per cert, un lema insistentment recordat sempre per Teodor Baró, que ara tornava a utilitzar per titular un dels seus tradicionals articles dominicals adherint-se als mítings, i que el Comitè no trigarà a fer-se seu.

A més dels conferenciants, en un o en l'altre acte trobem personalitats com José Monegal, Benet y Colom, Eusebio Díaz, J. Trias y Giró, els carlins Duc de Solferino i Erasmo de Janer.²⁵⁰ A més, com es pot veure, el C.M.C juga un paper força important en aquesta mobilització catòlica. Al cap i a la fi, molts dels seus membres són també en el C.D.S o a d'altres associacions afins. Són individus tan coneguts com Gustavo Peyra, Alvaro Mª Camín, Alfonso Ortiz de la Torre o el del també conservador Antonio Goytisolo. Tots ells membres del Comitè.

²⁵⁰ El manifest de la Junta Diocesana, *D.d.B.*, nº 68 (8-III-1908), pp. 3.012-3.013. La xifra de 130 associacions adherides la proporciona Rafael Vallet que actua de secretari del míting. Afageix que 200 entitats més, totes elles de fora de la capital catalana, s'han adherit al míting del Teatre Tívoli, on parla Milà y Pi: *ibid.*, nº 104, de 13 d'abril, pp. 4.590-4.593. També *L.V.C.*, nº 3.224, del mateix dia, ed. matí, pàg. 1. El reguitzell d'adhesions a aquest acte, a nº 98, 99 i 100, dels dies 7, 8 i 9. L'article de Baró, nº 103 de 12 d'abril, pp. 4.547-4.548. El segon míting, el del Frontó Comtal, *D.d.B.*, nº 114, de 23 d'abril, ed. matí, nº 111 de 20 d'abril, també *L.V.C.*, nº 3.230, de la mateixa data, ed. matí.

Emilio Vidal-Ribas és president del patronat antituberculós. Cosme Parpal, Carlos Ziegler y Negrevernís, Joaquin Le Monnier, Joaquín Mª de Nadal (aquests dos, de la Joventut Conservadora) pertanyen l'Acadèmia Calassància i molt probablement també al C.D.S. Potser Jaime Trabal és el més actiu de tots. A més de presidir l'Acadèmia Calassància o ser a la junta directiva del C.M.C., pertany a la Junta Diocesana d'Interessos Catòlics, presideix el Centre Moral i Congregació de St. Lluís Gonçaga de la parròquia de St. Francesc de Paüla i és vocal a la Junta Directiva de la Casa de la Caritat. Uns altres personatges dinàstics tan o més o coneguts com són Jaime Mans, Eusebio Diaz, Sergio Singla y Guillermo de Boladeres, podrien ser amb molta probabilitat uns altres casos de doble militància, tot i que ara com ara no es pot assegurar amb exactitud²⁵¹.

La llista quedaria del tot escapçada si ens aturéssim aquí car també apareixen els regionalistes Narcís Pla i Deniel, Leonci Soler i Marc, Bertran i Musitu, els germans Ramon o Francesc Albó, el marquès de Camps o el conegut arquitecte Puig i Cadafalch. Un bon senyal que el partit de Prat i de Cambó ha iniciat un decidit procés d'apropament als conservadors dinàstics del qual el Congrés de Diputats espanyol n'era un bon testimoni i més arran del desacord públic entre Sunyol i Cambó a propòsit del vot corporatiu que contemplava el projecte de reforma local maurista del tot assumit per la Lliga. Per al partit regionalista era urgent desempallegar-se d'aquella vella solidaritat. Un any després del debat entorn del projecte, l'advocat regionalista Francesc de P. Maspons i Anglès recordava una reunió en la qual assistia un regidor lerrouxista on un membre del Comitè de Defensa Social, del qual no diu el seu nom, afirmava que cercaven l'enfonsament polític de la Lliga²⁵². Si aquestes afirmacions són certes o no, és difícil de saber. En tot cas revela que tant al partit regionalista com l'entitat catòlico-conservadora els interessava trobar una excusa i aquesta era el projecte de cultura. Més concretament, la Lliga veurà en

²⁵¹ Emilio Vidal-Ribas com a president del patronat antituberculós a *D.d.B.*, n° 334 (29-XI-1908), pp. 14.062-14.063. La pertanyença de Cosme Parpal i d'altres a l'Acadèmia Calassància, als diferents números de la revista del mateix títol. J. Trabal, residnet del Centre Moral i Congregació de Sant Lluís Gonçaga, a n° 346, d'onze desembre del mateix any, ed. matí, pàg.14.588. La seva condició de vocal de la Junta de Govern de la Casa de la Caritat, n° 29, de 29 gener 1909, ed. tarde, pàg. 12.703.

²⁵² "L'enfonsament del pressupost és l'enfonsament de la Lliga: això és lo que volem y lo que'ns convé", diu textualment. "L'actitut del Comitè", *L.V.C.*, n° 3.601, (28-IV-1909), ed. vespre.

les bases quarta i cinquena del projecte de pressupost (coeducació dels dos sexes i una hora de religió setmanals a aquells nens que voluntàriament l'escollissin) el seu filó. I això malgrat que dos dels seus regidors (Pere Rahola i Francesc Puig i Alfonso) havien col·laborat en la redacció del projecte de pressupost, o que el mateix Prat de la Riba en fons coneixedor. Pel camí oblidaven les demandes que un Puig i Cadafalch havia fet al mateix parlament espanyol defensant l'ensenyament en català o que alguns anys abans els regidors de la Lliga haguessin fet el mateix a les escoles privades subvencionades pel consistori barceloní. Potser per la necessitat imperiosa de justificar el seu viratge, alguns dels personatges tot just esmentats s'afanyaran en fer públiques les seves matisacions o objeccions. La primera mostra seria un article que, tot i signat pel regidor regionalista i un dels redactors del projecte, Francesc Puig i Alonso, el veritable autor seria Prat de de la Riba. En el redactat, l'autor (ara com ara, sigui qui sigui), s'espolsa tota possible responsabilitat. Si al capdavant de tot, afirma, figuren els republicans, és perquè *“ab la seva passivitat, ab l'incumpliment dels seus devers cívichs, varen deixar elegir més de 30 regidors republicans y molt especialment d'aquells catòlichs que per odi a Catalunya, o per odi als catalanistes (de tot hi va haver, com de tot hi hà en el cas d'ara), varen anar a votar les candidatures republicanes”*²⁵³. Com es pot veure, una clara exhortació a una entesa entre regionalistes i catòlico-conservadors. Dit d'una altra manera, la Solidaritat Catalana ha de ser substituïda per una altra. Per fer-ho, el trencament ha de ser paulatí, de manera calculada i lenta. Calia preparar el terreny per després, amb el temps, rompre amb la primera solidaritat de totes. Potser per això, l'article no el signa Prat sinó que amaga la seva personalitat. Així, el dirigent de la Lliga podia expressar-se amb més llibertat. Potser per això el que havia de ser un article sota el títol de “Per la Cultura” no arribà a veure mai la llum. El text era una defensa del pressupost per tal de construir la famosa “Catalunya endins” que propugnava el polític de Castellterçol: *“mentre els polítics parlamentaris defensen allí dalt les fronteres de la nostra influència dintre d'Espanya, nosaltres aquí tranquils,*

²⁵³ “La meva conducta en lo del Pressupost de Cultura”, *Obra Completa, op.cit.*, pp. 382-385, Aparegut inicialment a L.V.C., nº 3.212 (1-IV-1908), ed. matí. Citat per Francesc Xavier SANTAMARIA BALAGUER, *Prat de la Riba i la institucionalització d'un model de cultura catalana: l'obra cultural i pedagògica*, Tesi Doctoral inèdita, Facultat de Psicologia, Ciències de l'Educació i de l'Esport Blanquerna, Universitat Ramon Llull, Febrer de 2010, pàg. 1.061.

assossegada la terra amb aquesta unanimitat de Catalunya, anem posant les bases de la restauració de la nostra Cultura". Per això, conclouïa, el projecte era una "gran acció educadora"²⁵⁴.

En tot cas, aquell article inèdit obria la veda de tot un reguitzell d'articles que aniran apareixent a *La Veü...* amb la clara finalitat de justificar el trencament de la Solidaritat. A l'endemà de l'article atribuït a Puig i Alonso, el també regidor Francesc Maspons i Anglasesell començava una sèrie de cinc articles donant arguments contraris al projecte de cultura. Poc després li seguia Narcís Pla i Deniel, en aquell moment regidor regionalista i germà del cardenal i futur bisbe de Barcelona, Enrique. Finalment, per aquelles mateixes dates, Prat de la Riba trenca el seu silenci periodístic explícit i apareixen dos articles seus al mateix rotatiu. En aquestes dues col·laboracions, el dirigent regionalista critica subtilment l'actitud de la Junta Diocesana demanant la suspensió del pressupost ja que, afirma, cal diferenciar entre creació d'escoles i el paper de la religió en l'ensenyament. La solució, per a ell, és el projecte d'administració local de Maura en tant que concedeix autonomia municipal. En fi, més aviat el projecte municipal de cultura és l'excusa ideal que troba Prat per defensar l'apropament de la Lliga al dirigent conservador espanyol²⁵⁵. I qui diu Prat diu tots els altres que han participat activament en aquells mítings.

Per a tots ells el pressupost de cultura ha estat el seu peculiar "Affaire Dreyfus" que necessitaven per poder mobilitzar l'opinió pública catòlica i conservadora en favor seu. A França l'escàndol de l'oficial acusat d'espionatge a favor dels alemanys havia permès tot un procés de confluència de la dreta catòlica, nacionalista i monàrquica que havia confluït en la creació de l'Acció Francesa. Aquí s'intenta fer el mateix utilitzant la religió i el nacionalisme espanyol com els dos principals elements unificadors d'un sector ideològic inicialment dispers. La religió perquè, com a sistema de creences que és, proporciona una forma d'entendre el món, una seguretat mental immediata interioritzable per l'individu i que alhora li atorga unes regles de conducta i

²⁵⁴ *Ibid.*, pp. 381-382.

²⁵⁵ Per parts: els articles de Maspons i Anglasesell a *L.V.C.*, nº 3.213, 3.218, 3.220 i 3.221 dels dies 2, 7, 9 i 10 d'abril. Narcís Pla i Deniel en publicarà tan sols dos (nº 3.334 i 3.235, de 24 i 25 d'abril, i no pas el dia 21 com erròniament afirmen els editors de l'*Obra Completa* de Prat (*op.cit.*, nota 5, pàg. 382). Finalment els dos darrers articles del dirigent de la Lliga (el segon publicat utilitzant només les inicials del seu nom complet), "L'apleació a Barcelona" i "Glosa autèntica", nº 3.241 i 3.245 d'1 i 5 d'abril, també a *Obra Completa*, *ibid.*, pp. 385-388 i 388-389, respectivament.

d'actuació. Seguint aquest fil, en un panorama social encrespat on l'anticlericalisme proporciona elements d'identificació i d'actuació per als sectors obrers, vehiculat pel republicanisme radical lerrouxista, la defensa de la religió catòlica pot tenir la mateixa utilitat per als sectors benpensants de la societat catalana de l'època. El projecte de cultura, ben utilitzat, podria ser aquell instrument adient que dugués ineludiblement a la formació d'aquella contrasolidaritat de classe. A més, la utilització de l'element religiós obria la possibilitat de trobar uns ponts de contacte amb l'anomenada "dreta regionalista" basades en unes formes de relació més simples i naturals que permetessin superar la divisió que la Solidaritat havia significat per al catolicisme català²⁵⁶. I tot això basat en el suport que li proporcionava el Brusi probablement mogut per la seva difícil supervivència econòmica iniciada amb la sortida de Sans Oliver. Ja fa algun temps Massot i Muntaner va insinuar que el vell diari depenia de l'ajut que li prestés el president del Consell de Ministres, tot i que no especificava de quin tipus d'ajut es tractava²⁵⁷. Crec que és en aquest sentit on cal situar tant el ja comentat viatge del Rei a Barcelona el març del 1908 com, en especial, el relleu de Benet y Colom en favor de Boladeras al capdavant de la direcció dels conservadors barcelonins.

3. EL CAMÍ CAP A LA CONTRASOLIDARITAT.-

Conta la mitologia egípcia que Osiris, primer rei fundador del país del Nil, fou assassinat pel seu germà Seth i posteriorment esquarterat per evitar que ressuscités. La muller d'Osiris, i alhora germana seva, Isis, procedirà a recollir les diferents parts del cadàver del seu marit. Un cop recreat, Isis concebrà un fill pòstum, Horus. El mite té diverses finalitats: el bon governant, la mort com un trànsit per a una nova vida o la lluita entre el bé i el mal, l'ordre i el desordre. Aquest últim significat pot ser aplicat a l'hora d'entendre la lectura que medis catòlics i conservadors faran de la Solidaritat, potser pel seu trasfons religiós compartit òbviament pel cristianisme.

²⁵⁶ En un cas molt semblant al suggerit per Rudy Koshar en el seu estudi sobre Alemanya ("Cult of Associations? The Lower Middle Classes in Weimar Germany", a *Splintered Classes. Politics and Lower Middle Classes in Interwar Europe*, New York, Holmes & Meier, 1990, pp. 37-38), citat per Antonio Fco. CANALES, "Catalanisme, nacionalisme" *op.cit.*, pp. 159-160.

²⁵⁷ Josep Massot i Muntaner, "Gaietà Soler i...", *op.cit.*, pàg. 112.

Si Ossiris és recreat com si d'un gran puzzle es tractés, ara m'atreviré a fer una cosa semblant però d'una manera més modesta amb bona part del que s'ha anat veient fins ara. Al llarg d'aquest capítol hem vist diferents elements actors i elements (solidaritats, catolicisme, entramats i vincles associatius...). que han viatjat des del rebuig explícit a la Solidaritat a idear-ne una de nova. Cap a les vigílies de l'esclat de la Setmana Tràgica la proposta contrasolidària ja no és un simple esquema teòric sinó una cosa real, no del tot acabada encara però almenys sí realitzada.

Aquest apartat s'estructurarà entorn de tres seccions. La primera de totes versarà sobre la progressiva integració de la Lliga en aquell projecte un cop hom descobreix que el partit regionalista ja no és tan perillós com inicialment pensaven alguns dirigents dinàstics. En segon lloc s'analitzarà com aquella contrasolidaritat implica assumir un nacionalisme espanyol en contraposició a la primera solidaritat de totes, la catalana. Finalment, per acabar es veurà com el maig del 1909 es presenta en públic una candidatura electoral que aspira a ser l'embrió definitiu de la tan anhelada i esperada contrasolidaritat. Per tant, tot aquest apartat no deixa de ser sinó que la conclusió de tot el que hem anat dient durant aquest llarg capítol.

3.1 *Una Solidaritat conservadora.*-

Anteriorment en l'apartat dedicat al projecte de cultura del consistori barceloní hem pogut constatar que aquell ha estat el camí escollit pels regionalistes i catòlico-conservadors a l'hora d'iniciar un progressiu apropament. En aquest propòsit no estaven pas sols. Pel camí els hi havia aparegut un nou aliat ara de la mà de l'incombustible Teodoro Baró des de les pàgines d'un vell i decadent *Diario de Barcelona*. Durant els dos anys i escaig de durada del govern Maura, marcats pel progressiu apropament entre el polític mallorquí i la Lliga utilitzant el projecte de llei d'administració local com a esquer²⁵⁸, les pàgines del

²⁵⁸ Del projecte se n'ha parlat molt i en algun moment hom l'ha volgut presentar com una evidència més d'un Maura demòcrata que tot sol s'enfronta a un entramat caciquil reaci a tot tipus de reforma. És l'error en el qual cau Mª Jesús González *El universo consenador...*, *op.cit*, capítol III, pp. 129-175. Un afany democratitzador el del polític que l'autora sintetitza dins l'expressió d'un model de socialització política i de nacionalització d'Espanya. Amb la seva qualificació de "demòcrata" i "liberal" que Mª Jesús González otorga a Maura, el que fa és recollir una tradició historiogràfica que ja s'havia expressat en termes semblants. Vid., Javier TUSELL, *Antonio Maura...*, *op.cit*; Mercedes CABRERA, "El conservadurismo maurista en la Restauración. Los límites de la "revolución desde arriba" a José Luis GARCÍA DELGADO (coord.)/ Manuel TUÑÓN DE LARA (dir.), *La España de la Restauración : política, economía, legislación y cultura : I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España*, Madrid, Siglo XX Editores, 1985, pp. 55-70. Des de la historiografia franquista, el polifacètic José Mª García Escudero acudava

rotatiu barceloní s'omplen d'exhortacions constants a la mobilització política conservadora. Això sí, en un *in crescendo* rítmic que no té aturador. Primerament ha estat una tímida recomenació al vot pocs dies abans de les eleccions legislatives del 21 d'abril empesos pel ressò de l'atemptat contra Cambó "*para librarnos del lerrouxismo y después ya hablaremos*"²⁵⁹. Després són les reproduccions dels discursos parlamentaris, de Raimon D'Abadal. El discurs de resposta al missatge de la Corona pronunciat per Amadeu Hurtado en representació del grup solidari és definit com a "*espejo de patriotismo*". Arran del primer diàleg parlamentari entre Maura i Cambó de finals d'octubre, quan aquest ja s'ha recuperat completament de les ferides rebudes per l'atemptat d'Hostafrancs, el diari denota l'existència de sintonia entre ambdós líders polítics: "*si hay concordia, tenemos gobierno para rato, que es lo que deseamos, y orden para tiempo, que es lo que nos hace falta*". També es felicita obertament de l'actitud parlamentària dels diputats regionalistes que "*continúa siendo lo que esperábamos que fuese: patriótica, correcta y gubernamental*"²⁶⁰. En un altre moment afirma que la Solidaritat no ha nascut "*para ir a la revolución, sino para corregir, enmendar, mejorar; para romper trabas y quitar obstáculos, obtener para los municipios lo que les pertenece y para las regiones lo que es debido*". Més endavant escriu que "*para hacer la revolución de arriba el señor Maura tiene necesidad de los solidarios, ante quienes se abren dos caminos: o se ponen a habla con el Gobierno para obtener cuanto pueda obtenerse o se dejan arrastrar por los republicanos en cuyo caso se crea una situación defuerza, porque la crisis ha llegado a su periodo agudo y la solución es fatal. Y la solución depende en gran parte de nuestros diputados*". Són paraules molt semblants a a les que per aquells moments pronuncien altres dirigents conservadors com un Ossorio, un

Maura de manca de gallardia per no anar més endavant i com a "esperança frustrada" per a Espanya: *De Cánovas a la República*, Madrid, 1951, pp. 157-189. Sobre el projecte, vid. Javier TUSELL GÓMEZ/ Diego CHACÓN ORTIZ (col.), *La reforma de la administración local en España (1900-1936)*, Alcalá de Henarres/ Madrid, Instituto Nacional de Administración Local, 1987 (2ª ed.).

²⁵⁹ *D.d.B.*, nº 106, (16-IV-1907), ed. matí, citat per Borja de Riquer ("Les eleccions de la Solidaritat Catalana...", *op.cit.*) però sense citar l'origen. En termes molt semblants, *ibid.*, nº 103 i 110 de 13 i 20 d'abril. El consell degué ser secundat sense dubtar pels seus lectors ja que precisament són els districtes III i IV els que experimenten una major participació electoral i on els resultats a la Solidaritat són també els més favorables (*ibid.*). El *Diario...* no dubtarà en cap moment en veure la mà de Lerroux darrere l'atemptat (*ibid.*, nº 100 i 110 de 1o i 2o d'abril).

²⁶⁰ *Ibid.*, nº 304 (31-X-1907). Hi insisteix en nº 365, de 31 desembre. La qualificació de "*espejo del patriotismo*" donada a Hurtado, a nº 165, de 14 juny. El discurs d'Abadal és reproduït a nº 157, 158 i 159, de 6 a 8 juny, on hi veu punts de coincidència implícits amb el polític mallorquí nº 155, de 4 juny, ed. matí). Finalment, l'actitud del diputats regionalistes, "Las dos tendencias", nº 160, (9-VI-1907).

Canals, un Elías de Molins o, una mica més lluny geogràficament parlant el de César Silió, aleshores subsecretari d'educació²⁶¹. Perquè el contrari és la revolució, un fantasma que es veu imminent. Li ajuda el context, complexe i divers, i majoritàriament concentrat tot ell en un sol any com és el 1908. Per una banda la successió de bombes d'estranya procedència que sacseja els carrers de la capital catalana i desborda el governador civil al qual Maura sortirà en ajut seu amb el projecte de llei de terrorisme, immediatament contestat pels republicans amb la col·laboració dels liberals. Tots dos formaran l'anomenat bloc d'esquerres al qual s'hi afegiran immediatament els socialistes. En segon lloc, el regicidi de Lisboa de febrer del 1908 que accelerarà la caiguda d'una monarquia lusitana prou decadent²⁶². En tercer i per últim, la victòria electoral lerrouxista en les eleccions parcials convocades cap a mitjans de desembre del mateix any a causa de la defunció de Salmeron, amb l'ajut de la Lliga provocant la baixa d'Ildeons Sunyol i Emili Junoy. En el seu lloc presentaran la candidatura de Ramon Albó al costat de Jaume Cruells o de Francesc Layret, entre d'altres. La inclusió d'aquest conegut lletrat ben posicionat en l'entramat associatiu catòlic era la provatura d'una possible entesa amb els catòlico-conservadors. És una evidència més de l'ús oportunista que la Lliga ha fet del projecte de cultura. De fet, el C.D.S aconsellarà el vot a la candidatura com a mal menor perquè figura el nom de Ramon Albó. Això sí, és una recomanació força tardana, tan sols tres dies abans de la celebració dels comicis, la qual cosa suggereix que tot plegat no era gaire del seu gust, potser per la seva filiació regionalista. Curiosament, a l'entitat catòlica se li avança el *Brusi* a l'hora de donar suport a la presentació electoral del publicista i lletrat²⁶³. En fi, sigui d'una manera o altre, el resultat serà

²⁶¹ Com ja és habitual, per parts: la Solidaritat nascuda per la col·laboració a "La discusión del Proyecto de Ley de Administración Local", *ibid.*, nº 307 (3-XI-1907). Amb uns termes molt semblants, "El problema" (nº 314, 10-XI-1907), i "La segunda legislatura", nº 264 (20-IX-1908). La necessitat dels solidaris, a "Los diputados de la Solidaridad", nº 125 (5-V-1907). Finalment, Canals, *La cuestión catalana...*, *op.cit.* César Silió, *El Regionalismo en Castilla y el porvenir de España. Conferencia dada por...en el Fomento del Trabajo Nacional de Barcelona el día 11 de Junio de 1908*, Barcelona, Imp. Vda. de Domingo Casanovas, 1908.

²⁶² L'u de febrer són assassinats a la capital portuguesa el Rei, Carles I, i el seu fill, successor al tro, el príncep Lluís Felip. El seu germà menor, Manuel de Bragança sortirà ferit i poc després es convertirà en el darrer rei de Portugal per només dos anys (1908-1910). Hipólito GÓMEZ DE LA TORRE-J. SÁNCHEZ CERVELLÓ, *Portugal en el siglo XX*, Madrid, 1992. Teodoro Baró dedicà a aquests fets un dels seus tradicionals articles, "La tragedia de Lisboa", *ibid.*, nº 40 (9-II-1908), pp. 1.721-1.722.

²⁶³ . El suport del C.D.S., a *ibid.*, nº 347 (12-XII-1908), ed. tarde, pàg. 14.674 En canvi, el del degà de la premsa barcelonina està datat amb gairebé dues setmanes d'antelació: nº 337, de dos deembre, ed. matí, pàg. 14.186. El Comitè traspuia molt clarament que Ramon Albó no era gaire del seu gust quan a la seva memòria bianual no parla gaire d'aquella candidatura: *Dos años de acción católica...*, *op.cit.*, pàg. 10.

desigual, ja que si per una banda el candidat regionalista aconseguix l'escó parlamentari, els republicans radicals aconseguiran l'elecció del seus tres candidats²⁶⁴.

Gràcies a tots aquests fets ressenyats, Baró construeix el seu discurs. Per una banda, afirma, hi ha aquells que *"han perdido el buen sentido", "los que no tienen el poder, ni el nacimiento, ni la riqueza, ni el verdadero mérito personal y su exaltación aumenta a medida que crece en vehemencia el deseo de poseer lo que no tienen (...) [i que] sueñan en sus cerebros como el viento en los torreones a medio destruir y vacíos"*²⁶⁵ Enfront seu s'ha d'organitzar aquells que, com a ell li agrada dir, tenen quelcom per conservar, sense precisar res més. Aquesta ambigüitat lingüística li permet al director del Brusi construir la seva proposta de Solidaritat on el catalanisme cedeix el pas a la defensa de classe.

*"Cataluña quiere vivir, y por esto ha visto con simpatía el movimiento regional en cuanto es vida, movimiento que rechazaría si fuese muerte. No quiere que sea de secta ni de partido o tendencia, exclusivista, mezquino, sino amplio, grande, en el que puedan tomar parte todos sus hijos, sin exclusivismos, sin necesidad de pedir el beneplácito de ningún comité, ni Círculo. Por derecho de nacimiento somos catalanes y también lo somos por la sangre y por nuestros sentimientos. Esto basta y todas las denominaciones sobran"*²⁶⁶

Per tant, més que de Solidaritat cal parlar de bloc social, de dic de contenció contra la subversió social que, seguint el seu discurs, va de bracet amb els republicans. Tant la campanya electoral com la posterior victòria lerrouxista a les eleccions parcials de desembre que comentàvem li serveix de confirmació. Una setmana abans de la jornada electoral, el mateix rotatiu advertia que si no els catòlics no reaccionaven se seguiria el camí de França, en una clara referència a la separació entre Estat i Església decretada pel govern d'Émile Combes tan sols tres anys abans, el 1905. I un cop vistos els resultats, el diari (que evidentment és el mateix que dir que Baró) aprofita per afirmar que és el moment

²⁶⁴ Albert Balcells/ J.B. Culla/ Conxita Mir, *Les eleccions generals a Catalunya...*, op.cit., pàg 529; J.B. Culla, *El republicanisme lerrouxista...*, op.cit., pp. 195-197. Cal matisar l'afirmació de l'autor segons al qual la premsa madrilenya rebé amb alegria el triomf de Lerroux: el conservador *La Época* no entrarà en alegries o fracassos limitant-se a afegir que el fracàs solidari és gràcies a l'actitud del govern Maura que *"ha quitado á la solidaridad el ambiente de pasión popular que tanto contribuyó á su triunfo on las elecciones generales"*: n° 20.884 (15-XII-1908), pàg.1.

²⁶⁵ *D.d.B.*, "Del capitolio a la roca Tarpeya", n° 153 (2-VI-1907). De forma semblant, "El Peligro", n° 55 (24-II-1907) i "Sectarios y hombres de partido", n° 180 (28-VI-1908), pp. 7.873-7.874.

²⁶⁶ *Ibid.*, "La segunda legislatura", n° 264, (20-IX-1907).

perquè neixi la nova Solidaritat. *“Ha llegado el momento, afirma, de designar las cosas por su nombre: los impíos que ofenden nuestras creencias y quienes descatalogan a Barcelona, sobran en la Solidaridad, porque ésta ha de responder a la opinión de nuestra ciudad, que es católica”*. Si és així, continua rebrà el suport del *Diario...*, sempre i quan sigui un moviment que *“tenga de católica, monàrquica y conservadora”*. Pocs dies després continuarà en aquesta mateixa tònica per afirmar que la vella Solidaritat ja ha mort i que ha de donar pas a una de nova. *“Aquellos tiempos fueron. Los presentes exigen corazones levantados, brazos abiertos para ganar voluntades, porque la fuerza está en atraer, no en repeleer, en recoger las aspiraciones de Cataluña, no en ofender nuestros sentimientos con candidaturas como la presentada e impuesta por los republicanos”*²⁶⁷. Mesos després, el degà barceloní serà ben clar:

*“La Solidaridad que acabará será la vieja, la de las negaciones o pretericiones, a la que ha de sustituir la nueva, la de las afirmaciones. Para mantener la Solidaridad fue necesario preferir la religión, la monarquía, la dinastía y el concepto de patria. La que ha deformarse ha de afirmar la religión, la monarquía, la dinastía y la patria española. Esta Solidaridad ha existido siempre en los corazones y en las inteligencias, pero no hemos sido capaces de poner al servicio de ella la voluntad. Ha llegado la oportunidad de ponerla para salvarnos porque si todos aunamos nuestros esfuerzos para implantar la nueva ley [la d'administració llocal], nos salvamos. De lo contrario véase lo que es el actual Ayuntamiento producto de la Solidaridad que desaparece, y se verá a lo que nos exponemos”*²⁶⁸

En definitiva, es tracta d'edificar la “política nova”, “*la de la razón, no la de la imaginación*” que personifica en Maura, contra la “política vella”, “*la política de partido y de intereses*” encarnada en els liberals, els republicans i el parlamentarisme²⁶⁹.

El to utilitzat per Baró és de clares ressonàncies regeneracionistes i que recorden el discurs de les “dues Espanyes” que escrivia Sants Oliver. Tot i així, el seu és un regeneracionisme oportunista que no va més enllà de la referència escrita. Al darrere palpita un to antic que fa recordar i molt la “Liga de Orden

²⁶⁷ Per ordre de referència: Barcelona com una segona França a nº 343 (8-XII-1908); la nova Solidaritat catòlica, monàrquica i conservadora, nº 350, de quinze de desembre, ed. matí, pp. 14.745-14.747; la nova Solidaritat, a “Después de la lucha”, nº 355, de vint de desembre, pp. 14.995-14.997. Del mateix estil és el també editorial a nº 351, de setze de desembre, ed. matí, pp. 14.794-14.795.

²⁶⁸ *Ibid.*, “Lo que acaba y lo que empieza”, nº 52 (21-II-1909).

²⁶⁹ “La masa neutra”, *ibid.*, nº 243 (30-VIII-1908). Semblants, “Las imperiosas vacaciones”, nº 166 (14-VI-1908) i la secció editorial del diari, nº 212 (31-VII-1907), ed. matí.

Social” que defensava Duran i Bas a la dècada dels setanta i vuitanta del segle XIX. Poc havien canviat el *Diario...* i el seu director. S’havien adaptat als nous temps de la seva manera perquè d’una manera o altra s’havien adonat que els altres temps se’ls havia endut el vent. Abandonaven la túnica caciquil planista que els havia cobert per treure la pols a una d’altra encara més antiga. Procedien a defensar una contrasolidaritat catòlica i conservadora entesa com a bloc social on el catalanisme té la cabuda que Maura ofereix a la Lliga a través del ja comentat projecte de llei d’administració local i que el partit regionalista ha acceptat de bon grat. Potser per això també s’entén el fracàs del projecte polític antiregionalista que defensava Benet y Colom. El vell dirigent dinàstic no només havia perdut el favor de Maura sinó que fins i tot del diari que els havia de defensar. En fi, del director que dedicava un article necrològic a propòsit de la mort de Planas s’ha passat al del que reivindica Duran i Bas, recordat en el seu moment com es recordarà per Prat de la Riba. Una mostra més de la recerca d’entesa entre conservadors i regionalistes.

Hom podrà dir que Baró veu la Solidaritat com un tot homogeni sense entrar a fer cap matisació o anàlisi. Efectivament, és així. Al director del *Brusi* no l’interessa gens analitzar de manera aprofundida la Solidaritat Catalana ni els aconteixements que es produeixen. El seu procediment és simple i del tot eclèctic: selecciona allò que li va bé per construir el seu discurs. Tan sols ha vist un filó i l’aprofita per defensar la plena integració dels regionalistes dins el partit conservador maurista. I si per a realitzar aquests propòsits cal l’entrada d’algun dirigent regionalista en el gabinet ministerial, doncs benvinguda sia²⁷⁰. L’únic que l’interessa és formular una clara contraposició social, uns contra uns altres, els que tenen contra aquells que no posseïen res. El primer és un bloc social i professional clarament elitista que incorpori "*a la industria, al comercio, a los agricultores, a los navieros y a los propietarios*". Són, afirma en un altre moment, "*hombres de orden (...)* [que] *han de alinearse a la derecha*". Enfront, continua, hi ha els "*demagogos (...), porque la izquierda tiene todos los caracteres de la demagogia*"²⁷¹. Per uns moments, Baró és innovador. Poc abans que l’ancià

²⁷⁰ Article ja citat "Las dos tendencias" (*vid. supra.* nº 186) i la secció editorial del diari a nº 49 (18-11-1908), ed. matí, respectivament. De contingut molt semblant, són per exemple els també articles de Baró "El Proyecto de Administración Local. Antecedentes" i "El Problema Catalán", nº 12 (12-1-1908) i 31 (31-1-1909).

²⁷¹ *Ibid.*, nº 171 (19-VI-1908) i "Otra vez las Cortes", nº 10 (10-I-1909), respectivament.

periodista utilitzi la contraposició entre dretes i esquerres en el llenguatge polític, ell mateix l'empra en l'àmbit periodístic. No està sol. Els conservadors dinàstics i tot l'entramat catòlic agrupat sota l'ègida de la Junta d'acció catòlica, que és com dir el C.D.S i el C.M.C alhora, fan el mateix. En fi, Baró intenta emular el seu gran predecessor en la direcció del Brusi, Mañé i Flaquer, en el paper de consciència conservadora. Un rol que el vell periodista s'havia autoadjudicat des del mateix moment de la desaparició del sempitern director del *Diario...* a principis de la vintena centúria.

Una solidaritat de classe burgesa que traspua un alè del tot corporatiu. No és tampoc cap gran novetat. Era present des de feia un quant temps en les principals entitats econòmiques catalanes. La concepció que tenia J. Monegal d'organització monàrquica, que com se sap no va poder dur a terme, també era deutor d'aquest principi. A més, la proposta corporativa era un dels principals eixos ideològics del regionalisme, d'aquí el seu explícit suport a Maura. Un exercici que també practica el Foment del Treball o l'incombustible Baró defensant el projecte de llei d'administració local, ens especial la part electoral (que serà l'úncia que finalment es promulgarà²⁷². Finalment, cal constatar que a més de no ser cap novetat, tampoc era una originalitat. Aquesta contrasolidaritat no deixava de ser la translació a escala catalana de fenòmens igualment de classe que eren presents a Vilanova, Manresa, Vic o Terrassa.

Tot i així, és evident que per ser exitosa una contrasolidaritat en la qual hom espera incloure des d'integristes a regionalistes, passant per monàrquics i carlins, calia tenir un discurs ideològic. La projecció pública la tenien assegurada gràcies a recórrer a actes i mítings de defensa catòlica. No n'hi havia prou. La seva nova solidaritat havia de dotar-se d'un sentiment d'identitat que reforcés la unitat d'uns sectors polítics tan diversos. I aquest vindrà donat pel nacionalisme que jugarà un paper tan o més important com fa la religió.

3.2 *Entre dos nacionalismes.-*

No és la primera vegada apareix aquest concepte. Ha aparegut altres cops al llarg d'aquestes pàgines: a propòsit de l'assalt militar al *Cu-Cut!* el novembre

²⁷² "La representación corporativa y el sufragio universal" o "La insaculación", *ibid.*, nº 19 i 24, de 19 i 24 gener 1908, respectivament. L'actitud del Foment, *Informe sobre el Proyecto de Ley de Administración Local, Barcelona*, 1907. La de la Lliga Regionalista, *A les Corts espanyoles. Informe al Projecte de Lley sobre'l Régim d'Administració Local*, Barcelona, 1907.

del 1905; quan Lerroux utilitzava el nacionalisme espanyol d'una manera molt oportunista com a recurs per bastir el seu propi projecte polític; o quan s'exposava la divisió dels monàrquics conservadors entorn de la Solidaritat Catalana. Aquesta secció ha de ser entesa com a complementària de tot el que s'ha dit d'aquella. En realitat, escollir entre dues solidariats, una d'espanyola i una de catalana, implicava necessàriament optar entre dos nacionalismes. Com a reacció al catalanisme solidari es teoritza definitivament un nacionalisme espanyol autoritari, intolerant, essencialista, catòlic. En fi, que a un nacionalisme se'l respon amb un altre.

El propòsit d'aquest apartat no és tan analitzar els orígens d'aquest tipus de nacionalisme sinó com aquest impregna i arriba a definir la contrasolidaritat. I això sota la idea que aquest pensament espanyolista es teoritza definitivament a Barcelona. Potser sí que els seus orígens ideològics llunyans es localitzen geogràficament entre Cadis i Madrid i cronològicament s'inicia arran de la invasió francesa a principis del segle XIX. També és cert que entre els principals teoritzadors tenim un Donoso Cortés i un Menéndez y Pelayo.. A més, ja és prou conegut que la premsa miliyar militar madrilenya identificarà Catalunya com la gran responsable de la desfeta colonial del 1898. El Principat esdevé el fill rebel i desagraït a la Mare. I com diu la Bíblia, se l'ha de castigar i reptar. Un to religiós que referema enara més el catolicisme inherent al nacionalisme espanyol des de la remota Constitució de Cadis. Però només pot ser a a la capital catalana on el nacionalisme espanyol pot superar la vessant estrictament verbalista, teòrica, per adoptar-ne una de pràctica, marcada per la presència als carrers. Tot això per diverses raons: la seva modernitat econòmica i social, ser l'epicentre de l'enfonsament del sistema canovista, l'aparició de noves alternatives políticoideològiques al sistema canovista com poden ser el catalanisme i el republicanisme radical, o la mateixa transformació de la capital catalana en una urbs moderna. En definitiva, Barcelona és el laboratori ideal perquè el nacionalisme hispànic prengui una nova dimensió. important.

El centenari de la Guerra del Francès ajuda a donar més contingut al nacionalisme espanyol. Un bon exemple d'això és l'homenatge als "*mártires de la patria*". Un mite que té dues grans aventatges. Per una banda refermar l'espanyolitat intrínseca de Barcelona i de Catalunya. L'altre, permet trobar un

enemic que, òbviament, és França. bar ressiva construcció d'un nacionalisme espanyol conservador i tradicional. En aquest camí l'aportació del Comitè i dels dinàstics és del tot rellevant. Per exemple, en la Junta directiva de la Comissió organitzadora del centenari de la Guerra del Francès figuren noms abastament coneguts ja per nosaltres. Tots ells estan vinculats bé a la primera entitat, bé al Centre conservador o finalment bé a la Joventut Monàrquica. Són gent com Sergio Singla, com a tresorer; Pablo Sáenz com a primer secretari; Milà i Pi, segon secretari; Arcadio de Arquer, Francesc Carreras Candi, Marcelino Coll, Luis de Dalmasas, Paulo Mª de Emilio; Andrés Gassó Vidal, i fins i tot els liberals Domnigo J. Sanllehy (alcalde de Barcelona durant el projecte de cultura) i Pedro G. Maristany, tots ells com a vocals. Per les mateixes dates, aquests mateixos personatges constitueixen la junta directiva encarregada de la construcció d'una capella dedicada a aquells proclamats "màrtirs de la Patria" que finalment veurà la llum el 1910. I al costat d'aquests dos mites, el centenari del neixement de Donoso Cortés amb un homenatge organitzat pel Comité perquè, s'afirma, "*se lo debemos como católicos y como españoles*" i l'inici dels actes per a la canonització de Josep Oriol que ja inicià el Cardenal Casañas alguns anys abans²⁷³. Tanmateix, i a diferència de l'espanyolisme que usarà Lerroux, el dels monàquics i catòlics serà almenys fins els anys 1910/1911 un simple discurs retòric que té molt d'antic règim. Una dissertació inspirada en el pensament contrarrevolucionari de De Maistre, en la famosa aliança "Altar y Trono" com li agrada dir a Teodoro Baró. Un llenguatge on l'antisemitisme i l'exèrcit tenen un rol molt important, com també passa en els nacionalismes integrals i autoritaris francès, alemany o rus per aquelles mateixes dates. Tot i així, hi ha algunes diferències que cal temer en compte.

A l'Europa finisecular l'antisemitisme servia per identificar l'enemic interior el qual esdevenia el blanc de tots els mals haguts i per haver. El problema que tenia el neixent nacionalisme espanyol de la darrerria del XIX és que no hi havia jueu a abatre, per raons històriques prou conegudes. No trigarà gaire temps en

²⁷³ G.d.C., nº 2 (17-III-1909). El mateix setmanari dedicarà diferents números a l'homenatge als cinc "màrtirs" ajusticiats per les autoritats d'ocupació francesa el juny del 1809: nº del 13 al 23 inclosos, del 2 de juny al 18 d'agost, que queda interromput per informar abastament sobre la Setmana Tràgica. Sobre Donoso Cortés, el mateix setmanari li dedica tot un número sota l'expressiu i significatiu títol de "Homenaje al Gran Maestro de la política cristiana, el insigne debelador del liberalismo", *ibid.*, nº 11 (12-V-1909).

localitzar-lo. L'eclosió del conegut afer Dreyfuss al país veí serà intensament seguit des de la premsa (madrilenya) i aviat es relacionarà amb el debat regeneracionista quan es produeixi la derrota colonial del 1898. Un fracàs militar que aviat es focalitzarà en Catalunya com la gran culpable de tot. Un aspecte en el qual la historiografia espanyola no ha volgut entrar-hi mai, de la mateixa manera que la seva aproximació a l'antisemitisme és recent, tímida i excessivament centralista o, si se'm permet *castellanitzadora*, on les referències a fora de la capital espanyola són escadusseres fora de parlar dels "nacionalismes perifèrics" i llurs connexions amb l'antisemisme gal²⁷⁴. I això quan des del Desastre Catalunya serà ràpidament identificada amb tots els tòpics amb els quals es defineix el jueu per excel·lència, dels quals la premsa madrilenya no és cap excepció. Com ell, el català és usurer, lladre, explotador... Referint-se als catalans, un diari militar escriurà "*que vaguen por el mundo, sin Patria, como la raza maldita de los judíos*"²⁷⁵. El discurs anirà incrementant-se d'una manera constant i imparabile a mesura que passi el temps. En aquest sentit hi ajudarà i molt ell debat entorn el proteccionisme i la demanda de ports francs dels anys 1906. L'avantatge del discurs de la Catalunya egoista rau en que aquest és fàcilment recuperable i adaptable a qualsevol circumstància. Cap els anys 1914/1917, quan la crisi del règim comença a tocar fons, els mauristes amb Gabriel Maura al capdavant podran recuperar l'ús d'aquell adjectiu gràcies també a l'oportunisme polític lligaire que en aquell moment dona el seu ple suport al govern Dato (però òbviament se n'oblidaran el 1919 quan Cambó figuri en el Govern Nacional de Maura).

El segon aspecte que cal considerar, i potser el més transcendental de tots, és l'aproximació cap a l'Exèrcit. Sabem prou bé que el catalanisme esperonà un nacionalisme espanyol militar i que Barcelona n'era l'epicentre. És el que el professor Ucelay Da Cal ha qualificat com a "partit militar"²⁷⁶. El que cal afegir és que aquest superava els estrictes murs de la cambra de banderes. És

²⁷⁴ Gonzalo ÁLVAREZ CHILLIDA, *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812-2002)*, Madrid, Marcial Pons, 2002 (Col. Marcial Pons. Historia).

²⁷⁵ *La Correspondencia Militar*, 3-X-190, citat per Josep Mª SOLÉ I SABATÉ. Joan VILLAROYA I FONT, *L'exèrcit i Catalunya (1898-1936). La premsa militar espanyola i el fet català*, Barcelona, 1990 (Descoberta, 5), pàg. 75.

²⁷⁶ UCELAY-DA CAL, Enric, *Història de la Diputació de Barcelona, vol. II (1898-1931)*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2007, pàg. 217 citat per Xavier CASALS MESEGUER, "Auge y declive del 'partido militar' de Barcelona (1898-1936)", *Iberic@l. Revue d'études ibériques et ibéro-américaine*, n° 4, Automme 2013, pp. 163-180.

simptomàtic que cap a finals del 1900 neixés a Barcelona l'edició catalana del diari madrileny *La Patria*, dirigida pel militar Juan de Urquía y Redecilla i més conegut pel pseudònim de "Capitán Verdades". Com és previsible, el seu és un discurs d'exaltació a l'exèrcit i clarament oposat al regionalisme, on la milícia i Espanya esdevenen trets sinonímics²⁷⁷. Una carta que el C.M.C també juga de manera activa, tal com també ho està fent Lerroux per aquelles mateixes dates. És aquí on republicans radicals i monàrquics coincideixen, el que ajudaria a explicar les aproximacions que en algun moment es produeixen entre tots dos. Aquí acaben les coincidències i comences les divergències. Per als republicans la carta militar és jugada des de fora, amb una finalitat clarament demagògica, i de ben segur sense contactes d'importància dins la milícia espanyola. En canvi, per als dinàstics el suport militar és un element més de la seva supervivència pública. Per exemple, reben el nou capità general de Catalunya, Luis de Santiago, el mateix que comandarà la repressió militar els darrers dies de la Setmana Tràgica, quan arriba a Barcelona el març del 1909. Poc després, l'oficial els correspondrà rebent la Junta Directiva del C.M.C en audiència privada. O, al costat de la Joventut Monàrquica i el Grup dels 14, assisteixen a la jura de bandera que aleshores se celebrava a les principals artèries viàries de la capital catalana²⁷⁸. Devia ajuar, probablement, els contactes que previsiblement tindrien els dirigents conservador barcelonins amb l'oficialitat, i no només la barcelonina sinó més enllà d'ella. No seria cap gran error considerar que el centre conservador seria una corretja de transmissió entre l'estament militar i l'arena pública. I tot això des d'una posició de segona fila gràcies a la cobertura que li proporciona el centre dinàstic. En aquest sentit, els elements de connexió entre militars i dinàstics són força abundants i tenen en la figura de Gustavo Peyra el seu actor principal. Efectivament, Peyra sembla tenir bons contactes dins l'oficialitat. De no ser així no s'entendria la seva autoria en diferents obres de

²⁷⁷ L'experiència editorial no devia ser gaire exitosa. Els exemplars consultats només arriben fins al nº 227 de 3 Juny 1901, després de nou mesos de publicació ininterrompuda (el primer número correspon a 13 de Setembre del 1900). Juan de Urquía (?-1936), diputat per Gandesa deus vegades (1901-1903 i 1905-1907), havia estat col·laborador del diari de Romero Robledo "El Nacional" i és també l'autor de *Historia Negra. Relato de los escándalos ocurridos en nuestras excolonias durante las últimas guerras por...*, Barcelona, 1899 (amb un próleg de Adolfo Suárez Cortina) on ja defensa la teoria de l'Exèrcit com a únic representant d'Espanya. Serà assassinat el novembre del 1936 a les matances de Paracuellos del Jarama.

²⁷⁸ *D.d.B.*, nº 86, (27-III-1909), ed. tarde, pàg. 4.414; nº 94, de 4 d'abril, pp. 4.861-4.962 i nº 95, de 5 d'abril, ed. tarde, pàg. 4.899, respectivament, visita a la qual assisteix el cercle liberal. Mens d'una setmana després, la Joventut Monàrquica és també rebuda pel capità general: nº 100, de 10 d'abril, pàg. 5.146.

temàtica militar que reflecteixen un bon coeixement de la situació interna de l'exèrcit espanyol. A més, és un home relacionat amb totes aquelles iniciatives africanistes: és director de la revista *España en Africa*, editada a Barcelona des del 1905; el 1911 forma part de la redacció d'una revista de temàtica africanista, significativament titulada *África*. És obvi, per tant, que parlem d'un individu que estava del tot vinculat al moviment africanista que tenia a Barcelona un centre ben actiu format, entre d'altres, per diferents personalitats provinents del dinastisme, preferentment del partit liberal (Joaquín Sostres, Pedro G. Maristany, Ramon Godó, Roig y Bergadá...). Ell mateix al costat de Juan A. Güell López estaran el 1913 entre els fundadors de la Liga Africanista que aviat es dotarà d'una delegació a Barcelona²⁷⁹. A més, per acabar, sembla que estaria vinculat familiarment amb el general Arsenio Linares del qual Peyra és nebot. Per arrodonir-ho, a més, el juliol del 1907 seria condecorat amb la medalla al mèrit militar. Es això el que li permet a Manuel Vancells, secretari del C.M.C, poder afirmar tot joiós que la medalla ajuda a estrényer encara molt més els lligams entre els militars i l'agrupació monàrquica²⁸⁰. La vinculació continuaria amb el temps. Es probable que l'ascens de Peyra a la direcció del centre conservador el 1913 reforçés aquells vincles de contacte amb l'oficialitat radicada a Barcelona. Benet i Colom el 1909, en un enèsim procés de reorganització de l'entitat monàrquica, cercava activament un lligam encara molt més fort amb els militars que potser no devia portar enlloc²⁸¹. Potser és a causa d'això que a partir del 1919 neixessin les primeres organitzacions feixistes espanyoles com eren la "Liga Patriótica Española", "Peña Ibérica o "La Traza"²⁸². Per tant, aquell "partit militar" no es tancava tan sols a les parets de les sales de banderes de les

²⁷⁹ José Luis VILANOVA, "La actividad africanista de la Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona (1909-1927)", *Revista de Geografía*, nº 5, 2008, pp. 69-91. A més de Juan A. Güell López (1874-1958), fill d'Eusebio Güell i nét d'Antonio López, entre d'altres fundadors de la Liga Africanista tenim Antonio Goicoechea, Joaquín Milans del Bosch, Antonio Maura i el seu fill Gabriel, entre d'altres. Al respecte, Javier RAMIRO DE LA MATA, "España y el Protectorado en Marruecos: Aproximación a un proceso colonial", *Anales de Historia Contemporánea*, nº 24, 2008, pp.291-305.

²⁸⁰ *D.d.B.*, nº 184, (3-VII-1907), ed. matí, i nº 187, (6-VII-1907), ed. matí. La relació familiar de Peyra amb Arsenio Linares donada per J. Maluquer a Maura. Al respecte, A.M, Lligall 60, carta de 6 gener 1910. Erròniament, Maluquer confon el segon cognom de G. Peyra amb el del mateix general, quan el nom complet d'aquell és Gustavo Peyra Anglada. Entre les seves obres figuren *Estudio de una organización del Ejército arreglada a la potencia contributiva de España* (1905), *España en el Rif* (1909), *Cuestiones Militares* i *La Defensa Nacional* (1917). Hi ha un exemplar a l'A.M, Només hem pogut consultar un exemplar d'aquesta última obra, localitzada a l'A.M.

²⁸¹ A.M., Lligall 12, carta de 17 maig 1909.

²⁸² Enric UCCELAY DA CAL, "Los orígenes del fascismo en España: el militarismo", a VV. AA., *Josep Fontana. Història i projecte social*, Barcelona, Crítica/ Museu d'Història de Catalunya, dos volums, 2004, vol. 2, pp. 1.380-1.410.

guarnicions radicades a Barcelona sinó que anaven més enllà. No ens ha d'estranyar, per tant, que quan arribi el cas el C.M.C o el C.D.S puguin unir en un sol tot els tòpics de Pàtria, religió i exèrcit com a termes intercanviables. I amb ells els conceptes de bonapartisme, regeneracionisme i proteccionisme. La contrasolidaritat serà un bon exemple del que diem.

3.3 *L'embrió de la Contrasolidaritat.*-

Començàvem aquesta primera part d'aquest treball amb el títol de la pel·lícula homònima del 1930. En ella, un protagonista era la propietat de Tara on al final retorna la protagonista a la plantació paterna per començar de nou. Per extensió, l'arribada a Tara es pot interpretar com l'embrió d'un nou futur que s'albira ric en oportunitats gràcies a la força de la qual es parteix. És el que farà el CDS i amb ell el CMC, però des d'una posició més secundària, presentant candidatura pròpia a Barcelona de cara a les eleccions municipals de maig del 1909. Per a ambdues entitats i amb elles una part de les associacions polítiques que els hi estan vinculades, la presentació electoral és el primer pas per a construir la tan anhelada Contrasolidaritat.

De cara als comicis de maig, són diverses les candidatures per al consistori barceloní: els lerrouxistes, el Centre Nacionalista Republicà en coalició amb federals i el que resta de la Unió Republicana, la Unió Gremial, els regionalistes lligaires, els catòlico-conservadors del CDS i fins i tot, els liberals però amb una candidatura formada per tan sols dues persones: el catedràtic Enric Mir i Miró per al primer districte i Artur Costa, comerciant, per al segon. Un senyal de l'expectació que susciten aquelles eleccions, després de quatre anys sense convocar-ne i les primeres amb la nova llei electoral, i quan la Solidaritat es dona definitivament per acabada, com ella mateixa reconeix i com el mateix Claudi Ametlla recordava²⁸³. Pel que fa als liberals, no sabem si la candidatura era voluntària o imposada, com rumorejà el diari republicà radical *El Diluvio*. Per no saber, ignorem també a quina de les diferents fraccions del vell partit liberal pertanyien. En tot cas, que els candidats siguin per al primer i segon districte municipals, curiosament la primera obrera i la segona petit burgesa, fa plausible

²⁸³ La decisió dels partits integrants de la Solidaritat acordant no concórrer junts a les eleccions, *L.V.C.*, nº 3.590 (19-I-1909), Claudi Ametlla, *Memòries polítiques*, vol. I, *op.cit.*, pàg. 261. Efectivament, algunes setmanes, Solidaritat. Els mitjans periodístics catòlico-conservadors ja donaven per morta la Solidaritat des de les eleccions parcials per Sabadell de febrer del 1909. En aquests comicis, la Lliga donava suport a la candidatura del republicà federal Jaume Cruells Sallarès enfront del radical Josep Puig d'Aspre.

considerar seriosament aquella idea. Tot plegat posa de manifest que el partit liberal a Barcelona tenia per aquells moments una existència pràcticament residual, i no s'hauria de descartar que encara fos per respiració assistida. La *Gaceta*, expressió del C.D.S, afirmava en un moment que els liberals barcelonins eren “*un pelotón de soldados con tres docenas de jefes [que] tratan de simular que constituyen un ejército*”²⁸⁴. De totes aquelles candidatures prestaré atenció a les dues penúltimes, la lligaire i la dels catòlics.

Si ara fixem la nostra atenció el que ens interessa, tot i que concorren per separants, entre regionalistes i catòlico-conservadors hi ha més semblances que no pas diferències. Unes similituds que no venen tant pel sector social del qual provenen els candidats, que també és important, sinó per on s'hi presenten. Tots plegats es focalitzen essencialment en els districtes burgesos (III, IV i VI) o petit burgesos (II, V i VIII). És a dir, en aquelles zones on tenen més possibilitats de triomfar electoralment perquè és on també tenen una major representació associativa i afinament²⁸⁵. Entre els conservadors, trobem G. Peyra, que es presenta pel districte VI, on té el seu domicili (carrer Mallorca). L'opció per la vuitena demarcació, que bàsicament incorpora l'antiga vila de Gràcia, està afavorida per la domiciliació d'una de les principals entitats vinculades al C.D.S, el Centre Moral de Cayetano Pareja. I, òbviament, els pocs actes electorals que convoquin es realitzaran precisament en aquests districtes. És el cas d'una reunió d'Emilio Vidal-Ribas amb els principals personatges del districte III, un míting al districte V en favor del Comte de Fígols on és candidat, o al IV en honor del president del C.D.S, Luis de Dalmases, candidat per aquest districte²⁸⁶.

²⁸⁴ *G.d.C.*, nº 2 (17-III-1909), art. “Los Minúsculos”. La candidatura, a *D.d.B.*, nº110 (20-IV-1909), ed.nit, pàg. 5.642. *La Vanguardia* altera la zona per la qual es presenten (nº 13.062, 25 d'abril, pàg. 4). Convocaran míting per al dia trenta però no sabem si se celebrà ja que les fonts periodístiques consultades no proporcionen més informació: la convocatòria, a *D.d.B.*, nº 119, de 29 d'abril, ed. nit, pàg. 6.155. L'afirmació de *El Diluvio*, apuntada per *El Poble Català*, nº 1.160 (20-IV-1909), on diu que eren quatre i no pas dos els candidats (afegeix Sebastián Garcia Faurai i un tal Camprodon, sense especificar el seu nom pila) que s'hi presentaven “*sólo por disciplina y aun con protestas*”.

²⁸⁵ La candidatura regionalista, a *L.V.C.*, nº 3.597 (26-IV-1909), ed.matí, pàg 3. La llista completa està formada per Marcel·lí Casajoana i Coma (I); Josep Lacambra i Saborit (II); Josep Pardo i Perarriera i Narcís Verdager (III); Josep Llimona i Bruguera (IV); Pere Blanchart i Novelles i Pau Riera i Sans (V); Sixte Quintana i Tuset i Joan Vallès i Pujals (VI); Antoni Figueras i Arenys, Jaume Santomà i Raventós i Josep Tomas i Boix (VII); Joaquim Rita i Leon, Jesús Condomines i Castañeda; Cèsar August Torras i Ferreri (VIII); Joaquim Puig i Grau, pel novè i, finalment, Josep Sagarra Agost pel desè. Entre parèntesi figuren els districtes.

²⁸⁶ La candidatura electoral, anomenada “administrativa” a *ibid.*, nº 112 (22-IV-1909), ed. matí, pàg 5.717, també *G.d.C.*, nº 8 (28-IV-1909). Altres candidats són Pedro Alier y Coma per al districte II; Manuel Juncadella Robert i Alejandro de Lacour y Moreno de Souza, per al tercer; al cinquè, a més del Comte de Fígols s'hi presenta José Doménech Estapá; rel mateix passa al sisè districte, on a més del ja esmentat G. Peyra figura José Pons y Tusquets (germà de qui serà diputat per Olot entre 1919 i 1920, Luis, conservador

La segona semblança que voldria destacar és l'aposta electoral per demarcacions clarament burgeses, com són la tercera, la cinquena, la sisena i, la vuitena. En totes elles, menys en l'última, les dues candidatures pràcticament van al *copo*, com es deia en el seu moment presentant-ne dos candidats, dels tres que aportava al ple municipal. Pel que fa al vuitè districte, de quatre regidors que escollia, la Lliga en presentarà tres, de candidats, mentre que els catòlico-conservadors tan sols dos. Pel que fa als districtes obrers, el C.D.S pràcticament els oblida ja que no presentarà candidats per a la primera, setena, novena i desena demarcació, a diferència dels regionalistes. Tanmateix, sembla que la possibilitat inicial de l'anomenada candidatura administrativa fos la de presentar-se als deu districtes barcelonins, amb J. Trabal per al primer, Andrés Gassó per al novè, i segons sembla, l'ancià director del Brusi per al desè²⁸⁷. Les dues primeres candidatures són plausibles però es més difícil de creure la de Tedoro Baró atesa la seva edat, seixanta-set anys. En tot cas, que al final la llista catòlico-conservadora es limiti a set dels deu districtes revela la seva incapacitat de tenir una organització arreu de la ciutat. Bé, cal afegir que ta tampoc els interessava. Tot i així, si comparem la candidatura del 1909 respecte quatre anys endarrere, el C.D.S ha fet un gran desplegament per la capital. El 1905 només presentà candidatura per al primer, setè i desè districte, on obtingué minsos resultats, fora del setè districte i aquí probablement gràcies als tripijocs que devia fer el seu caciquet local, Jaime Mans²⁸⁸. Curiosament, les zones evitades ara. Pel que fa a les altres quatre candidatures (regionalistes, lerrouxistes, Esquerra Catalana i Unió Gremial), sí que seran arreu de la capital. O almenys les tres primeres, perquè la darrera de totes inclou majoritàriament persones que, curiosament, figuren en la llista regionalista: són Marcel·lí Casajoana, Josep Llimona, Pere Blanxart, Pau Riera, Josep Tomàs i Joaquim Rita²⁸⁹.

maurista); Francisco de P. Del Villar y Carmona i Miguel Salellas Ferrer, per a la vuitena zon. Els actes electorals, *D.d.B.*, nº 119 (29-IV-1909), ed. nit, pàg. 6.155 i nº 121 (1-V-1909), ed. nit, pp. 6.257-6.259). Els resultats electorals a Isidre MOLAS, *Lliga Catalana. Un estudi d'estasiologia*, Barcelona, 1971, vol I, pàg. 80.

²⁸⁷ *El Poble Català* dona per feta la candidatura de J. Trabal mentre que el *D.d.B.* la suposa (nº 1.162 i 112, de 22 d'abril, ed. nit, pàg. 5.760, respectivament). Els rumors sobre A. Gassó i T. Baró, les dona el diari republicà nacionalista *ibid.*, *ibid.*.

²⁸⁸ Entorn de les dues desenes, mentre que al districte VII ascendia a una mica més del miler. Els resultats, a Isidre Molas, *Lliga Regionalista, op.cit.*, pàg. 69.

²⁸⁹ La candidatura de la Unió Gremial, a *D.d.B.*, nº 116 (26-IV-1909), ed. nit, pàg. 5.965.

Serà als districtes de l'Eixample on la candidatura de dretes obtindrà els seus millors resultats, en especial als districtes IV i VI (dreta i esquerra, respectivament), on superarà el miler de vots, però sense aconseguir cap representació. En canvi, als altres cinc districtes estarà en l'ampla forquilla que va dels quatre als set centenars de sufragis. Per la seva banda, la Lliga sortirà castigada ja que només aconseguirà l'elecció de quatre dels seus deu candidats (Josep Lacambra per al II, Narcís Verdaguer al III, Josep Llimona al IV i Josep Segarra per al X). La victòria, com és prou sabut, serà en primer lloc per als republicans radicals amb setze regidors, seguit de vuit per a l'Esquerra Catalana. Tanmateix, l'important no és pas ni els resultats ni els comentaris posteriors. Mentre, la Lliga, per expressió dels seus principals dirigents, afirmarà que la candidatura solidària continua vigent o sinó minimitzarà les dades obtingudes, per al Brusi significa el principi definitiu de la nova solidaritat conservadora si hi ha un desvetllament social burgès, en una velada pressió cap al partit de Prat i de Cambó²⁹⁰. De fet, gairebé fins que faltin poques setmanes per als comicis municipals, tant el degà de la premsa barcelonina com el C.M.C confien en una entesa en la qual el partit regionalista participi activament. Hi ajuda un discurs pronunciat per Cambó a Sabadell per celebrar la victòria electoral de Jaume Cruells a les eleccions parcials per al districte de la capital vallesana. En aquesta dissertació, el diputat regionalista afirma que s'ha iniciat una nova etapa moralitzadora i vivificadora en la qual Catalunya n'és la guia. Tant a Barcelona com a Madrid, tothom entén aquestes paraules com el senyal d'una futura inserció de la Lliga en una nova solidaritat. És el cas de Teodoro Baró des del *Brusi* o de *La Época*, des de Madrid. Per la seva banda, per a la *Gaceta*, Cambó "es un buen estratega"²⁹¹. Potser per això el mateix òrgan del Comitè afirma que sigui quin sigui el resultat electoral de la candidatura administrativa, aquesta és la primera passa en la formació d'aquell bloc social burgès²⁹². Si no fos així, hi haurien acusacions cap els contraris, concretament per als regionalistes. En

²⁹⁰ Els articles valoratius signats per Francesc Cambó o Lluís Duran i Ventosa, "Les eleccions d'ahir" i "Les llistons de la batalla", *L.V.C.*, nº 3.604 i nº 3.605, de tres i quatre de maig, respectivament. Les valoracions del *D.d.B.*, "Barcelona", nº 125, de cinc de maig, ed. matí, pp. 6.422-6.423; "La opinió", article de T.Baró, nº 143, de 23 maig, 7.350-7.351. Els resultats electorals, a I. Molas, *ibid.*, pàg. 80. Cèlia Cañellas i Rosa Toran en la seva recopilació de regidors electes no esmenten per oblit l'elecció de Narcís Verdaguer: *Els governs de La ciutat de Barcelona...., op.cit.*, pp. 77-78.

²⁹¹ "Nueva etapa", a *D.d.B.*, nº 73 (14-III-1909), pp. 3.703-3.704. *La Época*, nº 20.965, de vuit de març, informació del corresponçal a Barcelona. Finalment, *G.d.C.*, nº 1, d'onze de març.

²⁹² *G.d.C.*, nº 7, (21-IV-1909).

canvi, aquests retrets no figuren en cap moment amb la qual cosa deixen la porta oberta cap a una probable entesa amb els lligaires, com efectivament succeirà al cap d'uns quants anys. En un altre moment atribuirà el fracàs electoral en primer lloc a la manca de temps i, després, a la Lliga²⁹³.

Potser és aquí on rau la transcendència a l'hora de valorar aquells comicis: el C.D.S ha abandonat definitivament l'etapa més propagandística, que fins ara l'havia caracteritzat, per arribar al que podríem qualificar com la seva majoria d'edat. Una maduresa que li venia donada per diferents raons. Una, la seva capacitat de monopolitzar de manera molt maniquea l'adjectiu de catòlic. No ha d'estranyar que en un moment el setmanari del Comitè contraposi "*los buenos*" contra els "*impíos y sectarios*". En definitiva, Déu contra Satanàs²⁹⁴. L'altre, la influència que exercia en diverses associacions seglars gràcies a la presència de molts dels seus líders, i alhora candidats. Entre elles són l'Associació del Ram i el Centre Moral gracienc amb C. Pareja; el de Sant Francesc de Paüla amb J. Trabal; o l'Acadèmia Calassància amb Cosme Parpal i Carlos Ziegler. Una altra associació, el Centre Moral Eulalienc col·labora en la realització d'un míting propagandístic amb la presència del secretari del C.D.S i del carlista Agustín Cululla. Fins i tot, en un exemple més d'aquest afany per patrimonialitzar tot l'entramat associatiu catòlic, el C.D.S inclou cinc entitats que desmenteixen públicament la seva inclusió en la candidatura realitzada²⁹⁵. I tot això gràcies, en gran mesura, a l'ús propagandístic que aquella entitat mare ha fet del projecte de cultura. La solidaritat en la qual somien no es limita als límits municipals de la ciutat de Barcelona sinó que té projecció catalana i fins i tot espanyola. Amb l'afegitó que la capital catalana s'ha convertit en el laboratori de proves.

²⁹³ G.d.C., nº 9, (5-V-1909), "Después de las elecciones", pàg. 1.

²⁹⁴ Per exemple, els articles "Política en ejercicio" i "La cuestión municipal en Barcelona", G.d.C, nº 3 (24-III-1909), l'article del mateix nom a nº 4 (31-III-1909) i "¿Qué mas quisieran?", signat per R.V.S (abreviatura de Rafael Vallet Sabater) i "¡Alerta!", nº 5 (7-IV-1909).

²⁹⁵ Altres entitats religioses que donen suport a la candidatura del Comitè són l'Apostolat de l'Oració de St. Vicenç de Paül, el Centre Moral d'Hostafrancs, Centre Catòlic de Sants, Ateneu Sant Lluís Gonzaga (aquestes dues entitats, com es recordarà, figuraven dins les llistes d'associacions adherides contra el projecte de cultura), Apostolat de l'Oració de Ntra. Sra. de Betlem i Associació d'antics alumnes salesians. Al respecte, *Ibid.*, nº 7 (21-IV-1909). Els desmentiments provenen de la Lliga de Ntra. Sra. de Monsterrat (s'especificarà, però, que la inclusió de Joan Mons entre els personatges que donen suport a la candidatura de deretes és només a títol personal); de l'Associació de Catòlics, de la Joventut Catòlica, del Centre Barcelonès d'Obrers i del Patronat de l'Obrer. A L.V.C, nº 3.595, 3.596, 3.597, 3.598 i 3.599 del 23 al 27 d'abril 1909. El míting al Centre Moral Eulalienc, a D.d.B, nº 81 (22-11-1909), ed. nit.

A nivell del Principat, la candidatura administrativa barcelonina s'inscriu en un mar general d'altres llistes amb el mateix nom que es presenten a moltes localitats. Moltes d'elles integren l'ampli ventall catòlic: els carlins a St. Feliu; els integristes a Tremp. Pels que fa als monàrquics, a Mataró inclou els liberals. Mentre, a Sabadell (on de fet es disparà el tret de pistola que iniciava aquesta ample reorganització catòlica i conservadora arreu del Principat arran de les eleccions parcials de febrer) els conservadors locals dirigits per Enric Turull optaven per continuar ara com ara sota l'aixopluc d'uns regionalistes profundament dividits i reacs des de feia dos anys a la seva integració dins la Solidaritat. És a dir, precisament a aquelles poblacions on la Solidaritat estava immersa en un inevitable i progressiu procés d'esquerdament intern, com a Terrassa, o bé ja havia desaparegut del tot com a les altres localitats tot just esmentades, incloent Sabadell. A St. Feliu o a Tremp els monàrquics pretenen aprofitar l'oportunitat que els proporciona la convocatòria electoral per recuperar la preponderància política de la que havien gaudit fins el 1907, confiant clarament, com els seus col·legues barcelonins, que tot havia estat una simple nit d'estiu sense conseqüències remarcables. A St. Feliu, per exemple, cap dels seus candidats conservadors resultava escollit i tan sols podien portar a l'Ajuntament un carlí, encara que podran mantenir en les seves mans la figura de l'alcalde per R.O. com també a Mataró, encara que aquí l'èxit ha somrigut als integrants de la candidatura administrativa local escollint a quatre dels seus candidats (dos de conservadors i dos de liberals). Pel contrari, a aquelles localitats on la Solidaritat encara es manté, com ara Lleida, Girona o Manresa, els conservadors locals bé van a la seva, els dos primers casos, o bé continuen absolutament somorts com succeix a la capital del Bages²⁹⁶. Aquests casos, als costat dels casos ja esmentats de Terrassa, Vic, o Vilanova, posarien de

²⁹⁶ Per a Sant Feliu, Maribel OLLÉ, Mercè RENOM i Gemma TRIBO "Límits i contradiccions dels republicans autonomistes de St. Feliu de Llobregat (1909-1914)", *Col·loqui Internacional "Revolució i Socialisme"*, Barcelona, 14, 15 i 16 de desembre 1989, vol. II, pp. 255-270. Per a Tremp, Josep ARMENGOL I SEGÚ, "El carlisme i...", op.cit. Mataró, a la comunicació de Francesc COSTA I OLLER "El sistema de partits polítics a l'Ajuntament de Mataró els anys de la Restauració", a *V Sessió d'Estudis Mataronins (7 de maig de 1988)*, Mataró, 1989, pp. 105-119. Per a Sabadell, Josep Ma BENAUL "Dues ciutats...", op.cit., pàg. 145; també Andreu CASTELLS "O tot o res 1904-1918", *Sabadell, informe de l'oposició*, Sabadell, vol III, pàg. 13.32, qui erròniament apunta com a integrants de la candidatura administrativa, a més de regionalistes i carlins, els monàrquics, quan en realitat era un fantasmagòric "Nou Gremi de Pagesos". La llista de candidats, majoritàriament tots ells regionalistes, a *Revista de Sabadell*, nº 6.589 (29-IV-1909). Lleida, a Conxita MIR, *Lleida (1890-1936)...*, op.cit., pp. 152-154 i Romà SOL I CLOT/ Maria del Carme TORRES I GRAELL, *Lleida i el fet nacional català (1878-1911)*, Barcelona, Edicions 62, (Col. Llibres a l'Abast, 142), pp. 266-270. Manresa, a Gemma RUBÍ, *Partits...*, op.cit., pp. 104-109.

manifest que aquesta reorganització general del panorama monàrquic conservador i del catolicisme caldria relacionar-la plenament amb l'aparició d'un nou caciquisme. Aquest, a diferència del deimonònic, canovista, basat en el patronatge, seria substituït per un altre més transversal políticament i ideològicament basat en el que s'anomenaria un "torn de coalicions" integrat per dinàstics amb catòlics, regionalistes i carlins²⁹⁷.

En segon lloc, a nivell estatal, les entitats catòliques de Sevilla, València, Santander, Saragossa o Ciutat de Mallorca, tinguessin el nom que tinguessin, passaven a lluitar a nivell electoral. Això sí, amb actituds diferents respecte els conservadors. Mentre a València no a Santander se'ls marginava, a Ciutat de Mallorca o Sevilla hom els tenia en compte. Per la seva banda, a Barcelona es tenia en compte els conservadors dinàstics però des d'una posició de subordinació. I amb ell, una part dels carlins continuant d'aquesta manera una divisió interna que ve des del mateix moment de la formació de la Solidaritat Catalana. El protagonisme absolut el tenia el C.D.S.

Els monàrquics acceptaran que la candidatura sigui dirigida i fins i tot organitzada per l'entitat catòlica. I, efectivament, és així. Cap a finals d'abril el C.D.S organitza una trobada en la qual hi són associacions polítiques, religioses i catòlico-socials. En total, vint-i-cinc. Entre elles, figuren el Centre Moral d'Hostrafrancs, l'Apostolat de l'Oració de St. Vicenç de Paül, de la de Ntra. Sra. De Betlem, Centre Moral St. Francesc de Paula, el de Gràcia, l'Acadèmia Calassància, antics alumnes salesians, Associació Romeria del Ram, Patronat de l'Obrer, Lliga Ntra. Sra. De Montserrat. A més de la Joventut Carlina, la Catòlica, el C.M.C, la Joventut Monàrquica i entre les de propietaris, la Cambra Mútua Oficial, el Sindicat Associació de Propietaris, l'associació del mateix tipus del Carrer de la Plateria²⁹⁸.

Serà ella qui des de la seva plataforma periodística, la ja coneguda *Gaceta de Catalunya*, dirigirà la major part de la campanya propagandística que es realitzarà de cara a les eleccions. En segon lloc, organitzativament, els seus candidats estan vinculats a diferents associacions.

²⁹⁷ Mª Gemma Rubí, "Liberalisme oligàrquic, caciquisme i democratització política entre 1876 i 1923. El cas català", *Catalan Historical Review*, n° 12, 2019, pp. 177-188. . Ja fa uns anys, Alicia Yanini suggeria el mateix quan afirmava que els monàrquics tenien la capacitat d'adaptar-se a l'entrada d'altres forces polítiques en el sistema de la Restauració.

²⁹⁸ *G.d.C.*, n° 7, de 21 d'abril, on consta el llista complet de les agrupacions assistents a la reunió.

Per la seva banda, els conservadors aporten la capacitat d'influència social de la que encara gaudien, primordialment entre els sectors de propietaris urbans de la capital catalana. Avalaria aquesta darrera suposició la condició de propietaris de molts dels dirigents dinàstics (Boladeres, Nadal, Gassó i Vidal, Porcar Tió, Benet i Colom, Jaime Mans...) que vèiem al principi d'aquest capítol. La candidatura electoral conjunta de maig del 1909 també n'és un altre exemple. Al costat del Comitè, figuren el Sindicat de les Associacions de Propietaris, la Cambra de la Propietat urbana, l'associació de propietaris del carrer de la Plateria o el Gremi de Propietaris de Gràcia, i el nom dels seus integrants: Pere Alier i Amar (fabricant tèxtil, conservador i antic regidor), Alejandro Lacour y Moreno de Souza (carlí), Manuel de Juncadella i Robert, Lluís de Dalmases, el Comte de Fígols, Gustau Peyra, José Pons y Tusquets, Carlos Mª de Dalfau y Menacho (també carlí com Miquel Salellas Ferrer), i Francisco de P. del Villar y Carmona, tots ells presentats explícitament i només com a propietaris, marginant la filiació política de cadascun o a quina organització representaven, encara que sabem que tots ells o bé la majoria són membres del Comitè. Pere Alier i Lluís de Dalmases són els representants de la Cambra de la propietat, el primer com a vocal de la seva junta directiva i el segon també com a vocal però a la secció de legislació civil i fiscal (de la qual és president un altre flamant conservador com és Manuel Porcar i Miquel Vancells el seu secretari²⁹⁹).

El Centre Monàrquic Conservador s'havia preparat per a aquells comicis amb una certa anterioritat. Potser és el seu president, Guillermo de Boladeres, qui dispara el primer tret de sortida en una de les seves habituals col·laboracions al Brusi. Agafant com a excusa l'aprovació al Congrés dels Diputats del llarg projecte reforma electoral el febrer, el president de l'organització dinàstica afirmava rotundament que amb ella acabava el que anomena "*point d'arrêt*" del C.M.C. que havia mantingut des de feia un any. El "*quietismo conservador que hasta ahora les ha sojuzgado*", afirma referint-se als que qualifica com a "*elementos de orden*", ha acabat. Ara el que cal, continua escrivint, és que aquests abandonin el seu aïllament i participin a les properes convocatòries

²⁹⁹ La condició de socis del C.D.S a més de la filiació carlina d'Alejandro de Lacour, Miquel Salellas i Carlos Mª Dalfau a *D.d.B* nº 114 (24-IV-1909), ed. matí, pàg. 5.841, en la qual es comunica que el cap regional carlí José Erasmo de Janer permet la presentació daquests individus en la candidatura del Comitè.

electorals³⁰⁰. Unes paraules molt semblants a les que Baró apuntava el febrer del mateix any de la Setmana Tràgica quan urgia *"todos los catalanes que permanecían apartados del movimiento solidario por las violencias de lenguaje, por las violencias de sus periódicos, por la pequeñez de sus manifestaciones, por la estrechez de sus miras, por las minucias unas veces, y apasionamientos con que otras daban sus jefes la medida de su intelectualidad (...), podrán unirse para trabajar por Cataluña y por España, unidos por el sentimiento de amor a la patria"*³⁰¹. El somni de la unió entre conservadors, catòlics i regionalistes comença a caminar.

Un mes després la Junta política del C.M.C, segons sembla presidida per José Montaner, aprova que G. de Boladeres faci les gestions que calguin per constituir una entesa electoral amb altres entitats polítiques afins. Per les mateixes dates, l'entitat monàrquica es reorganitza obrint delegacions arreu de la capital catalana amb una declarada finalitat electoralista. *"Estén preparados, deia, para cualquier eventualidad política y puedan ejecutar sin demora las decisiones que se acuerden en la junta política"*. Devia ser la primera vegada en gairebé deu anys que l'entitat monàrquica es despleguava als deu districtes barcelonins amb una excusa electoral. Tan sols un any abans, quan Boladeres assumia la presidència de l'organització conservadora, aquesta només tenia, i encara, una sola seu. En aquell moment, a les alçades del 1908, el C.M.C obria segons sembla algunes delegacions a la rodalia de la capital i dues més a l'àrea de Tarragona, com s'ha vist en el seu moment. Tornant a les deu filials capitalines, totes elles estaven formades per tan sols quatre membres en les seves condicions de president, vicepresident, secretari i vicesecretari, i nomenats tots ells per la Junta Política del centre. Els noms dels seus integrants ja ens són familiars potser perquè el C.M.C amb prou feines superava alguns centenars de membres. Uns altres, en són plenament desconeguts el que fa difícil dir si són personalitats reals o noms posats per donar una sensació de fortlesa. Si mirem els presidents, tenim Jaime Trabal per al primer districte; el

³⁰⁰ "Momento histórico", a *ibid.*, nº 90 (31-III-1909), ed. matí., pp.4.611-4.612. D'una manera molt semblant, "Las elecciones municipales", a nº 112, de 22 d'abril, ed. matí, pp. 5.724-5.725. L'article ve introduït per una nota del mateix diari aconsellant la seva lectura per les coincidències entre el president del C.M.C i el director del Brusi. ina forma molt semblant, nº 68 de 9 març ed. matí i article de T. Baró "Nueva etapa", *ibid.*, nº 73 de 14 març.

³⁰¹ *D.d.B.*, nº 42 (11-II-1909), ed matí.

Marquès de Sentmenat, al segon; Joaquín Badia Andreu al tercer (amb Álvaro Mª Camín com a secretari); Paulo Mª de Emilio, al quart (acompanyat entre altres per Emilio de Delàs i Sergio Singla com a vicepresident i secretari respectivament); Ramon Rubio al cinquè; Juan Puig Saladrigas al sisè (amb Manuel Juncadella com a vicepresident); Jaime Mans al setè, el seu feu particular, amb Casimiro Comas com a vicepresident; Pedro Lluch al vuitè; Andrés Gassó Vidal, al novè i finalment Francisco A. Bartrina pel desè. El mateix mes es reorganitzava la Joventut Conservadora prenent el nom de Monàrquica amb la presència d'Ossorio i domiciliant-se a la mateixa adreça del C.M.C, el Passeig de Gràcia 47. El seu president, el jove Joaquín Mª de Nadal, és alhora col.laborador del vell *Diario...*, des de l'estiu del 1908³⁰². El que evidencia un cop més l'entesa existent entre el conegut rotatiu i les dues organitzacions anteriors.

Per començar a concloure definitivament, la contrasolidaritat té, per tant, tres grans puntals, quatre si incloem les associacions catòliques que hi ha darrere el C.D.S. La primera d'aquestes bases ve donada per les associacions patronals, en especial la Cambra de la Propietat Urbana, atesa el caràcter de propietaris urbans de molts dels dirigents monàrquics. El segon gran puntal el proporcionen els principals rotatius que han estat fins ara esmentats per sobre de tots els altres. Òbviament, em refereixo a la *Gaceta* i al *Brusi*. En gran mesura, ells són els portaveus polítics i propagandístics de la Contrasolidaritat. En tercer lloc, el centre conservador que actua de crossa del C.D.S. Aquests són els suports que han anat surtint al llarg del text. Una correlació que, com es pot veure, no va en funció de la seva importància. Si fos així, molt probablement l'ordre seria en primer lloc l'organització monàrquica; després l'associacionisme catòlic que traspua darrere el C.D.S al qual li seguiria immediatament la condició de propietaris urbans d'ambdues entitats. Finalment, les dues publicacions periodístiques prou conegudes. De totes aquestes bases n'hem parlat abastament al llarg de les pàgines que formen l'actual capítol. Tanmateix, abans d'acabar-lo definitivament seria bo tornar a fixar la nostra mirada en el C.M.C i d'aquesta manera finalitzaríem tal com vam començar.

³⁰² L'acord del C.M.C per dotar-se de delegacions arreu de la ciutat a *D.d.B.*, n° 79 (20-III-1909), ed. nit, pp. 4.058-4.059. La seva constitució definitiva a n° 100 (10-IV-1909), ed. matí, pàg. 5.108. La composició definitiva d'elles deu delegacions a Apèndix III. La nova Joventut Monàrquica, *ibid.*, n° 119 (29-IV-1909), ed. tarde, pàg. 5.141. La col.laboració del seu president amb el *Brusi*, Joaquim Mª de Nadal, *Memòries...*, *op.cit.*, pàg. 181.

Amb tots aquests moviments vistos fins ara el centre conservador ha efectuat el seu particular gir copernicà. Ja no se centra tan en la simple, nua i aïllada participació electoral confiant en la tradicional òptica caciquil i planista, que tot ho arreglarà favorablement. El record del segon aniversari de la defunció del creador del cercle conservador passa del tot desaparebut: només se'n recorden d'ell alguns monàrquics que van arribar a conèixer-lo. El C.M.C com a entitat ni diu ni publica cap record o comentari³⁰³. Potser també perquè saben molt bé que del govern espanyol no aconseguiran cap tipus de suport ja que prefereixen més la Lliga que no pas els vells dinàstics. Això no treu, però que G. de Boladeres visiti dos cops el governador Ossorio en tan sols quatre dies: si l'objectiu era aconseguir algun tipus d'ajut o de suport, el resultat fou del tot infructuós però revela que algunes tendències no morien mai³⁰⁴. Els agradés o no, els conservadors dinàstics sabien que tan sols podien actuar com una crossa del C.D.S³⁰⁵. Per això parlo de "gir copernicà": el C.M.C es veu obligat a assumir que ells ja no són el centre d'interès que vint anys abans podien haver estat. Ara aquesta atenció s'ha desplaçat cap el C.D.S que tenien més ascedència política, organitzativa i mobilitzadora que no pas els dinàstics. Per a ells, els anys 1907-1909 havien estat un aterratge a la realitat que s'havia traduït en una reconversió forçada i accelerada a remolc de les circumstàncies. Tantmateix, ha estat una transformació que té més d'exterior que no pas d'interior, més fictícia que no pas real. Hi havia uns models immediats, els proporcionats per les experiències manresa, vilanovina i la del salisme egarenc, i una altre de remota, facilitada per la irrupció de les lligues catòliques valenciana o sevillana i del Bloc d'Esquerres format per republicans i socialistes. Els anys immediatament posteriors, mancats per l'impacte psicològic de la Setmana Tràgica s'encarregaran de confirmar que vulguessin o no vulguessin s'havien d'adaptar a uns nous temps, amb una clara alternativa política, social i ideològica per oferir que forçosament havia de passar per la Lliga. Però això significava la seva progressiva mort. En fi, el vent s'havia endut de totes totes el passat. I amb ell moria un món polític i en neixia un altre.

³⁰³ *D.d.B.*, nº 70, (11-III-1909), ed.nit, pàg. 3.563.

³⁰⁴ *Ibid.*, nº 114 i 118, de 24 abril i 28 d'abril, ed. nit i matí, pàgs. 5.862 i pàg. 6.100, respectivament.

³⁰⁵ Una incapacitat conservadora acceptada implícitament per qui millor podia conèixer la problemàtica dinàstica com era el vell Brusí. El *Diario* es lamentava que allò que anomenava com a "elementos conservadores" manquessin d'una organització electoral efectiva per confrontar exitosament amb la Lliga. Al respecte, "Barcelona", nº 105 (15-1V-1909), ed. matí, pp. 5.334-5.335 i "La nueva ley electoral" (nº 129, 20-IV-1909, ed. matí, pp. 6.661-6.663, aquest article de T. Baró.

Els conservadors havien d'optar entre ser una Scarlett vigorosa i decidida o ser com les seves germanes que tan la criticaven perquè no savien o no havien volgut adaptar-se al nou temps. Si escollien la primera opció havien de tornar amb Rhett Butler, ara personificat pel C.D.S. El que ve a partir del 1909 és aquesta assumpció de papers.

II PART

L'ONADA: MITIFICACIÓ, RECRISTIANITZACIÓ, DRETANITZACIÓ, SUBORDINITZACIÓ I CRISI (1909-1914)

Al llarg del temps s'han realitzat diversos experiments psicològics i socials per tal d'explicar la conducta humana: el de Rosenham, de la presó d'Standford, el de Milgram.... De tots ells, potser el més conegut a hores d'ara és el de la Tercera Onada. L'abril del 1967, un professor d'història de l'Institut Cubberly de Palo Alto a Califòrnia, Ron Jones, a l'hora d'explicar el suport social que rebé el nazisme per part de la població alemanya, va començar donant una sèrie d'instruccions bàsiques de comportament als seus alumnes (com seure, dirigir-se a ell, romandre en silenci...). A l'endemà, amb l'objectiu de donar un sentiment de comunitat, anomenà al seu grup d'estudiants com a "Tercera Onada" i els ensenyà una salutació, en forma d'onada precisament. El tercer dia el professor els entregà un carnet individual d'identificació. A partir d'aquí, l'experiment agafà vida pròpia. Altres estudiants aliens al grup originari començaven a afegir-s'hi, mentre que d'altres delataven els que no seguien les normes. Fou aleshores quan el docent se n'adonà que l'experiment començava a escapar-se li de les mans i decidí concloure'l de maner abrupta. Malgrat això i la polèmica que suscità, la prova feu fortuna. Amb el temps es convertí en un llibre. Després passà a la pantalla en una exitosa pel·lícula alemanya amb la innovació que un dels joves adeptes recorre a l'assassinat per tal de mantenir el moviment al preu que sigui ja que en ell s'hi sentia realitzat com a individu. En tercer lloc, esdevingué un musical en anglès i, finalment, en una obra de teatre tant en català com en castellà. D'aquí, probablement, la coneixença del terme i de l'experiment que dona nom a aquest capítol.

Les conclusions que es poden extreure d'aquest experiment són diverses i que afecten diferents aspectes. Un seria la psicologia individual: la mal·leabilitat de l'ésser humà, la seva atracció per l'autoritarisme, la capacitat de recórrer a la violència i, la tràgica fascinació que genera. Un altre seria de caire sociològic i aquí s'hi inclouria la necessitat d'un sentiment d'identitat individual i com aquest es vehicula a través del grup. En aquest sentit seria el pes de la col·lectivitat i com aquesta integra l'individu. Una tercera variable, ara més política seria la relativa facilitat amb la qual es pot construir un moviment polític, i per tant les relacions que aquest pot tenir amb un de altre, ara més social que res més.

Com es pot veure, és un arbre divers, format per diferents branques amb la particularitat que, en alguns moments, es barregen entre elles donant lloc a

noves ramificacions. El propòsit essencial de les pàgines que tot seguit s'exposen és intentar entrar en aquest complex arbre. Ho farem de la mà d'allò que anomenaríem "societat conservadora" que a grans trets estaria integrada per catòlics, dinàstics, carlins, conservadors i tots aquells individus partidaris d'opcions autoritàries. Serien persones per a les quals la defensa de l'ordre social, i per tant del seu *status* i privilegis subsegüents que venen associats per la classe a la qual pertanyen, és un valor essencial a defensar contra allò que perceben com a revolucionari. A grans trets identificariem tots aquests individus com a membres de la burgesia com a classe social³⁰⁶. Entre ells compartirien un sentiment de comunitat que vindria donat per unes mateixes lectures, uns espais de sociabilitat i de trobada comuns, una formació educativa... Tota una sèrie d'eines que donen als seus participants unes pautes d'actuació social i una determinada percepció de la realitat. Seria el que el sociòleg francès Pierre Bourdieu anomenà coma "*habitus*". Com es recordarà, això tampoc és una gran novetat a les nostres altures ja que hem tingut oportunitat de veure-ho en altres moments d'aquest llarg treball.

Per una altra banda, hem pogut constatar en anteriors pàgines com el conservadorisme dinàstic ha oscil·lat històricament entre constituir-se com un grup d'índole corporativa o un de polític. Recordem les dissensions entre Duran i Bas i Planas i Casals a la dècada dels vuitanta del segle XIX o poc després la temptativa de reorganització monàrquica que José Monegal pretengué dur a terme entorn del 1905. En l'anterior capítol hom ha pogut constatar com finalment, després d'anys de temptatives i de crear-se diferents entitats dinàstiques de curta durada, en neix una de nova que més o menys perdurarà durant un cert temps. Hem pogut veure, a més, com la mobilització contínua es transforma en el recurs habitual d'un associacionisme catòlic que cada cop més està controlat pel Comitè de Defensa Social. També hem assistit a la progressiva confluència entre aquesta organització i els conservadors dinàstics barcelonins aixoplugats sota el ja conegut Centre Monàrquic Conservador. Finalment, hom ha pogut constatar que aquesta confluència aspira a constituir una nova

³⁰⁶ Fernando del REY REGUILLO "El empresario, el sindicalista y el miedo", dins R. CRUZ7 M. PÉREZ LEDESMA (eds.). *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid, Alianza Editorial, (Col. Alianza Universidad, 882), nota 4, pàg. 237. L'autor utilitza el terme a l'hora de parlar de la gran por que tingué la burgesia espanyola dels anys 1919-1921.

solidaritat, o contra solidaritat com dèiem, el primer embrió de la qual ha estat la candidatura per a les eleccions municipals de maig del 1909. Si inicialment aquesta primera solidaritat temptativa no tenia nom, això canvia a partir de novembre. El que abans era un solidaritat social o conservadora ara aquesta passa a anomenar-se catòlica, sense oblidar en cap moment que la principal pretensió és constituir un gran bloc de defensa social.

Les pàgines que segueixen reprenen aquesta idea amb la intenció d'analitzar com s'intenta fer realitat de manera definitiva aquest projecte. El període que comprèn aquesta part va del 1909 al 1913, des de la Setmana Tràgica i la caiguda de Maura fins l'assassinat de Canalejas el novembre d'aquest darrer any i la posterior crisi del govern Romanones; des d'un centre dinàstic que mira al Comitè de Defensa Social fins a la seva crisi final i escissió definitiva el 1913; des de l'aproximació regionalista al govern Maura fins els debats parlamentaris i posterior aprovació de les Mancomunitats; des de la inicial atomització dels partits dinàstics fins a la seva eclosió definitiva. Durant aquests quatre anys, aproximadament, la mobilització catòlica no només continua sinó que va augmentant i organitzant-se a mesura que passa el temps. Una mobilització que es veu alimentada de manera doble. En primer lloc, és la vivència de la Setmana Tràgica i les conclusions obtingudes d'ella. En segon lloc hi contribueix l'extraordinària complexitat política i social del moment. Un context que, per partida doble, nodreix la prolífica mobilització catòlica d'aquells anys, un fet que com veurem passa tant aquí com a d'altres zones de l'Estat. Un dels grans elements de debat d'aquells anys serà la política reformista en temàtica religiosa dels governs liberals d'aquells anys. Una polèmica que, per als partidaris d'aquella solidaritat, actua com a fibló. Això farà que els intents per construir la tan desitjada solidaritat conservadora no només continuïn sinó que s'entauli una constant pugna per veure qui la formalitza i en especial qui la controla. El pugilat estarà protagonitzat en gran mesura per la Lliga i els catòlico-conservadors i on el debat entorn de la Mancomunitat no juga pas un paper gens intranscendent, ans tot el contrari, ja que ajudarà a polaritzar molt més els extrems. Com sempre passa en aquests processos, el principal afectat és l'esglaó més dèbil que en aquest cas és el Centre Monàrquic Conservador per les profundes divisions internes que conviuen de sempre dins seu. Com veurem més endavant, l'entitat

dinàstica haurà de pagar un preu molt elevat com serà la seva divisió interna. Per la seva banda, allò tan indefinit i inconcret com és el catolicisme social també té la seva part de protagonisme. I no pas petit, tot sigui dit de passada. No es tracta tan sols d'una temptativa d'organització política de caire catòlic ja que oblidaria el seu gran puntal com és el social. Del que es tracta és de construir un projecte d'acció que combina alhora allò que és social amb el que és polític. En primer lloc és social perquè actuarà alhora en l'ensenyament i en l'associacionisme obrerista, dos camps on conflueixen altres ideologies o projectes polítics secularitzadors (republicanismes, anarquismes, socialismes, tots ells expressament en plural) i on l'Església es percep ella mateixa com la principal víctima. Finalment, és polític perquè en aquest espai s'aspira a aplicar i preservar un projecte de societat ideal recristianitzada i fins i tot teocràtica. Acció política i moviment catòlic són, per tant, dos puntals d'un mateix projecte. O dit d'una altra manera, que a través de la resposta social es vol actuar políticament. En aquest sentit, es podria considerar que aquest moviment polític és modern, i per extensió, que modernitat i religió no són termes excloents l'un de l'altre sinó complementaris l'un de l'altre. És una simbiosi que el professor santanderí Julio de la Cueva ja va posar de manifest fa uns quants anys³⁰⁷. Amb la particularitat que aquest moviment hom intentarà construir-lo quan la crisi del règim canovista s'accelera cada any que passa. Això significa que la proposta que es pretén bastir es fa des de la decidida consciència que els vells partits dinàstics són una cosa del passat i que cal substituir-los per una nova alternativa política on conflueixin monàrquics i catòlics. Per tant, el Centre Monàrquic Conservador i el Comitè de Defensa Social són els grans puntals sobre els quals pivotarà aquell projecte. Un element més de la modernitat que pretenen construir els monàrquics mauristes i els catòlics conservadors per substituir uns partits dinàstics desfasats temporalment. És un projecte que no s'ha de separar gens de la famosa oferta que Maura li feu a Cambó l'octubre del 1909 de formar un nou partit conservador i que Borja de Riquer va donar a conèixer fa més de quaranta anys³⁰⁸. Una oferta

³⁰⁷ Julio de la CUEVA MERINO, "Clericalismo y movilización católica durante la Restauración", a Julio de la CUEVA MERINO/ Ángel Luis LÓPEZ VILLAVARDE (Coords.), *Clericalismo y asociacionismo en España: de la Restauración a la Transición. Un siglo entre el palio y el consiliario*, Cuenca, Ediciones de Castilla-La Mancha, 2005 (Almud, 5), pp. 27-50.

³⁰⁸ Borja DE RIQUER, *Lliga Regionalista: la burguesia catalana i el nacionalisme 1898-1904*, Barcelona, Edicions 62, 1977 (Cultura Catalana Contemporània, 5), pàg.309.

que, malauradament, o bé no ha estat gaire estudiada, o simplement, no ha estat prou presa seriosament per la historiografia. Tot i així, cal prendre-la molt seriosament i vindicar-la. És això el que pretenc fer en aquesta tercera part ja que la missiva insinuava un camí que s'intentarà fer realitat. Un projecte que, a més, es pretén construir des d'un territori com és Catalunya que presenta per aquells anys una decidida transformació econòmica i social. A més, potser és de les zones de tot l'Estat espanyol on la crisi dels partits dinàstics és més palpable que enlloc. Prova d'això és la major competència electoral que a moltes contrades dels Principat es registra a partir dels anys 1907-1910; la progressiva aparició d'un nou caciquisme o que l'elecció de diputats dinàstics, siguin aquests conservadors o liberals, sigui cada cop és més escassa. Les properes pàgines pretenen constatar com s'intenta articular aquesta alternativa política i on el Bisbat de Barcelona amb el seu cap, el valencià Juan José Laguarda, juga un paper primordial. Tot i així, abans que res com a mesura introductòria cal fer una breu ullada al que s'entén per moviment social i per polític. Sense aquesta breu part introductòria hom no entendria els tres propers capítols que componen aquesta segona part del nostre estudi.

Moviment social i moviment polític, són termes força complexos per definir. No tot moviment social es converteix en un de polític i no necessàriament un de polític ha de ser social, car es pot idear un projecte polític per després cercar el seu suport social. De l'extraordinària diversitat d'elements que participen de la noció de moviment social (cultura, acció col·lectiva, ideologia, xarxes associatives, cercles d'amistat, normes, identitat, per esmentar-ne tan sols uns quants) i que dificulten la seva definició, només vull emfasitzar en tres d'ells que són comuns amb el de moviment polític. Em refereixo, i per ordre, als elements d'identitat, acció col·lectiva i estructura d'oportunitats polítiques. El primer perquè tot grup social es dota d'un divers repertori de trets (premsa, cançons, salutacions, lemes, insígnies...) que proporciona una percepció comuna en la qual s'identifiquen tots els seus membres. El segon, seguint Charles Tilly, perquè indica un grup de persones que actuen per aconseguir uns objectius comuns on hi intervenen la mobilització, l'organització, els interessos i l'oportunitat. Finalment, el tercer, el d'oportunitats polítiques, un concepte tan o més difícil com

els altres dos, i que a grans trets es podria definir com el marge d'actuació que deixa l'Estat a tot moviment social i/o polític i que aquest sap aprofitar en benefici propi³⁰⁹.

Aquests tres grans elements (identitat, acció col·lectiva i oportunitats polítiques) són els que estructuraren, respectivament, els quatre propers capítols. Amb l'afegit que, a vegades, les crisis duen a una crisi. La part que tot seguit s'exposa s'inspira en aquests principis i d'aquí que s'estructuri en quatre capítols. El primer d'ells, titulat Mitificació, versa sobre els aprenentatges que s'obtinran de la Setmana Tràgica i que donaran lloc a una intensa mobilització d'aquesta societat conservadora. El segon capítol, de nom Recristianització, inclou tant l'acció col·lectiva com les oportunitats polítiques per l'estret lligam existent entre ambdues. Una acció col·lectiva que s'inspira directament en un dels segons lemes del pontificat del Papa Sarto, de nom pastoral Pius X, i que coincideix amb els anys que estudiem en aquest capítol: el de "*miles Christi*" o soldats de Crist. En el tercer capítol la mirada cap a un altre cantó i ara adquireix una connotació més política a diferència dels dos anteriors capítols en els quals ha prevalgut per sobre de tot un àmbit social. En aquest cas es pretindrà tractar l'evolució d'allò que ara ja s'anomena obertament i de manera reveladora com a "coalició de dretes" com a sinònim de "solidaritat catòlica". Pel camí, els dinàstics conservadors tornen a viure el seu habitual procés contradictori d'amor i odi envers els catalanistes que els durà a experimentar una nova crisi en uns anys caracteritzats, a més, pel llarg debat sobre el projecte de mancomunitats i el que implica tant per a la Lliga com per a al sistema de la Restauració. Un procés que també afectarà el moviment catòlic als quals els passarà igual que els seus companys monàrquics, que a mesura que vagi passant el temps aniran dretanitzant-se cada cop més. D'aquí que el títol d'aquest tercer capítol dugui per nom el de dretanització i subordinatzació. Un doble procés que durà cap a la crisi

³⁰⁹ Sobre la complexitat tant del terme de moviment com del fenomen en sí, vid. Donatella DELLA PORTA/ Mario DIANI, *Los Movimientos Sociales*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas/ Editorial Complutense, 2011 (Col. Debate Social, s/n). També Pedro IBARRA/ Benjamín TEJERINA (eds.), *Los movimientos sociales. Transformaciones políticas y cambio cultural*, Madrid, Ed. Trotta, 1998 (Colección Estructura y Procesos. Serie Ciencias Sociales, s/n); Doug MCADAM/ John D MCCARTHY/ Mayer N. ZALD, *Movimientos sociales: perspectivas comparadas. Oportunidades políticas, estructuras de movilización y marcos interpretativos culturales*, Madrid, Ediciones Istmo S.A, 1999 (Col. Fundamentos, 157); Charles Tilly, *Los movimientos sociales, 1768-2008. Desde sus orígenes a Facebook*, Barcelona, Crítica, 2010, i Sydney TARROW, *El poder en movimiento. Los movimientos sociales, la acción colectiva y la política*, Madrid, Alianza Editorial, 1997 (Col. Alianza Universidad, 877).

definitiva del Centre Monàrquic Conservador que és el que s'analitza al darrer capítol d'aquest treball i que es titula precisament com a crisi. En ell es veurà com el procés que s'ha iniciat molt abans condueix cap a una inexorable crisi que els durà finalment fins a una escissió definitiva.

Probablement, un exemple individual és qui millor ens pot apropar a un període tan convuls com és el ens ocupa. Em refereixo al del conegut advocat, publicista catòlic i polític regionalista, Ramon Albó. Al primer any del nou segle XX el lletrat publicava *La caridad. Su acción y organización en Barcelona*. L'obra en qüestió era tot un cant a la caritat com a instrument miraculós per solucionar el que per aleshores hom anomenava el problema social. Uns anys més tard, el 1914, el mateix autor publicava la segona edició d'aquell estudi, ara sota el nom molt més específic i suggeridor de *Barcelona caritativa, benéfica y social*. A diferència de la primera obra, en aquesta Ramon Albó s'estalviava de fer qualsevol tipus de comentari laudatori i es limitava a exposar extensament en dos volums totes aquelles iniciatives socials nascudes i patrocinades des del món catòlic. escoles per a nens nocturnes i diürnes, asils, patronats obrers i juntes per a la construcció de cases barates se succeeixen en una llarga llista amb una clara i manifesta pretensió d'il·lustrar i de reivindicar molt gràficament el paper de l'Església com a principal articuladora d'un nou ordre social.

Entre un llibre i l'altre, ha canviat el seu centre d'atenció. Ara li interessien més els fets que no pas les paraules, la mobilització catòlica en general més que no pas la retòrica del que cal o no cal fer. La raó del canvi d'actitud cal trobar-la en el record de la Setmana Tràgica. Si abans, en la primera obra, l'objectiu era el de convèncer les classes dirigents sobre la bondat de la caritat, ara el destinatari principal que es perfila en les intencions de l'autor són les classes populars, conscienciar-los del que l'Església fa per a elles generosament i benèficament. Heus aquí, en la meva consideració, on rau la principal qüestió de totes: ha significat alguna cosa l'experiència de la Setmana Tràgica per a l'Església Catòlica? Ha obtingut d'ella alguna conclusió? Significa un punt i apart o, simplement, una simple continuació? Soc de l'opinió que, efectivament, tant la institució eclesiàstica, com molts dels seus membres, i també fora d'ella, la Setmana Tràgica marcà un abans i un després. Dit d'una manera molt més simple, arribaven a la conclusió que o canviaven o el canvi els vindria donat des

d'a baix. I per canviar calia mitificar la Setmana Tràgica. És per aquí on comencem primerament. Deixem que les llums s'apaguin i s'aixequi el teló.

CAPÍTOL I

LA MITIFICACIÓ

El conegut periodista i polític republicà Claudi Ametlla va escriure en les seves memòries que d'aquella setmana no sortí res de nou i que tot semblava un fet *“isolat i sense antecedents ni conseqüències immediates fàcilment discernibles dins de la nostra història”*. Segons ell, l'únic vencedor fou Lerroix que sabé treure un bon rèdit polític i electoral cosa que no pas la Lliga³¹⁰. És clar que l'autor, un petit burgès ben pensant natural de Sarral a la Conca de Barberà, escrivia aquestes paraules decebut i amargat per la tràgica experiència de la Guerra Civil, la derrota i posterior exili. Així i tot, en gran mesura no anava gaire malencaminat. Efectivament, del que ben aviat seria conegut com a Setmana Tràgica, no passà res de transcendental. A més, no era la primera gran revolta popular que vivia la capital catalana en la seva història contemporània. Si el periodista republicà i seguidor de Rovira i Virgili pensava en les bullangues del 1835 o del 1840, no ho sabem. En tot cas, en una cosa sí que errà del tot: en la significació històrica d'aquelles jornades. El conegut liberal, Garriga Massó, qualifica aquell any com *“el començament dels esdeveniments que menaren la política espanyola al desastre”*. Uns personatges gens sospitosos com eren el Duc de Maura, al costat del periodista i historiador franquista Melchor Fernández Almagro no dubtaven en dedicar tot un capítol de trenta pàgines a tot el que havia passat en aquella data demostrant la importància que li donaven a aquella data³¹¹. Altres personalitats vinculades al Comitè de Defensa, al Centre Monàrquic com a l'Església institucional participaran d'aquesta impressió. Seran aquests sectors els que procediran a mitificar aquella setmana de juliol. Abans d'entrar en aquest aspecte, cal que per uns moments definim el concepte de mite i el paper que juga en tot moviment social i polític.

El concepte en sí té una llarga història que es remuntaria als temps que l'ésser humà comença a prendre consciència de sí mateix. Això ha fet que se

³¹⁰ Claudi AMETLLA *Memòries polítiques 1890-1917*, Barcelona, Editorial Pòrtic, 1963, pàg. 276.

³¹¹ Joan GARRIGA I MASSÓ, *Memòries...*, op.cit., pàg.177. Duque DE MAURA/ Melchor FERNÁNDEZ ALMAGRO, *Por qué cayó Alfonso XIII: evolución y disolución de los partidos históricos durante su reinado*, Madrid, Ambos Mundos, 1949, pp. 136-162.

l'hagi definit de diversa manera i des de diferents disciplines: Plató, Maquiavel, Georges Sorel, Carl Schmitt, Gramsci, Mircea Eliade, per esmentar tan sols alguns analistes. Originàriament, el mite és tan sols una narració imaginada per intentar explicar allò que no se sap. Amb el temps, el concepte ha anat evolucionant desplaçant-se de la religió a la filosofia, l'antropologia, la psicologia, la política i, fins i tot més recentment, i de forma més extensa, a l'esport o la música... Per la seva banda, l'historiador britànic Henry Tudor preferia en primer lloc definir el concepte de mite per tot seguit passar a analitzar el de mite polític. Seguint l'esmentat autor, el primer concepte és una explicació sobre un fet que se suposa com a cert i que es presenta com a tal. En canvi, ell entenia el mite polític, simplement, com l'aplicació del mite en la política. Més endavant, Christopher G. Flood definia aquell terme com una narració marcadament ideològica i que es presenta de forma dramàtica. que informa d'uns fets que es un grup de persones dona per certs. Ja fa uns quants anys, qui fou primer President del Tribunal Constitucional espanyol, Manuel García Pelayo, atribuïa al mite polític una triple funcionalitat: la d'integració, mobilització i aclariment. Aquest tres elements, continuava el jurista, permeten integrar i identificar entorn d'una mateixa sèrie d'imatges, de vivències i d'esperances a tot un grup de persones proporcionant-los uns esquemes clars de percepció de la realitat i guiant-los en la seva activitat pública³¹². En tot cas, el que sembla força clar és que el mite es basa en una sèrie de fets i imatges simbòliques que un cop combinades i magnificades faciliten la mobilització tots aquells que s'hi identifiquen amb elles. La Setmana Tràgica amb el seu reguitzell d'incendis, destruccions, tirotejos, exhumacions de cadàvers o temors, tindrà les seves seqüeles. No em refereixo a les econòmiques, humanes, materials, o fins i tot les polítiques. Ningú nega la seva importància però soc del parer que abans d'entrar en elles cal analitzar-ne unes altres que sovint passen desapercibudes. Serien les que podríem qualificar com a mentals o culturals. Òbviament, sota aquest adjectiu venen a les nostres ments l'anomenada "història de les mentalitats" francesa segons la qual els símbols, la iconografia, la psicologia i tot tipus de

³¹² Henry TUDOR, *Political Myth*, London, Pall Mall, 1972, (Col. Key Concepts in Political Science, s/n), pàg. 17; Christopher G. FLOOD, *Political Myth. Theoretical Introduction*, London/ New York, Routledge, 2013 (2° ed.), pàg. 44; Manuel GARCÍA PELAYO, *Los mitos políticos*, Madrid, Alianza Editorial, 1984 (Col. Alianza Universidad, 274).

document poden ser interpretats com una manera d'entendre el període històric que es vol estudiar³¹³.

Un cop feta aquesta digressió teòrica, cal preguntar-nos com aplicarem el concepte de mite en el presenta capítol. Per a tal fi l'estructurarem en tres parts. En la primera d'elles analitzarem la percepció que els sectors socials i polítics pertanyents al que anomenem "societat conservadora" tenen de l'experiència de la Setmana Tràgica. En aquesta visió hi intervenen una diversitat d'aspectes que cal tenir en compte: els aldarulls en sí, la protesta, l'assalt i incendi a edificis religiosos, l'anticlericalisme, la secularització... D'aquí que aquesta primera part rebí el nom de clarobscurs. En fi, una diversitat d'elements que seran els que donaran lloc a la posterior mobilització. Però com ja se sap, per dominar un fet cal prèviament conèixer-lo, nominalitzar-lo. Més sintèticament, es tracta d'identificar-lo, tot i les recances que pugui suscitar per poder mitificar-lo. És el que es el que s'intentarà desenvolupar en la segona part d'aquest capítol. Per tant, aquí veurem els temors, la repressió i qui hi intervé en ella, les conclusions que s'obtenen de la vivència d'aquells fets, l'adjectivització... Un cop la Setmana Tràgica ha estat definida i mitificada es passarà, ara sí, a la mobilització. És la contrasolidaritat que parlàvem en el capítol anterior i que ara també rep el seu nom oportú: la Solidaritat Catòlica. És una voluntat que comença a triomfar, almenys perquè ja té nom. Aquest serà el nom d'aquest tercer i darrer apartat. És un llarg camí, un fil que cal resseguir. Deixem que caigui el filament profundament entrellaçat i seguim el camí que indica.

1. ELS CLAROBSCURS DE LA SETMANA TRÀGICA.-

Una de les conegudes tècniques pictòriques utilitzades pel Barroc és el clarobscur. El cinema al llarg de la seva història no ha dubtat a l'hora de recórrer a ell. En són bon exemple l'expressionisme cinematogràfic alemany de la dècada dels vint (*El gabinet del Dr. Caligari* o *Nosferatu*), nombroses pel·lícules de l'anomenat cinema negre fins arribar a la magistral *El Padrí*. Amb el joc de llums

³¹³ La bibliografia sobre la "història de les mentalitats" és enorme. Un intent de definició és el de Georges DUBY, "Histoire des mentalités", dins Charles SAMARAN (ed.), *L'Histoire et ses méthoedes*, Paris, Gallimard, 1961(Éditions de la Pléiade, 11), pp. 937-966. També, Michel VOVELLE/ Christian MARC-BOSSÉNO, "Des mentalités aux représentations", dins *Sociétés & Représentations*, nº 12, 2001/2, pp. 15-28, a <https://www.cairn.info/revue-societes-et-representations-2001-2-page-15.htm> (consultat 28 març 2021)

i ombres es permet realçar l'escena o personatge on l'artista pretén centrar la seva atenció. D'aquesta manera el tema principal es realça amb tota la seva complexitat, els seus detalls, la seva relació amb el context que l'envolta i com és aquest marc. Un Caravaggio amb *La vocació de Sant Mateu* o un Rembrandt amb *La Lliçó d'Anatomia* o *La Ronda de Nit*, de tot el seu llarg llistat d'obres, són bons exemples del que diem. La Setmana Tràgica, se'ns presenta d'aquesta manera, com un fet extraordinàriament complex, divers amb els seus corresponents contrastos que dificulten la percepció que d'ella puguem tenir.

No és pas el meu propòsit ara i aquí el d'explicar de nou aquella setmana o discernir sobre els seus protagonistes o els actors reals d'aquells fets. Per tant no parlaré de si els autors eren republicans radicals o anarquistes. Tampoc pretenc analitzar conceptes com els de multitud, turba, poble o d'altres. Això no evitarà que n'haguem de parlar, d'aquella famosa setmana. És important fer-ne referència per dues raons. La primera de totes, i alhora és la més evident, ve donada pels efectes que aquelles jornades tenen, tant a curt com a llarg termini, en la vida política, social i psicològica catalana i espanyola. La segona raó és més instrumental, ja que ens permetrà establir el guió que estructurarà el present capítol.

L'abundant bibliografia, tant la publicada abans com després d'aquells fets, ha ajudat a fer un retrat força acurat d'aquelles jornades. D'aquells dies de juliol del 1909 se'n va parlar molt en el seu moment des de totes bandes, tant des dels sectors anarquistes i socialistes (Fabra i Ribas, Leopoldo Bonafulla, J. Comaposada...), com des dels catòlics i conservadors (Modesto H. Villaescusa, Salvador Canals...) i dels eclesiàstics (Jaume Baranera, Rodolfo Fierro Torres, Marià Vilaseca...), per no entrar entre els polítics (Ossorio y Gallardo o el seu superior ministerial, Juan De la Cierva). Des de la historiografia s'hi va afegir les obres conegudes i ja clàssiques com són la de la nordamericana J. Connelly Ullman i la dels espanyols Joaquín Romero Maura i J. Álvarez Junco. Des d'aquí, no es pot oblidar per ordre cronològic les aproximacions de Josep Benet a propòsit de Maragall, Xavier Cuadrat estudiant els orígens de la CNT o la de J. B. Culla pel que fa al republicanisme radical³¹⁴. L'aproximació del centenari

³¹⁴ Antonio FABRA RIBAS, *La Semana Trágica; el caso Maura, el krausismo*, Madrid, Seminarios y Ediciones, 1975; Leopoldo BONAFULLA (pseudònim de Joan Baptista Esteve), *La Revolución de julio*, Barcelona, T. Taberner, [1909?], recentment reeditat per Ediciones Dirección Única, 2016; J.

d'aquells fets ajudà a enriquir molt més la bibliografia sobre el tema sobretot en tres àmbits. Un és el territorial: s'ha passat de veure aquella setmana com un fet essencialment urbà i barceloní, on la resta del país només surt testimonialment per corroborar el que succeeix a la capital, a un d'abast territorial que afecta tant pobles com ciutats arreu del Principat (Cassà de la Selva com Sabadell, Amer com Balaguer), i aquestes siguin de la magnitud que siguin. En segon lloc, el canvi és també de focalització. Si la primera bibliografia del tema, hereva del que van dir els testimonis, prestava una atenció primordial a l'anticlericalisme, ara aquella revolta és concebuda des d'un punt de vista més general on hi intervenen altres manifestacions de protesta com l'antifiscal, l'antiestatal, la problemàtica educativa, la transformació urbana, a més de la protesta contra el reclutament i una nova aventura militar quan encara era tan fresc a la memòria la guerra colonial de Cuba. I ja sabem prou bé que aquest últim fet fou la guspira que ho va fer esclatar tot.

Finalment, ha canviat la manera de concebre la natura de la Setmana Tràgica. Si en un primer moment se la concebia més com una revolta espontània darrerament s'ha anat imposant la tesi que som davant d'una actuació clarament revolucionària que té múltiples objectius: simbòlics (bandera), estratègics (línies de comunicació), icònics, sacrílegs i contestaris (anticlericalisme). I tots ells es registren arreu del Principat³¹⁵. Aquella setmana també ha estat analitzada des

COMAPOSADA, *La revolución de Barcelona*, Barcelona, Eduardo Albarca, 1909; Modesto HERNÁNDEZ VILLAESCUSA, *La Revolución de Julio en Barcelona: hechos, causas y remedios*, Barcelona, Herederos de Juan Gili, 1909; Salvador CANALS, *Los Sucesos de España en 1909. Crónica documentada por...*, Madrid, Imprenta Alemana, 1910-1911 (2 vols.); Jaume BARANERA, *Memoria de los sucesos ocurridos en San Andrés de Palomar relacionados con el incendio de las Escuelas Obreras de Jesús María: destruidas en la mañana del viernes 30 de julio de 1909*, Barcelona, Impr. de Pedro Ortega, 1909; Rodolfo FIERRO ORRES, *Nuestra Semana Negra. Los salesianos en la última semana de Julio de 1909*, Barcelona, Librería Salesiana de Sarrià, 1909; Marià VILASECA, reproduït a Ramon CORTS I BLAY, *La Setmana Tràgica de 1909. L'Arxiu Secret Vaticà, Un balanç bibliogràfic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009 (Scripta et documenta, 82). Pel que fa als polítics, Àngel OSSORIO Y GALLARDO, *Barcelona, julio de 1909. Declaración de un testigo*, Madrid, Imprenta de Ricardo Rojas, 1910 i Juan DE LA CIERVA, *Notas de mi vida*, Madrid, Instituto Editorial Reus, 1954. La historiografia clàssica de la Setmana Tràgica, Joan Connelly ULLMAN *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo en España (1898-1912)*, Barcelona, 1972 (reeditat per Ediciones B, 2009); Joaquín ROMERO MAURA, *La Rosa de Fuego...*, J. ALVAREZ JUNCO, *El emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza Editorial, 1990 o J.B. Culla, *El republicanisme lerrouxista...*, op.cit.; Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Edicions 62, 1992 (El Cangur, 142), hi ha una edició recent del 2009. Un balanç bibliogràfic d'aquella setmana el feu Pere GABRIEL, "Algunas lecturas e interpretaciones sobre la Semana Trágica", *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, nº 47, 2012, pp. 179-185. Pel que fa a la CNT, Xavier CUADRAT, *Socialismo y anarquismo en Cataluña (1899-1911). Los orígenes de la CNT*; Madrid, Ediciones Revista del Trabajo, 1976; també, més recent, Angel SMITH, *Anarchism, Revolution and Reaction. Catalan Labour ant the crisis of the Spanish State, 1898-1923*, New York/ Oxford, Berghahn Books, 2007 (International Studies in social history, 8).

³¹⁵ Aquesta és la tesi sustentada respectivament per Pere Gabriel i Mª Gemma Rubí. En aquest sentit, del primer "La Setmana Tràgica: una revolta urbana, popular i obrera. També una revolta política?" i de la

d'altres aspectes com pot ser la pugna per dominar l'espai urbà en una Barcelona sotmesa a una transformació intensa i disruptiva; la percepció de la patronal; la descripció que en feu la premsa, tant la barcelonina com la madrilenya; la percepció de l'Església, a vegades descrita de manera massa passional i hereva de la descripció que en feren els coetanis; o l'estreta relació entre aquella insurrecció i la nova guerra colonial a la zona del Protectorat espanyol del Marroc³¹⁶.

Per tant, poca cosa diré que no sigui ja sabut. El que tractaré de fer és de dibuixar unes quantes pinzellades amb la voluntat de contextualitzar l'escenari i com reaccionaran els protagonistes de la nostra peculiar obra.

1.1 *La pel·lícula.*

En plena transició espanyola, Antoni Ribas es proposà dur a la pantalla cinematogràfica la Setmana Tràgica del 1909. En el seu moment, el director barceloní es proposava dos grans objectius. Un era el de fer present la llengua al cinema, un territori tradicionalment vedat (i malauradament, encara ara) al català. El segon era la recuperació d'una història percebuda des d'un punt de vista català i popular, reivindicatiu en definitiva, que la llosa del franquisme havia sepultat físicament i materialment. Amb més dificultats que no pas facilitats, el director aconseguí els seus propòsits. Comptant amb la plana major del món artístic català i espanyol, i també en bona part intel·lectual de l'època (Pau Garsaball, Ovidi Montllor, Xavier Elorriaga, Alfred Luchetti, Adolfo Marsillach, Joan Manuel Serrat, Montserrat Roig o Miquel Porter i Boix, per esmentar només

segona autora, "La Setmana Tràgica: revolta populars o revolta contra l'Estat", respectivament, a Josep TERMES (ed.), *Els fets de la Setmana Tràgica (1909) Actes de les jornades organitzades pel CHCC, 28 i 29 de maig de 2009*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2010 (Personatges i Fets, 4). També, més complet, Germma RUBÍ I CASALS, "Algo más que la quema de conventos. La Semana Trágica en Cataluña. La historia de una desafección", a Antonio MOLINER PRADA (ed.), *La Semana Trágica de Cataluña*, Alella, Nablá Ediciones, 2009, pp. 81-135. Els canvis envers la tradició vaguística anterior, a Pere GABRIEL, "El anarquismo y...", *op.cit.*, pp. 93-112.

³¹⁶ Per ordre de citació, Pere LÓPEZ SÁNCHEZ, *Un verano con mil julios y otras estaciones. Barcelona de la Reforma Interior a la Revolución de Julio de 1909*, Madrid, Siglo XXI (Arquitectura y Urbanismo); sobre la patronal, Soledad BENGOCHEA, "La posición de la patronal", a Antonio Moliner, *ibid.*, pp. 199-221; la premsa, Josep Mª FIGUERES, "La recepció de la Setmana Tràgica a la premsa de Madrid. La desactivació de la protesta arreu d'Espanya amb la censura i l'amenaça del separatisme", *Analecta Sacra Tarraconensis. Revista de Ciències historicoeclesiàstiques*, volum 82, 2009, "Actes de les jornades sobre la Setmana Tràgica (1909) Barcelona, 5, 6 i 7 de maig de 2009", pp. 381-416; finalment, pel que fa a l'Església, Ramon Cots i Blay, *La Setmana Tràgica de 1909...*, *op.cit.*. La relació amb el Marroc, a Eloy MARTÍN CORRALES (ed.), *Semana Trágica. Entre las barricadas de Barcelona y el Barranco del Lobo*, Barcelona, Ediciones Bellaterra, 2011 (Colección Alborán, s/n). També s'han fet bones síntesis com la que fa per exemple Josep Termes "La Setmana Tràgica: testimonis i records", dins del anteix autor, *Els fets de la...*, *op.cit.*, pp. 13-36. Finalment, Antoni DALMAU *Set dies de fúria: Barcelona i la Setmana Tràgica (juliol de 1909)*, Barcelona, Columna, 2009.

alguns noms) el film retrata a grans trets la Barcelona que va des de la tornada dels soldats repatriats de la guerra de Cuba fins a l'esclat d'aquella setmana arran de la crida a files dels reservistes per part del govern Maura. Molts d'ells eren homes casats i pares de família que no havien pogut eludir el que popularment s'anomenava "l'impost de sang". Entre resignats, terroritzats, amoïnats i previsiblement indignats, embarcaven al port de Barcelona en vaixells de la Trasatlàntica propietats del Marquès de Comillas. No podien entendre que al cap de tan sols dotze anys d'haver acabat una guerra, ara haguessin d'embarcar-se (mai millor dit en tots els sentits) en una de nova i per protegir els interessos econòmics que polítics i altres personalitats destacades, tant d'aquí com de la resta de l'Estat, tenien al nord del Marroc: el comte de Güell, el mateix marquès de Comillas, el Comte de Romanones... A aquells dissortats soldats els acompanyaven al port de Barcelona els crits contra la guerra. Per un altre, dones de l'alta burgesia, alienes a aquell odiós tribut, reparteixen escarpelles patriòtiques o religioses, que tan aviat com eren rebudes, tan aviat eren llençades al mar. Al cap i a la fi, aquelles eren dones que podien respirar tranquil·les. No havien tingut cap problema en el seu moment per tal de sufragar les mil cinc-centes pessetes que costava la redempció militar de llurs fills. La premsa de l'època se'n feu ressò tot i les seves diferències. Els rotatius conservadors com el *Diario...* o *La Veu*, a més de silenciar les protestes, publiquen com entitats o personalitats destacades, moltes d'elles monàrquics, entreguen donatius o constitueixen comitès d'ajut a les famílies dels reservistes. Són individus com Pedro G. Maristany, president de la Cambra de Comerç de Barcelona o Emilio Vidal-Ribas del centre conservador, entre d'altres. Molt previsiblement, tot era una simple propaganda: que a mitjans d'agost, un cop ja ha passat la Setmana Tràgica, encara se'n parlés de campanyes recaptatòries, ajuda a suposar tal cosa³¹⁷. Mentre, els periòdics vinculats al republicanisme, tant catalanista com lerrouxista (per exemple, *El Poble Català*, *El Progreso* o *El Diluvio*) denunciaven l'aventura militar i augmenten el seu to a mesura que ho fa la protesta social i

³¹⁷ Per exemple, per esmentar tan sols un exemple de tants, la Joventut Monàrquica afirma a mitjans d'agost que obria una subscripció recaptatòria oberta a a tots els ciutadans de Barcelona., *L.V.C.*, nº 3.693, (17 VIII-1909), ed. matí, pàg. 2.

passen els dies fins el mateix dilluns vint-i-sis de juliol quan comença la vaga general³¹⁸.

Les protestes antibel·licistes es faran sentir aquí al Principat però també fora d'ell, a Madrid, València, Saragossa, Biilbao. A la capital espanyola, per exemple, la mobilització de tropes és rebuda, com a Barcelona, amb crits. A mesura que passen els dies, les protestes aixequen el seu to de veu. Tanmateix, la censura que imposa el ministre de la Governació, Juan de la Cierva, impedirà que els diaris se'n puguin fer ressò. Paral·lelament, es feien crits a favor d'una vaga general. El dimarts 20 de juliol el monarca, molt significativament, visitava algunes casernes militars³¹⁹. Un senyal ben clar de la inquietud general que devia imperar en els cercles de govern. Per la seva banda, Lerroux i Ferrer i Guàrdia, el primer de viatge cap a l'Argentina, tenien plans conspiratius des de fa alguns anys, i en alguns moments fets en col·laboració amb portuguesos i francesos. Finalment, la vaga general es convocarà a Barcelona per al dilluns 26 de juliol. Immediatament, s'hi sumen altres localitats catalanes. A l'endemà, tant a Barcelona com a fora d'ella la vaga deriva en tota una vertadera revolta que desborda de totes totes els intents que es feren per canalitzar-la. A Barcelona ciutat un comitè de vaga, integrat entre altres pel socialista Antoni Fabra i Ribas, i els ferreristes José Rodríguez Romero i Miguel Villalobos Moreno (sobrenom de José Antonio Sánchez González) maldà, infructuosament però, per encapçalar-la. El creador de l'Escola Moderna, Ferrer i Guàrdia, parlà amb alguns radicals ja que no pogué fer-ho amb Emiliano Iglesias, en aquell moment el líder efectiu del partit lerrouxista per absència del seu fundador de viatge per

³¹⁸ Per exemple, el *D.d.B.*, el més sobri de tots, n° 196 (15-VII-1909), ed matí, pàg. 9.883; n° 204, de 23 de juliol, ed. matí, pàgs.10.269 i 10.272. Uns altres (el marquès de Comillas, el Centre Monàrquic Conservador, la seva Joventut o els liberals dinàstics), simplement van a acomiadar els soldats (ignorem si repartien escarapel·les com feien algunes dones burgeses: a *ibid.*, n° 196, de 15 d'agost, ed. nit, pàg. 9.922. Amb un caire més informatiu és *L.V.C.*, que cada dia recull els embarcaments i parla, tot i que molt de passada de les primeres protestes. Vid., n° 3.664, 3.665, 3.666, 3.667, 3.668, 3.669 3.671, 3.674, 3.675 i n° 3.678, de 12 a 26 de juliol, fora dels dies divuit, dinou, vint-i-u, vint-i-quatre de juliol, ed. matí. Curiosament, la *Gaceta de Cataluña* del Comitè de Defensa Social no diu res de res. Pel que fa a *El Poble Català*, dirigit per Rovira i Virgili dedica diàriament una secció sota el revelador epígraf de "Contra la Guerra. La campanya del Riff": vid., n° 1.693 de 13 juliol, i del 1.700 al 1.705, del vint fins el mateix dia de l'esclat de la Setmana Tràgica. Pel que fa al conflicte del Marroc que ja no acabarà fins que passin gairebé vint anys ben bons, vid. Sebastian BALFOUR, *Abrazo mortal: de la guerra colonial a la guerra civil en España y Marruecos*, Barcelona, Península, 2002 (Historia, Ciencia, Sociedad, 328). Els interessos de l'elit econòmica catalana al Marroc, a Eloy MARTÍN CORRALES, *Marruecos y el colonialismo español (1859-1912). De la Guerra de África a la "penetración pacífica"*, Barcelona, Edicions Bellaterra, 2002, (Col. Alborán, s/n). La descripció dels soldats embarcant als vaixells, a Joan Connelly Ullman, *La semana trágica...., op.cit.*, pp. 302-340. Les referències a les actituds dels diferents diaris a Josep Benet, *Maragall i la Setmana Tràgica...., op.cit.*, pàg. 45.

³¹⁹ *El Año político 1909*, pp. 254-261.

Argentina. A l'endemà, el dimarts 24, els parlamentaris de la Solidaritat es reunien al domicili de Vallès i Ribot per tal de redactar un missatge al poble i el govern espanyol. Aquest conjunt de reunions i trobades aviat acabaran en foc d'encenalls. Hi ha qui no està per la feina. És el cas d'Emiliano Iglesias a l'Ajuntament barceloní, per la raó que sigui. La reunió a cal Vallès i Ribot se suspèn tan aviat com quan s'assabenten que l'escola dels escolapis a la Ronda Sant Pau crema per tots els costats³²⁰. No ens ha d'estranyar, així, que desenganyats i desbordats com estaven, cadascú fes la seva via. Fabra i Ribas i Miguel V. Moreno exiliant-se, tots dos a París. Ferrer i Guàrdia, se n'anirà a peu fins Alella on finalment serà detingut. Mentrestant, el proletariat barceloní recupera la iniciativa que de fet no havia perdut mai i per uns dies tornarà a ser l'amo dels carrers. Arreu de la ciutat, però en especial als barris obrers, es constitueixen més d'un miler de barricades com correspon a tota protesta social urbana des dels temps de la Revolució Francesa. Són obstacles de tot tipus, de grans i petits, que tallen el flux urbà i construïdes de tal manera que el que se cerca és erigir una ciutat alternativa a la que des de la burgesia es pretén imposar³²¹. A més, amb un estrany *modus vivendi*, utilitzant paraules del conegut periodista Agustí Calvet. Durant les primeres hores del matí, les tendes estaven obertes per tancar tot seguit un cop les famílies s'havien proveït dels queviures imprescindibles. Una mena d'entesa que s'acorda tàcitament de manera pacífica, com si tothom ja hi estigués del tot habituat. D'una manera semblant s'expressava el liberal canalejista Joan Garriga Masó quan descrivia una mena d'horari laboral no escrit formalment: es tiroteja durant el matí, fins l'hora de dinar, per tornar-hi a la tarda fins que es fa fosc. El futur director de *La Vanguardia* comentava que les vagues tenien una vida normal de set dies. El monàrquic Joaquín Mª de Nadal comenta com "*els revolucionaris barcelonins*", en les seves pròpies paraules, tenien per costum acabar les vagues el dissabte. Per la resta, moltes d'aquelles llars restaven tancades de bat a bat. Algunes perquè llurs

³²⁰ J.C. Ullman, *La Semana Trágica...*, *op.cit.*, pp. 368-405. L'escena està descrita per Amadeu HURTADO a les seves cèlebres memòries, *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps 1894-1936*, Barcelona, Edicions 62, 2011, (Col. Biografies i Memòries, 83), pp. 145-149; C. Ametlla, *Memòries polítiques...*, *op.cit.* pp. 269-270; també Juan AVILÉS FARRÉ, *Francisco Farré y Guardia. Pedagogo, anarquista y mártir*, Madrid, Marcial Pons Ediciones de Historia, 2006, pp. 216-219. Finalment, pel que fa als dos membres ferristes del Comitè de vaga, vid. Pere Gabriel, "El anarquismo y,,", *op.cit.*, pp. 97-99.

³²¹ Pere López Sánchez, *Un verano con mil julios...*, *op.cit.*, pp.234-241. La barricada com a protesta social, a Manuel DELGADO, "La ciudad levantada. La barricada y otras transformaciones radicales del espacio urbano", a *Arquitectonics. Mind, land & society*, nº 19, 2010, pp. 137-153.

propietaris no hi eren, aprofitant els mesos estivals quan es produeix la Setmana Tràgica. És el cas de José Monegal, de Joan Maragall, i previsiblement també del dirigent conservador Guillermo de Boladeres. I qui diu ells, en diu de tants d'altres. Els que no són fora es tancaran amb pany i forrellat a casa seva tot mirant expectants tot el que succeïa. Alguns d'ells s'acompanyaran d'una pistola i tot, com confessa el mateix Joaquim Mª de Nadal. Uns altres es limitaran a esperar que arribi la repressió. Un *homenot* tan burgès com l'anterior, Agustí Calvet, retratava molt gràficament el silenci d'aquells autoreclosos a casa seva, cridant de joia cada cop que sentien alguna canonada de l'exèrcit. Alguns personatges com són Ossorio y Gallardo o Tedoro Baró, van entendre recelosament aquest mutisme com una mena d'entesa tàcita amb els insurrectes. L'exgovernador Ossorio confessarà al Congrés dels Diputats durant la segona tanda de discussions entorn de la setmana de juliol que esperava molt més de les "classes conservadores" i en canvi "*los elementos proletarios y los elementos católicos, presenciaron todo lo que ocurría con punible indiferencia, como un espectáculo más*"³²². Amb aquestes paraules sembla que Ossorio hagi llegit el conegut article *Ah! Barcelona* de Maragall, a qui no coneixia però admirava, en el qual el poeta criticava la inacció burgesa. No estava sol en aquesta impressió. Amics del poeta, com Josep Pijoan o Enric de Fuentes foren igual de crítics. Un arquitecte conservador dinàstic, desconegut per a nosaltres, com és Alberto Blasco Ochoa, no dubtarà en cap moment en afirmar que "*todas las clases sociales le prestaron [a la proclamació de vaga general] calor, (...), y la miraron con complacencia*". Més endavant afirma que "*hasta muy avanzado el camino, fueron juntos con los revolucionarios y luego con bien trecho con su inacción los ayudaron*"³²³. Tant és si hi ha motius de certitud o no. Al cap i a la fi,

³²² L'horari dels insurrectes a Joan Garriga i Massó, *Memòries d'un liberal...*, *op.cit.*, pàg. 182. El *modus vivendi* i el silenci burgès a Agustí Calvet, GAZIEL, *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí 1893-1914. Memòries*, Barcelona, Proa, 2015 (2^a ed.), (Col. A Tot Vent, 616), pp. 425-426. També se'n fa ressò Amadeu Hurtado, *ibid.*, pàg. 150; a LADERA, *Fechas de sangre. Dos semanas de anarquía en España. Historia, comentarios y sucesos culminantes de la rebelión de 1909 y de la huelga general revolucionaria de 1917*, Madrid, Renacimiento, 1917, pp- 43-44. Qui s'amaga darrere del pseudònim era Modesto de Lara Molina, membre de la guàrdia civil amb la graduació de tinent. La condició de membre de la Benemèrita, esmentada per J.C. Ullman, *La Semana Trágica...*, *op.cit.*, pàg. 160, nota 28. Les referències de Joaquín Mª de Nadal a aquella setmana, amb pistola preparada, *Memòries. Vuitanta anys de sinceritats i de silencis*, Barcelona, Editorial Aedos, 1965, (Biblioteca Biogràfica Catalana, 41), pp. 182-189. L'acusació d'Ossorio, a *D.S.C.*, n° 24, sessió 14 de juliol 1910, pàg. 592.

³²³ Les crítiques de Maragall, com les dels seus amics i l'admirció d'Ossorio, a Josep Benet, *Maragall i la Setmana Trágica...*, *op.cit.*, pp 65-85; pel que fa al governador civil, pàg. 149. El comentari d'Alberto Blasco, a AM, Capsa 14, carta de 15 desembre 1909.

no seria tampoc el primer cas de revolta en la qual s'assisteix a una certa complicitat tàcita entre el poble menut i les classes dominants: els motins i revoltes urbanes del segle XVIII, per exemple, com fins i tot les bullangues populars barcelonines dels anys trenta del segle XIX són un bon exemple d'aquesta tàcita complicitat entre classes socials³²⁴.

A partir del dijous dia vint-i-vuit de juliol comencen a arribar tropes provinents d'Aragó o de València que a partir de l'endemà dia 30 reprimiran les barricades nascudes arreu de la ciutat. Durant el cap de setmana, la revolta serà progressivament sufocada. Finalment, les fàbriques reobriran les seves portes tornant cadascú al seu lloc de treball el dilluns dos d'agost. I com ja se sap, es pagarà la setmanada com si aquí no hagués passat res³²⁵. Molts testimonis (el ja esmentat Alberto Blasco, entre ells) van destacar tan durant els fets com després d'ells el fort protagonisme femení. Algunes dones, segons sembla, anaven per les botigues en grups de tres o quatre tot demanant el seu prompte tancament. Unes altres són prostitutes (de les quals coneixem fins i tot llurs noms propis o sobrenoms) de barris condemnats a la desaparició amb les obres de la mal anomenada Reforma interior. El que fa suposar que la seva participació podia ser més per motius més pecuniaris (una clientela que es perdia) que no pas per raons més prosaiques o ideològiques³²⁶. Amb això, òbviament, no pretenc en cap cas menysprear el paper jugat per la dona en cap moment, ni al llarg de la història ni en tota revolta popular. Tan sols ressituo el rol que devien jugar moltes prostitutes durant aquells fets.

Pel camí, l'Estat s'ha fet, literalment, del tot fonedís durant els primers dies de la insurrecció. Les raons poden ser diverses: de ben segur, influí la sorpresa dels fets ocorreguts. Probablement, el nombre de militars que quedaven a Barcelona fos insuficient. En aquest sentit, Moret en la cèlebre sessió parlamentària un cop es reobriren les Corts, acusà directament el Capità General, Luis de Santiago, d'incompetència³²⁷. En tot cas, fos una cosa o altra,

³²⁴ E.P. THOMPSON, *Costumbres en común*, Barcelona, Ed. Crítica, 1994, pp. 213-394.

³²⁵ Alberto Blasco afirmarà que s'amenaçà els patrons amb cremar les fàbriques, però no aporta cap prova a aquesta asseveració: vid. nota 18.

³²⁶ Grups de tres o quatre dones, a Ladera, *Fechas de sangre...*, op-cit., pàg. 20. El paper de la dona a la Setmana Tràgica a Temma KAPLAN, *Ciudad roja, periodo azul. Los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso (1888-1939)*, Barcelona, Península, 2003 (Historia, Ciencia, Sociedad, 332), pp. 158-177.

³²⁷ Ignorem quina era la presencia militar al Principat, i en concret a Barcelona, tant abans de l'esclat del conflicte bèl·lic al Marroc com després. Eduardo González situa entre uns 2.600 els efectius de las Guàrdia Civil només per a la ciutat de Barcelona que oscil·lava entorn dels 600.000 habitants, és a dir, un guàrdia

no té gaire transcendència històrica. La suspensió de les garanties constitucionals decretada pel Govern Maura no es nota, almenys fins el dijous vint-i-nou. El governador civil, el tants cops esmentat Ossorio y Gallardo, les relacions del qual amb el ministre eren tan dolentes que aprofita la declaració de l'estat de guerra per dimitir i tot seguit desaparèixer argüint molt exageradament que amb mil guàrdies civils ja en tenia prou. Una dimissió que el seu superior La Cierva no li perdonà mai acusant-lo desobediència i fins i tot de robatori³²⁸. En realitat, Ossorio es trobava ben sol, tal com es planyia en la seva intervenció parlamentària ja esmentada³²⁹. Fins a l'arribada de les tropes provinents de Saragossa i de València, hi ha escenes de compenetració entre les tropes i els assaltants els primers dies. Fins i tot sembla que en algun moment es registra una certa permissivitat a l'hora de permetre l'assalt a institucions religioses, com denunciaren alguns testimonis³³⁰. En alguns llocs aquesta permissivitat és substituïda per l'acció lliure de certs individus defensant alguns edificis. Un paper que els tradicionalistes s'afanyen en reivindicar. Així afirmaran que formaren escamots armats en defensa d'algunes esglésies (la de Sant Francesc de Paula el dimarts 27, per exemple). A Sarrià n'organitzaren un altre per tal de defensar l'escola que els salesians mantenien en aquella localitat. En aquesta mateixa localitat sembla que el pare rector del col·legi jesuïta i antic soldat carlí, Antonio Iñesta, reaccionà de forma armada a l'intent de saqueig i d'incendi de l'escola. La mateixa conducta o sinó molt semblant tingué el responsable del centre homònim del carrer Casp de Barcelona (on tants fills de la burgesia catalana van estudiar en els seus jovenívols). A més de sol·licitar suport armat al Capità General, disposà del suport armat de vuit congregants. Potser per això una escola d'elit com era aquella se salvà de l'incendi i en canvi els escolapis de la Ronda Sant Antoni tingué una dissort diferent. En uns altres casos, més aïllats,

civil per 0'43 habitants. Com es pot veure una xifra molt elevada i que indica l'elevat grau de militarització i de repressió en el qual vivia la capital catalana. Segons dades que recull en un altre moment, el 1900 estarien destinats a Catalunya un total de 1588 efectius, el que representaria un 8'71% del total espanyol. Al respecte, Eduardo GONZALEZ CALLEJA, *La razón de la fuerza. Orden público, subversión y violencia política en al España de la Restauración*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1998 (Col. Biblioteca de Historia, 34), nota 361, pàg. 430 i pàg. 48, respectivament. Els percentatges són meus. L'acusació de Moret, a *D.S.C.*, n° 3 (18-X1909), pàg. 27. El mateix polític liberal afirma que la presència de guàrdies civils els primers dies de la revolta ascendia tan sols a mil individus: *ibid, ibid*. Claudi Ametlla qualifica el màxim cap militar a Catalunya com a covard: *Memòries polítiques...*, *op.cit.*, pp. 267-268.

³²⁸ Juan de La Cierva, *Notas de mi vida...*, *op.cit.*, pàg. 138.

³²⁹ *Barcelona, julio de 1909...* *op.cit.*, pàg. 67. També, *D.S.C.*, n° 24, pp.593-594.

³³⁰ Per exemple, Alberto Blasco, carta ja esmentada a nota 18. Vid. *supra*, pàg. 18.

afirmen que respongueren al foc, com és el cas de Sant Andreu. A Sabadell, sembla que participaren activament en els escamots armats que deambulaven per la ciutat i fins i tot alguns militants tradicionalistes saquejaren una armeria per tot seguit assaltar el jutjat municipal. En plena dinàmica insurreccional, el Comitè de Defensa Social demanava al capità general el repartiment d'armes entre el que anomena com a "*ciudadanos honrados*"³³¹.

Fora de Barcelona es formen juntes revolucionàries: Sabadell, Mataró, Granollers, Cassà de la Selva, Ripoll, Palamós... En alguns d'aquests municipis hom arribarà, fins i tot, a la proclamació de la República. És el cas de la capital vallesana per exemple, o també de Mataró i de Granollers. A la surera vila de Cassà de la Selva, al Gironès, no s'arribarà a tal fet però sí s'hissarà la bandera tricolor republicana, el que ve a ser el mateix però només que ara per la via simbòlica. A Reus se segueixen en gran mesura les pautes de Barcelona: vaga general i enfrontaments amb les tropes, a més de tallar les vies de ferrocarril³³².

La desigualtat d'esdeveniments i de reaccions es plasma també pel que fa a localitats com Girona, Ripoll, Arenys de Mar, Mollet, Terrassa, Manresa, Igualada, Vic, Molins de Rei o Esplugues³³³. Tot i que a totes elles la vaga general serà un fet durant els primers dies, es registraran alguns aldarulls i en uns altres

³³¹ La participació activa de diferents carlins en la defensa de convents i esglésies del barri de Sant Andreu a J.C. Ullman, *La Semana Trágica...*, op.cit., pàg. 397, i també al follet del sacerdot Jaime BARRANERA *Memoria de los sucesos ocurridos en san Andrés de Palomar relacionados con el incendio de las Escuelas Obreras de Jesús María destruídas en la mañana del viernes 30 de julio de 1909*, Barcelona, Imprenta de Pedro Ortega, 1909. J.C. Ullman recull a més en altre moment els freqüents rumors acusadors que carlins i sacerdots dispararen des dels taulats de diverses esglésies (pàg. 493). L'escamot defensant Sant Francesc de Paula, intervenció parlamentària del diputat carlí per Olot Pere Llosas Badia, *D.S.C.*, n° 25 sessió de 14 juliol 1910, pàg. 615, esmentat també per J.C. Ullman (pàg. 433). Pel que fa a la defensa de l'escola dels salesians de Sarrià, Rodolfo Fiero Torres *Nuestra Semana Negra.*, op.cit., pàg. 7, cosa que no és esmentada per J.C. Ullman. La presència d'escamots carlins a Sarrià en actituds de defensa recollit també a Joaquín Romero Maura, *La Rosa de Fuego...*, op.cit., pàg. 515. El cas dels jesuïtes a Manuel REVUELTA GONZÁLEZ, S.J., *La Compañía de Jesús en la España Contemporánea*, vol. II, "Expansión en tiempos recios (1884-1906)", Madrid, Universidad Pontificia Comillas/ Eds. Mensajero/ Sal Terrera, 1991 (Publicaciones de la Universidad Pontificia Comillas de Madrid, Serie I, Estudios 32 bis, Teología I, 18), pp. 760-762. Pel cas des escolapis de la la ronda Sant Antoni, Mª Gemma RUBÍ, "El col·legi de Sant Antoni i els fets de la Setmana Trágica", en premsa. Agraïxo a l'autora que m'hagi facilitat l'escrit. J.C. Ullman esmenta la primera idea de totes però no diu res de la presència d'alguns catòlics armats en l'edifici del carrer Casp. En parla Amadeu Hurtado, *Quaranta anys...*, op.cit., pàg 150. El saqueig d'una armeria a Sabadell per part de militants tradicionalistes a Andreu CASTELLS, *Sabadell, informe de l'oposició*, vol. III "O tot o res, 1904-1918", pàg. 13.65. Tanmateix, molts d'aquests fets no s'esmenten en cap moment a les pàgines de *El Correo Catalán*. Finalment, la demanda d'armes per parts de Comitè a G.d.C., n° 21 (4-VIII-1909). No sabem la resposta de l'autoritat militar però òbviament hem de suposar que fou negativa.

³³² La formació de Juntes revolucionàries a diferents localitats de les "províncies" de Barcelona i Girona, Mª Gemma Rubí, "La Setmana Trágica...", op.cit., pàg. 92. Pel que fa a Reus, Jesús MARCHAN GUSTEMS, "Tarragona en 1909: entre el militarismo, el clericalismo y la Candidatura Popular, a Eloy Martín Corrales, a *Semana Trágica...*, op.cit., pp. 303-345, especialment pàg. 326. Les protestes arreu de l'Estat espanyol, ibid., pp. 121-182.

³³³ Gemma Rubí, "Más que la quema de conventos...", op.cit., pp. 108-113.

casos s'arribarà a cremar algun burot, la cosa no anirà més enllà gràcies a l'actuació del Sometent local, i en uns altres casos per la presència de tropes habitualment aquarterades (seien els casos de Girona i de Figueres). Molt probablement les diferències entre uns i altres casos més violents (Sabadell, per exemple) haurien de trobar-se en l'existència d'uns cacicatges força consolidats més que no pas a una actitud passiva i fins i tot complaent com alguns denunciaren en el seu moment. Perquè en el cas de les primeres localitats devia influir-hi dues possibilitats. Una, l'existència d'una extensa xarxa de relacions socials que havien teixit els seus cacics locals (Alfons Sala per a Terrassa; Leonci Soler, per a Manresa; Juan Godó per a Igualada; Albert Rusiñol, per a Vic, i molt probablement podríem situar en el mateix nivell el cas de Vilanova amb Bertran i Musitu) on el sometent no és cap excepció. De fet, Alfons Sala és un dels seus dirigents del Sometent, com ho són el Marquès de Camps, diputat regionalista per Olot, o Soler i Marc a Manresa d'on n'és el seu caporal des del 1902, o e el ja esmentat Juan Godó que n'és el sotscap. Potser per això pocs dies després de la fi de la Setmana Tràgica el conservador dinàstic i fabricant Isidro Valls Pallerola li demanava a Soler i Marc l'organització d'una unitat del Sometent a la seva fàbrica. Potser la influència d'aquests personatges arribava a d'altres municipis per diferents vies (econòmiques, familiars, autoritat...) el que també ajudaria a explicar en segona possibilitat la poca incidència de la Setmana Tràgica a Arenys, Mollet, Girona, Banyoles, o Molins de Rei o fins i tot Tàrraga, a l'Urgell, aquesta sota el tot poderós i durader cacicatge del conservador Enric de Càrcer³³⁴. Les dues són hipòtesis complementàries i ben plausibles però ara com ara no es pot asseverar amb exactitud per la manca d'estudis locals.

L'anàlisi de tres casos locals, un en cada sentit, ens poden ajudar a aclarir una mica més les coses. El primer cas seria el de Molins de Rei, al Baix Llobregat. El segon, és el cas ja esmentat de Sabadell. Finalment, el tercer és la capital tarragonina. Pel que fa a la primera localitat, tot i que el seu diputat a Corts

³³⁴ La vinculació de Soler i Marc amb el sometent local es remuntava al 1897: *ibid.*, pàg. 199. Pel que fa a Igualada, Soledad BENGOCHEA, *Les dècades convulses: Igualada com a exemple, Mobilització patronal i obrera entre principis del segle XX i la Dictadura de Primo de Rivera*, Igualada/ Barcelona, Ajuntament d'Igualada/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002 (Biblioteca Abat Oliva, 238), pp. 60-64. Juan Godó y Pelegrí (1876-1957), fou alcalde de la capital de l'Anoia entre 1906 i 1914. La demanda d'Isidre Valls, carta de 9 d'agost 1909: citat per Pilar Martínez-Carner, *Els inicis...*, *op.cit.*, nota 267, pàg. 20. Pel que fa a Enric de Càrcer i de Sobies (1852-1921) i el seu poder caciquil la capital urgellenca, Joaquim CAPDEVILA I CAPDEVILA, *Tàrraga (1898-1923): societat, política i imaginari*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008 (Biblioteca Abat Oliva, 284).

pel districte fos el republicà Laureà Miró, en canvi, el seu representat a la Diputació Provincial era el conegut liberal Joaquín Sostres³³⁵. Per la seva banda, el cas de la capital vallesana és ben diferent i, a més, peculiar. Aquí, el sometent local, o bé no existeix o en tot cas devia estar format per molt poques persones. A més, el cacicatge que la família Turull havia exercit tradicionalment s'ha desfet, probablement qüestionat pels altres industrials locals. Potser per això la vaga i la posterior revolta té més ressò que no pas a les altres dues localitats³³⁶. Per la seva banda, a Tarragona ciutat la Setmana Tràgica no té cap ressò una cosa que el ja esmentat Jesús Marchán atribueix a un suport i patriotisme espanyol difós entre tota la població³³⁷. És ben difícil localitzar sentiments nacionalistes, siguin catalans o espanyols, entre les classes populars. De ser així, com es van nacionalitzar? Els importava més un símbol nacional que la seva subsistència diària? Com podien sentir-se espanyols si molts d'ells havien de ser els futurs soldats i molts d'ells ni parlaven el castellà? Més aviat, la raó principal caldria trobar-la en un aspecte que el mateix autor apunta però que, malauradament, no aprofita prou: una debilitat econòmica que faria que la burgesia local depengués del que es decideix a la capital espanyola. A això caldria sumar-hi l'esperança que una presència espanyola al Marroc pogués proporcionar-los una via de prosperitat econòmica. En canvi, la burgesia barcelonina i entre ells els dinàstics, no miren ara com ara tant al que passa al Marroc perquè tenen diverses fonts d'enriquiment econòmic. De fet, no hi ha cap referència laudatòria a la presència espanyola al Rift com sí passa en la premsa tarragonina. Potser per això, es pot

³³⁵ Joan-Anton Carbonell, *Molins de Rei...*, *op.cit.*, pp. 204-207. Malauradament, l'autor no explica en cap moment el fets de la Setmana Tràgica en aquesta localitat.

³³⁶ Això significa que l'afirmació feta per A. Sala o per Ladera responsabilitzant el Sometent de deixar-se robar les armes no s'aguanta gaire: vid. Eduardo González, *La razón de la fuerza...*, *op.cit.*, nota 361, pàg. 430, on també recull les asseveracions del guàrdia civil Ladera (*Fechas de sangre...*, *op.cit.*, pàg. 94). Caldrà esperar al 1911 perquè el sometent sabadellenc comenci la seva reorganització Joan-Anton Carbonell, *Molins de Rei...*, *op.cit.*, pp. 204-207. Malauradament, l'autor no explica en cap moment el fets de la Setmana Tràgica en aquesta localitat amb els nomenaments d'Antoni Oliver Turull, pare del conegut poeta Joan Oliver, més conegut com a Pere Quart i emparentat directament amb la nissaga Turull, i un tal Lluís Batlle Arús són nomenats nous caporal i subcaporal respectivament del Sometent sabadellenc. Al respecte, Arxiu Històric de Sabadell (d'ara en endavant, A.H.S), *Sometent armat de Sabadell 1885-1934*, cartes de 17 agost i de 16 de setembre 1911. Finalment, el 1915 el Sometent local ja estaria del tot estabilitzat comptant amb 307 individus per a un districte amb sis pobles rurals que a grans penes arribaven al miler d'habitants cadascun d'ells, a més de la pròpia capital comarcal. A partir d'aquestes dades quedaria pendent la possibilitat, suggerida ara com a mera hipòtesi, si aquesta proporció d'individus podria servir com a element de pressió a l'hora dels comicis legislatius; al cap i a la fi un any abans, el 1914, Enric Turull és escollit diputat al Congrés gràcies a un escandalós trapiteig electoral. Les dades en full solt a *ibid.* La relació familiar d'Antoni Oliver, per curiositat pare del famós escriptor Joan Oliver més conegut com a Pere Quart, a Guillem MATEU DOMINGO "Els Turull de la industrialització, una aportació genealògica", a *Arrahona. Revista d'Història*, nº 7, Sabadell, tardor 1990, pp. 83-92.

³³⁷ Jesús Marchán, "Tarragona en 1909...", *op. cit.*

afegir ara només a títol hipotètic, la presència dels partits dinàstics és més forta a les comarques tarragonines que no pas a d'altres zones del Principat.

Dit d'una altra manera, allà on existeix un grup de poder social organitzat i cohesionat, és on els aldarulls de la Setmana Tràgica no són gaire virulents. I a la inversa, on no es registra cap bloc de poder cohesionat és on aquella revolta de juliol és més intensa. Les dues capitals vallesanes que hem comentat, Terrassa i Sabadell són elles soles, a més de tantes d'altres esmentades en la pàgina anterior, un bon exemple del que diem per una banda i l'altre.

La lliçó que alguns obtindran sembla força clara: cal reorganitzar allà on calgui el Sometent per tal d'evitar en un futur inconcret una nova Setmana Tràgica. El mateix Alfons Sala s'adreçarà a Maura demanant-li la reorganització dels sometents dels barris barcelonins de Sant Andreu, Sant Martí del Clot i la formació de retens integrats per sis o deu individus als barris de les principals localitats industrials. Una demanda semblant també provenia des de sectors eclesiàstics. Cap a finals d'agost l'Apostolat de l'Oració afirmava que cal constituir un cos de defensa social organitzat per barris o parròquies per tal de defensar "*en casos apurados a los ciudadanos pacíficos y custodiar los templos, rectorías, conventos, casas parroquiales y aún los mismos edificios públicos*". Poc temps després, el conegut sacerdot integrista, Cayetano Soler, no se n'està de dir la seva i farà la mateixa demanda de l'entitat religiosa³³⁸. Els precis tindran resposta: el govern assumirà com a pròpia la demanda del cacic liberal egarenc i el desembre es nomenarà una comissió que dissoldrà diversos sometents locals per tal de reorganitzar-los de nou³³⁹. No només es reorganitzaran els escamots paramilitars. S'iniciarà un esforç per traslladar-ho tot al camp polític. M'estic referint, òbviament, a la famosa Solidaritat conservadora de la qual d'una manera o altre, tothom hi farà referència.

1.2 "*Los jueves, milagro*" Anticlericalisme, modernitat i religiositat.-

El 1959 el director d'origen valencià Luis Garcia Berlanga estrenava una pel·lícula amb el títol homònim. L'argument és simple: cinc personatges influents

³³⁸ Respectivament i per ordre de citació, la demanda d'Alfons Sala, citat per Eduardo González, *La razón de la fuerza...*, *op.cit.*, nota 361, pàg. 430. L'Apostolado de la Oración, a *G.d.C.*, nº 23 (18-VIII-1909); l'article de C. Soler, "La defensa armada de los edificios religiosos", *D.d.B.* nº 297 (29-X-1909), ed. Matí, pp. 14.658-14.660

³³⁹ *Ibid.*, pàg. 430.

d'un poble (l'alcalde, el mestre, el metge, el terrinent i l'empresari local) s'inventen una aparició religiosa per tal de revitalitzar la migrada economia de la vila. Si en un primer moment la cosa no sembla passar d'un simple *divertimento* amb un malaurat ximple com a protagonista, poc després se'ls escapa de les mans quan una dona pietosa es pren com a real la suposada aparició. Tot i que la cinta en qüestió no figura com una de les grans obres del director valencià, a causa de la despietada intromissió que patí per part de la censura eclesiàstica franquista, l'interès de la pel·lícula rau en les relacions entre religió popular i religió oficial. I amb elles el debat etern entorn de conceptes com la secularització, el clericalisme i tots aquells que s'hi contraposen. A continuació faré una breu anàlisi d'aquells conceptes, tot seguit analitzaré el paper que juga la religiositat oficial i la popular i, finalment, concretaré específicament tot el que s'ha vist entorn de la recepció que l'índit Joan Maragall tindrà de la Setmana Tràgica. Això ens permetrà obrir un viarany que ens endinsarà de ple en el nucli del capítol. Per últim, no cal oblidar que tota la reflexió que segueix es limita tan sols al període marc del present capítol. En cap moment compararé l'anticlericalisme de la Setmana Tràgica amb les bullangues del 1837 o amb l'inici de la Guerra Civil tot i les similituds o dissemblances que puguin existir. Pretendré en tots els casos ser tan breu com pugui per evitar entrar en la densa jungla que constitueix aquell ball de conceptes. De fer-ho, seria una enorme insensatesa que ens allunyaria per sempre dels nostres objectius.

No és gens agosarat sinó una gran obvietat afirmar que la Setmana Tràgica presenta diverses cares totes elles ben polièdriques, amb contorns bens foscos que, tot plegat, ajuden a augmentar l'extraordinària complexitat que va associada amb ella. D'això foren ben conscients els seus contemporanis. Un home gens sospitós com era el diputat radical per Barcelona, Hermenegildo Giner de los Ríos, ho reconeixia tal qual tot esperant l'informe final de Félix Suárez Inclán, qui serà governador civil de la província en el govern Moret a partir d'octubre del 1909 un cop Maura és destituït³⁴⁰. Si a vegades aquelles jornades són prou difícils d'analitzar, també ho és la seva natura que gairebé és interpretada de tantes maneres com autors n'hi ha. Per exemple, Josep Temes assevera que fou una "*destastorada mostra d'un anticlericalisme irracional*", sense objectius ni dirigent

³⁴⁰ D.S.C, nº 24, sessió de 13 juliol 1910, pàg. 594.

i, per tant, ben lluny de merèixer l'adjectiu de "revolució". Per a uns altres fou del com diu Romero Maura. J.B. Culla la qualifica com una "*revolta impreparada i espontània, com un espasme insurreccional*". Álvarez Junco la interpreta com una típica revolta de tipus decimonònica sense cap tipus d'objectiu. En canvi, per a Pere Gabriel la setmana de juliol fou una temptativa de revolució. Seguint aquesta concepció figuren Eduardo González i Gemma Rubí per als quals aquella setmana va ser una insurrecció a mig camí entre ser una típica revolta antiga o una de moderna³⁴¹.

Pel que fa a les víctimes, aquelles jornades se salden amb un centenar i escaig de morts, molts d'ells persones de mitjana edat i barcelonines de residència. En canvi, només figuren tres entre els eclesiàstics que perdran la vida, els únics a tot Catalunya, i a més, es pot dir que de manera accidental fora d'un les causes de la seva desaparició són encara avui en dia força confuses³⁴². En fi, comptant escoles, esglésies i convents, el total d'edificis religiosos atacats oscil·len entorn de la vuitantena. Això sí, amb algunes excepcions curioses, com les Germanes de la Sagrada Família al barri de St. Andreu, les cases de les religioses dominiques de la Presentació o de l'asil de nens a càrrec dels Germans de Sant Joan de Déu del barri de Les Corts de Barcelona que fins i tot foren protegits pels assaltants³⁴³. El que evidencia que, tal com s'ha plantejat darrerament, l'anticlericalisme ja no és pas el *leit-motiv* principal d'aquella revolta sinó una manifestació més d'una revolta general. Aquesta és la branca principal però d'ella en neixen alhora d'altres branques que porten cap a d'altres destins. Aquests nous ramals serien, principalment, el de la secularització, de la religiositat, i de l'anticlericalisme. El problema és que d'aquestes en neixen

³⁴¹ Sempre per ordre de citació: la idea de revolta acèfala, a Josep Termes, "La Setmana Tràgica (1909...)", op.cit., pp. 13-14. Les afirmacions de J.B. Culla, a "Revisitar la Setmana Tràgica", a *Analecta Sacra Tarraconensis*, op.cit., pp. 57-72, en especial pàg. 62. Romero Maura, *La Rosa de Fuego...*, op.cit. T temptativa de revolució segons Pere Gabriel o en transició per a Eduardo González (*La razón de la fuerza...*, op.cit., pp. 445-450) i Mª Gemma Rubí, a "Revolta de tipus antic d'acord a Álvarez Junco, *El emperador del Paralelo...*, op.cit. pp. 414-415.

³⁴² Em refereixo al pare Licarion, marista d'origen suís i director del Patronat Obrer de Sant Josep al Poble Nou assaltat i incendiat la mitjanit del dilluns 26 de juliol i que segons la rumorologia popular estava finançat pel marquès de Comillas. Seguint Fra Valentí de la Serra, el pare Licarion fou assassinat *in odium fidei* traït per un veí del barri: "L'Església de Catalunya durant la Setmana Tràgica. Incidència de la Revolució del juliol de 1909 en la vida eclesial", *ibid.*, pp. 141-226, pàg. 190. En canvi, J.C. Ullman recull el rumor popular, al qual li dona certa plausibilitat, segons el qual alguns frares havien disparat prèviament des del terrat: *La Semana Trágica...*, op.cit., pp. 387-388.

³⁴³ La vuitantena d'edificis religiosos assaltats o destruïts la dona J. C. Ullman *ibid.*, Fra Valentí SERRA DE MANRESA, *ibid.*, *ibid.*, en especial pàg. 212.

encara moltes més contribuïnt a augmentar la sensació de bigarrament que deia abans.

En un primer moment els termes d'anticlericalisme i de secularització es contraposaven als de clericalisme/ confessionalització. D'acord a aquest esquema, l'anticlericalisme és una proposta de secularització radical de la societat i la política que els individus plantegen enfront d'una altre que, proposada des de l'Església, aspira a recristianitzar de nou el país. És a dir, primer hi ha el clericalisme i en resposta a la seva influència i poder es formula una alternativa secularitzada que es presenta com a moderna³⁴⁴. Des d'aquest punt de vista, els anys que van del 1910 al 1913 amb les iniciatives dels diferents governs liberals que se succeeixen durant aquells anys (els de Moret, Canalejas i Romanones) serien un bon exemple d'aquesta pugna entre aquests dos models. Així, a les propostes dels governs dels dos primers líders liberals es respon amb una multitud d'actes de tot tipus: aplecs, mítings, romeries..., com veurem en el proper capítol.

No és pas un esquema que vagi gaire gens desorientat, almenys si el mirem des d'aquest punt de vista. Tot i amb això, el moll de l'os rau en què entenem per secularització i, de retruc, amb el d'anticlericalisme ja que en un primer moment, des d'una perspectiva il·lustrada, tots dos es veien com a termes que anaven de bracet³⁴⁵. S'establia aleshores tot un triangle conceptual que equiparava com a iguals aquells tres conceptes bàsics: secularització, modernitat i anticlericalisme³⁴⁶. Aquest triangle equilàter anirà evolucionant conceptualment

³⁴⁴ Aquesta és la posició que, sense canvis, manté el ja esmentat professor de la Universitat de Castella-La Manxa, Julio de la Cueva. Al respecte, Julio de la CUEVA MERINO/ Feliciano MONTERO (Eds.), *La secularización conflictiva. España (1898-1931)*, Madrid, Editorial Biblioteca Nueva, 2007, en especial la introducció signada pels mateixos autors, pp. 9-22. També, la ja esmentada *Clericalismo y asociacionismo...*, *op.cit.*

³⁴⁵ Balanços historiogràfics sobre l'anticlericalisme n'hi ha de diversos i al llarg del temps. En destaco quatre, gairebé un per dècada. En primer lloc, Pilar SALOMÓN CHÉLIZ, "Poder y ética: Balance historiográfico sobre anticlericalismo", *Historia Social*, nº 19, 1994, pp. 113-128. Després, Rafael CRUZ, "Los estudios sobre el anticlericalismo en España al final del milenio", *Ayer*, nº 27, 1997, pp. 219-229. Cap a principis del nou segle el ja esmentat Julio de la Cueva en feia un altre amb el títol "El anticlericalismo en España. Un balance historiográfico", a Benoît PELLISTRANDI, *L'Histoire religieuse en France et en Espagne*, Madrid, Casa de Velázquez, 2004, (Collection de la Casa de Velázquez, 87), pp. 353-370. També serveix de balanç, tot i que no és pas la seva pretensió, l'article de Lisa DITRICH, "Propuestas para una interpretación europea del anticlericalismo en el siglo XIX: historia cultural, identidad y secularización", *Historia Social*, nº 84, 2016, pp. 113-139.

³⁴⁶ René RÉMOND, "Anticlericalisme: Some Reflections by Way of Introduction", *European Studies Review*, vol. 13, nº 2, April 1983, pp. 121-126 i també, del mateix autor, *L'Anticléricalisme en France. De 1815 à nos jours*, Paris, Librairie Arthème Fayard, 1999 (edició revisada i ampliada del 1977), en especial la seva primera part.

amb el temps, enriquint-se per les aportacions provinents des de diferents òptiques d'estudi. Ja fa molts anys, Connelly Ullman emfasitzà en l'aspecte socio-econòmic de l'anticlericalisme. Poc temps després Romero Maura apuntà en una línia política tot incidint en el paper jugat pels lerrouxistes. Des d'una història política més renovada que veu de la multidisciplinarietat cal situar el conegut historiador càntabre Manuel Suárez Cortina, que relaciona l'anticlericalisme amb el liberalisme hispànic i les diferents propostes polítiques i culturals. D'aquí que l'esmentat autor prefereixi parlar d'anticlericalismes en plural més que no pas en singular. En canvi, si l'atenció es focalitza en l'antropologia, la violència iconoclasta anticlerical s'identifica en l'ocupació simbòlica de l'espai. A més, s'han analitzat les concomitàncies de la religió amb la construcció nacional. Per exemple, amb la conversió del culte marià de local a hispànic (Covadonga a Astúries, Begoña per a Bilbao, el Pilar saragossà o aquí a Catalunya la Verge de Montserrat...). La perspectiva de gènere ha contribuït en veure la complexa situació en què es trobava la dona entre la promesa emancipadora que li atribuïa l'anticlericalisme i l'equiparació que el republicanisme feia entre l'Església i la dona beata. Més recentment, des de la història transnacional s'han vist les concomitàncies entre els casos francès, espanyol i alemany tot i les inevitables especificitats nacionals de cada país³⁴⁷.

No pretenc en cap cas negar la premissa major, la seva riquesa, la utilització que diferents sectors polítics i ideològics en feren i que, efectivament, entre 1898 i 1913, assistim a una progressiva polarització que veu en la contraposició entre clericalisme i anticlericalisme el seu principal element mobilitzador. Autors com Romero Maura, J.B. Culla, Álvarez Junco, M. Suárez Cortina i Pilar Salomón donen al clau quan insisteixen en la utilització política que els republicans fan de

³⁴⁷ En primer lloc, J. Connelly Ullman i J. Romero Maura, a *La Semana Trágica...* i respectivament, Manuel SUÁREZ CORTINA i d'ell amb Emilio de La Parra, *El anticlericalismo español contemporáneo...*, *op.cit.*, en especial capítol III, pp. 127-210. Des de l'antropologia, Manuel DELGADO RUIZ, "Anticlericalismo, espacio y poder", dins *Lucas iconoclastes. Anticlericalismo, espacio y ritual en la España contemporánea*, Barcelona, Editorial Ariel S.A, 2001 (Col. Ariel Antropología, s/n), pp. 27-67, que és de fet una reedició de l'article publicat amb un títol pràcticament idèntic a *Ayer*, nº 27, 1993, pp. 149-180. El paper nacionalitzador de la religió a Francisco Javier RAMON SOLANS, "Patronas de la nación. Devociones marianas y nacionalismo en la España contemporánea", a Xavier ANDREU MIRALLES (Ed.) *Vivir la nación. Nuevos debates sobre el nacionalismo español*, Granada, Ed. Comares, 2019 (Col. Comares Historia, s/n), pp. 129-152. La situació contradictòria de la dona republicana a Pilar Salomón, "Beatas sojuzgadas por el clero: la imagen de las mujeres en el discurso anticlerical en la España del primer tercio del siglo XX", a *Feminismo/s*, nº. 2, 2003, pp.41-58. Seguint la història transnacional, l'article esmentat a la nota interior de Lisa Dittrich, "Propuestas para una interpretación europea...", *vid. supra*.

l'anticlericalisme³⁴⁸. Per a ells, els republicans, els permet mantenir la seva ascendència popular i la seva competència amb els anarquistes i socialistes. Per a aquests els ajuda a contraposar un món ideal a un altre dominat per l'Església. Per la seva banda, els liberals dinàstics intenten eixamplar llurs bases i de retruc, les del règim. Finalment, els medis catòlico-conservadors i eclesiàstics poden mantenir la seva particular carrera per mantenir el seu protagonisme social i polític. Com diu el ja esmentat Suárez Cortina, això significa que hi ha diversos anticlericalismes³⁴⁹. Com que la discussió implica parlar del paper que ha de jugar el fet religiós en el nou projecte social que es vol construir, d'aquí hem de deduir, per tant, que hi ha tantes modernitats com anticlericalismes hi hagin. Amb això el que vull dir és que aquests conceptes poden ser ben útils analíticament però comporten el risc de simplificar una realitat que és extraordinàriament diversa i complexa. A més, si com ja adverteix Lisa Ditrich en el seu article ja esmentat, cada anticlericalisme respon a la seva especificitat nacional, probablement caldria individualitzar-los.

Així i tot, totes aquestes concepcions historiogràfiques tenen en comú l'associament de l'anticlericalisme i la secularització a l'Església i amb ella a una noció determinada de religiositat confont una amb l'altre. Pel camí, pràcticament la majoria dels autors ressenyats, fora de Joseba Louzao que hi ha fa una breu referència, han oblidat o marginat que paral·lelament a aquesta existeix històricament una altra religiositat. Em refereixo, en paraules de Gramsci, a la religió del poble, permanent en tota religió des que aquesta s'institucionalitzà com a agent legitimador del poder polític ja en un llunyà Neolític. Com a tal, la primera és més transgressora, menys dogmàtica, més antropològica i per tant més viscuda, més festiva. És una religiositat que s'expressa pel seu folklore, els seus ritus, les seves devocions, l'absència de jerarquia i fins i tot per un llenguatge groller, blasfem i en alguns casos, sexual. Aquesta és una religió més permissiva, potser fins i tot més lliure, i per això el ciutadà la podria sentir més propera a ell. En canvi, l'altre és la institucional, l'oficial. Com a tal es caracteritzaria pel seu dogmatisme, el seu simbolisme i,

³⁴⁸ J. Romero Maura, *La Rosa de Fuego...*, op.cit.; J.B. Culla, *El republicanisme lerrouxista...*, op.cit.; Álvarez Junco, *El emperador del Paralelo...*, op.cit.; Suárez Cortina, *ibid.*; M^aPilar Salomón Chéliz, *Anticlericalismo en Aragón. Protesta popular y movilización política, (1900-1939)*, Zaragoza, Prensas Universitarias de Zaragoza, 2002, (Col. Ciencias Sociales, s/n).

³⁴⁹ Suárez Cortina, *Entre cirios y garrotos...*, op.cit.

finalment, ritualisme. En definitiva, és una religiositat més tancada, més retòrica, més ritual, dogmàtica, simbòlica i repressora. Com es pot veure, ambdues religiositats, són cadascuna d'elles un sistema d'actituds, de comportaments, de vivències. Entre totes dues s'ha produït històricament un diàleg muntat des del recel mutu que ha acabat en una mena de tolerància. De tal manera, per tant, que cadascuna d'elles es tolera sempre i quan una no envaeixi el terreny de l'altre. El mateix diàleg que hi ha entre la cultura popular i la benestant, com ja fa algun temps apuntà E.P. Thompson³⁵⁰. Caldria, per tant, no caure en la temptació de menysvalorar o oblidar aquesta religiositat de base. Al contrari, ha de ser situada en un primer pla com un agent actiu en fets com la mateixa Setmana Tràgica o, fins i tot, en el procés de recristianització que hom intentarà realitzar durant els anys que contempla el nostre capítol. En el primer cas això significa que els assaltadors de juliol del 1909 el que cercaven era recuperar l'espai perdut. Mentre que els militars assaltaven el *Cu-Cut!* tan sols quatre anys abans amb afany simplement destructiu, als atacants a les esglésies i altres entitats catòliques els movia una voluntat constructiva. Destruïen allò que odien, una religió del tot allunyada a les seves necessitats i inquietuds, en nom d'una altra religió més propera a ells i per tant, més real. Com es pot veure, es tracta d'una concepció del foc clarament heraclètica, destruir per canviar en un procés incessant. En aquest sentit es pot establir un clar paral·lelisme amb el mil·lenarisme dels moviments camperols i de l'anarquisme andalús tal com apuntà l'historiador britànic Eric J. Hobsbawm ja fa alguns anys³⁵¹. Les concomitàncies entre aquests moviments són diverses. Serien l'esperança en un món millor i en una justícia universal; l'acefàlia; la protesta per l'allunyament de l'Estat i de l'Església; o la capacitat de mobilització... Tot això sense oblidar també totes les ambivalències o vaguetats que puguin haver amb les revolucions modernes. Tantes ambigüitats com presenta la Setmana Tràgica.

L'antropòleg i professor de la Universitat de Barcelona, Manuel Delgado, afirmava que l'anticlericalisme de la Setmana Tràgica és en realitat una pugna

³⁵⁰ Sobre la religiositat popular, François-André ISAMBERT, *Le sens du sacré. Fête et religion populaire*, Paris., Éditions du Minuit, 1982. En castellà, es pot veure Carlos ÁLVAREZ SANTALÓ/ Maria Jesús BUXÓ I REY/ Salvador RODRÍGUEZ BECERRA (Coords.), *La religiosidad popular*, Barcelona, Anthropos Editorial, 1989 (Col. Autores, Textos y Temas. Antropología, 18). El diàleg entre les dues cultures, a E.P. Thomson. *Costumbres en común...*, *op.cit.*,

³⁵¹ Eric J. HOBBSAWM, *Rebeldes primitivos. Estudio sobre las formas arcaicas de los movimientos sociales en los siglos XIX y XX*, Barcelona, Editorial Critica, 2001 (Col. Libros de Historia, s/n).

per l'espai. És una violència simbòlica tant com a recurs i com a objectiu final. En un primer moment es pretén dessacralitzar l'espai que les classes populars havien perdut en els darrers vint anys com a mínim, entre una Església apropiadora d'immobles i una burgesia que remodelava agressivament en sentit propi la ciutat de Barcelona. Potser per això, bancs, fàbriques o cases burgeses foren respectades. I de ben segur no devia ser un secret que moltes d'aquelles llars refugiaven sacerdots, monjos i monges. Per a l'autor gairebé tot just esmentat, aquesta violència iconoclasta i simbòlica té una finalitat racional i per tant, moderna. Aquesta religió popular cerca, segons ell, replantejar la realitat immediata però des d'a baix, des de paràmetres religiosos més luterans que no pas catòlics. Aquest objectiu ell l'associa amb al secularització³⁵². Per tant, aquest antropòleg català continua assumint la mentalitat teleològica il·lustrada amb la qual ha estat tradicionalment identificada la secularització, tal com hem vist fins ara. El foc esdevé l'element primigeni que considerava Heràclit fa més de dos mil cinc-cents anys: destrueix per regenerar-ho tot de nou des de la raó i és per això que tot està sotmès a un procés de canvi perpetu. El problema, cal afegir i sense ànim de fugir d'estudi, és que, efectivament, la destrucció pot ser concebuda i practicada racionalment, però no per això durà a un món feliç com anhelava el pensament de les llums. L'Holocaust perpetrat pels dirigents nazis n'és un bon exemple que la modernitat pot ser racional però no pas en un sentit positiu.

Amb tot el que hem anat dient fins ara, crec que queden del tot demostrats dos elements. El primer, i potser evident, és diferenciar entre anticlericalisme i secularització deixant d'una vegada per sempre l'equivalència sinonímica que se'n va fer en un primer moment. L'altre és corol·lari de l'anterior. Si dissociem els dos termes inicials potser seria el moment de plantejar-nos si el que es planteja no és allunyar la religió de la vida social dels individus sinó de substituir una religiositat per una altra. Estic pensant en especial en l'altre religió que sempre ha viscut en paral·lel amb l'oficial i ortodoxa. És a dir, en la confessionalitat popular. Per tant, ens hauríem de qüestionar si del que es tractava durant l'onada anticlerical bàsicament barcelonina d'aquells dies de juliol era una substituir una confessionalitat per l'altre. És a dir, i a diferència del que

³⁵² Manuel Delgado, "Anticlericalismo, espacio y poder", *op.cit.* i *La ira sagrada...*, *op.cit.*

suggerixin molts dels autors ressenyats en pàgines anteriors, tant amb la Setmana Tràgica com els anys anteriors i posteriors a ella, no som pas davant de cap procés secularitzador. Simplement, som davant un nou intent de confessionalització només que ve propugnat des d'a baix. La presència d'un clar contingut mil·lenarista en aquella revolta, que anteriorment esmentava, no significa de cap manera que no hi haguessin plantejaments revolucionaris. Dit d'una manera més clara i fins i tot taxativa, mil·lenarisme no significa primitivisme. En aquest sentit, la Setmana Tràgica significa l'obertura d'un procés revolucionari. Així, el moviment catòlic que es registra entre 1909 i 1913 hauria de ser entès com una lluita entre dues religiositats, l'oficial temorosa de perdre l'hegemonia tradicionalment sostinguda i la popular que aspira a replantejar-ho tot de manera radical. I per això que el llenguatge utilitzat pel republicans tingués tons clarament messiànics que provenien d'aquella religiositat popular que assumien per al de mantenir el suport obrer.

De tot el que hem dit n'eren conscients dues personalitats que ja hem esmentat en altres moments, lleugerament allunyades entre sí almenys socialment però potser més apartades ideològicament i política. M'estic referint a Claudi Ametlla i Joan Maragall. El primer ja diferenciava entre religió i anticlericalisme i recordava en les seves Memòries la llunyania existent entre un sacerdot ignorant, tancat ideològicament, que no seguia gens a Crist i un poble que sí era cristià, però no per això fidel complidor dels preceptes oficials de l'Església, principalment el que feia referència a la confessió³⁵³. El segon, Joan Maragall, cristià fidel i feligrès habitual de l'oratori gracienc de Sant Felip Neri. En el paper d'intel·lectual modern, crític i compromès que tothom li reconeixia, el poeta no se'n podia podria estar de dir la seva arran dels fets de la setmana de juliol. Com ja sabem, l'hi dedicarà tres articles escrits complementats tots ells a la reelaboració de l'*Oda a Barcelona*. El primer és una reflexió genèrica de tot el que ha passat però sense estalviar-se una crítica àcida per l'actitud passiva presa per la seva classe, la burgesia. En el segon, més conegut, demanava la commutació de la pena capital a Ferrer i Guàrdia. Finalment el tercer article era la seva reflexió íntima, serena i pausada, del cristianisme que ell professava.

³⁵³ Claudi Ametlla, *Memòries...*, op.c it., pp. 67-77. Ben conscientment, el mateix autor diferenciava entre religió i anticlericalisme.

Òbviament, em refereixo a *Ah! Barcelona*, *La ciutat del perdó* i *L'Església cremada*, tots tres redactats entre els mesos d'octubre i desembre del 1909. Coneixem el destí i les vicissituds d'aquests escrits. El primer i l'últim encara pogueren veure la llum pública en el seu diari de referència, *La Veu de Catalunya*, tot i que en el darrer cas amb fortes modificacions que desagradaren i molt l'autor. El segon escrit fou el més dissortat de tots amb la intervenció activa de Prat de la Riba impedit la seva publicació³⁵⁴. Hi ha un fil comú que uneix els tres articles: un major apropament cap al "poble" que és paral·lel al progressiu allunyament del poeta cap de la classe social a la qual hi pertanyia, la burgesia. Però de tots tres em centraré en el darrer article i ho faré en dos sentits: un és la relació amb el fenomen religiós i l'altre el context psicològic i social en el qual hem de situar l'article. Procuraré ser breu.

Pel que fa al primer punt, al primer article de tots Maragall comprenia el rebuig popular a la guerra i afirmava que el problema raïa en una ciutat convulsa socialment, el que ell anomenava una manca d'amor. Un odi social que trobarà la seva expressió en l'incendi eclesiàstic. Ara, al segon article, *L'Església cremada*, l'autor hi fa un pas més: entén el foc a la manera heraclètica que dèiem abans, destruir una Església tancada, desproveïa d'amor, aburgesada, poc cristiana, per contraposar-hi una altra, oberta, amb amor, popular i que ha retornat als seus orígens. És la religió institucional contra la que ve donada des d'a baix. La primera és una fe morta, amb un Crist allunyat; l'altre és una fe viva amb un Crist reviscut, i gràcies al poble. En la terminologia maragalliana, és la contraposició entre una religió mecànica i una altra de rítmica. Tot i la seva llargada, és inevitable no reproduir algunes frases ben conegudes com, de fet, ho és tot l'article:

"Destruint l'església heu restaurat l'Església, perquè aquesta és la veritable, aquesta és la viva, aquesta és la que es fundà per a vosaltres, els pobres, els oprimits, els desesperats, els odiadors... I com ara la vèieu tancada, enriquida per dintre, emparada pels rics i els poderosos i els que hi venien a adormir el seu cor en la pau de les tenebres, vosaltres, amb la vostra pobresa i la vostra rebel·lió i la vostra desesperació i el vostre odi n'heu envestit la porta, i en els murs tan fermes heu obert la bretxa, i us l'heu reconquistada. I a nosaltres, els seus ministres, heu tornat, amb la persecució, l'antiga dignitat, i a la nostra paraula l'eficàcia amb la vostra blasfèmia, i al Misteri de la Sang

³⁵⁴ La història interna i vicissituds de tots tres articles, a Josep BENET, *Maragall i la Setmana Tràgica*, op.cit., pp. 181-223.

*una virtut ja quasi desconeguda, amb la sang nova que s'ha vessat en la lluita. Que és estrany! El foc ha construït, la blasfèmia ha purificat, l'odi al Crist ha reinstaurat al Crist en sa casa...*³⁵⁵

El Maragall que escriu aquestes línies és un intel·lectual més místic, més existencialista. També és un autor extraordinàriament desenganyat de tot, de la seva ciutat natal, de la política, de la seva classe burgesa i de l'Església³⁵⁶. Potser perquè se sent un home cansat, a qui no sabem si albirava la seva propera mort (l'acollirà en el seu si tan sols dos anys després), el poeta busca un nou cristianisme i el troba entre el poble, aquell a qui tan havia criticat de jove en la seva etapa romàntica. Aquest fort criticisme a l'Església oficial ens apropa al segon element que cal inserir-lo en el context d'introspecció que alguns autors i sectors catòlics, eclesiàstics o seglars, faran d'aquells dies de juliol. No s'ha insistit prou en aquest fet com també s'ha desdenyat la possibilitat que l'Església reflexionés sobre sí mateixa. En aquest sentit, Maragall pot ser ben bé considerat com el precursor d'aquest període. Com abans, això es reflecteix en aquest llarg article però també en d'altres escrits en altres moments i altres mitjans periodístics. Potser perquè actuava més lliurement, les seves crítiques són més àcides: comparant una parròquia a una oficina bancària o quan critica la hipocresia lingüística de la burgesia entorn de la blasfèmia³⁵⁷.

Els seus escrits no tingueren el ressò que ell esperava. Pràcticament cridava sol al desert. Fora d'ell i del jesuïta Ignasi Casanovas, ningú el secundà. Sabem que Prat li demanà consell quan rebé l'esborrany del futur article de Maragall i que foren poques les seves esmenes. Un cop ja ha passat la Setmana Tràgica, quan Juan José Laguarda ha pres possessió del bisbat de Barcelona i ha publicat la primera pastoral adreçada als seus nous feligresos, l'esmentat sacerdot i biògraf de Balmes, pronuncia una sèrie de conferències. De totes elles la més important fou la titulada "Revolució i reacció" on feia una elaborada reflexió,

³⁵⁵ *Ibid.*, pàg. 200. Potser és redundant avisar que Benet utilitzava el text original, no pas el publicat en el seu moment a *La Veu de Catalunya*. Finalment, la crítica maragalliana a l'Església institucional es plasma en d'altres articles, escrits en castellà, i cartes que l'autor escriu en aquell moment. Al respecte, Ignasi MORETA, *No et facis posar cendra. Pensament i religió en Joan Maragall*, Barcelona, Fragmenta Editorial, 2010, (Col. Assaig, 18).

³⁵⁶ *Ibid.*, en especial el darrer capítol, "L'últim Maragall", pp. 311-445.

³⁵⁷ Ignasi Moreta, *ibid.*

crítica i incisiva, sobre aquells famosos dies de juliol per concloure que la solució als mals que aquella revolta ha evidenciat són l'amor i l'ensenyament³⁵⁸.

En fi, no és que Maragall hagi fet cap miracle, òbviament. Tanmateix, a vegades dona la sensació que ell és el misteriós personatge que es presenta com a mag en la pel·lícula ressenyada al principi d'aquesta secció i que de cop i volta desapareix deixant una fotografia del vertader Sant. I mira per on que el personatge de la fotografia és aquell estrany personatge. Sempre quedarà el dubte, que el film deixà obert expressament, si aquell mag era el vertader Sant. En tot cas, com Maragall, aquell personatge revelava la força i vivacitat de la religiositat popular.

2. QUI TÉ POR DE LA SETMANA TRÀGICA? TEMORS, REPRESSIONS I REFLEXIONS

El 1966, el director, productor i escriptor nordamericà Mike Nichols traslladava al cinema, de manera magistral i molt fidel, una famosa obra teatral del dramaturg, i compatriota seu, Edward Albee. L'obra en qüestió tenia l'enigmàtic títol de *Qui té por de Virginia Wolf* que com es pot veure és la que inspira aquest apartat. L'argument versa sobre un matrimoni de mitjana edat torna ben entrada la nit a casa seva després d'una festa. La parella està formada per dos personatges clarament fracassats, George i Martha de nom, amargats tant de la seva vida, com de la feina i del seu matrimoni. Poc després s'hi afegirà una altra parella, més jove d'edat, a la qual havien conegut poques hores abans. A partir d'aquí començarà un tràgic joc emocional entre els dos principals protagonistes que durarà tota la matinada. Durant les hores que restin fins que s'aixequi el sol, recorreran a un llenguatge provocatiu i es llençaran mútuament impropis que aniran pujant de to a mesura que va passant el temps. Aquesta elevada violència lingüística és la peculiar teràpia que utilitza la parella per tal

³⁵⁸ Ignasi CASANOVAS, *El nostre estat social. Comentari a la Revolució de Juliol*, Barcelona, Gustau Gili editor, 1910, immediatament traduït al castellà per la mateixa editorial ara sota el significatiu títol de *La acció catòlica*. Pel que fa a Ignasi Casanovas, vid. la introducció escrita pel pare Miquel Batllori a l'edició castellana de les obres complertes del sacerdot jesuïta en un ja llunyà 1942, recentment reeditat en traducció catalana en Miquel BATLLORI/ Edició a cura d'Eulàlia Duran (dir.) i Josep Solervicens (coord.), *Del vuit-cents al nou-cents: Balmes, Erle, Costa i Llobera, Casanovas*, vol. XVI de la seva *Obra Completa*, València, Edicions 3 i 4, 2002, (Col. Biblioteca d'Estudis i Investigacions, nº 33), pp. 259-418.

d'exorcitzar un passat que s'insinua com a escabrós i fosc. Finalment, Martha, qui havia començat aquest tràgic joc, asseguda, cansada i totalment derrotada, respondrà a l'enigmàtica pregunta de qui té port de Virginia Woolf: és a ella a qui de debò tem. En aquest moment resplendeix l'albada resplendeix per la finestra que figura darrera seu. La calma torna a la parella sense saber, però, per quant de temps.

Com ja es deu suposar, el títol és el de menys. En gran mesura respon a un joc lingüístic en anglès entre el nom de l'autora, la vida de la qual fou tan complexa com la dels protagonistes, i la coneguda cançó infantil en anglès de *Big Bad Wolf*. Si en realitat el que l'autor pretenia dir amb aquella obra és el temor que tenim a la buidor de les nostres vides és una cosa que mai sabrem. Així i tot, si el títol no és el més convenient, sí ho és la trama argumental del film en el sentit que ens permet preguntar-nos no per les conseqüències de tot tipus que tingué la Setmana Tràgica (la primera gran acceleració en la crisi del règim). És això el que veurem en aquest apartat; l'extraordinària barreja de sensacions que allò que podríem qualificar com a "societat conservadora"³⁵⁹ obté d'aquelles jornades. Una barreja que va des de la por a la reflexió introspectiva passant per la indignació, la protesta i l'autolimentació. Òbviament, aquest aiguabarreig d'impressions no es dona en aquest mateix ordre sinó simultàniament. Potser ha predominat més el primer tipus de consideracions (temors, protestes...) que no pas el segon, la reflexió interna. Probablement, començaria a ser hora de qüestionar-nos la simplicitat d'aquestes afirmacions que pequen d'un maniqueisme del tot desfasat: ni l'Església era tan unànime (alguna vegada ho ha estat?), ni el messianisme d'aquella religiositat popular que dèiem era tan avançat (tan modern, m'atreviria a dir) com ens hem pogut suposar. Formulats de manera més simple: canvià l'Església catòlica i els seus sectors socials i ideològics afins o bé tot continuà igual que abans? La resposta, avanço, ha de ser positiva.

³⁵⁹ Faig meua la definició donada per Fernando del Rey quan defineix la societat conservadora com l'agrupació d'aquells sectors socials i polítics que s'identifiquen entorn de la defensa a ultrança de l'ordre social contra tot allò que el desestabilitza i s'associa immediatament a la paraula "Revolució". L'autor utilitza el terme a l'hora de parlar de la gran por que tingué la burgesia espanyola dels anys 1919-1921. Fernando del REY REGUILLO "El empresario, el sindicalista y el miedo", dins R. CRUZ i M. Pérez Ledesma *Cultura y movilización...*, op.cit., nota 4, pàg. 237. Personalment, per societat conservadora entenc un grup de persones que comparteixen unes mateixes lectures, espais de sociabilitat, formació educativa, classe social, en definitiva, una cultura i uns trets d'actuació social també comuns, i que englobaria el famós habitus que deia el sociòleg francès Pierre Bourdieu.

D'aquells dies de finals de juliol alguns sectors vinculats a l'Església inicien un procés de reflexió. Entre ells trobem publicistes (Ramon Albó o Modesto Hernández Villaescusa), periodistes (T. Baró), uns altres personatges de segona fila vinculats a entitats polítiques (S. Canals, J. Trabal o el catedràtic de psicologia Cosme Parpal Marqués), i alguns eclesiàstics (el nou Bisbe de Barcelona, Juan José Laguarda). Per tant, cal matisar a J. B. Culla quan afirma tot el contrari, o el nordamericà Colin M. Winston quan considera que la resposta catòlica a aquella Setmana serà, simplement, "*more of the same*", literalment). Un historiador conservador, i per tant gens sospitós, com era Pedro Voltes no titubeja gens a l'hora d'afirmar que arran de la Setma Tràgica el moviment social catòlic entra en decadència arran d'aquella setmana de juliol³⁶⁰. És a dir, haurem d'esperar deu anys com a màxim perquè torni a renàixer aquest corrent de pensament? ¿Tan impermeables foren el cas català i l'italià, immers aquest com estava en plena reorganització de les unitats populars que apuntàvem en el capítol anterior? Un procés que és compatible amb la protesta, la repressió, l'adjectivització i les reflexions que es registrin arran d'aquells fets. Tot un reguitzell de sensacions que s'amunteguen gairebé a l'endemà que tot torni a la normalitat, els treballadors reingressin a les seves fàbriques on treballaven, i els diaris barcelonins tornin a aparèixer regularment. Aquests elements, al costat de la mitificació de la Setmana Tràgica assentaran les bases que permetran el camí cap a la formació de la Solidaritat Catòlica. En les properes pàgines tractaré, i per aquest ordre, cadascuna d'aquestes sensacions.

2.1 *Els temors, les pors.*-

Com passa amb aquests conceptes més racionals que no pas empírics, és força difícil definir què s'entén per por. En aquesta dificultat hi influeixen també els efectes contradictoris que són inherents a ella: l'angoixa, la inquietud, la paràlisi, però també la reacció, l'organització o la mobilització. La por a la fam, per exemple, era una de les grans causes que motivaren molts dels motins i de

³⁶⁰ J.B. Culla, "Revisitar la Setmana Tràgica", *op.cit.*, pàg.72. També, Manuel GARCIA GARGALLO, *L'ensenyament de l'Església a la ciutat de Barcelona. Directori estadístic*, Universitat de Barcelona, Tesi Doctoral inèdita, 1997. Colin M. Winston, *Workers and the Right...*, *op.cit.*, pàg. Pedro VOLTES BOU, *La Setmana Tràgica*, Madrid, Espasa Calpe, 1995, pàg. 144. El problema és que tots tres autors no van més enllà d'aquesta afirmació categòrica sense proporcionar dades, fets, elements. Més recentment, l'historiador i sacerdot Ramon Corts i Blay ha trencat aquesta imatge, a *La Setmana Tràgica...*, *op.cit.*

les revoltes populars del segle XVIII. O recordem també que els efectes que tingué la por a l'hora de radicalitzar la naixent revolució francesa³⁶¹. Hi ha fets que pel seu impacte i significació deixen un espai en la memòria i que s'activen o es desactiven en funció dels esdeveniments. No ens ha d'estranyar en tant que és un element més d'aquella gran "caixa d'eines" que és la cultura. La Setmana Tràgica serà un d'aquests elements.

Són diversos els personatges que en el seu moment expressaren aquest sentiment. El conegut fabricant, conservador dinàstic i actiu catòlic social, José Monegal, escriu en una de les seves habituals cartes a Maura que "*continúa la tranquilidad, pero no la normalidad*". Tot seguit afegeix que "*todos tenemos miedo. Pero somos todos*" s'afanya a recalcar. Un altre personatge prou conegut i vinculat als conservadors dinàstics, Joaquín Mª de Nadal, també es refereix a aquella sensació de por, del que hi tornarem, a ser si ningú abans fa res³⁶². La fabril ciutat de Sabadell n'és un bon exemple del que diem. Tan sols un any després de la Setmana, l'octubre del 1910, la patronal sabadellenca constituïa un patronat demanant la construcció d'una caserna permanent de la Guàrdia Civil. "*Con un reducido destacamento de Guardia Civil, afirmaven en un moment de la carta, no tenemos, Exmo. Sr., la impresión de ser guardados. Nos falta algo mas que sea suficiente a dar la sensación de que no nos hallamos desamparados*". Al capdavant d'ella es nomenarà el capità del mateix cos militar, Manuel Tegido Giménez. L'oficial devia ser ben eficaç a l'hora de reprimir tota vaga obrera. Prova d'això és que el juliol del 1918, el mateix fabricant local que vuit anys abans havia demanat l'esmentada caserna, Juan Bta. Ponsà, ara s'adreçava a Maura, aleshores president del Consell de Ministres, demanant la continuïtat del militar³⁶³. La sensació de temor burgès degué perdurar tant que

³⁶¹ Georges RUDÉ, *La multitud en la historia. Los disturbios populares en Francia e Inglaterra 1730-1848*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 1989. Pel que fa a la por com a fenomen, vid. Jean DELUMEAU *El miedo en Occidente (siglos XIV-XVIII)*. Una ciudad sitiada, Madrid, Taurus, 1989.

³⁶² A.M., Capsa 69, "Monegal", cartes de 9 i 10 d'agost 1909. Joaquim Mª Nadal, *Memòries...*, op.cit., pàg. 189.

³⁶³ Els autors de la carta que comentem són els presidents de la patronal local, el Gremi de Fabricants, Joan Codina Farrés, i el de la Cambra de Comerç, el fabricant, conservador dinàstic i futur maurista Joan Bta. Ponsà Pons, i finalment per l'alcalde de la ciutat Pere Pascual Salichs, destacat dirigent regionalista local i també secretari de la patronal de la ciutat. La carta de Batista Ponsà demanant la permanència de Manuel Tegido al capdavant del destacament de la Benemèrita a Sabadell, amb data de 24 de juliol 1918, a A.M, Lligall 85 "Piñera a Porto" i reproduïda a Pere Font i Homs, "Correspondència reeferida a Sabadell a l'Arxiu Maura, 1903-1918.", *Arrahona. Revista d'Història*, nº 6, Sabadell, primavera 1990, pp.99-107. El coronel Manuel Tegido, restarà com a cap del destacament de la Guàrdia Civil fins a l'esclat de la Guerra Civil i farà bons serveis a aquella burgesia durant els anys del pistolisme. Tant que ascendirà al grau de Tinent

cap a finals d'abril del 1919, en plena ressaca de la vaga de la Canadencs, destacats dirigents econòmics sabadellencs afirmaven en una carta dirigida al ministre de la Guerra Luis de Santiago (no confondre amb el Capità General del mateix nom encarregat de la repressió de la Setmana Tràgica), que “*desde aquella fecha [1909], no ha habido tranquilidad estable. (...) Mientras tanto la revolución ha tomado carta de naturaleza constituyendo un estado endémico que, al igual que la fiebre en los enfermos, ha ido consumiendo la disciplina, el sentimiento de observación de las leyes, el espíritu de perfección cívica transformando la población modesta, tranquila y sonriente, en campo de experimentaciones peligrosas*”. Tot seguit li demanaven l'enviament d'un regiment de l'Exèrcit de Terra a Sabadell. En una segona carta, previsiblement adreçada a Joaquín Milans de Bosch, en aquell moment màxima autoritat militar al Principat, se sol·licitava la conversió del regiment de la Guàrdia Civil en Comandància. La demanda no serà atesa en la seva totalitat ja que, es respondrà, una Comandància només és pròpia de capitals de província. Així i tot, s'aconseguirà l'augment de guàrdies civils³⁶⁴.

Sabadell no és pas l'única localitat a l'hora de demanar més números de la “Benemèrita”. Els consistori manresà farà una demanda semblant tot i que en aquest cas no serà atesa³⁶⁵. Desconeixem les raons de tal negativa però no seria gens menyspreable considerar la hipòtesi que la patronal vallesana tenia més influència a la capital espanyola que no pas l'Ajuntament de la capital bagenca. Però ara com ara això queda en una simple suposició.

A aquests missatges cal afegir-hi la tots aquells de protesta i alhora de pressió que, provinents de diferents bandes tant geogràfiques o d'altres tipus,

Coronel i serà condecorat amb la Gran Creu d'Isabel la Catòlica. Morirà assassinat durant la guerra, sense saber la data. Sobre Manuel Tegido i la construcció de la nova caserna de la Guàrdia Civil, que de pas donarà lloc a una lucratiu negoci especulatiu que redunda en mans dels seus promotors, Andreu CASTELLS, vol. III “O tot o res, 1904-1918”, pàg. 14.9. Segons afirma Ladera, abans de l'esclat dels fets revolucionaris de juliol a la capital vallesana hi havia tan sols un petit destacament integrat per un tinent i 14 guàrdies civils: *Fechas de sangre, op.cit...*, pàg. 90.

³⁶⁴ Les dues cartes a A.H.S, “Cossos de Seguretat generals. Carabiners. Guàrdia, 1901-1937”. Andreu Castells en la seva coneguda i militant història de la ciutat transcrivía algunes d'aquelles exigències però erròniament les situava com a dues cartes diferents: *Sabadell informe de l'oposició*, vol. IV, “Del terror a la Segona República 1918-1936”, pp. 16.10-16.11. Sobre la Setmana Tràgica a Sabadell, *ibid.*, pp. 13.52-13.75, Fora de Sabadell les reaccions semblen ser molt semblants: el consistori manresà també demanà al ministre La Cierva l'augment de la dotació de la Guàrdia Civil destinada a la capital del Bages, cosa a la que el ministre no accedí.

³⁶⁵ El destinatari era Juan de de la Cierva en la seva qualitat de Ministre de la Guerra. Pilar MARTÍNEZ-CARNER I ASCASO, *Els inicis del catalanisme polític: Leonci Soler i March (1858-1932)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, (Col. Biblioteca Abat Oliva, 212), pàg. 568.

plouran sobre el govern conservador de Maura. En primer lloc n'hi ha originàries d'entitats econòmiques i patronals, siguin de Barcelona com fora d'ella. Del cap i casal són els missatges de la Mútua de Fabricants de Teixits presidida per J. Monegal; la Cambra de Comerç amb Pedro G. Maristany; el Foment; la Societat Econòmica d'Amics del País en mans del regionalista Narcís Pla i Deniel, germà del futur Bisbe de Barcelona i de llarga carrera eclesiàstica, Enric; l'Institut de Sant Isidre de Manel Raventós. De fora són el Gremi de Fabricants de Sabadell.

En segon lloc, tenim demandes de l'esquerra solidària, curiosament els primers en adreçar un missatge de protesta, on sense entrar en les causes del que qualifiquen com a *“setmana sagnanta”* diferencien entre *“la nostra democràcia tan ferm y enérgic en la lluita com intelligent y actiu en els afers ordinaria de la vida”* i el *“desacreditat revolucionarisme”* d'aquells dies. Els senadors i diputats regionalistes no volen quedar-se enrere i responen amb el seu propi missatge, i més llarg que l'anterior. En aquest escrit, a més d'analitzar les causes de la revolta de juliol (el radicalisme generalitzat de tot tipus i el fracàs de la Solidaritat), aposten per una forta repressió preventiva perquè sinó, profetitza, *“el mal quedarà tancat a dins, seguirà furgant l'entranya viva de la nostra raça, y un altre dia que les circumstancies li siguin favorables, tornarà a esclatar amb fúria: que la generació que un dia ha cremat convents y temples, demà cremarà fàbriques y banchs, cases y botigues”*. Més actiu és, com sempre, l'inevitable Comitè de Defensa Social que es fan veure per partida doble. En primer lloc, al cap de gairebé una setmana i mitja de la finalització de la revolta s'envia una comissió presencial integrada per alguns membres de la junta directiva. Visitaran el cap del govern per exigir-li *“los actos de gobierno que demandan los sucesos de Barcelona”*. Potser perquè se sentiren no escoltats, dues setmanes després no dubten en passar a la protesta escrita. En aquest cas és un altre manifest, més extens que els anteriors com si hom es trobés davant una estranya carrera de llargària. Al Comitè no li amoïnen tant les causes de la revolta, al cap i a la fi una revolta anticristiana per als seus ulls. El més important és, diuen, el que cal fer. I aquí exposen tot un programa que ho abraça tot, des de la política (la coalició de dretes en el seu vocabulari), fins al físic o arquitectònic (reconstrucció d'esglésies) passant pel social (obres de caràcter social). Uns altres prefereixen fer una protesta verbal, potser per estalviar-se un

escrit on evidenciarien la seva debilitat pel poc nombre de signants o per fer-se valer davant el poder central. És el cas dels conservadors dinàstics o la seva afí Joventut Monàrquica³⁶⁶.

En tercer i últim lloc, les protestes eclesiàstiques són diverses i s'originen tant des d'aquí el Principat com fora d'ell. El sacerdot integrista sabadellenc, Sardà i Salvany, ho tenia ben clar: aquella revolta havia estat, com no, un episodi més de la històrica persecució que pateix l'Església per part de la maçoneria internacional utilitzant els anarquistes com a "*ximplés útils*"³⁶⁷. Altres protestes més privades són les que realitzen personatges coneguts, com el ja esmentat sacerdot Marià Vilasecà. Testimoni dels fets, elabora un detallat i exagerat informe que el nunci de la Santa Seu a Madrid, Antonio Vico, no dubtarà gens a l'hora de fer-se'l seu i enviar-lo al secretari d'estat papal, Merry del Val. A ell hom ha d'afegir-hi l'escrit de Josep Palmarola, de Ricard Cortés, a més del capítol de la catedral episcopal. Els dos primers, governador i vicari capítular de la diòcesi barcelonina respectivament, comparant els fets del 1909 amb els del 1835 i elevant el nombre de víctimes a centenars. El tercer, el del capítol catedralici, trobant en les escoles laïques l'origen de tots els mals. Fora del cercle episcopal barceloní cal apuntar els informes de Torras i Bages, bisbe de Vic, sobre els incendis a Manresa, als quals hom hauria d'afegir la seva coneguda pastoral *Gloria y martiri*; on compara els fets de juliol amb el martiri patit pels cristians a l'antiguitat. A tots ells cal sumar-hi el presentat per la Junta d'Acció Catòlica que el *Diario* veu de molt bon grat qualificant-lo com una "*enérgica protesta (...) y una razonada petición*". A més, altres missatges són el de les Germanetes de l'Assumpció, d'origen francès, on critiquen la manca de suport que reberen del consolat gal i fins i tot de les tropes militars espanyoles. Fora del Principat tenim

³⁶⁶ Les protestes de les entitats econòmiques, *D.d.B.*, nº 213 (6-VIII-1909), ed. matí, pp. 10.615-10.616. El missatge de l'esquerra solidària, a *L.V.C.*, nº 3.686, de nou agost, ed. vespre, pàg. 2; el dels diputats i senadors regionalistes, a *ibid.*, nº 3.694 del dia 18 del mateix mes, ed. matí, pàg. 1; també a *D.d.B.*, nº 225, de 18 agost, ed. tarda, pp. 11.162-11.165. La comissió presencial del Comitè, *ibid.*, nº 222, 15 agost, pàg. 11.028; *G.d.C.*, nº 23 de dia divuit. Els membres de la comissió eren el Comte de Sta. Mª Pomés, Francisco de P. Molins; Santiago López Díaz de Quijano, cosí carnal de Claudio López, segon marquès de Comillas i Rafael Vallet Sabater. El missatge escrit del comitè, a *D.d.B.*, nº 246 de 8 setembre, pp. 12.108-12.111; també *G.d.C.*, nº 26, del mateix dia. Protestes verbals dels conservadors dinàstics, *D.d.B.*, nº 218, d'11 agost, ed. matí, pàg. 10.831.

³⁶⁷ "Coletazos de la fiera", a *Revista Popular*, dirigida per ell, nº 2.017 a 2.022, de 12, 19, 26 d'agost, i 2, 9 i 16 de setembre 1909.

els adreçats per la majoria dels arquebisbes espanyols esperonats pel nunci de la Santa Seu desitjós d'imposar una certa visió d'aquells fets³⁶⁸.

L'element comú en tots aquest missatges era l'exigència d'una forta repressió que es posarà en marxa tan aviat com es pugui, cosa que veurem en l'apartat que figura tot seguit. Per acabar, si es preguntés si d'aquesta estranya carrera hi hagués un vencedor, ja podem avançar ara que seran els catòlics conservadors, com veurem dintre de poc.

2.2 “Detinguin els sospitosos habituals”. La repressió.-

Una de les conegudes seqüències finals de la famosíssima pel·lícula nordamericana *Casablanca* és l'assassinat del comandant militar alemany a la ciutat marroquina homònima. Quan arriba el cotxe de la policia gal·la, el seu capità, un cínic Louis Renault (personificat per l'actor britànic Claude Rains), afirma “*detinguin els sospitosos habituals*”. Una frase tan genèrica com perillosa per l'arbitrarietat que oculta, que la pronuncia amb la finalitat de protegir qui és el veritable autor de l'assassinat, Rick (com se sap interpretat per un inoblidable Humphrey Bogart), propietari del famós cafè americà que porta el seu nom. En el seu local s'hi reuneix cada nit un estrany públic format per col·laboracionistes, contrabandistes, militars alemanys, vividors, resistents i aquells que anhelaven refugiar-se als Estats Units. En tot cas, la frase és del tot equiparable al que J.C. Ullman va anomenar com a “*ajuste de cuentas*”, la repressió venjativa que seguirà a la Setmana Tràgica.

El concepte de repressió és extraordinàriament difícil de definir tant per la varietat d'accepcions que incorpora, la diferència d'actors, individuals i col·lectius que hi intervenen i finalment, per la multidisciplinarietat de matèries que l'estudien des de la ciència política a la psicologia passant per la sociologia. Per intentar aquell terme, el podríem definir com l'eliminació del que es veu com a extravagant, anormal, i per tant la inserció plena de qui la pateix en allò que

³⁶⁸ Tot el conjunt de protestes eclesiàstiques adreçades al cap de govern a Ricard Corts i Blay, *La Setmana Tràgica*, op.cit., pp. 77-96. En els apèndixos, l'autor reproduïx tots aquests missatges. També es poden veure al *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona* (d'ara en endavant, per *B.O.E.O.B.*) a partir d'agost del 1909. La pastoral de Torras i Bages, de la qual en discrepà J. Maragall, i datada a 18 d'agost, *La Gloria del Martiri (Després de la persecució del últim juliol)*. *Carta Pastoral del...*, Vic, Impremta de Anglada, 1909. El missatge de la Junta d'Acció Catòlica, a *D.d.B.*, nº 225 (18-VIII-21909), ed. nit, pp. 11.178-11.179.

consensualment es percep com a acceptable. D'aquí la varietat de repressions i la forma d'efectuar-la, que òbviament pot incloure l'ús de la violència³⁶⁹.

El govern Maura no serà gens impermeable a tot aquest volum de missatges i de peticions que plouen. Gairebé de manera immediata, posarà en marxa la maquinària repressiva. Aquesta vindrà donada per una sèrie d'actors. A més dels anteriors que podríem qualificar com a "directors espirituals", els seguiria tota una escala jeràrquica. Per ordre ascendent, en primer lloc tindriem els inspiradors que serien, com no, Maura i La Cierva. Immediatament, en segona posició figurarien el fiscal del Tribunal Suprem Francisco Javier de Ugarte i, després en un lloc més secundari el nou governador civil, Evaristo Crespo Azorín. El cap del govern definirà la repressió com a "didàctica" per posar fi a un estat determinat de coses que permeti el naixement d'un de nou. Per la seva banda, el ministre de Governació, és qui la planifica. És així quan reconeix que donà al nou governador civil, el valencià Crespo Azorín, perquè calia una "*curación radical y perseverante*" ja que aquella setmana havia estat "*el brote definitivo de la dolencia y había que liquidarlo*". En tercer lloc, Javier de Ugarte és qui articula aquesta repressió de manera molt apriorística i caient clarament en la prevaricació. No dubtarà en fer recaure tota la responsabilitat en Ferrer i Guàrdia, abans i tot que fos detingut. El fiscal seria l'"ambaixador" i qui, a més, dividiria la causa contra els encausats pels fets de juliol en dues, civil i militar, tal com denuncià un diputat del partit radical des del seu escó parlamentari. Finalment en el paper d'executor figura el nou governador civil Crespo Azorín qui rebria instruccions "*minuciosas y terminantes*" del ministre de la Governació. Probablement, per sota d'ells hom podria situar el capità general qui encara hauria de demanar ajuda al l'auditor per poder condemnar Ferrer i Guàrdia. No cal dir que també com l'anterior, identificarà el creador de l'Escola Moderna com el principal culpable dels fets ocorreguts durant la setmana de juliol. Bé, com tants d'altres, malauradament. La mateixa actitud es registra en el president de la patronal catalana, Lluís Muntadas³⁷⁰. En aquest llistat hom haurà trobat a faltar

³⁶⁹ Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, *Asalto al poder. La violencia política organizada y las ciencias sociales*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 2017, pp. 397-444

³⁷⁰ Per ordre de citació; la repressió com a didàctica, carta de Maura a Dato (s/d), esmentada per Carlos SECO SERRANO, les instruccions a Crespo Azorín, Juan de la Cierva *Notas de mi vida...*, *op.cit.*, pàg.143.; la responsabilitat de Ferrer i Guàrdia, a Pere Solà, "El caso Ferrer y Guardia", a Antonio Moliner (ed.), *La Semana Trágica de...*, *op.cit.*, pàg. 170. L'acusació del governador civil sobre Ferrer i Guàrdia, Juan Avilé, *Francisco Ferrer y Guadía...*, *op.cit.*, pàg. 218. L'actitud del president del Foment, a Soledad Bengoechea,

el nom del jove monarca espanyol. Òbviament, l'absència del seu nom no vol dir que no estigués al cas del que passava. Evidentment, devia estar-hi i ho va deixar fer, amb la qual cosa Alfons XIII no pot ser considerat un personatge menor en aquesta campanya repressora. En una de les últimes obres del prolífic historiador que fou Javier Tusell, concretament la biografia del rei, reconeix que el monarca estava del tot satisfet amb la política governamental. El ministre La Cierva afirma en les seves memòries que abans d'obrir les Corts, Maura inquirí al Rei pel seu suport, la resposta del qual fou positiva. A l'agost, en un dia en què el polític mallorquí despatxa amb Alfons XIII, aquest rep el fiscal Javier Ugarte en audiència privada³⁷¹. Per tant, el sobirà espanyol, tot i ser un personatge silenciós pel que fa a la revolta de juliol, pot ser situat dins el cercle de poder madrileny promotor d'aquella repressió. Ni que fos per una simple qüestió personal de l'atemptat el dia de les seves noces promogut per l'exalumne de Ferrer, el sabadellenc Mateo Morral.

Cal aturar-se uns moments per analitzar els dos personatges que el govern Maura envia a Barcelona per tal d'endegar la seva màquina repressora. De tots dos, Javier Ugarte és el més experimentat, tant com a jurista i com a polític. Ha estat membre del cos jurídic militar, diputat gairebé de manera ininterrompuda entre 1893 i 1903, senador vitalici a partir d'aquest any i ministre tres vegades. Molt segurament, era un home d'arrelada convicció conservadora, catòlic militant i, segons sembla, membre del Comitè de Defensa social madrileny. En canvi, comparat amb ell, Crespo Azorín és un home més gris, sense cap gran notorietat pública. Com el fiscal, ell també és advocat, i a més fou professor de dret mercantil. La seva carrera política és modesta ja que el màxim càrrec que arribarà a ocupar al llarg de la seva vida, i per molt poc temps, fou el que ara ens ocupa. Pel camí havia estat regidor al consistori de la capital valenciana, diputat provincial i a partir del 1907, primer diputat pel districte valencià de Xelva i

"La posición de la patronal", a Antonio Moliner, *La Semana Trágica...*, *op.cit.* pp. 214-215. Durant el tercer debat sobre Ferrer al Congrés, els diputats radicals Rodrigo Soriano i Emiliano Iglesias denunciaren des del Parlament les profundes irregularitats i il·legalitats que hi havien darrere el judici del creador de l'Escola Moderna: *D.S.C.*, nº 18, 19, 20, 21, 24 i 25 de dies 27, 28, 29, 30 i 4 i 5 d'abril 1911. És el primer de tots, Rodrigo Soriano, diputat per Málaga des del 1909 (primer ho havia estat per València) qui qualifica Javier de Ugarte com a "ambaixador": *D.S.C.*, nº 19, sessió de 28 març 1911, pàg. 441, on també consta la demanda d'ajut a l'auditor.

³⁷¹ Javier Tusell/ Genoveva Queipo de Llano, *Alfonso XIII...*, *op.cit.*, pàg. I això tot i que no fa cap referència a la Setmana Tràgica i de la repressió subsegüent. L'afirmació de Juan de La Cierva, a *Memorias...*, *op.cit.*, pàg. 148. L'entrevista amb Alfons XIII, *La Época*, nº 21.136 (28-XI-1909). Abans el fiscal fou rebut per Maura i La Cierva.

finalment pel d'Alzira entre 1910 i 1914³⁷². A diferència de l'anterior personatge, el seu és un nomenament força controvertit. A diferència del seu predecessor en el càrrec, Crespo Azorín no gaudeix de la simpatia i suport que en canvi sí rebé aquell. Un dels seus crítics és Cambó, però és una actitud tardana en el temps (durant el tercer debat parlamentari sobre la Setmana Tràgica el juny del 1914) i que previsiblement devia respondre a una calculada estratègia per marcar distàncies després del suport regionalista a la repressió maurista. Entre les crítiques que se li feren al nou governador figuraven el seu desconeixement de la realitat barcelonina (desconeixem si tenia alguna familiaritat o no amb la llengua: bona part de la seva vida pública l'exercí a la capital del País Valencià) o, com algú dirà des de Madrid, si era figura més capacitada atesa la seva manca de mèrits. Potser per això hi ha una diferència de tracte pel que fa la partença d'Ossorio i la rebuda del seu successor als quals, curiosament, els separen poques hores de diferència. El primer és acomiadat amb la presència de Prat de la Riba, d'alguns dirigents de l'anomenada "Benemèrita" i de diferents diputats regionalistes. El segon, en canvi, només és rebut pels representants de l'Estat a la capital catalana i d'alguns individus del centre conservador, entre ells J. Maluquer. Fora d'aquest, no hi ha cap membre destacat del Centre Monàrquic. Es repetia, així, la mateixa història que li havia succeït a Ossorio dos anys abans. Com ell, tampoc fan cap comentari al cap de govern sobre la gestió de Crespo, la seva adaptació a la nova ciutat o qualsevol altre fet. Tan sols J. Monegal escriurà molt breument que "*va orientándose con aciertos*". Un comentari molt semblant li feu a Maura dos anys abans referint-se a Ossorio y Gallardo. Fora d'això, res més, el silenci més absolut³⁷³. Senyal de debilitat, de desorientació, de cessió de protagonisme? Probablement una mica de tot, atesa la situació de

³⁷² Malauradament, no hi ha cap estudi sobre aquests dos personatges. L'única excepció és la superficial i acrítica biografia dedicada a Javier de Ugarte i elaborada per Pablo Ramírez Jerez, "Javier Ugarte y Pagés (1852-1919): Auditor General del Ejército, político y académico", *Revista Española de Derecho Militar*, nº 103, enero-junio 2015, pp. 143-159. La pertanyença a la delegació madrilenya del CDS, a Eduardo González, *La razón de la fuerza...*, *op.cit.*

³⁷³ Pel que fa a les discrepàncies pel nomenament de Crespo Azorín; les efectuades per Cambó, a J. Benet, *Maragall i la Setmana Tràgica...*, *op.cit.*, pp. 135-140, recordem que pronunciades el 1914. També, J. Pabón, *Cambó...*, *op.cit.*, pàg. 341. Si és la figura apropiada, *La Época*, nº 21.115 (7-VIII-1909), "El Gobierno de Barcelona", pàg. 1, que és una resposta al diari madrileny *El Imparcial*. En aquesta mateixa secció, el degà conservador madrileny defensa els dos representants a la província. Curiosament, a propòsit de Crespo Azorín només esmenta els seus mèrits, i res més. Precisament, la mancança d'aquests atributs és recollit per Soldevilla *El año político...*, *op.cit.*, pp. 289-290. L'acomiadament a Ossorio i la rebuda a Crespo Azorín, *D.d.B.*, nº 215, 8 agost, pàg. 10.424 i nº 216, 9 agost, ed. tarde, pp. 10.758-10.759. També, però més prolífic que no pas el rotatiu anterior, *La Vanguardia*, nº 13.162 i 13.163, de 8 i 9 agost, pp. 3 i 2, respectivament. L'afirmació de J. Monegal, a *A.M.*, Capsal 69, carta de 18 agost 1909.

perpètua divisió interna en la qual vivia el Centre monàrquic des de feia anys, tal com hem tractat en l'anterior capítol. El degà de la premsa és tan parc en les seves informacions que quan se l'acusa de guardar un sospitós silenci s'escuda dient que "*faltan datos para formar el criterio*"³⁷⁴. Una parquedat que no té res de nou i que es remuntaria, com vam veure en l'anterior capítol, a les desavinences existents entre els dinàstics barcelonins i l'exgovernador. Tot fa pensar que per la raó que sigui, l'entitat dinàstica no devia tenir gaires bones relacions amb la seu del Govern Civil, potser perquè ni se'ls consultava quan el govern havia de designar el seu presentant per a Barcelona. Si és aquesta la causa, no deixaria de ser un gest d'elevada presumpció per part seva, la qual cosa tampoc ens hauria d'estranyar.

Si tornem de nou al successor d'Ossorio, entre les seves primeres declaracions afirma que es proposa complir fidelment les instruccions que havia rebut. D'aquí que una de les primeres visites que farà serà al capità general³⁷⁵. Un gest que ben bé pot ser entès com una constatació més de la superioritat militar per sobre de la civil. El tradicional militarisme de l'Estat espanyol, agreujat molt més a partir dels coneguts fets del *Cu-Cut!*, actuaria com a avalador. Tanmateix, si hom té en compte la curiosa posició que ocupa el cap de l'Exèrcit a durant els mesos d'agost-octubre del 1909, tot fa indicar que seria més una simple qüestió protocol·lària. De fet, pesà més l'element religiós i polític que no pas el castrense. El paper que jugarà el Comitè de Defensa Social ens ajudarà a aclarir, la qual cosa veurem aviat.

A partir d'aquí, tant el fiscal com el nou dignatari provincial endegaran entre agost i octubre del 1909 una devastadora, arbitrària i imparabile màquina repressiva: tancament de diaris, entre els quals *El Poble Català*, els lerrouxistes *El Progreso* i *La Rebeldía* i *La Tribuna*; d'escoles, gairebé un centenar, cent trenta per ser més exactes; també més d'un centenar d'associacions (fins i tot el Centre Excursionista de Catalunya fet del qual Puig i Cadafalch s'indignà); mil vuitcents detinguts, entre ells diversos regidors o antics edils republicans radicals com

³⁷⁴ *D.d.B.*, nº 212, 5 agost, ed. tarde, pàg. 8.599 i nº 213, de l'endemà, ed. nit, pàg. 10.653. L'acusació la feu el president del Foment, Lluís Muntadas.

³⁷⁵ Curiosament, abans de marxar cap a Barcelona s'entrevistava amb La Cierva per tal de rebre les instruccions acordades pel govern; *La Época*, nº 21.115, del dia set, pàg. 3. Entre les primeres visites que efectuarà el nou governador tot just ha arribat a la seu del Govern Civil és civil, visitar el capità general: *ibid.*, nº 13.163, del dia nou, pàg. 3.

Emiliano Iglesias, Luis Zurdo Olivares, Trinidad Ated Fonet, o Santiago Valentí (la qual cosa devia suscitar algunes tensions amb l'alcalde, el conservador Coll y Pujol³⁷⁶); desterraments; més de dos mil exiliats, molts d'ells refugiant-se a París; la mateixa xifra de persones sotmeses a procés judicial, sia civil o militar, condemnes de presó a perpetuïtat i disset condemnes de mort de les quals, com ja és prou sabut, cinc persones en seran víctimes. Entre elles, els dels malaguanyats Ramon Clemente i, òbviament, la més cridanera de totes, la de Ferrer i Guàrdia³⁷⁷. Evidentment, aquesta no es limita a la capital catalana ja que també serà present en totes les altres localitats on fou present la insurrecció. Des de l'escó que acaba de guanyar, el vell líder i creador del PSOE, Pablo Iglesias, afirmà que a Sitges 12 o 14 treballadors foren detinguts; vint a Torelló de les quals una, continua asseverant, morí durant la seva detenció a la presó a Vic; i a Mataró, 25 presoners entre els quals hi havien dues dones i un nen. Altres fonts afegeixen a aquest llistat les localitats de Sabadell i Martorell³⁷⁸. Què hi ha de cert o no és difícil de saber i d'afirmar per la manca d'estudis locals que puguin corroborar-ho. I dels que tenim, molts d'ells no són prou aprofundits, malauradament. El que sí que queda del tot clar és la magnitud força elevada de la repressió. Pablo Iglesias afirmà en el seu discurs parlamentari que es buscava "*reprimir a todo trance*". Per la seva banda, el diputat federal Pere Corominas asseverà que l'objectiu era realitzar "*un escarmiento que se recordase hasta la quinta generación, y que viniese a hacer imposible la reproducción de aquellos sucesos*". El mateix cap de l'executiu no amaga les seves pretensions quan

³⁷⁶ És el que es desprèn del fet que tant el governador com l'alcalde es reunissin dues vegades consecutives o que el Capità general els reunís en un dinar conjunt. Les dues primeres notícies, a *La Vanguardia*, n° 13.178 i 13.179 de 24 i 25 d'agost, pàgs 2 i 3, prespectivament. El dinar conjunt, a *La Época*, n° 21.133, de 25 agost. Per a *La Veu* la visita a la màxima autoritat militar és només per si cal suplir-lo o no (n° 3.701, del mateix dia, ed. matí, pàg. 3). És curiós que la premsa madrilenyà sigui en aquest sentit més extensiva que no pas la barcelonina. Les dades de mil vuit-cents detinguts les proporciona Pablo Iglesias en el seu discurs ja esmentat: *D.S.C.*, n° 23, 12 juliol, pàg. 552. Els regidors detinguts, processats i en el cas de Luis Zurdo, condemnat, a J.B. Culla, *El republicanisme lerrouxista...*, *op.cit.*, pp. 231-214.

³⁷⁷ El nombre d'escoles tancades, i en general totes les dades de la repressió, a J.C. Ullman, *La Semana Trágica...*, *op.cit.*, especialment pp.506-513. També, Pere Gabriel, "El anarquismo y el anarcosindicalismo...", *op.cit.*, pp.102-105. Pel que fa a la detenció, judici i sentència contra Ferrer i Guàrdia, J. Avilés, *Francisco Ferrer y Guardia...*, *op.cit.*, pp. 221-237.

³⁷⁸ Les dades de Sitges, Torelló i Martorell, *D.S.C.*, n° 23, sessió de 12 juliol, 1910, pàg. 552. Sobre Sabadell, Josep Pich afirma que seran 103 els detinguts dels quals 33 seran jutjats en consell de guerra: "Los artículos de Magín Vidal y Ribas en *L'Humanité*", a Eloy Martín, *Semana Trágica. Entre...*, *op.cit.*, pp. 347-352. El problema és que no aporta la font d'aquestes dades. Malauradament, ni Andreu Castells fa més de trenta anys en el seu ja conegut *Sabadell, Informe de l'Oposició...* ni Imma PLANELL PIQUERAS en els seus articles "Informe de la Creu Roja sobre la Setmana Trágica a Sabadell" i "La Setmana Trágica a Sabadell segons *L'Humanité*" ambdós a *Arraona*, n° 7, 3ª Època, 1990 .pp.95-101 i n° 10, 1992, pp.93-99.

afirma al Congrés afirma que “*tenía que haber la represión que hubiera, la represión que debiera*”. L’ambigüitat de la frase està ben calculada ja que prefigura la manca de límits de la política engegada pel Maura. Potser ningú com ell per dominar el llenguatge quan parla d’aplicar “*las ejemplaridades necesarias*” que ha de dur, continua en un altre moment, un escarment d’ “*eficacia didáctica*” amb una “*reflexión regeneradora*”. Per la seva banda, el ministre de la Governació, no és pas cap excepció. A les seves conegudes memòries, reconeix que es proposava liquidar el càncer que debilitava tant Catalunya com la resta de l’Estat³⁷⁹. Efectivament, la famosa frase que encapçala aquesta secció s’havia fet ben bé realitat.

En aquesta terrible tasca Ugarte i Crespo Azorín no estan del tot sols. Gaudiran de l’activa col·laboració del Comitè de Defensa Social, de la Joventut Monàrquica, dels carlins, d’una manera tàcita del mateix *Diario...* i fins i tot del Bisbat, tot i que de la mà de la Junta Dioecesana. En fi, del que qualificaríem sense cap ànim d’error com a portaveus d’allò que hem anomenat societat conservadora barcelonina.

Per exemple, el fiscal Ugarte, concedeix al cap de poc de ser a la capital catalana una breu entrevista al *Brusi* on demanava que hom l’ajudés en la seva tasca repressora. Ja a mitjans d’agost rebia una comissió de la junta directiva del Comitè de Defensa Social. Per les mateixes dates, recordem, la mateixa comissió s’havia desplaçat a Madrid per tal de visitar a Maura. També s’entrevistaren amb el governador civil sortint ben contents amb la impressió que estava ben informat. Fins i tot, hi hagueren rumors que el comitè delatà algunes persones. Unes acusacions que, òbviament, seran desmentides per la mateixa entitat però que no són gens absurdes. El que sí sabem és que s’oferia a assessorar legalment tota associació religiosa (hem de suposar que es referia a les seglars). Luis Simarro, neurocientífic, catedràtic de psicologia a Madrid des de principis del segle XX, republicà i francmaçó afirmà en la seva coneguda obra *El Proceso Ferrer* que entre el Comitè i la Junta d’Acció Catòlica formaren una

³⁷⁹ *D.S.C, ibid.*, pàg. 552 i nº 24, de 13 juliol pàg. 583, respectivament. La intervenció de Maura, *ibid.*, nº 3 de 18 octubre 1909, pàg. 44. Les expressions del cap del poder executiu, carta a Dato de 29 juliol i de 19 d’agost citat per Carlos SECO SERRANO, *La España de Alfonso XIII. El Estado y la política (1902-1931). De los comienzos del reinado a los problemas de postguerra*, vol. 38.1 dins Ramon MENENDEZ PIDAL, *Historia de España*, Madrid, Espasa Calpe, 1995, pp. 148-149. La menció de càncer, a Juan de la Cierva, *Memorias...*, *op.cit.*, pàg. 143.

policia secreta integrada per 722 persones, a 10 per cadascuna de les 72 entitats que, seguint l'intel·lectual esmentat, incloïa la Junta d'Acció Catòlica³⁸⁰. Continuant amb Ugarte, en una de les seves intervencions al Congrés en el primer debat sobre Ferrer l'octubre del 1909, Maura afirma que “*el fiscal del Supremo fué á Barcelona para asegurar que no se perdería ninguna denuncia posible*”. Cap a principis de setembre l'associació catòlica publica un manifest on afirma clarament que “*si la revolución ha sido satánica, la reacción tiene que ser divina*”. Per a aquesta entitat, la responsabilitat recau en especial sobre tot l'ensenyament no religiós. No acusa explícitament a Ferrer i Guàrdia, cosa que sí farà clarament un dels seus dirigents i també conservador, el Comte de Sta. Mª Pomés en una entrevista al diari madrileny *El Universo*. De fet, ja foren els rotatius de la capital espanyols que al llarg del mes d'agost teixiren tot un entramat acusatiu contra el pedagog anarquista³⁸¹. Atesa la preponderància que juga l'esmentat comte aquells dies com també l'actiu paper que jugà el comitè setmanes després de la revolta de juliol, es pot concloure que l'entitat catòlica juga el paper de director d'orquestra. Tant que el mateix comte intervé com a testimoni de càrrec en el Consell de Guerra contra el malaguanyat Ferrer i Guàrdia. En fi, si tenim els actors cal el guió i, com es pot veure, el seu principal autor, el director d'orquestra de tot plegat és el famós comte tot just esmentat, almenys si fem cas a Rodrigo Soriano. Seguint la seva intervenció parlamentària, en l'entrevista que el comte mantingué amb Maura i La Cierva s'acordà que per tal de fer efectiva la repressió, calia convertir-la en militar. Això comportava, ahora, canviar el caràcter de la revolta transformant-la de social i antimilitarista a ser, simplement, antireligiosa³⁸². Després, la difusió i patrimonialització que en

³⁸⁰ Recollit ja per J.C. Ullman, *La Semana Trágica...*, op.cit., pàg. 507. Ja al cap d'una setmana que acabés la revolta, el Comitè de Defensa Social s'oferia per assessorar jurídicament tots aquells que vulguessin iniciar alguna acció judicial: *D.d.B.*, nº 218, d'11 agost, ed. matí, pàg. 10.832. La Junta Diocesana visita Crespo Azorín felicitant-lo pel tancament de centres i associacions: *ibid.*, nº 235, de 26 agost, ed. matí, pàg. 11.498. També Luis SIMARRO, *El proceso Ferrer y la opinión europea*, Madrid, Imprenta de Eduardo Arias, 1910, pp. 179-180.

³⁸¹ Les declaracions del fiscal a *D.d.B.*, nº 217, de deu agost, ed. tarde, pàg. 10.813. La visita a Crespo Azorín a *ibid.*, nº 224, 17 agost, ed. matí, pp. 11.098-11-099. La comissió del CDS, *vid. supra*, nota 55, pàg. 38. Els rumors sobre la delació per part del Comitè, a *G.d.C.*, nº 31, 13 octubre, i els comentaris de Maura a *D.S.C.*, nº 3 de 18 octubre 1909, pàg. 43. El manifest del Comitè de Defensa Social reproduït a diversos rotatius barcelonins: *G.d.C.*, nº 26, 8 setembre; *Revista Popular*, nº 2.022, de dia setze; també a Luis Simarro, *El Proceso Ferrer...*, op.cit., pp. 30-38. Les declaracions del Comte de Sta Mª Pomés, són reproduïdes textualment. a *G.d.C.*, nº 24, de 25 agost. També a Luis Simarro, *ibid.*, pp. 159-167. El diari que dispara el primer tret és *La Época*, “En busca de la sanción moral”, nº 21.112, de 4 agost.

³⁸² *D.S.C.*, nº 19, de 28 març 1911, pàg. 440.

farà la premsa conservadora barcelonina i madrilenya ajudarà al triomf d'aquella definició que la historiografia tradicionalment s'ha fet seva i que ens ha arribat fins a nosaltres. Aquesta concepció victoriosa, la de la Setmana Tràgica com una revolta anticlerical, li servia al comitè per imposar la política que d'ara en endavant intentarà fer realitat. L'entitat catòlica se sent encoratjada pel suport que, d'acord a les seves impressions (i gens mal encaminades) reben del Mateix Maura a qui, alhora, presenten com el gran defensor del catolicisme. La ironia del cas recau en què l'associació del Comte de Sta. Mª de Pomés està fent de la Setmana Tràgica allò que els seus inspiradors vinculats a la Solidaritat Obrera no van saber o no van poder fer: transformar-la en una revolta política. Entre una repressió que sembla que no té aturador, el fort pes del Comitè i l'actitud política de Maura, tot fa pensar que la seva voluntat era la de redefinir el règim en un sentit més autoritari. De ser així, seríem davant el bressol de l'entesa entre conservadors monàrquics, Comitè de Defensa Social i els regionalistes de la Lliga.

A més del suport del *Brusi* o d'altres, no es pot oblidar el provinent per part de la Lliga, que implícitament s'alinea de totes totes amb Maura quan afirma que la Setmana Tràgica és obra de l'anarquia o quan, en un altre moment, afirma que els fets de juliol són l'inici d'una violència més elevada. Davant d'això, continua el líder de la Lliga, tant Barcelona com el partit, cadascú de la seva manera, ha de demostrar que "*nos hemos curado de ciertos romanticismos, que son vehiculo obligado de los periodos de violencia*"³⁸³. Hi hagi relació causal o no, el fet és que Cambó serà reconegut com a polític del règim arran de la seva entrevista amb el rei espanyol tot i que l'oferiment de Maura de formar tots dos una nova organització política³⁸⁴. El diari regionalista s'hi sumarà a aquesta tasca, tant que se li acusarà d'un calorós "Delateu" escrit per Ferran Agulló a la seva habitual secció de "Al Dia". Que jo sàpiga, tal afirmació explícita no existeix. El que sí escrigué fou una exhortació per a què la població ajudés al govern en la seva tasca repressora: "*qui'n conegui'ls culpables, afirma, té'l dever d'ajudar l'acció de la justícia que'ls persegueix: no hi hà excusa que hi valgui. Mes jo tinch por que*

³⁸³ *D.d.B.*, nº 220, 13 agost 1909, ed. tarde, pàg. 10.953.

³⁸⁴ Borja de Riquer, *Alfonso XIII y Cambó...*, *op.cit.* pp. 57-61. El mateix polític regionalista en fa esment a les seves memòries: *op.cit.*, pp. 233-235.

*la cobardia de molta gent, disfressada de bon cor y humanitarisme, deixarà sola a la justícia*³⁸⁵.

A partir d'aquí, els fets ja són de domini públic. La repressió pogué ser efectiva i triomfant, sí, però també es girà en contra dels seus dos promotors més coneguts, de ben segur per la condició ministerial que els acompanyava. A partir d'aquí, se succeeix tot un reguitzell d'esdeveniments que no tenen aturador: manifestacions a les capitals europees contra l'execució de Ferrer; formació del Bloc d'esquerres entre liberals i socialistes; campanya del "Maura, no!" que farà fortuna històrica; obertura de les Corts amb el debat parlamentari que li segueix; destitució de Maura per part del Rei; trencament del consens amb el partit liberal... Començava la lenta erosió del règim que no tindrà aturador. El que és obvi, és que aquella setmana, un cop ha estat redefinida pel Comitè de Defensa Social, té conseqüències. Algunes d'elles ja l'hem perfilat fa algunes línies. Unes altres seran les que veurem en els propers apartats: l'adjectivització, les reflexions que es difonen a partir de l'agost del 1909 i la mitificació d'aquella setmana.

2.3 *El bateig. El naixement d'un adjectiu.-*

Paral·lelament a la dura repressió dels mesos que s'aplica en els mesos immediatament posteriors a la Setmana Tràgica, es registra un altre fenomen com és el de l'adjectivització. Forma part de la psicologia humana la necessitat d'identificar, descriure i especificar els fets. N'és un primer pas la nominalització, és a dir, l'atribució del signe lingüístic. A ell li segueix immediatament després l'adjectivització. Gràcies a això, el concepte adquireix una identitat de la qual també és partícip l'ésser humà i que li permet dominar la realitat. Òbviament, un fet de tal transcendència com és la Setmana Tràgica no podia ser-ne cap excepció. En aquest sentit, els adjectius proliferaran. El ministre La Cierva utilitza a les seves conegudes memòries el qualificatiu de "*semana sangrienta*". Maura prefereix utilitzar el terme més trist de "lúgubre". Per la seva banda, Prat de la Riba parla de "setmana roja" i Cambó en una de les seves conferències utilitza el de "trista". La *Gaceta* la qualifica com a "*canibalesca*". Rarament s'aplica l'epítet de "negre". Finalment, el terme que farà fortuna, és el de "tràgica", que és

³⁸⁵ L.V.C, n° 3.689 (12-VIII-1909), ed. vespre.

el que ens ha arribat a nosaltres. La qüestió no és en qui recau la paternitat del nom que ha fet fortuna ni tampoc la posició que cadascú ocupa en aquesta estranya carrera. L'originalitat es troba, segons el meu parer, en la necessitat que hi ha en batejar aquella revolta per tal de monopolitzar-la en benefici propi. Un esforç que patrimonialitzen catòlics, conservadors i regionalistes. Però no pas en aquest ordre sinó a la inversa ja que, segons sembla, els primers en utilitzar el famosa adjectiu són els regionalistes. Després és assumit ràpidament per la resta de rotatius conservadors: el carlí *Correo Catalán*, l'òrgan del Comitè, la *Gaceta de Cataluña*, per acabar finalment amb el *Brusi* que seria l'últim diari que utilitza tal adjectiu. Quan arribi a la capital catalana el nou bisbe Juan José Laguarda, recollirà el mateix epítet en la seva primera carta pastoral als seus feligresos³⁸⁶. Probablement aquesta rapidesa facilità que, entre d'altres raons, el terme fes fortuna històrica imposant-se com el referent conceptual i icònic per antonomàsia a l'hora de referir-nos a aquella revolta.

En segon lloc tenim els radicals els quals, tot i que han jugat una actitud prou dubtosa i fins i tot còmplice durant el judici i execució de Ferrer i Guàrdia, a partir del 1910 comencen a referir-se a aquelles jornades amb els epítets “gloriosa”, “*semana más viril*” o més pomposament i molt més messiànicament, tot sigui dit de passada, com la “*bendita semana*”. D'ara en endavant l'ús i abús d'aquests qualificatius permetrà als republicans radicals obtenir beneficiosos dividends electorals a curt i mig termini. Poc més de tres anys després d'aquells fets, el desembre del 1912, en un míting a la casa del poble, el polític radical no tenia obstacles per aixecar pomposament el record de la Setmana Tràgica com a motiu mobilitzador, tot i el seu aburgesament més que evident, amb llicenciatura en dret i tot³⁸⁷.

³⁸⁶ L.V.C., nº 3.681 d'1 d'agost, en peu de comentari a una fotografia; C.C., nº 11.281 d'onze d'agost; G.d.C., nº 23 de 18 d'agost i, finalment, D.d.B. nº 234 de 27 d'agost, ed. matí. Al respecte, Rodolfo Fiero Torres, *Nuestra Semana Negra...*, op.cit., pàg. 45. “Setmana roja” segons Prat de la Riba en el seu article “El Radicalisme”, L.V.C., nº 3.371 de 3 de setembre, ed. vespre. Que jo sàpiga, és el sacerdot salesià Rodolfo Fiero Torres, l'únic que utilitza l'adjectiu de “negre”. En un altre moment, Maura qualifica aquella jornada com a “lepra”, en un dels seus adjectius que delaten la seva mentalitat: Carta a Dato de 19 agost, Carlos Seco Serrano, *La España de Alfonso XIII...*, op.cit., pàg. 148. La utilització de Tràgica pel prelat valencià, a *Lágrimas y esperanzas...*, op.cit.

³⁸⁷ Seria el març del 1910 quan Lerroux utilitza per primer cop el terme de “Semana Gloriosa” amb motiu d'un banquet que s'organitza en honor seu. El tornarà a fe servir durant els debats parlamentaris de juliol del 1913 i de juny del 1914: J.B. Culla, *El republicanisme lerrouxista...*, op.cit., 198-231 o més recentment, tot i que centrat més en Lerroux, José Álvarez Junco, *El emperador del Paralelo...*, op.cit., 377-397. La graduació universitària de Lerroux com a advocat el 1911 rebé un comentari sarcàstic del mateix secretari de Maura, Prudencio Rovira, en un article publicat al *Diario de Barcelona* en el qual li donava la benvinguda a Lerroux a la “bona societat” burgesa i al seu ethos de comportament: “[Lerroux], diu, *completa su*

El llenguatge és important i potser si per uns moments fem una petita anàlisi en aquest sentit ens ajudi a veure l'aigua una mica més clara. Tot això sense caure en les pretensions i els errors del gir lingüístic, per altre banda esgrimits al llarg de les darreres dècades. Recordem breument que per a aquell corrent historiogràfic el text se l'ha d'analitzar desestructurant el llenguatge³⁸⁸. Si el llenguatge aspira a reproduir la realitat i apropiar-se d'ella, l'anàlisi dels adjectius utilitzats per caracteritzar aquella setmana, pot ser ben útil. Si per a uns és tràgica o negra és perquè és concebuda com el preàmbul de la inevitable revolució que vindrà. Si per als altres és gloriosa és perquè és concebuda com el pas imprescindible per tal d'arribar a una hipotètica República que, molt messiànicament, durà la felicitat, el progrés, la pau social i la modernització econòmica. Com es pot veure hi ha una mateixa cultura política d'inspiració religiosa que travessa horitzontalment uns i altres. El mil·lenarisme que palpita darrere aquelles visions escatològiques vistes fa poc o els conceptes de víctima i de màrtir són un bon exemple del que dic. En aquest últim cas es juga molt conscientment amb l'heterodoxa conjunt d'imatges que connota tal terme, des de la innocència al sofriment, passant pel sacrifici, el maltractament, la violència i fins i tot la mort. El fet que el cristianisme, i molt particularment el catolicisme, s'hagi apropiat de la figura del màrtir atribuint-li un element d'heroisme i de sacrifici desinteressat com si d'un nou Crist es tractés ha ajudat molt en aquest sentit³⁸⁹.

Tot el que aquella setmana ha significat o és susceptible de fer-ho en tots els sentits, siguin els edificis, les morts, la persecució i fins i tot la infància és utilitzat i magnificat. Els exemples són abundants i provenen de totes els espectres que integren aquella societat conservadora³⁹⁰. El destacat cardenal

burguesía epulona, con un perfil de adocenamiento académico (...) y a terminar, como cualquier señorito acomodado que sienta la cabeza, la carrera de Derecho", a "El licenciado Lerroux", *D.d.B.*, nº 255 (12-IX-1911), ed. matí., pp.12.160-12.162.

³⁸⁸ Una aproximació breu a l'anomenat gir lingüístic, Gabrielle M. SPIEGEL, "La historia de la práctica. Nuevas tendencias en historia tras el giro lingüístico", *Ayer*, nº 62, 2006 (2), pp. 19-50.

³⁸⁹ Sobre el sacrifici, vid. la veu d'entrada del tema de Thomas Gibson dins Alan BERNARD/ Jonathan SPENCER (ed. by) *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, London/ New York, Routledge, 1996, pp. 497-499. En menor mesura, Pierre BLONTE/ Michel IZARD (et al.) *Diccionario de Etnología y Antropología*, Madrid, Ediciones Akal, 1996, pp. 647-651. La relació entre sacrifici i violència a René Girard, *Violence and the Sacred*, Baltimore and London, John Hopkins University Press, 1979, originalment publicat en francès per Éditions Bernard Grasset el 1972. Per a un tractament estrictament cristià del concepte de "màrtir" tant des del punt de vista teològic com de l'ofert des del mateix papat al llarg de la història, vid. la definició donada per la *Enciclopedia Cattolica*, [Roma]/Città del Vaticano, 1952, vol. III, pp. 234-244.

³⁹⁰ Pel que fa als edificis, J.I.G., *El Padre Nuestro del Asilo: cuadro de la Semana Trágica por...*, Barcelona, 1910; Miguel ROURA, Rvdo., *Incendio, destrucción y rehabilitación del Templo Parroquial y Casa Rectoral*

Vives i Tutó, jesuïta i de fet nunci no proclamat del Vaticà a Catalunya, utilitza en el seu missatge a la comunitat religiosa de Barcelona gaire bé una dotzena de vegades el concepte de màrtir, i unes tantes altres el de víctima. La pastoral ja comentada de Torras i Bages sota el significatiu títol de *La Glòria del Martiri* ja ho diu tot. El Comitè de Defensa Social reproduceix expressament aquell concepte de martiri en el seu manifest redactat al cap de pocs dies d'aquells fets de juliol a l'hora de recordar les poques víctimes religioses d'aquella setmana. Són, diu, "*nuestros mártires*" en un afany d'identificació col·lectiva. I amb ella correligionaris seus com el lletrat José Vallet Sabater, germà del també advocat i president de la secció política del Comitè, Rafael Vallet. També el publicista catòlic Modest H. Villaescusa on els fets d'aquella amb els de l'incendi de Roma per part de l'emperador Neró, o, més exageradament, amb el pas destructiu d'Àtil·la. En un altre moment, per exemple, el Comte de Santa Mª Pomés, gosa equiparar-se als cristians camí del calvari en un acte electoral de la Coalició de Dretes. El mateix gest és imitat gairebé al preu de la lletra pel catedràtic de Dret romà i futur president de la Joventut Conservadora, Eusebio Díaz³⁹¹. La infància també és instrumentalitzada, prova d'això és un follet anònim, tot i que clarament fill de les mans d'un membre del clergat regular, que no dubta en recórrer a l'emotivitat: "*las doscientas criaturas, escriu, ya no tienen Asilo, ya no tienen pan. Algunas van rondando por aquellas calles, porque tampoco tienen casa*". Per donar més èmfasi al seu missatge moralitzador el text va acompanyat d'abundants il·lustracions, riques en color i tot. Un altre fullet, escrit com l'anterior per un sacerdot, reincideix en aquesta imatge de l'abandó a l'hora de referir-se a una de les gairebé 160 escoles regentades per ordes dedicades a l'ensenyament que radicaven a la ciutat de Barcelona durant la Setmana Tràgica³⁹².

de San Martín de Provensals (Clot). Impresiones, Barcelona, 1910 (2ª edició, la primera està datada el mateix any dels successos); Jaime BARANERA, Pbro., *Memoria...*, *op.cit.*; Rofolfo M. FIERO TORRES, S.S., *Nuestra Semana Negra...*, *op.cit.* O també el tans cops esmentat llibre del també tans cops esmentat publicista catòlic Modest H. Villaescusa, *La Revolución de Julio...*, *op.cit.*).

³⁹¹ El manifest de Vives i Tutó a l'estament religiós barceloní, *B.O.E.O.B.*, n° 1.436 (23-VIII-1909), pp. 245-254. El manifest del Comitè de Defensa Social a *G.d.C.*, n° 26 (8-IX-1909). La menció de "màrtir" feta per Josep Vallet a la seva famosa conferència a l'Acadèmia de la Joventut Catòlica proposant una Solidaritat Catòlica, *ibid.*, n° 35 (10-XI-1909). Les comparances utilitzades per Modest H. Villaescusa, a *ibid.*, pp. 29-34. Les comparacions efectuades pel Comte de Sta. Mª Pomés i per Eusebio Díaz, a *G.d.C.*, n° 78 (7-V-1910).

³⁹² La referència als nens desamparats, a J.I.G *El Padre Nuestro del Asilo...*, *op.cit.*, pàg. 15. L'abandó de les noies obreres a Jaime BARANERA, Pbro., *Memoria de los sucesos ocurridos...*, *op.cit.* dedicades a l'educació, les Franciscanes dels Sagrats Cor de Jesús i Maria, del popular barri de Sant Andreu. Pel que

El concepte de víctima supera aquests marcs estrictes i s'eixampla a la dona en una clara voluntat de fer-se seva el seu actiu protagonisme social i, de retruc, exorcitzar-lo. Un bon exemple d'això és una curta novel·leta, de tan sols divuit pàgines, escrita per una tal Carmen Núñez i amb molta probabilitat redactada al cap de poc d'acabar la Setmana Tràgica. El seu argument és ben simple: un jove fill entra en contacte amb medis republicans i anarquistes a despit de les advertències i dels bons consells de la mare, de la germana i de la seva núvia. Manipulat per l'astuta maçoneria, el xiquet és impulsat esbojarradament a participar activament en l'assalt i crema d'un convent per ser finalment traït pels mateixos que l'han incitat. Així i tot, la seva acció provocarà inconscientment la mort de tots plegats: la germana expira als seus braços morta de por; alhora, la núvia i la mare deixaran d'existir a causa de la desolació i del desengany que els ha provocat. Finalment, ell serà jutjat per un Consell de Guerra i sentenciat a mort³⁹³.

En poques pàgines, el llibret tot just ressenyat constata dues grans impressions que la societat conservadora ha fet seves. Una, la idea que la dona és el resguard de la raó, el seny i l'estabilitat en contra de la passió i la disbauxa que serien el patrimoni de l'altre sexe. El gènere es redimensiona socialment atribuint unes identitats que faciliten l'acció social de la dona³⁹⁴. La segona constatació consisteix en la impressió que la societat conservadora té de la Setmana Tràgica i com s'ha d'actuar d'ara en endavant. Aquella ha estat una revolució provocada per la maçoneria (recordem el que afirmava Cambó) en la qual el poble, beneït i inconscient com un nen petit, ha caigut³⁹⁵. En la novel·la el poble s'encarna, evidentment, en el noi: inconscient, manipulable, infantil. En definitiva, és un minusvàlid mental. No és cap casualitat que Arcadio de Arquer, recuperi per aquelles dates tota una sèrie d'articles escrits quaranta anys abans

fa a l'ensenyament religiós a Barcelona, Ana YETANO, *La Enseñanza religiosa en la España de la Restauración. 1900-1920*, Barcelona, Anthropos, 1988 (Col. Historias, ideas y textos; 14); també Manuel Garcia Gargallo, *L'ensenyament de l'Església...*, op.cit.

³⁹³ Carmen NÚÑEZ RODRÍGUEZ, *Un episodio de la Semana Trágica*, Barcelona, [1909?].

³⁹⁴ Inmaculada BLASCO HERRANZ, "Identidad en movimiento: la acción de las <católicas> en España (1856-1913)", *Historia y Política*, 37, 2007, pp. 27-56, *on line* a <https://doi.org/10.18042/hp.37.02> (consultat 14 desembre 2020).

³⁹⁵ Cal esmentar la definició que la *Gaceta* fa dels fets de juliol "no han sido otra cosa que la traducción en el lenguaje de los hechos de las lecciones que en la prensa, en el folleto, en el teatro, en el mitin por medio de la imprenta y de la caridad han aprendido el pueblo, siempre niño, de los miserables que luego han abandonado a sus discípulos". G.d.C. n° 22, (112-VIII-1909).

per Mañé i Flaquer (en plena I República, per tant) , on el poble és qualificat de “càndid” perquè es deixa enganyar de bona fe pels republicans³⁹⁶.

La segona protagonista és, evidentment, la dona, tan activa durant aquelles jornades com hem recordat pàgines enrere. En aquest sentit, la novel·leta que descrivim pretén fer tot un acte d'exorcisme del paper de la dona. Ella passa de ser definida com a diabòlica, lletja i revolucionària, tal com descrivia Teodoro Baró³⁹⁷, a transformar-se en amorosa, sacrificada i educadora d'acord amb els atributs que l'Església està conferint a la dona per aquells moments. Això comporta que, de retruc, com a mare de família, és model de virtuts i, per tant, nou agent evangelitzador. Aquest és el paper que juguen la mare, la germana i la núvia del nostre fullet. Bones dones i potencials mares amb un futur tràgicament interromput. Per extensió, elles representen l'ésser de l'Església i la seva dualitat: educadora però també castigadora quan cal si el fill se li esguerra com relata la novel·leta suara tractada.

Com s'haurà pogut advertir, en cap moment apareix la figura del pare. Una absència calculada amb la previsible voluntat de contrastar la irracionalitat del noi amb la intel·ligència de les tres figures femenines. La mort final del protagonista és l'expiació definitiva pels pecats comesos. Després, si cal, podrà venir el perdó. L'advertència és també del tot clara: contra tot sacrilegi, caurà indefectiblement l'espasa omnipotent de Déu amb poder sobre la vida i la mort. Evidentment, som davant un catolicisme d'Antic Testament, ancorat en la idea d'un Déu Pantocràtor, jutge suprem i implacable del qual l'Església és el seu representant terrenal. La moralitat del text és ben evident: només amb i des d'aquesta institució es pot controlar aquell infantil poble utilitzant l'educació i la dona com la seva gran eina. Aquesta serà la tasca que l'Església intentarà fer realitat en els propers anys.

³⁹⁶ Juan MAÑÉ Y FLAQUER, *Viaje alrededor de la República. Cartas a Cándido por... Estudio político-social de la revolución y su tiempo, publicado en forma epistolar en el Diario de Barcelona durante los años 1873 y 1874*, Barcelona, Administración del Diario de Barcelona, 1911.

³⁹⁷ En un moment, l'encara director de Diario escrivia: “*Ya no aman, detestan; ya no las embellece el recato, les afea el descoco; ya no son buenas ni lo parecen; ya no son palabras de consuelo las que brotan de sus labios, sino rugidos de ira; dejan de tener la perfección que Soló les reconocía y se convierten en el manjar guisado por el diablo de que nos habla Shakespeare*”. En un altre escrit, augmentarà el seu llenguatge i compararà la dona a la República i la democràcia: “*La Virgen Democracia resultó una desenfrenada bacante, desgreñada, andrajosa, de ademanes de alcoholizada, con las dilaciones nasales del que pide sangre y las uñas largas y afiladas de la fiera*”. “La Mujer” i “La Democracia”, *D.d.B* nº 264 (20-IX-1912), pp. 13.692-13.693 i nº 15 (15-I-1911), pp. 636-637, respectivament.

L'enaltiment del sofriment i del martiri no només és patrimoni dels catòlico-conservadors. Els republicans amb el conegut messianisme amb el qual conceben una hipotètica República³⁹⁸, també en faran un bon ús. Una simple ullada a la reacció del republicanisme lerrouxista català d'aquells anys permet constatar el que diem. Malgrat la coneguda ambivalència dels republicans lerrouxistes davant del judici i posterior execució de Ferrer i Guàrdia, no dubtaran en convertir-lo en el màrtir per excel·lència de la llibertat. Fins i tot, en un altre moment, i més enllà d'aquí, a Santander precisament, Ferrer és definit com un nou Crist³⁹⁹. Els exiliats a París i les protestes que es registren arreu d'Europa arreu de l'assassinat per part de l'Estat del Ferrer contribuiran a alimentar el seu mite.

Aproximadament, entre finals del 1909 o com a màxim a principis de l'any següent, s'editava a París un follet escrit pel Comitè de Defensa de les Víctimes de la Repressió Espanyola que portava el significatiu títol de *Un martyr des Prêtes*⁴⁰⁰. L'esmentat fullet tindrà la seva immediata contrarèplica des dels sectors catòlico-conservadors amb l'edició d'un llibre escrit pel conservador dinàstic Casimiro Comas Doménech: advocat, expresident de l'Acadèmia Calassància, vicesecretari del Centre Monàrquic Conservador durant l'etapa de Guillermo de Boladeres entre 1910 i 1912, i militant del Comitè de Defensa Social⁴⁰¹. L'obreta, dedicada al propietari fundador i editor del conegut diari monàrquic *A.B.C.*, el marquès Luca de Tena, és una llarga justificació del judici i execució del creador de l'Escola Moderna. Com és previsible, rebé el suport

³⁹⁸ Al respecte, i per citar tan sols uns quants noms, Àngel DUARTE "La esperanza republicana", dins Rafael CRUZ-Manuel PÉREZ LEDESMA (eds.) *Cultura y movilización...*, op.cit., pp. 169-199; José ÁLVAREZ JUNCO "Los amantes de la libertad". La cultura republicana española a principios del siglo XX" a Nigel TOWNSON (ED.) *El republicanismo en España...*, op.cit., pp. 265-292;

³⁹⁹ J. B. Culla, *El republicanisme lerrouxista...*, op.cit., pp. 214-215. Pel que fa a Cantàbria, Julio de la CUEVA MERINO, *Clericales y anticlericales: el conflicto entre confesionalidad y secularización en Cantabria (1875-1923)*, Santander, Asamblea Regional de Cantabria, 1994.

⁴⁰⁰ El Comitè neixé el setembre del 1909 tot recollint el suport d'associacions i intel·lectuals provinent del dreyfusisme finisecular. Pel que fa a l'esmentat Comitè i per extensió, l'exili, a la capital gal·la, Pere GABRIEL, "Militanes y activistas bajo control. Federales, socialistas y anarquistas españoles en París, 1898-1914", a Fernando MARTÍNEZ/ Jordi CANAL i Encarnación LEMUS (eds.), *París, ciudad de acogida. El exilio español durante los siglos XIX y XX*, Madrid, Sociedad Estatal de Conmeraciones Culturales/ Marcial Pons, 2010, pp. 159-182, especialmente pp. 175-181.

⁴⁰¹ Comitè de Défense des Victimes de la Répression Espagnole, *Un martyr des Prêtes*, París, 1909? La resposta signada per Casimiro COMAS, *Un revolucionario de acción. Francisco Ferrer. Su vida. Su obra destructora. Justicia de su condena*, Barcelona, Imprenta y Litografía de Arturo Suárez 1910. El marquès Luca de Tena, Torcuato Luca de Tena (1861-1929) havia enviat una carta de protesta als diaris estrangers que protestaven per l'ajusticiament de Ferrer i Guàrdia. No cal dir que per l'autor, Ferrer i Guàrdia era culpable per la seva condició d'anarquista i maçó. No cal dir que el lletrat cometia un clar de prevaricació. Casimiro Comas morirà l'octubre del 1912 segons notícia recollida pel *D.d.B.*, nº 305 (31-X-1912), ed. Tarde, pàg. 16.090.

públic i entusiasta de la *Revista Popular* sabadellenca dirigida pel conegut sacerdot integrista Sardà i Salvany on ja sabem que hi col·labora assíduament el seu deixeble C. Soler⁴⁰². L'edició d'aquestes dues obres permet constatar un cop més l'activa simbiosi que lligava les dues entitats conservadores. Un lligam tan estret que dificulta saber on acabava una i on començava l'altra.

2.4 Reflexions.-

Paral·lelament, per tot arreu comencen a formular-se breus anàlisis, sorgeixen reflexions escadusseres o s'arriba a unes primàries i sumàries conclusions. La cosa inicialment no sembla anar molt més enllà d'unes primeres impressions: encara no hi ha grans reflexions ni tampoc anàlisis aprofundides. És evident que la repressió i la suspensió de les garanties constitucionals (una més en la llarga història política catalana), avalada per la vigència de l'estat de guerra, ho impedeix. Qualsevol fet pot suscitar inicialment un temor que inicialment pot immobilitzar però un cop ve la calma s'imposa la reflexió. És això el que s'esdevé passada aquella setmana de juliol. Efectivament, tot just han passat dos dies de la fi d'aquella revolta la *Gaceta de Cataluña*, portaveu del Comitè de Defensa Social, afirma que “*estos sucesos han de importar rectificaciones en la unidad de los católicos en sentido de mayor unidad y previsión*”. No és pas l'únic que fa tal reflexió. Pocs dies després, el dia vuit, el *Diario de Barcelona* per boca del seu director, Teodoro Baró, es preguntava obertament Teodor Baró “*si a todos nos alcanza alguna responsabilidad, así por lo que hemos hecho como por lo que hemos dejado de hacer; por lo que hemos dicho ó por lo que hemos callado, por lo que hemos consentido ó por lo que hemos tolerado con nuestra pasividad*”: Dues setmanes i escaig després, el diari conservador concretarà molt més:

⁴⁰² *R.P.*, nº 2.045 (24-II-1910). El Comitè parisenc està integrat per amics i col·laboradors personals de Ferrer com són Charles-Albert, Laisant i Alfred Naquet, alhora els dos primers fundadors amb el pedagog anarquista de la Lliga Internacional per l'Educació Racional de la Infància. Tant per a la creació del Comitè com de tota la campanya propagandística francesa contra l'execució del creador de l'Escola Moderna, vid.Vincent ROBERT “La Protesta Universal' contra la ejecución de Ferrer: las manifestaciones de octubre de 1909”, *Historia Social*, nº 14, otoño 1992, pp. 61-82. La intensa mobilització parisenc no deu estar del tot allunyada de la presència de Fabra Ribas, i dels sabadellencs Magí Marcet i Rossend Vidal a París i de la publicació d'una sèrie d'articles sobre la Setmana Tràgica al diari *L'Humanité* sota el suport i impuls del líder socialista francès Jean Jaurès. Els articles estan reproduïts per Imma Planell oi Piqueras, La Setmana Tràgica a...”, *op.cit.*, pp. 93-99. Comitè i Centre conservador no només actuen del bracet sinó que no seria cap error parlar d'una perfecta simbiosi entre ambdues entitats. La qual cosa, evidentment, dificulta de gran manera intentar dibuixar els límits d'on comença un i on acaba un altre.

*“basta de protestas, diu, basta de negociaciones, basta de rebeldías: trabajemos por Dios, por la patria, por Barcelona, trabajemos para rectificar errores, para reparar faltas. A la política de supuestos agravios apoyamos la de afectos reales; a la de exclusivismos la de compenetración con todas las regiones; a la de negaciones, la de afirmaciones, porque no se va a ninguna parte cuando no se sabe a dónde se va, ni puede haber entusiasmo para el logro de lo que se desea si no se sabe lo que se quiere”*⁴⁰³

Des del Comitè, la *Gaceta de Cataluña* s’expressa d’una manera semblant quan propugna una imperiosa *“rectificación en la conducta de los católicos”*⁴⁰⁴.

A aquests escrits hom pot afegir-hi tants d’altres i tots ells ben clarificadors del que diem. Per exemple, l’octubre del 1909, a la revista dels escolapis dirigida per Cosme Parpal tot recordant aquella famosa setmana s’afirma com *“las paredes que aun se aguantan son trofeos del paso de la barbarie por la soberbia Barcelona, que bien caro ha pagado sus pecados; las piedras que se derrumbaron son elocuente expresión de nuestra ineptia y criminal bizantinismo, de nuestra degradación. No hemos cumplido los católicos con nuestro deber, pues lejos de unirnos, cada día han aparecido manejos infernales para separarnos formando grupos y puritos”*⁴⁰⁵.

Més clara és la *Revista Social*, dirigida com és ben sabut per Ramon Albó, que pocs mesos abans d’escriure’s aquestes frases, tot pensant implícitament en la coneguda Acció Social Popular, propugnava obertament la creació i extensió de tota una proposta sindical catòlica *“Salgamos, pues, escribía l’editorial d’aquella revista, de este aislamiento antisocial; unamos y multipliquemos nuestros esfuerzos en favor del pueblo; difundamos la acción social popular por las entrañas todas del cuerpo social, y haremos para siempre imposibles los hechos salvajes que acaban de nublar de oprobio y de vergüenza la noble faz de Barcelona”*⁴⁰⁶. Probablement, el pare Gabriel Palau, com es recordarà cap de l’Acció Social Popular, és el més dur de tots. En la seva intervenció a la Setmana Social celebrada a Barcelona entre novembre i desembre del 1910, a la qual ens referirem més endavant, afirma taxativament

⁴⁰³ Respectivament, “El anticlericalismo en Barcelona”, G.d.C., nº 21 (4-VIII-1909); i “Dies Irae”, D.d.B., nº 215 de vuit d’agost., pp. 10.726-10-727 “Por Barcelona”, D.d.B., nº 236 (29-VIII-1909), pp. 11.754-11.656. L’afirmació d’una culpa col·lectiva “Dies Irae”, *supra*.

⁴⁰⁴ “El anticlericalismo en acción”, G.d.C., nº 22 (11-VIII-1909).

⁴⁰⁵ “Miradas introspectivas”, *La Academia Calasancia*, nº 417, octubre 1909.

⁴⁰⁶ *Revista Social*, nº 101, agost 1909.

que “*el pueblo no nos quiere*”. És la seva premissa per tot seguit asseverar que, fora de la caritat que desqualifica per insuficient, “*no hacemos nada para los obreros como obreros para sus intereses y dificultades*”⁴⁰⁷.

Paraules totes elles, a més a més, molt semblants a les escrites per l'òrgan d'expressió del Patronat Obrer de Sant Josep situat al Poble Nou i que fou com és prou sabut un dels primers establiments religiosos assaltats durant els fets de la Setmana Tràgica aprofita els típics balanços i reflexions que sempre es fan quan acaba un any per dir la seva. El text que segueix tot i la seva relativa extensió és significatiu per les línies d'actuació eclesiàstiques que comencen a suggerir-se:

“Triste, muy triste, es el balance es el balance del año 1909: pero todos los hechos que el mismo encierra, como todos los fenómenos sociales, tienen su filosofía, que bien puede traducirse en una página para la Historia y una norma de actuación para la sociedad.

Ante esta lección, rectifiquemos nuestra conducta, suplamos las deficiencias de nuestro trabajo y sobre todo emprendamos una acción previsor, ilustrada, consciente.

(...)

Hora es pues de que abandonemos las incertidumbres y vacilaciones para dejar sentir en toda su fuerza el peso de nuestra virilidad. Apartemos de nosotros el recuerdo del pasado para cuanto pudiese significar el imperio de una impresión por encima de nuestras acendradas convicciones, pero recordemos siempre lo que puede constituir un lazo poderoso de aglutinación humana y de conservación social, (...).

*Que el balance del año que muere sea para nosotros una provechosa enseñanza (...). Que el año 1910 sea de mejoramiento y elevación de todos, particularmente de los más débiles y necesitados, y que al terminarlo, (...), no tengamos como ahora que dirigir una triste y melancólica mirada al indiferente indicador que quizá en el presente habrá tenido para nosotros revelaciones que deberíamos estimar como una severa reprensión si la esperanza de acomodar desde luego nuestra actividad a las necesidades del momento histórico no viniese a deponer en nuestro favor”*⁴⁰⁸

⁴⁰⁷ Gabriel PALAU, “Deberes sociales de la mujer en las cuestiones obreras”, dins *Semana Social de Barcelona. Quinto curso. Barcelona: del 27 de noviembre al 4 de diciembre 1910*, Barcelona, Acció Social Popular, 1912, pp. 503-511. Les Setmanes Socials eren trobades anuals de clergues i seglars per tal d'intercanviar llurs experiències i difondre el catolicisme social. Seguint l'exemple europeu, la primera que se celebra a l'Estat espanyol és a Madrid el 1906. Li seguiran anualment, València, Sevilla, Santiago i ara, la capital catalana. Al respecte, Feliciano Montero, *El movimiento católico...*, op.cit., pp. 98-102.

⁴⁰⁸ *El Patronato del Obrero*, nº 197, (1/II/1910).

Paraules que l'Església institucional tenia en ment des d'una mica abans. És el cas del canonge magistral de la Catedral de Barcelona, director de la Junta Diocesana i futur Bisbe de Girona, Francesc de P. Mas quan dirigint-se a la coneguda Associació d'Eclesiàstics per a l'Apostolat Popular dirigida pel sacerdot Josep Ildefons Gatell, parlava d'un poble ingenu i irresponsable. Fins aquí res d'estrany. Però tot seguit es preguntava obertament en un to autocrític i que recorda molt a les afirmacions que Joan Maragall vessava en el seu famós article *L'Església cremada* "si nos toca alguna responsabilidad a los sacerdotes en la pérdida de las clases trabajadoras". Ell mateix donava una resposta del tot afirmativa: "que si nosotros [els sacerdots] hubiéramos respondido a las circunstancias, sin duda, las masas obreras no hubieran abandonado la Iglesia y al sacerdote como han hecho". Perquè si la Setmana Tràgica té algun significat és la d'advertir a aquella institució de quins han estat els seus errors i quina ha de ser a partir d'ara la seva resposta. Perquè, conclouïa, més que càstig el que cal és una correcció benèfica per tal de "*despertar nuestras energías, nuestro celo por la gloria de Dios, estimular nuestras energías, nuestro celo por la gloria de Dios, estimular nuestras virtudes*": Déu, escrivia finalment, "*no permitiera el mal si no pudiera sacar de él el mayor bien*"⁴⁰⁹.

Podríem continuar més enllà proporcionant més textos, escrits tant a la capital catalana com fora d'ella (per exemple el Círcol Catòlic de Mataró des del seu portaveu⁴¹⁰), però prefereixo acabar momentàniament aquí, deixant les paraules a la boca del nou bisbe de Barcelona. Més endavant tornarem a ell quan iniciem la segona part d'aquest capítol i reprendrem les seves paraules. Tot i aquesta aturada, es poden obtenir dues conclusions. En primer lloc queda del tot clar que, efectivament, des del món catòlic, tan seglar com confessional, s'ha iniciat des de gairebé la fi de la Setmana Tràgica tot un procés de reflexió. Evidentment, en aquest procés hi ha influït la progressiva conflictivitat social

⁴⁰⁹ *Reseña Eclesiástica*, nº 13, gener 1910, pp. 1-10. Les referències del Bisbe Laguarda a Babilònia a *Lágrimas y enseñanzas. Carta pastoral que dirige á sus diocesanos el Excmo é Ilmo Sr. Dr. D. Juan José Laguarda y Fenollera, Obispo de Barcelona al inaugurar su pontificado*, Impr. Pablo Riera y Sanes, 1909. Reproduït a *B.O.E.O.B.*, nº 1.441, (28 octubre 1909), pp. 361-416. Francesc de Paula Mas i Oliver (1860-1920), natural de Mataró, estudià teologia a Tarragona, i és nomenat pel Bisbe Laguarda com a director diocesà de la Junta d'Acció Catòlica fins la seva consagració com a nou prelat de Girona el 1915. És qualificat com un predicador incessant en un sentit apostòlic i a partir d'aquí seria molt proper als postulats del catalanisme polític. Vid. *Diccionari d'Història Eclesiàstica...*, vol. II, pàg. 578.

⁴¹⁰ Ramon REIXACH I PUIG, *Els orígens del catolicisme social contemporani a Martaró. Dels inicis de la Revolució Industrial a la Primera Guerra Mundial*, Mataró, Caixa Laietana, 2010, pp. 617-618.

posterior a aquella setmana i que duu a la constitució de la CNT com a sindicat únic anarcosindicalista. Però ens permeten afirmar que allò de la suposada inactivitat de l'Església, queda del tot ben superat⁴¹¹. En segon lloc, i fruit d'aquesta introspecció, el món catòlic barceloní aprèn que cal reorganitzar-se, tant políticament (la tan repetida Solidaritat Catòlica) com socialment, en aquest cas seguint el model de les Unions Populares italianes com ja s'esmentà en el capítol anterior.

2.5 *El naixement del mite.*-

Afirmàvem pàgines enrere, gairebé al principi d'aquest capítol, que el mite com a sistema de creences mobilitza i integra els seus coparticeps. També hem tingut l'oportunitat de veure els elements que han permès la formació d'aquest mite: la por, la repressió, l'adjetivització i finalment, la reflexió. A més, per al que anomenem "societat conservadora", els responsables han estat més que evidents: l'anarquisme amb l'ajut del poble, infantil i mal·leable, que evidentment no sap el que es fa. Recordem la novel·leta ja comentada de Carmen Núñez. La caiguda de Maura del govern l'octubre del 1909 gràcies a l'acord entre liberals dinàstics, republicans i socialistes i que convertirà Moret en el nou president del Consell de Ministres, facilita molt una exacerbada virulència lingüística. Gairebé per a la majoria de la publicística editorial catòlica, des de *La Academia Calasancia* posem per cas fins l'inefable *Brusi*, hi caurà en aquesta carrera d'epítets. Ara els republicans són definits com a salvatges, cigarres, "*monstruos*", "*apaches*", "*corazones de hiena*", "*cuervos [que] revolotean a su alrededor aguardando la presa*". El ja esmentat Arcadio de Arquer els titlla de "*buscones*" o "*pícaros*": "*los buscones son los ginetes y vosotros [el poble] ¡infelices! sois sus cabalgaduras. Os llenan la cabeza de frases huecas y sonoras, de cascabeles, y vosotros, contentos y engañados con ese vistoso jaez, os dejáis conducir por vuestros ginetes a donde les conviene llevaros. Y al llegar a la fiesta, para ellos es la masa del festín y para vosotros la cuadra o el corral, y cuando os han empobrecido y desesperado os abandonan u os maltratan, o cambian de cabalgadura*". Des d'ambients religiosos es parla de "*turbas de foragidos*" amb "*corazón de hiena*". Un fullet religiós esmentat en una altre ocasió es qüestiona

⁴¹¹ Al respecte, *vid.* nota 47, pàg. 33.

oberta sobre la seva humanitat⁴¹². Per la seva banda, la *Gaceta* no es queda gens curta i recorre a la teoria diabòlica de la consabuda conspiració judaica, una tradició importada de França a la qual el Comitè li tenia certa tirada. En un moment afirma que els republicans pertanyen al poble d'Israel, una manera subtil de qualificar-los com a jueus. En un altre, es diu que darrere Ferrer i la maçoneria figura “*el capital judío y el fanatismo hugonote*”⁴¹³. En el capítol anterior ja hem tingut oportunitat de veure la debilitat que tenia l'òrgan d'expressió d'aquella entitat per les idees conspiratòries.

El mite per ser eficaç ha de perviure en el temps i aquí el record és essencial. En general, aquest acte de memòria compleix tres funcions del tot complementàries l'una de l'altra. Per una banda, serveix de recordatori constant, vivifica incessantment el fet viscut. De tal manera que el relat que descriu el mite ja no es converteix en un sistema de creences sinó en una veritat objectiva i inqüestionable. En segon lloc, si el relat es transforma en quelcom veritable adquireix el segon requisit que García Pelayo a tot mite, ell d'integrador. El mite cohesiona el grup, els dona un sentiment d'identitat i fa que qui qüestioni o dubti d'aquell relat es converteixi en un enemic perillós que caldrà identificar i després dominar-lo. Finalment, si aquella és una veritat evident també es pot utilitzar profèticament. Si el que anomenem “societat conservadora” entén la Setmana Tràgica com una revolució, aleshores aquella setmana de juliol és concebuda com el pròleg dels futurs grans canvis que se succeiran irremeiablement,

⁴¹² Per ordre de citació, els adjectius de “*apaches*” i “*corazones de hiena*” a la revista mensual dels escolapis *La Academia Calasancia*, nº 417, octubre 1909; cigales a “Las cigarras”, *D.d.B.*, nº 215 (2-VIII-1912), ed. matí, pp. 11.758-11.759; “*monstruos*” a l'article de fons sense signar “La inexcusable amenaza” a nº 291 de 17 d'octubre 1912, pp. 15.327-15.328. Els republicans tildats com a corvs a “Nación dividida, nación perdida”, de Teodor Baró, *D.d.B.*, nº 57 (26-II-1911), pp. 2.642-2.643. Els qualificatius de “*buscones*” a Juan Mañé y Flaquer, *Cartas a Cándido...*, op. cit., pp. 2-3. Arquer devia ser amic d'adjectius pejoratiu. Per exemple, en una intervenció al centre conservador qualifica al jove radical Manuel Posa, acusat d'atemptar infructuosament contra Maura, com a “*perro*”: *D.d.B.* nº 205 (24-VII-1910), pàg. 10.074. El qüestionament de la humanitat dels protagonistes de la Setmana Tràgica a J.I.G *El Padre Nuestro...*, op.cit., pàg. 13. Altres exemples es poden trobar a l'article “San Antón”, de T. Baró, *D.d.B.*, nº 222 (15-VIII-1909), pp. 11.032-11.033. El diari carlí *El Correo Catalán* parla de “*aullido de fiera*”, nº 11.281 d'onze d'agost. Són molt freqüents l'ús d'expressions com la de “*rojos*” que es repeteixen en les boques o en les pàgines dels líders i dels diaris vinculats a aquells àmbits catòlico-conservadors: nº 117 (27-IV-1910), ed. tarde; nº 288 (20-X-1909), ed. tarde; “El Enemigo”; també de T. Baró, nº 314 (10-XI-1911), ed. matí, pp. 16.037-16.038.: *G.d.C.* nº 155 (1-II-1911); també a Modesto H. Villaescusa, *La Revolución de Julio...*, op.cit., pàg. 70.

⁴¹³ La qualificació de jueus aplicats als republicans barcelonins a *G.d.C.*, nº 255 (17-I-1912), art. “Candentes” amb el pseudònim d'Aurelio. L'afirmació del “capital judío”, a l'article “La masonería y el proletariado”, a nº 29, de 29 setembre. L'esmentat escrit és la reproducció d'un altres redactat pel periodista francès boulangérista i membre de l'antidreyfusard Ligue des Patriotes, Georges Thiébaud (1850-1916), al diari antisemita *La Libre Parole*. En aquest sentit, vid. Robert LYNN FULLER, *The Origins of the French Nationalist Movement*, Jefferson, McFarland&Company, 2012

l'advertència profètica del tràgic futur que espera. La realitat és percebuda d'ara en endavant escatològicament. Tot fet, per intranscendent que pugui ser, sigui aquest intern o extern, és percebut com un incontrovertible auguri del que s'esdevindrà. Un recurs que sabran aprofitar al màxim. Serà amb l'intent d'assassinat de Maura el juliol del 1910; la conflictivitat laboral i social de setembre del 1911, octubre i novembre del 1912; la constitució de la Confederació Nacional del Treball del 1911; el motí de la fragata Numància l'agost del mateix any; els esdeveniments de Cullera un mes després; la polèmica entorn de la "*ley del candado*" del gabinet Canalejas, que generà tota una sèrie de mitings de protesta o, finalment, l'atemptat mortal contra Canalejas el novembre de l'any següent. Per al coronel de la Guàrdia Civil Ladera, aquella revolta havia estat el preàmbul de la revolució del 1917 però més anàrquica i cruel perquè, diu, les revolucions ensenyen. Arcadio de Arquer, a qui ja hem vist per l'ús d'un llenguatge molt barroquitzant, equipara aquella setmana de juliol a "*las pavorosas descripciones del Infierno de Dante*" mentre que Barcelona ciutat és transformada en una nova "*esclava del terror*". Com ja sabem, el conegut publicista catòlic Modesto H. Villaescussa titula el seu llibre dedicat a aquella setmana amb aquell típic terme⁴¹⁴. El Brusi és més apocalíptic: "*los acontecimientos de Barcelona, no son más que el prólogo de la revolución social, (...), volverán a levantarse las rugientes llamas, y de las iglesias y conventos pasarán a otras partes*". En un altre moment assevera que la Setmana Tràgica ha estat tan sols una temptativa de revolució social on "*todo estaba amenazado, religión, patria, hogar, familia*", per no dir la sacrosanta propietat. Des dels conservadors dinàstics Salvador Canals escriu "*el término de la revolución tuvo más apariencia de armisticio que de vencimiento definitivo de una rebeldía a manos del poder público*". La Lliga no és pas cap excepció i aventura en el manifest que publica al cap de dues setmanes que tot hagi acabat que "*la generació que un dia ha cremat temples demà cremarà fàbriques i bancs, cases i botigues*". Una peça més que corrobora que en alguns moments pesava el sentiments de classe que res més. El rector de l'església de Sant Martí de

⁴¹⁴ La Setmana Tràgica com a canibalesca a "Prueba plena", *G.d.C.*, nº 69 (6-IV-1910). L'afirmació de Ladera, *Fechas de sangre...*, *op.cit.*, pp. 323-324. La referència literària d'Arcadio de Arquer a Dante, en el seu article "Las vibraciones de la insidia", *D.d.B.*, nº 91 (1-IV-1911), ed. matí, pp.4.360-4.362. Modesto H. Villaescusa, *La Revolución de Julio...*, *op.cit.*

Provençals, fet escàpol de la ciutat a l'inici d'aquells fets (la parròquia és incendiada el dimarts dia 27), conclou el seu follet amb l'advertència de *“preparense a ver, en plazo quizá no lejano, cosas más horrendas para sus familias, para su honor, para su fortuna y para su vida”*. Si un sacerdot parlava així no ha d'estranyar gens que l'inevitable Comitè de Defensa Social, recorri a un rerefons d'arrel molt demaistriana i afirmi que s'apropa *“la gran catástrofe, segunda edición de la revolución francesa”*⁴¹⁵. Pocs dies després, a l'hora de comentar el frustrat atemptat contra el polític mallorquí, el diari afirmarà tot dirigint-se a Canalejas que la situació *“es inaguantable. Con tanta democracia, con tanta inmunidad parlamentaria, y tribuna libre y pensamiento que no delinque, y derechos sin deberes, solo hay libertad e inmunidad para los asesinos”*. Tot i que parli en plural, l'autor està pensant en un sol individu, el del jove Manuel Posa, segons sembla simpatitzant del partit radical. No és ell qui ha comés l'atemptat, suggereix el rotatiu, perquè, és clar, com tot fill del poble és un simple inconscient i un esborrejat baillet. L'autor real, assevera, és qui ha incitat lingüísticament la realització de l'atac. *“No delinque el pensamiento, continua afirmant el Brusi des de la seva tribuna editorial, pero enloquece a los perturbados y pone en sus armas el arma homicida. Se les grita desde lugar seguro y contando con la impunidad: ¡Matad!; y ellos se lanzan a matar exponiéndose a morir demostrando el inconsciente arrojo de la locura, en tanto que sus inductores patentizan la cobardía del cálculo”*⁴¹⁶.

Quan hi hagi el debat a propòsit de la famosa llei del cademat canalejista la primavera i estiu del 1910, el Comitè de Defensa Social reacciona vivament. El projecte, afirma, és fill natural de la Setmana Tràgica: *“porque si aquéllos, diu referint-se a aquells dies de finals de juliol, pueden compararse al pedrisco que arrasa los campos, los otros se asemejan a la filoxera que mata las plantas destruyendo mansamente sus raíces”*. A propòsit del frustrat motí d'inspiració

⁴¹⁵ Seguint el mateix ordre, “Barcelona” (de fet, l'editorial del diari), *D.d.B.*, nº 217 (10-VIII-1909), pp. 10-790-10-791; “La Semana Trágica en un pueblo. III”, *ibid.*, nº 216 (4-VIII-1911) ed. matí, pp. 10.676-10.677; nº 88 (29-III-1911), ed. matí; les paraules de Salvador CANALS, a *Los sucesos de España...*, *op.cit.*, volum I, pp. 201-202; el manifest regionalista a *Homenatge a Enric Prat de la Riba. Missatges i manifestos 1897-1917*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1992, pp. 63-71, pàg. 68, originalment publicat a *L.V.C.*, nº 3.694 (18-VIII-1909), ed. matí, també a *D.d.B.* nº 225 del mateix dia, ed. tarde, pp. 11.162-11.165-; el rector, Miguel ROURA Pvre., *Incendio, destrucción y...*, *op.cit.*, pàg. 8; finalment, la profecia del Comitè a “La masonería en acción o la caída de Maura”, *G.d.C.* nº 33 (27-X-1909).

⁴¹⁶ *D.d.B.*, nº 204 (23-VII-1910), ed. tarde, en el seu editorial “Barcelona”, pp. 10.055-10.056. Evidentment, es pensa en la famosa amenaça proferida pel líder del PSOE a la tribuna parlamentària del Congrés: “En plena anarquía”, de T. Baró, nº 198 de 17 juliol, pp. 9.744-9.746.

republicana a la fragata “Numancia” el juliol del 1911 el Brusí apunta que *“parece todo esto la señal de un Estado en postración inmensa, la manifestación de que sobre los ministros del Rey están los republicanos, la prueba más palmaria de que nos encontramos sin presidente y sin gobierno”*. El llenguatge augmenta de virulència a mesura que passen els anys en una mena de progressió geomètrica. *“Es grave el presente momento”* diu el Brusí a l’hora d’analitzar el nou any del 1912. Quan Canalejas, aleshores cap de govern, morí assassinat el novembre del mateix, el diari conclourà força enigmàticament que *“cada día es más urgente una acción colectiva”*. En cap moment concreta què s’ha de fer però nosaltres ja ho podem intuir. Evidentment, em refereixo a la famosa “solidaritat catòlica” o social. En tot cas, el magnicidi ha comportat un canvi de to. Pocs dies abans, Luis Soler, director del veterà Brusí des de mitjans de l’any escrivia: *“Esto no es ya una crisis de partido; esto es una crisis nacional y el principio de una descomposición que a todos importa evitar”*. I quan Canalejas caigui mort aleshores asseverarà de manera més apocalíptica que la situació *“es peor que la de 1909”*⁴¹⁷.

A nivell forà, fets diversos com poden ser la caiguda de la monarquia lusitana l’octubre del mateix del 1910; la revolució xinesa del 1911 amb la conseqüent proclamació de la República, la reforma electoral britànica del mateix any (la *Parliament Act*, durant el govern liberal d’Asquith) i que amb l’abolició de les prerrogatives de la Cambra dels Lords permet una major democratització del sistema liberal britànic; o fins i tot l’inici de la llarga revolució camperola mexicana el 1910 amb la caiguda del Porfiriato... De tots aquests esdeveniments, el que suscitarà més interès serà el destronament de la monarquia dels Bragança lusitans⁴¹⁸. Serà per això que nosaltres li dedicarem una major atenció.

⁴¹⁷ La comparança amb la fil·loxera figura en el manifest adreçat al president liberal del Consell de Ministres reproduït a *D.d.B.*, nº 249 (5-IX-1912), ed. tarda; pp.13.289-13.290. La consideració d’un Estat en descomposició i defallit, “Sin Gobierno”, article sense signar, nº 222 (10-VIII-1911), ed. matí, pp. 10.986-10.987; la gravetat del moment, “Barcelona”, tradicional espai d’opinió editorial del diari, nº 33 (2-II-1912), ed. matí, pp. 1.675-1.676; la necessitat d’una *“acción colectiva”*, “Barcelona”, nº 318, de 13 novembre, pp.11.695-11.697; la gravetat del moment i finalment que *“esto no es ya una crisis de partido”*, l’article de Luis Soler “Mirando hacia delante” a nº 320 de 15 novembre; pp. 16.957-16.958; i finalment l’asseveració també apocalíptica que tot és pitjor que el 1909, “Adelante”, nº 326 (21-XI-1912), ed. matí, pp. 17.168-17.169. No cal dir que podríem continuar donant nombrosos exemples d’aquest estat d’opinió.

⁴¹⁸ Pel que fa a la Xina, “China, no China, sino Europa” i “La Revolución en China”, *ibid.*, nº 357, (23-XII-1911), ed. matí, pp. 18.716-18.718 i nº 363 (29-XI-1911), ed. nit, pp. 19.031-19.032, respectivament. En el cas britànic les crítiques provenen del conegut polític maurista Salvador Canals, “La fuerza de la Revolución”, nº 235 (23-VIII-1911), ed. matí, pp. 11.633-11.635. Pel que fa a les reformes polítiques del govern Asquith, J. R. HAY, *The Origins of the Liberal Welfare Reforms 1906-1914*, London, The MacMillan Press LTD, 1975.

La caiguda de la monarquia portuguesa era la crònica d'una mort anunciada. Dos anys abans, el febrer del 1908, s'havia produït el famós regicidi que provocà la mort del rei Carles I i del seu fill primogènit, el príncep hereu Lluís Felip. El successor serà un jove que encara no ha arribat als vint anys com serà Manel II. Com era habitual en les dinasties reials europees de preguera, la majoria d'elles compatien estrets vincles familiars. La mare del darrer monarca lusità, Amàlia, pertanyia a la Casa dels Orleans francesos i, per tant, vinculada directament als Borbons espanyols. Evidentment, l'interès hispànic en el cas portuguès no venia només per aquesta qüestió familiar o per la proximitat geogràfica. Hi intercedien factors més profunds: un major apropament ibèric (potser per fugir de la influència britànica) o els contactes que existien entre els republicans a banda i banda de la frontera tan abans de la caiguda de la monarquia com després. En el primer cas, és curiós que el primer viatge exterior del jove rei lusità sigui a la capital espanyola, el novembre del 1909. Així i tot, la raó principal raïa en concebre el país veí en el mirall deformat on es projectava l'Estat espanyol. Dit d'una manera més clara, Portugal era el futur que esperava inexorablement a Espanya. Per a alguns, les similituds que hi trobaven eren del tot angoixants. Els intents del jove monarca lusità d'incorporar al règim els republicans expressament eren els mateixos que feia Canalejas a Espanya. Un Canalejas que el veien personificat en el darrer cap de govern monàrquic, Teixeira de Souza. La caiguda del penúltim cap de govern monàrquic portuguès els feia recordar la caiguda del dirigent mallorquí. I quan aquest presentiment finalment es faci realitat, el *Diario...* tornarà a incidir en els mateixos aspectes suggerits pel seu corresponsal a Madrid mesos abans: *“los acontecimientos del vecino reino son un aviso para todos, que es de esperar sea aprovechado. Los elementos de desorden han hecho lo que han hecho en Portugal, sencillamente porque se les ha dejado que lo hicieran, pues con ella transigían los monárquicos. Los que contemporizan con los revolucionarios, concluía amenaçadorament l'articulista exercitant com a profeta, perecen a su manos. No lo olvide el señor Canalejas”*. A més, la profunda fagotització que els partits dinàstics portuguesos havien experimentat durant els darrers deu anys de vida de la monarquia dels Bragança els ajudava a consolidar definitivament les seves impressions. D'aquesta manera magnificaren i batejaren com a revolució el que

tenia més de canvi pacífic d'un règim mort per causes naturals que no pas de ruptura brusca i violenta. Tres mesos abans que es proclamés la República a Portugal, el corresponsal del *Brusi* a la capital espanyola, amagat sota les inicials de E.M., alertava que la caiguda de la Monarquia a l'altre estat peninsular era inevitable com també podia ser-ho a Espanya si no es produïa cap reacció autoritària i enèrgica que ho impedís. Quan finalment la Corona lusitana caigui com si d'un castell de cartes es tractés, el Brusi redacta el seu epitafi fatalista: "*las concesiones, las benevolencias, las contemplaciones con los revolucionarios y la política anticlerical, han dado los resultados que debían dar*"⁴¹⁹. El terror a què Espanya es convertís en un segon Portugal devia ser tal que fins i tot la inquietud arribà als despatxos ministerials madrilenys i a un rei cada cop més espantat atesa l'amistat que el lligava amb el jove monarca portuguès des del seu accés al tro. Hi hagués Alfons XIII al darrere o no, el cert és que els dos primers anys després de la instauració de la República lusitana se succeïren fins ben entrada la Gran Guerra projectes, propostes i algunes temptatives invasores, principalment des de les províncies gallegues. Fins i tot, s'enviaren vaixells de guerra cap a les costes portugueses quan caigué la corona lusitana⁴²⁰.

Cap a la conjuntura dels anys 1911-1912 ja ha quedat del tot consolidada aquella percepció paranoica de la inevitabilitat de la revolució. L'encara líder conservador estatal, Antonio Maura, també participa d'aquest mite. De fet, encara que els seus biògrafs no vulguin reconèixer, el polític mallorquí ha iniciat des dels fets de la Setmana Tràgica la seva pròpia evolució ideològica que el

⁴¹⁹ És el polifacètic Félix de Llanos y Torriglia (1868-1949), advocat, historiador, escriptor i polític conservador, qui compara el darrer president del govern monàrquic portuguès amb Canalejas. Al respecte, d'ell mateix, *Mirando a Portugal. El interés de España*, Madrid, Imprenta Clásica Española, 1917, continuació alhora del seu primer llibre sobre Portugal editat el 1914 recopilant una sèrie de conferències pronunciades durant aquest darrer any: *Cómo se hizo la revolución en Portugal. Conferencias leídas por... en sesiones públicas de los días 25 y 28 de marzo y 3 de abril de 1914*, Madrid, Imprenta Clásica Española/ [Real Academia de Jurisprudencia y Legislación], 1914. L'advertència a Canalejas, *D.d.B.*, nº 280 de 7 d'octubre, "Barcelona", pp. 13.320-13.321; la feta per E.M., "Revista Internacional", a *ibid.*, nº 190 (9-VII-1910), ed. matí; pp. 9.327-9.328. L'epitafi del diari a "El espejo", nº 284 (11-X1910), ed. matí, pp. 13.505-13.506. Sobre la caiguda de la monarquia portuguesa de Manuel II, Rui RAMOS *A Segunda Fundação (1890-1926)*, vol VI, dins José MATTOSA (Dir.) *História de Portugal* [Lisboa], Ed. Estampa, 1992; també Hipólito DE LA TORRE/José SÁNCHEZ CERVELLÓ *Portugal en el siglo XX*, Madrid, Ediciones Istmo S.A., 1992 (Col. "La Historia en sus textos", s/n).

⁴²⁰ Carlos SECO SERRANO, "Alfonso XIII y la revolución portuguesa", a *Estudios sobre el reinado de Alfonso XIII*, Madrid, Real Academia de la Historia, 1998, pp. 89-128. És el que l'historiador fa poc desaparegut anomenà "l'obsessió d'Alfons XIII". També, Javier TUSELL/ Genoveva G. QUEIPO DE LLANO, *Alfonso XIII. El Rey polémico*, Madrid, Grupo Santillana de Ediciones, 2001, (Col. Taurus. Historia, s/n), pp. 216-225. L'enviament de vaixells de guerra ho reconeix el mateix Canalejas al Congrés: *D.S.C.*, nº 34, 6 octubre 1910, pàg. 878.

durà cap a posicions més conservadores i autoritàries⁴²¹. És el que poc després, a partir del 1913, es coneixerà amb el nom de “maurisme”. Aquest seria un corrent polític que, escindit del partit conservador mare, es basaria en tres grans punts: el lideratge carismàtic de Maura com l'únic salvador que li queda a Espanya; el catolicisme i en un exacerbat nacionalisme espanyol. En fi, trets característics del que ja més de vint anys el professor Julio Gil Pecharromán anomenà “nova dreta”. Un nou corrent polític que a partir del regeneracionisme de finals del XIX, una relectura del liberalisme doctrinal clàssic i de la importància atorgada tant al nacionalisme i al catolicisme, sia social o polític, evolucionarà primer cap a posicions autoritàries i nacionalistes integrals per acabar finalment en vel·leïtats prefeixistes⁴²².

Pel camí, cal dir que algunes coses no han canviat. Evidentment, la temuda revolució continuarà sent maçònica i anarquista com abans, però ara se li afegeix un nou adjectiu: socialista. Evidentment, com ja és habitual les circumstàncies manen i són diverses: l'entesa dels liberals amb els socialistes; l'arribada del fundador del PSOE, Pablo Iglesias, al Congrés com a primer diputat socialista electe; la ja coneguda conflictivitat social cada cop més virulent any rere any; l'opció per la vaga general revolucionària com a instrument de lluita anarquista que deixa ja de banda l'opció insurreccional d'arrel decimonònica; i, finalment, la ja sabuda aparició de la CNT que transforma radicalment el panorama obrerista. També han canviat els protagonistes. Si abans Ferrer i Guàrdia era la bèstia negra a qui responsabilitzar de tots els mals possibles, ara el nou blanc és el diputat socialista al Parlament espanyol Pablo Iglesias⁴²³. Un jesuïta com era l'italià Antonio Pavissich és autor d'un llibre que, traduït al cap de poc al castellà, identificava i descrivia aquest nou enemic. El conservador dinàstic, col·laborador

⁴²¹ Javier Tusell en la seva biografia de Maura denotà l'existència d'aquesta evolució ideològica: *Antonio Maura Una biografía...*, op.cit. En canvi, tant Mre Jesús González i Cristobal Robles neguen taxativament aquest evolució. Pel que fa a la primera autora, *El universo conservador de...*, op.cit., capítol VII, pp 329-359, especialment. Segons el darrer autor, a partir d'octubre del 1909 s'anà consolidant la imatge d'un polític amb “perfil de liberal, demócrata y católico”. Al respecte, *Antonio Maura. Un político...*, op.cit., pàg 269.

⁴²² Julio GIL PECHARROMÁN, *Conservadores subversivos. La derecha autoritaria alfonsina (1914-1936)*, Madrid, EUDEMA S.A, 1994 (Col. Estudios de Historia Contemporánea, s/n). De la mateixa manera que no hi ha un estudi crític sobre la figura de Maura, tampoc n'hi ha sobre el maurisme. L'únic que hi ha, i encara és força superficial, és el de Javier TUSELL/ Juan AVILÉS FARRÉ, *La derecha española contemporánea: sus orígenes. El maurismo*, Madrid, Espasa-Calpe, 1986.

⁴²³ “La masonería contra la Monarquía” a *G.d.C.*, nº 256 (20-I-1912) on adverteix de suposats plans revolucionaris maçònics encarregats a Lerroux i Pablo Iglesias; “Después de la huelga” *D.d.B.* nº 266 (23-IX-1911), ed. tarde, pp. 13.324-13.325.

habitual a les pàgines del Brusi i futur director, Joan Burgada i Julià, aportarà el seu particular granet de sorra⁴²⁴.

Òbviament, hi influeix el pas del temps. L'execució del creador de l'Escola Moderna contribueix a aquest desplaçament, sense importar si era innocent o no. També ajuda i molt el llenguatge la coneguda amenaça de mort expressada per Pablo Iglesias al Congrés i que com ja sabem fou utilitzada amb motiu de l'atemptat frustrat contra Maura a Barcleona. El fracassat intent d'assassinat servirà per exterioritzar de nou un discurs antiparlamentari que ja ve de lluny, per consolidar l'amanit "mite Maura" i amb ell, òbviament, el de la sempiterna revolució. L'antic cap de govern és presentat tal com se l'havia presentat durant els seus anys de "*gobierno largo*": l'home d'ordre, representant de l'Espanya conservadora i catòlica, l'únic baluard que resta contra els revolucionaris⁴²⁵. El canvi afecta a la figura de Lerroix però no de forma tan unànime com succeix en el cas anterior, potser perquè a hores d'ara és una figura en transició. Tot i que encara manté l'alè revolucionari que el va veure triomfar la dècada anterior, també és cert que està perdent aquella ascendència, i això entre els seus seguidors com entre la resta del món insurreccionalista. Tant que cada cop més modera el seu llenguatge. El juliol del 1910 durant el segon debat del cas Ferrer al Congrés espanyol, Lerroix després d'una llarga defensa de la seva actitud política i del seu partit durant els darrers deu anys, conclourà el seu discurs de manera pomposa i dirigint-se a Maura amb l'asseveració bíblica de "*tu reino ya no es de este mundo*". En canvi, quan encara no hagi passat ni un any d'aquestes

⁴²⁴ A. PAVISSICH, *La Acción Social*, Madrid, Saturnino Calleja Fernández, [1911]. Pavissich (1851-1913) va actuar professionalment entre l'Imperi Austro-Hongarès i la veïna Itàlia. Fou sacerdot o canceller de la diòcesi d'Split, professor de filosofia al Seminari de Zadar a l'actual Croàcia. Després fou recor al Col·legi jesuïta de Gorizia (1894-1897), missioner popular (1897-1898) per pasar posteriorment a Milà (1898-1903) i entre 1903-1914 formà part de la plantilla de la revista *La Civiltà Cattolica* de Roma. Va ser autor de vint-i-vuit llibres, sobretot dedicats a la qüestió social, el seu principal tema de treball. Vid. Charles E. O'NEILL (S.I.) / Joaquín M. DOMÍNGUEZ (Dirs.), *Diccionario histórico de la Compañía de Jesús biográfico-temático*, Roma/ Madrid, Institutum Historicum/ Universidad Pontificia de Comillas, 2001, vol. III, pp. 3.066-3.067. De Joan Burgada, per exemple, els seus articles "La Fiesta del Trabajo" i "El peligro social", *D.d.B.*, nº 122 (2-V-1911), ed. matí i nº 347 (13-XII-1911), ed. matí, respectivament.

⁴²⁵ La responsabilització que es fa al líder del PSOE, *D.d.B.* nº 205 de 24 juliol. Pel que fa al mite Maura, els exemples serien abundants. Esmento, tan sols, algunes referències. "*Dios le ha preservado para que cumpla grandes destinos*" apuntava el diari el dia abans de l'article abans esmentat. És *el insigne patricio, de España esperanza, a quien odian todos los desenfrados, y al que hemos de apoyar y defender*": a *ibid.*, nº 204 de 23 agost, ed. tarde, pàg. 10.055. També nº 191, 10 juliol, pp. 9.376-9.377; els telegrams d'adhesió del centre conservador, nº 354 de 20 desembre, ed. matí, pàg. 16.891; o l'article del conegut pereiodista i col·laborador del polític mallorquí Salvador Canals "¿Por qué claudican?", nº 237 de 25 agost del mateix any, ed. matí, pp.11.405-11.406. Al cap i a la fi, durant aquelles mateixes dates Canals veia editat el primer volum del seu voluminós llibre *Los Sucesos de España en 1909. Crónica documentada*, Madrid, Imprenta Alemana, 1910.

paraules i des del mateix faristol del parlament, sortirà en defensa de l'exèrcit i del mateix Maura, cosa que no cal dir sorprèn Teodoro Baró des de la seva tribuna dominical al *Diario*. El mite del Lerroux revolucionari, anticlerical i maçònic comença lentament a esquarterar-se. Aquesta és la impressió del vell Brusi, com tot just hem vist. Uns altres, però, continuen fidels a la versió clàssica. Serien els carlins o el Comitè de Defensa Social. Un canvi que el líder radical està experimentant tan a nivell individual com polític. Pel que fa al primer cas, és la seva conversió en lletrat, com ja vam veure en el seu moment. En el segon, es tracta del canvi de seu del partit radical, de Barcelona a Madrid. I amb això el canvi d'aspiracions i de visió, passant de ser una agrupació centrada a Catalunya a una d'estatal. Tot això sense oblidar el viratge polític que sotmet el partit radical i el seu progressiu aburguesament personal. Recordi's que aviat obtindrà la llicenciatura en Dret⁴²⁶.

Com ha passat en l'anterior apartat, un bon anell de mostra del que diem pot ser una altre referència literària. Amb la diferència que si abans n'era una ara són dues o, si es vol dir d'una altra manera, una dividida en dues parts. Es tracta de la publicació d'una novel·leta escrita per dos publicistes carlins, Domingo Arrufat Ventalló i José Arrufat Mestres, on historien la proclamació i el curt desenvolupament d'una hipotètica II República que s'instaura a Espanya l'octubre d'un any inconcret però dins la dècada dels anys deu. El relat és del tot apocalíptic, però no deixa ser un "*divertimento*" per als nostres ulls, tot i que òbviament aquesta noi era pas la voluntat dels seus creadors. Es tracta d'una curt República, amb presidents fugaços, expolis, onades anticlericals i governada per un Directori presidit per un malvat Lerroux que és comparat a un nou Robespierre. Des del govern, endega una ample "*atmósfera de terror casi sin precedente en la Historia*". En un altre moment s'afirma que "*fue un horror el desenfreno del atropello, de la profanación, del escarnio, de la persecución contra todo lo que tuviera olor, color o sabor de sacristía*"⁴²⁷. Com es pot veure

⁴²⁶ L'afirmació bíblica, a *D.S.C.*, nº 26 (15-VII-1910), pàg. 661.

⁴²⁷ Domingo CIRICI VENTALLÓ/ José ARRUFAT MESTRES *La República española e 191...Fantasía política por...*, Madrid, [1911], pàgs 104 i 279, respectivament. El llibre devia ser un vertader *best-seller* per a l'època que fins i tot: Salvador Canals li dedica tot un article crític (*D.d.B.*, nº 220, (8-VIII-1911), ed. matí), *op.cit.* Domingo Cirici Ventalló neix a Terrassa el 1870 i mor a Madrid el 1918. Escriptor i periodista, col·laborà habitualment a diaris vinculats a la Comunió com són *El Correo Catalán* i la seva versió madrilenya *El Correo Español*, del qual arribà a ser el seu redactor en cap. A més del llibre que hem

en aquest relat ha desfilat tota la iconografia pròpia de la Revolució Francesa, de la I República del 1873 com de la Setmana Tràgica. D'aquesta manera, almenys per als carlins i d'acord a la seva mentalitat, existia tot un entramat històric del tot entrelligat que anava d'una data a una altra com si tot fos el mateix.

La novel·la suara descrita devia tenir tan d'èxit que al mateix any apareixia la seva segona part, molt més violent i sanguinària que no pas la seva predecessora⁴²⁸. En aquesta obra, escrita per un anònim militant del Requetè, sarcàsticament parodia una hipotètica II República espanyola que mor per sí sola. Els seus dirigents estan dispersats per bona part d'Europa. Per exemple, el conegut escriptor canari Pérez Galdós, i diputat republicà per Madrid des del 1907, figura però com a exiliat a París (amb la qual cosa l'autor apuntava un desig). Uns altres personatges de segona fila són Tomás Romero, López Ballesteros o Francos Rodríguez, només que aquests a diferència de l'escriptor canari, es refugien a la capital portuguesa. Curiosament, tot sigui dit de passada, noms com els de Melquiades Álvarez o Azcárate en cap moment figuren al llarg de l'obra, potser perquè estaven en ple procés per constituir un nou partit republicà sense cap tipus de voluntat desestabilitzadora. Evidentment, m'estic referint al Partit Reformista⁴²⁹. Un altre granet de sorra en mig d'un procés general de reorganització conservadora que va d'esquerra a dreta, i que intentarà trobar un punt de confluència per fer front a l'etapa revolucionària en la qual creuen que estan. Per aquesta confluència intentarà localitzar-se en aquest cas la vella idea d'una nova solidaritat.

3. “EL TRIOMF DE LA VOLUNTAT”: LA SOLIDARITAT CATÒLICA.-

La pel·lícula que dona nom a aquest capítol, realitzada per la directora alemanya Leni Riefenstahl el 1935 per retratar la celebració del congrés del partit nazi a Nüremberg, és considerada com el millor exponent del feixisme genèric d'entreguerres. L'individu es presenta del tot aigualit dins una massa anònima entregada cegament a un líder que, com figura al principi del film amb la imatge

comentat escrigué *Sátiras políticas, La peregrinación de la lealtad*, tots dos publicats el 1913, i *Vida de Don Jaime de Borbón*, s/d.).

⁴²⁸ JAIMISTA DEL REQUETÉ, *El triunfo del Tradicionalismo en...*, parodia de un anhelo, Barcelona : A. Artís, impressor, 1911.

⁴²⁹ Manuel SUÁREZ CORTINA, *El reformismo en España. Republicanos y reformistas bajo la monarquía de Alfonso XIII*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 1986, (Col, Historia, s/n)..

de l'avió que duu el dictador alemany sobrevolant la ciutat bavaresa, és presentat com un regal del cel. La massa no adquireix personalitat pròpia sinó és a través del Führer a qui, òbviament, el film en qüestió ajuda a mitificar. Ja se sap que el mite és cabdal en la formació de tot moviment polític que aspira a mobilitzar i controlar els seus seguidors.

Abans que res, cal evitar possibles equívocs que s'hagin pogut suscitar per la lectura d'aquelles línies introductòries. No és pas el meu propòsit entrar en cap discussió sobre el feixisme i molt menys pretendre comparar el moviment catòlic que estudiem amb aquella ideologia. La referència és tan sols introductòria, com una excusa per tal de reflectir el que en realitat és una voluntat més que no pas un triomf. Almenys la pretensió hi és, com sovint es diu. En aquest apartat veurem com una idea nascuda durant els anys de la Solidaritat, el que en el capítol anterior anomenàvem com a Contrasolidaritat, és a dir, una mena d'entesa que agrupi tots aquells catòlics que defensin l'ordre contra la revolució, s'intenta concretar. El que en els anys abans de la revolta de juliol estigué tan sols a les beceroles, com una idea que s'acariciava amb delit però era difícil de fer realitat, és el que d'ara en endavant s'intentarà dur a la pràctica real. Aquest serà l'esforç que catòlics i conservadors dinàstics amb el suport actiu del Bisbat s'afanyaran a fer durant els propers tres anys posteriors a la controvertida Setmana Tràgica. D'aquí que parlem de voluntat. Una altra és que triomfi o no, els recels o esperances que pugui suscitar. El problema és que potser serà més a la llarga que no pas a curt termini.

3.1 *La Solidaritat Catòlica.-*

L'encarregat d'expressar públicament aquesta voluntat és José Vallet Sabater, advocat com el seu germà, vicepresident primer de la Joventut Catòlica i, evidentment, membre del Comitè. En una conferència pronunciada a la seu de l'entitat que ell dirigeix des d'una segona posició, recorda la proposta d'entesa política formulada l'abril del 1908. Però el que en aquell moment no es pogué realitzar ara pot ser realitat, almenys si es té en compte el que ha comportat la setmana de juliol, afirma l'orador. La seva proposta és ben laxa: una solidaritat social o catòlica, els adjectius són per a ell intercanviables, en la qual hi cap tothom perquè el que els uneix, diu, és tan polític com social. "A esta *solidaridad...*, (...), afirma en la seva exposició, *no se ha de renunciar por ninguno*

de sus factores a sus lícitas opiniones políticas, de suerte que todas y cada uno de sus puedan conservar su personalidad política si la tuvieren, de manera que ninguna de ella sufra detrimento ni pueda ser absorbida por la otra". Perquè el que els uneix és la preocupació social de l'Església i aquesta, continua dient, ha de ser la principal tasca d'aquesta Solidaritat: *"esta colectividad deberá intervenir en todas las manifestaciones de la vida social y política"* i que *"los fines que se persiguiesen pudiesen ser útiles a la causa católica"*.

Vallet Sabater juga amb una calculada ambigüitat lingüística. Per una banda li permet oferir l'esbós del dibuix d'un programa d'actuació social i política sempre d'acord amb els aires que provenen del papat de Pius X. Per una altra, li permet asseverar que aquesta solidaritat té com a finalitat fer la *"guerra sin cuartel al odioso liberalismo"*. Un vocabulari propi de Sardà i Salvany que li permet picar l'ullet a l'integrisme. És a dir, tothom hi té cabuda sempre i quan acati allò que estableixi la jerarquia eclesiàstica. Queden fora tots aquells que acceptin una entesa amb *"elementos manifiestamente enemigos de la Iglesia"*. Però alhora diu que els instruments de la Solidaritat Catòlica han de ser el vot, la premsa, el míting i *"cuantos otros medios os deparen las modernas armas de propaganda"*. Però el que pot semblar una manifesta contradicció -picar l'ullet a l'integrisme i alhora recórrer a la modernitat més absoluta amb el vot inclòs- no deixa de ser sinó que un estrany i força equilibri per fer content a tothom i incloure'ls en un mateix projecte.

Com què l'Església ha de ser la columna vertebral d'aquella entesa per això que la seva primera cèl·lula ha de ser la parròquia i a nivell general un directori que es podria veure ajudat per un consell consultiu de ciutadans. El problema és que no passa més enllà de l'afirmació. En cap moment especifica quines serien les funcions d'aquests organismes, els seus membres, el seu nombre o qui els ha de nomenar. Tampoc hi ha cap proposta ideològica articulada⁴³⁰.

El model de la proposta, de la qual el conferenciant no se n'amaga en reconèixer-ho, es troba en la proposta que el 1907 feu el sacerdot Joan de P.

⁴³⁰ G.d.C., nº 35 (10-XI-1909), pp. 1-2 on reproduceix literalment la conferència.. Se'n feren ressò també D.d.B., nº 309, del mateix dia, ed. tarde, pàg.15.520, en les properes pàgines també la publica íntegrament pp. 15.218-15.219 També, L.V., nº 13.526, del mateix dia, pàg. 3. En canvi, per part de La Veu... el silenci és total. L'assumpció de la proposta per Gaietà Soler en el seu article "La unión de las derechas", D.d.B., nº 318 (19-XI-1909), ed. matí, pp. 15.690-15.692. La premsa madrilenya no comenta res més amoinaca com età en la conferència de Cambó dels mateixos dies.

Abidal. En plena polèmica entre Alcover i C. Soler pel que feia a la Solidaritat Catalana, el jesuïta propugnava la seva pròpia solidaritat que uniria tots els catòlics per defensar-se del que el religiós considerava una propera i inevitable revolució⁴³¹. L'advertència per al Comitè devia ser una profecia i si a més es pensa en aquella mentalitat de la revolució permanent, no estranya gens que ara se li tregui la pols. En l'anterior capítol també hem tingut l'oportunitat de veure com la idea de Solidaritat Catòlica era entesa com una rèplica a l'altra solidaritat, la catòlica, i que s'intentà dur a la pràctica el mateix any de la Setmana Tràgica. Era el moment en què Sans Oliver parlava de les dues solidaritats, la de les dues Espanyes, la que moria i la que es despertava de la mà de Maura amb el catalanisme. Aquesta contraposició, en el seu moment força contestada o oblidada, reneix de nou arran del la Setmana Tràgica. Un cop la revolta de juliol ha passat, la demanda per una nova solidaritat social s'estén arreu del país. Des de Barcelona en parlen el conegut dirigent regionalista Lluís Duran i Ventosa, també el carlins. I no oblidem l'inefable Baró que també l'havia utilitzat en els seus coneguts articles dominicals d'opinió. Fora de la capital catalana es proposa a Sabadell. A Girona, des del diari regionalista que duu el nom de la capital del Ter, Javier Fages Climent, de la famosa nissaga homònima figuerenca, aprofita l'execució de Ferrer i Guàrdia i la posterior crisi del gabinet Maura per fer-se'n ressò⁴³².

En realitat, Vallet y Sabater no deia res de nou, tan sols recordava el que per alguns era la imperiosa necessitat d'una entesa política. Tampoc era cap invent ja que com sabem a Terrassa, Manresa i de ben seguir a Vilanova existien unes solidaritats socials, tot i que no pas de manera explícita o com a coalició electoral manifesta amb aquest nom o semblant. La diferència és que ara el vicepresident segon del Comitè la generalitza per a tot el Principat. A Ciutat de Mallorca per Solidaritat Catòlica s'entenia una federació d'entitats catòliques i les congregacions marianes creades el novembre del 1906 a iniciativa del pare Guillem Vives . I aquí hi ha la novetat de la proposta del lletrat de l'entitat catòlica.

⁴³¹ Juan de P. ABIDAL, *La Alianza Católica*, Barcelona, Gustavo Gili, 1907.

⁴³² "Solidaritat Social", article de Duran i Ventosa, *L.V.C.*, nº 3.691 (14-VIII.1909), ed. matí; els carlins a *El Correo Catalán*, nº 11.281, d'11 agost; en el cas de la capital valenciana, els articles escrits per un tal J. Vidal i Viñas, "Dues paraules", "¿Solidaritat?" i "¡Fora partits!", a *Revista de Sabadell* nº 6.730, 6.738 i 6.744 de 28 d'octubre, 7 i 14 de novembre, respectivament. Finalment, els articles de J. Fages de Climent, "Momentos solemnes y deberes ineludibles" i "Secundemos a Maura", nº 24 i 31, de 20 i 31 d'octubre, pp. 4-5 i 6-7, respectivament.

Ha recollit una opinió força estesa en els medis de la societat i, com sol ser habitual en el Comitè, se l'ha apropiat com si ell hagués estat el seu inventor. Perquè ell no parlava per boca pròpia, era simplement el portaveu. En realitat, l'associació catòlica ha disparat un tret a l'aire per afirmar que d'ara en endavant el seu esforç serà passar a l'arena política. Volen fer el que a les seves localitats fan el centre catòlic santanderí, la Lliga Catòlica sevillana, saragossana i valenciana o la Solidaritat Catòlica mallorquina. No ens ha d'estranyar. Controla sinó la totalitat, sí una bona part de l'associacionisme catòlic seglar. Pel que fa als conservadors dinàstics, sigui de bon grat o no han assumit la seva debilitat i, ara per ara, es deixen portar. A més, el Comitè se sent encoratjat, i té raons per sentir-se'n. Ha pogut influenciar, i fins i tot cal preguntar-se si determinar, la política repressiva del govern Maura. El fet que el seu òrgan d'expressió, la *Gaceta...*, passi amb el nou any de ser setmanal a bisetmanal pot ser una prova del que diem⁴³³. En fi, té la sensació de ser una associació forta. I la Setmana Tràgica ha estat per a ells una bona oportunitat i l'han sabut aprofitar molt bé. Només faltaria l'accés d'un nou bisbe a la seu episcopal barcelonina perquè el Comitè se senti encara molt més enfortit.

El que cal destacar de la conferència de Vallet y Sabater és tant el context temporal com l'espacial, és a dir, quan es diu i davant de qui es diu. Curiosament una setmana abans el seu germà, Rafael, president de la Joventut Catòlica, comentava del resultat de les últimes eleccions provincials responsabilitzant la Lliga Regionalista de la victòria republicana. Per aquelles mateixes dates es pronunciaven, a ciutats diferents, dues conferències per part de dos personatges de gran transcendència pública i que tindran una repercussió a mig i fins i tot llarg termini. Una és la famosa allocució de Maura al Senat a finals d'octubre en la qual declara la seva implacable hostilitat al partit liberal. L'altre és la que pronunciarà Cambó la primera setmana de novembre, gairebé dues setmanes després de la feta per l'ex cap de govern espanyol. La xerrada del líder regionalista serà en dues parts i sota el nom de "El moment polític"⁴³⁴.

⁴³³ *G.d.C.*, nº 40, (15-XII-1909).

⁴³⁴ La conferència de Cambó a *D.d.B.*, nº 300, d'u de novembre, pp. 14804-14.805. *L.V.C.*, nº 3.774 i nº 3.778 de 5 i 9 novembre 1909, ed. vespre, pp.3-4. J. Pabón en la seva coneguda biografia del líder regionalista parla molt breument d'aquesta xerrada tot i que sense extreure-li el suc que cal: *Cambó...*, *op.cit.*, vol. I, pàg. 367. El polític de la Lliga a les seves Memòries no hi fa cap referència.

Les dues conferències rebran un ressò diferent en funció de la capital des d'on es rep. La conferència de Maura és més comentada a Madrid que no pas a Barcelona, ben segurament per la seva condició de seu administrativa. En canvi, aquí passa més desapercibuda. Per al conservador *La Época*, l'al·locució del cap conservador és tan sols l'exposició d'una sèrie de veritats. En canvi, *El Liberal* és més irònic i i agreix el gest de Maura ja que, diu, marca una divisió entre els dos partits dinàstics la qual cosa facilitarà la victòria final dels liberals. L'altre gran diari del Trust al costat de l'anterior, *El imparcial*, considera que el discurs és una provocació, l'inici d'un període de violències. Per la seva banda, els diaris barcelonins són més circumspectes perquè tot es produeix en un *tempo* electoral relativament llarg, el que va de les eleccions provincials d'octubre fins a les municipals del més que ve. Un període on el que es planteja és la possibilitat que la tan anomenada solidaritat social sigui un fet real, com veurem en el tercer capítol d'aquesta tercera part. Potser per això que rotatius força importants com són *La Vanguardia* o *La Veu* guarden un revelador silenci. Mentre, el *Brusi* manté un silenci tàctic, fora de publicar íntegrament el discurs o que el seu director, un Teodoro Baró gairebé septuagenari, afirmi que el polític mallorquí és el líder que cal per fer realitat la unió de les dretes⁴³⁵. Cal recordar ara que la bibliografia dedicada al polític mallorquí pràcticament no fa cap referència a aquest discurs. I si el fan el minimitzen de tal manera que gairebé passa desaperbut. Una actitud que contrasta amb la dels contemporanis que sí li van donar l'oportuna difusió. En gran mesura és un silenci comprensible si hom té en compte la decidida voluntat comuna a tots ells de construir la imatge d'un Maura demòcrata. Una prova d'això, afirmen tot cofois, és que obrí les Corts pocs dies després de l'assassinat oficial de Ferrer i Guàrdia. I tot per convenciment ideològic (!!!)⁴³⁶.

⁴³⁵ "Verdades y afirmaciones" *La Época*, nº 21.195, del dia vint-i-sis. L'ABC no expressa cap opinió fora de reproduir l'article per la seva "*importancia política*" acompanyat finalment d'un article de l'escriptor de la Generació del 98, "Azorín": on sintetitzar el discurs de Maura (nº 1.602, 26 octubre, pp. 9-11. Després, res més. *El Liberal* a "Un voto de gracias" és més irònic: nº 10.954, també dia 26. Més bel·licós és l'altre diari del Trust al costat de l'anterior, *El Imparcial*, "La voz de la pasión. Consecuencia inevitables", nº 15.313, del mateix dia. A Barcelona, el *D.d.B.* reproduceix com els dos rotatius madrilenys conservadors el discurs: nº 295, 27 octubre, ed. nit, pp. 14.587-14.592. L'afirmació de T.Baró, "El discurs de Maura", nº 299, del dia trenta-u, pp. 14.765-14.766.

⁴³⁶ Tusell parla una mica d'aquella conferència però la minimitza dient que la "implacable hostilitat" era de cara a la galeria i que mai trencà el contacte amb els liberals (fora que rebutgés reunir-se amb Moret i que l'autor exculpa perquè no era el moment): a J. Tusell, *Antonio Maura...*, op.cit., pp.121-122. Mª Jesús González només li dedica una frase (i a peu de pàgina!): *El universo conservador de...*, op.cit., nota 8, pàg. 332. El mateix fa Crisóbal Róbles, a *Antonio Maura...*, op.cit., pàg. 272.

Pel que fa a la conferència del líder regionalista, aquest comença repassant breument els dos anys de govern Maura per després passar a referir-se breument a la guerra del Marroc, la Setmana Tràgica i la seva repressió subseqüent, l'obertura del Parlament, i la caiguda de Maura amb l'accés dels liberals al govern. El polític de Verges conclou que hom és davant un moment de transició. Els vells partits dinàstics caciquils donen pas als nous partits d'opinió davant el qual el catalanisme ha de canviar forçosament d'estratègia per passar a influir en la política espanyola. Es tracta, diu, d'escollir entre envair o ser envaït, esperar a què alguns fessin alguna reforma per a Catalunya o bé influir directament per a aquesta finalitat el que de pas ajudarà a enfortir l'Estat. O utilitzant terminologia pràtica, es tracta de passar endins a enfora abans que altres ho facin, fet que considera inevitable per aquesta mutació que experimenten els partits dinàstics. O algun d'ells perquè dels dos, diu, només el conservador de Maura és el més factible per canviar, ja que és un partit d'opinió, una qualitat que li nega al partit liberal. Per poder fer aquell pas Cambó recorre a la Solidaritat Catalana.

De fet, les posicions dels dos líders polítics (Cambó i Maura) no estaven gaire allunyades entre sí. Potser el polític mallorquí s'expressava més obertament que no pas el seu company català ja que propugnava obertament la formació d'un gran bloc en contraposició als liberals. En canvi, Cambó era més crític potser perquè el primer podia parlar amb més llibertat que no pas el segon. En realitat, el cap de la Lliga compartia el mateix pensament que Maura. Heus aquí, al meu entendre, el moll de l'os. Seguint literalment el discurs de Cambó, es diria que proposa tornar a la vella Solidaritat Catalana d'abans. Aquest és l'error que va cometre un desorientat Maragall, almenys políticament, quan en el seu article "A en Cambó... i als altres" rep ple d'il·lusió el possible renaixement d'una moribunda Solidaritat. El conegut rotatiu conservador *La Época* de Madrid li dedicarà tres editorials, senyal que també desqualificarà lamentant que no reconeixi públicament que el partit conservador no deixa de ser el projecte de Solidaritat Espanyola que cerca el cap regionalista⁴³⁷. Probablement, la premsa

⁴³⁷ L'article de Maragall reproduït a Josep Benet, *Maragall i...*, *op.cit.*, pp.234-236. Era la primera vegada, des de la frustrada publicació de "La Ciutat del perdó" i la modificació de "L'Església cremada", que el degà de la poesia catalana trencava el seu silenci polític. La crítica de *La Época*, nº 21.209 (9-XI-19109); nº 21.212 de 12 de noviembre i, finalmente, nº 21.214, del dia 14.

barcelonina era més conscient d'aquesta coincidència que no pas la publicada a la capital espanyola. D'aquí que aviat es traduís en una polèmica periodística protagonitzada per aquells tres rotatius on es barreja tant el debat electoral com el de la realització d'aquella solidaritat, la qual cosa és parlar de la mateixa cosa. bàsicament pel *Diario...* i *La Veu* amb intervencions de Cambó o de Prat de la Riba. De quan en quan intervenia *La Vanguardia*, però poca cosa més⁴³⁸.

No és aquest el moment per parlar d'aquest debat i del que es traspua darrere. Són dos els grans interrogants que es plantegen ja que és força evident, em sembla, que tots estan d'acord en el principi bàsic: més que un partit, un bloc social. Aquestes dues preguntes són, en primer lloc, qui ha de controlar aquest projecte polític? I immediatament després, des d'on ha de dirigir-se, que és només plantejar la típica dualitat de sempre, des de Barcelona o des de Madrid, sinó en especial quina tendència de l'Església seria la més beneficiada? Òbviament, com es pot deduir, aquests interrogants donen peu a uns d'altres com si fóssim davant una vertadera *matrioshka* russa. Pel que fa a la polèmica de qui ha de dirigir aquella nova solidaritat, el ventall que s'obre és múltiple. Un raquític Centre Monàrquic, debilitat i escindit entre filoregionalistes o el que podríem anomenar temptativament com a espanyolistes? Un debat històric que travessa l'existència de l'entitat dinàstica des del mateix moment de la seva naixença el 1905. Una controvèrsia que s'inscriu dins d'un altra ara ja d'alta política: la discrepància, que ja s'albira, entre un Maura més radical i un Dato més dialogant. En segon lloc, sinó és aquesta esmaperduda associació qui encapçali, ¿ha de ser una Lliga Regionalista encara formalment integrada en una Solidaritat Catalana a la qual tothom sap que li queda poc temps de vida? Fora de l'associacionisme polític, és l'Església, o sent més precisos, el Palau Episcopal de la ciutat de Barcelona? Això és donar la porta oberta al Comitè de Defensa Social que, com veurem en properes pàgines, està més que diposat a fer-ho. La segona pregunta, el lloc des d'on s'ha d'encapçalar aquella acariciada solidaritat, significa quina és la tendència eclesiàstica, o dit més correctament,

⁴³⁸ La polèmica dura gaire bé tot el mes de novembre. Al respecte, "Barcelona", signat per B. (inicial de Baró?). *D.d.B.*, nº 243, cinc setembre, pp.11.970-11.971; nº 249, del dia onze, ed. matí, pp. 12.226-12.227; "Al Brusi", de F. Cambó, *L.V.C.*, del dia catorze, ed. matí, pàg. 1; *D.d.B.*, nº 254, del setze del mateix mes, ed. matí, pp. 12.442-12.444; nº 256, del divuit, ed. matí, pp. 12.554-12.555; nº 259, del 21, ed. matí, pp. 12.682-12.683. S'hi pot afegir l'article signat per J.A.B, qui es declara com a sacerdot, "Carta abierta a Prat de la Riba", nº 262, del vint-i-quatre, pp. 12.863-12.867.

quina sensibilitat política inspira l'Església institucional? La filorregionalista de Torras i Bages des de Vic o la més espanyolista del nou ocupant de la mitra barcelonina, el valencià Juan José Laguarda? De retruc això suscitava una nova pregunta: quin era el paper que havia de jugar el catalanisme? ¿Una simple comparsa en la qual la Lliga s'integra a un projecte espanyol i a canvi se li concedeix alguna cosa? ¿O havia de ser un aliat pel qual el partit regionalista ajudava a consolidar un bloc conservador a canvi de la concessió de la Mancomunitat? En el primer cas, això implicava la seva dissolució en un projecte estatal. En el segon, una aliança entre iguals amb el predomini regionalista al Principat sense abjurar però d'intervenir en la política espanyola. És a això al que es referia Cambó en el seu discurs ja comentat de novembre quan suggeria la possibilitat d'un hipotètic renaixement dels partits dinàstics. El debat continuarà en el temps, com serà per exemple la polèmica que mantindran Cambó i el fill primogènit de Maura, Gabriel, el 1915.

Finalment, hi ha un tercer aspecte que cal considerar i que és fill d'aquest últim punt. S'estarà d'acord en una solidaritat social però aquesta és l'aposta des de Barcelona estant. En canvi, la percepció des de la capital espanyola és del tot política. Si en el primer cas del que es tracta és fer un bloc social de defensa, d'ordre, catòlic i conservador, en el segon es pensa en la constitució d'un partit en el qual la Lliga tingués un lloc de trobada d'inserció. Simplement, la disjuntiva que es plantejarà a partir del 1909, i que continuarà en el temps, és o fer, respectivament parlant, una Solidaritat Catòlica o un Partit Nacional Regionalista, utilitzant la terminologia periodística de l'època expressada respectivament des de les dues capitals. A més, aquest objectiu planteja alhora nous interrogants: com es podria accedir al poder? Des de la mobilització constant i incisiva, en definitiva, l'ocupació dels carrers? O des de la forma clàssica que seria el recurs electoral? Alhora això suscita una nova pregunta que no té res de nou i que reapareix ara: el paper de la religió i de l'Església. Els radicalismes, que afirmava Prat de la Riba⁴³⁹. S'optarà per la segona opció, tot i que com ja veurem molt més endavant, sense oblidar l'opció electoral. Dit d'una altra manera, tornen a ser el model de les unions italianes, la social i la política. És el que veurem en els dos

⁴³⁹ "El radicalisme de la dreta", *L.V.C.*, nº 3.725, (17-IX-19909), pàg. 1. Reproduït a *Obres Completes...*, *op.cit.*, vol. pp.194-198.

apartats que tot seguit s'exposen: el recristianitzador o l'accés al poder des de la mobilització i la propaganda i el polític o l'intent de fer realitat aquella voluntat de nova solidaritat.

CAPÍTOL II.

LA RECRISTIANITZACIÓ

Com s'ha exposat en les primeres pàgines de l'actual capítol, aquesta part versa essencialment sobre l'ample i diversa tasca que empenyerà l'Església per recuperar el domini social ideològic que tradicionalment al llarg del temps havia exercit. Durant la lectura de la secció que ara s'inicia hom podrà tenir la impressió que ens allunyem del camp de reflexió d'aquest estudi, el conservadorisme dinàstic. És una sensació infundada. El que hi ha és una decidida voluntat per part del Bisbat i del seu nou ocupant, el valencià Juan José Laguarda, de constituir la seva particular "onada", és a dir, fer una mena de partit o d'entesa catòlica que integri en el seu si tant els seguidors de l'Església (el Comitè per antonomàsia) com els monàrquics dinàstics i, per extensió, els regionalistes. S'inspira en el model italià de les unions instituït per Pius X a Itàlia el 1905, particularment en la político-electoral i en l'econòmica i social. Pel que fa al primer cas, es tractarà de participar en l'arena electoral sabent que, evidentment, l'èxit no els serà pas ni immediat ni estel·lar però sí els permetrà influir en les altes esferes de la política. En el segon, la versió local de la unió econòmica i social, inclourà un ventall ampli i variat d'activitats que no es donaven en el cas italià ni en el gironí o en d'altres bisbats catalans però sí específicament en el barceloní per l'impacte que ha tingut aquí la Setmana Tràgica. En el nostre cas inclourà temes diversos que van des de l'ocupació dels carrers amb mítings, aplecs, romeries, reconstrucció d'esglésies o edificació de noves fins a la construcció d'escoles, constitució de juntes d'acció catòlica parroquials, foment de lectures piadoses i l'aposta tímids per un primerenc sindicalisme catòlic. Aquest serà l'esquema que se seguirà al llarg d'aquest apartat i ho farem en tres parts. El primer amb l'epígraf de reconquesta espiritual del carrer lloc, versarà en l'aspecte més simbòlic. En el segon, amb el nom d'acció parroquial i escola, s'intentarà dirimir si en els anys posteriors a la Setmana Tràgica l'Església construí més escoles que abans o tot el contrari. Finalment, en tercer i últim lloc es parlarà del protagonisme donat a la dona concebuda i, per acabar, de l'associacionisme sindical catòlic tot tenint en compte el paper que juga la coneguda Acció Social Popular del pare Palau que vam veure en el capítol anterior.

Respecte el passat, han canviat les prioritats. Abans la principal preocupació de la jerarquia eclesiàstica eren els elements més barroquitzants i litúrgics com podien ser les mobilitzacions processionals en defensa de l'autoritat del Papa, els debats estèrils entorn de la tesi o l'antítesi o la lluita contra una relaxació de les costums individuals i socials. En canvi, ara el prioritari és ocupar els carrers, influir en la societat, intentar apropar-se d'alguna manera a la classe obrera: recristianitzar-los, en definitiva, títol que dona nom a aquest apartat. Hi ha autors que en el seu lloc prefereixen parlar de recatolització⁴⁴⁰. Personalment, considero que és més correcte el primer terme que no pas el segon. Si utilitzéssim el segon concepte, el de recatolització, hom donaria a entendre que la importància estaria tan sols en què el fidel tornés a complir els preceptes religiosos que s'han vist abandonats o, com a mínim profundament alterats, però com veurem més endavant el que serà important per a la jerarquia eclesiàstica serà més aquest primer aspecte que no pas el segon. A més, la noció de recatolització peca de ser concreta, poc globalitzadora i fins i tot de simplista. Donaria la falsa sensació que la secularització consisteix en tan sols abandonar les obligacions religioses. I si bé hi ha part d'això, també crec que ha quedat força clar en pàgines anteriors que el debat no era entre seguir o no les prescripcions religioses sinó entre religió oficial i religió popular. El debat real era el de reocupar el carrer i, a partir d'aquí, imposar-se de nou. D'aquí la preferència per l'ús de del terme de recristianització que no pas l'altre. És un terme més globalitzador, més omnicomprensiu. A vegades es diu que els grans conceptes poden pecar d'ambigüitat. A vegades és tot el contrari: ambigüitat significa concreció, com és el nostre cas. És així perquè aporta més sentit a uns propòsits que ja per se aspiren a cobrir-ho tot. En definitiva, per recristianització es fa referència a un llarg i meticulós esforç que s'intenta desenvolupar per definir la política i la societat segons uns determinats patrons mentals i ideològics. Finalment, cal destacar també el que semànticament connota el prefix re- en les nostres llengües romàniques: la repetició, la intensificació, la modificació... Pensem en verbs com els de restaurar, reparar, retornar, restablir i desenes i desenes d'altres.

⁴⁴⁰ Per exemple, per William J. CALLAHAN, *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*, Madrid, Nerea, 1989, o Joaquim Mª PUIGVERT, *Església, territori i societat...*, *op.cit.*

Aquest projecte recristianitzador, sintetitzable en la divisa de l'*Instaurare Omnia in Christo* de Pius X, és del tot polític. El mateix Bisbe Laguarda no se n'amaga. En el seu discurs a la primera assemblea diocesana de Barcelona febl 1911 afirma clarament que tota acció social és política si es té influència i, per tal d'aconseguir-la cal recórrer al sufragi "y lo demás, afegeix, se nos darà por añadidura". Per a tal fi, posa com a exemple Bèlgica i Alemanya, els referents clàssics del catolicisme social de l'època⁴⁴¹. La base del seu argument la troba en el llibre ja ressenyat del sacerdot A. Pavissich, vinculat a la revista catòlica italiana *La Civiltà Cattolica*, que en un moment afirmava que l'organització social dels catòlics els ha de dur irremeiablement a la presa del poder⁴⁴².

Una politització que, seguint els criteris papals del moment, s'expressa en un sentit molt militarista, el de "*miles christi*", de soldat de Déu. Laguarda se'n considerarà el seu primer soldat i a partir d'aquí molts el seguiran. Com a bona milícia, tindrà el seu la seva oficialitat i la seva infanteria. Els grans patricis burgesos vindrien a ser els seus generals, i l'Església, seguint la lògica d'aquesta metàfora militar, seria l'Estat Major d'aquell moviment. Els catòlics seglars serien els nous soldats de la particular croada recristianitzadora que es pretén engegar. La seva artilleria és diversa, va des de la paraula o la desqualificació lingüística de l'altre identificat com a perill fins l'organització interna en associacions seglars o religioses, benèfiques o propagandístiques, en parròquies o en tot aquell instrument que de cara als seus interessos pugui ser útil. En aquesta tasca, J.J. Laguarda no estarà pas sol, almenys pel que fa a fora del Principat. Coincideix amb el que es farà des de Cantàbria, Saragossa o Biscaia durant els quatre anys d'episcopat tot i les possibles diferències que hi puguin haver entre aquests casos i els de Barcelona. L'incombustible Baró s'hi suma repetint pràcticament les mateixes paraules del nou prelat. També s'hi suma la inevitable *Gaceta de Cataluña*, una mica més original que no pas l'anterior⁴⁴³.

El crit de "*Miles Christi*" proferit per la jerarquia eclesiàstica podrà ser molt bel·licós però el que traspua és la mentalitat política que predomina en el

⁴⁴¹ B.O.E.O.B., nº 1.399, (30-XII-1911), pp. 609-624.

⁴⁴² A. PAVISSICH, *La Acción Social...* op.cit.

⁴⁴³ "Somos la milicia de Cristo, e hijos de la Iglesia, que ha sido y es la mejor escuela del valor" afirma el nou prelat de la diòcesi barcelonina. Al respecte, *Lágrimas y esperanzas...*, op.cit., pp. 41-43. El mateix títol que Baró utilitza per dir la seva: *D.d.B.*, nº 306 (7-XI-1909). Pel que fa a l'òrgan del Comitè, *G.d.C.*, nº 33 de 27 d'agost del mateix any.

pontificat de Pius X. El seu camp de batalla és ampli on tot hi cap, des de l'ensenyament fins a la pròpia participació política en la qual, com ja veurem en el seu moment oportú, no hi fan cap tipus d'escarafalls. La historiografia també se n'ha adonat de l'elevat to polític que hi darrere de totes aquestes paraules. Així ho constata Giovanni Van, historiador italià i exdirector del portaveu de la Santa Seu, l'*Osservatore Romano*⁴⁴⁴. Tampoc cal anar gaire lluny. Ja a les nostres contrades Jordi Figuerola va emfasitzar en aquesta complementarietat entre acció social i política. Per la seva banda, l'historiador mallorquí Pere Fullana en el seu conegut estudi sobre el catolicisme mallorquí va remarcar la tridimensionalitat del fenomen religiós: l'espiritual i teològic, l'associatiu i finalment el de la mobilització política. D'una manera molt semblant es va expressar el jesuïta Manuel Revuelta quan diferenciava entre tres nivells de demostració de la força del catolicisme institucional (replegament entorn de sí mateix, creació de noves institucions i associacions de defensa afins i reflexió de les seves possibilitats)⁴⁴⁵.

Així i tot, si ens preguntem pels altres bisbats catalans, la resposta ara com ara és impossible de donar per la manca d'estudis. Per tant, tot el que direm a continuació es limita sobretot a la ciutat de Barcelona i, per extensió, als municipis del seu Bisbat. Així i tot, es probable que hi haguessin col·laboracions amb d'altres seus episcopals com podria especialment amb el cas del de Vic pel que fa a la convocatòria i desenvolupament d'exercicis espirituals. O que a d'altres llocs res construïssin esglésies o es fomentés el culte a una patrona local. És el que passa, per exemple, a la diòcesi de Tortosa durant la prelatura de Pere Rocamora i Garcia (1832-1925)⁴⁴⁶.

⁴⁴⁴ Giovanni VIAN, *La riforma della Chiesa per la restaurazione cristiana della società. Le visite apostoliche delle diocesi e dei seminari d'Italia promosse durante il pontificato di Pio X (1903-1914)*, Roma, Herder, 1998, citat per Luis CANO, "Instaurare Omnia in Christo". La propuesta de San Pio X", a Josep Ignasi SADANYANA/ Santiago CASAS/ Mª Rosario BUSTILO (eds.), *El camino histórico de la santidad cristiana. De los inicios de la época contemporánea hasta el Concilio Vaticano II. XXIV Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, Pamplona, Servicio de Publicaciones de la Universidad, 2004, pp. 325-338.

⁴⁴⁵ Jordi FIGUEROLA, "Movimiento religioso, agitación social y movilización política", *Historia Social*, nº 35, 1999, pp. 43-63. Pere FULLANA, *El moviment catòlic...*, op.cit., pàg. 76 i Manuel REVUELTA GONZÁLEZ, "La recuperación eclesial y el rechazo anticlerical en el cambio de siglo", a José Luis GARCÍA DELGADO/ Manuel TUÑÓN DE LARA (dir.), *España entre dos siglos (1875-1931). Continuidad y cambio: VII Coloquio de Historia contemporánea de España*, Madrid, Siglo XXI de España editores, 1991, pp. 233-234.

⁴⁴⁶ Pere Rocamora i Garcia (1832-1925), bisbe de Tortosa entre 1894 i 1925. Durant el seu mandat es proclama la Mare de Déu de la Cinta com a patrona de la capital del Baix Ebre. *Diccionari d'Història Eclesiàstica de...*, op.cit., vol. III, pàg. 270.

D'això tractarà el capítol que segueix a continuació. Però amb la peculiaritat que començaré l'edifici per la teulada. Què vull dir amb això? És a dir, enlloc de partir de l'acció política, com potser seria el més lògic, prefereixo iniciar l'exposició per l'últim, pel de l'acció social. L'altre vessant, el polític, el postergo per al darrer capítol d'aquesta Tercera Part. Però com que l'acció social depèn dels individus, i la Restauració era un règim molt personalista, cal que en primer lloc exposem el personatge que inspira el projecte recristianitzador. Evidentment, em refereixo al nou prelat J.J. Laguarda. Serà un primer apartat on s'exposaran les bases teòriques del Bisbe. En aquest sentit, aquest primer apartat actua a tall introductori per passar tot seguit al moll de l'os. En segon lloc, s'exposarà l'ampli ventall d'aplecs, mítings, comunions, construccions de noves esglésies o reconstruccions de les incendiades durant la darrera setmana de juliol del 1909 que es realitzaran a partir d'aquesta data. En tercer lloc es tractarà l'empenta donada a l'acció parroquial i l'ensenyament. Després es veurà l'aposta que es farà per l'associacionisme, sia aquest secular o seglar, i pel que genèricament podríem titular com a sindicalisme catòlic. Tot seguit, s'exposarà el reguitzell d'actes que protagonitzarà el nou prelat. Alguns són de temàtica religiosa i uns altres, no tant. Acabaré, finalment, amb una sèrie de conclusions amb la pretensió d'intentar posar un petit ordre al que, a primer cop d'ull, pot semblar un complex puzzle. I ara, donem pas a la primera escena.

1. JUAN JOSÉ LAGUARDA, BISBE.-

Si a principis d'aquest capítol personificàvem el període en qüestió en la figura del prolífic Ramon Albó, el mateix podem fer ara en el Bisbe de Barcelona, el valencià Juan José Laguarda. Probablement, ningú millor que ell per sintetitzar en la seva persona tant aquella autoreflexió com l'esforç de constituir una nova solidaritat catòlica recristianitzadora. Designat successor del difunt Cardenal Casañas per Pius X tres mesos abans de l'esclat de la revolta de juliol, finalment prendrà possessió efectiva de la seu episcopal l'octubre després de diferents prediques del bisbe auxiliar Ramon Cortès i del mateix Laguarda⁴⁴⁷. Com es pot veure, el procés del seu nomenament ha estat lent en gran mesura i de ben segur

⁴⁴⁷ per Pius X com a nou ocupant de la càtedra barcelonina el 29 d'abril: B.O.E.O.B, nº

per raons polítiques. Si bé hi pogué influir amb molta probabilitat el dret de terna que tenia el monarca espanyol a l'hora de nomenar tot nou Bisbe, també degueren jugar un paper molt important les intrigues polítiques que jugà Maura respecte la càtedra barcelonina. Si bé la Santa Seu era favorable a què la successió de la seu caigués en un català (concretament, el Vaticà pensava en Torras i Bages), el polític mallorquí s'hi oposava pel catalanisme que representava el Bisbe de Vic. En lloc seu, preferia de bon antuvi el valencià i aleshores bisbe de Jaén, J.J. Laguarda que, segons sembla, ja havia donat senyals de la seva poca simpatia pel catalanisme. Pel camí, a més de l'ocupant de la seu vigatana, se suggereix el nom de Ramon Guillamet, aleshores professor al Seminari de Tarragona, mentre que Torras i Bages aniria a l'arquebisbat de Burgos. Finalment, en una jugada a tres bandes entre Antonio Vico, nunci del Vaticà a l'Estat espanyol; el secretari d'Estat de la Santa Seu, Merry de Val, i el Cardenal Vives i Tutó (tot consultant alhora Cambó), Juan José Laguarda és designat nou bisbe de Barcelona, càtedra que ocuparà fins a la seva mort el 1913. Tenia l'avantatge que era catalanoparlant la qual cosa almenys ajudava a amagar possibles suspicàcies. Mentre, el català Ramon Guillamet serà destinat al Bisbat de León on romandrà fins el mateix any de la mort de Laguarda per passar a governar la diòcesi de Còrdova. Mentre, el també valencià i cardenal Enrique Reig Casanova substituirà el prelat valencià al capdavant de la diòcesi barcelonina, càrrec que ostentarà fins el 1920 quan passarà a la capital del Túria. Serà aleshores quan Ramon Guillamet podrà tornar a la capital catalana ara ja com el seu prelat, fins la seva mort el 1926. Per la seva banda, com ja se sap, Torras i Bages continuarà a la seu de Vic fins el seu decés el 1916⁴⁴⁸.

⁴⁴⁸ Al respecte, vegi's el reguitzell de telegrams creuats per tots aquest personatges i reproduïts pel sacerdot Ramon CORTS I BLAY, *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà. II. Fonts de la Secretaria d'Estat (1899-1921)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2003 (Col. Studia. Textos. Subsidia, XI) pp. 52-58. Una síntesi, a la recent obra del mateix autor, a *La Qüestió catala en l'Arxiu Secret Vaticà. De la Restauració a Primo de Rivera (1875-1923)*, Barcelona: Ateneu Universitari Sant Pacià/ Facultat Antoni Gaudí d'Història, Arqueologia i Arts Cristianes/ Facultat de Teologia de Catalunya, 2017, (Studia Historica Tarraconensia, 4), pp. 223-233. Merry de Val i Vives i Tutó era una de les persones que, durant el pontificat de Pius X, duia les negociacions per a la provisió de seus episcopals: Vicente Cárcel Ortí: "Nombramiento de Obispos durante el pontificado de San Pio X (1903-1914)", *Analecta Sacra Tarraconensia*, nº 68, 1995, pp. 235-293. Pel que fa a Ramon Guillamet (1856-1926), vid. la seva biografia a i Ramon CORTS I BLAY/ Joan GALTÉS I PUJOL/ Albert MANENT I SEGIMON, *Diccionari d'Història Ecclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya/ Ed. Claret, vol. II; la del Bisbe Reig Casanova (1859-1927), a *ibid.*, vol. III, pp. 220-221. Feliciano Montero apunta que l'anticatalanisme de Laguarda s'evidencia en la seva resposta a l'enquesta del nunci Vico el 1908 sobre el desplegament a Espanya de la unió político-electoral patrocinada pel Papat a Itàlia: *El movimiento...*, *op.cit.*, pàg. 63.

Fins ara hem anomenat molts cops al nou Bisbe Laguarda però no hem donat cap dada de la seva biografia perquè esperàvem el moment oportú. Nascut a València el 1866, Juan José Laguarda y Fenollera, era fill de petits industrials. Estudià dret civil i canònic a la Universitat de la ciutat del Túria. Fou coadjutor a Xulilla, al País Valencià; després, per nomenament directe del Cardenal Monescillo, és prefecte del Seminari de València, d'on més endavant serà professor de Metafísica, Economia Política i Dret Civil. A instàncies del cardenal Sancha, un cop aquest és bisbe a la mateixa capital valenciana, Laguarda és Fiscal Eclesiàstic del Provisorat i Tribunal Metropolità d'aquella arxidiòcesi. Seguint el mateix Cardenal, ara ja arquebisbe de Toledo, Fenollera el 1899 es desplaça a la capital castellana Toledo per ser secretari del Cardenal i Bisbe auxiliar. D'aquesta manera, Laguarda comença a l'edat ben jove de 33 anys la seva carrera episcopal fins a la seva mort. El 1902 ocupa la càtedra d'Urgell (i per tant el copríncipat d'Andorra), la mateixa seu que curiosament havia ocupat el Cardenal Casañas abans que passés a la diòcesi de Barcelona. Tres anys després, el 1905, és designat Senador per l'arquebisbat de Tarragona. Serà durant la seva prelatua a la diòcesi urgellenca quan se'l condecora amb la medalla de Carles III per actuar com a mitjancer amb el govern francès per tal de delimitar la frontera del Principat del qual, òbviament, n'era copríncep per raó del càrrec. Probablement, seria durant aquells anys quan dataria la coneixença de Maura tot coincidint en què el polític mallorquí ocupa per primer cop la presidència del Consell de Ministres. El 1906 J.J. Laguarda passa a Jaén succeint en la prelatua de la ciutat andalusa al també valencià Salvador Castellote. Tres anys després es desplaçarà a la capital catalana d'on serà el seu bisbe fins la seva mort a principis de desembre del 1913⁴⁴⁹.

⁴⁴⁹ *Reseña Eclesiástica*, nº 11, novembre 1909, pp. 402-403 i *Diccionari d'Història...*, *op.cit.*, vol. II pàg. 462. En el moment de la seva mort es publicaren alguns follets en memòria seva. Potser el més destacable és el del sacerdot Josep BARANERA PASQUÉS (1873-1920), *L'Apòstol de la Pau. Discurs llegit en la Sessió Necrològica celebrada el 8 de Febrer en la Iglésia parroquial de St. Agustí en honor del...*, Barcelona, Tipografia "La Hormiga de Oro", 1914. La importància del follet és que l'autor tant reconeix les virtuts del prelat valencià (l'anomena "el Bisbe social", per exemple) com també el seus defectes (teatralisme, obsessió administrativa o poc contacte amb la realitat. També el conjunt d'intervencions recollides a JUNTA DIOCESANA DE ACCIÓN CATÓLICA, *Sesión necrològica en honor del Excmo. E Il. Sr. D. Juan Laguarda Obispo que fué de Barcelona organizada por la Junta Diocesana de Acción Católica de la Diócesis*, Barcelona, La Hormiga de Oro, 1914. Per acabar, recordem que el Cardenal Sancha fou qui a finals del segle XIX patrocinà infructuosament la creació d'un partit catòlic. Sobre aquest eclesiàstic, Andrés MARTÍNEZ ESTEBAN, *El Cardenal Sancha en la encrucijada de la Iglesia española*, Madrid, Visión Libros, 2013.

Després del Bisbe Morgadas, amb un mandat de tan sols dos anys, J.J. Laguarda és qui menys temps ocupa la càtedra barcelonina durant tot el primer terç del segle XX amb tan sols quatre anys justos, els mateixos que en el seu destí anterior. Dels quaranta-un bisbes que detenten la mitra de les diòcesis catalanes entre els anys de la Restauració, incloent-hi els auxiliars i els vicaris apostolòlics per al cas de Solsona, J.J. Laguarda es troba entre els pocs de menor mandat⁴⁵⁰.

Comparat amb el seu antecessor, el Cardenal Casañas, el prelat valencià presenta continuïtats però també les seves oportunes diferències. Entre les primeres la devoció per Josep Oriol, el procés de canonització del qual va començar amb el Cardenal Casañas i que finalment s'aconsegueix el maig del 1909 mentre la seu espera l'arribada del nou ocupant. Laguarda, ara ja com a nou prelat de la diòcesi. Com que, òbviament, no pot utilitzar en benefici seu l'acte, el que farà serà patrimonialitzar la figura del nou Sant. Serà un aspecte que desenvoluparem més endavant⁴⁵¹. També continuarà amb l'acció social que havia estat tímidament desplegada des del Bisbat pel Cardenal Casañas. El seu successor en la mitra continuarà però ara amb major intensitat. És clar que els papats i els fets ocorreguts influeixen en una prelatura i en una altra. El primer Bisbe viu els anys de Lleó XIII, com se sap moment durant el qual s'inicia l'apropament de l'Església al que s'anomenava "qüestió social". En canvi, els anys en què el seu successor, el Bisbe Laguarda, ostenta la mitra barcelonina estan clarament marcats per l'inevitable impacte de la Setmana Tràgica. La gran diferència entre ambdós probablement s'ha de situar sobretot en la qüestió política. I quan esmento aquest punt no em refereixo només a si el Bisbe valencià tenia una més o menys inclinació catalanista. Difícilment se li pot demanar una sensibilitat semblant, ni tan sols en l'aspecte cultural o lingüístic, que no hi són. Per exemple, no hi ha constància de l'ús de la llengua del país o alguna referència a ella, ni per ocasional que fos.

1.1 *Les bases.-*

J.J. Laguarda actua amb gran rapidesa la qual cosa fa suposar que devia tenir-ho tot ben planificat des d'abans del seu accés a la seu barcelonina. Si la

⁴⁵⁰ Vid. Apèndix I on figura un requadre amb totes els bisbes de les diòcesis catalanes entre 1874 i 1923.

⁴⁵¹ Pels actes de la canonització, *B.O.E.O.B.*, nº 1.428, 13 març 1909, pp. 105-111. Sobre Sant Josep Oriol, *Diccionari d'Història...*, *op.cit.*, vol. III, pàg. Josep Oriol fou beatificat per Pius VII el 1806.

seva informació venia donada des d'aquí o simplement el que feia era continuar amb una pràctica que venia des del temps de la seva breu estada al Bisbat d'Urgell, és una cosa que no podem afirmar. Igualment, no és pas això el que importa sinó com ho farà. Pel que fa a l'aspecte polític no dubta en cap moment en apropar-se als conservadors dinàstics i al Comitè de Defensa Social. El Centre Monàrquic Conservador és de les primeres entitats a l'hora de ser rebuda al Palau episcopal. Immediatament, li segueix la segona entitat que probablement seria el puntal en al qual Laguarda vol basar el seu mandat episcopal. Aquesta preferència ja es va donar a entendre ben clarament amb l'assistència ja comentada de Francesc P. Mas a la conferència de J. Vallet y Sabater. En segon lloc, també és significatiu que el Comitè sigui rebut en audiència privada al palau episcopal dues vegades tan sols en una setmana de diferència. En la primera visita el nou prelat expressa el seu suport a la tasca del Comitè i afirma que el seu objectiu és la unió de tots els catòlics. En la segona, Laguarda rep una representació de la secció de qüestions socials per exposar la seva tasca contra la blasfèmia. Aquest compromís amb el Comitè no acaba aquí. A l'hora de rebre oficialment totes les associacions catòliques el prelat farà una referència explícita al Comitè al qual el qualifica com una entitat "*meritísima*" que fa una gran feina "*con bien éxito en bien del orden*"⁴⁵². No seria cap error, per tant, considerar que ambdues entitats (el Centre conservador i el Comitè) són les principals crosses que sustenten el pontificat de Laguarda. Gràcies a això, el prelat valencià intentarà portar endavant una política que, sota el ventall d'una recristianització intensa de la societat (o potser amb aquesta excusa), el que cerca és un calculat i progressiu marginament de la Lliga de l'esfera política barcelonina. Potser és per això que el partit regionalista encara haurà d'esperar un bon temps perquè el Bisbe Laguarda els concedeixi l'honor de rebre'ls. Això no succeirà fins l'abril del 1910, en plena campanya electoral de la Coalició de Dretes⁴⁵³. Un senyal més del poc o nul catalanisme del prelat i, en especial, de la poca atenció que s'hi presta per part del palau episcopal a una entesa política

⁴⁵² La recepció a la junta directiva del centre conservador, *D.d.B.*, nº 306, (7-XI-1909), pàg. 15.087. *G.d.C.*, nº 35 i nº 36, de deu i disset de novembre 1909, respectivament. La rebuda a les associacions a *D.d.B.* nº 335 (6-XII-1909), ed. tarda, pp. 16.242-16.547, i *B.O.E.O.B.*, nº 1.444 (22-XII-1909), pp. 504-505.

⁴⁵³ *L.V.C.*, nº 3.948 (1-V-1910), ed. vespre, pàg. 2. I això en mig d'una campanya electoral on es discuteix qui és més catòlic.

amb aquell partit. La preferència per uns en contraposició d'uns altres es pot percebre en els noms que formaran part de la Junta Diocesana o d'altres parroquials com veurem més endavant, sobretot en el segon epígraf d'aquest apartat. Això no evitarà, però, que en plena campanya electoral per als comicis legislatius de maig del 1910, el mateix Bisbe en persona es converteixi en una mena de bumerang, cosa que veurem més endavant.

Per les mateixes dates es publica la primera carta pastoral adreçada als seus nous feligresos amb el significatiu títol de *Lágrimas y esperanzas*. Amb l'excusa de contraposar dues realitats, el passat i el futur, el text en realitat és l'exposició no declarada del programa que seguirà el prelat valencià. En primer lloc, són les llàgrimes pel que ha estat i significa la Setmana Tràgica. En un segon moment, són les esperances que provindran de la mà de l'Església, una nova forma d'actuar socialment. Aquesta nova actitud es basarà en quatre punts. El primer té un toc del tot marcial, es tracta de comportar-se disciplinadament com a soldats de Crist que són, la qual cosa conferirà, diu, *“un sentido más acentuado, más positivo y más valiente a las manifestaciones de nuestra vida religiosa”*. En segon lloc, ha de ser la unió de tots els catòlics en les organitzacions i associacions catòliques ja existents on els fidels *“se pueden dar la mano y ayudarse de verdad”*. Després, la necessitat de reconstruir allò que s'ha destruït durant la revolta d'estiu del 1909. Per acabar, en quart i últim lloc, el desplegament d'una acció social per fer arribar a *“los pobrecitos obreros”* la caritat cristiana ja que els seus únics i veritables amics són els catòlics. *“La causa popular, afirma, es la nuestra. Si somos verdaderos católicos, no podemos mirar con indiferencia la situación angustiosa de nuestros hermanos (...), y en la obra de ilustrarlos, consolar-los y defenderlos, si ne cesario fuere, hemos de poner verdadero empeño”*. La base de tot això és la parròquia, base de l'Església i com a tal un *“taller moral”* des del qual es difon el missatge cristià⁴⁵⁴. Ramon Reixach afirma que els anys de la prelatura de Laguarda són el “període d'or” del catolicisme social⁴⁵⁵. Una asseveració que ja d'entrada peca de sensacionalisme.

⁴⁵⁴J.J. Laguarda, *Lágrimas y esperanzas...*, op.cit.

⁴⁵⁵ Ramon REIXACH I PUIG, *Els orígens del catolicisme social contemporani a Mataró. Dels inicis de la Revolució Industrial a la Primera Guerra Mundial*, Mataró, Caixa Laietana, 2010, (Col. Prremis Iluro, s/n), pàg. 611.

Si bé a primer cop d'ull pot semblar tal cosa, ja veurem com en realitat caldrà matisar molt aquest títol

A principis de desembre, poques setmanes després que es publiqués el primer missatge del nou ocupant de la mitra barcelonina, es produeix el gran bany de masses del prelat. Es tracta de la recepció a les entitats catòliques barcelonines amb l'assistència, entre d'altres, de José Parellada, Ramon Albó, el Comte de Sta. Mª de Pomés, el duc de Solferino, José Monegal, Juan Maluquer, i bona part de l'aristocràcia barcelonina (el marquès de Casa Brusi, de Camps, comte de Sant Llorenç, de Sert, el baró de Quadras, el d'Esponellà, per només esmentar alguns noms). L'acte li serveix al Bisbe, a més òbviament de demostrar la seva presència i autoritat, per exposar les bases de la nova acció catòlica que pretén desplegar. Una tasca que ha de substituir l'antiga que, reconeix, ha estat poca i a més sense gaire ressò: *“hemos hecho muy poco en el orden económico por nuestros obreros”* afirma taxativament. Aquesta ha de ser substituïda per una de nova perquè la caritat, continua dient, té múltiples aplicacions, o dit d'una altra manera, diverses accepcions. A grans trets l'acció catòlica que ell proposa l'entén basada en dos grans eixos: unió de tots els catòlics que ha d'actuar com una nova falange *“que sepa hacer frente á las batallas del mal”* i, finalment, treball. La paraula resta així, sola, en una ambigüïtat buscada premeditadament. Una generalitat que sembla que no vol dir res però és ben expressiva: Laguarda de ben segur està pensant en l'ensenyament, en l'associacionisme catòlic, en la reconstrucció dels edificis destruïts, en tot tipus d'acte possible per exterioritzar la força de l'Església i del seu missatge. En definitiva, està pensant en la reconquesta de l'espai públic. La resta vindrà per sí sol. Seria la gràcia divina, el seu tercer puntal. La base de tot aquest projecte ha de ser, com ja afirmà en la seva carta pastoral, la parròquia. Abans l'enunciava sense concretar gaire bé res més de nou. Ara hi avança un xic, però poca cosa més. Aquella, diu, ha de ser un centre educatiu cultural, de beneficència, de pietat, llar de diferents associacions. A tot això ell l'anomena una parròquia societat perquè en la seva lògica, l'Església ja és en sí una gran organització social⁴⁵⁶.

⁴⁵⁶ D.d.B. n° 335 (6-XII-1909), ed. tarde, pp. 16.242-16.547, i B.O.E.O B., n° 1.444 (22-XII-1909), pp. 504-505. En canvi, *La Veu de Catalunya* trasllada la notícia a la segona pàgina en un senyal més del distanciament existent entre els regionalistes i el Palau del carrer del Bisbe: n° 3.803, també del dia sis, ed. matí, pàg. 2. També l'anota i la reproduïx literalment Ramon Corts a *La Setmana Tràgica...*, op.cit., pp. 109-110 i pp. 432-439, però, com és habitual en ell, no la contextualitza en cap moment.

Un cop Laguarda ha expressat quines són les seves intencions, el succeeix en l'ús de la paraula José Parellada, secretari de la tot just constituïda Junta Diocesana d'Acció Catòlica. La seva intervenció servirà per explicar com s'ha de desenvolupar d'ara en endavant l'acció catòlica segons els paràmetres que ell definirà i quin serà el seu organigrama. Aquesta s'organitza com una federació d'associacions i periòdics estructurada en tres puntals: la Junta Diocesana, el Consell Diocesà i les juntes parroquials. Al capdavant de la segona entitat figurarà un Director Diocesà que actuaria com a coordinador general i que estaria, òbviament, cerdot designat pel Bisbe. En aquest cas, es tracta de l'eclesiàstic esmentat en altres moments, Francesc de P. Mas. Pel que fa a la primera organització de totes, la Junta Diocesana, el Prelat designa tots els seus membres, des del president fins l'últim vocal. La dependència és tan elevada que, fins i tot, el lloc de reunió de la Junta Diocesana serà el Palau Episcopal. No cal que l'ocupant de la mitra barcelonina presideix les sessions d'aquella junta, ja que ell és, a més, vocal amb veu i vot de la Junta. Aquesta s'erigeix, per tant, en la principal organització de totes amb una funció consultiva i de lligam d'unió entre el Prelat i totes les associacions catòliques existents. El jurista i secretari de la Junta, Juan de Dios Trias y Giró, n'hi afegirà dues més, de funcions: la d'informació i la de consulta⁴⁵⁷. En segon lloc, el Consell Diocesà, en el qual es dissol l'antiga Junta diocesana de defensa dels interessos catòlics i el consell diocesà de les corporacions catòlico-obreres, està format tant per membres nats com electius. Entre els primers hi serien els membres de la Junta Diocesana (especialment els cinc primers, des del president fins el vicesecretari, incloent-hi el vicepresident, el tresorer i el secretari), rectors, arxiprestes, els superiors dels ordes religiosos i els directors de les associacions federades. I com a electius són, com sempre, aquells designats pel prelat. Per acabar, pel que fa a les Juntes parroquials, estaran presidides pel Prelat el qual es guarda la potestat de designar aquells membres que ell consideri oportuns, sien seglars o eclesiàstics. D'aquesta manera, es dibuixa clarament una estructura disciplinada, jerarquitzada verticalment, centralitzada en la figura del prelat i molt militaritzada. L'estructura marcial està formada, metafòricament parlant, pel capità general (el

⁴⁵⁷ Tant la definició com les funcions de la Junta, a Juan de Dios TRIAS Y GIRÓ, "El Doctor Laguarda, como organizador de la Acción Católica", a Junta Diocesana de Acción Católica, *Sesión necrológica...*, *op.cit.*, pàg. 10. Els membres de la Junta Diocesana, reproduïts a Apèndix

prelat), l'Estat Major (la Junta Diocesana i el Consell Diocesà) i l'Exèrcit d'aquesta, amb tota la seva oficialitat (rectors i arxiprestes), suboficialitat (els sacerdots i els seglars membres de les associacions acceptades per la Diòcesi), i finalment la infanteria. Aquesta la integraria tot aquell que pugui ser reclutat entre obrers, nens i nenes. Aquesta és l'Església dels "*miles Christi*" del Papa Sarto.

A partir d'aquí, efectivament, tot vindrà donat: visites parroquials, formació de juntes parroquials seguint unes instruccions precises, la Setmana Social amb una visita inclosa del nunci de la Santa Seu quan ja està a les acaballes⁴⁵⁸, la celebració de l'Assemblea Diocesana el desembre del 1911... En fi, tot el que entraria dins aquell epígraf que hem anomenat com a Recristianització⁴⁵⁹. Ara començarem a desplegar-lo seguint l'esquema que hem anunciat prèviament: reconquesta dels carrers, parròquia i escola, i en tercer i últim lloc, associacionisme religiós o, si es vol dir d'una altra manera, un tímid sindicalisme catòlic. Comencem ara pel primer de tots.

2. LA RECONQUESTA DEL CARRER.-

Aquest apartat funciona més aviat com un gran receptacle on se situa tota l'ampla i variada activitat que es desplegarà des del palau episcopal de la capital catalana durant la prelatura del bisbe Laguarda. Entre 1909-1913 l'ocupant de la càtedra barcelonina estendrà tota una sèrie diversa d'actes essencialment de tipus simbòlic que tenen com a finalitat reocupar l'espai públic. Prima la idea que cal reconquerir l'espai perdut per després passar a la plena recristianització de la societat. Com es pot veure, aquesta tàctica imita plenament la que se seguí durant la Setmana Tràgica. Si durant aquells dies el carrer passà a aquells que s'hi havia vist foragitats, la classe menuda barcelonina, ara l'Església pretén fer-se'l seu de nou. Per a tal fi recorrerà a tot tipus d'acte públic, sigui seglar com religiós, litúrgic, o arquitectònics. Amb la reconquesta del carrer també pretenen oferir al mateix sistema polític la idea que el catòlics són una força política a tenir

⁴⁵⁸ Ramon Corts, *La Setmana Tràgica...*, *op.cit.*, pp. 217-219. El nunci, Antonio Vico, descriurà aquests actes al Secretari d'Estat entusiàsticament com a mostra de coratge i valentia dels catòlics.

⁴⁵⁹ Una síntesi de tota la tasca del Bisbe Laguarda, a Juan de Dios Trias y Giró, "El Doctor Laguarda...", *op.cit.*, pp. 10- 15.

sempre en compte i més si el que s'acaricia és reconsiderar les bases i el funcionament del règim.

En les properes pàgines veurem bàsicament tot el que fa referència a l'aspecte simbòlic. Per això ens aturarem primer en aquesta relació de fets per analitzar finalment la vessant més constructiva de totes. Per ordre, parlaré de mítings, aplecs, comunions, peregrinacions, visites pastorals, construcció d'esglésies on analitzaré els casos concrets del nou temple del Carme i el del Tibidabo i per acabar faré referència, ara sí que breument, a les festes constantinianes amb motiu de l'aniversari de l'Edicte de Milà del 313 d.C. Deixo de banda altres aspectes, tractats també durant la prelatura del Bisbe Laguarda, com és el de música sacra ja que s'aparta totalment del nostre tema d'estudi. Per acabar, hom podrà objectar que serà un relat molt donat des de l'Església en el sentit que només s'exposa el ventall d'actes que protagonitza i que en canvi no es fa cap referència a la contrarèplica des de sectors republicans o anarquistes. Si s'hagués inclòs potser la llarga extensió d'aquest capítol s'estendria fins a uns límits gairebé inabastables. Per tant, és per simples raons d'espai que em limito a exposar els actes realitzats des de l'Església. A més, aquest és l'objectiu primordial del treball. Al cap i a la fi, tot estudi centrat en un tema concret no fa gaires incursions en d'altres punts.

2.1 *Mítings.*-

Probablement aquest és l'aspecte més cridaner i evident de tots per la publicitat que genera, l'impacte social que l'acompanya, el nombre d'assistents i no cal dir que pel d'oradors. Entre 1910-1912 la mobilització catòlica és tal que aprofita qualsevol excusa per convocar el seu propi acte: serà per la reobertura de les escoles laiques un cop passada la repressió més dura posterior a la Setmana Tràgica o per la famosa "*ley del candado*" que dominarà bona part del govern Canalejas i generarà una gran controvèrsia política arribant a empitjorar les relacions diplomàtiques amb el Vaticà⁴⁶⁰. O almenys aquesta serà l'excusa ja que, en realitat, se cercava quelcom més com ja intentaré demostraré més endavant.

⁴⁶⁰ Pel que fa a Canalejas, vid, Salvador FORNER MUÑOZ, *Canalejas y el Partido Liberal Democrático, 1900-1910*, Madrid/ Alicante, Cátedra/ Instituto de Cultura Juan Gil-Albert, 1993, (Col. Historia. Serie menor); també, José Andrés Gallego, *La política religiosa en España...*, op.cit., pp. 389-404). Com ja se sap, Cambó actuà d'intermediari entre l'Estat espanyol i la Santa Seu: J. Pabón, *Cambó...*, op.cit., pp.

Així durant tot el primer semestre del 1910 es convoquen mítings de protesta (i publicitaris, de fet) arreu del Principat. Són a localitats com Igualada, Vic, Manresa, Berga, Tortosa, Tarragona, Badalona, Olot, Terrassa, Vilafranca, Vilanova, Granollers, Sabadell o Girona, a més, òbviament, de la mateixa capital catalana el mes de gener. Totes elles, a més, pertanyents als diferents bisbats en què estava aleshores dividida Catalunya. I tot això en dues grans tongades, el febrer i el juliol-agost. Els principals oradors pertanyen a les diferents entitats que podríem englobar dins allò que hem convingut en anomenar societat conservadora. Són del tot inevitables les personalitats provinents del Comitè de Defensa Social: Cayetano Pareja, Pablo Sáenz Barés, el Comte de Santa Mª Pomés, o rarament el seu president, Luis Dalmases. També es troben els carlins que amb gran entusiasme i decisió segueixen el Comitè. Aquí tenim el diputat tradicionalista al Congrés dels Diputats i a més membre de l'entitat organitzadora, Dalmacio Iglesias. Un altre destacat polític carlí és el diputat provincial Luis Pericas; el director de *El Correo Catalán*, Miquel Junyent; o el d'un altre dirigent carlí i diputat tradicionalista dins la Solidaritat per Berga, Marià Bordas Flaquer. En tercer lloc s'hi poden veure els conservadors dinàstics com Eusebio Díaz o Jaime Trabal, però amb un menor protagonisme, mostra del poc pes social, ideològic i polític que juga el Centre Monàrquic Conservador. Després figuren personalitats vinculades a entitats religioses seglars com Juan de Dios Trias y Giró, vicepresident de la Junta Diocesana d'Acció Catòlica i probablement vinculat al Comitè; el seu, fill el regionalista Josep Mª Trias de Bes; José Parellada, també membre del Comitè i secretari de la Junta Diocesana, o finalment un Narcís Pla i Deniel. Finalment, entre els regionalistes tenim Soler i Marc, vinculat també a la Junta d'Acció Catòlica; el marquès de Camps. En l'àmbit local, tenim un Joan Vallès i Pujals, aleshores regidor al consistori barceloní, que participa a l'acte de Sabadell; o, finalment per a Girona, un jove Carrasco i Formiguera, de només vint anys, aleshores passant al despatx de Trias i Giró. També cal destacar individus pertanyents a una o altra organització però en el seu àmbit local on gaudeixen d'una certa posició de renom. Per exemple, a Manresa intervé la mare de Leonci Soler i Marc, Vicenta Marc. Pel que fa als míting d'Igualada i Granollers tenim un dels redactors i futur director del *Diario de Barcelona*, el també conservador dinàstic Juan Burgada i Julià,

també relacionat amb el famós comitè de Luis de Dalmases. En el cas de Girona figuren el regionalista Santiago Masó i Valentí, vinculat al *Diario de Gerona*, proper a la Lliga però escrit en castellà. A més, destaca sobretot una forta presència carlina: Manuel Bonmatí de Cendra, cap de la Comunió a la província de la capital homònima i senador entre 1907 i 1910; Josep Mª Vilahur, diputat provincial a partir del 1907 fins el 1915; Pere Llosas Badia, representant a Corts per Olot des del 1907 fins el 1918, entre d'altres⁴⁶¹. Per acabar, cal esmentar el cas de Sabadell, per la seva complexitat política i social. De fet, l'acte es realitza tan sols a l'endemà d'iniciar-se la segona onada de vaga de la Seydoux en la seva secció d'estam. Entre les oradors de l'acta a la capital vallesana trobem el "turullista" i diputat provincial, Josep Duran i Tuloch. Per a la mateixa ciutat també figura del regionalista Pere Pascual Salichs, a qui ja trobàvem deu anys abans com un dels signants a missatges adreçats al ministre de la Guerra i el president del Consell de Ministres⁴⁶².

En fi, tots els representants del que hem convingut en anomenar "societat conservadora" aporten el seu particular granet de sorra, i de passada la seva influència. Una aportació que no sembla del tot equitativa per parts iguals. Si mirem la relació d'individus, predominen més els vinculats al Comitè que no pas a les altres entitats. Si a les personalitats ja conegudes (C.Pareja, Luis de Dalmases, Sáenz de Barés, Comte de Sta. Mª Pomés o Rafael Vallet) hom hi afegeix els possiblement vinculats (Trias y Giró, Casimiro Comas Doménech i

⁴⁶¹ La relació de mítings catòlics que se celebren al Principat, als diferents números del *D.d.B* i *G.d.C.* dels quatre primers mesos del 1910. L'acte de Barcelona, a Ramon Corts, *La Setmana Tràgica...*, op.cit., pp. 118-119. El protagonisme de J. Burgada a Igualada i Granollers, *G.d.C.*, nº 59 (2-III-1910) i *El Correo Catalán*, nº 11.495 (14-III-1910). L'acte de Girona i els seus participants, *Diario de Gerona*, nº 36, de 15 febrer, pp. 3-7. En els números següents figuren les entitats i personalitats adherides: Centro Moral Instructiu de Gràcia, Comitè de Defensa, Joventut carlina i d'altres de locals, diputats provincials... També per Girona, vid. Josep Mª MARQUÈS, "La diòcesi de Girona de 1906 a 1925", dins X. ANTON/ J. CLARA [et. al.] *Església i societat a la Girona contemporània*, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1993, pp. 73-115 (Col. Quaderns del Cercle, 9). Sobre el míting de Sabadell, *Revista de Sabadell*, nº 6.954 (8-VIII-1910). Per acabar, el cas de Vicenta March i Soler, organitzadora del míting de Manresa, vid. Pilar Martínez-Carner, *Els inicis del catalanisme polític...*, op.cit., pàg.

⁴⁶² Cal aturar-se per uns moments en la filiació política de Josep Duran i Tuloch considerat segons els moments com a "conservador" o com a "carlí", etiquetes totes ells donades a la *Història de la Diputació de Barcelona* (Barcelona, Diputació de Barcelona, 1988, vol. III, pàg. 172), i de qui potser seria més correcte qualificar-lo com a "turullista" per l'estreta vinculació existent entre tots dos a més de la coneguda ascendència i influència política i econòmica que la nissaga dels Turull exerceix en la ciutat de Sabadell: Duran i Tuloch és sempre un d'aquells petits industrials amb previsibles propietats agrícoles (en la llista d'electors per a Senadors d'aquells anys quan figura és sota l'epígraf de contribució territorial, no pas industrial: A.H.S, Eleccions de Compromisaris a Senadors, 1906-1916) que dona suport a la candidatura del conservador Josep Griera i Dulcet per a diputat a Corts el mateix any del 1910 i quatre anys després serà dels qui signarà a favor del cap de la principal nissaga industrial sabadellenca en la seva lluita per aconseguir la representació del districte al Congrés dels Diputats. Duran i Tuloch farà una breu carrera en la política local arribant a ser alcalde de la ciutat el 1917.

Juan Burgada)⁴⁶³ els hi sumem la resta dels esmentats, ens trobaríem que d'un total de vint-i-cinc, vuit són membres del Comitè. El que sí que queda clar, per tant, és que un terç del total dels oradors estan associats a aquella organització catòlica. Una xifra gens menyspreable, la veritat sigui dita. I això si tenim en compte tan sols els que a hores d'ara sabem que eren membres d'aquella entitat. Per tant, no seria gaire erroni considerar que el Comitè de Defensa Social és *l'ànima mater* de tots aquests mítings.

El mes de març, en plena onada de celebració d'aquells mítings, el sacerdot aragonès però resident a Catalunya, Pedro Lisbona, afirmava que si tot es limitava a aquells actes, "*no habremos hecho absolutamnete gran cosa*"⁴⁶⁴. Ho sabés o ho ocultés tan ell com llurs organitzadors, la voluntat d'aquella sèrie d'actes era clarament política. Curiosament, la majoria dels mítings s'organitzen mesos abans de les eleccions de maig. A més, com qui no vol al cosa, en algunes d'elles el Comitè aprofita l'oportunitat per intentar constituir alguna delegació local com és el cas de Berga⁴⁶⁵. Per les mateixes dates el Bisbe viatja per tota la diòcesi, visitant tant parròquies com tot tipus d'associacions; es constitueixen juntes d'acció catòlica parroquial o es creen noves organitzacions, com veurem tot seguit. A nivell estatal, el mateix Canalejas, cap de govern des del febrer, temia que aquell fos el veritable propòsit del reguitzell d'actes de la primavera. Una sensació que comunicà al nunci de la Santa Seu a Madrid, Antonio Vico, cosa que tampoc negà ja que les veia amb una gran satisfacció atès el seu conegut tarannà ideològic.

Les protestes s'estenen arreu de l'Estat: Madrid, Saragossa, València, Burgos, Palencia, Bilbao, Santander, Zamora, Gandia, Xàtiva, Oviedo, Valladolid, Tolosa.... Així i tot, Catalunya continua sent l'epicentre d'aquesta mobilització, tant pel seu nombre, insistència i transcendència⁴⁶⁶. Són nombroses les associacions que envien missatges a la Santa Seu, algunes de rectors de parròquia i tot. El suport dels bisbes és més que explícit, almenys pel que coneixem però no seria descartable que això també es produís entre els seus

⁴⁶³ La vinculació d'aquestes personalitats al C.D.S, a *D.d.B.*, nº 77 (18-III-1910), ed. tarde, pàg. 3.854.

⁴⁶⁴ *Reseña Eclesiástica*, nº 15, març 1910, pp.113-114.

⁴⁶⁵ *G.d.C.*, nº 68, de 2 d'abril 1910. *D.d.B.*, nº 90, (321-III-1910), ed. Matí, pàg. 4.396.

⁴⁶⁶ Ramon Corts, *La Setmana Tràgica...*, *op.cit.*, pp.120-131, i José Andrés Gallego, *La Iglesia en la España contemporánea...*, *op.cit.*, vol. I, pàg. 269.

companys de les altres diòcesis. Els prelats de Barcelona, Girona i Vic envien missatges de suport. Les declaracions públiques de molts dels oradors són ben significatives. Per exemple, Sáenz de Barés a Badalona crida per la unió de tots els catòlics assumint una de les principals obsessions del Bisbe Laguarda; en un altre moment, el diputat tradicionalista al Congrés Dalmacio Iglesias afirma que ells lluiten contra tot allò que ja condemna el famós *Syllabus* de Pius IX. A més del que diuen, cal que ens fixem en el paper que juga el Comitè de Defensa Social que, pel protagonisme dels seus principals representants, és qui proposa, inspira, organitza o participa en la majoria d'aquelles convocatòries públiques. D'aquí també els casos de doble militància, que ja coneixem. Molts dels oradors pertanyen també a la Junta Diocesana d'Acció Catòlica: Trias i Giró o J. Parellada, Mariano Bordas, per esmentar els més coneguts. Darrere seu, com si imitessin els gestos d'aquesta primera entitat, associacions vinculades a l'entramat associatiu carlí que han secundat entusiàsticament aquell desplegament de mítings. Són el Centre Moral gracienc, l'Ateneu Sant Lluís Gonzaga, el Patronat Obrer de Santa Madrona, el Centre Tradicionalista de Sant Martí de Provençals... organitzadores d'actes semblants tot i que d'un ressò molt menor. I com què molts d'aquests mítings coincideixen temporalment amb les eleccions legislatives d'estiu del 1910, no estranya que la direcció "regional" i "provincial" del partit tradicionalista a Catalunya aprofiti l'oportunitat per reorganitzar la seva presència al Principat⁴⁶⁷.

2.2 Aplecs.-

Aquest tipus d'activitat es multipliquen arreu del Principat sense deixar cap localitat fora, sigui quin sigui el seu nombre d'habitants, església o santuari català. En tot cas, a diferència de l'anterior cas, ara aquest tipus d'actes es concentren en especial als pobles. A més de les ciutats esmentades més amunt, se'n convoquen a viles com Olot, Esparraguera, Figueres, Sant Esteve d'en Bas, Sitges, Solsona, Balaguer, Lleida, Tàrraga, Seu d'Urgell, Vidreres, Ulldesona, Montcada, Balsareny, Holstaric, Blanes... Les entitats convocants com els oradors són els mateixos personatges que hem acabat de veure tot parlant dels míting: Jaime Trabal, Dalmacio Iglesias, Soler i March, Luis de Dalmases, el

⁴⁶⁷ Ara la causa carlina passa a ser dirigida pel conegut Duc de Solferino, qui succeeix Josep Erasme de Janer en la presidència de la junta per a tot el Principat.

marquès de Pascual, C. Pareja, entre d'altres⁴⁶⁸. És a dir, l'heterogeni conglomerat d'entitats polítiques i religioses el nervi del qual és el Comitè de Defensa Social que torna a assumir protagonisme. Un protagonisme que, com es pot veure, s'estén arreu del Principat. D'una manera o altre, l'entitat presidida per L. de Dalmases pretén ser-se present per tota la geografia catalana.

2.3 Comunions.-

Si no n'hi ha prou amb aquests tipus de celebracions per tenir presència a tot Catalunya, es recorre a un altre tipus d'acte ben propi de la litúrgia sacramental i simbòlica del catolicisme com són les comunions, massives, sense diferenciar edats, sexes o, encara més important, classes socials. Aquesta és potser una de les principals novetats a l'hora de difondre l'obligació del precepte eucarístic. No només val qualsevol lloc o qualsevol moment sinó que el que és més important si cal és el públic a qui s'adreça aquell sacrament. I com que als convençuts no cal convèncer-los més –potser és per això que l'èxit dels aplecs o dels mítings és més que discret- el blanc de les prèdiques i ehortacions en pro de la celebració de la comunió és doble. El primer públic de tots és com no podia ser menys l'infantil d'acord també al conegut interès que l'Església atribueix a l'ensenyament com a pas obligat en el seu afany per reconquerir a qualsevol preu el lloc nuclear com a rectora ideològica de la societat que aquella s'auto atribueix pel simple fet de ser el que és. El mateix bisbe de Barcelona, Juan José La Guarda, es fa ressò dels decrets papals que lliguen estretament comunió amb ensenyament quan dedica una de les seves primeres exhortacions pastorals com a nou prelat de la diòcesi barcelonina a aquest fet. La comunió es transforma en aquest primer marc com la proa de la tasca de recristianització que el mateix Bisbe assumeix intensament i que defineix tots els seus tres anys i escaig de mandat al capdavant del Bisbat barceloní. El compliment d'aquell precepte eucarístic es transforma en la principal arma de l'església per formar, com ell mateix afirma, *“una juventud animosa para el bien, hechida y penetrada de*

⁴⁶⁸ I a més, el Comte de Sta. Mª Pomés, Josep Parellada o Juan de D. Trias... Al respecte, *D.d.B.*, nº 233, 240, 241 i 242, de 21, 28, 29 i 30 d'agost 1910. Una nota final sobre tots aquests actes que hem ressenyat és la pobresa i limitud de les fonts consultades (el *D.d.B.*, la *G.d.C.* i el *B.O.E.O.B*) la crònica de les quals és més aproximativa que no pas exacta. A més, per exemple, Andrés Gallego afegeix entre les localitats protagonistes d'aquells aplecs Monistrol i Centelles, però no precisa de quin Monistrol es tracta, si de Montserrat o de Calders, i tampoc proporciona la font de la seva afirmació. Al respecte, *La Iglesia en la España contemporánea...*, *op.cit.*, pàg. 268. Pel que fa a Girona, Josep Mª Marquès, “La diòcesi de Girona de...”, *op.cit.*, pp. 73-115.

piEDAD, con arraigadas convicciones cristianas y que jamás hayan sentido ni sientan el más ligero rubor de militar en las banderas de Cristo Señor Nuestro” perquè educar, com diu en un altre moment del seu escrit, és “*purificar, ennoblecer, santificar, (...); es dar a la voluntad aquel temple de energía necesaria para seguir en todo momento y por encima de todos los obstáculos las normas del deber moral*”⁴⁶⁹. En la mesura del possible, tota visita pastoral que es vulgui apreciar anirà acompanyada de la seva comunitat massiva⁴⁷⁰. Quan els combregants ja no són els nens, aleshores ho seran els adults en celebracions tan pomposes com podrien ser les organitzades per als infants. A finals d'agost del 1910 s'organitza la seva corresponent comunitat general al temple en construcció del Tibidabo. Tot just un mes després i per a les mateixes dates es convoquen noves comunions a les parròquies del Pi i de Nostra Senyora de Betlem però ara amb una clara segregació per raons de sexe: la primera d'elles està destinada per als homes mentre que la segona és per a les dones. Tot això s'arrodoneix finalment amb tan sols dos dies de diferència amb la convocatòria de nous actes a les esglésies del Roser i de Nostra Senyora de la Mercè⁴⁷¹.

Cal parar atenció per uns moments en la data de celebració de moltes d'aquestes manifestacions eucarístiques. Es dirà que el calendari no vol dir res però ja se sap que per a l'Església catòlica té molt de sentit. En primer lloc, aquestes massives cerimònies eucarístiques es produeixen molts pocs dies després de tots els altres actes: és el seu colofó final, l'últim acte d'una sèrie d'escenes que s'han desenvolupat continuadament com si es tractés d'un bombardeig minuciós i constant al llarg de tot el 1910, encara que el cim més apoteòsic de tots s'aconsegueix entre els mesos d'estiu i els primers moments de la tardor d'aquell mateix any. En aquest cas, els actes són entre dates d'una destacada significació en el santoral catòlic: tot i que els mítings dels teatres Tívoli i Novedades es realitzen a principis de juliol, inicialment estaven previstos per al dia de Sant Pere. Les comunions a les esglésies del Roser i de Ntra. Sra. de la Mercè, per la seva banda, són el 4 d'octubre, com és prou sabut festivitat

⁴⁶⁹ B.O.E.O.B. nº 1.472 (23-I-1911).

⁴⁷⁰ Per exemple, Arxiu Diocesà de Barcelona (A.D.B.), Capsa 102, “Visites Pastorals 1910-1913 (Oficialato BCN).

⁴⁷¹ Per ordre d'esment: comunitat general al temple del Tibidabo, *D.d.B.*, nº 243 (31-VIII-1910), ed. nit; les del Pi i Betlem, nº 275 de 2 d'octubre; i les del Roser i Nostra senyora de les Mercès, nº 276 i 277 de 3 i 4 octubre. Totes elles del mateix any del 1910.

de Sant Francesc d'Assís. I sigui coincidència rellevant o no, pel mig queden altres dates de tanta o més importància que les anteriors com són la de la Verge Maria, la de la Mercè per a la ciutat de Barcelona o la de l'exaltació de la Creu un 14 de setembre.

2.4 *Pelegrinatges.*-

En quart lloc es pot assenyalar el recurs al pelegrinatge, aquella mena de pilar teològic no escrit de la religió catòlica però que serveix com a mecanisme de reafirmació i d'identificació individual i grupal de tots els seus fidels. Tradicionalment des de l'antiguitat tardana i la primera medievalitat, Roma, Jerusalem o Santiago de Compostel·la havien estat les destinacions clàssiques de tot bon fidel catòlic. A partir de mitjans del segle XIX arran de la famosa aparició de la Verge a una nena de l'aleshores petit poble francès de Lourdes, la devoció mariana s'hi afegeix al pelegrinatge catòlic. Aquest marianisme té en el cas català la muntanya de Montserrat com a màxim exponent. Ja al segle XIX la muntanya de Montserrat es transforma en la muntanya sagrada per excel·lència i en el símbol del país. Gràcies a una ample i confluència d'interessos ideològics, religiosos i polítics –des dels escriptors de la Renaixença amb Verdaquer per sobre de tot, fins els vigatans encapçalats per Jaume Collell passant pels integristes de Sardà i Salvany-, Montserrat s'erigeix en l'epicentre de totes les manifestacions religioses que a partir d'aquell moment s'hagin d'organitzar i de celebrar a Catalunya. L'impuls definitiu a l'hora d'entronitzar la muntanya montserratina en el vèrtex de totes les processons catalanes molt probablement vindria i no per casualitat, és clar, a partir dels anys que estudiem. Per exemple, cap a finals d'abril del 1910, mentre s'escalfen màquines de cara als propers comicis legislatius del mes següent i els coneguts mítings del mateix any, la Junta Diocesana d'Acció Catòlica organitza un pelegrinatge cap a la famosa muntanya. Hi van les diferents associacions catòliques existents a la ciutat de Barcelona, amb el Bisbe al capdavant acompanyat dels prelats de les altres diòcesis catalanes. No sabem ben bé quines eren aquelles entitats ja que les fonts consultades són ben parques en aquest cas en enumerar-les. El que sí queda bastant clar és que són els tradicionalistes i el sempre inevitable Comitè els organitzadors actius d'aquella ascensió. Però com tot té el seu context, cal situar aquest ascens al turó sagrat en el seu moment. I aquest és la peculiar resposta

que carlins i catòlico-conservadors ofereixen a la Lliga pel rebuig a l'hora d'integrar-se en la Coalició de Dretes que aquelles entitats havien proposat. Evidentment, no és allò tan senzill de tal faràs tal pagaràs (bé, alguna cosa en té però entra dins el joc polític habitual). És molt més que això: pretenen apoderar-se en favor seu del mite de la Catalunya cristiana d'arrel torrasibagesiana i vigatana erigint així l'Església com l'únic i imprescindible nexa central del país a l'hora de reconstruir-lo. O dit d'una altra manera, nosaltres som els vertaders catalanistes perquè defensem la religió⁴⁷².

També hi ascendirà a la coneguda muntanya, però en un moment que ara com ara és impossible de precisar, el prelat de la diòcesi lleidatana entre 1907 i 1914, el castellà Juan A. Ruano y Martín⁴⁷³. Dos anys més tard es convocava tots els nens catalans a una pelegrinació a aquell santuari per a la inauguració d'un monumental rosari⁴⁷⁴.

Els pelegrinatges no es limiten a la simbòlica muntanya de Montserrat. Del mateix any 1910, i sota el directe patronatge del Bisbe Laguarda, data la constitució a Barcelona d'una Hospitalitat Diocesana encarregada d'organitzar viatges de malalts al conegut santuari francès de Lourdes, òbviament en recerca de la miraculosa curació. No són els primers pelegrinatges cap a la localitat gal·la. El primer es realitzà el 1879. Gairebé trenta anys després, el 1908, se'n registra un altre protagonitzat en aquest cas per fidels bascos, navarresos i catalans. Un any després, un altre a Roma amb motiu de la canonització de Josep Oriol⁴⁷⁵. Evidentment, no devien ser els únics. Hem de suposar que en

⁴⁷² *D.d.B.*, nº 114 (24-IV-1910). També es poden veure els diferents números que *El Correo Catalán* dedica des de pocs dies abans al famós pelegrinatge a Montserrat: nº de l'11.528 de 17 d'abril a l'11.535 del dia 25. Entre els participants, figuren la Pia Unió de Sant Miquel Arcàngel, curiosament l'única associació confessional que s'esmenta pel seu nom, i la Joventut Tradicionalista de Barcelona. És útil recordar que un dels primers actes del nou prelat Joan Laguarda abans de prendre oficialment possessió de la seva nova prelatura fou precisament l'ascensió al santuari de la Verge de Montserrat: *B.O.E.O.B.*

⁴⁷³ Juan Antonio Ruano y Martín, nat a Guejuelo del Barro, a la província de Salamanca, el 1840, i mor a Lleida el 1914. Fou administrador apostòlic del sempre conflictiu, territorialment parlant, Bisbat de Barbastro-Montsó entre 1898 i 1905. Després és designat prelat de Lleida del qual no prendrà possessió dins l'abril del 1907. Ocuparà aquesta càtedra episcopal fins a la seva mort el 1914. Vid. R, Corts i Blay, *Diccionari d'Història...*, *op.cit.*, vol. III, pàg. 298.

⁴⁷⁴ El que no sabem és si aquest roser estava localitzat al camí del Via Crucis destruït el 1936 a la capella de la basílica montserratina que per aquells anys pintava Joan Llimona. L'exhortació a Montserrat, que traspua un regionalisme cristià de clara arrel torrasibagesiana, conclou amb el significatiu crit de "¡Viva Cataluña cristiana!": *B.O.E.O.B.*, nº 1.516 (28-V-1912), pp. 234-236. Per acabar, com a curiositat significativa, el Bisbe Laguarda encomana la seva gestió pastoral a la protecció de la Verge de Montserat: *Lágrimas y esperanzas...*, *op.cit.*, pàg. 48.

⁴⁷⁵ Sobre l'Hospitalitat Diocesana de Nostra Senyora de Lourdes, l'única informació que tenim és la proporcionada pel *B.O.E.O.B.*, a propòsit del seu primer viatge al santuari gal però sense donar malauradament la relació de noms dels seus integrants: nº 1.460 (15-VII-1910), pp. 398-399. Les altres fonts periodístiques que guien el nostre estudi, el *D.d.B* o la *G.d.C*, no es fan ressò en les seves pàgines de

l'espai de trenta anys se'n degueren organitzar tants d'altres. Aquest ampli ventall de fets (romiatges, manifestacions, aplecs a més de les peregrinacions) no són ni tampoc seran els últims. Però sí que en aquestes noves coordenades temporals totes aquelles manifestacions adquireixen ara una nova dimensió que en aquest cas està impregnat per la vinculació a la identitat territorial, sia local, regional i, finalment, nacional.

En el primer nivell, el local, n'és un bon exemple el trasllat de les restes mortals de Sant Josep Oriol cap a l'església del Pi, l'església de la qual havia estat beneficiari en vida, el mateix any del 1909. Aquest fet cal ser analitzat en dos plans. Un es refereix a l'actitud del prelat valencià envers el seu predecessor. Si el Cardenal Casañas havia iniciat el procés de canonització del beat, Juan José Laguarda converteix el Sant en patró local. El que pot ser interpretat com un gest de continuïtat, presentar-se com l'hereu del Cardenal Casañas, en realitat és un intent d'apropiar-se de la seva figura en funció de l'objectiu de recristianització general que el nou Bisbe s'ha proposat fer. El segon pla és subseqüent d'aquest tot just apuntat. Si un dels instruments de la recristianització empena pel prelat valencià és l'ocupació dels carrers, no és gaire erroni suposar que en realitat, el que ell cerca és *masculinitzar* l'espai públic, un espai que havia estat ocupat durant la Setmana Tràgica, amb un paper gens menyspreable de la dona com ja sabem. Dit d'una altra manera, la conversió de Josep Oriol en el nou patró barceloní és un procediment per exorcitzar la capital catalana de tot el que ha significat aquella setmana. És com si es volgués replicar (o la pregunta apropiada seria desbançar?) en aquesta condició a la Verge de Ntra. Sra. De la Mercè, la qual alhora en el seu moment relegà la tradicional Santa Eulàlia. En aquest marc Sant Josep Oriol, és utilitzat com una mena d'àngel anunciador de la imminència del futur regne dels cels, la nova Jerusalem. Un dels participants en el trasllat de les restes del nou sant barceloní al seu darrer estatge, del qual només sabem el seu cognom i condició, un tal Hoyos i sacerdot, associa el Sant

l'organització d'aquella entitat. És bastant clarivident que l'Hospitalitat devia estar formada en la seva major part per seglars catòlics dels dos sexes que la deurién finançar (la nissaga Comillas? El Comitè de Defensa Social?) En tot cas, però, el que és segur és l'estreta vinculació que la lligava al Palau episcopal. El seu ocupant, per exemple, se n'alegra de la constitució d'aquella associació: *B.O.E.O.B*, nº 1.457 (25-V-1910), pp. 293-296. Finalment, pelegrinatges de bascos o navarresos a Lourdes, William A. CHRISTIAN, Jr., *Moving Crucifixes in Modern Spain*, Princeton, Princeton University Press, 1982. No era el primer pelegrinatge català a Lourdes, car el primer es remuntaria al 1879: Roberto DI STEFANO/ Francisco Javier RAMÓN SOLANS (Eds.), *Marian Devotions, Political Mobilization, and Nationalism in Europe and America*, Palgrave McMillan, 2016, pàg.145.

barceloní amb la devoció del Sagrat Cor. Així, prediu el regnat d'aquest sobre l'estat espanyol assegut en un tro que, mira per on, és la ciutat de Barcelona. I el Bisbe Laguarda vindria a ser el profeta d'aquest averany. Per la seva banda, el prelat afirmarà en aquell mateix moment que l'acte constitueixi "*un inmenso latido de fe, (...); la manifestación espléndida de su tradicional espíritu cristiano*", que consagra la ciutat perquè la curi de la "*anemia de amor*" que pateix. Fins i tot, un sempre militant *Diario...* considera que el Beat ha estat concedit directament per Déu. No només això, fins i tot se l'associa a Sta. Teresa de Jesús. Laguarda vol fer una estranya i alhora ambiciosa quadratura del cercle en dos tempos. Un és relacionar una tradició santoral barcelonina amb una icona clàssica del nacionalisme espanyol. L'altre consisteix en presentar-se no ja com el simple successor del Cardenal Casañas sinó, especialment, en el representant de la vertadera i catòlica Barcelona⁴⁷⁶.

Aquest gest és molt semblant a gestos molts semblants que es realitzen a d'altres contrades espanyoles. Seria el cas de la celebració del 25e aniversari de la coronació pontifícia de la Mare de Déu de Lluc a l'illa de Mallorca el 1908. En el cas de Santander, és la conversió de la Verge de Ntra. Sra. de la Bien Aparecida en patrona espiritual de Cantàbria el 1905. El mateix any és coronada la Verge del Pilar, patrona local de Saragossa i del Regne d'Aragó des del segle XVII. Amb aquestes referències hem entrat al segon nivell, el regional. Un nivell que no es farà incompatible a l'espanyol. El cas ja anomenat de la Verge del Pilar saragossana és de ben segur l'exemple més paradigmàtic de tots. A més de la ja anomenada coronació, el 1908 amb motiu del centenari del setge francès, és proclamada capitana general de l'Exèrcit espanyol i se li ofereixen les banderes dels països iberoamericans. Cinc anys després, el 1913, és designada patrona de la Guàrdia Civil. A Astúries passa una cosa semblant amb el santuari de Covadonga convertit en temple i símbol de la nova reconquesta contra l'Espanya impia⁴⁷⁷. Hom podria afegir-hi un quart nivell, en aquest cas és internacional.

⁴⁷⁶ Es complia així un dels actes pensats pel Cardenal Casañas, patrocinador de la causa per a l'elevació als altars del sant barceloní, i que previsiblement no es pogueren fer realitat a causa de l'esclat de la Setmana Tràgica. Molt significativament la "Gaceta" afirma que aquests actes constitueixen el "*triumfo del Corazón de Jesús*": *G.d.C.*, nº 81 (18-V-1910), on també figura la predicció del pare Hoyos. Vid. també *D.d.B.* nº 125 (5-V-1910), ed. matí, pàg. 6113 i nº 126 (6-V-1910), ed. matí pp.6.158-6.160 pel que fa a les declaracions de Laguarda.

⁴⁷⁷ Pel que fa a Mallorca, Pere Fullana, *El moviment catòlic...*, *op.cit.*, pàg. 419; Santander, Julio de la Cueva, *Clericales y anticlericales...*, *op.cit.*; el cas de la Verge Del Pilar a Saragossa, Francisco Javier Román Solans, *La Virgen del Pilar dice...*, *op.cit.*; la construcció del temple de Covadonga, Carolyn P. BOYD,

França torna a ser el referent clàssic. Al país veí, sacsejat pel cas Dreyfuss, també s'està construint un nacionalisme integral que troba la seva cabuda en l'Acció Francesa de Charles Maurras. Per aquells mateixos anys hi ha la campanya per la canonització de Joana d'Arc a la qual se suma el Comitè de Defensa Social català en una mostra més del gal·licisme d'aquesta entitat i com el país veí és el mirall cap a on la societat conservadora dirigeix la seva mirada⁴⁷⁸. En fi, a mena de conclusió, la Barcelona catòlica i conservadora del Bisbe Laguarda participa plenament d'aquella doble identitat, regional i espanyola. Des de la capital catalana també es construeix aquell nacionalisme espanyol nacionalcatòlic. Només que aquí, com veurem més endavant, prendrà uns tints més conservadors, militaritzats i autoritaris.

2.5 *Visites pastorals.*-

En cinquè lloc hom podria considerar els desplaçaments, benediccions, construccions o reconstruccions de temples que efectuarà Laguarda arreu de la seva diòcesi. En aquesta secció només vull fer referència a les visites pastorals que efectuarà el Bisbe Laguarda a la ciutat de Barcelona. Tot i això, ell no es limita a la capital catalana. Badalona, Sant Adrià, Mataró, Vilanova, Sabadell, Terrassa o El Vendrell són tan sols algunes de les principals localitats que Laguarda visitarà en un moment o altre. Això a més de la trentena de parròquies en les quals estava dividida eclesiàsticament la mateixa capital catalana en aquell moment. No hi ha cap dubte que, en aquest sentit, el prelat valencià és molt actiu⁴⁷⁹. Unes visites per a les quals molt sovint recorre a l'ús del cotxe, en una clara mostra que l'Església si cal també es modernitza.

Hom podrà objectar que les visites pastorals constitueixen un dels preceptes bàsics de tot prelat per tal de conèixer de primera mà la diòcesi que ha de governar. És cert, però en el cas del prelat valencià hi ha algunes diferències. La majoria de les parròquies barcelonines que Laguarda visita no ho havien estat

"Paisajes míticos y la construcción de las identidades regionales y nacionales: el caso del santuario de Covadonga", a Carolyn P. BOYD (ed.), *Religión y política en la España Contemporánea*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, (Col. Estudios Políticos, s/n), pp. 271-294.

⁴⁷⁸ G.d.C., n° 7, 9 i 10 de 21 abril i 5 i 12 de maig del 1909. Pel que fa a tot el procés per la cononització de la donzella francesa, Philippe CONTAMINE "Jeanne d'Arc dans la mémoire des droites", dins Jean-François Sirinelli *Histoire des Droites...*, op.cit., vol. II, "Cultures", pp. 399-435, i Michel WINOCK, "Jeanne d'Arc et les Juifs", a *Nationalisme, antisémitisme...*, op.cit., pp. 145-156. L'abril del 1909 és proclamada Beata i finalment és canonitzada el 1920.

⁴⁷⁹ B.O.E.O.B, n° 1.455 (30-IV-1910), 1.458 (15-VI-1910), 1.467 (31-X-1910); 1.482 (31-V-1911); 1491 (14-X-1911); 1.511 (15-VI-1912) i n° 1.519 (18-IX-1912).

des dels temps del Bisbe Jaume Català, una cosa que els rectors apuntaven potser per sorpresa. I d'això ja havien passat pel cap baix una vintena d'anys⁴⁸⁰. Fora de la diòcesi barcelonina, Torras i Bages durant la seva llarga prelatura vigatana farà tres grans visites pastorals en una diòcesi comparable a la barcelonina pel seu fort component industrial i obrer. També es dedicarà a la reconstrucció i benedicció de temples o convents assaltats durant la Setmana Tràgica. Per la seva banda, Laguarda visita a més el Centre de Nostra Senyora del Carme i St. Pere Claver al barri del Clot, incendiat el dilluns 26 de juliol; el cercle Barceloní d'Obrers presidit per Ramon Albó; el de Sant Vicenç de Paül; l'Hospital de la Sta. Creu; la Casa de la Caritat; la Presó Model en la qual li acompanyen els membres de la seva junta directiva com són Ramon Albó, Emilio Vidal-Ribas o Álvaro Mª Camín, tots ells esmentats múltiples vegades; beneeix algun grup de cases obreres finançades per la Caixa de Pensions dins l'impuls de la llei de cases barates del 1911 o visita el barri de la Barceloneta o l'anomenat aleshores de Pequín. I això només per esmentar alguns casos de molts d'altres. Si cal alguna d'aquestes visites no seran un sol cop, sinó dos. Per exemple, el centre de St. Vicenç de Paül⁴⁸¹. La diferència entre aquests dos prelats rau en allò que s'esdevé a continuació de la visita del bisbe Laguarda: la constitució de la seva pròpia junta parroquial d'acció catòlica i el teòric inici d'activitats de tot tipus que ha d'emprendre tota parròquia que es vulgui apreciar com a tal. Com es pot veure, Laguarda mata dos ocells d'un tret. Per una banda s'apropia insistentment de l'espai volent dir que d'ara en endavant

⁴⁸⁰ Vid. A.D.B, Capsa 102, "Visites Pastorals 1910-1913 (Oficialato BCN)".

⁴⁸¹ Les activitats de Torras i Bages a la diòcesi de Vic a Fortià Solà i Moreta, *Biografia de...*, op.cit., pp. 127-198. Pel que fa a Laguarda, i per ordre de citació en el text: la visita al Centre de Nostra Sra. del Carme i Sant Pere Claver, administrat pels jesuïtes, *G.d.C*, nº 45 (12-I-1910), amb la significativa assistència del Comte de Sta. Mª Pomés, dels prefectes de la congregació i de Pere Turull i Comadran, germà d'Enric, el gran mecenes d'aquesta institució; al Cercle Barceloní d'Obrers, *D.d.B*, nº 108 (18-IV-1910), ed. tarde. La primera entitat data del 1889 i la segona del 1886. La visita al Centre Catòlic de St. Vicenç de Paül, *ibid.*, nº 150 (36-V-1910), ed. nit, que erròniament i potser amb un desig premeditat d'exageració el Brusí indica com una entitat incendiada durant la Setmana Tràgica quan és una associació de nova creació probablement impulsat pel mateix bisbe. La segona visita, a nº 104, (15-IV-1912), ed. matí; la visita a l'Hospital de la Sta. Creu, la Casa de la Caritat, la Model, les cases barates, o els barris de la Barceloneta i de Pequín, *ibid.*, diferents números febrer, març i abril 1910. La *Gaceta*... encapçalà la relació d'aquestes visites amb el doble títol de "La fiesta de la Democracia Cristiana. EL Obispo y los obreros" que insinua clarament els continguts paternalistes i polititzants que respiren sota aquesta ofensiva recristianitzadora. Pel que fa a aquestes entitats, la breu nota que ofereix Ramon Albó a *Barcelona, caritativa...*, op.cit., en els seus dos volums. Sobre els orígens i l'estructuració interna del Centre de Nostra Sra. del Carme, vid. *Centro de Nuestra señora del Carmen y San Pedro Claver para Obreros. Reseña histórica y estado del personal en el XXV Aniversario de la Fundación*, Barcelona, Librería de Vicente F. Perelló, 1916. El Centre, assaltat i incendiat durant la Setmana Tràgica, data del 1891 i no del 1907 com molt erròniament el situa Joan C. Ullman en la seva clàssica obra sobre aquella setmana (op.cit., pàg. 138).

aquest pertany i pertanyerà per sempre més a l'Església Catòlica: contra la religiositat popular només hi la religiositat oficial la valedora de la qual és l'Església. I ara aquesta ha tornat definitivament gràcies a la seva eternitat i res ni ningú podrà abatre-la. En segon lloc, desplega aquell doble projecte social i polític que apuntàvem pàgines enrere i que s'inscriu plenament dins les directrius emanades des del papat. Podia ser una manera de fer-se veure dins la jerarquia eclesiàstica⁴⁸². En fi, queda del tot clar que aquestes visites de trivials en tenien ben poc, més aviat tot el contrari.

2.6 *Aposta arquitectònica.*-

La construcció i reconstrucció de temples parroquials sempre ha estat concebut per l'Església com un instrument de domini de l'espai públic. Fou així durant els primers anys de la Restauració o del Franquisme. Són exemples d'això en el primer cas la reconstrucció de la Catedral a Ciutat de Mallorca, on col·laborà un jove Antoni Gaudí, o la de la parròquia de Santa Anna, ara ja a Barcelona, realitzada entre 1885 i 1914⁴⁸³. La Setmana Tràgica no podria ser menys. A partir del 1910 s'inicia la reconstrucció dels edificis religiosos assaltats i destruïts durant la revolta de juliol. Alguns casos, tant a Barcelona ciutat com fora d'ella, serviren de mostra. En el primer cas, es pot esmentar la benedicció per la posada de la primera pedra amb la qual s'inicia la reconstrucció de l'església de Santa Anna; també Sant Pere de les Puel·les on Maragall havia assistit a missa de jove; la restauració de l'antiga capella de Nostra Sra. de l'Ajuda a la capital catalana, regentada pels caputxins i incendiada com tants d'altres edificis religiosos el dimarts 27 de juliol; l'obertura al culte de nous temples com són el cas de l'església dels caputxins de Nostra Senyora de Pompeia, o el situat al barri obrer de Can Tunis i construït per la Junta de Foment del Culte; el d'una nova capella a un temple ja preexistent (en aquest cas a San Francesc de Paüla). O finalment, la reconstrucció del convent de les religioses descalces de Les Corts. Fora de Barcelona ciutat es podria esmentar la benedicció d'un nou temple parroquial a la barriada de Can Roig a Corbera de Llobregat o els inicis de la

⁴⁸² A.D.B., Capsa 46-47, "Episcopologi Joan Josep Laguarda 1909-1913", missatge sense data del Secretari d'Estat de la Santa Seu Rafael Merry de Val a Laguarda felicitant-lo pels nombrosos mítings i celebracions fetes fins el moment. Per tant, el missatge estaria redactat durant el primer semestre del 1910.

⁴⁸³ Per a la Catedral de Palma, Juan José LAHUERTA, "La reforma de la Catedral de Palma i la restauració política de l'Església a Catalunya i Mallorca", *Recerques*, nº 25, 1993, pp. 7-29. La reconstrucció de la parròquia de Santa Anna, Joan ARAN I SURIOL, *Santa Anna de Barcelona. Monestir. Col·legiata. Parròquia*, Barcelona, Ed. Mediterrània, 2002, pp. 259.274.

construcció d'una nova església a Santa Coloma. I la reconstrucció del temple de Sant Fèlix a Sabadell⁴⁸⁴.

De cap manera pretenc analitzar cadascun del centenar i escaig d'edificis religiosos que, d'alguna manera, foren víctimes de la revolució de juliol. Seria llarg i ens allunyaria del tema. Tan sols em detindré en dos casos particulars de transcendència pel seu simbolisme i que, curiosament, a més, estan relacionades amb el Bisbe que ocupa aquestes pàgines. Em refereixo a l'església del Carme i el del Temple del Tibidabo, ambdós a Barcelona.

Pel que fa al primer cas, la nova església del Carme, edificada entre 1911 i 1912, es basteix sobre el solar que ocupava el monestir de les Jerònimes. Assaltat el dimarts 27 de juliol, la seva importància i potser la raó per la qual Laguarda demostrà molt d'interès, provenia per haver estat el blanc de la violència iconoclasta d'aquells dies. Com es recordarà, els cadàvers momificats de les monges foren profanats i exhibits en recerca de proves. Fins i tot, es pretengué traslladar-los on vivia el Marquès de Comilles, a les Rambles. Moltes de les protagonistes d'aquests actes foren dones que cercaven les proves de les tortures que havien patit les monges en vida, tal com pregonava la rumorologia popular. La coneguda imatge d'un malaguanyat Ramon Clemente ballant inconscientment amb un d'aquells cossos inermes n'és un bon exemple. Un gest que li costaria la vida a aquell dissortat jove⁴⁸⁵.

L'interès que el Bisbe Laguarda deposita per aquesta reconstrucció serà tan gran que fins i tot l'escollirà com la seu on reposaran les seves restes un cop mor el 1913. A ell li correspon la decisió de transformar l'antic convent en una nova església. Serà, diu, una ofrena explícita "*a la majestad de Dios ofendida*" que "*no deja sin castigo, (...), los crímenes sociales*". A més, el nou temple es dotarà

⁴⁸⁴ La cripta de Tibidabo, *D.d.B.*, nº 170 (19-VI-1911), ed. tarde; la primera pedra fou beneïda pel Cardenal Casañas el 1902. Pel que fa al mateix acte a la paròquia de Sant Pere de les Puel·les, i de la qual Joan Maragall s'inspiraria per redactar el seu famós article "L'església cremada", *B.O.E.O.B.*, nº 1.485 (15-VI-1911), pàg. 413; sobre San Fèlix de Sabadell, ; la capella de Nostra Senyora de l'Ajuda, *D.d.B.*, nº 28 (28-I-1913), ed. matí; la nova església de Nostra Senyora de Pompeia, *El Correo Catalán*, nº 11.426 (4-I-1910); la de Can Tunis, on s'hi veu la llarga mà del marquès de Comillas i que deu ser la continuadora d'una primera capella ja instal·lada el 1908, *D.d.B.*, nº 14 (14-I-1911), ed. nit; la nova capella, del Santíssim sagrament, a Sant Francesc de Paüla; la reconstrucció del convent de les religioses descalces de Les Corts, *ibid.*, nº 53 (22-II-1913), ed. matí; el nou temple de Corbera, *B.O.E.O.B.*, nº 1.533 (1-IV-1913), la primera pedra d'una nova església a Santa Coloma, *ibid.*, nº 1.511 (15-VI-1912). Sobre la Junta de Foment del Culte, la seva tasca i els seus components, vid. *Asociación para el Fomento del Culto y Acción Social en los barrios obreros de Barcelona*, Barcelona, Tipografía el siglo XX, 1909.

⁴⁸⁵ Pel que fa a l'incendi i assalt del convent de les jerònimes durant la Setmana Tràgica, a J. Connelly Ullman, *La Semana Tràgica...*, *op.cit.*, 409-410 i 455-456.

d'una escola i serà pensat com un centre caritatiu que repartirà menjar. Això sí, amb limitacions, car els agraciats seran escollits pel rector i els alcaldes de barri. La caritat té fronteres com si hi haguessin pobres i pobres⁴⁸⁶. L'església del Carme es converteix en la plasmació real d'aquella definició de clara arrel tridentina que Laguarda atribuïa a la parròquia, de centre social i espiritual o, seguint les seves pròpies paraules, com a "parròquia societat", "parròquia temple". Com ell diu, "*el templo parroquial es el domicilio propio de una familia admirable que se llama Parroquia; y la Parroquia sociedad es un organismo precioso de la gran sociedad Iglesia, y un instrumento dedicadísimo de cultura moral, difusivo de la verdadera y legítima revolución*"⁴⁸⁷.

Evidentment, la reconstrucció del nou temple exigí una gran quantitat de recursos econòmics. Aquests s'obtinran d'almoines, per la caritat o per una llista de donants integrada majoritàriament per l'alta societat barcelonina. A més del mateix prelat, figuren els germans Pla y Deniel o el mateix *Brusi*, un nom del tot inevitable a l'hora d'analitzar aquesta mobilització catòlica que envolta i completa aquell objectiu recristianitzador. La dona juga un paper essencial. És el mateix bisbe qui proposa l'organització d'una exposició caritativa que ajudi a la recollida de fons per a la construcció de l'església. Fruit d'això naixerà una junta integrada exclusivament per dones i totes elles, òbviament, són les esposes o les filles de molts d'aquells vinculats a aquell entramat catòlico-conservador. Els cognoms de l'alta burgesia barcelonina se succeeixen un rere l'altre: Muntadas, Albó, Sentmenat, Güell i fins i tot una Carles-Tolrà. A totes elles de ben segur hauria d'afegir-s'hi el d'Amèlia Vivé de Negre a qui veurem poc després darrere l'impuls per la construcció el Temple del Tibidabo⁴⁸⁸.

⁴⁸⁶ La parròquia del Carme com una ofrena reparadora a Déu, *B.O.E.O.B.* n° 1.533 (1-IV-1913). Unes frases semblants les pronuncia el Bisbe Laguarda mentre duren les obres, *ibid.*, n° 1.506 (28-III-1912). La instal·lació d'una escola a la nova parròquia, *ibid.*, n° 1.533 (1-I-1913); el repartiment de menjar a, *G.d.C.* n° 258 (27-I-1912), sota el patronatge també d'una dona, Anna Raventós de Saurí. No sabem res d'ella, fora que fou presidenta de l'Empar de Santa Llúcia.

⁴⁸⁷ J.J. Laguarda, *Lágrimas y esperanzas...*, *op.cit.*, pp. 12-13.

⁴⁸⁸ Són una Josefina Juliá, presidenta; Isabel Llorach, vicepresidenta; Carmen Sert, secretària; Mercedes de Sentmenat, vicesecretària; Mª Desvalls, tesorera; Carmen Ferrer y Bertrand, vicetresorera. Com a vocals, Dolores de Sentmenat, Mercedes Rull, Mercedes Güell, Dolores Albó, Mercedes de Sicart, Francisca Muntadas, Josefina Arnús, Mª Teresa Carles-Tolrà (de Castellar del Vallès, com veurem dintre de poques pàgines; Pepita Teixidó, Mercedes Juncadella, Anita Simón, Carmen Ribas, Inés Gallard, Conchita de Sicart, Pepita Muntadas, Mª Luisa Güell i finalment Clotilde Ricart. *A.D.d.B.*, n° 86 (26-III-1912), ed. Matí, pàg. 5.103. El paper d'Amèlia Vivé Negre, a Carles SÁIZ I XIKUÉS, "Amèlia Vivé Picasó (1861-1928). Una pionera del catolicisme social en el Canet de Mar d'entre segles", *El Sot de l'Aubó*, n° 68, XVIII, 2019), pp. 26-34, pàg. 31, que esmenta com a font *La Vanguardia* del dia 14 de desembre del 1913, però no figura cap referència a ella (ni a la de deu dies abans quan es comunica la defunció del prelat). Les almoines donades per a la reconstrucció de l'església, als diferents números del butlletí episcopal d'aquell mateix any

El nou temple té un triple simbolisme. El primer ja l'hem vist pàgines enrere quan parlàvem de les vistes pastorals que realitzat el Bisbe Laguarda, i ara torna a reparèixer de nou. El segon ve donat pel paper que el prelat atorga a la dona com a nou i decisiu apòstol recristianitzador. Per acabar, el tercer i últim símbol el personifica la mateixa Església presentada com a la única i vertadera solució miraculosa a tot tipus de problema social o laboral.

Una breu descripció del conjunt iconogràfic de l'església del Carme, obra de Josep Mª Pericas i Morros⁴⁸⁹, pot proporcionar una idea d'aquest triple simbolisme que he comentat. L'entrada principal està emmarcada per dues columnes adossades sobre les quals figuren dos àngels amb un braç obert convidant el fidel a entrar al temple. L'interior monumental disposa d'una gran sèrie de vitralls d'inspiració neogòtica que pretenen impregnar espiritualment el fidel i que sigui conscient de la superioritat de Déu.

El segon gran exemple d'aquesta aposta constructiva és l'edificació del conegut temple del Tibidabo de Barcelona. Les obres començaren a principis del nou segle XX, el 1902 per ser més concrets, gràcies a una decisió personal del Cardenal Casañas. La paternitat recau en Sant Joan Bosco qui el 1882 visità Barcelona. Els orígens del temple es troben en una ermita que es construí quinze anys abans arran de la visita de Sant Joan Bosco a Barcelona. El 1911, coincidint amb el Congrés Eucarístic celebrat a Madrid, el prelat barceloní inaugura triomfalment la cripta del Temple del Tibidabo. Les obres totals no finalitzaran fins seixanta anys després amb la col·locació de la nova escultura en bronze d'un Crist Rei en substitució de l'original destruït durant la Guerra Civil. El primer arquitecte fou Enric Sagnier a qui el succeí el seu fill Josep M^a. Arran de la Setmana Tràgica i de la mà del Bisbe Laguarda, el Temple del Tibidabo adquireix una nova dimensió ara bàsicament expiatòria que com ja se sap és el primer adjectiu que acompanya el nom oficial de la basílica. És ell qui defineix el nou recinte en construcció com una atracció mística de la ciutat amb la doble finalitat de *“recoger, purificar y elevar hasta el incienso del trabajo y de los dolores”* i per

del 1912. La relació de donants per a la reconstrucció de la nova església, a *B.O.E.O.B.*, a partir del nº 1500 (15-II-1912) i fora d'algunes interrupcions fins el nº 1525 de 31 desembre del mateix any

⁴⁸⁹ Josep Mª Pericas i Morros (1881-1966), natural de Vic, era germà de del conegut dirigent carlí Luis Pericas. Era un arquitecte noucentista però amb una tendència eclèctica. És autor de nombroses obres principalment entre la seva ciutat natal i Barcelona. Serà arquitecte dels dos bisbats en períodes diferents. Vid. Aleix CATASÚS, *Josep Maria Pericas i Morros, arquitecte noucentista (Vic, 1881 - Barcelona, 1966)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2016.

una altra banda de “proclamar, en fin, desde aquellas alturas, que es la religión felizmente todavía, algo muy real e interesante en nuestras costumbres públicas y privadas”⁴⁹⁰. A aquest desig responia la construcció d’aquell Crist al cimbori del nou temple amb els braços oberts acollint la ciutat que s’estén als seus peus. Darrere seu, hi ha la plana del Vallès. Així, Crist dona l’esquena al món industrial considerat la causa de tots els mals que assetgen l’Església.

En aquest sentit, el nou temple del Tibidabo segueix la imatge i funció que juga el seu temple germà al turó parisenc de París⁴⁹¹. La societat conservadora barcelonina no trigarà gens a secundar el prelat i es dedicarà activament i financera en la seva edificació. Com és previsible, el Comitè de Defensa Social hi participa de la mà del Comte de Sta. Mª Pomés i del seu conegut secretari, Cayetano Pareja. Per exemple, aquest simultaniegen la secretaria de l’entitat amb la de president de l’Associació del Romiatge al Tibidabo que organitzava unes processons anuals a la muntanya barcelonina⁴⁹². Tot i així, tant l’un com l’altre semblen actuar amb reticències, de ben segur provocades per l’elevat volum econòmic que el projecte devia moure. Darrere d’ells respira la figura d’Amèlia Vivé de Negre, habitual col·laboradora de la *Gaceta de Cataluña* des de les pàgines de la qual, sota el pseudònim de Mª Victòria, ben aviat redimensionaria el vell projecte ideat inicialment per Joan Bosco i del Cardenal Casañas en aquell sentit d’expiació comentat abans, que com ja se sap és un dels adjectius que acompanya el nom oficial del temple⁴⁹³. De les seves mans, i

⁴⁹⁰ Les afirmacions estan estretes de la seva circular significativament titulada “Por Cristo Rey”, a *B.O.E.O.B.*, nº 1.483 (16-VI-1911), pp. 319-325.

⁴⁹¹ El mateix Cardenal Casañas a l’hora de començar es obres de la cripta comparà el nou edifici amb el temple francès. Aquest fou aprovat per l’Assemblea Nacional francesa el 1871, dominada aleshores per diputats monàrquics. Després, la III República ratifica l’acord com a expiació pels pecats comesos que havien dut a la derrota durant la recent guerra franco-prussiana i pels fets de la Comuna. Vid. Raymond JONAS, *France and the Cult of Sacre Heart. An Epic Tale for Modern Times*, Berkeley/ Los Angeles/ London, University of California Press, 2000 (Col. Studies on the history of society and culture, 39).

⁴⁹² No he pogut trobar la data de constitució d’aquesta Associació ni tampoc cap òrgan d’expressió que l’acompanyés. Tampoc es pot afirmar des de quan C. Pareja podia ser-ne el seu president. Així i tot, els orígens d’aquella entitat es podrien remuntar al 1882 quan arran del viatge de Joan Bosco a la capital catalana es llança la idea de santificar el cim barceloní de la Serralada de Collserola. Podem donar els noms dels components de la Junta de l’Associació per al 1911 on figuren, a més del secretari del C.D.S i del Comte de Sta. Mª Pomés, Juan Quintana Llovera, vicepresident; Antonio Mª de Orovio y Morell, secretari; Esteban Massegur, vicesecretari; Isidro Arús (de la famosa nissaga bancària dels Arús), significativament com a tresorer; José Dals, vicetresorer; i Ramon Albó, Juan Alborch, Juan Marcé i Juan Puigjané y Tous, vocals. *A.D.d.B.*, nº 43 (12-II-1911).

⁴⁹³ Amèlia Vivé Picasó (1861-1928), nascuda a Barcelona on també morirà. El 1920 es casà amb l’india resident a Cuba, Higiní Negre. Dona d’elevada cultura (parlava francès i italià) i d’intensa religiositat, havia estudiat música i es dedicà a la poesia. Col·laborava a la *Revista Popular* i a la *Gaceta de Cataluña*. A partir del 1910, impregnada pels fets de la Setmana Tràgica, serà una de les impulsores per a la construcció del Temple del Tibidabo. Vid. Carles Sáiz i Xiquès, “Amèlia Vivé Picasso...”, *op.cit.* Entre ella i C. Pareja existia una sòlida amistat (era ell o bé el seu marit membres del Comitè, per tant?): informació donada per Miquel

amb el beneplàcit del bisbe Laguarda, neix una extensa i intensa maquinària recaptatòria amb iniciatives diverses, des del cinema, la compra de flors o les cigarretes fins a la constitució d'una entitat femenina exclusivament dedicada a tal finalitat, sense oblidar la més clàssica de totes com és la de donacions privades. El temple del Tibidabo es convertirà d'ara en endavant en una empresa col·lectiva, catalana primer i immediatament després, espanyola⁴⁹⁴. És el Congrés Eucarístic Internacional celebrat a Madrid el 1911 qui batejarà aquell temple amb l'adjectiu de *nacional*, amb la participació activa del rei. La idea no és seva originalment sinó que ha estat directament manllevada des de la mateixa capital catalana. Era Amèlia Vivé qui en un dels seus articles escrivia en to de retret que la Setmana Tràgica havia estat “*una horrible catástrofe nacional*” i conclouïa recordant que “*la tierra catalana [es] también suelo español*”. Per la seva banda, el conegut publicista i escriptor catòlic Modest Hernández-Villaescusa afirma que la figura de Crist Rei amb els braços oberts que es preveu erigir sobre el cimbori central del temple representa la unió mística d'Espanya amb Hispanoamèrica i les illes Filipines⁴⁹⁵. D'aquesta manera, Hernández-Villaescusa es fa ressò d'un concepte preuat per al nacionalisme espanyol com és el de la Hispanitat que posteriorment teoritzarà definitivament l'escriptor i periodista

Pareja (abril 1997). A principis de la dècada dels vint, Amèlia Vivé continuava col·laborant amb la *Gaceta* i donant voltes a la seva obsessió pel Temple del Tibidabo: cartes de 22 gener 1921 i 5 setembre 1928 i. Fons Pareja..

⁴⁹⁴ Proposta d'Amèlia Vivé sota el pseudònim de Mª Victòria (sembla que suggerit pel Bisbe Laguarda: Carles Sáiz, *ibid.*, pàg. 31), a *G.d.C.* n° 24 (25-VIII-1909), reproduït íntegrament poc després a [Mª Victòria], *A las Damas Amantes del Sacratísimo Corazón de Jesús*, Sarrià/ Barcelona, Escuela Tipogràfica Salesiana, [1910]. Les diverses iniciatives financeres a carta a C. Pareja de 31 maig 1910, Fons Pareja. El suport que rep del Bisbe Laguarda i l'entitat que ella crea per a la recollida de fons econòmics, anomenada “Abelles Místiques”, a *Reinas, Abejas y Enjambres. María Victoria y su obra*, [Barcelona], [Templo Nacional Expiatorio del Sagrado Corazón de Jesús], [1952], on descriu l'organització jeràrquica d'aquella entitat. Agraeixo al sacerdot Miquel Pareja la consulta d'aquest llibret, al Fons Pareja. Les reticències del Comitè envers la proposta de la publicista es dedueix d'una carta adreçada al secretari del Comitè en una data més tardana com és la del 1914. En aquesta missiva, la seva autora torna a insistir en el significat de la construcció del Temple del Tibidabo considerant-lo encara més important que el mateix exèrcit i adreçant-se directament al Comitè en sí conclou amb un irònic “*¡Vamos a ver cómo se lucen Vdes.!*”. Carta de 19 setembre 1914, Fons Pareja. Pel que fa a la història i l'anàlisi artística del temple del Tibidabo, vid. l'apartat que hi dedica Xavier BARRAL I ALTER en el seu volum V de *Art de Catalunya. Ars Cataloniae*, Barcelona, Edicions de l'Isard, titulat “Arquitectura religiosa, moderna i contemporània”, pp. 202-207. Exemples de la patrimonialització que el nacionalcatolicisme franquista efectua d'aquell temple poden ser els llibrets anònims *Templo Nacional Expiatorio al Corazón de Jesús en la cumbre del Tibidabo. Su historia. Prodigio de amor, s/ll., s/d*, [Barcelona], [1943]; i *Alta Empresa de Amor*, Barcelona, Imprenta Rubí, 1944. Marià Serra, catòlic i metge de Canet de Mar, recull en el seu dietari que Amèlia Vivé, resident a Canet durant alguns anys i on hi estiuava a partir del 1910, es dedicà a la recerca de donacions, *Dietari de Canet de Mar*, en format Word, pàg. 363.

⁴⁹⁵ L'adjectiu de “nacional” al Temple del Tibidabo, a *Templo Nacional...*, *op.cit.* pp. 73-77. Les afirmacions d'Amèlia Vivé a *G.d.C.* n° 25 (1-IX-1909); l'article de Modesto Hernández-Villaescusa, “El Templo Nacional del Tibidabo”, a *El Venerable Bosco y el Tibidabo. Órgano Mensual del templo del sagrado Corazón de Jesús en el Tibidabo*, n° 11, novembre 1909.

Ramiro de Maeztu⁴⁹⁶. En una conferència als locals del Comitè de Defensa Social, un tal sacerdot amb el nom de Pare Fiero, no es queda sol i afirma que el Temple que s'alça dominant sobre la capital catalana és un símbol de l'Espanya "catòlica ante todo" que "quiere conservar su cetro, quiere conservar su gloria de ser la nación católica por excelencia, es decir, la nación de Cristo por antonomasia. Ella sabe que Jesús ha prometido reinar en ella de un modo especial, y quiere su reinado"⁴⁹⁷.

A la concepció de la Catalunya cristiana d'arrel torrasibagesiana es contraposa ara la d'una Catalunya que és cristiana en tant que és espanyola. Si el símbol de la primera podria haver estat Montserrat, el de la segona serà el Temple de Tibidabo. L'afegitó de l'adjectiu Nacional al primer substantiu explica per si sol la voluntat d'inserir el Principat dins una nació espanyola. Fins i tot encara ara a l'absis central de la cripta, i sota la imatge d'un àngel que alça una creu i sobre la qual figura la imatge del temple provinent del cel, s'hi pot percebre amb tota claredat l'escut espanyol. Amb tot el simbolisme que s'ha descrit fins ara, el Temple del Tibidabo s'avança en deu anys a un altre símbol, en aquest cas estatal. El 1918, Alfons XIII consagra Espanya al Sagrat Cor tot impulsant la construcció d'un monument, el conegut Cerro de los Ángeles a la vora de la capital espanyola⁴⁹⁸.

D'aquesta manera, Barcelona s'erigia en la insígnia de la Catalunya espanyola que s'alça per tal de recristianitzar Espanya. Dit d'una manera més simple: la religió oficial ha triomfat sobre Catalunya i a partir d'ella, sobre la resta de l'Estat espanyol. En aquest sentit, el Temple del Tibidabo adquireix la mateixa funció que realitzen els seus semblants com són la Basílica del Pilar de Saragossa o el de Covadonga a Astúries⁴⁹⁹. Catolicisme i nacionalisme espanyol

⁴⁹⁶ Pel que fa a la Hispanitat, Eduardo GONZÁLEZ CALLEJA, / Fredes LIMÓN NEVADO, *La hispanidad como instrumento de combate. Raza e imperio en la prensa franquista durante la guerra civil española*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas/ Centro de Estudios Históricos, 1988 (Col. Monografías del Centro de Estudios Históricos, 5). Sobre Ramiro De Maeztu, Pedro Carlos GONZÁLEZ CUEVAS, *Maeztu: biografía de un nacionalista español*. Madrid, Marcial Pons Historia, 2003.

⁴⁹⁷ *G.d.C.*, nº 259 (31-I-1912).

⁴⁹⁸ Joseba Louzao Villar, "El Sagrado Corazón de Jesús como instrumento de nacionalización (c. 1898-1939). Breves notas para un estudio pendiente", a Mariano ESTEBAN DE LA VEGA, María Dolores DE LA CALLE VELASCO (Coords.), *Procesos de nacionalización en la España contemporánea*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2010, pp. 183-188. Durant els primers dies de la Guerra Civil l'escultura de Crist serà objecte d'un afusellament simbòlic i algun temps després, dinamitada. No cal dir que es reconstruirà durant el franquisme.

⁴⁹⁹ Per a Saragossa, Francisco Javier Solans, *La Virgen del Pilar dice...*, *op.cit.*, Covadonga, a Carolyn P. Boyd, «Paisajes míticos...», *op.cit.*.

es confonen en un tot inextricable. Barcelona n'ha estat el seu bressol de naixement i de lactància infantil. Però on madura potser ja seria fora de la capital catalana.

Abans que res, fora bo de traslladar a un mapa tot aquell reguitzell de mítings, aplecs, comunions i d'altres manifestacions descrites fins ara fins ara tal com es pot veure en la següent pàgina que reproduueix la divisió diocesana vigent en aquell moment al Principat⁵⁰⁰;

MAPA 1li

NOMBRE D'ACTES CELEBRATS A LES DIÒCESIS CATALANES

FONT: *Diario de Barcelona i Gaceta de Cataluña*, 1910
Les dades de Girona, Josep Marquès, "La Diòcesi de Girona de 1906 a 1925", pp. 402-406.

⁵⁰⁰ Segons la divisió establerta pel Concordat del 1851. Cal puntualitzar tres aspectes pel que fa als límits apostòlics de cada prelatura que, alhora, ajuden a relativitzar les dades que s'apunten. Un, recordar que Solsona té en aquest moment la condició d'administració apostòlica depenent del Bisbat de Vic. L'altre, remarcar com també es pot veure a primer cop d'ull que dos bisbats, el de Lleida-Montsó i el de Tortosa, depassen en escreix els límits territorials de la Catalunya administrativa acollint en el seu si les comarques de la Franja i del nord del País Valencià. El tercer i últim punt a tenir en compte és, si no es respecten els límits provincials, molt menys passa entre els comarcals. L'Alt Maresme, per exemple, correspon al Bisbat de Girona; part de la comarca de l'Anoia al de Vic; el Baix Penedès pertanyia a Barcelona, i així en una multitud de casos.

Clarament, es pot constatar com la major part d'actes se celebren preferentment a la Catalunya urbana i industrial, àrees d'una elevada conflictivitat social i laboral com també d'una intensa xarxa sindical, majoritàriament vinculada a la naixent CNT. És el cas de les diòcesi de Barcelona, Girona i Vic on es registra un major nombre d'actes i com se sap són comarques d'una elevada concentració fabril. En canvi, els altres bisbats catalans semblen relegats en aquesta carrera desenfrenada de manifestacions catòliques. Es podria suggerir que aquesta diferència geogràfica actuaria com una mena de radiografia que revelaria aquelles comarques on els catòlics disposen d'un teixit associatiu més dens. Tanmateix, aquest plantejament es trenca a la diòcesi de Tortosa, en la qual només se celebra un sol acte i a la capital. I això quan és la demarcació que, al costat de la de Girona, presenta una extensa xarxa associativa catòlico-social. En canvi, Girona, una demarcació amb una trama prou rellevant de sindicats catòlics prou activa (bàsicament Banyoles, Olot i la mateix capital) és una diòcesi amb un nombre d'actes semblant a la de Barcelona (més de deu en totes dues). Un cas molt semblant és el de la Seu d'Urgell, també a la cua en aquelles manifestacions però que disposa de centres assistencials catòlics a la mateixa capital (en aquest cas impulsats pel mateix Bisbe de Barcelona en persona quan ocupava la càtedra urgellenca).

2.7 Exercicis espirituals.-

L'afany recristianitzador que s'ha proposat el Bisbe Laguarda no acaba amb aquest reguitzell d'actes vistos fins ara. Inclou altres elements que poden semblar intranscendents però que tenen la seva importància per al món eclesiàstic. M'estic referint als exercicis espirituals tan habituals en la litúrgia catòlica, potser pel misticisme que els envolta, i totalment oblidats per la historiografia. Així i tot, també en aquest element el bisbe valencià no és cap innovador sinó un simple continuador d'altres iniciatives. A principis del 1909, Ricard Cortés actuant com a bisbe auxiliar de Barcelona tot esperant l'arribada del nou titular, presentava aquells com un instrument de regeneració social de l'obrer ja que, afirma, *"la experiència ha demostrado la esterilidad de aquellas obras sociales"*⁵⁰¹. Alhora, el Bisbe auxiliar tan sols recollia una iniciativa ideada pel Cardenal Casañas però que òbviament no pogué veure realitzada. Si per a

⁵⁰¹ B.O.E.O.B., nº 1.426, (25 Febrer 1909), pp. 21-23.

Torras i Bages aquests tipus d'actes servien per al perfeccionament del sacerdot, en canvi, per a l'ocupant de la càtedra barcelonina tenen una finalitat clarament social⁵⁰². Per al nou prelat, aquests tipus d'exercicis eren l'obra imprescindible de tota parròquia i de tot bon catòlic. Dit d'una altra manera, en la seva mentalitat era el procediment ideal per tal d'assentar les bases de l'acció catòlica que pretenia dur endavant. En aquesta tasca no estava sol. El Centre Moral Instructiu de Gràcia, de la mà de C. Pareja, promocionava la seva pròpia tanda d'exercicis en un parròquia barcelonina⁵⁰³.

És fa difícil creure que aquesta fos l'única entitat organitzadora. Probablement, n'hi havia unes d'altres darrere però ara com ara no es pot precisar amb seguretat. El que és del tot innegable és que amb ell també s'amplia el nombre de sessions anuals i per tant creix el nombre d'assistents tal com es pot observar en el següent requadre:

QUADRE VII
NOMBRE D'ASSISTENTS ALS EXERCICIS ESPIRITUALS

Anys	Assistents	Tandes	Variació percentual
1906	55	3	100
1907	44	2	-0'2%
1908	368	18	+7'36%
1909	402	19	+0'09%
1910	620	20	+0'54%
1911	604	20	-0'025%
1912	596	20	-0'01%
1913	521	?	-0'12%

FONT: Elaboració pròpia a partir de *Los Santos ejercicios para Obreros. Memoria de la Obra desde su fundación en 1908 hasta fines de diciembre de 1913. Publicada por la Junta Organizadora, Barcelona, Tipografía Católica, 1914*

⁵⁰² Fortià Solà i Moreta, *Biografía de...*, op.cit., pp. 54-56.

⁵⁰³ *B.O.E.O.B.*, n° 1449 (15-II-1910), pp. 119-120. El Centre Moral de Gràcia també com a practicant, a *D.d.B.*, n° 55 (24-II-1913), ed. matí, pp. 2.694-2.6954

Si donem per vàlides aquestes dades, es distingeixen clarament dues grans fases del tot diferenciades. La primera etapa és de creixement entre els anys 1908-1910 moment en el qual comença el segon període que comprendria els anys 1911-1913 amb un gradual disminució. Durant aquests sis anys es destaquen els pics del 1908 i del 1910. En el primer les dades d'assistents es multipliquen per vuit, en gran mesura també perquè les convocatòries han experimentat també un fort creixement multiplicant-se per nou. En total, l'augment ha estat de gairebé de mi quatre-centes persones. En el segon, el 1910, l'ampliació no és tan elevada però igual de destacable, entorn de més de dos-cents participants. Si aquestes dades les traduïm en percentatges, el creixement sumat durant el primer trienni seria pràcticament del vuit per cent. És a dir, en tres anys el nombre d'inscrits en els exercicis ha augmentat el mateix que en un sol any. Pel que fa a la segona fase, el descens és força lent sobretot en els dos primers anys (1911 i 1912) acusant-se l'any següent en què el nombre de participants baixa gairebé en un centenar de persones. Entre un any i l'altre, el descens percentual ha estat d'un 0'38%. Així i tot, s'està molt lluny de les dades originals del 1906. La davallada experimentada el 1913, data en al qual es tanca aquest cicle d'exercicis espirituals, indicaria la fi de la col·laboració entre ambdós prelats i el seu previsible pel també valencià Enrique Reig Casanova com a successor en la càtedra episcopal barcelonina.

Tanmateix, aquestes xifres d'assistents han de ser preses amb moltes precaucions. L'espectacular creixement que es registra amb tan sols un any de diferència entre 1907 i 1908 no deixa de ser prou estrany. Curiosament, la Memòria dona dues dades diferents per a aquests dos anys amb un centenar de diferència entre una i l'altra, de ben segur perquè tanca en moments diferents però sense especificar quan ni per què. Així, en un primer moment parla de 269 assistents en 13 sessions per poc després, cap a finals de l'any dona la xifra de 368 persones per a 18 tandes. Tot plegat es podria atribuir a una major precisió detallista o a una major organització ja que és de suposar que la participació en aquests actes devia tenir ben poc de voluntària. Un aspecte que cal tenir en compte del qual en parlaré més endavant. Fora d'això, les dades contribueixen a analitzar amb un cert detall tant la procedència geogràfica dels inscrits a aquells exercicis com també la seva categoria laboral.

Pel que fa al primer aspecte, a més del nucli originari localitzat al casal de Sarrià, ara passen a organitzar-se a Manresa –capital jesuítica de Catalunya per l'estada del fundador de l'ordre, Ignasi de Loiola-, Manlleu, Vic i, segons els seus organitzadors, a unes 28 localitats més però de les quals només esmenten tan sols vuit: Terrassa, Vilafranca, Vilanova, Sta. Eugènia de Berga, St. Hipòlit de Voltregà, Seva, Torelló i L'Esquirol. Com es pot veure, les tres primeres (Manresa, Manlleu i la capital de l'Osona) pertanyents al Bisbat de Vic, i el segon grup, les de Vallès Occidental, Garraf i Alt Penedès, a la diòcesi barcelonina. Aquestes dades coincideixen a grans trets amb les comarques que aporten llurs participants. Gràficament ho representem de la següent manera. Cal advertir abans que res que són dades del 1909 ja que la Memòria no n'aporta de cap altre any, tot i així són ben orientatives. Comprèn 402 individus de gairebé els tres mil que hi participaren entre 1906 i 1913.

QUADRE VIII

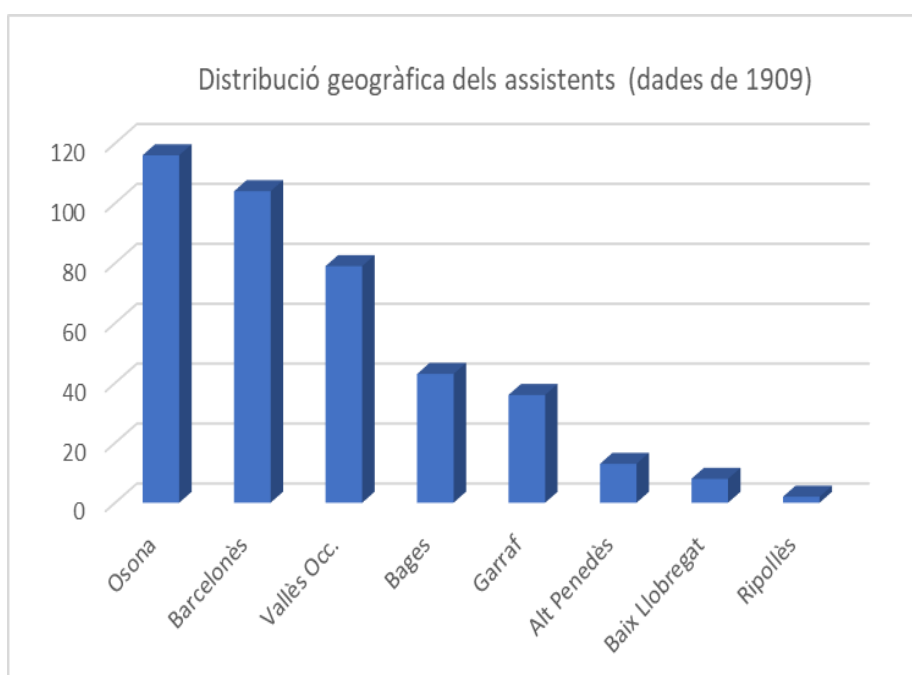
PARTICIPANTS ALS EXERCICIS ESPIRITUALS PER COMARQUES

Comarca	Participants	Percentatge
Osona	116	28'85
Barcelonès	104	25'87
Vallès Occ.	79	19'65
Bages	43	10'69
Garraf	36	8'95
Alt Penedès	13	3'23
Baix Llobregat	8	1'99
Ripollès	2	0'49
Urgell	1	0'24
TOTAL	402	100

FONT: Elaboració pròpia a partir de *Los Santos ejercicios para Obreros*

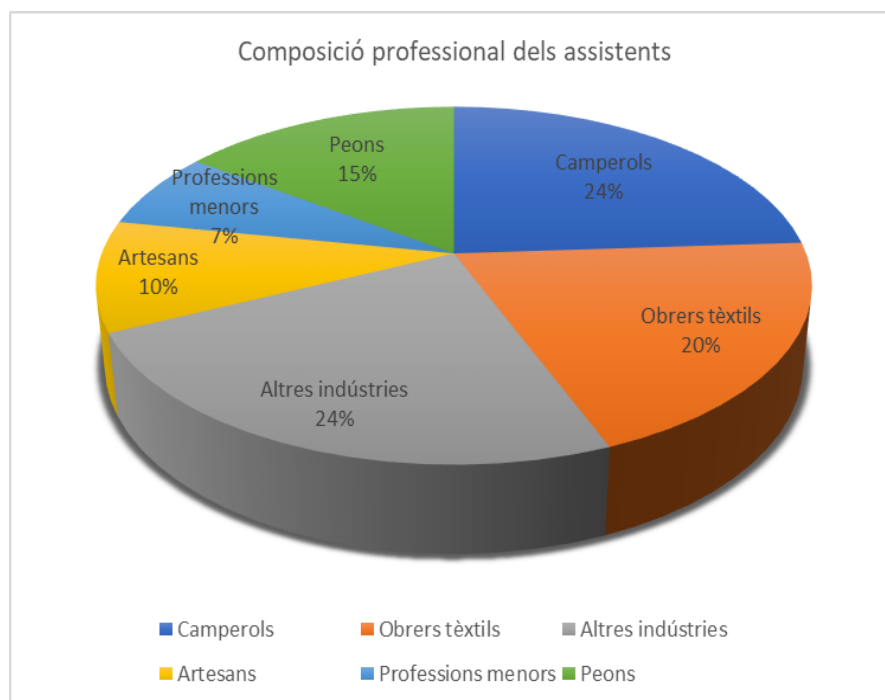
Potser es reflecteix millor si ho traduïm a una gràfica de barres on es pot percebre clarament el fort pes d'aquelles cinc comarques que apuntàvem abans. Només elles aporten aquestes 391 persones. Si a elles hi afegim les vuit del Baix Llobregat, resulta que les diòcesis de Vic i de Barcelona aporten la pràctica totalitat dels assistents, un 99'25 %. En canvi, els bisbats de Lleida i Girona són pràcticament insignificants i, en el cas dels altres (Tortosa, Tarragona i Solsona) és del tot nul. Probablement, la millor manera de representar-ho és la següent:

GRÀFICA IX

Poc abans he afirmat que amb molta seguretat que la participació de molts dels participants en aquests exercicis espirituals devia tenir molt poc de voluntari. Una ullada a la categoria professional d'aquells 402 individus que tenim localitzats pot ajudar. La distribució laboral dels participants és ben variada, ja que figuren des de camperols i treballadors industrials fins a barbers, guàrdies de consums, picapedrers, fideuers, rellotgers, escultors, i molts d'altres en xifres diverses que van des de la seixantena en el millor dels casos, i excepcionalment, fins a majoritàriament tan sols una sola persona. He agrupat la llarga relació de professions en sis grans grups com es reflexa en la següent gràfica:

GRÀFICA X

Abans d'acabar, cal especificar que he considerat com a camperols el prop del centenar de persones que figuren simplement com a llauradors i bracers. Ignorem si es tracta de propietaris o no, de grans o petits... Després, sota l'epígraf d'obers tèxtils he inclòs tots aquells que treballaven en aquest sector productiu. Seguidament hi vindria un ampli tercer grup que inclouria un llarg reguitzell de professions difícils de classificar i que he preferit agrupar sota l'ambigu epígraf de "altres indústries". Aniria des dels que treballarien en la construcció, la mineria i el transport, picapedrers, carboners, metal·lúrgics, fusters, pintors, maquinistes, ebenistes, fogners, litògrafs, estampadors, impressors, paletes... En quart lloc trobem els artesans en el qual he situat forners, sastres, cistellers, manyans, esparters, terrissaires, rellotgers... En cinquè lloc tindriem el que anomeno "professions menors". Sota aquest terme tan genèric entenc tots aquelles que tindrien una difícil cabuda en qualsevol dels altres sectors anomenats. Serien fideuers, guàrdies de consum, de seguretat i de magatzem, peixaters, bastoners, taverners, barbers, escultors, botiguers, carters o mossos de corda. Finalment, per acabar, es destacaria un elevat grup d'obers de difícil catalogació i que oscil.la entorn de la seixantena d'individus. Els organitzadors parlen d'un heterogeni i confús grup de "peons" que per sí sol

molt poca cosa vol dir. A més, els mateixos redactors de la Memòria en cap moment el concreten o l'expliquen.

De tot el que hem vist es poden obtenir dues grans conclusions. La primera és que la col·laboració entre els dos Bisbats, el de Barcelona i el de Vic, era ben estreta per raons apostòliques. Tots dos prelats compartien uns mateixos objectius de caire recristianitzador. En grans trets, els llenguatges que els dos prelats utilitzen en les cartes pastorals emeses a partir del 1910 és forà semblant. Pensem, sinó en l'escripta per l'ocupant de la diòcesi vigatana el 1911, Déu i el Cèsar on tot reivindicant la llibertat religiosa el que fa és ressituar el paper que ha de jugar l'Església com a rectora de la societat.

La segona conclusió ajudaria a constatar de bell nou l'existència d'aquelles solidaritats locals no escrites com són les de Terrassa, Manresa, Vic i Vilanova. Recordem per uns moments que són les contrades que proporcionen el major volum de participants en aquests exercicis espirituals que analitzem. El que ahora referma el poc voluntariat dels inscrits. El fet que les comarques del Bages o d'Osona es caracteritzin per la forta presència de colònies industrials o els noms propis en un cas o en un altre poden ajudar. En el primer cas és l'entramat d'escoles, economats, xarxes de socors mutus, sucursals de la Caixa d'Estalvis i Pensions o congregacions religioses caritatives que hi havia en aquelles colònies. En el segon cas, destaquen personalitats com Ramon Vila d'Abadal que figura en la Junta vigatana organitzadora d'aquells exercicis. I un home ben vinculat a la comarca, en l'aspecte polític electoral que no pas de naixença, el conservador dinàstic i comerciant barceloní Fernando Mª Huelín, antic diputat per al districte, se'l pot veure en la Junta de congregants de l'obra, màxim òrgan directiu i organitzador d'aquella sèrie d'actes. L'acompanyen uns altres personatges prou coneguts a hores d'ara per les seves estretes vinculacions al palau episcopal com poden ser Josep Parellada o Joan de D. Trias entre d'altres. Això també posa sobre la tapeta que catòlico-conservadors i regionalistes comparteixen massa coses en comú com per suposar que són blocs excessivament antagònics l'un de l'altre. Aquest també devia ser el cas de Castellar del Vallès, en aquell moment anomenada Sr. Esteve de Castellar (en la Memòria figura erròniament com a Sant Andreu), sota l'ègida caciquil de la família Carles-Tolrà. Tot i que només proporciona un practicant, seria un bon

exemple del que diem. En aquest poble vallesà hi hauria un Patronat que agafaria com a nom el de la família caciquil, Tolrà. Aquesta entitat formaria a més algunes escoles⁵⁰⁴. Així i tot, aquest esquema sembla desvirtuar-se si ens fixem en el cas de Sabadell o de les colònies industrials del Baix Llobregat, com la de la família Güell a Santa Coloma de Cervelló que, curiosament, no n'aporta ni un, d'assistent. Potser l'elevada conflictivitat laboral i social que es registra a la capital vallesana (la ja coneguda vaga de la Seydoux n'és un bon exemple) o la presència d'un fort republicanisme que aconsegueix l'acta de diputat des del 1893, fora dels anys 1894-1903 i 1914-1916, podrien ser elements explicatius⁵⁰⁵. Per la seva banda l'absència de la colònia Güell alhora es podria deure a càlculs de l'empresari o d'altres fets locals que no podem precisar. Així i tot, no crec que aquests casos locals invalidin l'existència d'un engranatge entre religió i política que funciona e els primers casos. El fet que elles siguin circumscripcions que proporcionen uns diputats estables (Soler i Marc a Manresa dins el 1910; Alfons Sala per Terrassa...) són un bon indicatiu del que diem.

Unes solidaritats que, probablement, servirien de base per a la ja comentada proposta de Solidaritat del Comitè de Defensa Social. Una de les bases essencials d'aquestes solidaritats, i en gran mesura del cacicatge que hi ha al seu darrere, seria un paternalisme social que s'exerciria en associació amb l'Església per tal de cercar el control social i ideològic tradicionalment exercit sobre la població. Era una manera de cercar la submissió, l'obediència i l'harmonia social via l'adoctrinament religiós. D'aquí també l'annualitat d'aquelles reunions i que anessin acompanyades de lectures piadoses i, d'alguna xerradeta "acomodada a su condició", perquè ja se sap que aquests obrers son ben justets⁵⁰⁶.

⁵⁰⁴ La família Carles-Tolrà agafa el nom del seu fundador, Josep Tolrà i Abella, (¿-1894) i seguit per la neboda Emília Carles i Tolrà (1848-1914), marquesa de Castellar el 1896. Ella era la propietària de la majoria de molins i fàbriques existents a Castellar de Vallès. Ella fou qui constituí i costejà el 1894 el Patronat escolar del seu mateix nom, encarregant l'ensenyament a la Comunitat de Germanes Dominiques, instal·lades al poble des del 1862. Tan sols dos anys després, el 1896, la mateixa marquesa impulsà la construcció seva vídua i d'una escola dirigida pels escolapis i integrada al Patronat. Castellar del Vallès, Ajuntament de Castellar, 1995. Sobre el Patronat Escolar Tolrà, vid. Silvia SÁIZ, "Centenari de la construcció de les Escoles del Patronat Tolrà", *Plaça Vella, Publicació de l'Arxiu d'Història de Castellar*, nº 39, abril 1995, pp. 7-28. Malauradament, l'article és molt superficial i sense gaires pretensions científiques. Per exemple, esmenta que les escoles del Patronat eren per a nens i nenes, però no esmenta ni el nombre d'alumnes inscrits ni si eren gratuïtes o no...

⁵⁰⁵ Rafael LUQUE I FERNÁNDEZ, "La Junta de Reformes Socials de Sabadell, 1900-1923 (III)", *Arrahona. Revista d'Història*, nº 24, primavera de 2001. pp. 37-64. També, en menor mesura, Andreu Castells, *Informe de l'oposició...*, op.cit., vol. III, pp.

⁵⁰⁶ *Congragación de la Purificación...*, op.cit.

2.8 Les festes constantinianes.-

Per acabar, a més de tota aquesta varietat diversa i múltiple d'actes públics organitzats o amb la presència del Bisbat, hom podria afegir les festes constantinianes. Ara s'aprofita la celebració del XVI^è centenari de l'Edicte de Milà de Constantí en un llunyà 313 d.C. moment en el qual aquest emperador decretà l'oficialitat del cristianisme en un decadent Imperi Romà. La iniciativa surt del Vaticà de mans del mateix Papa Pius X que consagra l'any de celebració que va del 1912 al 1913 com a any jubilar. Se celebraran actes tant aquí Catalunya com a la resta de l'Estat espanyol. En el cas de Barcelona, la data escollida també és ben oportuna, del dos al tres de maig del 1913, el que coincideix amb la festivitat de la Santa Creu, una de les dates cabdals de la litúrgia catòlica. El context polític també és ben significatiu. S'havia superat el moment més crític com havia estat la discussió de la famosa *"ley del candado"* del govern Canalejas. Ara, cap a mitjans del 1913, el que es discutia a Madrid era la proposta del govern Romanones d'abolir l'obligatorietat de l'ensenyament del catecisme a les escoles de primera instrucció. És això el que recorden obertament totes aquelles entitats catòliques que, convocades pel Bisbe Laguarda, desfilen pels carrers de Barcelona tot anunciant el regnat de Crist sobre la terra. El canonge de la Catedral de la capital catalana i director diocesà de la Junta d'Acció Catòlica, Francesc de P. Mas, enaltirà aquella Creu de Lepant com el símbol victoriós de la recristianització definitiva de la capital de la seva diòcesi. Tant que no fa escarafalls a l'hora d'utilitzar un llenguatge del tot bel·licós, per una altra banda ben propi d'una imatge llegendària associada al món marcial. *"Hemos levantado nuestra bandera"*, afirma tot categòric per afegir tot seguit: *"La Cruz es el símbolo de la Doctrina de Cristo y del Evangelio. Reconozcámoslo y proclamémoslo, (...). Luchemos en defensa de la doctrina que esta Cruz representa y la Cruz reinará en Barcelona, será glorificada en Barcelona, y Barcelona se salvará"*. En aquest mateix acte, el Bisbe Laguarda, proclamarà obertament la Catedral de Barcelona com el pulmó catòlic de la ciutat. Entre les personalitats de les diferents entitats que marxen pels carrers de la capital catalana trobem individus, entre seglars i eclesiàstics, com Ramon Albó, José

Parellada, Luis de Dalmases, Cosme Parpal o Enrique Pla y Deniel, entre tants d'altres⁵⁰⁷. Serà l'últim gran acte públic en el qual assumirà la paraula el prelat valencià. Amb motiu del XXVe aniversari de la proclamació de la Mercè com a patrona de Barcelona, amb la qual es clouen les festes constantinianes, el prelat valencià ja no dirà res. Pocs mesos després morirà. Si agafem com a dates simbòliques les que van des de les festes pel trasllat de les restes santificades de Sant Josep Oriol el 1909 fins les celebracions constantinianes el 1913, entre l'una i l'altra el prelat valencià ha ajudat a fer present la presència de l'Església en els carrers de la capital catalana. Hi han ajudat altres aspectes com ja sabem molt bé: mítings, aplecs, construcció i reconstrucció d'esglésies, celebracions d'exercicis espirituals i visites pastorals com un instrument per impulsar la parròquia. Un últim element que s'interrelaciona amb el que tot seguit es tractarà tot seguit.

3. PARRÒQUIA I ESCOLA

La tradició evangèlica canònica afirma que Jesús va escollir Simó com un dels seus principals deixebles i li canvià el nom pel de Pere convertint-lo d'aquesta manera en la primera pedra de l'Església. Sense ser Jesús, i no sabem si pretenent-se comparar a Ell o no, el Bisbe Laguarda aspirarà a fer el mateix amb la parròquia. D'aquí les múltiples definicions que li dona: és un “taller moral” *“donde se predica, advierte y aconseja; donde se distribuye abundantemente ese alimento divino que se llama gracia”*; és un “nucli de vida” sobrenatural perquè difon el missatge diví; en un altre moment la caracteritza com a lloc de trobada, d'obriers i de patrons, una llar de tot tipus d'associacions “socials”, siguin religioses, benèfiques, caritatives, tímides experiències parasindicals o

⁵⁰⁷ El reguitzell d'entitats que segueixen la processó de la Creu de Lepant com les declaracions de Laguarda, a *B.O.E.O.B.*, nº 1.536 (15-V-1913), pp. 286-300. En menor mesura i de manera més oportunística a *D.d.B.*, nº 125, 5 de maig, ed. matí, en el seu editorial “Barcelona” on també es pot trobar la definició política que atribueix a aquell acte. Els individus que acompanyen el Bisbe en la seva processó pels carrers de la capital catalana figuren Alvaro Mª Camin, Juan Burgada o José Milá y Camps: *D.d.B.*, nº 45 (14-II-1913), ed. matí, pp. 2.187-2.188. Aquesta manifestació ressenyada fins ara culminarà amb una peregrinació a Roma que serà rebuda pel mateix Sant Pare (*ibid.*, nº 126 (6-V-1913), ed. nit), pàg. 6.354. Pel que fa a les festes constantinianes, Valentí SERRA DE MANRESA, “L'església de Catalunya i les festes constantinianes de 1913. la commemoració eclesial de l'edicte de Milà (313)”, *Revista Catalana de Teologia*, nº 38 (1), 2013, pp. 231-246 (*on line*, a https://www.raco.cat/index.php/Revista_Teologia/article/view/266999), [Consulta: 1-12-2020]).

escoles⁵⁰⁸. En fi, la parròquia és entesa com la primera pedra per reconstruir la societat cristiana ideal. En aquest projecte, l'ensenyament juga un paper transcendental. D'aquí que ambdós conceptes formin un binomi i com a tal el tractaré en aquest en aquest apartat.

El mateix prelat, amb l'ajut d'aquella heterogènia "societat conservadora", convocarà i organitzarà cap a finals de novembre del 1910 la cinquena Setmana Social. Aquesta ha nascut amb la voluntat del prelat d'establir pràcticament de manera definitiva, les principals línies d'actuació que l'Església barcelonina ha de seguir en el seu projecte recristinanzador. El Bisbe Laguarda, a l'hora de presentar-la, la compara a un conjunt de llavors que tard o d'hora donarà el seu fruit. Al llarg dels dies que dura, s'exposaran públicament les que han de ser d'ara en endavant els principals puntals de l'acció catòlica tal com les imagina el prelat Laguarda: la parròquia i el paper del sacerdot; l'ensenyament i l'associacionisme obrer cristià, siguin patronats, cercles o les Unions Professionals del pare Palau. El mateix Juan Burgada, un periodista polivalent que ara pot escriure sobre estrenes teatrals i més endavant sobre el convuls panorama social i laboral del moment més immediat, ja ho deia clarament des de les pàgines del Brusi, del qual en el futur en serà director, a l'hora de saludar l'inici de les sessions d'aquella setmana. És, diu, el naixement d'una nova "sociologia" cristiana -tal com el terme es definia en aquell moment-, com l'estudi de la problemàtica social de la classe obrera que abandoni definitivament la caritat o la simple lamentació retòrica. I fent-se implícitament ressò d'aquella visió introspectiva d'autocrítica que he comentat anteriorment, el periodista conservador afirma que *"no tuvimos en cuenta la evolución de los tiempos (...). Nos conservamos cristianos, continua escrivint, pero no llegamos a ser sociólogos, es decir, no nos preocupamos de ejercer una acción social informada en nuestros principios para la realización de las soluciones cristianas en cuestiones tan importantes para el bienestar y*

⁵⁰⁸ Les diferents concepcions de la parròquia a *Lágrimas y esperanzas...*, *op.cit.*, pàg. 12; *B.O.E.O.B.*, n° 1.449 (15-II-1910), pp. 110-111 a l'hora d'exposar les normes d'acció catòlica; *ibid.*, n° 1.499 (30-XII-1911), pàg. 623, en el discurs de presentació de la Setmanal Social, respectivament. De fet, tots aquestes acepcions ja les prefigurava en la seva al·locució de presentació a les associacions catòliques al Palau Episcopal.

*progreso material de la sociedad como son la producción, y, sobre todo, lo más expuesto al embate de las pasiones: la distribución de la riqueza*⁵⁰⁹.

La Setmana Social marcarà el tret de sortida per procedir a la reorganització del món parroquial d'acord a aquests criteris que l'ocupant de la mitra barcelonina ha atribuït a la parròquia. Per a tal fi, es donen el plaç d'un any i mig. Durant aquest temps s'haurà de constituir una junta diocesana a cada parròquia, aixoplugant associacions de tot tipus i iniciat el desenvolupament d'una campanya propagandística. És això i seguint aquest mateix ordre el que s'exposarà en les properes pàgines. Amb un afegitó: a l'hora de parlar de la formació de els diferents juntes parroquials se seguirà un relat prosopogràfic semblant al que es feu en el capítol anterior a l'hora d'analitzar els integrants del Centre Monàrquic Conservador. En segon lloc, ara sí, es tractaran els altres dos aspectes, l'associatiu i el propagandístic. Finalment, aquesta part acaba analitzant la qüestió educativa. Aquest segon epígraf aspira respondre a una simple pregunta però de gran caliu: la de si arran de la Setmana Tràgica l'Església es construeixen més escoles, es manté el mateix volum que abans o si pel contrari en disminueix, i tot. Tots aquests tres aspectes en conjunt ens han de permetre calibrar el grau d'aquella campanya recristianitzadora que s'ha proposat a fer el nou ocupant de la seu episcopal barcelonina.

3.1 *La parròquia (I): les Juntes d'Acció Catòlica.-*

Ja sabem que durant el 1910, en especial en el seu segon trimestre, l'ocupant de la càtedra episcopal barcelonina visita meticulosament les parròquies de la seva diòcesi: St. Pere de les Puel·les, Santa Anna, Sta. M^a del Mar, del Pi, St. Just i Pastor, o de localitats com Badalona, Mataró, St. Andreu de Llavaneres, Vilanova i la Geltrú....⁵¹⁰. Més o menys, a aquestes visites li segueixen la constitució de la seva respectiva Junta d'acció catòlica. Efectivament, entre els anys 1910-1911 a la majoria de parròquies del Bisbat de Barcelona s'han constituït les seves juntes d'acció catòlica. D'aquesta manera responien a les instruccions que el prelat havia donat l'octubre del 1909 a l'hora de rebre els representants del món associatiu catòlic barceloní. Curiosament,

⁵⁰⁹ *Semana Social de España...*, *op.cit.*, La comparança a una llavor, B.O.E.O.B., nº 1.466, (4-XI-1910), pàg. 593. L'opinió de Juan Burgada (1870-1946), "La próxima semana social", a *D.d.B.*, nº 326 (22-XI-1910), ed. matí, pp. 15.489-15.491.

⁵¹⁰ *Vid. supra*, notes 162 i 163, pàg. 103.

amb aquest acte Laguarda s'avançava tres mesos a les normes d'acció catòlica que dictarà públicament el cardenal primat d'Espanya, Gregorio Aguirre⁵¹¹.

De les dues centes cinquanta-cinc parròquies que esmenta el Butlletí diocesà, es formarien òrgans de tal tipus a dues-centes quaranta-quatre, incloent-hi dues tinències parroquials. D'aquestes, 115 correspondrien al primer any i 129, per tant, al 1911. En aquest cas, el problema es troba en què no s'esmenten alguns temples (St. Esteve de Castellar, per exemple). En algunes localitats n'hi ha més d'una, de parròquia, quan tan sols s'esmenta el nom de la vila (Montornès del Vallès) o simplement, són inidentificables o confuses. Seria el cas de Monistrol de Moià, St. Sebastià de Montmajor, Cabrera del Penedès o St. Feliu de Caldes per al primer cas. O, en el segon, tindriem Foix (o és Torroelles de Foix?)⁵¹². I podríem esmentar algun cas més. Això implica augmentar la xifra en cinc més (això s'hi incloem les dues tinències parroquials). En total, 249. Una xifra força propera a les 263 i 23 tinències parroquials que aporta el secretari de la Junta Diocesana, Josep Parellada, a la primera assemblea diocesana organitzada a Barcelona el novembre del 1911, probablement la primera convocatòria de tal tipus que s'organitza a tot l'Estat espanyola en aquell moment. Tot i aquestes deficiències o confusions, queda força clar que en només dos anys la pràctica totalitat de parròquies que integren la diòcesi barcelonina disposen, almenys teòricament, de la seva pròpia Junta.

Si tornem a les dates de la seva formació, 119 juntes han vist la llum el primer any de tots, el 1910. Totes les que falten, 140 per tant, naixerien al llarg de l'any següent, seguint dades ofertes pel secretari de la Junta Diocesana. Això

⁵¹¹ Feliciano Montero García, *El movimiento católico...*, op.cit., pp. 72-73. El problema és que l'autor es queda aquí i no concreta res més. Ja fa anys, J. Andrés Gallego apuntà molt breument el paper primigeni del Bisbe Laguarda a l'hora d'impulsar les directrius de Pius X en els seus primers estudis sobre el tema però no continuà més enllà en d'altres estudis: del mateix autor, "Propaganda y organización en el catolicismo social español de comienzos de siglo", *Ius Canonicum*, vol. XVIII, nº 35-36, enero-diciembre 1978, pp. 319-345, en especial pp. 335-336.

⁵¹² B.O.E.O.B., diferents números 1910-1911. La font no és del tot fiable perquè, a més de les objeccions apuntades abans, es repeteixen a vegades o hi ha errors ortogràfics. La relació completa de parròquies del Bisbat de Barcelona a. J. M^a: MARTÍ i BONET/ Mª Angustias RODRÍGUEZ LAHOZ, *Novum Speculum Titulorum Ecclesiae Barchinonensis, vol. IV. La iglesia quiere estar presente. Obras sociales, escuelas, cofradías y asociaciones en la diócesis de Barcelona durante la segunda década del siglo XX*, Barcelona, Bubok Publishing SL, 2018. Però cal tenir-hi en compte tres fets: es basa a partir de l'enquesta i visita pastoral efectuada pel Bisbe Guillaumet el 1921. En segon lloc, no incorpora les tendències parroquials existents en els anys del Bisbat de Laguarda. Finalment, en tercer i últim lloc, es basa en un mapa de la diòcesi actual quan en el moment que estudiem incorporava la comarca del Baix Penedès ara pertanyent a Tarragona.

representa un 45% i un 55%, respectivament. Unes dades molt semblants al nombre de juntes que he ofert algunes línies abans: 47,13 per al primer anys (115 juntes el 1910) i 52'86 per al segon (129 l'altre). Tanmateix, J. Parellada no oferia el quadre real. No deia que 15 d'aquelles 259 juntes s'hagueren de constituir de nou. I d'aquestes quinze, són onze les que s'han de constituir més d'una vegada⁵¹³. Probablement és el que succeeix amb la coneguda parròquia de Santa Anna de la qual consten dues dates de constitució, el març del 1910 i el mateix mes però de l'any següent⁵¹⁴. Algunes altres devien formar-se molt a correuita el que fa pensar que tenien més de propagandístic o testimonial que res més. José Parellada, a l'hora de comentar breument la tasca realitzada per aquelles juntes fins a la convocatòria de l'assemblea diocesana del 1911, afirma que tan sols 134 parròquies han tramés una relació de les seves activitats. Això representa poc més d'un 51% del total de juntes. Algunes altres devien nàixer probablement per pressions externes. És el cas per exemple de la Puríssima Concepció de la capital catalana, localitzada a la benestant dreta de l'eixample, formada l'abril del 1910 per instrucció pastoral del cap de la diòcesi⁵¹⁵. Un articulista habitual a les pàgines del Brusi, Juan Burgada, recordarà pocs anys després que moltes de les juntes parroquials *"tardaron un tanto en constituirse y no dieron, a raíz de su constitución, muestras de desusada actividad"*. Tot intentant amagar el seu desencís escriurà que, almenys, van servir per fer *"patriotismo parroquial"* i que *"algo se consiguió"*, però sense concretar el què. Potser per això al cap de tan sols un any se celebra la primera assemblea diocesana. De manera inconfessable, aquesta nova reunió s'organitza com una mena de balanç final de tot allò que s'ha fet o deixat de fer durant els dos anys anteriors, qui ha fet els deures i a qui se l'hi han d'estirar les orelles. Davant un Bisbe que resta del tot silenciós mentre escolta atentament, van desfilant tots els representants de les diferents associacions existents exposant el que han fet,

⁵¹³ Memòria de José Paralleda Faura (1872-1940), "La Acción Católica en la Diócesis de Barcelona", a *Primera Asamblea Diocesana de Acción Católica (año 1911)*, Barcelona, Gustavo Gili editor, 1912, pp. 25-43.

⁵¹⁴ La primera constitució a *El Correo Catalán*, nº 11.485 (14-III-1910). La segona, *B.O.E.O.B.*, nº 1.478 (31-III-1911).

⁵¹⁵ *Junta de Acción católica de la Parroquia de la Purísima Concepción y Asunción de Nuestra Señora de Barcelona. Reseña de las Obras realizadas y propósitos que la animan, dedicada a los señores feligreses de su demarcación*, Barcelona, Tipografía A. Martínez, 1912. Probablement no seria l'única, però ara com ara és difícil de precisar amb seguretat.

han deixat o es proposen de fer⁵¹⁶. Quan Laguarda mor el novembre del 1913, el mateix articulista insistirà en aquest silenci parroquial: *“hasta ahora no hemos sabido de ellas más que los nombres de los que las formaban”*. Aquest fracàs no és temporal sinó que perdurarà en el temps. Gairebé cinc anys després, el successor del Bisbe Laguarda en la mitra barcelonina, el també valencià Enrique Reig i Casanova, es lamentarà públicament que moltes d’aquelles juntes no hagin donat mai més senyals de vida. No acaba aquí la cosa. Quan el Bisbe Ramon Guillaumet s’interessi el 1921 per la tasca social de les parròquies del Bisbat, la resposta de moltes confessaran és que no n’hi ha cap. Per tant, és força fefaent afirmar que, deu anys després, continuava el mateix panorama que havia descrit J. Burgada. En fi, que allò de la remissió d’una memòria anual que havia d’enviar cada junta parroquial tal com Trias y Giró havia proclamat a la Setmana Social que se celebra el maig del 1910, no es devia complir gaire per no dir gens⁵¹⁷. La virtualitat de moltes d’aquelles juntes parroquials es constata en dues facetes més. Una, la composició d’aquests òrgans, la qual cosa ens ajudarà a corroborar el lligam umbilical que vinculava el Centre conservador amb el Comitè de Defensa Social. L’altre, les institucions que s’aixoplugaven darrere cada temple. Tot seguit explicaré amb noms i cognoms l’estret vincle que lliga ambdues entitats. Deixo per després el desenvolupament del segon punt sota l’apartat de la xarxa associativa de la parròquia.

3.2 C.M.C i C.D.S: un estret lligam.-

Pel que fa al primer cas, la presència de membres d’una o de l’altre associació és força significatiu. El president del Comitè, Luis de Dalmases, figura com a vicepresident de la junta de la vella parròquia de Santa Anna, dirigida des de fa alguns anys pel prolífic sacerdot Josep Ildefons Gatell. Alhora, L. Dalmases és vocal a la de Sant Josep. Al seu costat figuren, a més, José Parellada, secretari de la Junta Diocesana central; el catedràtic i membre de l’Acadèmia Calassància Cosme Parpal; Luis Sagnier, de la nissaga dels famosos germans del mateix cognom, Joaquim i Enric, i finalment, Ignacio de Fontcuberta, aquest

⁵¹⁶ *Primera Asamblea Diocesana...*, op.cit.

⁵¹⁷ Els comentaris melanconiosos de J. Burgada, a “La parroquia”, *D.d.B.* nº 95 (3-IV-1913), ed. matí, pp. 4.613-4.615. La segona referència a la virtualitat d’aquelles juntes, “La Acción Católica Parroquial”, nº 345 (11-XII-1913), ed. matí, pp. 16.572-16.573. Els retrets del Bisbe Enrique Reig, a Josep Massot, *L’església...*, op.cit., pp. 86-87. La inactivitat parroquial confesada al Bisbe Guillaumet, a J. M. Martí i Bonet, *Novum Speculorum...*, op.cit.

en qualitat de secretari. Per la seva banda, Cayetano Pareja és a la Puríssima Concepció com també a la de Santa M^a del Jesús, a Gràcia. Aquí, a més, hi són l'empresari i financer Baró de Quadras (de nom, Manuel de Quadras i Feliu) i el diputat regionalista Lluís Ferrer-Vidal. Per la seva banda, el Comte de Fígols se'l pot trobar tant a la parròquia de la Bonanova com a a la de la Puríssima Concepció. En la junta d'aquesta mateixa església s'hi troben altres personalitats, en aquest cas dinàstiques, com són Antonio Goytisoló Digat, José Monegal o Emilio Vidal y Ribas. El conegut advocat Álvaro Mª Camín, membre tant del Comitè com del centre conservador, és a Sant Pau del Camp. El cap del tradicionalisme provincial barceloní, José Erasmo de Janer, el trobem a la coneguda parròquia del Carme, la nineta dels ulls del Bisbe Laguarda. Els també conservadors dinàstics Juan Maluquer i José Milà y Pi, són al temple parroquial de Sant Just i Pastor⁵¹⁸. Aquesta representació proporcional de diferents sectors polítics es registra també en altres cercles com serien la Junta central d'acció catòlica, les comissions integrants de la Setmana Social que se celebrarà el novembre-desembre del 1910, els seus socis numeraris o, finalment, en d'altres juntes parroquials fora de la capital catalana⁵¹⁹. En tots els casos parlem sempre de les mateixes persones: Francesc de P. Mas i Enrique Pla y Deniel, col·laboradors del Bisbe Laguarda i a qui com ell, no es caracteritzen per unes grans simpaties catalanistes, més bé tot el contrari⁵²⁰. A més, podem trobar a més del ja esmentat secretari de la Junta Diocesana, el carlí i fins aleshores diputat a Corts per Berga, Mariano Bordas y Flaquer; Ramon Garriga, rector de la

⁵¹⁸ La composició de la Junta Parroquial de Santa Anna, la de Sant Pau del Camp i de Sant Just i Pastor, a *B.O.E.O.B.*, nº 1.478, /31-III-1911), pp. 189-191. C. Pareja a Sta. Mª de Jesús i la Puríssima Concepció, a nº 1.480, de 29 abril, pp. 258-259. Pel que fa a la Baronia de Quadras, títol concedit el 1900 per la Reina Regent Mª Cristina, i Manuel de Quadras y Feliu (1860-1927), vid. Borja de QUEROL DE QUADRAS, "La Baronia de Quadras, un edificio parlante, su representación nobiliaria, genealógica y heráldica", a *Paratge*, nº 37, 2017, pp. 91-107, *on line* a <https://www.raco.cat/index.php/Paratge/article/view/330865> [Consulta: 7-09-2020].

⁵¹⁹ Són quatre comissions: executiva, organitzativa, econòmica i de propaganda amb uns quinze membres en total, repartits en tres de quatre (l'executiva, l'econòmica i la de propaganda) i només una de tres, la d'organització. Al respecte, *Semana Social de España...*, *op.cit.*,. Pel que fa a la Junta Diocesana, cal tenir en compte que en només dos anys n'hi ha dues amb diferències insignificants entre la primera i la segona, la qual és fruit de la recomposició general de les bases d'acció catòlica de gener del 1912 que neix arran de l'assemblea diocesana de novembre de l'any anterior. La composició de les dues juntes a *G.d.C.*, nº 262 (10-II-1912) i *D.d.B.*, nº 37, de 12 de febrer, ed. matí, pàg. 1888. Estan reproduïdes a Apèndix..... Les noves bases d'acció catòlica, a *B.O.E.O.B.*, nº 1.500, (15-I-1912).

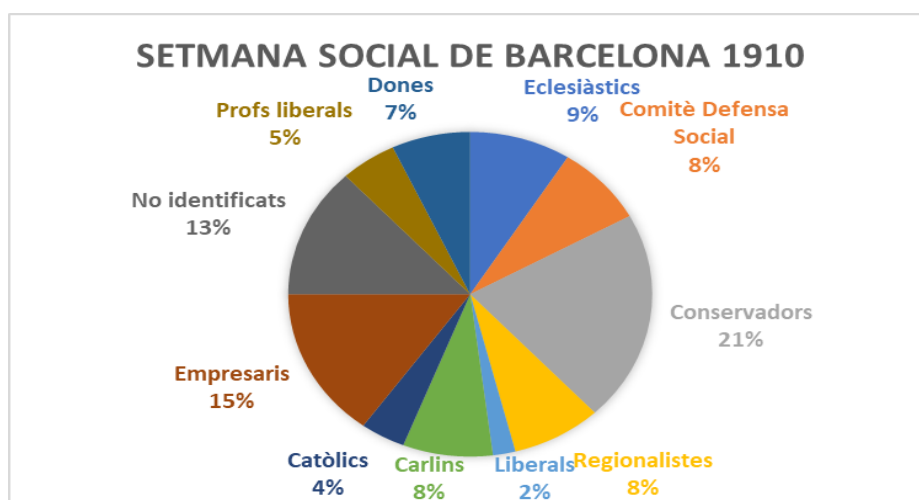
⁵²⁰ A tots dos els espera un brillant futur, potser més per al segon que no pas per al primer. Aquest últim arribarà ser bisbe de Girona el 1915. En canvi, l'altre, Enrique Pla y Deniel (1876-1958), amb el temps esdevindrà bisbe de Salamanca, Cardenal Primat d'Espanya i el principal legitimador ideològic del franquisme i del seu nacionalcatolicisme. La biografia de Mas (1860-1920) i de Pla i Deniel a *Diccionari d'Història...*, *op.cit.*, vol. II, pàg. 578, i vol. III, pàg. 103, respectivament.

parròquia de Betlem; Ildefons Gatell, per part de la de Santa Anna; Ramon Garriga, de la parròquia de Betlem; Pau Costas, de la Puríssima Concepció; Ramon Albó; Jaime Trabal; Luis Pericas; Ramon Balcells i Massó, sacerdot jesuïta i director del Patronat d'Obreres de Poblet, fundat per ell mateix el 1910; Luis de Dalmases, el comerciant i propietari agrícola, Juan Alandí Canela. I tants d'altres en una llista que ara es faria llarguíssima.

Per la seva banda, el marginament del partit de Prat i de Cambó continua també ara. Ni ells, ni un Albert Rusiñol, tenen algun paper. La presència de regionalistes a la Junta Diocesana es limita tan sols a dos noms, i a més en una posició força secundària. És el cas de Ramon Albó i de Jaume Bofill, aquest potser per la seva filiació en entitats confessionals de gran pes com és la Congregació Mariana. I no crec que la presidència de la Junta en mans de Trias i Giró, al qual a vegades se l'associa amb la Lliga, pugui qualificar-se de favorable als interessos regionalistes. En un altre posició situaríem un Raimon d'Abadal o el Comte de Güell. I de tots dos potser és aquest qui té més rellevància que no pas el primer. El Comte és soci protector mentre que el dirigent lligaire és tan sols numerari. Òbviament, jugava a favor del primer el seu llinatge social amb el selecte cercle dels *trasatlànticos* i la seva condició de propietari de la Colònia que porta el seu cognom a Santa Coloma de Cervelló que res més. En aquest sentit, és ben significatiu que la visita a l'esmentada colònia fos una visita obligada durant les sessions d'aquelles jornades.

En total, i només per Barcelona, parlem de cent persones entre eclesiàstics, conservadors, membres del Comitè, empresaris, carlins, catòlics, regionalistes, liberals i tan sols, sis dones. Aquest últim aspecte pot semblar del tot insignificant però ajuda a constatar la progressiva importància que l'Església comença a conferir a la dona. Si els ajuntem per grups i els representem gràficament quedaria una composició com la que es pot veure tot seguit:

GRÀFICA XI

FONT: *Semana Social... op.cit.*

A primer cop d'ull s'afirmaria que l'entitat presidida per L. Dalmases té un paper pràcticament insignificant en benefici dels monàrquics que detentarien la primer posició. Així i tot, seria una impressió falsa que prové de prioritzar la seguretat de la filiació política. Hi ha individus que, tot i situar-los com a conservadors, catòlics, tradicionalistes o regionalistes, de ben segur serien membres del Comitè de Defensa Social però que la manca de seguretat documental ens impossibilita d'asseverar rotundament. Davant aquesta inseguretat, he preferit prioritzar la seva coneguda filiació política. Seria el cas de multitud de persones: Antonio Goytisolo, Cosme Parpal, Gustavo Peyra, Modesto H. Villaescusa, Miguel Sastre, Ramon Rucabado, Ramon Albó, Narcís Pla i Deniel, el seu germà Enrique... Si a aquests els avantposem la pertinença al Comitè en detriment de l'estricta militància política (tot i que, com ja sabem, es confonen molt sovint) aleshores la primera significaria ben bé un terç del total. Per últim, sota l'etiqueta genèrica i confusa de "catòlics" incloc personatges dels quals no es pot assegurar cap altre vinculació política o ideològica. Fora d'aquestes ambigüitats el que sí queda del tot clar és la preeminència d'allò que considerem "societat conservadora". Si com a tals incloem carlins, catòlic, conservadors, membres del Comitè i regionalistes, tots ells signifiquen gairebé la meitat de tots. I això només per a Barcelona ciutat⁵²¹.

⁵²¹ Ja fa més de quaranta anys, Andrés Gallego va insistir en la preponderància del Comitè en l'organització de la Setmana Social de Barcelona. Al respecte, "Propaganda y organización...", *op.cit.* pàg. 344.

Fora de la capital catalana passa una cosa semblant, tant en un cas com en l'altre. Pel que fa al primer cas, podríem esmentar dos casos particulars, ambdós de Sabadell. Serien les parròquies de St. Fèlix (en procés de reconstrucció) o de la Puríssima Concepció (no confondre amb la del mateix nom de Barcelona). En tots dos casos la composició és semblant al que hem dit per la ciutat comtal: presència de sacerdots (per exemple, Sardà i Salvany com a vicepresident de la primera parròquia) o empresaris (Ernest Abelló, Joan Brujas, Joaquim Garriga, Antoni Llonch o Josep Pascual Gambús)⁵²². En el cas de socis protectors o numeraris pe la capital vallesana, trobem un Juan Barata Quintana en el primer cas o Manuel Ribot i Serra, director de la *Revista de Sabadell*, en el segon⁵²³.

3.3 La parròquia (II): xarxa associativa.-

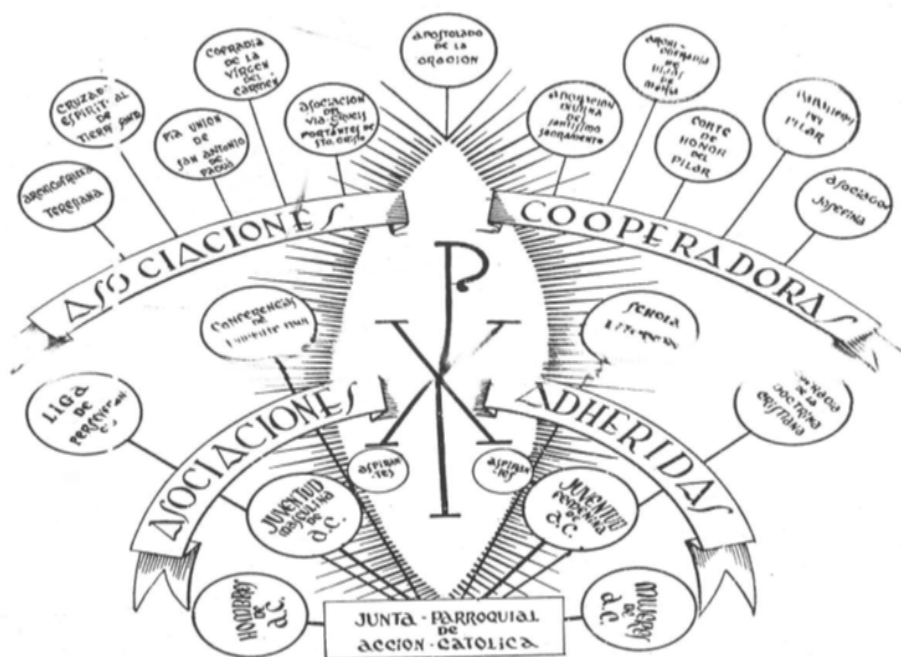
Pel que fa a la xarxa associativa i institucional, caldria distingir entre tres grans cercles concèntrics que, alhora, integren diferents tipus d'entitats. El primer es composaria per associacions vinculades a algun orde religiós. Algunes d'elles tenen darrera seu un llarg passat que en alguns casos es remuntaria a mitjans del segle XIX o fins i tot abans. Podrien ser confraries, congregacions, montepius o robbers vinculats tots ells cap a la caritat o la pregària. Seria, per exemple, l'Apostolat de l'Oració o les conferències de Sant Vicenç de Paül, ambdues pràcticament esteses a totes les parròquies barcelonines. La de Sant Josep de Gràcia disposa d'una confraria de pregària del rosari des del 1855; Sta. M^a del Pi disposa d'un rober i una confraria de Ntra. Sra. dels Desamparats des del temps de Ferran VII. El segon cercle el formarien patronats o cercles constituïts durant el darrer quart o més concretament entre els seus darrers anys i els primers de la nova centúria destinats cap a una tasca més social. Per esmentar tan sols alguns noms podrien ser el Centre de Ntra. Sra. del Carme del 1896; el Centre Moral eularienc del 1902; el Patronat Obrer de St. Josep, datat el 1907 o, el més antic de tots, el ja esmentat Centre Moral Instructiu de Gràcia del 1869. La primera entitat de totes disposaria gairebé cap a la vigília de la Setmana Tràgica d'una secció d'estalvis, de socors murus i d'una indefinida secció del

⁵²² La composició de la Junta de la Puríssima Concepció, a *B.O.E.O.B.*, nº 1.449 (15-II-1910); la de St. Fèlix, nº 1.450, de 24 febrer. Ambdues reproduïdes a Apèndix...

⁵²³ *Semana Social...*, *op.cit.*, pp.59-79.

poble⁵²⁴. A més, caldria afegir-hi altres entitats locals que ara com ara se m'escapen (l'Acadèmia Catòlica de Sabadell, el els cercles catòlics de Manresa, L'Hospitalet, Arenys de Munt, Badalona...). El tercer i últim cercle seria l'escolar que més o menys tota parròquia pretendria organitzar sigui a iniciativa del rector o sota l'escalf financer d'alguna de les entitats esmentades formades per seglars o per religiosos. Un cercle que tot i que en les fonts originals sovint no se'l diferencia prou ja que se'l tracta dins la parròquia o aquelles entitats tot just apuntades, jo sí que el distingeixo per raons analítiques.

Més o menys, el sistema de xarxes podria ser com el que figura a continuació, pertanyent a la Parròquia de la Puríssima Concepció barcelonina localitzada a la Dreta de l'Eixample.

FONT: *Parroquia de la Purísima Concepción y Asunción de Ntra. Sra.*, Barcelona, [1946], pàg. 27.

Evidentment, no és pas l'original però sí pot servir com a model explicatiu tot i que, com es pot veure, pertany a una data força avançada com és la del 1946, en ple nacionalcatolicisme franquista. Així i tot, és útil ja que representa clarament aquells tres cercles anotats amb la coneguda excepció de l'escola. Fora d'això, es podria argüir que seria durant l'episcopat de Laguarda quan

⁵²⁴ *Centro de Nuestra Señora del Carmen...*, op.cit.

queda assentada una planta d'actuació destinada a perviure en el temps fins els propers trenta anys i escaig. No seria gaire estrany si pensem que la primera tasca que es farà els primers anys després de la Guerra Civil serà la mateixa que es feu tan aviat com acabà la Setmana Tràgica: la reconstrucció d'esglésies.

Així i tot, seria un error generalitzar i afirmar que del centenar i escaig de parròquies que integraven la diòcesi de Barcelona totes elles disposaven d'una xarxa associativa tan completa com la que figura en la imatge anterior. Més aviat, és tot el contrari, i moltes d'elles contades amb els dits de les mans, literalment parlant. Seria la de Santa Anna, de ben segur gràcies a la mà enèrgica del seu rector, el tants cops esmentat Josep Ildefons Gatell. L'altre, la de la Puríssima Concepció, esmentada fa poc. I finalment la de Sant Francesc de Paula. Aquesta parròquia semblaria ser de les poques que, al costat de la de sant Agustí, al Raval, organitzen la seva pròpia assemblea sobre les activitats socials que ha anat desplegant. Una rèplica en petit de l'assemblea diocesana celebrada per la Junta central dos anys abans i que servia per exposar el que s'havia fet en els darrers anys. Finalment, es podria afegir la de Sta. Maria del Mar, seguint almenys les explicacions donades per Trias y Giró, la de Sant Josep de Gràcia o també la de Sant Joan de l'exvila suara esmentada⁵²⁵. A tot això cal afegir-hi corals, orfeons, regularització de matrimonis o batejos (Apostolat de Sta. Madrona de St. Pere de les Puel·les, un símptoma que la classe obrera vivia al marge de l'Església catòlica), misses (parròquia del Carme), borsa de treball (St. Andreu), dispensari mèdic (Bonanova), creació de biblioteques (Puríssima Concepció)... Algunes organitzaven ja sessions cinematogràfiques com a suport en l'ensenyament del catecisme, una prova més que l'Església no abjura de la modernització, tot i que destriant els recursos que li poden ser més beneficiosos⁵²⁶.

⁵²⁵ A.D.B., *Visitas Pastorales 1910/1913*, Caixa 102. També, J. Ildefonso Gatell, "Cómo viene desarrollándose en estos tiempos la Acción Católica-social en las Parroquias de la ciudad de Barcelona", dins *Semana Social...*, *op.cit.*, pp. 59-70. L'assemblea de la parròquia de Sant Francesc de Paula, *B.O.E.O.B.*, nº 1.533 (1-IV-1913). I pel que fa a la de Sant Agustí, a la qual també hi assisteix el Bisbe, a nº 1.521 (15-XI-1912). Sta. M^a del Mar, a Trias i Giró, "El Doctor Laguarda como organizador de la Acción Católica" dins Junta Diocesana de Acción Católica, *Sesión necrológica...*, *op.cit.*, pàg. 11.

⁵²⁶ J. Ildefonso Gatell, "Cómo vienen...", *op.cit.* La Biblioteca de la Puríssima Concepció, a Miguel Bonet, rector de l'esmentada església, "Acción Católica de una parroquia en la ciudad", pp. 217-224. Projeccions cinematogràfiques, Ramon Balcells i Buigues de l'Associació d'Eclesiàstics per a l'Apostolat Popular, "Les projeccions cinematogràfiques en els catecismes parroquials", pp. 91-96. Ttes les alocucions a *Semana Social...*, *op.cit.*

3.4 La parròquia (III): centre de propaganda.-

A partir del 1910, algunes parròquies o centres catòlics comencen la publicació de les seves pròpies fulles dominicals, butlletins dominicals, revistes, fullets... No és cap novetat, és la continuació d'una tradició. Ja a principis del nou segle, concretament el 1903, naixia de la mà del Cardenal Casañas l'Associació de Propaganda, tot i que de fet els seus orígens es troben durant el mandat del Bisbe Morgades. El seu objectiu era la difusió massiva arreu de la diòcesi barcelonina de tots aquells fulls volants, fulles dominicals i parroquials, revistes, diaris o butlletins que es reben, es publiquen o bé on hi col·laboren. D'aquí que estiguin presents clarament com a tal entitat a Sabadell i a l'exvila de Gràcia, i també molt probablement a Vilassar de Dalt, Premià de Mar i Sant Vicenç dels Horts⁵²⁷. Com ja és habitual, tot això continua durant el Bisbat de Laguarda però amb major embranzida. En aquest sentit, el 1912 neixen las *Hojas de Cultura Popular*, col·lecció de breus lectures de tipus moralitzant editades per la Comissió de Premsa de la Junta Diocesana i que apareixen bimensualment editades a la coneguda impremta "La Hormiga de Oro". Pocs d'ells estan redactats en català, mentre que el castellà predomina en tota la resta. Així, en català hi hauria el de Sant Pere Apòstol, per exemple, des del 1911; l'Estrella de Mar de la Tinència Parroquial de Nostra Sra. del Port a partir d'octubre del 1913, o el del Centre Moral Eularienc vinculat a la parròquia de Santa Eulàlia. Finalment, en castellà, el del Centre Social de Beneficiència de Betlem, el de l'Acció Catòlica de Sant Pere de les Puel·les, o el del Santuari de Nostra Senyora de la Bonanova des del 1915 amb el significatiu qualificatiu de Reial, potser per l'estreta vinculació que la devia lligar amb el Comitè de Defensa Social a través de Sáenz de Barés i Rafael Vallet⁵²⁸. Una altra cosa és, evidentment, l'èxit de la difusió i distribució que hem de suposar no eren gaire alts, i a més amb

⁵²⁷ Sobre l'Associació de Propaganda Catòlica, la seva breu història, els seus primers components i la seva tasca distribuïdora, vid. *Asociación de Propaganda Católica*, Barcelona, Impr. de la Librería Religiosa, [1911]. Joan TORRENT-Rafael TÀSIS, *Història de la Premsa Catalana*, Barcelona, Ed. Bruguera, 1966, vol. I, pp. 560-562. Pel que fa a les "Hojas de Cultura Popular", *Cultura Popular. Hojas de.... Publicadas por la Comisión de Prensa de la Junta Diocesana*, [Barcelona], [1912], La durada d'alguns d'aquests butlletins pel que sabem també és diversa. El de Sant Pere Apòstol perviuria fins gener del 1928; el del Centre Moral Eularienc fins l'agost del 1913 i finalment el de Sant Pere Apòstol fins el gener del 1924. . Al respecte, vid. els butlletins d'aquestes diferents entitats. Les "Hojas" de cultura popular sembla que resistirien fins ben entrada la dècada dels anys vint, ja que el darrer número publicat seria el 414. Pel que fa als càrrecs de la delegació del Comitè de Defensa Social Sáenz de Barés era el president de la delegació del Comitè a aquella parròquia; per la seva banda, Rafael Vallet n'era el president honorari: *G.d.C.*, n° 334 (19-X-1912).

diferències geogràfiques força significatives en funció del teixit econòmic i social que caracteritza una zona o una altra. A la coneguda localitat industrial de Sabadell es registrarien els menors índexs de repartiment, entorn d'uns 17.000 impresos. En canvi, a Gràcia se'n distribuïen 57.000 exemplars. És la xifra més elevada de les que dispo: a Premià de Mar eren 28.000 i a la veïna Vilassar de Mar, 47.000 de Vilassar de Mar⁵²⁹. Darrere de tot aquest ampli ventall de publicacions devia palpitava amb força el mateix Palau Episcopal. Probablement, a la seu episcopal barcelonina s'hi vincularien la ja esmentada Associació de Propaganda Catòlica; l'Associació d'Eclesiàstics, dirigida per l'incansable Ildefons Gatell a través del seu departament de bústies i la Junta diocesana d'Acció Catòlica, aquesta a través de la Comissió de Premsa i Propaganda. El fet que el prelat estigui facultat per designar el consiliari d'aquella entitat de propaganda a través del Consell General, màxim òrgan de govern de l'Associació, ajuda a corroborar aquella dependència. Un altre fet que hi ajuda és que alguns dels integrants del comitè creador de l'esmentada entitat siguin llurs dirigents o figuren pràcticament amb els mateixos càrrecs, a la comissió de propaganda de l'Apostolat sacerdotal o a la de la Junta Diocesana d'Acció catòlica. Són un José Mª Elías, prevere, catedràtic del Seminari, president d'aquella associació i alhora vicepresident de la Comissió de Propaganda de la Junta Diocesana. En segon lloc, trobaríem Francesc Faner Giralt, curiosament amb el càrrec de secretari tant a una entitat com a l'altra. Molt probablement, personalitats com Ildefons Gatell, reiteradament esmentat al llarg d'aquestes pàgines, Dionisio Cabot o el carlí Juan Mª Romá, no serien gens aliens⁵³⁰. Com

⁵²⁹ *Asociación de...*, *op.cit.* A Barcelona ciutat, la Comissió de Premsa i Propaganda que dirigeix Ildefons Gatell dins la Junta Diocesana, afirma que ha repartit a diferents fàbriques, escoles i parròquies més de 500.000 fullets de propaganda als quals s'hi haurien d'afegir uns 192.000 exemplars de fulles dominicals i parroquials, tant catalanes com de fora del Principat com serien les "Hojitas Populares" de Saragossa i els "Rayos de Sol" de Bilbao. I de "Cultura Popular" se'n repartirien unes 200.000, una xifra que seguint les dades de la Comissió s'haurien d'afegir a totes les anteriors. Cosa difícil, per cert, perquè la mateixa Comissió afirma que l'edició d'aquests fullets és d'uns 30.000 exemplars. En fi, si considerem inicialment totes aquestes dades la xifra final de publicacions repartides arreu de la ciutat de Barcelona ascendiria en total a uns 900.000 exemplars. Si pensem que la població de la capital catalana estava entorn del mig milió d'habitants implicaria que a cadascun d'ells li correspondria dos exemplars, a no ser que alhora es redistribuïssin fora de la ciutat la qual cosa pressuposaria l'existència d'una logística impressionant amb el que això vol dir en despeses... . A *Junta Diocesana...*, *op.cit.*, pàg. 13-14. Tot plegat sembla un xic exagerat.

⁵³⁰ La potestat episcopal de nomenar el Consiliari General de l'Associació figura a l'article 11 dels seus estatuts. Seguint també el seu articulat, el Consell General es perfila com l'entitat rectora de l'associació amb uns poders absoluts que arriben a la capacitat de dissoldre una Junta Particular, és a dir, la direcció de la delegació local de l'associació, segons es recull als articles 9, 15 i 18. Al respecte, *Estatutos de la Asociación de Propaganda Católica*, Barcelona [Asociación de Propaganda Católica], Impr. De la Librería Religiosa, 1904. La simultaneïtat de càrrecs tant en aquesta organització com en les diferents seccions de

que totes tres organitzacions tenen molt en comú és més apropiat parlar, per tant, d'un conglomerat d'associacions coordinat i dirigit des del Palau Episcopal. No seria cap gran error afirmar, per tant, que el Bisbat es transforma gairebé en una mena de gran editorial amb el seu propi centre de distribució que arriba a tots els racons de la diòcesi (i el seu propi servei de censura, tot sigui dit de pas). I les parròquies, per la seva banda, serien els centres receptors i distribuïdors. Dit d'una altra manera, són centres de propaganda. Així i tot, hi ha les seves limitacions.

Es tracta de fullets, de revistes, d'opuscles, o de tot tipus d'imprès parroquial, darrere de tots ells traspua l'intent de dotar-se d'uns mitjans de comunicació propis. Són les primeres temptatives, els primers dibuixos per constituir una premsa periòdica que es declari específicament i obertament com a catòlica. L'objectiu que se cerca és ben evident: la formació de consciències, i, en especial, el reclutament de nous fidels, siguin curats o seglars. La premsa esdevé el valuós instrument auxiliador en la tasca globalitzadora de recristianització. Com deia el prolífic Ildefons Gatell, "*tenéis el deber [els catòlics] de evitar el mal y hacer el bien: el gran mal que tiende a destruirlo todo, religión, patria, familia, sociedad, es la mala prensa*". Per concloure poc després que tot follet o imprès catòlic "*puede excitar un remordimiento y con él despertar una conciencia que habría sido honrada y creyente sino hubiese sido pervertida*"⁵³¹.

Tanmateix, el que no han arribat a crear, ni arribaran a crear sia a nivell local o a Barcelona amb pretensions per a tot el Principat, és un òrgan de premsa diari que es declari explícitament catòlic com és, per exemple, el cas del famós rotatiu *El Debate* fundat el 1910 pel jove advocat de formació jesuïta i president de l'Associació Catòlica Nacional de Propagandistes, Ángel Herrea Oria, amb el suport econòmic i financer de destacats industrials bascos. No cal anar forçosament a la capital espanyola per veure l'èxit d'un diari d'aquest tipus. A

premsa de la Junta Diocesana, a *Junta Diocesana de Acción Católica. Comisión de Prensa y Propaganda de la...*, Barcelona, 1912 i 1913.

⁵³¹ Pròleg d'Ildefons Gatell, a *íbid.*, pàg. 6. En aquest mateix sentit també el follet de Francisco NEBOT Y TOMÁS, *El Apostolado de la Prensa Católica por el...Profesor de esta Universidad. Publicado en el repertorio de Buenas Lecturas (abril 1911)*, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1911 i que dedica al Bisbe de Jaca, Antolín López Peláez (1866-1918), futur arquebisbe de Tarragona entre 1913 fins la data de la seva súbita mort a Madrid mentre era Senador per dret propi, un dels bisbes espanyols més compromesos en la creació d'una premsa específicament catòlica. López Peláez ocupava la càtedra episcopal de Jaca des del 1907. Pel que fa a la seva biografia, vid. *Diccionario d'Història Eclesiàstica...*, op.cit., vol. II, pàg. 516.

València es poden destacar *La Semana Católica* o *La España Cristiana*, vinculats a la jerarquia eclesiàstica i a l'activa Lliga Catòlica de la capital del País Valencià. A Ciutat de Mallorca existeix des de març del 1910 *El Correo de Mallorca*. A Guipúscoa, des publica des del 1901 *La Gaceta del Norte*. Mentre, a la capital andalusa s'edita des del 1899 i també des del patronatge del Bisbat *El Correo de Andalucía*. És el que en el seu moment s'anomenava la "Buena Prensa", campanya patrocinada pel Vaticà des del pontificat de Lleó XIII per dotar-se d'una premsa catòlica⁵³². En canvi, aquest fenomen no passa a Barcelona, i això que aquí, l'esforç per dotar-se d'uns mitjans impresos propis es remunten a mitjans del segle XIX amb la preocupació periodística de Balmes o la difusió popular del catecisme, i en català, ideat per Sant Antoni Mª Claret i la creació el 1848 al costat del canonge Josep Caixal de la prolífica Llibreria Religiosa. El 1866 de la mà de l'Apostolat de l'Oració neix l'editorial el "Mensajero del Corazón de Jesús", que vint anys després traslladarà la seva seu a Bilbao. No s'atura aquí. Poc temps després, el 1871, es creava l'Apostolat de la Premsa i la coneguda *Revista Popular* de Sardà i Salvany. Durant el bisbat de Jaume Català (1883-1899) neix l'Obra de Buenas Lecturas presidida per Ildefons Gatell i allotjada a la parròquia de la qual ell n'era rector, la de Sta. Anna⁵³³.

Aquí rau la gran paradoxa: probablement, la capital catalana és de les primeres seus episcopals de tot l'Estat espanyol on es registra una certa preocupació periodística i en canvi, tant ella com tot el Principat, serien de les úniques on no es doten d'una premsa afí. Ni tan sols figura cap representant català en les associacions de bona la premsa dels primers anys de la vintena centúria o en els congressos de Sevilla i Saragossa del 1904 i 1908, respectivament. Quan comenci la segona dècada del nou segle el panorama periodístic catòlic barceloní continua sent tan dispers com abans: *El Correo Catalán*, *La Veu...*, el *Diario...*, *la Revista Popular*, *la Gaceta de Cataluña*, o

⁵³² Pel que fa a "El Debate" i la proliferació d'inciatives editorials i publicístiques, vid. Isidor SÁNCHEZ SÁNCHEZ, "El pan de los fuertes. La <<Buena Prensa>> en España", dins Julio de la Cueva Merino, *Clericalismo y asociacionismo...*, op.cit., pp. 51-105. Pel que fa a *El Debate*, Juan Maria GUASCH BORRAT, *El Debate y la crisis de la Restauración (1910-1923)*, Pamplona, Ediciones de la Universidad de Navarra, 1986. Sobre els diaris de la capital del País Valencià vinculats a la Lliga Catòlica de la ciutat, Rafael Valls, *El partit catòlic*, op.cit., pp. 45-47. Sobre Mallorca, Pere Fullana, *El moviment catòlic*, op.cit.

⁵³³ Àngel RODRÍGUEZ VILARÁN, "La "Bona Premsa" a la diòcesi de Girona, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, vol. LVIII, 2017, p. 449-482, en especial pp. 451-454. (on line, <https://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/issue/view/27534>, consultat 9 octubre 2020). També, Isidor Sánchez Sánchez, "El pan de los fuertes...", op.cit.

algunes revistes carlines com *La Hormiga de Oro* o *La Bandera Regional*. I això només per a Barcelona ciutat. Si hi afegim la premsa catòlica editada arreu del Principat el panorama deu ser extraordinàriament dens i complexa alhora. Tots ells s'afanyen per ser el vertader portaveu de la premsa catòlica en el seu respectiu nivell. En el cas de la ciutat comtal a aquesta lluita se l'hi ha d'afegir, a més, la competència per qui n'és el representant per a tot el Principat. Per exemple, quan els tradicionalistes anunciïn la seva voluntat de ser el diari catòlic de referència, ràpidament la *Gaceta* els hi saltarà a la grenya desqualificant la proposta⁵³⁴. És cert que a la capital espanyola hi havia la rivalitat entre *El Siglo Futuro* i *El Correo Español*, el primer integrista i el segon carlí. També es podria argüir, i amb raó, que es podrien contraposar multituds d'exemples locals amb tantes revistes com diaris conservadors, tradicionalistes o integristes es vulgui. Per tant, la raó per la qual a Barcelona no es forma un diari semblant com els que s'editen a d'altres localitats de l'Estat espanyol deu obeir a raons més profundes que no pas una simple rivalitat periodística, sia aquesta barcelonina o de qualsevol altre vila catalana. En funció d'això seria plausible considerar que la raó principal fos la recerca en el qual està immers el Comitè de Defensa Social per esdevenir una entitat comparable a les altres espanyoles. I això sense oblidar una Lliga que pugna dia rere dia per monopolitzar tot el conservadorisme catòlic i ideològic. Dit d'una altra manera, la complexitat política i social de la Catalunya d'aquells anys, derivada a més de la transformació econòmica de l'època, devia actuar com a obstacle per fer realitat aquell projecte. Potser per això aquí no hi ha campanyes contra la blasfèmia, el tipus de ball, la relaxació de consums, l'alcoholisme, les representacions teatrals o fins i tot contra el cinema cosa que sí veiem a Santander o a Biscaia⁵³⁵. A tot això cal afegir-hi el panorama escolar, cosa que veurem a continuació.

3.5 L'escola.-

⁵³⁴ *El Correo Catalán*, nº 11.807 (22-I-1911). Aprofita la publicació d'un manifest adreçat al director del rotatiu carlí Miquel Junyent i signat per diferents sacerdots d'algunes parròquies de la capital catalana i de fora d'ella. Un mes abans Juan Mª Roma ja havia suggerit l'ambiciosa i poc realista idea de crear un diari catòlic d'abast català amb tres edicions (una de matutina dirigida per un carlí, la diurna per un neutre i una nocturna per un regionalista), uns 50.000 exemplars de tirada i repartint-lo a més de forma gratuïta a parròquies, escoles, cafès, perruqueries i totes aquelles feines de les quals parlés el rotatiu: *La Bandera Regional* nº 89 (10-IX-1910). Seria probable, per tant, que el propòsit del *Correo catalán* fos del tot deutor d'aquesta iniciativa. El rebuig del Comitè de Defensa Social a través del seu òrgan d'expressió a "Sobre el fomento de la buena prensa", *G.d.C* nº 155 (1-II-1911).

⁵³⁵ Julio de la Cueva Merino, *Clericales y anticlericales...*, *op.cit.*, pp. 271-290. Joseba Louzao Villar, *Soldados de la fe...*, *op.cit.*, pp. 289-304.

No és cap novetat afirmar que des de la signatura del Concordat del 1851 el control de l'ensenyament li ha estat del tot vital per a l'Església catòlica espanyola. I, òbviament, la Setmana Tràgica no podia ser-ne cap excepció. A partir d'aquest moment torna a haver una preocupació eclesiàstica per a la qüestió educativa. Tampoc és un fet aïllat. Des de començaments del nou segle hi ha una preocupació generalitzada per a l'ensenyament que abasta tots els àmbits, des dels polítics i sindicalistes fins a les institucions públiques. Aquí s'inclou el debat sobre l'ensenyament del catecisme que aixequen els governs liberals de Moret o de Canalejas o el mateix pla de cultura de l'Ajuntament de Barcelona que comentàvem en l'anterior capítol. Òbviament, tal com anaven les coses, l'Església no podia restar-ne al marge. El prolífic sacerdot Ildelfons Gatell, sempre present en el desplegament catòlic barceloní de les dues primeres dècades del segle, no se n'amagava gens a l'hora d'admetre la imperiosa necessitat de controlar el món educatiu. L'ensenyament, deia, és *"el mañana de la Iglesia espanyola, el porvenir de la Iglesia y de la Sociedad española està muy ligado con estas escuelas"*. Per aquelles mateixes dates el també eclesiàstic Josep Baranera escrivia que la millor manera per evitar una nova Setmana Tràgica era l'ensenyament. El mateix prelat Laguarda, a l'hora de refermar la necessitat de dotar tota parròquia amb la seva respectiva escola, la qualificava com una *"obra de sanemamiento y de higiene social"*. Hi insistirà a l'hora de recordar el primer aniversari de l'ocupació de la mitra barcelonina. Són, afirma, *"los grandes instrumentos para hacer el bien y ejercer saludable y culta y pacificadora influencia social"*. Per la seva banda, el secretari la Junta Diocesana d'Acció Catòlica, Josep Parellada, a l'hora de presentar l'Assemblea Diocesana assevera que mestre i sacerdot són la mateixa cosa: *"se complementan"*, diu textualment⁵³⁶. Des d'una perspectiva afí però des del món periodístic seglar, el Brusi exhortava a la construcció d'escoles catòliques a tota la ciutat de Barcelona i preferentment als barris més poblats, que com sabem es correspon als districtes obrers de la capital⁵³⁷.

⁵³⁶ Ildelfons Gatell, "Cómo vienen desarrollándose...", *op.cit.*, pp. 79-80. L'afirmació de Josep Baranera en el seu article "La Iglesia y la enseñanza", *Revista Eclesiástica*, nº 13, gener 1910, pp. 11-18). Les instruccions de Laguarda, "Instrucción Pastoral sobre las Obras Parroquiales de Acción Católica", *B.O.E.O.B.*, nº 1.449 (15-II-1910), en especial pp. 120-123. Les escoles com a *"grandes instrumentos"*, *ibid.*, nº 1.48, (4-XI-1910), pàg. 585. Mestre i sacerdot com una mateixa cosa, a *ibid.*, nº 1.499, (30-XII-1911), pàg. 630

⁵³⁷ *D.d.B.*, nº 151, (30-V-1912), ed. matí, pp. 8.471-8.472.

En pàgines anteriors, a l'hora d'exposar la xarxa associativa parroquial, distingia tres grans cercles concèntrics: el format per associacions religioses, el del patronats o cercles catòlics i finalment l'escolar. Ara és el moment de desenvolupar-lo però només amb la voluntat de corroborar o no si aquella recristianització empresa pel Bisbe Laguarda i que queda més o menys prou clara arriba al món educatiu o no. Abans de res, cal constatar que el gran problema a l'hora de fer una anàlisi sumària sobre l'ensenyament, i en especial el catòlic, a la ciutat de Barcelona d'aquells anys és la manca d'estudis sobre el tema. A grans trets hom pot constatar tres estudis i de diferent caliu. El primer és el d'Ana Yetano que pretén fer una radiografia sencer sobre les característiques de l'ensenyament religiós al primer quart del segle XX. Tot i que el títol parla de de l'Estat espanyol, en realitat se centra en el cas català i més concretament, barceloní. El segon és una tesi doctoral inèdita desigual. El que sí té de bo és que som davant un minuciós buidatge estadístic de les escoles regentades pels diferents ordes religiosos dels dos sexes presents a la Barcelona del moment. Però per l'altre banda li manca una visió global, analítica, reflexionada i crítica. A més, hi ha una altra mancança, potser més greu i tot: no hi ha la consulta de cap font documental. En tercer i últim lloc, cal destacar l'article de Séverine Dard on sí que ofereix unes impressions més generals donant dades del nombre d'escoles religioses que hi havia a la capital catalana. Concretament, ella xifra un total de 565 escoles religioses catòliques per al primers vint anys del segle. El problema deriva de la seva generalitat ja que no periodifica per dates, edats, o sexes. A més, no indica les que són diürnes o nocturnes, quines són dominicals o no... Aquestes cinc-centes i escaig d'establiments d'ensenyament es distribuïrien en tres grans tipus, seguint la mateixa autora: escoles creades i sustentades des de la mateixa parròquia; les vinculades a algun orde religiós amb finançament privat si cal i, finalment en tercer lloc, les creades per centres catòlics senglars. A aquestes caldria afegir-hi aquelles escoles privades creades per algun particular i que van d'una manera o altre van subsistint. A més, tindriem les escoles laiques, que tornen a sortir a la llum pública després de la repressió maurista de la setmana de juliol i malgrat els coneguts mítings de protesta del període 1909-1910. Cal afegir-hi les escoles vinculades a una altra confessió religiosa, en aquest cas les evangèliques; les dependents d'ateneus, cases del

poble, entitats recreatives i associacions polítiques. Finalment, a aquest llistat s'han d'incloure les escoles la titularitat de les quals era l'estatal.

Un cop fet aquest breu estat de la qüestió, ens hem de plantejar tres preguntes. En primer lloc, quin era el nombre d'escoles que hi havia a la Barcelona dels anys que estudiem en aquest capítol. Després, a continuació, si es registra un nou impuls creatiu d'establiments escolars per part de l'Església com ella mateix fa en el marc parroquial tal com ha quedat prou corroborat en l'apartat anterior. En tercer i últim lloc, quin és el propòsit essencial de la xarxa escolar religiosa. Aquestes tres qüestions són les que regiran aquest epígraf en les properes pàgines.

Pel que fa la primera pregunta, és força difícil donar un cens exacte d'establiments educatius a la capital catalana entre els anys 1909-1913. En tot cas, una cosa sembla del tot clara: la majoria d'aquestes escoles estan vinculades a l'Església catòlica. Ana Yetano, en el seu estudi ja esmentat, s'atreu a oferir un llistat d'escoles religioses obertes cap a la vigília de la Setmana Tràgica. D'acord a les dades que ella ofereix, tindriem un total de 166 escoles només per a l'ensenyament primari, de les quals majoritàriament serien femenines, 129 per ser exactes. Les dades que oferia les obtenia de la recopilació que en el seu moment elaborà Ramon Albó i que per una altra banda eren semblants a les que proporcionava l'Anuari estadístic que anualment editava l'Ajuntament de Barcelona. Agafant aquesta mateixa font, per la meua banda comptabilitzo per al 1912 un total de 155 escoles d'ensenyament primari per al 1912, numerant tot tipus d'escoles: diürnes, nocturnes, dominicals, per a nens o nenes, i gratuïtes o no⁵³⁸. Així i tot, cal constar que aquesta no és una font gaire fiable. Els errors, confusions, repeticions, absències, discordances entre un any i un altre o, en el seu defecte, ambivalències, són habituals. També hi ha deficiències pel que fa a l'hora de calcular el nombre d'infants escolaritzats (com passa per al 1911). A vegades es diu una adreça sense el seu número i després s'esmenten totes dues: és la mateixa escola o una altra? En uns altres moments hi ha escoles que en un any s'inscriuen dins d'una parròquia determinada i l'altre a una altra convertint algunes parròquies en una mena d'acordió que ara es dilata, ara es contrau. És el que succeeix, per exemple, en tres casos ben

⁵³⁸ *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona* d'aquests anys.

significatius: Sant Pere de les Puel·les, Santa Madrona i Sant Francesc de Paula. En l'edició del 1912 s'enumeren escoles primerament pel que fa a la institució a la qual pertanyen i, posteriorment, s'esmenten per parròquies. El nombre total en una numeració i en l'altre divergeixen notablement. A més, cal plantejar un dubte: en realitat, les escoles que s'esmenten, van existir en realitat o només era sobre el paper? Una dada planteja el dubte. Cap a finals de gener del 1914, el Bisbat demanava al Col·legi de Ntra. Sra. dels Àngels, vinculada a la Preservació de la Fe, el llibre d'assistència i matrícula en funció de la subvenció que reberen en el seu moment de l'entitat mare. La resposta de l'escola no té pèrdua: com que reberen els diners, confessa que es dedicaren a apuntar noms d'alumnes que foren la base d'una escola *"que no se creaba, sinó que sencillamente se subvencionaba lo cual nos da derecho a creer eran posesión nuestra"*. En canvi, estaven disposats a entregar els llibres antics⁵³⁹. Per tant, tot i ser només una sola dada, és més que probable que el nombre d'escoles fos en realitat menor del que les fonts enumeren. Probablement, l'existència d'una taxa d'analfabetisme tan elevada com existia a la Barcelona de la primera dècada del segle es degué a una insuficiència d'escoles major del que les xifres ens ofereixen. Això sense entrar en l'èxit real d'aquests centres, tant pel que fa al nombre d'alumnes com de ressò educatiu, que no seria cap error qualificar, com a mínim, d'escàs o ben minso. Quan el *Diario...* en una data lleugerament tardana com és la del 1913 demanava la creació d'escoles catòliques és bon senyal que l'èxit no les acompanyava⁵⁴⁰. En fi, de ben segur no disposarem mai d'una xifra exacta del nombre d'escoles d'ensenyament primari que hi havia en funcionament a la capital catalana durant els anys 1909-1913. En tot cas queda del tot clar que era molt baix i a més poc exitós.

Pel que fa a la segona qüestió, si hi ha un impuls en la creació de noves escoles a partir de la coneguda experiència del 1909 la resposta sembla ser afirmativa tot i que amb les seves oportunes matisacions. Si el 1912 eren 155 com s'ha apuntat oportunament, per a l'any següent la xifra ascenderia sensiblement a 163 i, finalment, per al 1914 el nombre disminuiria per arribar a unes 158 escoles, sempre utilitzant la font ja apuntada oportunament tot i les

⁵³⁹ A.D.B.: "Episcopologi Joan Josep Laguarda 1909-1913", Capsa 46-47, carta de 21-I-1914 dirigida al secretari de cambra del Bisbe. Potser per això la missiva ha arribat a nosaltres.

⁵⁴⁰ Vid. *supra*, nota 223, pàg. 142.

seves deficiències⁵⁴¹. Per la seva banda, Séverine Dard en el seu article ja esmentat també apunta en aquest sentit. Segons ella, entre 1900 i 1910 augmentaria en un centenar el nombre d'escoles creades passant de 40 a 140⁵⁴². Però com que són xifres totals sense establir cap tipus de diferenciació cal relativitzar molt la xifra. Per tant, potser no seria gaire erroni considerar que seríem de nou davant una nova matisació del projecte recristianitzador empès pel Bisbe Laguarda. Si moltes parròquies no havien organitzat cap tipus d'activitat social com apuntàvem en el seu moment, el mateix passa a l'hora de l'obertura de noves escoles parroquials tot i les instruccions donades en aquest sentit pel mateix prelat al cap de pocs mesos de prendre possessió de la mitra barcelonina. Entre aquells mateixos anys del 1912-1914 de la trentena de parròquies en què està dividida la capital catalana, tan sols un terç disposen del seu propi col·legi. La resta, com succeeix amb l'exposició de José Parellada comentada abans, estan en el silenci més absolut. Aquestes limitacions no es limiten a la capital diocesana. Per exemple, a Sabadell tampoc es constitueixen més col·legis religiosos continuant amb les que ja venien d'abans. En canvi, la seva veïna Terrassa, presenta la lleugera peculiaritat que el 1910 es creava un nou centre educatiu annex als escolapis locals, l'escola d'elit local present a la localitat egarenca des del 1901. Faltaria saber si aquest podria ser el cas d'altres localitats de l'àrea barcelonina, com podrien ser, posem per cas, Manresa, Mataró o Vic. Pel que fa al nombre d'alumnes, l'èxit tampoc els devia acompanyar gaire. El mateix prelat a l'hora de fer balanç un any després d'ocupar la càtedra barcelonina, reconeixia que si bé s'havien creat algunes escoles, havia disminuït el nombre d'alumnes⁵⁴³.

Com què probablement ja es devia preveure el poc èxit que tindria la creació de més escoles parroquials, aviat sorgiren idees per pal·liar aquell fracàs. A l'Assemblea diocesana celebrada el 1910, un tal Artur Dionís Grau en nom de la Junta de la parròquia de Sant Joan de Gràcia, proposava la fiscalització de les

⁵⁴¹ No he comptabilitzat en cap moment el nombre d'alumnes d'ambdós sexes ja que he considerat que les xifres que donguessin no variarien gaire aquestes apreciacions.

⁵⁴² Séverine Dard, "La educación popular...", *op.cit.*, pàg. 76.

⁵⁴³ El cens aproximat d'escoles religioses a Sabadell, a Imma Planell i Sanmiquel, "Clericalisme i anticlericalisme...", *op.cit.*, pàg. 92. Pel que fa a Terrassa, *Escola Pia de Terrassa. 100 anys al servei de la ciutat*, Terrassa, Ajuntament de Terrassa, 2002, s/n, [pàg. 5], consultat *on line*, https://arxiumunicipal.terrassa.cat/docs/Op/Escola_Pia_de_Terrassa.pdf, 24 octubre 2020. El descens d'alumnat reconegut per Laguarda, a *B.O.E.O.B.*, n° 1.468, (4-XI-1910), pàg. 586.

escoles existents i l'enviament de sacerdots amb una divulgadora entre la població. Cap a principis d'aquella mateixa data, Laguarda idea una mena de "visitador escolar". Aquesta serà la idea que finalment prosperarà i que veurà la llum definitivament dos anys després. Entre les seves tasques hi hauria l'elaboració d'un detallat cens escolar on s'apuntes el nombre d'alumnes, la relació dels mestres que hi treballen, quin és el seu salari, qui els ha nomenat, els mètodes d'ensenyament utilitzats, el material escolar que s'utilitza... Una vertadera tasca fiscalitzadora que, com es pot veure, no vol deixar res a l'atzar. Amb l'excusa que el visitador inspeccionaria les escoles parroquials existents, en realitat es pretén controlar l'alumne però, molt en especial, el mateix mestre, en aquest cas més pel que diu que pel que fa. D'aquí que en un altre moment l'inspector escolar rebí el nom eufemístic de "protector dels mestres". Trias i Giró defensí davant una nodrida representació formada pel mateix Bisbe en persona, l'associacionisme i el sindicació del docent. Amb motiu de la celebració del I Congrés de l'Ensenyament, un article aparegut a la *Gaceta de Cataluña*, òrgan de premsa del Comitè de Defens Social, el mestre és qualificat com un apòstol en mans del qual reposa "*el honor del catolicismo y de la patria*"⁵⁴⁴.

Com de ben segur hom haurà vist, *mutatis mutandis* hem trobat la resposta a la tercera pregunta amb la qual introduíem aquest epígraf dedicat a l'escola religiosa, la de la finalitat d'aquesta xarxa escolar. No descobrim cap cosa afirmant, com fa Séverine Dard, que el propòsit d'aquella xarxa escolar és el control social. Ja sabem que aquest era el seu propòsit des del mateix moment de la Revolució Liberal al segle XIX. Tot i l'obvietat, malauradament s'oblida massa sovint que el terme de control social implica la noció de domini i subordinació d'una classe envers l'altra. Si un dels propòsits essencials de l'ensenyament en el sistema capitalista és precisament la reproducció d'aquesta ascendència, com afirmàvem en l'anterior capítol, s'entén l'obsessió de

⁵⁴⁴ La proposta d'Artur Dionís Grau, "Les Escoles y la parroquia", *Primera Asamblea Diocesana...*, *op.cit.*, pp. 119-120. La primera proposta de Laguarda, a *B.O.E.O.B.*, nº 1.449 (15-II-1910), pàg. 121. Sobre el "visitador escolar", *ibid.*, nº 1.512, (18-IX-1912), pp. 387-390. La proposta sindicadora de Trias i Giró a *G.d.C.*, nº 153 (25-I-1911); entre els assistents a més de Laguarda en persona hi ha representants del Comitè de Defensa Social, del Centre Moral Instructiu de Gràcia, dels jesuïtes i de l'Associació per al Foment i Defensa de l'Ensenyament. La definició del mestre com a apòstol, en l'article "Los maestros y la buena prensa" signat per Soledad T.F., previsiblement un pseudònim: *G.d.C.*, nº 43 (5-I-1910). En un sentit molt semblant s'hi suma la coneguda activista catòlica Maria de Echarri en la seva secció "De Re Femenina", *ibid.*, nº 48, de 22 de gener.

l'Església pel món escolar. D'aquesta manera poden imposar un discurs i mantenir un ordre social del qual aquella institució es converteix en la seva major garantia. D'aquí que l'obsessió escolar es converteixi en un dels primers instruments del seu model de societat. Qui pocs anys després succeirà Laguarda al capdavant de la diòcesi barcelonina, el valencià Enrique Reig y Casanova, afirmarà que s'han de constituir cercles d'estudis i escoles d'oradors que siguin "*semilleros de apóstoles*", "*escuela de inteligentes operarios de reconstrucción social*", que proporcionaran grups selectes que permetran a l'Església "*ensanchar sus dominios*" i controlar tot sindicat de tal manera que assegura "*serà totalmente vuestro*"⁵⁴⁵. En aquest sentit, la dona adquireix de nou la importància que ara li dedica l'Església en aquells paràmetres identitaris que dèiem pàgines enrere de model de virtuts, d'encarnació de la raó i de la responsabilitat per la seva condició de mare. Inspirant-se clarament en l'agustiniana imatge de les dues ciutats, la dona és equiparada a la Verge mentre que l'home representa l'embrutidor món laboral. Un objectiu que ha anat paral·lel a la progressiva necessitat d'educar la dona que s'ha anat imposant en l'Església durant tota la segona meitat del segle XIX⁵⁴⁶. D'aquesta manera s'està format un binomi indissociable entre dona i ensenyament que hom podria sintetitzar en el següent síl·logisme: l'ensenyament permet la recristianització de la societat, la dona és un element recristianitzador, per tant, la dona contribueix a la recristianització de la societat. Una prova més, al costat de la introducció del cinema o de la transformació del discurs autoassumint la protecció de la "llibertat d'ensenyament" que l'Església de les dues primeres dècades del segle XX sap modernitzar-se per difondre amb èxit el seu missatge.

El control social no és, tanmateix, la principal i única obsessió de l'Església i, per extensió, d'allò que anomenem "societat conservadora". Han acceptat la inevitabilitat d'una futura nova Setmana Tràgica si no es prenen mesures profilàctiques. Si la revolta de juliol ha pogut ser una realitat és per culpa del que anomenen escoles laiques; i si aquestes han pogut existir, és per l'oblit al qual

⁵⁴⁵ Enrique REIG, "Intervención del sacerdote en el fomento de las asociaciones obreras", dins *Semana Social de España...*, *op.cit.*, pp. 533-551.

⁵⁴⁶ Inmaculada Blasco Herranz, "Identidad en movimiento...", *op.cit.* La progressiva preocupació eclesiològica per educar la dona, a Maite OSTOLOZA, "Género, religión y educación en la España contemporánea: estado de la cuestión y perspectivas historiográficas", a Inmaculada BLASCO HERRANZ (ed.), *Mujeres, Hombres y catolicismo en la España contemporánea. Nuevas visiones desde la Historia*, Valencia, Tirant Humanidades, 2018 (Col. Diáspora. Ciencias de las Religiones, s/n), pp. 47-68.

han deixat els seus col·legis. El sacerdot català, jesuïta, pedagog autor de diversos llibres de caire educatiu, Ramon Ruiz Amado, pronuncia una conferència on insisteix en el lligam que existeix entre l'escola laica i la revolta popular. No al dir que la premsa vinculada al Comitè o als tradicionalistes s'encarregarà de publicitar-la al màxim⁵⁴⁷. A partir d'aquí estableixen una simple i senzilla contraposició molt maniquea i de clara arrel agustiniana: l'ensenyament religiós ve a ser ordre i tranquil·litat de la mateixa manera que les escoles laiques signifiquen destrucció i revolució. A més, ha assumit el fracàs a l'hora d'impedir l'obertura de les escoles laiques un cop ha caigut el govern conservador de Maura-La Cierva. Potser per això ara el Comitè de Defensa Social comença a mirar més cap al polític murcià que no pas al primer, el cap de govern, trobant en aquell l'energia que tímidament comencen a trobar a faltar en Maura⁵⁴⁸. A partir del 1909 ja no s'acontenten amb la retòrica, tampoc es refien que podran continuar controlant l'ensenyament. Han perdut la confiança i la seguretat necessàries que tot continuarà igual.

En funció d'aquestes idees, la nebulosa catòlico-conservadora arriba a una gran conclusió. Si hem d'assumir l'existència d'una xarxa d'escoles laiques i conviure amb elles, cal assegurar el control total de l'ensenyament i que en realitat només pugui prevaldre un de sol. I com ho faran? Apropiant-se de la defensa de la llibertat d'ensenyament i girant-lo en contra del mateix Estat per posar-lo contra les cordes. Per això se celebra el gener del 1910 un congrés de primer ensenyament on tots els assistents s'autoproclamen defensors d'aquesta nova llibertat, frase que ja s'abandonarà pel que restarà de segle. D'aquesta manera eviten la intromissió de l'Estat (un dard dirigit a les pretensions dels governs liberals) i, de retruc, poden controlar la seva xarxa escolar. Darrere seu deuen palpar amb molta seguretat tant l'inevitable Comitè de Defensa Social

⁵⁴⁷ Ramon RUIZ AMADO, S.J., *¡De trascendencia! La educación por la acción. Conferencia dada en la Oficina de Trabajo de la A.S.P.*, Barcelona, Oficina de Trabajo de la Acción Social Popular, 1910. Se'n fan ressò, *G.d.C.*, nº 43 (5-I-1910), *El Correo Catalán* nº 11.428 de 6 de gener i *L.V.C.* nº 3.833, de 6 gener, pàg. 3. L'auditori de Ruiz Amado està format per gent ben propera al Comitè i als tradicionalistes: Cayetano Pareja, Luis de Dalmases, Cosme Parpal, Dalmacio Iglesias, José Parellada, Miquel Junyent...

⁵⁴⁸ A l'abril del 1910, el seu president Luis de Dalmases, qualificava com a més brillant l'actuació governamental de La Cierva que no pas la de Maura: *G.d.C.*, nº 71 (13-IV-1910). Curiosament, pocs mesos després el Brusí s'hi afegeix a aquesta opinió. Durant el debat parlamentari a propòsit de la Setmana Tràgica el juliol d'aquell mateix any: el polític murcià és definit com "*la voz de la noble y altiva patria; la voz del honor*"; *D.d.B.*, nº 191 (10-VII-1910), pp. 9.376.9.377.

com els carlins que es fan seves les conclusions de l'esmentat Congrés⁵⁴⁹. A tot això se li afegeix la desconfiança cap els partits dinàstics existents. Per tant, la gran conclusió a la qual arriben és que cal fer-se imperiosament amb el poder polític. Només si estan en possessió d'ell podran respirar més tranquils. Com diu la *Gaceta de Cataluña* a l'hora de convocar el míting contra les escoles laiques, tot el que fa referència a l'ensenyament té un clar caràcter polític i cal actuar segons aquesta idea perquè, diu clarament, si no ho fan ells, uns altres ho faran: *“si limitando a esto [a financiar institucions benèfiques] nuestra actividad dejamos abandonado el campo de la política, el enemigo ocupará las mejores posiciones y desde ellas favorecerá su obra, (...) Si nuestra acción ha de ser completa es indispensable que nuestras resoluciones se dirijan a obtener el cumplimiento de las leyes, a mantener y fomentar nuestras escuelas e intervenir en la política como medio de asegurar el respeto debido a las mismas”*. Per això conclou que ara s'obre una nova etapa: la de la mobilització activa i conjunta de tots en contrast del passat més immediat quan, diu, la protesta només era en família i tancada. Unes paraules semblants a les que també escriu el Brusí quan parla de l'aparició d'un “jo” col·lectiu i, insinuant una certa desconfiança inicial, fa vots perquè l'exemple continui més enllà d'aquella data⁵⁵⁰.

Hom podrà argumentar que els regionalistes comparteixen una preocupació semblant. I sí, és cert, des de catòlico-conservadors fins a regionalistes el neguit és el mateix. Un exemple del que diem és el Bisbe de Vic, Torras i Bages, adreçant una carta als mestres d'escoles religioses i als senadors i diputats de la seva diòcesi el setembre del 1914⁵⁵¹. La diferència entre ambdues tendències polítiques és que els primers optaran per una estratègia d'abast estatal i marcada

⁵⁴⁹ *Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona 1909-1910. Conclusiones que por acuerdo del Congreso han de ser votadas definitivamente por los señores congresistas*, Barcelona, Impr. De J. Abadal, [1910]. La previsible paternitat del Comitè en aquest congrés vindria suggerida per l'atenció que l'hi dedica el seu setmanari (*ibid., ibid*) i pels noms d'alguns dels seus oradors: Cosme Parpal i Dalmacio Iglesias. També hi intervenen Miquel dels Sans Oliver i Pedro G. Maristany, el que insinua l'interès que podrien tenir-hi els partits dinàstics però no saben si a títol individual o col·lectiu. Una altra cosa és l'èxit real del Congrés: un setmanari carlí com és *La Bandera Regional* de Juan Mª Romá afirmava que la majoria dels assistents eren sacerdots i no pas mestres (nº 86, 20-VIII-1910, pàg. 7). L'assumpció de les conclusions per partir dels carlins, en la conferència de Dalmacio Iglesias al local de l'entitat suara apuntada: *D.d.B.*, nº 12 (12-I-1910), ed. Matí, pp. 497-498.

⁵⁵⁰ *G.d.C.*, nº 48 (22-I-1910) i *D.d.B.*, nº 25 de 25 gener, ed. matí, pp. 1.150-1.151.

⁵⁵¹ Les cartes van anar precedides per un intercanvi epistolar amb Francesc Cambó, diputat per Castellterçol des de les eleccions complementàries de maig del 1912. A Josep TORRAS I BAGES, *Obres Completes*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. III (Col. Biblioteca Abat Oliva, 50), pp.407-423 i pp. 407-423

per un acusat nacionalisme espanyol autoritari, mentre els altres ho fan des de Catalunya utilitzant el catalanisme com a discurs ideològic. En fi, torna a ser l'onada que encapçala aquest capítol.

Abans d'entrar en aquest aspecte potser és el moment d'establir algunes conclusions o afegitons, que podem formular en forma de pregunta. La primera d'elles fa referència al desplegament associatiu de la parròquia i a les pretensions que tenia Laguarda. El plantejament de fer de la parròquia un lloc de trobada, un gran centre social en les seves paraules, és tan ambiciós que a vegades fa recordar, i molt, als serveis que ofería les cases del poble del partit radical lerrouxista i associacions afins: escoles, dispensaris, caixes de resistència, economats, cooperatives de consum... Gairebé és el mateix que han d'oferir les parròquies d'acord al model ideat per l'ocupant de la càtedra episcopal barcelonina. És com si en contraposició al desplegament que ofereixen els radicals i que els proporciona una base electoral força sòlida, des del Bisbat s'oferixi com a alternativa la parròquia en una rèplica que si no és semblant, s'hi apropa. Probablement, aquesta era la intenció oculta de la diòcesi barcelonina per tal de recuperar la seva ascendència entre la població obrera de la capital catalana. Es voldria competir amb les mateixes eines de les que disposaven els radicals. Evidentment, la pregunta que immediatament sorgí és si tal pretensió tingué l'èxit que es buscava.

Una possible resposta podria venir donada si ens fixem en el grau de compliment dels receptes religiosos per part dels feligresos. Alhora, aquesta resposta també seria útil per calibrar l'èxit final de la ingent i àmplia tasca recristianitzadora empesa durant els anys que estudiem. En aquest sentit, els informes emesos pels rectors parroquials al Bisbat no són gaire entusiastes. Molt diplomàticament escriuen que no es pot saber amb exactitud el grau de seguiment, la qual cosa és com dir que poca gent devia assistir a les funcions religioses. Segons sembla, seguint dades proporcionades per mateix Bisbat, tan sols un 30% dels feligresos barcelonins complia amb el precepte dominical de la missa i amb la confessió anual. És significatiu que el periodista carlí Juan Mª Romá afirmés en el setmanari que ell dirigia, *La Bandera Regional*, que tot i la

Setmana Tràgica res havia canviat⁵⁵². Una poca assistència que ajuda a corroborar de nou les profundes limitacions que acompanyaven el projecte recristianitzador del prelat Laguarda.

En tot cas, aquest propòsit recristianitzador que com una estrella guia la prelatura del valencià Laguarda, no es limita pas a la parròquia o l'escola. Com tampoc acabava amb la successió d'actes, romeries, aplecs i tantes d'altres iniciatives que hem vist als principis d'aquesta extensa part. Continua més enllà, en un tercer i últim pivot com és l'associatiu, que és el que segueix a continuació.

4.- L'ASSOCIACIONISME I EL SINDICALISME CATÒLIC.-

A principis de la dècada dels vuitanta del segle passat, el conegut intel·lectual, pensador, filòsof i semiòleg italià Umberto Eco va sorprendre tothom amb la publicació de la seva primera novel·la, *El nom de la Rosa*. L'obra immediatament es convertí en un best-seller mundial i, com no podia faltar, no calgué esperar gaire perquè saltés a la pantalla gran. Efectivament, el 1986, sis anys de la primera edició del llibre, s'estrenava el film. L'argument és a hores d'ara ben conegut: un frare franciscà, Guillem de Baskerville, arriba a una abadia localitzada al nord d'Itàlia per assistir a una trobada per dirimir si l'orde franciscà és fidel o no als preceptes que marca l'Església Catòlica. Així i tot, ben aviat Guillem es troba immers en una investigació detectivesca, molt a la manera del genial Sherlock Holmes, on tothom amaga algun secret.

Evidentment, l'important no és pas l'argument sinó el que l'acompanya: la importància del monacat en l'Església Catòlica. Des dels primers segles de la medievalitat fins les transformacions globals de la Revolució Industrial, la creació d'ordes religiosos, siguin regulars, mendicants o seglars amb totes les seves finalitats, ha estat tota una constant. I com tot monjo pot ser sacerdot, al llarg de la història s'han definit progressivament els seus contorns, arribant tal com se l'entén en l'actualitat: cèlibe, instruït, disciplinat, fixat a la parròquia i amb

⁵⁵² L'alegació d'ignorància per part d'alguns rectors, a A.D.B., "Visites pastorals 1910/1913 Ofrcialiato BCN", Caixa 102. El compliment d'un 30% el proporciona Colin M. Winston però no proporciona la font: *Workers and...*, *op.cit.*, pàg. 21. El mateix autor molt lúcidament considerava exagerades aquestes xifres, ja que per una banda no contemplava el compliment d'altres preceptes cristians com podien ser els altres sacraments, i per l'altre es qüestionava quin devia ser el nombre real de feligresos convençuts si restàvem aquells que anaven per obligació i aquells per inèrcia. L'afirmació de Juan Mª Romá, a *La Bandera Regional*, nº 26 i 27, de 20 i 27 agost 1910.

l'autoritat moral suficient per tal d'impartir els sacraments de la fe catòlica. En tant que aquestes són les principals institucions fonamentals de l'Església romana, no estranya gens que el Bisbe Laguarda atribueixi tanta importància a la parròquia com al sacerdot. Havia donat bones proves d'això en la seva primera carta pastoral als seus nous feligresos. Serà més explícit en el seu discurs inaugural a la ja anomenada Assemblea diocesana del 1911 quan afirmi que tothom, independentment de la seva edat, pot ser "apòstol" de l'acció social catòlica⁵⁵³. Per la seva banda, la Setmana Social barcelonina de l'any anterior, exposava com l'associacionisme obrer cristià –siguin patronats, cercles o les Unions Professionals del pare Palau-, l'ensenyament i, finalment, l'actuació sacerdotal, eren els tres grans puntals sobre els quals es basava l'acció catòlica de l'ocupant de la diòcesi barcelonina. Aquests seran també, i per ordre, els punts sobre els quals es basa l'apartat que tot seguit s'ofereix. Així, en primer lloc parlaré de l'associacionisme religiós i femení prestant una atenció especial a dues entitats, com són la Lliga de Sres. per a l'Acció Catòlica i la de Compradores. Finalment, em referiré al sindicalisme catòlic i el rol que juga en aquests anys l'Acció Social Popular del Pare Palau en el projecte del Bisbe Laguarda. En aquest sentit, aquesta secció no deixa de ser sinó com una continuació de tot el que hem anat dient fins ara.

És d'aquest últim punt on neix una altra inquietud, ara de caire més polític que no pas el que hem anat veient fins ara. Un neguit que respon al projecte recristianitzador endegat pel conegut prelat de clara ambició política, cosa que hem tingut oportunitat de constatar en d'altres pàgines de l'actual capítol. En aquest sentit, el següent paràgraf ha de ser entès com un pont que ens permet introduir-nos lentament en la tercera i última part, de contingut més polític que no pas la que ara, lentament, comencem a deixar enrere.

4.1 *L'associacionisme religiós.-*

La concepció del prelat valencià de fer de la parròquia i del sacerdot la base de l'acció catòlica que ell pretén desplegar, té ben poc de nova. De fet, fou Gabriel Palau qui, dos anys abans de l'esclat de la Setmana Tràgica, afirmés la necessitat que el sacerdot havia de sortir de la parròquia. Segons ell, el clergue havia viscut fora de la realitat social i a causa d'això cometé tres grans errors que

⁵⁵³ *Lágrimas y esperanzas...*, *op.cit.*; el discurs de Laguarda, *B.O.E.O.B.*, nº 1.490, (30-XII-1911), pàg. 614.

eren de mancança: absència d'acció, d'iniciativa i d'influència. Més tard, Enrique Reig Casanova, en la seva intervenció ja esmentada a la Setmana Social barcelonina, assegurarà que el sacerdot ha de ser l'actor principal en la formació social de l'obrer dirigint qualsevol tipus d'entitat vinculada a l'Església: patronat, catecisme de perseverança, sindicat, cercle d'obrers...⁵⁵⁴. Malauradament, no disposem d'estudis sobre el clergat sinó català com a mínim barceloní, tant pel seu nombre, el seu nivell d'edat i, especialment, per la seva formació. Probablement, no seria erroni aventurar que bona part dels sacerdots de la ciutat de Barcelona devien estar entre la cinquantena o seixantena d'anys (per tant, nascuts cap els mitjans del segle XIX amb el que podria implicar de mentalitat força conservadora) i d'un nivell formatiu baix. No tindria gens d'estrany si ho comparem amb els dels seus col·legues d'altres diòcesis espanyoles de les quals sí disposem d'estudis. Seria el cas de Toledo, Sevilla...⁵⁵⁵

El braç ideal que tindrà el Bisbe valencià per fer arribar arreu la seva veu és la coneguda Associació d'Eclesiàstics del clergue Ildefons Gatell, creada el 1905 i estructurada en diferents seccions: de Ministeri sacerdotal, de Propaganda Oral i Qüestions Socials, i finalment una de Propaganda Escrita, al seu torn estructurades en tantes d'altres subseccions. Serà en els seus locals on el director de l'Acció Social Popular, Gabriel Palau, exposa la seva conferència. I són aquestes dues entitats les que estan darrere de la ja esmentada Setmana Social barcelonina. Potser per això l'Associació d'Eclesiàstics experimenta durant aquells anys un especial creixement. Si el 1907 tenia 206 sacerdots inscrits, sis anys després el nombre s'ha duplicat passant ara a 453 membres, el que representa un increment percentual lleugerament superior al 119% entre una data i l'altra. Concretament, el creixement anual seria el següent⁵⁵⁶:

⁵⁵⁴ Respectivament: Gabriel Palau, *La acción social del sacerdote...*, *op. cit.*; Enrique Reig Casanova, "Intervención del sacerdote...", *op. cit.*

⁵⁵⁵ Francisco J. CARMONA FERNÁNDEZ, "El clero secular y su formación en la España contemporánea: revisión historiográfica", a Feliciano MONTERO/ Julio de la CUEVA/ Joseba LOUZAO (eds.), *La historia religiosa de la España contemporánea. Balance y perspectivas*, Alcalá de Henares, Iniversidad de Alcalá. Servicio de Publicaciones, 2017, pp. 139-171, especialment pp. 150-154.

⁵⁵⁶ Les tres seccions estarien presidides, respectivament, per Camilo Reig amb Manuel Toldrà com a secretari a la de Ministeri; Josep M^o Baranera i Pedro Lisbona a Propaganda Oral i Qüestions Socials; i finalment, Enrique Pla y Deniel i José Alborná a la de Propaganda escrita Al respecte, vid. *Asociación de Eclesiásticos para el Apostolado Popular. [Reseña correspondiente al año 1910]*, Barcelona, 1910. Tant la referència a les diferents seccions, tot i que sense donar el nom dels seus responsables, com el creixement de l'entitat, a Feliciano Montero, *El movimiento católico...*, *op. cit.*, pp. 79-82.

QUADRE IX
SACERDOTS INSCRITS A L'ASSOCIACIÓ D'ECLESIASTICS

Any	Nombre inscrits
1907	206
1908	275
1909	325
1910	375
1911	445
1912	(sense dades)
1913	453

FONT: *Asociación de Eclesiásticos, 1907-1913*

Un increment que com es pot observar es produeix en dos períodes ben concrets que, a més, coincideixen amb els anys de prelatua dels Bisbes Casañas i Laguarda. És precisament durant els anys de bisbat d'aquest últim quan l'augment és lleugerament més significatiu (119 entre 1907-1909 i 128 en els quatre darrers)⁵⁵⁷. Així i tot, aquestes dades constaten de nou les limitacions de l'ocupant de la mitra barcelonina: continua amb una iniciativa engegada pel seu antecessor i la supera per ben poc. Dit d'una altra manera, molt més clara i tot: J.J. Laguarda no s'inventà res.

Aproximadament, sis mesos abans de la seva mort, l'abril del 1913 per ser més exactes, Laguarda crea la secció barcelonina de la Unió Apostòlica de Sacerdots, entitat d'origen francès la primera secció de la qual a l'Estat espanyol fou a Ciutat de Mallorca el 1894 de la mà de Miquel Maura, germà del famós cap de govern conservador. L'objectiu d'aquesta nova entitat és fer del sacerdot, tingui o no cura d'ànimes, el nexa organitzador de l'activitat que ha de desplegar a la seva parròquia. D'aquí l'obsessió per detallar minuciosament el model de vida interior i exterior que ha de dur diàriament el sacerdot: la lectura, el res matutí, la meditació, l'escrit detallat de tots els seus actes en un butlletí mensual adreçat al director de la Unió, la urbanitat o la perseverança transformada en una

⁵⁵⁷ *Ibid.*, les resenyes dels anys 1907-1913.

mena de quart vot afegit als tres que fa tot sacerdot en el moment de la seva ordenació (pobresa, obediència i castedat). És el que el prelat valencià en la presentació pública de l'organització anomena com a "virtut". En les seves pròpies paraules, no n'hi ha prou amb celebrar la missa, cal anar més enllà: "*sin ella [és a dir, sense la "virtut"], la palabra no tiene acentos de persuasión, ni esas vibraciones inefables que afectan intensamente al espíritu. Sin ella, el ministerio, en sus variados aspectos, pierde toda su grandeza y su alta significación y conviértese en vulgar profesión, en oficio mercenario de condición despreciable*"⁵⁵⁸. Potser aquesta concepció que es té del sacerdot és d'inspiració tridentina, la qual cosa respondria als aires que impregnen el pontificat de Pius X. Tanmateix, la importància de la Unió Apostòlica no ve d'aquí sinó de la tradició del catolicisme europeu decimonònic a la devoció a Sagrat Cor, ben rebut a l'Estat espanyol durant aquella centúria i que el nacionalisme espanyol assumirà plenament. De fet, entre els objectius d'aquella associació figuraven tant l'entronització d'Espanya al Sagrat Cor, cosa que ja sabem es farà realitat de la mà d'Alfons XIII, com la recatolització de la península⁵⁵⁹. El fet que el Bisbe Laguarda promogui la secció barcelonina de la Unió, i que Enrique Reig sigui qui, per encàrrec del creador d'aquella associació, organitzi la primera assemblea estatal de la Unió, suggereix la possible importància que podria jugar la delegació de la capital catalana en el si de l'organització espanyola. Der ser així, es corroboraria de nou que sigui a Barcelona on es forja el corpus ideològic definitiu d'un nacionalisme espanyol catòlic, monàrquic i autoritari, altrament conegut com a nacionalcatolicisme. Un nacionalisme on un dels seus principals guionistes és la jerarquia eclesiàstica. En funció del que anem dient, no ens ha d'estranyar gens la coneguda preferència del valencià per entitats com el Comitè

⁵⁵⁸ *Estatutos de la Unión Apostólica de Sacerdotes Seculares de la Diócesis de Barcelona*, Barcelona, Luis Gili Librero-editor, 1913, pàg. 9. També, *B.O.E.O.B.*, nº 1.531, (1-III-1913), pp. 121-133. La seva Junta l'integren i gairebé pel mateix ordre de càrrecs els mateixos que, fora de Francesc de P. Vila, beneficiari de Sta. M^a del Pi i vicetresorer de la Unió de sacerdots, formen la Junta de l'Associació d'Eclesiàstics, tants cops esmentada. La Unió fou creada el 1862 pel sacerdot francès Victor Emmanuel Lebeurier (1832-1918). Al respecte, Santiago CASAS, "La Unión Apostólica del clero en España", dins Josep Ignasi SARANYANA CLOSA/ Juan Antonio GIULO TAMAYO/ Maria Rosario BUSTILLO/ Eduardo FLANDES/ Santiago CASAS RABASA (Coords.), *El camino histórico de la santidad cristiana. De los inicios de la época contemporánea hasta el Concilio Vaticano II, 24 Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, Pamplona, Universidad de Navarra, 2002, pp. 353-370.

⁵⁵⁹ *Crónica de la Primera Asamblea Nacional de los Centros Españoles de la Unión Apostólica celebrada en Madrid en los días 26, 27 y 28 de septiembre de 1910*, Madrid, R. Velasco Imp., 1911. Pel que fa a la vinculació del nacionalisme conservador espanyol al Sagrat Cor, Joseba Louzau, "El Sagrado Corazón de Jesús...", *op.cit.*

de Defensa o el Centre Monàrquic. Tampoc ha de ser cap sorpresa que l'Església figuri com a directora i inspiradora espiritual de les aspiracions polítiques que s'intentaran dur a terme amb el nom de coalició de dretes. Un protagonisme que veurem tant en el següent apartat, l'associacionisme femení com en el tercer i últim, el sindicalisme.

4.2 L'associacionisme femení.-

És prou sabut que durant el darrer quart del segle XIX Europa, i més concretament als països de tradició catòlica, viu una mena de *revival* recristianitzador que en gran mesura s'inicia cap a mitjans de la centúria durant el pontificat de Pius IX. Són diversos els exemples del que diem: la proliferació d'associacions pietoses i noves congregacions, tan masculines com femenines; els pelegrinatges siguin cap a Roma o, especialment, cap a Lourdes; la proclamació del dogma de la Immaculada Concepció el 1851, que inicia un devocionisme marià palpable amb els casos de Lourdes, de la Verge del Pilar a Saragossa o, aquí a Catalunya, amb la proclamació de Verge de Montserrat com a patrona de Catalunya el 1883; i, finalment, una altra devoció, complementària a la de la Concepció, com és la ja coneguda al Sagrat Cor que pren una nova embranzida amb el ja esmentat papa Pius IX, el mateix que proclamà el dogma de la Puríssima. L'Església de la segona meitat del vuit-cents és una Església en la qual nacionalisme, secularització, feminització i política es barregen en una mena de *totum revolutum* que si per una banda corrobora una Església que es modernitza, per l'altra constata que està en plena contraofensiva política, social i ideològica per recuperar l'espai perdut.

És important aquesta noció de feminització de la religió, introduïda a partir de la dècada dels setanta del segle passat gràcies als estudis de gènere. Gràcies a aquesta renovació historiogràfica, s'ha esmerdat el que Michelle Perrot va anomenar, potser no gaire encertadament, el "silenci de les dones" a la Història⁵⁶⁰. Era un silenci a crits, ja que la dona sempre hi ha estat present. Però, com ja se sap, no hi ha més sord que aquell que no vol sentir. I és el que va succeir fins que aquest mutisme imposat s'ha esvaint i s'ha revitalitzat el paper desenvolupat per la dona en tots els aspectes i, particularment de cara al que ens interessa, en el fenomen religiós. En aquest sentit, s'ha obert un nou viarany

⁵⁶⁰ Michelle PERROT, *Les femmes ou les silences de l'histoire*, Paris, Flamamrion, 1998.

que l'historiador francès Claude Langlois ha qualificat com la feminització de la religió. Seguint l'estudiós gal, a partir de la dècada dels vuitanta del segle XIX, començà a registrar-se un major pes de la dona en el món religiós, fos en ingressos en congregacions monàstiques o en la creació d'associacions caritatives. Mentre, l'home se n'allunyava progressivament de la influència de l'Església. Era un dimorfisme sexual on cada gènere ha jugat un rol diferent; més religiós en el femení, més secularitzador en el masculí⁵⁶¹.

No pretenc pas entrar en la discussió historiogràfica de si aquest dimorfisme és aprofitat en benefici propi per l'Església, si és ella qui promociona una nova imatge de la dona més afí al seu projecte recristianitzador, si és la dona qui es mobilitza en un acte d'auto alliberament o si tot respon a un redimensionament del paper social de la dona que implica una nova identitat⁵⁶². L'important és constatar com la mobilització social de la dona dins el món associatiu catòlic suava descrita és del tot aplicable al Principat i probablement amb major antelació que a la resta de l'Estat. Durant la segona meitat del segle XIX proliferen entitats de caire pietós i caritatiu com són l'Apostolat de Sres. per a la preservació de la fe, la Societat de Sres. de St. Vicenç de Paül (del 1853), l'Obra de Dames Catequistes o l'Apostolat de Sres. per a la millora moral i social de la dona fundada el febrer del 1900, per esmentar tan sols alguns exemples. Fora de Catalunya, a Saragossa existia des del segon any del nou segle una associació femenina dedicada a la devoció de la patrona de la capital aragonesa⁵⁶³.

Amb motiu de l'Assemblea Diocesana de Barcelona del 1911, el sacerdot Ramon Balcells afirmava que tan sols a Barcelona ciutat existia un centenar d'entitats integrades per dones, però no distingia entre aquelles que eren seglars o regulars, ni tampoc entre quines havien estat creades amb posterioritat a la

⁵⁶¹ Claude LANGLOIS, *Le catholicisme au féminin. Les congrégations françaises à supérieure générale au XIXe siècle*, Paris, Cerf, 1984.

⁵⁶² Inmaculada BLASCO HERRANZ, "Religión, género y mujeres en la historia contemporánea de España: un balance historiográfico", a Feliciano Montero/ Julio de la Cueva/ Joseba Louzao, *La historia religiosa de ...*, op.cit., pp. 257-277. De la mateixa autora, "Género y religión de la feminización de la religión a la movilización católica femenina. Una revisión crítica", *Historia Social*, nº 35, 2005, pp. 119-136. Pel que fa a la identitat, *ibid.*, "Identidad en movimiento...", op.cit.

⁵⁶³ Es tracta de la Corte de Honor de las Damas del Pilar constituïda el 1902 i que s'estendrà per bona part de la geografia espanyola. Vid. Francisco Javier Ramón Solans, *La Virgen del Pilar dice...*, op.cit., pp. 213-216.

Setmana Tràgica⁵⁶⁴. El que l'interessava era fer constar la importància que tenia la dona en la tasca recristianitzadora d'aquells moments. El Bisbe ja havia fet referència a la transcendència que donava a la dona, tant que a mitjans del 1910 rebria públicament a moltes d'elles⁵⁶⁵. La Junta diocesana organitzadora de la Setmana Social celebrada l'any anterior atribuïa a la dona un "influxo civilizador". En un sentit molt semblant s'hi expressava el jesuïta Gabriel Palau en la seva intervenció a la Setmana Social del 1910 quan exhortava a una major implicació social de la dona per superar la caritat que tan criticava. El també conegut Ramon Albó, a l'hora de referir-se a la Lliga per a l'acció catòlica, parlava de la influència de la dona en la família i la societat⁵⁶⁶. En tot cas, si intentem diferenciar entre unes i altres, aproximadament una norantena serien d'abans de juliol del 1909 i d'aquestes la majoria estarien vinculades a congregacions religioses. Posteriorment a aquesta data, a l'associacionisme religiós femení li passaria el mateix que, per exemple, succeïa amb la creació d'escoles: un lleuger increment d'aquell tipus d'entitats. Segons dades de *El Social*, òrgan de l'Acció Social Popular i dirigit per Ramon Albó, fins mitjans del 1912 es creen un total de 38 organitzacions, de les quals 25 (el que representaria un 65% del total), a la capital catalana. De totes elles, sis serien per a dones. Serien, per exemple, el Patronat per a les Obreres de l'Agulla del 1910; el Social Escolar del Poblet o el de la Divina Pastora de Sants. Després caldria afegir-hi la creació dels primers sindicats catòlics femenins vinculats a l'Acció Social Popular com seria el Barceloní de l'Agulla amb Ildefons Gatell, Dolores Monserdà i Agustí Robert, germà del comte de Torroella. També podríem parlar de la Federació Sindical d'Obreres del 1912 que disposava de cinc sindicats, una borsa de treball, escoles, biblioteca, caixa de dots i organitzava conferències i curssets per a la dona obrera. A elles caldria afegir-hi l'Institut de Cultura i la Biblioteca Popular, nascuda quatre mesos abans de l'esclat de la Setmana Tràgica i de la mà de Francesca Bonnemaïson, muller del fundador de la Lliga,

⁵⁶⁴ Ramon Balcells, "Relación de las obras femeninas de Acción Católica, existentes en la diócesis de Barcelona", *Primera Asamblea...*, *op.cit.*, pp. 183-194.

⁵⁶⁵ *D.d.B.*, nº 185 (14-VII-1910), ed. matí, pp. 9.054-9.055. El diari, molt exageradament, afirma que són quinze mil les dones que rep l'ocupant de la seu barcelonina.

⁵⁶⁶ *Semana Social...*, *op.cit.*, pp. 10-12. La intervenció de G. Palau, "Deberes sociales...", *op.cit.* Ramon Albó, *Barcelona...*, *op.cit.*, vol. II, pp. 56-58.

Narcís Verdaguer i Callís⁵⁶⁷. A més, cal afegir-hi la constitució d'un Patronat de Sres. en el si del Centre Moral Instructiu de Gràcia, sota la presidència de la coneguda escriptora Carme Karr. Fora d'això no tenim més referències sobre aquesta entitat. A ella s'hi sumen dues de les primeres organitzacions que he esmentat al principi d'aquest apartat: la Lliga de Sres. per a l'Acció Catòlica, i vinculada aquesta, la de Compradores. En tercer lloc, tenim la de la Defensa Social, també anomenada de les Dames Blanques. En definitiva, tres. O hauria de dir-ne dues, per ser més correcte? A continuació analitzaré separatament les dues primeres i de pas donaré resposta a la pregunta suara plantejada.

4.2.1 La Lliga de Sres. per a l'Acció Catòlica.-

Aquesta entitat neix el gener del 1910 poc abans del conegut míting del Tívoli contra les escoles laiques de finals del mateix mes i sota la presidència de Caridad Giraudier, vídua de qui fou el crític d'art del *Diario...*, Francesc Miquel i Badia. Substitueix a la comissió femenina que naixé associada amb la ja tractada Junta d'acció catòlica i que tingué poc ressò social tot i que l'embranchada prové del debat sobre la reobertura de les escoles laiques com la mateixa entitat reconeixerà⁵⁶⁸. La nova entitat experimentarà un ràpid creixement. Tan sols un any després de la seva constitució, la Lliga hauria format dos Patronats, un a la mateixa ciutat de Barcelona i l'altre a Cornellà, i aspirant a crear-ne dos de nous, un al cap de Grassot de Gràcia i l'altre a Badalona. També, es dotaria de tres delegacions locals: una a Mataró, i les altres dues a Terrassa i Sabadell. Totes elles constituïdes el 1911⁵⁶⁹. Segons sembla, durant aquesta mateixa data estaria en formació una a Manresa, de la qual no tenim més informació. Pocs anys

⁵⁶⁷ Les entitats creades entre 1909 i 1912 a *El Social*, nº 201 (13-VII-1912) i Ramon Albó, *Barcelona, caritativa...*, *op.cit.* La relació figura a l'Apèndix . Pel que fa als diferents sindicats femenins i la Federació Sindical, Amelia GARCIA CHECA, *Ideología y práctica de la Acción Social Católica Femenina (Cataluña, 1900-1939)*, Málaga, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga, 2007, especialment els tres darrers capítols. També, Ramon Reixach i Puig, *Els orígens del catolicisme social...*, *op.cit.*, pp. 493-494. El Patronat és una refundació al creat el 1870 pel Marquès de Comillas. La Biblioteca Popular de la Dona, a Montserrat DUCH PLANA/ Montserrat PALAU VERGÉS, "Socialización de los saberes femeninos: el Instituto de Cultura y Biblioteca Popular para la Mujer, Barcelona (1900-1936)", *Historia Social*, nº 82, 2015, pp. 133-147.

⁵⁶⁸ Pel que fa a Martí i Badia, vid. Laia ALSINA CORTABELLA, *Francesc Miquel i Badia (Barcelona 1840-1899): crític, tractadista i col·leccionista d'art*, Tesi Doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, 2015. La junta directiva de la comissió femenina de la Junta Diocesana, a Amelia Garcia Checa, *ibid.*, nota 24, pàg. 102. El naixement de la Lliga, a *Acción Femenina Católica*, nº 1, novembre 1911, pp.4-5.

⁵⁶⁹ La constitució de la Lliga de la cocapital vallesana, a la qual hi assisteix el Bisbe, *D.d.B.*, nº 290, (17-X-1911), ed. matí, pp. 14.667-1.668, on figura la Junta Directiva presidida per la dona del sempitern diputat liberal pel districte Alfons Sala, Mercè Amat. També, *Acción Femenina...*, nº 1, novembre 1911, pp.6-8., reproduïda a Apèndix... Segons sembla, la delegació de Terrassa seria la més prolífica de totes ja que a finals del 1912 crearia una secció juvenil formada per alumnes d'elles escoles religioses de la ciutat: *ibid.*, nº 14, desembre 1912.

després, s'organitzaria una a Berga i a El Vendrell, el 1914 i 1915 respectivament. A tot això cal afegir-hi la creació d'un cercle d'estudis el febrer del 1912, una secció de decència femenina, o campanyes en favor de la moralitat pública, d'una moda femenina més decorosa, contra la blasfèmia, contra decisions municipals... Editava, a més, com a òrgan d'expressió la revista ja esmentada, *Acción Femenina Católica*, nascuda el 1911⁵⁷⁰. En fi, com es pot veure som davant una entitat que a la seva prolífica activitat pública hi suma un ràpid creixement convertint-la en una associació que és present en les àrees industrials del país. Una altra cosa, però, és el seu èxit. Tot sembla indicar que devia ser ben relatiu, com és habitual en moltes de les iniciatives nascudes o inspirades per l'Església. La mateixa presidenta de la Lliga era ben conscient del que diem i no se n'amaga a l'hora de confessar el relatiu ressò de les seves iniciatives davant el mateix Bisbe. Pel que fa a les campanyes moralitzadores sobre la moda, manca *“una acción colectiva y enérgica que no aparece por ninguna parte”*. Pel que fa a la mateixa Lliga, la seva presidenta es lamenta que és bàsicament la iniciativa d'unes quantes dones (fixi-s'hi que la majoria d'elles són vídues, la qual cosa insinua que C. Giraudier no anava gaire mal encaminada) i els manca *“nueva leva”*, més cooperació d'altres dones Pot ser indicatiu d'això o no, però és curiós que la majoria de les dones membres de la Junta Directiva siguin vídues. Altres iniciatives sorgides com la campanya per una moda cristiana, i amb ella la idea de crear unes Lligues de Modèstia, o alguna altra del *“Decoro Femenino”*, resten en una *“inacción forzosa”*. El fracàs devia ser tal que fins i tot demana l'ajut del: *“solo queremos, afirma, su adhesión; solo queremos que formen con nosotros un bloque”*. De fet, la premsa del moment ni en parla. Pel que fa a les delegacions locals, algunes devien ser força efectives, en especial les de Terrassa i Mataró. En canvi, la de Sabadell sembla ser més fantasmagòrica que res més. La mateixa C. Giraudiuer expressava públicament el seus dubtes pel que fa a aquella delegació⁵⁷¹. Tot i això, la Lliga

⁵⁷⁰ Amelia Garcia Checa, *ibid.*, pp. 102-105. Vid. també, Memòria de la Lliga presentada per la seva presidenta a la *Quinta Semana Social...*, *op.cit.*, pp. 149-152. També Ramon Albó, *ibid.*, vol. II, pp. 56-58. La creació del Centre d'Estudis, *Acción Femenina...*, n° 4, febrer 1912, pàg. 13. Les campanyes per una moda femenina cristiana i cauta, *“La voz del desierto”*, n° 3, gener 1912, pp. 9-11; *“Modestia en el vestir de la mujer cristiana”*, n° 5, març 1912, pp. 6-8; *“Las modas”*, n° 8, juny 1912, pp.3-6.

⁵⁷¹ El reconeixement de les deficiències de la Lliga, a *Acción Femenina...*, n° 14, desembre 1912. Pel que fa als dubtes de C. Giraudier sobre l'èxit de la Lliga de Sres. Sabadell, *ibid.*, n° 2, de desembre 1911, pàg.

no desapareix i continua durant el temps fins a la dècada dels vint, la qual cosa corroboraria de nou l'estret vincle quadricular que unia aquesta entitat amb l'incansable eclesiàstic Ildelfons Gatell, el mateix Bisbat i, finalment, amb el Comitè.

Com en el cas anterior, mirant cap els mítings contra les escoles laiques, la *Gaceta de Catalunya* parla d'una lliga per a la defensa social, altrament anomenada de les Dames Blanques per contraposar-la a una de les entitats femenines del partit radical, les Roges. El joc lingüístic és del tot significatiu: el blanc, símbol de la puresa, de la monarquia, de la virginitat contra el roig, encarnació de la destrucció, de la revolució i de la perversitat. En definitiva: Església versus revolució, cel contra infern, el bé contra el mal. Altre cop apareix la imatge de les Dues Ciutats de Sant Agustí de la qual parlàvem a propòsit del paper de la dona i l'ensenyament.

La problemàtica del cas ve donada perquè figuren dues dates per a la constitució de la Lliga: una per al mes de gener i l'altre a l'abril. En cap moment canvia el nom de la nova entitat o la relació de dones que componen la junta directiva de la nova entitat. Només que és ara quan consten els càrrecs de cadascú, cosa que no es produeix el gener. Per tant, deu ser l'abril quan la Lliga es formalitza ja oficialment. El que sí que queda força clar és que durant un cert temps el Comitè veu en la Lliga un complement a la seva actuació pública. Tant que fins i tot la qualifica com a "filla legítima". En l'acte de constitució de la Lliga, Caridad Giraudier diu clarament que ha estat una idea de l'entitat catòlica. El mateix secretari del Comitè en la Memòria ja esmentada ho reconeix tal qual. A més, si els objectius de la Lliga són la defensa de la religió, la família i la societat, aquests són també el del Comitè. Finalment, és significatiu que la Comtessa de Sta. Mª de Pomés figurei a la Junta Directiva de secretària⁵⁷². En fi, diverses

7, quan li desitja els seus millors èxits comparables a les delegacions de la veïna Terrassa o de Mataró. Això sí, la premsa local consultada (la *Revista de Sabadell*) no recull res sobre això

⁵⁷² Rosa Ana Gutiérrez Lloret també suggereix tal possibilitat: "¡Dios lo quiere y la patria lo demanda! Acción social y compromiso político de las "mujeres católicas" en la España del siglo XX (1903-1931)", Inma Blanco (ed.), *Mujeres, hombres y...*, op.cit., pp. 187-212, especialmente pàg. 195. La presentació de la Lliga de Sres, per a l'Acció Catòlica a *G.d.C.*, n° 50 (29-I-1910). La segona constitució, a *ibid.*, n° 69, de 6 d'abril que informa de la junta directiva de l'entitat. A més de Caridad Giraudier com a presidenta, figuren Emília Prat, vda. De Sancho, vicepresidenta; la Comtessa de Sta. Mª de Pomés, secretària; Josefa Pons de Zamora, vicesecretària; Montserrat Delàs de Delàs, tesorera; Josefina de Casanova, vicetresorera; Clotilde Rosés de Masriera, M^a del Pilar de Ferrater (vda. De Vives), Mercedes de Sotolongo (vda. De Monegal) i Dolores Estadella (vda. De Sotolongo), totes elles com a vocals. Se'n fa ressò, però sense aportar gaire més dades, *D.d.B.*, n° 69, de 10 de març. La Lliga com a "filla legítima" del Comitè. La Lliga com a "filla legítima" del Comitè, a *¡Por la Religión y la Patria...!*, op.cit., pàg. 5. C. Pareja afirma que la convocatòria sorgí

concomitàncies per suposa que la Lliga d'Acció Catòlica és quelcom diferent a les Dames Blanques. Més aviat hi ha un estret lligam umbilical entre aquella associació femenina i el Comitè. Però com a tal, aquest últim no disposarà d'una secció femenina pròpia fins ben entrat el 1914, potser quan aquest està intentant teixir una alternativa política pròpia d'abast estatal⁵⁷³. Serà a partir d'aquest moment quan ja es podrà diferenciar entre una entitat i una altra. Com què el Comitè vol passar a l'arena política com un partit modern, necessita disposar de les seves pròpies filials. D'aquí que a la secció juvenil l'hi afegeixi ara una altra. El president del centre de joves, Pablo Sáenz de Barés, ja reconeix que l'objectiu de l'entitat que ell representava era essencialment política. D'aquí que la seva principal tasca fos la propagandística cosa que farà diverses vegades. Devia tenir una cert èxit ja que la Lliga Catòlica valenciana constituirà la seva pròpia secció de joves⁵⁷⁴.

4.2.2 La Lliga de Compradores.-

Un any després, l'abril del 1911, seguint una idea suggerida pel Bisbe i per extensió de la Lliga anteriorment esmentada, neix la de les Compradores. Després d'una sèrie d'articles apareguts en diversos versos, la nova entitat es constitueix definitivament el febrer del 1912 sota la presidència efectiva de la inevitable Caridad Giraudier mentre que l'honorífica recau en Dolors Monserdà. L'anhel d'aquesta nova Lliga era millorar les condicions laborals de la dona obrera a través de la compra. Es pretenia conscienciar la potencial compradora de la responsabilitat econòmica, social i laboral que tenia tota adquisició. Per a tal fi, a més de dictar una sèrie de normes elaborava unes Llistes Blanques on constaven aquells establiments on es vetllava per les condicions de treball de la dona obrera. La primera relació apareix el mateix any de la seva formació, mentre que hom haurà d'esperar cinc anys més perquè aparegui la segona. En tot cas, sembla que el nombre de tallers inscrits fossin 14 per al 1912 i 55 per al 1917,

d'Antonio Goytisolo, el Comte de Sta. Mª Pomés i d'ell mateix: *ibid.*, pàg. 4. La comtessa de Sta. Mª Pomés com a secretària, *vid. supra*.

⁵⁷³ *D.d.B.*, n° 180 (29-VI-1914), pp. 8-844-8.845. La Junta Directiva a Apèndix...

⁵⁷⁴ La creació del Centre de Joves per a la Defensa Social, a *ibid.*, n° 161 (10-VI-1910), ed. Matí, pàg. 7.827 on figura la junta directiva de la nova entitat entre els quals trobem dun dels fills del secretari de l'entitat mare, Félix Mª Pareja. La Junta directiva a Apèndix.... Els objectius, *ibid.*, n° 167, de 16 juny, ed. tarde, pp. 8.161-8.162. Entre els actes de propaganda, una velada d'adhesió al Papa i un acte sobre Ferrer aprofitant el debat parlamentari sobre la seva execució: *ibid.*, n° 34 (3-II-1911), ed. matí, pàg. 1.515 i n° 97, 4 abril del mateix any, ed. tarda, pàg. 4.703. La constitució d'un centre de joves a la Lliga Catòlica de València, n° 128, 8 maig, ed. tarda, pàg. 6.147.

essent 102 les dones membres de la Lliga per ser, finalment, 522 per a la darrera data de totes. Això representa un increment de gairebé d'un 52 %, o dit d'una altra manera, s'ha quintuplicat el nombra d'afiliades. Si comparem aquestes dades amb la seva filial francesa, la *Ligue Sociale des Acheteurs* (nascuda el 1902 i a partir del 1909 amb l'afegitó "de France"), la Lliga Catalana està a anys llum ja que entre 1905 i 1914 la francesa passava de 230 membres (entre home i dones) a 4.500, incloent les membres de la Lliga d'acció catòlica. Com es pot veure, el seu augment ha estat d'un 195%!!!

Fins aquí les certeses. Ara, les ignoràncies, que són diverses. No sabem, però, com obtenien la informació necessària per l'elaboració d'aquelles llistes, fos a través d'enquestes o de publicitat comercial com feia la seva companya gal·la. Tampoc sabem el que pagaven les sòcies i si n'hi havia de diferents categories, com era habitual en moltes associacions de l'època si podien ser dels dos sexes com és el cas gal o si eren només de gènere femení. Desconeixem, a més, si hi havia doble militància entre les dues Lligues analitzades en aquest apartat. Per últim, queda la incògnita de si l'èxit acompanyà o no l'entitat catalana. Les suspicàcies, els recels i les crítiques devien ser força habituals, el que corroboraria que no fos gaire benvinguda. Hi desconfiarien patrons i compradores, i no seria gens descartable que alguns poguessin acusar la Lliga de sindicalista. No ha d'estranyar que el mateix any del 1912 el sacerdot Josep Baranera expliqués en una conferència tant la tasca realitzada per l'entitat femenina com en què consistien les llistes blanques. De passada, i és ben significatiu, assevera que la Lliga no és pas contrària a l'economia de lliure mercat. Alguns anys després Dolors Monserdà intentarà fer el mateix en una nova tanda de conferències sobre el paper de la dona⁵⁷⁵. Potser per això el silenci devia ser la millor opció. Un mutisme que en gran mesura deuria ser voluntari però n'hi hauria un altre d'imposat. A parer meu, és ben significatiu que tant el *Diario...* com la *Gaceta* silenciessin completament la conferència abans

⁵⁷⁵ Pel que fa a la Lliga, Amelia Garcia Checa, *Ideología y práctica...*, op.cit., pp. 229-231; també Pere GABRIEL, "De l'obrerisme catòlic a l'aparició dels sindicats lliures", *Revista del Cercle d'Estudis Teològics de Mallorca*, 1991, nº 29, pp. 43-61, especialment pp.51-52. La conferència de Josep Baranera, *L.V.* nº 14.125 (2-IV-1912), pàg. 3, també *L.V.C.*, nº 4.625, de 3 d'abril, pàg. 2. La conferència se celebrà al cercle d'estudis que la Lliga d'acció catòlica tenia a la parròquia de Sta. Anna. Sobre la filial francesa, Marie Emmanuelle CHESSEL, "Aux origines de la consommation engagée: la Ligue Sociale d'Acheteurs (1902-1914)", *Vingtième Siècle. Revue d'Histoire*, 2003/ 1, nº 27, pp. 95-108 a <https://www.cairn.info/revue-vingtieme-siecle-revue-d-histoire-2003-1-page-95.htm> (consultat *on line* 22 de desembre 2020).

ressenyada. El mateix Comitè, tan loquaç a l'hora de parlar de la Lliga d'acció catòlica, en canvi no dedica ni una sola paraula per a la Lliga de Compradores. Un nom propi pot indicar el distanciament existent entre ambdues organitzacions: la comtessa de Sta. Mª Pomés, present a la Junta directiva de les Dames Blanques, curiosament no figura a la segona Lliga. Bé, no és l'única absència. Si per us moments comparem les juntes de les dues entitats, de quinze noms en total només repeteixen tres: Caridad Giraudier, Montserrat de Delás i Pilar Ferrater. Per la resta, sis són a la primera i quatre a l'última d'elles⁵⁷⁶. Si al darrere de tot hi ha preferències polítiques d'una entitat o l'altre és difícil de dir, però tampoc seria una idea gaire absurda. Les orientacions ja les suposem: òbviament, la Lliga d'Acció amb el Comitè i la de Compradores amb la Lliga Regionalista, vincle que vindria donat per la presència de Dolors Monserdà i el probable marginament de C. Giraudier. En aquest sentit, l'entitat catalana és a hores llum de la seva companya francesa que sí jugà un paper força actiu en les conservadores i catòliques la Lliga de les Dones Franceses i la seva escissió, la Lliga Patriòtica de Franceses. La primera d'elles, i datada a setembre del 1901 i la segona al maig de l'any següent. Però en canvi sí que hi ha una semblança entre la catalana Lliga per a l'acció catòlica i les des les Dones Franceses que vindria donada per l'afinitat política: conservadora, monàrquica, catòlica i antisemita en ambdós casos. En aquest sentit és ben significatiu tenir en compte que la Lliga de les dones franceses era ben propera a Acció Francesa. I no diem de les altres entitats estrangeres com la nordamericana o la britànica⁵⁷⁷. Fora de tot això, el que sí que queda clar és que el silenci acompanyarà la Lliga de Compradores fins principis de la dècada dels vint moment en el qual deixarà d'existir.

⁵⁷⁶ La Junta Directiva de la Lliga de Compradores, a Amelia Garcia Checa, *ibid.*, pàg. 229; la d'Acció Catòlica, nota 251, pàg. 159.

⁵⁷⁷ Pel que fa a la *Ligue des Femmes Françaises* i l'Acció francesa, Bruno DUMONS, "L'Action française au féminin. Réseaux et figures de militantes au début du XXe siècle, a Michel LEYMARIE et Jacques PRÉVOTAT (dir.), *L'Action Française. Culture, société, politique*, Vileneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2008 (Col. Histopire et civilisations, s/n), pp. 229-241. L'entitat americana serà més radical i progressista que no pas les lligues francesa i catalana i arribarà a col·laborar en el New Deal del President Franklin D. Roosevelt a la dècada dels trenta: Landon R. Y. STORRS, *Civilizing Capitalism: The National Consumers' League, Women's Activism, and Labor standards in the New Deal Era*, Chapel Hill and London, The University of North Carolina Press, 2000.

4.3 El sindicalisme catòlic.-

En l'apartat anterior s'ha tingut l'oportunitat de constatar com alguna de les Lligues analitzades estava estretament vinculada a un naixent sindicalisme femení catòlic. A més, es recordarà que en l'anterior capítol analitzàvem la famosa Acció Social Popular del jesuïta Gabriel Palau i les seves difícils relacions amb el Comitè de Defensa Social. També sabem que un dels puntals de la tasca recristianitzadora del Bisbe Laguarda és precisament l'entitat del sacerdot jesuïta. I, efectivament, el sindicalisme és, al costat de l'ensenyament i l'associacionisme femení un dels tres grans espais d'aquella concepció de la parròquia com a centre social, com a llar desplegada de l'acció catòlica en la qual somia el prelat valencià. En aquest epígraf pretendré ser força concís. Els estudis realitzats sobre el catolicisme social han parlat de la seva problemàtica, de si fracassa o no, la diversitat d'organitzacions creades (patronats, cercles obrers, sindicats...), els principals personatges (Maximilano Arboleya, pare Vicent, G. Palau...), la formació de sindicats, especialment al camp⁵⁷⁸. Per tant, en aquest epígraf no afegiré res que no sabem però sí que ens servirà per establir algunes conclusions provisionals i sumàries de tot el que hem anat dient durant aquest llarg apartat.

Durant el primer trimestre del 1912 sortia a la llum pública una nova carta pastoral del bisbe Laguarda, amb el paternal i encara que sembli el contrari gens jurídic de *La Ley del amor cristiano en la vida industrial*. En ella s'exposen els principis bàsics del catolicisme social que venen fixats des de la cèlebre encíclica de la *Rerum Novarum* de Lleó XIII: harmonia social, respecte a la jerarquia social i les conseqüents desiguals que se'n deriven entre patrons i obrers, el paternalisme social, la caritat i l'amor cristià com a motors de relació social, la dignitat de l'obrer, l'associacionisme obrer fent compatibles els patronats, els cercles d'estudis i sindicats o, com se'ls anomena en aquells moments, unions professionals. I tot això seguint tres grans normes: catolicitat, eficàcia i intervenció obrera. Per la primera de totes, Laguarda no només entén l'acatament a l'autoritat eclesiàstica, sinó per sobre de tot l'amor dels patrons als

⁵⁷⁸ El més clàssic és, òbviament, José Andrés Gallego, *La política religiosa...*, *op.cit.* i *Pensamiento y acción social...*, *op.cit.* Del mateix autor en col·laboració amb Antón M. Pazos, *La Iglesia en...*, vol. I, *op.cit.* D'ambdós autors, "Cien años (y algo más) de catolicismo social en España", a Antón M. Pazos (ed.), *Un siglo de...*, *op.cit.*, També pot ser d'ajuda, Feliciano Montero García, *El movimiento católico...*, *op.cit.*

obers i d'aquests cap els altres. Amb la segona, l'eficàcia, el prelat pretèn oferir al treballador coses concretes i palpables enlloc de la pietat i la caritat, elements del passat que, com deia el pare G. Palau, no proporcionen res: “*rebaja*, escriu l'ocupant de la mitra barcelonina, *su dignidad* [la de l'obrer] *y le somete a un yugo humillante*”. I què s'hi oferiria? Seria una alimentació, assegurança contra l'atur, auxili en la malaltia, un habitatge econòmic que no es concreta (a més, molt significativament, no inclou l'adjectiu “digne”). Finalment, en tercer lloc la intervenció obrera perquè aquest tingui la impressió que se'l té en compte, és a dir, una imatge fictícia que els “sindicats” són seus. Però això no pot se de cop i volta sinó “*en cuanto se pueda y las circunstancias lo consientan*”. Prèviament, cal obtenir el bon obrer, conscient de la seva situació social i dependència laboral i econòmica envers el patró. Un objectiu que s'aconseguirà a través de la formació moral cristiana⁵⁷⁹.

Com ja comença a ser habitual, el prelat valencià no s'inventava res. Ja sabem que les crítiques a la caritat tradicional apareixien en les boques d'algunes personalitats eclesiàstiques (el mateix Bisbe, G. Palau, Narcís Pla i Deniel o Juan de D. Trias y Giró) a partir de la Setmana Tràgica. La compatibilitat amb d'altres entitats (patronats, centres obrers, cercles d'estudis...) ja venia donada des de les instruccions de la Santa Seu del 1906 en les quals es basa l'acció catòlica de l'època i, per tant, les Unions Professionals com a sindicats obrers. El futur successor en la càtedra barcelonina, el també valencià Enrique Reig Casanova, en la seva intervenció a la Setmana Social, integrava totes aquestes associacions en un procés formatiu per aconseguir el bon obrer sempre sota la supervisió sacerdotal. A la mateixa sessió d'intervencions, el ja esmentat Narcís Pla i Deniel, advocat regionalista i germà del futur arquebisbe de Toledo, proposava la creació de sindicats catòlics per oposar-se a la recent nascuda CNT. Entre les seves finalitats figurarien la defensa de les condicions laborals i salarials dels obrers, el respecte a l'ordre social i recórrer a l'arbitratge judicial com a mesura per evitar tota hipotètica vaga que és concebuda com l'últim recurs de tots. L'advocat i membre de la Lliga, Lluís Jover Nunell, afirmava que els

⁵⁷⁹ *La Ley del Amor cristiano en la vida industrial. Carta pastoral del Excmo. é Ilmo. Sr. Obispo de Barcelona...*, Barcelona, Acció Social Popular, 1912. La pastoral inspira un article elogiós de Teodoro Baró que no va més enllà de parafrasejar el text del bisbe: “La exhortación pastoral de nuestro prelado”, *D.d.B.*, nº 82 (22-III-1912), ed. mati, pp. 4.926-4.928.

sindicats catòlics serien la base per a la formació d'una nova societat. Aquests, continuava, han de ser format íntegrament per obrers, però no qualsevol sinó instruïts a través de secretariats sindicalistes que ja actuen als districtes IX i X de la ciutat de Barcelona i properament, diu, un a Gràcia. L'objectiu final és que el sindicat sigui obrer ja que, ara en paraules de Laguarda, és on aquest se sentirà identificat perquè hi trobarà harmonia, amor social, protecció. Però, ja se sap, identificar-se no vol dir que sigui seu. Heus aquí, per tant, on cal interpretar les paraules del prelat valencià i situar-les en el seu context oportú: el sindicat ha de semblar que sigui obrer. De fet, no se n'amaga en dir-ho: "*intervenidas* [les obres socials proporcionades pels sindicats] *por ellos, en cuanto se pueda y las circunstancias lo permitan*". Potser més explícit és Trias i Giró qui en una conferència a la mateixa Setmana Social assevera tranquil·lament que totes les obres socials desplegades per l'Església (patronats, cercles d'obrers, cooperatives de consum, sindicats...) "*ha de procurar vuestro ingenio que la entidad aparezca como obra pròpia del esfuerzo y del numerario obrero*". Més sinceritat, impossible⁵⁸⁰.

Així, en els dos primers anys de la dècada dels deu (1910-1911) es crearan sindicats industrials i agrícoles. Entre els primers tenim dotze acollits a l'Acció Social Popular del Pare Palau, dels quals deu o onze, tot depèn de la font consultada, s'han creat en aquells dos anys. Pels agrícoles, l'extensió es registra especialment a partir del 1906 arran de la Llei de sindicats agrícoles en dues grans tongades: el període 1906-1909 primer i després els anys 1911-1913. Diferents localitats catalanes, preferentment a les comarques de tradició rabassaire (Gironès, Alt Empordà, Garrotxa, La Selva, l'Anoia, Alt Penedès, Vallès Occidental...) es dotaran del seus propis sindicats. Serien els casos de Cassà de la Selva, Llagostera, Blanes, Lloret de Mar, Torroella de Montgrí, Verges, Besalú, Banyoles, Polinyà, Sta. Perpètua, Hostalets de Pierola, Martorell, Monistrol de Calders... A ells podem sumar els d'Olesa, Collbató, Santa Agnès de Malanyanes (en l'actualitat pertanyent a La Roca), Girona, Salt i tants

⁵⁸⁰ Per ordre de citació: Enrique REIG CASANOVA, "Intervención del sacerdote en el fomento de las asociaciones obreras", *V Semana Social...*, *op.cit.*, pp. 533-551; Narciso PLA Y DENIEL, "La organización pastoral", *ibid.*, pp. 685-706; Luis JOVER NUNELL, "Los secretariados sindicalistas y los centros obreros", *ibid.*, pp. 380-383; J.J. Laguarda, *La ley del amor cristiano...*, *op.cit.*, pàg.32; finalment, Juan de D. Trias y Giró, "La juventud académica y los problemas sociales", *ibid.*, 515-518. Ja deia Feliciano Garcia Montero que, efectivament, el tema del sindicalisme obrer era l'estrella de la Setmana Social de Barcelona, el problema és que es quedava només en la frase com a motiu d'elogi (*El movimiento...*, *op.cit.*, pàg.

d'altres més. L'origen és diferent. Alguns d'ells estan sota l'escalf de propietaris com és el cas de Marqués de Comillas per a Santa Perpètua; Lluís Mª Salvador, propietari rural, per a Cassà; Miquel Ordís per a Banyoles en un primer moment... Uns altres, han estat creats o estan sota la direcció del rector local (Verges, Lloret, Banyoles a partir del 1913...). En el cas ja comentat de Sta. Perpètua, aleshores un petit nucli rural amb 1917 habitants, el vicari de la parròquia, de nom Camil Rossell Cardús, llogava una màquina de batre i comprava fertilitzants per distribuir-los entre els seus pagesos associats. En fi, entitats nascudes des d'adalt amb la més que probable voluntat de controlar la població camperola. En aquest sentit, caldrien més estudis locals que poguessin corroborar o no el pes dels grans propietaris rurals en la creació d'aquests sindicats: el marquès de Camps o Guillermo de Boladeres, per esmentar només dos noms ⁵⁸¹.

5. CONCLUSIONS.-

No voldria acabar aquest llarg apartat amb una sèrie de conclusions, cosa que fins ara no s'ha fet. L'extensió però en especial l'extraordinària sèrie de temes tractats, que han abastat una diversitat de punts de vista (eclesiàstics, religiosos, socials, polítics, arquitectònic...), són tots ells elements prou suficients per introduir aquest apartat fins ara inèdit en aquest estudi. Aquests conclusions seran a doble nivell, en el barceloní o català (sense cap pretensió d'entendre'ls com a termes sinonímics) i estatals o espanyols. No obstant això, abans d'establir unes conclusions sumàries em sembla convenient la necessitat de recordar una sèrie de *tempos* que s'encavalquen entre ells i s'influencien mútuament.

El primer d'aquests intervals pot ser el més conegut, però no per això cal oblidar-lo. Em refereixo als governs liberals dels anys 1910-1912 amb la seva política sobre l'ensenyament del catecisme, la reobertura de les escoles laiques

⁵⁸¹ Pere Gabriel, "De l'obrerisme catòlic...", *op.cit.* i Jordi POMÉS I VIVES, *La Unió de Rabassaires. Lluís Companys i el republicanisme, el cooperativisme i el sindicalisme pagès a la Catalunya dels anys vint*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000 (Biblioteca Abat Oliva, 223). Pere Gabriel esmenta deu unions professionals mentre que per a Colins, M. Winson són onze (*Workers and the Right...*, *op. cit.*, pàg. 52). Els casos locals de Banyoles, Cassà o d'altres localitats de les comarques gironines, a Joan Puigbert, "Sindicalisme agrari catòlic...", *op.cit.*, pp. 136-137. Pel que fa a Santa Perpètua, Fermí VINYALS I ROVIRA, *Història de Santa Perpètua de Mogoda. Des de la Prehistòria als primers anys del segle XX*, i Joan RICAZ/ Maribel DÍAZ/ Ernesto VILÀ/ Lídia AYMERICH i Joan MORRO, *El que hem de saber del segle XX. Història de Santa Perpètua de Mogoda, 1900-1979*, vol. I, totes dues obres editades per l'Ajuntament d'aquesta localitat vallesana, el 1994 i s/d, respectivament.

i la polèmica “*ley del candado*” de l’etapa Canalejas. El segon és la conflictivitat laboral d’aquells anys. És curiós observar l’estrany paral·lelisme que s’estableix entre la creació d’aquells sindicats i el nombre de vagues. Quan aquestes augmenten, en especial entre els anys 1912 i 1913, s’atura o disminueix la creació d’aquells organitzacions. I també a la inversa: quan la conflictivitat no és sensiblement tan elevada també és quan es registren més sindicats catòlics. Potser la millor manera de representar-ho és en el següent quadre on situo tant el nombre de sindicats industrials i agrícoles constituïts entre els anys 1910-1914 com el de vagues i vaguesistes.

QUADRE X

SINDICATS CATÒLICS VINCULATS A L’ACCIÓ SOCIAL POPULAR

	<i>Sindicats Industrials (U.Ps)^a</i>	<i>Sindicats Agrícoles^b</i>	<i>Nombre de Vagues</i>	<i>Nombre de Vaguesistes</i>
1910	4	2	43	15.256
1911	7	9	31	451.118
1912		3	47	266.490
1913	2	7	68	1.866.255
1914	1	2	49	465.910

^a Dono com a segures les Unions Professions (UPs). constituïdes el 1913 que Colin M. Winston posava en interrogant.

^b Segons dades només de les Federacions Agrícoles de Barcelona, Girona i de l’Ebre del 1921. He exclòs les dades de localitats no pertanyents al Principat.

FONT: Colin M. Winston, *Workers and the Right...*, op. cit., pàg. 54 i Jordi Pomés, *La Unió de Rabassaires...*, op.cit., i Angel Smith, *Anarchism, Revolution, and...*, op.cit., pàg. 84

Finalment, el tercer i últim és el projecte polític de l’ofensiva recristianitzadora que hem anat veient detalladament al llarg de totes aquestes pàgines. Però no és aquesta superficialitat el que ens ha d’amoinar. Li hem de treure la pols. Al darrere hi ha per una banda la posició del pare Palau i per l’altre les males relacions que hi havia entre ell i el Comitè de Defensa Social, tal com vam analitzar breument en el capítol anterior. I si tenim en compte l’acusada influència d’aquesta entitat amb el Bisbat, alhora cal considerar quina devia ser la situació del sacerdot jesuïta dins el cercle de confiança del prelat valencià. A primer cop d’ull, hom diria que almenys els dos primers anys del bisbat de Laguarda són els de major esplendor personal del clergue jesuïta creador de l’Acció Social Popular. Algunes de les publicacions impulsades pel Bisbat (la crònica de

l'Assemblea diocesana, per exemple) estan editades per l'entitat de Gabriel Palau. Fins i tot el Bisbe l'esmenta personalment en algun moment. Són anys en què el difusor del *Volkverein* a Catalunya imparteix conferències on pot criticar l'actuació pública d'alguns sacerdots o de l'alta burgesia. Així i tot, aquesta impressió seria del tot errònia.

El primer any de la segona dècada del segle, especialment el mes de maig, marca un abans i un després en l'actuació pública de l'entitat catòlica. Efectivament, en una commemoració de l'encíclica *Rerum Novarum* de Lleó XIII on intervenen Laguarda i N. Pla i Deniel exhortant a la sindicació obrera dins les Unions Populars, el nom de G. Palau no figura per enlloc. A més, el que no havia fet mai abans l'entitat dirigida pel clergue jesuïta, ho fa ara. Així, s'adhereix al míting del Comitè en favor de la moralitat pública. Al cap de dos mesos, participa en la inauguració al monument als "màrtirs de la pàtria" al claustre de la Catedral. Un mes després, el mateix Comitè es felicita públicament per l'entrada d'alguns dels seu socis a la junta directiva de l'Acció Popular en la qual el nom de Gabriel Palau no figura enlloc. Entre els membres de l'entitat de L. de Dalmases presents en aquesta nova junta figuren Narcís Pla i Deniel en qualitat de president, Rafel Vallet, Santiago López, Alfonso Ortiz de la Torre, Ramon Albó, Javier Huelín... Una mena d'absorció que es ratifica dos anys després amb l'entrada d'altres personatges a la junta de l'entitat. La marginalització absoluta del seu creador culmina definitivament el novembre del mateix any quan el seu nom es veu progressivament relegat a l'òrgan d'expressió de l'Acció Popular, la *Revista Social*, en benefici del de Ramon Albó. Seria una percepció que tenia fins i tot un rotatiu situat a les antípodes ideològiques com era *El Progreso*, vinculat com és sabut al republicanisme radical de Lerroux. Això sí, se'n van adonar dos anys després, el 1913, però no li treu la seva importància⁵⁸². L'absorció definitiva del *Volkverein* català per part del Comitè ha triomfat definitivament. Pel que fa al seu creador, aquest encara conserva la direcció general de l'organització però

⁵⁸² Per ordre de citació: *D.d.B.*, nº 136 (16-V-1911), ed. matí, pp. 6.571-6.573; nº 140, de 20 maig, ed. tarde, pàg. 6.824; nº 173, de 22 de juny, ed. nit, pp.8.407-8.409; i nº 194, de tretze juliol, ed. tarde, pàg. 9.532. La composició de la nova Junta Directiva de l'Acció Social Popular, nº 161, de 10 de juny, ed. matí pàg. 7.786. Reproduïda a Apèndix. La segona junta, nº 29, (23-I-1913), ed. tarde, pàg. 1.108 . Els nous personatges són Luis Argemí (vicepresident 1), José Antonio Blanco (comptador), Benito Adroer (vocal) i Miquel Sastre (secretari). La impressió de *El Progreso* la situa al 1913 citat a Colin M. Winston, *Workers and the Right...*, *op.cit.*, nota 48, pàg. 54.,

és tan sols de manera testimonial fins que l'Acció Social Popular desaparegui ja com a tal uns quants anys després, el 1916. Les raons de la progressiva marginalització del pare Palau són diverses i ja conegudes per tots nosaltres: des de la poca simpatia que devia suscitar el seu projecte fins els seus recels a intromissions foranes, passant per les més que probables sensibilitats catalanistes del jesuïta i altres raons de caire més personal.

El vencedor és el Comitè de Defensa Social. Si abans aquesta organització encara tenia qui s'atrevia a fer-li front (llegeixi's l'Acció del pare Palau), ara té totalment el camp lliure per realitzar el seu objectiu final: constituir-se en partit polític. S'ha dotat d'una xarxa juvenil (el Centre de Joves), una de propaganda (el), una de femenina (les "Dames Blanques" primer i, el 1914, una de definitiva), té delegacions arreu del Principat, gaudeix de la confiança i el patrocini del Palau Episcopal, finança diferents parròquies barcelonines i, potser el més important de tot, ha elaborat una extensa teranyina que engloba multitud d'organitzacions catòliques tant dins com fora de la ciutat de Barcelona. I l'últim gran obstacle que li quedava, l'Acció Social Popular, l'ha superat. Aquesta és la primera i gran conclusió de totes: la considerable força (associativa i econòmica, principalment) que disposa el Comitè per transformar-se en una opció política. Seria alhora aquesta influència el que ajudaria a explicar aquell extens i divers reguitzell d'actes desplegats des del Bisbat i des del mateix Comitè (aplecs, mítings, reconstruccions...). D'aquí es dedueix una segona conclusió, aquesta ja força òbvia, com és la constatació que entre els anys 1910-1913 s'intenta articular una proposta política que com hem vist va des del que hem anomenat com a recristianització fins a la formació d'una entesa electoral entre regionalistes, carlins, integristes, monàrquics conservadors i l'inevitable Comitè. El pas a la política és tan evident que fins i tot el secretari de l'esmentada entitat, C. Pareja, no se n'amaga i ho afirma explícitament⁵⁸³. Tanmateix, el que no queda clar és el finançament tant d'aquests fets com de la mateixa entitat de Luis Dalmases i C. Pareja. Quina era la font dels seus ingressos? ¿D'on podia el Comitè permetre's el luxe de mantenir l'entitat mare, l'obertura d'entitats filials i fins i tot l'obertura d'altres entitats fora de la capital catalana? I el Bisbat? Ella

⁵⁸³ *D.d.B.*, nº 99 (16-IV-1912), ed. nit, pp. 5.890-5.891.

sola podia subvencionar algunes de les parròquies del cap i casal? Si rebia fonts de finançament externes, d'on provenien? Del Palau Episcopal o del marquès de Comillas, com sempre s'ha sostingut? S'obté a través d'altres magnats? Del Comte de Güell que Laguarda posa com a exemple de patró cristià durant la famosa Setmana Social? Si és del primer cas, eren partides de l'anomenat pressupost de "*culto y clero*"? Si pel contrari, procedien dels Comillas, en quin percentatge? Com es recuperaven? Aquesta seria una hipòtesi plausible i que explicaria la presència del cosí del marquès, Santiago López en la junta directiva del Comitè. O sufragaven les despeses per donacions? Si era en aquest supòsit, eren directes o indirectes? És a dir, provenien filtrades pel Palau Episcopal o per atribucions en pro d'alguna causa com era la construcció del Temple del Tibidabo com hem vist anteriorment? Són massa interrogants però de ben segur la resposta pot ser única i en singular: un conjunt de tot plegat. Tanmateix, de ser així cal qüestionar-se quin devia ser el volum de percentatges de cadascun dels donants i, per tant, qui era el major donant i si això implicava una major influència sobre els altres. Tampoc és negligible la suposició que una part del volum d'ingressos es pogué desviar cap a finalitats més particulars.

La tercera conclusió és la problemàtica del sindicalisme catòlic, tan urbà com agrícola. Si l'Acció Social Popular del Pare Palau passa a l'òrbita de Comitè, com hem tingut oportunitat de constatar, en què queda tot? Dit d'una altre manera, va existir realment la voluntat de construir un sindicalisme catòlic? Més aviat crec que la resposta és, repetint unes famoses paraules d'una celebèrrima cançó italiana dels anys seixanta, *parole, parole, parole...* Dit d'una manera més clara, tot era una retòrica que no duia enlloc. La voluntat devia ser-hi, sí, però no va durar gaire, tal com una nova ullada al Quadre IV ho indica. Va durar tant com els dos anys de *relativa* tranquil·litat social, almenys si ho comparem amb l'any immediatament posterior, el 1912. És durant l'any immediatament anterior que hi ha la possibilitat d'incorporar el discurs social eclesiàstic com a part de la proposta ideològica catòlicoconservadora, en especial per part del Centre Monàrquic Conservador. Cap a principis de l'any s'anuncia que José Elías de Molins editarà aviat *El Sindicalismo Agrario*. Ignorem si es tractava d'un llibre, un follet o un rotatiu periodístic. Tot fa suposar que difícilment passaria de l'esmentada menció escrita ja que no disposem de més referències. Poc

després, un altre dinàstic històric i vinculat al Comitè de Defensa Social proposarà en una conferència al centre catòlic de Vilanova el restabliment de l'harmonia social gràcies a l'ensenyament que permetrà "*crisitianitzar a patronos y obreros*". No sabem si ser conscient o no d'aquesta proposta, un altre monàrquic com és el periodista i col·laborador del *Diario de Barcelona*, Juan Burgada y Juliá, recorrent també al paper de l'ensenyament que el fa compatible amb el regeneracionisme de Maura i la seva famosa "revolució des d'adalt": Es tracta d'educar, escriu, "*para formar ciudadanos conscientes, capaces de rehabilitar y enaltecer la patria*". El mateix periodista advertirà al cap d'alguns mesos de la necessitat d'integrar el catolicisme social com a proposta ideològica. "*No debemos regatear a las clases menesterosas lo que podemos otorgarles sin necesidad de que vengan a arrebatárnoslo*" ja que, continua, "*si los católicos hubiéramos intervenido oportunamente en las cuestiones sociales, no habrían podido los socialistas engalanarse con plumas ajenas*". Poc abans, Joaquim Mª de Nadal, aleshores membre de la Joventut Conservadora, es fa seu aquest discurs social defensant la lliure sindicació obrera però compatible amb l'entrada protectora dels patrons. El més explícit de tots, és Miquel Sastre que en una conferència al centre monàrquic defensa que l'Acció Social Popular ha de ser un bloc contrarevolucionari d'abast estatal que compatibilitzi la defensa de l'ordre social amb la millora de les condicions de vida obreres⁵⁸⁴. No és que anés gaire desencaminat ja que moltes de les Unions Populars de l'entitat creada pel Pare Palau actuaven com a rebenta vagues o s'oferien als patrons quan es produïa una vaga. Potser per això el Comitè de Defensa Social no es pronuncia gens durant aquell conflicte o, cosa estranya en ell i per primera vegada, demana al govern negociar amb els treballadors car algunes d'els seves demandes són correctes⁵⁸⁵.

⁵⁸⁴ Com ja és habitual, tot seguit figuren les referències documentals per ordre de citació. Així, en primer lloc, *D.d.B.*, n° 55, (24-II-1911), ed. tarde, pàg. 2.551; n° 82, de 23 març, ed. tarda. pp. 3.911-3.912; la importància de l'ensenyament, n° 87, de 28 març, ed. matí, pp. 4.113-4.115; d'ell mateix, "La fiesta del Trabajo", n° 122, de dos de maig, ed. matí, pp. 5.843-5.845. En un altre moment havia afirmat que el socialisme ja era present als Evangelis, d'aquí que parlés de "plumas ajenas"; n^o . La intervenció de Joaquim Mª de Nadal, n° 116, de 26 abril, ed. matí, pp. 5.521-5.522. Finalment, la conferència de M. Sastre, n° 71, 11 març 1912, ed. matí, pp. 4.349-4.350.

⁵⁸⁵ Les UPs com a rebentavagues, Colin M. Winston, *Workers and the Right...*, op.cit., pàg.55. La demanda de negociació del Comitè, a *D.d.B.*,

En quart lloc, em sembla força clar que els conservadors dinàstics van tenir la possibilitat de dotar-se es d'una proposta ideològica de caire social. Tanmateix, la possibilitat va durar tan sols un any a tot estirar. El 1912 el replegament és del tot clar, especialment al darrere trimestre amb la vaga general ferroviària d'octubre i l'assassinat de Canalejas el mes següent. És quan no es constitueix cap sindicat industrial i els agrícoles disminueix tan sols a tres, tal com es pot constatar a la pàgina 168. Espantats, torna a primar la classe social giren de nou al replegament cap endins apostant de nou a la repressió habitual com a única resposta. Quan el conflicte està tan sols a les beceroles, T. Baró des de la seva tribuna habitual del Brusi, proposa clarament la prohibició de les vagues "polítiques" (però no especifica què entén per elles). El mateix periòdic en el seu editorial demanarà la presa de decisions enèrgiques. Per la seva banda, un conservador tan influent com és Salvador Canals, no titubeja en cap moment a l'hora de comparar el sindicalisme amb un tumor. Ben conscientment, parla genèricament sense establir cap diferència. L'escala lingüística augmenta arran de l'assassinat de Canalejas i el *Diario...* arriba a demanar obertament la dictadura militar. L'heroi ja l'ha trobat, Valeriano Weyler, aleshores capità general de Catalunya: "en un porvenir más o menos inmediato, escriu, no se ve otra garantía para la tranquilidad"⁵⁸⁶. Prova final d'aquest abandó és que una mica és endavant, el 1915 per ser més exactes, en ple maurisme, dos monàrquics dinàstics vinculats a la Joventut Conservadora, el metge Juan Paulis i un altre que s'amaga sota solta el pseudònim de F. de Sorel, editen *Maura ante el pueblo*⁵⁸⁷. El títol és enganyós, ja que és tan sols un elogi i una defensa del polític mallorquí i de la seva tasca. Però si s'espera l'exposició d'una proposta ideològica inspirada en el pensament social de l'església, l'espera seria en va.

⁵⁸⁶ T. Baró demanant la prohibició de les vagues, "Huelgas", D.d.B., nº 236, (23-VIII-1912), ed. matí, pp. 12.869-12.866; demanda de decisió enèrgiques, "La situación", *ibid.*, nº 276, dos d'octubre, ed. nit, pp. 14.593-14.594; Salvador Canals, "Sindicalismo y caciquismo", *ibid.*, nº 303, 19 octubre, ed. matí, pp. 15.947-15.948; la dictadura militar, a "Avisos urgentes", nº 324, 19 novembre, pp. 12.040-12.041; Weyler com a nou heroi, article sense signar (és l'editorial?) "El fin de la huelga, nº 289, de 15 octubre, ed. matí, pp. 15.210-15.211.

⁵⁸⁷ Juan PAULIS/ F.D. DE SOREL, *Maura ante el pueblo*, Madrid, Librería Española y extranjera, 1915. Consta d'un pròleg d'Angel Ossorio y Gallardo. Poca cosa sabem dels dos autors, fora de Juan Paulis, de segon cognom Pagès, nat el 1884 i mor, sembla que a l'exili francès, el 1969: vid. Josep MIRET I MONSÓ, "L'exili dels metges catalans després de la Guerra Civil", *Gimbernat. Revista d'Història de la Medicina i de les ciències de la salut*, 1993, XX, pp.231-260, pàg. 216, a <https://www.raco.cat/index.php/Gimbernat/issue/archive/2> (consultat 25t gener 2021).

La cinquena conclusió afecta ara a l'Església, en especial per la païra que senten cap a la classe obrera, potser el gran descobriment que ha fet aquella institució arran la Setmana Tràgica, Sabien que els treballadors existien però no els coneixien. Només que ara han passat de veure'ls com una cosa exòtica a quelcom perillós i això els paralitza. No els ajuda gens la mentalitat d'antic règim, el paternalisme social i la percepció que la classe obrera és una cosa exòtica i, sobretot, perillosa. És per una banda la concepció que el treballador ha de ser agraït i obedient i Déu ja premiarà al moment de la mort. Per l'altre, l'adjectiu de "*pobres obreros*", utilitzat per l'ocupant de la càtedra episcopal barcelonina tant en les seves allocucions públiques com en els seus escrits. Finalment, la constatació que l'Església ha estat desafiada i qüestionada clarament durant aquelles conegudes jornades d'estiu del 1909. A més, l'ús de l'adjectiu de pobre oculta la idea essencial que l'Església té del proletariat: són uns minusvàlids mentals que necessiten ser guiats. Més concretament l'home mentre que la dona és percebuda com el nou àngel evangelitzador. D'aquí l'obsessió per aconseguir un treballador dòcil i agraït, uns sindicats que semblin obrers, tot i no ser-ho, i la perpetuació de cercles, patronats o centres d'estudi. Si a més tenim en compte el poc èxit d'afiliats als sindicats catòlics, entre dues-centes i cinc-centes persones, i que ben poca cosa han aconseguit amb l'ensenyament, tal com hem constatat anteriorment, potser s'entén encara més la sensació de terror que s'apodera de l'Església. Significa això que la idea d'introspecció i d'autocrítica que es fa arran de la Setmana Tràgica ha de ser replantejada? La resposta ha de ser negativa. La voluntat inicial almenys hi fou, però a l'hora de la veritat ni podien i ni volien. És un catolicisme amb més ombres que llums. De fet, són conscients de la impossibilitat d'aconseguir-lo i, davant el fracàs, optaran per fer-ne una nova relectura. Si aquesta relectura s'estén fins el franquisme és el que ara com ara no podem precisar. També devia jugar molt en contra seva la desconfiança patronal cap a un sindicats que no poden controlar. En fi, entre una cosa i l'altre, i com a sisena conclusió, potser fora bo tornar a recuperar l'epítet de fracàs a l'hora de referir-nos al catolicisme social almenys a la Barcelona de les primeres dècades del segle XX. Tampoc seria cap error fer-ho extensible a d'altres zones del Principat. Aquella fou una tesi que va estar força estesa entre els mateixos contemporanis fins els últims anys del franquisme quan començà a

ser rellegida amb els estudis ja coneguts de J. Andrés Gallego⁵⁸⁸. Potser caldria recuperar-la ara de nou.

Per acabar, crec que es referma la premissa major o hipòtesi que ha guiat aquest llarg apartat, això és, que la recristianització té una finalitat essencialment política i que per aconseguir aquest propòsit s'ha recorregut a una extraordinària diversitat d'instruments. Però aquest projecte presenta algunes variacions respecte el passat més immediat. La gran novetat és que el catolicisme ha passat d'una cultura de la mobilització, que deia Julio de la Cueva, a una que podríem qualificar com a ofensiva i organitzativa. La primera, la de la mobilització, els orígens de la qual es trobarien en els anys del Sexenni, es basava en l'antiliberalisme, el nacionalcatolicisme i el culte al martiri⁵⁸⁹. La segona, la que es registra entorn dels anys del nostre estudi, es basa en l'acceptació del marc bàsic del liberalisme (que no pas en el parlamentarisme, el qual es rebutja per inútil) entenenent en això la participació electoral i amb l'afegitó de la d'ensenyament, en la continuació d'aquell discurs nacionalcatòlic i en el record constant a la revolució permanent sempre amenaçadora personificada en Portugal. En la primera, el que se cercava era fer present la força social dels catòlics, que eren la majoria de la població i que per tant els governs de torn havien de legislar només en aquet sentit. En canvi, en la segona el que els motiva és ocupar l'Estat, apropiant-se d'ell per un cop tenir-lo a les seves mans imposar una política d'acord als interessos de l'Església Catòlica. El canvi, com es pot veure, és qualitatiu. S'ha passat de la confiança en la possessió de l'aparell de l'Estat, a la desconfiança absoluta. Encara hom no ha arribat a plantejar un nou model d'estat, però com es pot veure la llavor ja ha estat llençada. Tampoc trigarà gaire en arribar, ja que es començaria a embastar durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera. A més, s'ha evolucionat des del lideratge tradicional decimonònic, on el líder venia donat per la seva capacitat d'influència i la clientela que li seguia a un de carismàtic i taumatúrgic com és el culte a Maura. Un fet molt semblant a la pròpia evolució que ha experimentat el caciquisme, des de la tupinada clàssica i el clientelisme basat en la dependència personal fins a un de

⁵⁸⁸ Feliciano MONTERO, "El catolicismo social en España. Balance historiográfico", a Benoît PELLISTRANDI (éd.), *L'histoire religieuse en France et en Espagne*, Collection de la Casa de Velázquez (87), Madrid, 2004, pp. 389-409. També ho reconeixia implícitament Pere Gabriel, "De l'obrerisme catòlic a...", *op.cit.*, pàg.58.

⁵⁸⁹ Julio de la Cueva Merino, "Clericalismo y movilización...", *op.cit.*, pp. 43-48.

nou, adaptat al necessari mercadeig que comporta la competitivitat política que s'ha anat imposant a partir de l'entrada en el nou segle⁵⁹⁰. Si el panorama polític català evoluciona, i amb ell el caciquisme com suara hem vist, també ho fa la societat catòlico-conservadora i la seva proposta política. Òbviament, allò que en cap moment es qüestiona és la Corona o l'Exèrcit, entesos com a encarnació de l'Espanya catòlica i tradicional. Tot el contrari, serà un discurs nacionalista catòlic espanyol que anirà *in crescendo* a mesura que passin els anys i on el catalanisme, com es pot veure, no té cabuda.

No em sembla gens exagerat apuntar que en els anys que estudiem està naixent una nova subcultura política, tan transversal com ho és la nacional catòlica espanyola forjada a la dinovena centúria. La novetat d'ara seran els nous objectius i mecanismes d'actuació dels quals es dota. El Bisbat i el Comitè de Defensa Social -aquí l'ordre no altera el producte- han sabut organitzar la societat catòlica conservadora i mantenir-la en tensió constant gràcies a la perpetuació del mite de la revolució permanent. Els ha ajudat, i molt, una premsa afí, preferentment el *Brusi* i, després, la *Gaceta*. Ambdós diaris són la capçalera de seguiment de la nostra societat conservadora, a manca d'un diari catòlic de referència, com ja sabem. I tot això sense menysprear en cap moment el valuós suport que els proporciona el Bisbe Laguarda.

En aquest sentit, el moviment catòlic barceloní, entès aquest com a *alma mater* del català, participa plenament de dos corrents paral·lels que per aquells mateixos moments s'està registrant a d'altres zones de l'Estat espanyol com poden ser Sevilla, Saragossa, Santander, València, Mallorca, Biscaia o Castelló⁵⁹¹. El primer, òbviament, és beure de la mateixa cultura nacional catòlica espanyola que s'ha anat desenvolupant des del segle XIX. El segon, és el replantejament general que per aquells mateixos anys efectua el catolicisme polític del qual les Lligues o centres catòlics, rebessin el nom que rebessin a cada localitat, són la seva manifestació més palpable. En tots aquests casos,

⁵⁹⁰ Mª Gemma RUBÍ CASALS, *Els catalans i la política en temps del caciquisme. Manresa, 1875-1923*, Vic, Eumo Editorial, 2006

⁵⁹¹ Per a Sevilla, José Leonardo Ruíz-Sánchez, *Política e Iglesia...*, *op.cit.*; Saragossa, Federico Javier Ramón Solans, *La Virgen del Pilar dice...*, *op.cit.*; Santander, Julio de la Cueva, *Clericales y anticlericales...*, *op.cit.*; València, Rafael Valls, *El partido católico...*, *op.cit.*; Mallorca, Pere Fullana, *El movimiento católico...*, *op.cit.*; Biscaia, Joseba Louzao, *Soldados de la fe...*, *op.cit.*; Castelló, José Luis GIMÉNEZ JULIÀ, *El maurismo i la dreta conservadora a La Plana (1907-1931)*, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, 2019 (Col. Biblioteca de les Aules, 28).

llurs respectives entitats intenten monopolitzar els carrers, institucionalitzen la seva patrona local, s'interrelacionen amb el partit conservador, compatibilitzen el marc regional dins un tot hispànic o, amb la col·laboració del Bisbat, despleguen algun tipus d'assistència social.

Tanmateix, aquí acaben les similituds i comencen els diferències. Feliciano Montero ja va remarcar en el seu moment l'especificitat del moviment catòlic català, amb la peculiaritat que ell la situava en l'aspecte lingüístic i cultural⁵⁹². Tanmateix, una afirmació com aquesta peca d'una gran superficialitat, òbviament deguda a la manca de coneixements. A més, la llengua o la cultura no és pas cap obstacle ja que hom pot parlar idiomes diferents i tot i així arribar a un acord. Em sembla que ha quedat força clar que la diferència del cas barceloní envers els altres casos cal situar-la essencialment en l'aspecte polític. No ens ha d'estranyar. En les localitats espanyoles apuntades, fora del cas de la capital del País Valencià que presenta grans similituds amb el que succeeix a Barcelona, aquelles entitats catòliques actuen sota el paraigües dels partits dinàstics que encara actuen amb prou vitalitat. Mentre que en algunes capitals espanyoles l'arena política estigués controlada pels partits monàrquics, no hi havia cap problema. En canvi, quan les esquerdes del règim siguin ben evidents i obertes a partir del 1917, no estranya gens que sigui quan naixin coalicions de dretes. En canvi, com ja sabem, aquesta realitat ja es discuteix a la capital catalana des de maig del 1909 per convertir-se poc després en una exigència. I no només aquí, localitats com Vilanova o Terrassa també són bon exemples del que diem. La debilitat dels partits dinàstics, més ben dit, el seu marginament i fins i tot el seu testimoniatge mut, ha ajudat i molt. L'afirmació segons la qual el catolicisme polític apareix quan el règim canovista viu un dels períodes més crítics de la seva existència com és quinquenni que va del 1917 al 1923, podrà ser aplicable per a aquelles per a Saragossa o Sevilla (i qui diu aquestes, diu totes les altres), però mai per a Catalunya⁵⁹³. El Principat, per raons prou conegudes per tots (crisi del caciquisme tradicional, descomposició dels partits dinàstics, nou sistema de partits, mobilització social i laboral...), es converteix en una mena d'avançada del que succeirà més endavant a la resta de l'Estat. Les idees d'àmplies coalicions

⁵⁹² Feliciano Montero, *El movimiento católico...*, op.cit.

⁵⁹³ Federico Javier Román Solans, *ibid.*, pp. També, William J. Callaghan, *La Iglesia católica en...*, op.cit.,

de dretes i fins i tot el somni d'un partit catòlic d'abast estatal es donaran aquí al Principat perquè és aquí on existeix una entitat prou assentada i prou forta com és el Comitè de Defensa Social. El 1913, com veurem més endavant, intentarà fer realitat aquest somni tot coincidint amb la crisi i escissió que experimenta per aquells mateixos moments el Centre Monàrquic Conservador. Si podia témer en algun hipotètic i futurible enèmic, aquest quedava definitivament esvaït. A més, el Comitè manté relacions excel·lents amb la seva col·lega valenciana, la Lliga Catòlica de la capital del Túria, a través de qui per aquells mateixos anys és senador, Rafael Rodríguez de Cepeda. Aquesta mateix personatge el veiem participar tant a la Setmana Social barcelonina com als mítings contra la reobertura de les escoles laiques del primer trimestre del 1910. El proper capítol versarà, precisament, de la crisi del centre monàrquic i de l'esforç del Comitè per constituir una coalició de dretes que concep com l'avantsala a un partit catòlic d'abast estatal. Ara deixem que baixi el teló per començar un nou acte.

CAPÍTOL III

DRETANITZACIÓ I SUBORDINACIÓ

El 1843, el cèlebre escriptor britànic Charles Dickens escrivia una breu novel·leta amb la voluntat de conscienciar la societat de la seva època sobre la terrible pobresa que assetjava la classe obrera anglesa. L'obra aviat tingué un gran èxit, fama que encara l'acompanya en l'actualitat i que ha donat lloc a innombrables reedicions, traduccions a la majoria de llengües del món i, com no, el seu pas al cinema. Fins i tot el cognom del protagonista, Ebenezer Scrooge, s'ha convertit en un adjectiu en anglès amb el significat de egoista. Evidentment, m'estic referint a *A Christmas Carol*, més conegut a les nostres llars amb el títol de *Un Conte de Nadal*. L'argument de l'obra és ben conegut. El principal personatge és un vell i solitari home de negocis, fred, sec, insensible, extremadament avar, del qual tothom s'allunya, fins i tot els gossos. A la Nit de Nadal se li apareixeran tres fantasmes, el del passat, el del present i el del futur. El primer espectre li fa veure el seu desagradable caràcter; el segon li adverteix de les conseqüències dels seus actes i, per últim, el tercer li anuncia el solitari final que l'espera. La nostra cultura occidental tendeix a associar les tenebres a diferents imatges: espiritisme, terror, immortalitat, inconsciència, esdevenidor... De totes elles, voldria fixar l'atenció en dues d'elles: el fantasma com a revelació i com a advertència. La primera de totes és l'espectre del pare de Hamlet que se li apareix per notificar-li que fou assassinat i el seu responsable. La segona són les tres ànimes tot just esmentades que visiten Scrooge. Una cosa molt semblant és el que succeeix amb el record de la Setmana Tràgica, que un cop ha estat mitificat se'l fa servir com l'advertència d'allò que s'esdevindrà inexorablement. El seu record actuarà com els espectres que van a veure el vell negociant de la novel·la de Dickens. D'aquesta manera, la remembrança de les jornades de juliol permet integrar i mobilitzar la societat catòlico-conservadora catalana.

Entre 1910-1913, el període cronològic que abasta aquest capítol, assistim a una reorganització general del món associatiu de la col·lectivitat catòlico-conservadora. És l'onada que encapçala aquesta tercera part del nostre treball. Una part ben extensa ha estat la intensa mobilització del món catòlic, des de l'associatiu fins l'institucional del Palau Episcopal i que concretàvem en aquella

sèrie de mítings, comunions, visites pastorals i aplecs, de l'estiu del 1910. Una diversitat d'actes que no només s'han registrat arreu del Principat sinó a nivell de tot l'Estat espanyol. Ha estat una mobilització que ha vingut marcada per dos grans fets que l'únic que tenen de coincident és la data i res més. Un és ben evident. Em refereixo a la polarització entre clericalisme i anticlericalisme, entenent aquest com la necessitat de replantejar el paper de l'Església en una societat canviant. L'altre és el llarg debat entorn les Mancomunitats que s'iniciarà l'estiu del 1910 i especialment l'any següent.

A propòsit d'això, en el nostre cas particular, la controvèrsia és doble. En primer lloc, qui ha de dirigir aquest projecte reorganitzatiu, si el Comitè de Defensa Social, amb l'activa complicitat del Palau Episcopal, o la Lliga Regionalista. En segon lloc, quin és el paper que ha de jugar el partit conservador en aquell projecte, si el de submissió total o el d'un cert protagonisme. El debat és sensiblement diferent a la resta de l'Estat per diverses raons. Una d'elles, òbviament, és l'absència del partit regionalista en l'equació principal. L'altre és la preponderància del conservadorisme dinàstic i, per tant, un menor protagonisme de les lligues i centres catòlics que malden pel paper que han de jugar. D'aquí la trobada que totes aquestes associacions realitzaran a la capital espanyola el desembre del 1910 amb la més que probable finalitat d'adoptar una política comuna. Dit d'una altra manera, la situació és a la inversa del que passa a Catalunya. Si a la resta de l'Estat sembla que la situació sigui la de la submissió de les entitats catòliques al partit conservador, aquí és al revés, en benefici del Comitè de Defensa Social. Això comporta que el paper assignat al Centre Monàrquic Conservador és el de la supeditació. Una subordinació que, alhora, comportarà la vivència d'una greu crisi que no trigarà gens en esclatar i que a mig termini posarà en risc la mateixa supervivència de l'entitat dinàstica. Un fenomen, a més, que ha de ser situat dins una crisi molt més general, a nivell estatal, i que més endavant es traduirà en la divisió entre mauristes i datistes entre finals del 1913 i principis del 1914.

Les pàgines que tot seguit s'exposen pretenen explicar tres grans aspectes. D'aquí que el capítol que tot seguit s'ofereix s'estructura en dues parts suggerides clarament pel títol que encapçala aquestes pàgines. A la primera de totes, utilitzant un títol de clara referència teatral (*Tot esperant a Godot*) s'exposa

el procés de formació d'allò que en el capítol anterior qualificàvem com a Solidaritat Catòlica i que ara adopta el nom electoral de Coalició de Dretes. Com veurem, serà un procés que cobrirà el període electoral dels anys 1909-1911, ambdós inclosos. Durant aquest trienni l'esforç raurà en l'intent d'apropar-se a la Lliga Regionalista, tot i que per al Centre Monàrquic Conservador no serà gens fàcil ja que els suposarà trobar-se davant un tràgic dilema, almenys de cara a la seva supervivència. A saber, es tractarà de triar entre una progressiva subordinació o de mantenir una possible independència. En el primer cas, implicarà supeditar-se bé al Comitè de Defensa Social o al partit regionalista. En el segon, continuar al marge d'uns i altres, significa enfrontar-se a Maura en persona amb tots els riscos que això suposa, i depenent a més del suport intern que pogués existir si es fes realitat aquest supòsit. En tot cas, triés el camí que es triés, el final que se'ls hi presentava era trobar-se davant un mortal precipici. I el que encara era pitjor, no hi havia la possibilitat de fer-se enrere. Finalment, Godot arribarà i el centre dinàstic abraçarà amb poc entusiasme una Solidaritat Catòlica en la qual cap a les alçades del 1911 ja hi participa la Lliga. Sintentitzant molt, s'ha produït un procés de dretanització el qual alhora, els du a la subordinació que serà l'aspecte que es tractarà en un segon moment.

La segona part del capítol que tot seguit s'ofereix és el terme suara esmentat., la subordinació. Això vol dir que prèviament s'ha fet una tria que no estarà lliure de problemes la qual cosa significa que s'ha acceptat fer un procés de migració o de mudança. D'aquí que aquesta part assumeix un títol de tal tipus, sense oblidar la referència cinematogràfica que és ben habitual entre nosaltres. En aquest cas, el títol és el de "*Els conservadors ja tenen casa*". Bé, i com ells la Lliga Regionalista. La Solidaritat Catòlica sembla que es posa en marxa.

Abans de cloure aquesta petita introducció no anunciada, cal advertir que aquest capítol, a diferència de l'anterior, en alguns moments pot semblar una mica tediós de llegir. En el capítol previ a l'actual ha prevalgut més la temàtica social i els actors eren diversos: el Comitè de Defensa Social, les entitats que li són afins, el Bisbe Laguarda... En canvi, en aquest predomina més l'aspecte polític i bàsicament els actors es redueixen a un de sol que, a vegades, pren el protagonisme exclusiu. Em refereixo al Centre Monàrquic Conservador i a les tensions de les quals és víctima.

1. TOT ESPERANT LA COALICIÓ DE DRETES.-

A l'agost del 1993, durant la tràgica guerra de Bòsnia, alguns ciutadans de la seva assetjada capital s'atreveixen a escenificar la famosa peça teatral *Tot esperant Godot* de Samuel Becket. L'elecció de l'obra no era pas casual. En ella, els seus dos principals protagonistes, de nom Vladimir i Estragó, esperen l'arribada d'un misteriós personatge que dona nom a l'obra. Els sarajevins compartien molts trets amb aquells protagonistes. Com ells, els soferts habitants de la capital bosniaca eren uns oblidats de la mà de tothom. Anaven igual de pobrament vestits, eren víctimes d'un tercer personatge, un tal Pozzo acompanyat d'un esclau de nom Lucky (que d'afortunat no en tenia res, a diferència del que significa en anglès el seu nom). En el cas dels ciutadans de Sarajevo, aquest Pozzo eren els assetjadors servis. I per acabar, com Vladimír i Estragó, esperaven en va l'arribada d'algú que els sarajevins, identificaven amb l'anhelada intervenció europea. Però aquest Godot no arribà mai, ni per a uns ni per a uns altres.

Òbviament, no direm això dels nostres protagonistes conservadors dels primers anys de la vintena centúria als quals Godot arribarà. Però sí que, com els actors principals de l'obra teatral, presenten sense saber-ho, llurs semblances i diferències. Entre les primeres, l'espera. Pel que fa a les segones, ells sí que saben qui era llur particular Godot i que trigaria més o menys però que finalment arribaria. En el seu cas, era la coalició de dretes. No hauran d'esperar-hi gaire, tan sols de dos anys, els que van del 1909 al 1911. Més concretament, des d'uns comicis provincials fins uns altres, tots dos en el mes d'octubre. Deixo de banda ben conscientment la coalició administrativa enllestida per als comicis municipals de maig del primer any de tots de la qual ja parlava en la segona part d'aquest estudi. D'això tracta la secció que ara comença, d'un període d'espera que de fet ja començà tot just encara fumejaven les cendres materials i humanes de la Setmana Tràgica. I com els fantasmes generen passions i el bienni que va del 1909 al 1911 és tan caldejat com el que seguirà en els propers anys, caldrà seguir el llenguatge que s'utilitza. Al cap i a la fi, la llengua és un bon termòmetre del temps.

La importància del vocabulari guia i aconsella aquesta primera part que queda organitzada en quatre apartats que en algun moment es pot subdividir en

tants d'altres que calguin. En el primer s'analitza l'evolució que registra l'adjectiu de dreta, des d'un ús ocasional l'any de la Setmana Tràgica fins a la seva entronització definitiva dos anys després entès ja com a marc de referència grupal. En segon lloc es procurarà veure que per tal de fer realitat aquella Solidaritat Catòlica cal abans que res matar la primera i original Solidaritat. Un propòsit en el qual tothom hi estarà d'acord, des de la Lliga fins els republicans nacionalistes de la nova Unió Federal Nacionalista Republicana (d'ara en endavant, sota l'epígraf de les seves inicials, U.F.N.R.), passant òbviament, pels conservadors dinàstics i el ja sempre inevitable Comitè de Defensa Social. En tercer lloc s'analitzaran els resultats del reguitzell d'eleccions que es convoquen durant aquells anys, des d'unes eleccions provincials celebrades l'octubre del 1909 per part d'un govern Maura cada cop més discutit, fins a unes de municipals celebrades el novembre del 1911 passant pels comicis legislatius i senatorials de maig del 1910 arran del nomenament de Canalejas com a nou cap de govern.

Comencem a seguir el camí.

1.1 *Dretes i esquerres: la Coalició de Dretes.*-

A la dècada dels anys noranta el politòleg italià publicà un petit llibre amb el títol, poc imaginatiu tot sigui dit de passada, de dreta i esquerra. L'obra fou un veritable *best-seller* que mereixé diverses edicions i traduccions. Segons l'esmentat pensador, ambdós conceptes composaven una "*díada*" en tant que són conceptes interdependents, que "*s'apuntalen l'un a l'altre*", en les seves paraules. El que diferencia una de l'altra no es pas un debat econòmic o social sinó essencialment jurídic: el terme de "igualtat" . Una igualtat que el periodista torinès associa indefugiblement amb el de llibertat, un concepte que no nega per a la dreta només que segons ell la dreta és més procliu a l'autoritarisme. Ambdues nocions tenen una llarga història que, com és sabut, es remunta als vells temps de la Revolució Francesa. Durant més de dos segles, ambdues posicions han generat una gran literatura de tot gènere, sia des de la Història, la Sociologia o la Politologia. Per una altra banda, també és força evident que els historiadors han abusat massa del concepte de dreta, tant que hom l'utilitza amb facilitat quan parlem dels conservadors dinàstics i catòlics.

Així i tot, els diccionaris han trigat molt de temps a l'hora d'atribuir a aquelles paraules l'accepció semàntica amb les quals les identifiquem en

l'actualitat, almenys en el sentit polític del terme⁵⁹⁴. En funció d'això, es planteja la pregunta de quan i per què els diccionaris es fan ressò del pas d'un registre lingüístic a un altre, en aquest sentit del col·loquial o popular a l'estàndard o oficial. És a dir, per què es passa del que inicialment sectors periodístics lligats a la societat catòlico-conservadora qualifiquen despectivament com a "apatxes", "cabiles rifenyes", "turbes revolucionàries" i, fins i tot, "rojos" a l'hora de referir-se als contraris. O quan parlen de la secció femenina del partit radical les hi atribueixen aquest mateix adjectiu que, com sabem mot bé, farà tràgica fortuna trenta anys després. En fi, diferents qualificatius enlloc del de dreta que, curiosament, no és utilitzat inicialment per qui de bon antuvi s'hauria d'identificar amb aquell adjectiu. Més bé, sembla tot el contrari, que ells foren els últims en utilitzar tal concepte.

La paternitat originària sembla que cal atribuir-la per uns moments als nacionalistes republicans, encara dirigits, tot i que per no gaire temps més, per Jaume Carner. Concretament, és el seu diari portaveu, *El Poble Català*, el primer en fer-ne ús del terme de cara als comicis municipals de maig del 1909. De fet ells s'hi presenten públicament com a "Esquerra Catalana" en contra dels seus contrincants als quals ja els adjectiva com a "dretes", tant ara com als comicis legislatius de l'any següent quan es presentin com a Unió Federal Nacionalista Republicana tot just acabada de constituir amb Pere Corominas al capdavant⁵⁹⁵.

En canvi, els catòlico-conservadors van una mica més endarrerits. A més, entre ells hi ha les seves diferències i les seves jerarquies que s'han d'estendre a llurs respectius òrgans d'expressió. Una cosa és la *Gaceta* i l'altre el *Diario*. Si la primera no se n'amaga gens a l'hora d'autoidentificar-se com a dreta, l'altre és, almenys als primers mesos, més poruc. Potser a la primera li jugava a favor la fortalesa que tenia darrera seu, la qual cosa, però, no es pot dir dels dinàstics

⁵⁹⁴ Efectivament, si fem una ullada als diccionaris de les principals llengües del nostre entorn, des del català fins l'anglès, passant pel castellà, el francès o l'italià, el canvi de registre es produeix a la dècada dels anys vint-trenta. Per exemple, el *Diccionario de la Lengua Española*, 1925 (15^a ed.), pàg. 400, parla de "parte más moderada o que en doctrina política guarda más respeto a la tradición". En català, Joan COROMINAS, *Diccionari etimològic...*, op. cit., vol. III, pàg. 200. obre el significat de la mateixa paraula. En la llengua de Dant, *Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere ed Arti*, Milano, Istituto Giovanni Treccani, 1931, vol XII, pàg. 688.

⁵⁹⁵ El terme de "Esquerra Catalana", a *El Poble Català*, nº 1.162, (23-IV-1909), pàg. 1. Referència a esquerres o dretes, a nº 1.157 de 18 abril; 1.158 del dia 19; nº 1.160 del 21; nº 1.161 del 22; nº 1.164 del 25; i nº 1.169 del 30. En canvi, ni *El Diluvio* ni *El Correo Catalán*, per esmentar-ne tan sols dos de les dues posicions político-ideològiques, utilitzen un o altre adjectiu. Pel que fa als republicans nacionalistes, Santiago IZQUIERDO BALLESTER, *El republicanisme nacional a Catalunya. La gestió de la Unió Federal Nacionalista Republicana*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Històrics, 2010.

dels quals el diari de Teodoro Baró era per aquells moments el seu portaveu oficiós. El rotatiu del Comitè veia en aquell epítet més riquesa política que no pas en els conceptes tradicionals de conservador, religió, tradició o monarquia. Per al diari bisetmanal, l'adjectiu era una "*necesidad nacional*" que és, afirma, "*tanto más necesaria cuanto que, (...), la política que se llama liberal está trabajando constantemente en una labor demolidora de descatalogación*"⁵⁹⁶. Molt intel·ligentment, el periodista ha jugat amb l'ambigüitat semàntica del terme amb un doble propòsit. El primer de tots és la recerca d'una possible integració de la Lliga dins la coalició electoral que es proposa. L'altre, busca la participació electoral dels catòlics amb l'inconfés objectiu d'aconseguir que tal entesa englobi el genèric món catòlic. Un supòsit inicialment impossible gràcies a la famosa *Syllabus* de Pius IX però que ja comença a ser factible a la Itàlia del primer ministre Giolitti amb la complicitat dels nous aires que bufen des de la Santa Seu.

Per la seva banda, el *Diario*... és més tímid a l'hora de fer ús d'aquell terme, com hem dit abans. Si bé en alguns moments utilitza l'adjectiu, és més freqüent que recorri als conceptes més tradicionals i sabuts com són els de conservadors, monàrquics, catòlics o gent d'ordre. Un canvi de registre lingüístic que de ben segur s'ha d'atribuir als lectors als quals s'adreça però, en especial, a la posició de subsidiarietat del Centre Monàrquic Conservador envers el Comitè. La paternitat sempre rau en aquesta segona entitat mentre que els dinàstics en totes les convocatòries electorals d'aquells anys estan més en un segon pla que res més. És el que passa a principis d'octubre de cara als comicis provincials d'aquell mes; les municipals de desembre, i finalment, les legislatives de maig del 1910 que, seguint les pautes habituals del sistema canovista, es convoquen tot seguit que accedeix un nou polític a la presidència del Consell de Ministres, en aquest cas Canalejas. A ells dos se'ls hi afegeixen entitats tradicionalistes, integristes, i el reguitzell d'associacions seglars que pul·lulaven darrere el Comitè. Mostra de la seguretat i del control que aquesta entitat exerceix sobre aquest món associatiu afí, és que en un primer moment convoquen una reunió preparatòria.

⁵⁹⁶ "El intelectualismo en las derechas", article del periodista Alberto de Segovia y Pérez, *G.d.C.*, n° 64, (19-III-1910). També la sèrie d'editorials i un article escrit, tots de la mà de Pablo Sáenz Barés que n'era el director, l'abril del 1910 de cara a les eleccions legislatives previstes per al més següent, sota el títol genèric de "La Derecha y la Izquierda" i "Los del taparrabos", a *G.d.C.*, n° 72 (16-IV-1910), n° 73 de 20 abril, n° 74 de 23 abril i n° 76, de 30 abril, respectivament.

Després se l'estalvien, recorrent a un simple manifest en el segon cas o convocant noves reunions per comissions, com passa en el tercer cas. I no cal dir que els membres d'aquestes seccions pertanyen, evidentment, al Comitè. Ens referim a Rafael Vallet, Pablo Sáenz Barés, José R. Carreras, Antonio Mª Goytisolo i Álvaro Mª Camín⁵⁹⁷. Ja se sap, tot queda a casa.

La utilització de l'adjectiu també varia segons el temps. Abans de la Setmana Tràgica el concepte s'utilitza ocasionalment. Per exemple, quan s'apropen les eleccions municipals de maig del 1909 el *Brusi*, només ha utilitzat un sol cop aquell adjectiu⁵⁹⁸. En lloc seu, el terme més habitual és el de candidatura administrativa. Haurem d'esperar als comicis provincials d'octubre perquè aparegui l'adjectiu de dreta al costat de la proposta d'entesa que formulen. Cap a la primavera de l'any següent, coincidint amb les eleccions legislatives de maig, l'ús de l'adjectiu ja és del tot habitual. Si una de les conseqüències de la revolta de juliol ha estat la radicalització política, el "*deslinde de campos*" que dèiem nosaltres, el llenguatge tard o d'hora se n'ha de fer ressò.

La pregunta de per què es triga tant a l'hora d'incorporar la nova accepció semàntica seria com interrogar-nos quina és la raó per la qual el concepte d'esquerres és utilitzat abans que el de dretes, almenys en la premsa periòdica. Ben probablement, la resposta a ambdues qüestions caldria trobar-la en les profundes transformacions que es viuen a l'Europa del primer terç del segle XX. La resposta a totes tres preguntes caldria situar-les en les transformacions de tot tipus de l'Europa del primer terç del segle XX filles de la II Revolució Industrial: el pas a un societat de masses, l'aparició de la publicitat o de l'automòbil, la formació de partits polítics moderns, les esperances en una nova societat i economia i fins i tot la progressiva implantació del cinema amb sales de projeccions en edificis. És una transformació generalitzada amb la peculiaritat que en el cas espanyol o, per ser més precisos, en el català (o més concretament en el barceloní), coincideixen amb la crisi sistèmica dels partits dinàstics i amb el seu progressiu desmantellament i marginament. Dit d'una altra manera, no caldria fer ús del terme de dreta mentre els partits dinàstics eren una realitat

⁵⁹⁷ Respectivament, per ordre de convocatòria, *D.d.B.*, n° 271 (3-X-1909), pp. 13.292-13.293; n° 336, (7-XII-1909), ed. matí, pàg. 16.641, pàg. 16.642), també *G.d.C.*, n° 39, de nou de desembre; n° 98, (8-IV-1910), ed. tarda, pàg. 4.794, *G.d.C.*, n° 70, 9 d'abril.

⁵⁹⁸ *D.d.B.*, n° 120, (30-IV-1909), ed. matí, pàg. 6.166.

objectiva. Quan deixen de ser-ho, és quan els cal un nou adjectiu identificador. Dit d'una altra manera, s'ha passat de la idea que s'era alguna cosa a entendre que ja no són el que eren o esperaven a ser. És aleshores que busquen una nova posició política, en aquest cas una entesa electoral. No és un fenomen excepcional o aïllat. A Sevilla o Ciutat de Mallorca es registren casos semblants de coalició entre conservadors dinàstics i catòlics que, com passa a l'últim cas, també s'autoqualifiquen com a "coalició de dretes"⁵⁹⁹. En tot cas, s'evidencia que, independentment de quan la nova accepció entra als diccionaris, s'és davant un enriquiment semàntic que no és patrimoni del català o, a tot estirar, del castellà, es produeix alhora en les principals llengües del nostre entorn geogràfic: el castellà, el francès, l'anglès o l'italià.

1.2 *Conspiració de silenci: la mort de la Solidaritat Catalana.*-

És ben sabut que les raons per cometre un assassinat poden ser extraordinàriament diverses, tant diverses com són les gràcies i desgràcies de la naturalesa humana: enveja, gelosia, odi, sexe, enemistat, temor, robatori... Si les raons de l'assassinat són prou diverses, també ho són el mètode, l'instrument, l'autoria, el radi d'acció... La literatura, el periodisme o el cinema han reflexionat sobre aquesta diversitat de causes i fets que intervenen en tot acte criminal. Així o han fet personalitats com Patricia Highsmith, Agatha Christie, Dashiell Hammet, o Raymond Chandler en la literatura. Entre el periodisme i la novel·lística, cal esmentar el polifacètic Truman Capote. Per la seva banda, en el cinema és obligatori referir-se al realitzador britànic Alfred Hitchcock. Ja que parlem de cinema, hom no pot oblidar l'anomenat "Cinema Negre" de les dècades dels anys quaranta i cinquanta del segle passat i la llarga sèrie de pel·lícules que s'inscriuen dins aquest gènere: *El falcó maltès*, *Tenir-no o no*, *El carter sempre truca deus vegades*...

A mig camí entre el western i el comentat cinema negre, el nord-americà John Sturges rodava el 1954 *Bad Day at Black Rock*, traduïda aquí amb el nom de *Conspiració de silenci*. L'argument és simple: un tren s'atura per primer cop en molt de temps en un petit poble perdut al mig del desert del sud-oest dels Estats Units. D'ell baixa un misteriós personatge, de nom John J. Macreedy

⁵⁹⁹ Per a la capital andalusa, José-Leonardo Ruíz-Sánchez, *Política e Iglesia...*, op.cit., pp. 262-274; per a Ciutat de Mallorca, Pere Fullana, *El moviment catòlic...*, op.cit., 582-589.

(interpretat per Spencer Tracy), manc del braç dret, en recerca d'un japonès nord-americà, de nom Kamoko. Immediatament, el protagonista es veu immers en un estrany clima de silenci, rebuig i violència perpetrat per una bona part de la població mentre que l'altre guarda una còmplice passivitat. Després de peripècies diverses i de més d'un intent frustrat d'assassinat, el protagonista podrà esbrinar que Kamoko fou mort en una conspiració al cap de poc de l'atac nipó a Pearl Harbor, el desembre del 1941, on s'hi barrejaven ressentiments personals i racials.

Encara que de bon antuvi pot semblar sorprenent, la sinopsi del film ens duu al destí de la Solidaritat Catalana un cop ha passat l'estiu del 1909. Aquella entesa que havia nascut enmig de l'entusiasme popular a partir de l'hivern de quatre anys abans (recordem aquí el famós article que li dedicava Joan Maragall), es considerava morta abans de l'esclat de la Setmana Tràgica. El periodista republicà Claudi Ametlla ho assevera en les seves conegudes Memòries. Per la seva banda, el diputat liberal i més endavant regionalista, Joan Garriga i Masó, situa els orígens de la mort de la Solidaritat durant la discussió del famós projecte de llei d'administració local de Maura. I una mica forçant la cosa, dona definitivament per acabada aquella entesa amb la definició de Salmeron el setembre del 1908. Més contemporàniament, el polític Isidre Molas situa la seva defunció a les eleccions legislatives de maig del 1910⁶⁰⁰. Poques setmanes després que se celebressin aquests comicis, el cap regionalista Francesc Cambó pronunciava un míting on no només donava per acabada aquella famosa coalició electoral sinó que, a més, reblava l'últim clau al taüt. No s'estalviava de fer afirmacions rotundes des de bon començament i amb un cert to de desdeny. És, assevera, *“una cosa històrica, d'una cosa definitivament liquidada”*. Poques línies després es referma tot afirmant, i sense cap dubte, que la Solidaritat ha de ser vista *“com un aconteixement històric, com una cosa passada”*⁶⁰¹. Per aquelles mateixes dates, el nou líder republicà Pere Corominas també utilitzava el passat en els seus articles a *El Poble Català* quan es referia a aquella entesa. La sensació que la Solidaritat era una cosa del

⁶⁰⁰ Claudi Ametlla, *Memòries...*, op.cit., pàg., 259; Garriga i Masó, *Memòries d'un liberal...*, op.cit., pp. 169-172; Isidre Molas, *Lliga Catalana...*, op.cit., pàg. 88.

⁶⁰¹ Francesc CAMBÓ, *Catalunya y la Solidaritat. Conferencia donada al Teatre Principal el día 26 de Maig de 1910*, Barcelona, Estampa Fills D. Casanovas, 1910, pàg. 4.

passat no es limitava als cenacles de l'alta política. La impressió era estesa per tot arreu. Per exemple, un metge pertanyent a la burgesia local de Canet i simpatitzant de la Lliga com era Marià Serra, també utilitza el passat a l'hora de parlar del resultat electoral de maig⁶⁰².

Com succeeix a la pel·lícula que encapçala aquest apartat, la Solidaritat Catalana morirà davant el silenci còmplice de tothom. Tothom hi col·laborà en la seva mort, des dels republicans nacionalistes fins els catòlico-conservadors passant, com veurem, pels regionalistes de la Lliga. En realitat, la Solidaritat és víctima de tota una conspiració on s'entrecreuen els interessos d'uns i d'uns altres. El propòsit essencial d'aquest apartat és analitzar la complicitat que tots plegats han tingut en la defunció d'aquella entesa nascuda entre l'entusiasme popular i un acalorat debat polític en un ja llunyà novembre del 1905. Cinc anys després, era un destorb del qual calia desfer-se'n. Pel camí s'està forjant aquella tan parlada Solidaritat Catòlica on, al final, hi confluirà la Lliga Regionalista. Un procés que no deixa de ser una mudança en tant que per a tots plegats, catalanistes i monàrquics, els diferents comicis que se succeeixen constitueixen un vertader aprenentatge del qual sabran obtenir les conclusions oportunes que els permetran iniciar el seu viratge polític.

Per veure com es desenvolupa aquest procés objectiu utilitzaré com a punt de guia els resultats electorals obtinguts per les diferents forces polítiques durant aquell bienni electoral. Intentaré oferir les dades de la manera més asèptica possible per tot seguit explicar què entenc per mudança. Tot això mentre que la polèmica entorn de les Mancomunitats monopolitza progressivament el debat polític, tant a nivell català com estatal. Un debat davant el qual els monàrquics no podran restar-ne immunes i que com ja sabem els afectarà de ple dret.

1.3 *Un cicle electoral: d'una elecció a una altra.*-

És prou sabut que les jornades electorals s'acompanyen d'una sèrie de tòpics: la festa de la democràcia, tothom hi guanya independentment dels resultats obtinguts, l'expressió de la voluntat popular... El cinema i fins i tot la televisió, preferentment de procedència nordamericana, han sondejat el procés electoral des de tots els gèneres, temàtiques, ideologies, èpoques i punts de

⁶⁰² Marià Serra, *Dietari de...*, exemplar en format word, pàg. 359. Canet pertanyia al districte d'Arenys de Mar on sortiria triomfant el conegut conservador Joaquín Sagnier.

vista. Des de la comèdia fins el drama, des de l'optimisme en el procés electoral i la seva netedat fins a la denúncia de tupinada, des de l'actualitat més immediata fins a situacions hipotètiques... Si hom volgués fer una llista, aquesta seria llarga. Sense cap ànim d'exhaustivitat hom faria esment de *El estado de la Unión* (1948), *El último hurra* (1958), *El mensajero del miedo* (1962, amb un *remake* recent del 2004 amb el mateix títol), *El mejor hombre* (1964), *El candidato* (1972), *Primary Colors* (1998), *Los idus de marzo* (2011)....

Si ens apropem al que més ens interessa, la historiografia també ha fet una ullada al camp electoral. En especial, destaca la francesa des dels temps de la sociologia electoral d'André Siegfried fa poc de més de cent anys. Continuant en el cas gal, l'interès per la història política i la seva renovació metodològica que impulsà René Rémond i els seus deixebles (Jean François Sirinelli, Michel Winock, Serge Berstein, Pascal Ory...) han ajudat a atorgar importància a l'estudi electoral. En el cas espanyol i català, el tractament de la qüestió electoral durant els temps de la Restauració canovista implica entrar en un terreny més espinós a causa del seu falsejament constant i la problemàtica del caciquisme amb el qual hi ha una estreta relació⁶⁰³.

Sense voluntat d'entrar en cap controvèrsia, passo a seguir els comicis dels anys 1909-1911 (eleccions provincials l'octubre del 1909, municipals de desembre, legislatives el maig del 1910 i altre cop provincials el març del 1911). Abans que res, caldria fer dues precisions que tan sols responen a la voluntat d'agilitzar i sintetitzar en la mesura del possible un relat que ja per sí sol és prou llarg. La primera de totes és la substitució de la visió diacrònica, seguida fins ara, per una de sincrònica. És a dir, enlloc d'analitzar els diferents comicis per ordre cronològic, els analitzaré globalment. Així i tot, deixo per al final les eleccions municipals de novembre del 1911 perquè són el corol·lari final de tot l'esforç fet pels catòlico-conservadors en dos anys: finalment la Lliga forma part de la Coalició de Dretes. En segon lloc, s'agruparan els diferents comicis d'aquells anys en funció de la seva tipologia. No se seguirà una línia cronològica sinó que s'altera en favor de la importància de les eleccions que s'hi celebren. Per tant, començo en primer lloc pels comicis provincials, després passaré als municipals

⁶⁰³ MORENIO LUZÓN/ Pedro TAVARES DE ALMEIDA (eds.), *De las urnas al hemiciclo. Elecciones y parlamentarismo en la Península Ibérica (1875-1926)*, Madrid. Marcial Pons Ediciones de Historia, 2015.

per veure en tercer lloc les legislatives de maig del 1910 i acabaré aquesta visió sincrònica amb les municipals de novembre del 1911 perquè signifiquen un final de cicle. La raó per la qual iniciem el nostre relat amb les eleccions provincials respon a dos grans fets. Un ja és conegut per tots nosaltres des de fa un parell de capítols quan situàvem les corporacions con les úniques esferes d'influència que els queden als dinàstics. La segona és per la progressiva transcendència que agafen les Diputacions provincials, més a partir del segon trimestre del 1911, quan cada corporació provincial va aprovant un projecte de Mancomunitat que donarà lloc a unes Bases que seran les que es presentaran al Govern Canalejas el maig de l'any per iniciar un llarg debat parlamentari⁶⁰⁴.

1.3.1 *Les eleccions provincials.*-

En aquest apartat veurem el desenvolupament i resultat dels comicis celebrats l'octubre del 1909 i el març del 1911. Pel que fa al primer any de tots, es renovaven aquells diputats que havien obtingut acta quatre anys abans, el 1905. De la mateixa manera, el 1911 es renovaran els que foren elegits durant l'abril del 1907 en ple esplendor de la Solidaritat Catalana. En total, per a la primera data s'escollien a tot el Principat 54 diputats provincials i per a la segona 47, la qual cosa fa un total de 101 actes entre els anys 1909-1911. A continuació s'ofereix el nombre de candidats que obtingueren representació en les dues convocatòries. Tant en un cas com en l'altre s'ha diferenciat per opció política i demarcació. Abans de res, cal especificar que, pel que fa als republicans als comicis del 1909, s'ha preferit matisar en funció de la varietat d'adjectius sota els quals es presenten, en especial als districtes tarragonins (Tarragona-Vendrell; Valls-Montblanc i Reus). Pel contrari, situar-los sota un genèric qualificatiu de republicans podria dur a confusions.

604 A propòsit, vid. Enric PUJOL/ Jordi SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, Edicions Proa, 1996 (Col. Monografies, s/n), pp. 55-63.

QUADRE Xli

DIPUTATS PROVINCIALS ESCOLLITS 1909

	Conservadors	Liberals	Regionalistes	Nacionalistes d' esquerra	Republicans Federals	Radicals	Republicans unionistes	Republicans autonomistes	Unió Catalanista	Independent	Carlins	TOTAL 1909
Barcelona	5 ^a	2	5	3					1		4	20
Girona		1	1	2	5		1 ^d			1 ^e	1	12
Lleida	3	4 ^b	1					3			1 ^f	12
Tarragona		2			1	5 ^c		1			1	10
TOTAL	8	9	7	5	6	5	1	4	1	1	7	54

^a Situo com a conservador a Cayetano Marfá, candidat electe per Arenys-Mataró i que Isidre Molas en la seva cèlebre obra sobre la Lliga (1973) el situa com a liberal. Unes altres fonts l'identifiquen, també erròniament, com a membre de la Lliga (*Història de la Diputació de Barcelona*, vol III, *op.cit.*, pàg

^b Incloc com a liberals Josep Ignasi de Llorens, que consta com a independent, i a Llätzer Sibis

^c Incloc els tres candidats de la Coalició d'Esquerres per Barcelona

^d L'acta correspon a Pelai Massanet Simó, designat pel districte de Figueres en funció de l'article 19.

^e Situem com a independent a Narcís Vilaseca Ramilans ja que hi has grans discrepàncies en les fonts originals pel que fa a la seva filiació política. Les actes originals de la Diputació de Girona el situen com a conservador robertsita; per a el *Diario de Gerona*, forma part de la candidatura solidària però sense especificar res més (nº 247, 27-X-1909, pàg. 6); per a *El Poble Català* és regionalista (nº 1.713, 8-XI-1909, pàg. 2); en canvi, per a *La Veü*, és independent (nº 3.764, 27 octubre).

^g Un com a integrista per Cervera-Solsona.

QUADRE XIII

DIPUTATS PROVINCIALS ESCOLLITS 1911

	Conservadors	Liberals	Regionalistes	UFNR	Radicals	Republicans	Unió Catalanista	Carlins	TOTAL 1911
Barcelona^a	1	2	7	3	4	0	1	1	19
Girona^b	2	1	2	3	0	0	0	2	10
Lleida^c	0	4	0	2	0	3	0	1	10
Tarragona	0	3	0	0	0	3 ^d	0	2	8
TOTAL	3	10	9	8	4	6	1	6	47

- ^a Incloc les eleccions parcials celebrades als districtes de Vic-Granollers i Manresa-Berga que donen la victòria a un conservador (Joaquín Borrás), un de la Unió Catalanista (Anselm Sansalvador i Castells), tots dos per Manresa-Berga i a un regionalista (Narcís Vedaguer i Callís), per Vic-Granollers.
- ^b Incloc els dos diputats escollits a les eleccions parcials que se celebren als districtes de Figueres i, el maig, al de La Bisbal, arran de la mort del pare de Josep Irla. Aquest serà proclamat Diputat provincial de la UFNR per l'article 29. Albert Balcells (pàg. 503) inclou unes eleccions parcials celebrades a Figueres que donarien la victòria a Martí Inglés de la UFNR, que no consta a l'Arxiu de la Diputació de Girona, però sí al *Diccionari Biogràfic...*, *op.cit.*, raons per les quals l'he inclòs en el recompte.
- ^c S'hi inclouen les eleccions parcials als districtes de Cervera-Solsona i La Seu-Sort on s'elegeixen dos candidats, un respectivament
- ^d Situo sota aquest qualificatiu molt genèric tres republicans escollits pel districte de Falset-Gandesa sota una candidatura anomenada autonomista i en la qual hi hauria un Josep Anguera Bassedes, Joan Alentorn Ardèvol i Pere Altés i Rams, que Albert Balcells qualifica com a federal (*La Mancomunitat de Catalunya...*, *op.cit.*), pàg. 504. Joaquim M^o Molins els qualifica de nacionalistes però sense cap més especificació (*Elecciones y partidos políticos en...*, *op.cit.*, pàg.). *El Poble Català* els qualifica simplement com a republicans (n° 2.200, 14-III-1911)

FONT: Les dades totals a Abert Balcells, *La Mancomunitat de Catalunya...*, *op.cit.*, pp. 501-504). Per Barcelona, *Història de la Diputació de Barcelona*, vol. III, op. cit., pàg. 172; C. Mir, *ibid.*, p. 169-170; *L.V.C.*, n° 4.263 (17-III-1911), ed. vespre, pàg. 2; *El Poble Català*, n° 2.200 de 14 de març.

En global, les corporacions catalanes queden formades de la següent manera:

QUADRE XIII
DIPUTATS PROVINCIALS ESCOLLITS ENTRE 1909-1911

	Conservadors	Liberals	Regionalistes	Radicals	Republicans	Reps. Federals (UFNR) ^a	Republicans Unionistes	Republicans	Unió Catalanista	Independent	Carlins	TOTAL
Barcelona	6	4	12	4		6			2		5	39
Girona	2	2	3			10	1			1	3	22
Lleida	3	8	1		3	2		3			2	22^b
Tarragona		5		5	3	1		1			3	18
TOTAL	11	19	16	9	6	19	1	4	2	1	13	101

^a He inclòs sota l'etiqueta d'UFNR aquells diputats que el 1909 corresponien a Nacionalistes i republicans federals

^b Tant en el cas de Girona com de Lleida s'han tingut en compte les eleccions parcials anteriorment esmentades. El conjunt de diputats en ambdues corporacions, com també a la de Tarragona, era de 10

En aquestes 101 actes provincials s'inclouen aquelles que han estat obtingudes tant en les convocatòries regulars com en les extraordinàries. D'aquestes poc més d'un centenar d'electes, trenta-un corresponen als dinàstics, el que ve a ser gairebé un terç del total. Totes elles obtingudes arreu de Catalunya ja que per a Barcelona ciutat ni tan sols es presentaven. De fet, per a les eleccions d'octubre del 1909 la Coalició de Dretes presentarà candidatura per al primer districte provincial integrada per un tradicionalista (Ramon Fors i de Cuenca), i significativament, dos membres del Comitè de Defensa Social: el banquer Marcel·lí Coll i Brugada i l'advocat Joan Mon i Bascós⁶⁰⁵. A aquest últim se'l

⁶⁰⁵ G.d.C., nº 32, (20-X-1909) i D.d.B., nº 286 de dia 18, ed. tarda, pàg. 14.066. En canvi, *La Veu* en cap moment fa alguna referència a la candidatura de dretes. Joan Mon i Bascós (1868-1919) era membre del Comitè de Defensa Social, més concretament de la seva secció de propaganda. A D.d.B., nº 63, (4-III-1911), ed. tarda, pàg. 2.963).

presenta com a catalanista, potser com un mecanisme de pressió a la Lliga. Igualment, tot suposant que aquest fos el motiu, no va tenir cap ressò. Per als altres districtes

Per a les eleccions provincials de març del 1911, l'anelhada coalició amb la Lliga presenta candidatura conjunta. Tot i així, amb un repartiment territorial. S'hi presenta per al segon districte provincial de Barcelona capital amb una clara majoria per part dels regionalistes: Duran i Ventosa i Joaquim Cabot Rovira per un de carlí, Lluís Argemí, diputat provincial des del 1907 i vicepresident de la corporació de la demarcació barcelonina⁶⁰⁶. En canvi, no s'hi presenta per al tercer districte on la Lliga donava suport a la candidatura de la UFNR. Fora de la capital catalana, la coalició inicialment es proclama per als districtes de Vilafranca-Igualada (amb el magistrat Rossend Menta Figuerola com a aspirant) i de Vilanova-St. Feliu. Finalment, no hi haurà cap candidat per a aquest districte, a diferència del primer on sí hi ha hagut acord. En canvi, a Vilanova-St.Feliu l'entesa per desavinences tant al si dels mateixos conservadors dinàstics de la zona com envers la Lliga. De fet, no hi haurà cap acte electoral en aquesta àrea⁶⁰⁷. El buit conservador quedarà ocupat pels regionalistes on presentaran l'advocat i propietari rural Antoni Jansana i l'arquitecte Josep Font Gumà⁶⁰⁸. Tots dos obtindran l'escó. Mentrestant, el conservador i industrial manresà Joaquim Borràs Ferrer va a la seva (una cosa força habitual en ell) presentant-se pel districte encapçalat per les capitals del Bages i el Berguedà. Finalment, aconseguirà l'acta provincial, essent d'aquesta manera l'únic monàrquic conservador escollit per tota la província de Barcelona a les eleccions del 1911⁶⁰⁹. Fora d'aquesta demarcació, es presenten els conservadors Modest Reñé i Melcior per a Lleida-Les Borges, amb una relativa carrera política en aquesta institució; Marià de Mates i Alen per a Tremp-Viella i Josep Picart i Gayolà per a

⁶⁰⁶ Els dos primers noms els proposa la Lliga i el de Lluís Argemí les altres entitats coaligades: *D.d.B.*, nº 61, (2-III-1911), ed. matí, pàg. 2.817. Però, segons sembla, la candidatura de Lluís Argemí és fruit de l'acord entre el Comitè de Defensa Social i la Lliga, on els conservadors no juguen cap paper, almenys seguint Rafael Vallet Savater: *ibid.*, nº 57, (26-II-1911), pàg. 2.637. Pel que fa a Lluís Argemí (1873-1950), vid. *Diccionari Biogràfic...*, *op.cit.*, pp. 9-61.

⁶⁰⁷ *D.d.B.*, nº 41, (10-II-1911), ed. matí, pàg. 1.856; nº 54, de 23 febrer, ed. matí, pàg. 2.468; nº 55, de l'endemà, ed. matí, pàg. 2.521 i nº 63, de 4 març, ed. tarda, pàg. 2.963; també *G.d.C.*, nº 164 de 4 març.

⁶⁰⁸ Albert Balcells a *La Mancomunitat...*, *op.cit.* pàg.502 situa erròniament Josep Font com a conservador quan totes les altres fonts, i també les de l'època, l'identifiquen com a regionalista. Pel que fa al personatge, vid. *Diccionari Biogràfic...*, *op.cit.*, pp.

⁶⁰⁹ Joaquim Borràs i Ferrer (1865-1963), qui Laura Canallas en la seva contribució al *Diccionari Biogràfic...*, *op.cit.*, pp. 90-93, no dubta en qualificar el personatge d'oportunista, sempre vetllant pels seus interessos econòmics.

les parcials de La Seu-Sort⁶¹⁰. Cap d'ells obtindrà l'elecció. En aquest cas, Joan Maluquer en la seva condició de cap conservador per a la província de Lleida, suggereix a Maura la possibilitat de presentar Gustavo Peyra com a candidat per a Sort-Viella que gaudiria del suport del cap liberal, Josep Agelet, i també el de Cambó⁶¹¹. Finalment, no s'hi presentarà en benefici d'un Eduardo Aunós Cau que, ara com ara, ha decidit a al seva amb el suport d'Emili Riu⁶¹². La presència del dirigent de la Lliga darrere aquesta operació constata de bell nou l'acord amb els regionalistes no es limita només per als districtes provincials barcelonins sinó que s'estenen a d'altres zones del Principat. Per a la circumscripció gironina, els candidats són per cadascun dels dos districtes en joc (Girona i Olot-Puigcerdà), que en aquest cas ambdós resulten victoriosos, com es pot veure en la Gràfica VI. Finalment, dels dos districtes tarragonins a elecció, explícitament només se'n presenta infructuosament un com a conservador (Josep B. Franquet per a Tortosa-Roquetes). En definitiva, de nou candidats només tres obtenen un escó provincial, gairebé la meitat dels aconseguits dos anys abans.

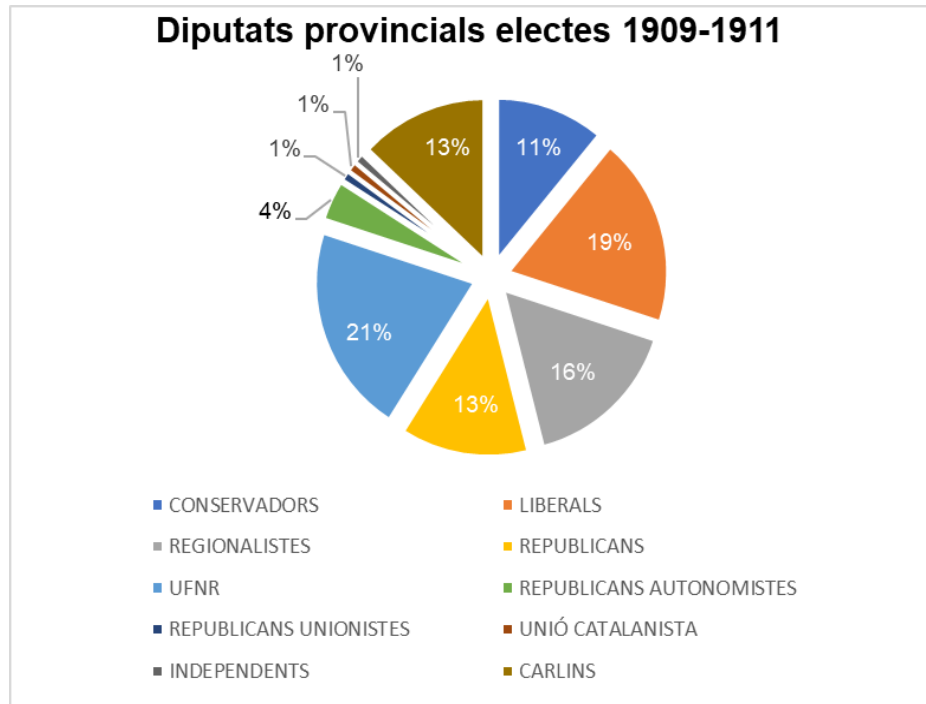
Tornant al resultat de les eleccions provincials del bienni 1909-1911, tot seguit s'ofereixen dues gràfiques. En la primera s'ofereix els percentatges obtinguts pels diferents sectors polítics en aquells dos anys. En la segona, hi ha una relació nominal dels candidats monàrquics que han aconseguit representació. S'apunta també, al costat del districte, l'any de la seva elecció i els vots obtinguts.

⁶¹⁰ Per tots aquests personatges esmentats, vid., *Diccionari biogràfic...*, *op.cit.*

⁶¹¹ A.M., Capsa 60, Carpeta 17, carta de Maluquer de 6 gener 1910. En aquest districte es convocaven eleccions parcials.

⁶¹² Igualment, Eduardo Aunós ja comptava amb el suport dels conservadors dinàstics insinuant d'aquesta manera la seva propera jugada política ara en dins el partit de Maura: C. Mir, *Lleida (1890-1936)...*, *op.cit.*, pàg. 168 Josep VARELA I SERRA, *Les vides d'Eduard Aunós. Una apassionant trajectòria entre la Monarquia i la Dictadura (1894-1967)*, Lleida, Pagès Editors, 2016. J. Maluquer va donar suport a Josep Picart.,

GRÀFICA I

FONT: Elaboració pròpia.

En total, entre les convocatòries dels dos anys, proporcionalment les quatre diputacions catalanes estan formades (excloent republicans unionistes, independents i Unió Catalanista), per ordre creixent: els conservadors amb tan sols un 11%, carlins i republicans amb 13% per a cadascun d'ells, els regionalistes amb un 16%, els liberals un 19% i, finalment, la nova UFNR de Pere Corominas està al capdavant de tots amb un 21%.

Si ara concretem la nostra mirada en els escons aconseguits pels candidats monàrquics, tant liberals com conservadors, la llista seria la següent:

QUADRE XIV

CANDIDATS DINÀSTICS ESCOLLITS ELECCIONS PROVINCIALS 1909-1911

DISTRICTE	CANDIDAT	FILIACIÓ POLÍTICA	ANY D'ELECCIÓ	VOTS
Arenys - Mararó	Francesc d'A. Bartrina	C	1909	8.402
	Cayetano Marfá Clivillés	C	1909	8.684
	Lluís Moret Catalá	L	1909	8.847

Terrassa-Sabadell	Juan Barata Quintana	C	1909	6.757
	Francisco Alegre Roig	L	1909	6.208
Vic-Granollers	Joaquim Badia Andreu	C	1909	6.692
Manresa-Berga	Lluís Vila Miralles	C	1909	11.569
	Joaquín Borrás Ferrer	C	1911	7.457
Vilanova-St. Feliu	Joaquín Sostres Rey	L	1911	7.727
Igualada-Vilafranca	Pacià Amigué Trias	L	1911	6.931
Balaguer	Delfí Canela Cots	C	1909	4.883
Cervera-Solsona	Salvador Montiu Reñé	L	1909	7.875
	Lluís de Jover i Fontanet	C	1909	5.741
	Manuel Florensa Farré	L	1911	6.556
La Seu	Joan Rovira Agelet	L	1909	4.796
	Josep Picart i de Gayolà	C	1909	4.321
	Josep Ignasi de Llorens i Rivas	L indept.	1909	4.660
	Llàtzer Sibis Fort	Liber riurista	1909	4.034
	Eduardo Aunós Cau	L	1911	4.638
Lleida-Les Borges	Francisco Roca Lacosta	L	1911	6.007
Tremp-Viella	Josep Gil Dòria	L	1911	3.732
Tarragona-Vendrell	Anselm Guasch Robusté	L	1909	5.388
Valls	Estinaslau Tell Bonamat	L	1909	
Tortosa-Roquetes	Francesc Roig Navarro	L	1911	9.148
	Francesc Canivell Curto	L	1911	8.978
	Joan Povill Miró	L	1911	5.503
Figueres	Joan Giralt Rigau	L	1909	Art.29
Girona	Joaquim Corominas Gispert-Sauch	C	1911	7.419
	Narcís Xifra i Masmitjà	L	1911	6.508
Olot-Puigcerdà	Josep Puig Corominola	C	1911	7.965

FONT: Per als resultats de Lleida i Girona, LV.C, nº 3.769 (1-XI-1909). ed.matf. C. Mir dona en ordre invers els resultats electorals de Ramon Picart i Josep Ignasi de Llorens. Els

resultats dels districtes barcelonins, LVC, nº 4.261 i 4.262 (16 i 17-III-1911); els resultats del 1911, a Albert Balcells, *La Mancomunitat de Catalunya...*, *op.cit.*

En funció de totes aquestes dades, es fa difícil afirmar que els partits dinàstics són una cosa del passat. En l'anterior capítol vam poder constatar suficientment com la Diputació de Barcelona era el darrer baluard que els quedava als dinàstics. Les dades acabades d'oferir corroboren de bell nou aquella asseveració i que és extensible a les altres tres províncies catalanes. Concretament, són les demarcacions de Barcelona i Lleida on els candidats monàrquics han obtingut major representació. Efectivament, només en aquestes dues circumscripcions els monàrquics aconseguen 21 llocs distribuït-se, com es pot veure, entre 11 per als conservadors i 19 per als liberals, respectivament. Dit d'una manera més simple, en tan sols dues demarcacions els partits restauracionistes representen un 70% del total. De fet, seguint Benet y Colom que gaudia d'una llarga trajectòria política a la Diputació barcelonina des dels inicis del règim monàrquic, era habitual la col·laboració dels dos partits dinàstics a la província de Barcelona⁶¹³. L'absoluta inexistència conservadora a la província de Tarragona es deuria en gran mesura al pes caciquil exercit pel Marquès de Marianao que proporcionava més possibilitats de promoció personal⁶¹⁴. En canvi, la subsistència a les comarques gironines es pot atribuir amb molta seguretat al poderós cacicatge que hi exercia el Comte de Torroella, en especial al Baix Empordà, en especial.

Tot i això, aquestes dades ens podrien induir a un error. A partir de la segona dècada del segle la presència provincial dels monàrquics comença a reduir-se. Si el 1909 eren disset els dinàstics que havien aconseguit representació provincial (set pels conservadors, nou pels liberals), tan sols dos anys després en són tretze, tal com es pot constatar en els quadres II i III. Això representa un descens d'un 25% i escaig. Una disminució que és més considerable entre els conservadors que no pas entre els liberals que més o menys es mantenen perdent tan sols un diputat entre els dos anys. A més, en aquest darrer any, el 1911, els conservadors desapareixen completament a les províncies de Lleida i Tarragona, mentre que com he pogut veure abans encara es mantenen, i amb

⁶¹³ A.M., Capsa 12, carpeta 23, carta de Benet y Colom de 2 de novembre 1909.

⁶¹⁴ Mª Jesús Muiños, *Les actituds de...*, *op.cit.*, pàg 188. A més de la presència liberal, l'esmentada autora afegia el pas d'alguns conservador al catalanisme i l'aparició del catolicisme polític.

prou feines, a les altres dues demarcacions. En fi, els seguidors de Maura han passat de vuit diputats el 1909 a tan sols tres dos anys després. Una desfeta que Benet y Colom, ben intel·ligentment, va predir en la carta fa poc ressenyada, tot reconeixent de passada que els liberals gaudien de major presència en la demarcació barcelonina. L'únic error que va cometre fou el de generalitzar el fracàs a tots els dinàstics⁶¹⁵, perquè ja hem vist que els liberals encara han sortir ben parats.

Hom podria objectar que aquesta pèrdua es deu a les pròpies regles del sistema canovista afavorint ara els liberals en tant que aquests ocupen la presidència del Consell de Ministres. Tanmateix, pecaríem de reduccionistes si acceptéssim tal consideració. Probablement la raó caldria situar-la en la major presència d'entitats vinculades al partit liberal. Per exemple, Pere Solà compatibilitzà fa cosa de gairebé trenta anys l'existència d'una divuitena d'associacions vinculades al liberalisme dinàstic entre els anys 1900-1913 a l'Arxiu del Govern Civil. En aquesta relació s'hi inclouen tot tipus d'associacions, fossin de seguidors de Moret o de Canalejas, presents a tota la ciutat o només per districtes. En canvi, d'entitats conservadores només en censà quatre⁶¹⁶. Probablement, moltes d'elles tindrien una presència més habitual testimonial, en una mena d'intent de marcar una musculatura que té més de fictícia que no pas de real. Ja se sap que la presència pública dels liberals es redueix a únicament cinc regidors al consistori barceloní, tot i que més trista és la dels conservadors⁶¹⁷. No només ha variat el nombre de diputats obtinguts pels conservadors. També ha canviat l'actitud de la Lliga, anant del rebuig inicial a la participació a la coalició de dretes de la primera data a la inserció a la segona. El tants cops esmentat José Monegal atribuïa l'actitud del primer moment a una jugada premeditada de Cambó⁶¹⁸. Així i tot, el canvi s'ha de fer extensible al grau de compromís dels conservadors, virant des de la tebiesa inicial a l'entusiasme en la segona. Canvis

⁶¹⁵ AM, carta esmentada a nota 14, *vid. supra*.

⁶¹⁶ Pere SOLÀ, *Història de l'Associacionisme català contemporani: Barcelona i comarques de la seva demarcació 1874-1966*, [Barcelona], Departament de Justícia/ Generalitat de Catalunya, 1993. Tanmateix, darrerament a l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona (d'ara en endavant A.G.C.B.) tan sols consten.

⁶¹⁷ Cèlia Cañellas Julià/ Rosa Toran Belver, *Els governs de la ciutat de Barcelona...*, *op.cit.*

⁶¹⁸ AM. Capsa 69, carta de 28 novembre 1909, on a més afegia que els conservadors es presentaven amb esperit de sacrifici amb l'esperança de "*una mayor concreción de aspiraciones*". Una velada referència a una futura integració de la Lliga en la coalició.

comuns que formen part d'una mudança de la qual n'haurem de parlar més endavant. Però no ens precipitem a l'hora d'intentar establir algunes conclusions. Abans cal veure el comportament d'uns i altres en les altres convocatòries electorals d'aquells anys. Comencem ara per les municipals per passar després a les legislatives de maig del 1910.

1.3.2 *Les eleccions municipals.*-

Cap a mitjans de desembre del 1909, mentre encara s'estaven paint els efectes de la Setmana Tràgica, es convoquen eleccions municipals amb la renovació de la meitat dels regidors, a diferència de la de sis mesos abans, el maig, en què es varen renovar la totalitat dels Ajuntaments. Com ja he advertit anteriorment, ara em limitaré a ressenyar breument els comicis del darrer mes del 1909 deixant per més endavant els que es convocaran dos anys després. De la mateixa manera, també com s'ha fet en els anteriors comicis intentant evitar entrar em més digressions que deixo per més endavant. S'hi afegirà tan com sigui possible referències a d'altres localitats que bàsicament són les que hem tingut en compte al llarg d'aquest treball: Sabadell, Terrassa, Lleida, Girona, Tarragona, Manresa, Mollerussa o Vic. No és una visió molt ample del Principat però sí que ens permetrà corroborar la idea que la coalició de dretes és un fenomen extensible arreu del Principat.

Si comencem en primer lloc per Barcelona ciutat, presenten candidatura la Lliga, els republicans radicals, el Centre Nacionalista Republicà en un embrió de la imminent UFNR i els liberals. Els primers concorren electoralment a la pràctica totalitat dels deu districtes en els quals estava dividida la ciutat, deixant de banda la primera, setena i desena demarcacions pel seu component obrer i votant lerrouxista⁶¹⁹. Per la seva banda, els liberals actuen amb una gran inseguretat presentant una candidatura que, una de dues, té molt de testimonial o es refien de la nova situació liberal⁶²⁰, però que els permet fer-se veure més amb un govern i un alcalde (Josep Collaso i Gil) del mateix signe. I difícilment devien refiar-se

⁶¹⁹ Els candidats regionalistes són: Llorenç Mata i Pons i Joan Nualart Palet, per al segon districte; Francesc Albó (enloc de Narcís Verdaguier, pensat en un primer moment) i Josep Pardo, al tercer; Francesc Carreras Candi i Joan Vallès i Pujals, al quart; Dionís Baixeras i Santiago Andreu per al cinquè; Joan Josep Ferrer-Vidal i Güell i Gaspar Rosés i Arús per al sisè; Josep Cirera i Josep Creus i Selva, per al vuitè; i finalment, per al novè districte, és Joaquim Puig i Grau. A *L.V.C.*, nº 3.801 i 3.804 de quatre i set de desembre del 1909. Pel que fa als radicals, vid. J.B. Culla, *El republicanisme...*, *op.cit.*, pàg. 224.

⁶²⁰ Així ho denuncia *La Veu*, recollint comentaris de *El Progreso* a propòsit d'un acord entre radicals i liberals: nº 3.779, d'onze novembre, ed. matí, pàg. 2.

d'un probable ajut del Govern Civil. En aquest sentit, una tot just constituïda Joventut Liberal va a la seva flirtejant amb una candidatura que finalment no prosperarà⁶²¹. Paral·lelament, un Centre amb el mateix adjectiu fa i desfà una candidatura que s'amplia cada dia que passa. En un primer moment són quatre, els candidats: Francisco de P. Nebot per al segon, Sebastián García Faura per al sisè, Juan Bassa y Careny per al sisè i José Grañé Artigas per al setè, precisament un districte on no hi concorria la Lliga. A l'endemà s'hi afegeix la de Mariano Llobet y Sabater. Després, la de Luis Utzet per al desè districte⁶²². Així i tot, cap d'ells aconseguirà alguna regidoria, aconseguint tan sols uns quants centenars de vots, amb l'excepció de Josep Grañé que obté gairebé dues mil paperetes. El resultat final de les eleccions a Barcelona és prou sabut per tothom: la victòria beneficia els radicals i els nacionalistes federals, amb 14 i 6 regidors, respectivament. Per la seva banda, els regionalistes només obtindran cinc regidors⁶²³.

Els liberals són els únics dinàstics que es presenten als comicis de desembre. Els catòlico-conservadors, sia del Centre Monàrquic Conservador o del seu company el Comitè de Defensa Social, optaran finalment per no concórrer a les eleccions. Públicament, hom acusarà la Lliga de ser la responsable en tant que rebutja una possible entesa, repetint-se la mateixa controvèrsia de dos mesos abans a propòsit dels comicis provincials amb acusacions recíproques. Així i tot, la raó cal trobar-la més en dissensions internes que tenen molt a veure amb els conservadors i els carlins que res més. Efectivament, els primers són els més matiners en manifestar la negativa a concórrer als comicis municipals. Poc després, els carlins manifesten una actitud semblant⁶²⁴. Caldrà esperar aproximadament dues setmanes per a què el Comitè exposi que, definitivament, no hi ha cap entesa electoral, un cop hagi fracassat l'intent de presentar una mínima candidatura per a cinc dels deu districtes

⁶²¹ *D.d.B.*, n° 324 (25-XI-1909), ed. nit., pàg. 16.029. Segons *El Poble Català* presenten candidatura pròpia en la persona de Gabriel de Semir (n° 1.731, de 26 novembre, pàg.2). Tanmateix, no figura en la relació final de candidats (*D.d.B.*, n° 341, de 12 desembre, pp.16.827-16.828)

⁶²² Els quatre primers candidats, *ibid*, n° 331 (2-XII-1909), ed. tarda, pàg. 16.353. Els tres posteriors, *Las Noticias*, n° 4.988, 4.989 i 4.999 de dies quatre, cinc i sis. El *Brusi* recull com a la vigília dels comicis la Junta Directiva del Cercle Liberal i de la Joventut homònima donen suport a l'esmentada candidatura monàrquica, però només dona el llistat dels individus pertanyents a la primera entitat: n° 341, de 12 desembre, pàg. 16.827.

⁶²³ Els resultats a *L.V.C.*, n° 3.812, de 15 desembre, ed. matí. També Isidre Molas, *Lliga Regionalista, op.cit.*, pàg. 86. La relació nominal d'electes a Cèlia Cañellas/ Rosa Toran, *Els governs de la ciutat de Barcelona...*, *op.cit.* pàg. 78.

⁶²⁴ Pel que fa als conservadors, *D.d.B.*, n° 323, (24-XI-1909), ed. matí, pp. 15.925-15.926; l'actitud dels tradicionalistes a *L.V.C.*, n° 3.795, de 27 novembre.

barcelonins⁶²⁵. Per tant, encara no hi ha cap acord entre la Lliga i el Comitè o els conservadors dinàstics, a diferència del que sovint s'afirma a partir d'una errònia afirmació d'Isidre Molas en aquest sentit. Una altra cosa molt diferent és que els catòlico-conservadors donin suport als regionalistes. Haurem d'esperar a les eleccions provincials i municipals de març i novembre del 1911 per veure un acord entre ambdues forces polítiques.

El mateix fenomen de Barcelona és extensible a d'altres localitats catalanes, sinó idènticament, sí semblantment. Com a la capital catalana, els conservadors es fan fonedissos a Vic, Tarragona, Girona, Terrassa o Sabadell. En aquestes localitats es formen candidatures diverses amb qualificatius com el d'administrativa per a Terrassa o la capital del Ter, aquí integrada per carlins, integristes i regionalistes. A Tarragona adopta des de les eleccions de maig el nom de Popular, integrant liberals, republicans federals, carlins, catalanistes i catòlics. A la cocapital del Vallès es bateja com a Unió de Sabadell formada per carlins i integristes. Per la seva banda, la Lliga forma una altra candidatura diferent de la ja esmentada poques línies abans. A l'altre capital vallesana, Terrassa, els conservadors locals estan diluïts dins el bloc salista que continua manant a la capital egarenca. A Lleida, però, els conservadors locals concorren a les eleccions al costat de carlins i integristes amb el mateix nom que a Barcelona, Coalició de Dretes. A unes altres localitats la situació dels conservadors dinàstics és un xic diferent, responent a les especificitats locals. A Molins de Rei, aquells estan desapareguts de l'escena des de fa temps. En canvi, a Tàrrrega reapareixen de nou després de vuit anys de marginament, ara pactant o donant suport als liberal-demòcrates, en funció de cada districte municipal⁶²⁶.

Els casos esmentats són pocs i en alguns llocs responen a circumstàncies locals ben concretes. Tot i així, es poden establir una sèrie de conclusions. Una és que els conservadors en algunes zones pràcticament ni existeixen perquè

⁶²⁵ *D.d.B.*, nº 336, (7-XII-1909), ed. matí, pp. 16.641-16-642. També, *G.d.C.*, nº 39, de nou de desembre. L'intent de presentar una mínima candidatura *El Poble Català*, nº 1.730, 25 novembre, recollint informació de *El Noticiero Universal*, i nº 1.732, del dia 27.

⁶²⁶ Pel que fa a Vic, Xavier Tornafoch, *Catalanisme i republicanisme...*, *op.cit.*; pp. 120-121; Tarragona, Maria Jesús Muiños Villaverde, *Les actituds de...*, *op.cit.*, pp.157-172; per a Lleida, Conxita Mir, *Lleida (1890-1936)...*, *op.cit.* pàg. 156; Sabadell i Terrassa, Josep Mª BENAUL I BERENGUER, "Dues ciutats i dues polítiques. Sabadell i Terrassa, 1900-1923" dins de Conxita MIR CURCÓ *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili i Pagès, 1989, pp. 131-145; Molins de Rei, Joan Antoni CARBONELL PORRO, *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991 (Col. Biblioteca Abat Oliva, 92). Per a Tàrrrega, Joaquim Capdevila, *Tàrrrega (1898-1923)...*, *op.cit.*, pp. 47-48.

han estat superats per altres forces polítiques (el cas de Tarragona, Vic, Girona, Terrassa...) o viuen en enfrontaments interns (Tàrrrega i Sabadell). La seva pràctica desaparició evidencia que l'estructura caciquil decimonònica s'ha esberlat profundament adaptant-se a unes noves èpoques. És a dir, s'ha modernitzat, tal com afirmava la professora Mª Gemma Rubí fa pocs anys. En algunes zones, els conservadors locals o no han sabut o no han pogut modernitzar-se i aquí la variabilitat de raons seria ben llarga. En algunes altres, com és el cas de la capital catalana i fins i tot de Lleida, intenten fer-ho.

La segona conclusió es troba en aquestes similituds entre ambdues ciutats la qual cosa posa de manifest que el famós "*deslinde de campos*", tants cops esmentats en anteriors pàgines, és una realitat que supera l'estricta marc barceloní. La política del Principat s'ha nacionalitzat en el sentit que el que bateja a Barcelona comença a ser el pols del territori. Aquesta nacionalització parteix d'una d'aquelles tres esferes de nacionalització que va establir fa alguns anys el professor Alejandro Quiroga (la pública, la semi-pública i la privada), en particular la segona de totes pel protagonisme que prenen partits polítics, associacions, la propaganda i el vincle que hi hagi entre l'individu i aquestes entitats⁶²⁷. Ara, aquesta ciutat actua amb el rol que la Lliga, el pensament noucentista i la força del temps li han atorgat: el de capital política de Catalunya.

1.3.3 *Les eleccions legislatives de maig del 1910.-*

En aquest mes de maig se celebraven amb poques setmanes de diferència comicis legislatius i senatorials, tal com marcaven les regles del sistema canovista sempre que canviava el partit de torn, ara en mans del liberal José Canalejas. Per a nosaltres, aquestes eleccions presenten dues peculiaritats que les diferencien respecte les dues anteriors. En primer lloc és que ara, per fi, es presenta una Coalició de Dretes. La segona és una nova derrota de la Lliga, la tercera per ser més exactes

Pel que fa als catòlico-conservadors, ara es presentaran amb candidatura pròpia sota l'aixopluc de la desitjada Coalició de Dretes després que es frustrés l'anterior temptativa per a les eleccions provincials. No cal dir que el Comitè de Defensa Social és alhora el seu inspirador i organitzador de la mateixa manera

⁶²⁷ Alejandro QUIROGA, "La nacionalización en España. Una propuesta política", *Ayer*, nº 90, 2013 (2), pp. 17-38.

que intentà fer-ho però infructuosament en els anteriors comicis. De fet, les diferents comissions preparatòries per al maig estan sota el control de membres de l'esmentada entitat: Rafael Vallet per a personal; Pablo Sáenz Barés per a treball d'oficines; Antonio Mª Goytisolo per a fons econòmics i Álvaro Mª Camín per a qüestions jurídiques⁶²⁸. Aquests dos últims, com ja sabem, membres del Centre Monàrquic Conservador. Amb el temps s'hi afegiran els conservadors dinàstics a la coalició sense presentar de bon antuvi cap tipus de condició. És clar que, ben mirat, ja hi són gràcies a la presència d'aquells dos personatges. La candidatura catòlico-conservadora quedarà formada, finalment, per cinc persones de les quals dors terços del total la formen tres conservadors monàrquics: Joaquín de Sentmenat, Magín Sandiumenge i Eusebio Díaz. Així i tot, sembla que inicialment havien de ser-ne dos, els candidats proposats pel Centre Monàrquic Conservador: el segon personatge i Domingo Sanllehy "*como dinástico indefinido*". Per a Guillermo de Boladeres, aquest últim candidat presentava l'avantatge que "*aportará muchos [vots] de los dinásticos vivos que, en otro caso, irán probablemente a los regionalistas*". Per això, continua, declinà oferir la candidatura al Comte de Sert que no donaria més sufragis "*de los que tenemos propios*"⁶²⁹. De fet, com és prou sabut, Sanllehy era de procedència liberal la qual cosa suggereix la possibilitat que, probablement, s'intentés cercar una candidatura monàrquica conjunta, idea gens menyspreable pels suports mutus existents entre ells. En tot cas, per alguna raó que ara és difícil de precisar, tal propòsit no prosperarà i als dos candidats s'hi afegirà Eusebio Díaz, president de la Joventut Conservadora i, com ja veurem més endavant, no gaire afí a Boladeres, per ni dir que gens⁶³⁰. A aquests tres candidats s'hi sumaran en les dues últimes posicions el carlí Mariano Fortuny Portell i el Comte de Sta. Mª Pomés per part del Comitè. No cal dir que cap d'ells aconseguirà l'elecció, amb poc més de nou mil vots per persona. La presentació de la llista es farà per ordre a les seus de les entitats coaligades: primerament al centre monàrquic, després

⁶²⁸ G.d.C., n° 70, (9-IV-1910) i, en menor mesura, D.d.B., n° 98, (8-IV-1910), ed. tarda, pàg. 4.794. A ell cal afegir-hi José R. Carreras per a propaganda i José Mª Vives per a repartiment de candidatures, ambdós desconeguts per nosaltres, ara com ara. Dins de cada comissió figuren altres destacats membres del Comitè o del centre conservador com són el Comte de Fígols, Miguel Vancells, Casimiro Comas, Comte de Sta. Mª Pomés o Juan Mons. Segons confesa M. Vancells a Maura, era la segona vegada que formava part del directori preparador de la candidatura electoral: A.M., Capsa 109, carpeta 18, carta d'1 d'abril 1910, tot i que parla en primera persona.

⁶²⁹ A.M., Capsa 14, carpeta 28, carta de 20 d'abril de 1910.

⁶³⁰ El rebuig de Sanllehy, *ibid.*, carta de 28 d'abril.

al Comitè, i finalment, al Cercle Regionalista de St. Jordi que juga més un paper de comparsa que res més⁶³¹. El centre conservador queda d'aquesta manera sobrerrepresentat en una estranya maniobra que podria respondre a una maniobra d'atracció. El que sí queda clar és que una desproporció de tal tipus no reflecteix cap posició de força per part dels monàrquics conservadors, sinó més bé tot el contrari.

Fora de Barcelona capital, no hi ha cap candidat que s'hi presenti darrere d'una coalició de dretes o quelcom semblant. Això no significa, però, que el Comitè no sigui absent o manifesti les seves preferències per algú. És el cas, per exemple, de Girona on s'hi presenta (i aconseguirà l'elecció) el seu correligionari, i conegut dirigent tradicionalista, Dalmacio Iglesias. El mateix succeeix a la circumscripció de Tarragona amb la candidatura del també carlí Josep de Suelves i Montagut. O també de Jaume Alegre per al Vendrell, aconseguint però l'acta de manera momentània fins que sigui anul·lada pel Tribuna Suprem. O les frustrades candidatures de José Casajoana Oliver i Joaquín Coll per als districtes de Sort-Viella i Tremp, respectivament⁶³². Pel que fa als conservadors dinàstics, en alguns llocs no aconseguiran representació, com succeeix a Roquetes, l'acta del qual recaurà en el militar madrileny Manuel Kindelán, col·locat al districte amb el patrocini governamental i del cap liberal Francesc Roig per evitar una candidatura conservadora que avalava l'alcalde d'Amposta⁶³³. Per a la Seu maniobraràn intentant presentar sense èxit Luis de Ramonich, probablement amb la finalitat d'obstaculitzar la seva reelecció per l'article 29⁶³⁴. Un fet semblant ocorre a Sta. Coloma de Farners on, per uns moments, Trinidad Mª Oms coquetejà amb la idea de presentar-s'hi fins que, finalment, declini tal oferta⁶³⁵.

⁶³¹ *G.d.C.*, nº 77, (4-V-1910).

⁶³² *Ibid.*, nº 104, (14-IV-1910), ed.matí, pp. 5.052-5.053. El suport del Comitè a les candidatures de Dalmacio Iglesias, José Casajoana i Joaquín Coll, a *G.d.C.*, nº 72, (16-IV-1910). Pel que fa a les candidatures de Tarragona i El Vendrell, Joaquim Mª Molins, *Elecciones y partidos políticos...*, *op.cit.*, pàg.59 i 74-75, respectivament. La candidatura de José Casajoana estava avalada, segons sembla, per nombrosos sacerdots de Lleida i La Seu: *G.d.C.*, nº 73, de 20 d'abril. J. Casajoana era membre del Comitè i del Centre Moral de Gràcia del qual arribarà a ser el seu president dos cops (1912-1916 i 1920-1924), a *Centre Moral i Instructiu de Gràcia. Recull històric, 1869-1994*, Barcelona, Editorial Claret, 1994 (exemplar en format pdf), pàg. 108.

⁶³³ Manuel Kindelán (1864-?) havia estat prèviament diputat per Tortosa el 1905. Pel que fa a la seva candidatura per Roquetes, vid. Joaquim Mª Molins, *ibid.*, pp. 69-72.

⁶³⁴ La maniobra al districte de La Seu, A.M, Capsa 69, carta de Monegal, 5 de maig.

⁶³⁵ A.M., Capsa 78, Carpeta , carta de Trinidad Mª Oms a Maura de 9 maig. La candidatura era ben vista per Maura, tal com es desprèn de la resposta adjunta a la missiva. No sabem per què la candidatura no tirarà endavant. Probablement, al darrere deu figurar el liberal dissident Jaume Roure i Prats, cacic de Llagostera i amb propietats a Maçanet, Vidreres o La Bisbal, entre d'altres llocs. D'una manera o altre aconseguirà que el seu cunyat, Luis de Prat i Ros, esdevingui candidat pel districte de Sta. Coloma. Ahora,

En canvi, sí que l'aconseguiran definitivament a les demarcacions d'Arenys, Manresa i Torroella en favor de Joaquín Sagnier, Luis Vila i Julio Fournier, respectivament. La primera i l'última ja es donaven com a segures. En aquesta devia influir i molt el cacicatge que devia exercir-hi qui ha estat el seu habitual diputat, Robert i Surís, comte de Torroella⁶³⁶. Pel que fa a la capital del Bages, Luis Vilá ja s'havia presentat, infructuosament, en dues ocasions anteriors, el 1899 i el 1903. Finalment, a la tercera anirà la vençuda i Vilá Miralles aconseguirà l'acta gràcies al suport dels carlins i catòlics que fins ara havien donat suport a Soler i March. no sembla que gaudís de suport conservador, però sí la del govern via el governador civil, Buenaventura Muñoz⁶³⁷.

Aquesta derrota farà tan mal als regionalistes com la que experimentarà Francesc Cambó a La Bisbal davant el republicà Salvador Albert i Pei, que rebia el suport de Pere Corominas⁶³⁸. J. Monegal comunicava a Maura que la candidatura del parlamentari de la Lliga no rebia gaires bons comentaris i que tenia enemics molt poderosos dels quals esmentava dos noms, els de Batet i Jané⁶³⁹. La campanya serà dura. Tots dos caps polítics, Corominas i Cambó, participaran activament en la contesa electoral, intervenint en els actes que se celebraran tant a la capital del Baix Empordà com als pobles veïns que composaven el districte electoral. Sovintejaran les acusacions mútues d'inquisidor, de lliurecanvista o de compra de vots. La pugna entre tots dos

Jaume Roure, es presentava per Girona. Pel que a aquest personatge, vid. Dolores GRAU I FERRANDO, "Jaume Roure i Prats (1858-1938). Radiografia d'un cacic", *Crònica. Publicació de l'Arxiu Municipal de Llagostera*, nº 5, 1992, s/p.

⁶³⁶ Segons A. Balcells (*Les eleccions generals...*, op.cit., pàg. 535), el comte era sogre del governador civil de Barcelona. Els comentaris sobre la seguretat del districte de Torroella, a A.M., carta de J. Monegal, 5 maig 1910. Pel que fa a J. Sagnier, Boladeres ja manifestava en cartes a Maura les seves simpaties, cartes de 14 de febrer i 14 abril, 1910.

⁶³⁷ Pilar Martínez-Carner, *Els inicis del...*, op.,cit, pp. 591-604. Pel que fa a Luis Vila, J. Monegal comentava que no tenia el suport dels fabricants de la capital del Bages (carta de 5 maig); la simpatia del Governador Civil, a carta de Boladeres de 27 abril on demanava consell a Maura, cosa que no aconsegueix. Soler i March, a més de refermar el suport del representant del Govern a la província, acusa el candidat conservador de traïdor i de ser una titella dels lerrouxistes (cartes de 14, 18 d'abril i 9 de maig 1910, Arxiu Prat de la Riba, *on line*, consultat 28 desembre 2021). Buenaventura Muñoz (1853-1925), magistrat i membre del Tribunal Suprem, serà governador civil de Barcelona durant tan sols set mesos, de febrer a novembre del 1910

⁶³⁸ Salvador Albert (1868-1944) era el president de la Cambra de Comerç de Sant Feliu de Guíxols i tenia el suport, entre d'altres, de Josep Irla, també originari de la mateixa localitat i qui aviat serà diputat provincial per La Bisbal. Jordi BOHIGAS MAYNEGRE, *Entre dues dictadures. . Llagostera, 1923-1943*, Llagostera, Ajuntament de Llagostera/ Arxíu Municipal, 2017, (Colo. -Beca Esteve Fa Tolsanas), pp. .Pel que fa al candidat republicà i les eleccions que li donaren la victòria, vid. Jordi BOHIGAS, *Salvador Albert. Lliterat i polític republicà al servei del país dels taps*, Barcelona/ [Girona], Fundació Josep Irla/ Diputació de Girona, 2016, edició electrònica (https://irla.cat/wp-content/uploads/2016/06/salvador_albert.pdf, consultat 23 agost 2021).

⁶³⁹ A.M., Capsa 69, carpeta , carta de 5 maig 1910.

dirigents polítics arriba a l'extrem que fins i tot Joan Maragall, esdevindrà un protagonista involuntari⁶⁴⁰.

En un gest calculat, Cambó es presentarà públicament com una víctima sacrificada a l'altar dels republicans nacionalistes en allò que qualifica com una “*revolta de les multituds*”. Els republicans, afirma de manera acusatòria, han fet una “*obra de pertorbació moral*” jugant amb la debilitat i ignorància dels obrers locals. En una carta a Maura, el líder regionalista utilitzava els mateixos arguments. Tot i reconèixer que no li ha sorprès gens la seva derrota electoral, torna a presentar-se com una víctima propiciatòria. La seva tasca política, diu, no ha estat reconeguda però confia que ja arribarà un dia que això sigui. *La Veu* s'hi suma a aquestes acusacions contraposant l'harmonia i l'ordre del líder regionalista amb revolució social del republicà⁶⁴¹. Malgrat tot, l'absència de Cambó al Congrés de Diputats serà breu ja que dos anys després podrà tornar-hi com a representant del districte de Castellterçol, un cop Ferrer-Vidal ha renunciat a l'acta. Curiosament, en una mena d'ironia del destí, la xifra de vuit diputats regionalistes fa recordar molt al resultat que els dinàstics obtingueren tres anys abans en les conegudes eleccions de la Solidaritat Catalana. La truita s'havia capgirat.

Les eleccions de març han estat una amarga experiència electoral per als regionalistes. Almenys els liberals aconseguiren 11 escons, tres més que en les anteriors eleccions protagonitzades per la Solidaritat. A més de Pedro G. Maristany i J. Godó, també han sortit victoriosos Alfons Sala per Terrassa; Rómulo Bosch per Vic; Salvador Samà per Tortosa; Albert Dasca per Valls...Tenien el suport dels conservadors seguint ordres de Maura, del Governador Civil (sense participar-hi explícitament) i, finalment, del Govern⁶⁴². Pel camí, però, han fracassat a Sabadell on s'hi presentava José Griera Dulcet,

⁶⁴⁰ Per exemple, vid. *L.V.C.*, n° 3.949, 3.950, 3.951 i 3.954 dels dies tres, quatre, cinc i vuit de maig, ed. matí. En la campanya intervingué la crisi que des de finals del segle XIX vivia en algunes localitats la indústria suro-tapera, tan predominant a les comarques del Baix Empordà i el Gironès. És el cas, per exemple, de Llagostera en aquesta última comarca. Al respecte, -Jordi Bohigas, *Entre dues dictadures...*, *op.cit.*, pp. 47-48. Pel que fa a Maragall, Josep Benet, *Maragall i...*, *op.cit.*, pp. 237-249. El poeta havia manifestat el seu suport a Pere Corominas en una carta que es farà pública.

⁶⁴¹ El manifest de Cambó, “Als meus electors del districte de La Bisbal”, a *L.V.C.* n° 3.959, (13-V-1910), ed. Matí, pàg.1, citat per J. Pabón, *Cambó...*, *op.cit.*, pàg. 375. La carta a Maura, esmentada a *ibid.*, *ibid.*, pp. 374-375, sense esmentar-ne ni data ni font. La reproduïx també Borja de Riquer que liposa data a 14 de maig: *Francesc Cambó...*, *op.cit.*, pàg. 147. Les afirmacions de *La Veu*, “Les eleccions de La Bisbal”, n° 3.956, (10-V-1910), ed. matí, pàg. 1. En les seves Memòries, Cambó afirma tot el contrari escrivint que no li va doldre gens ni mica. *Memòries...*, *op.cit.*, pàg. 249.

⁶⁴² El suport dels conservadors als liberals, carta de Boladeres 14 d'abril

probablement de manera molt insegura si fem cas al que afirma J.Monegal que pels seus comentaris semblava ben assabentat de tot. El candidat per la capital del Vallès, escriu, “*se ha vuelto muy apático, y confía a otros lo que él debiera hacer para contrarestar la acometividad del primero* [el republicà Jaume Cruells Sallarès]”⁶⁴³.

Pel que fa als regionalistes, tasten el sabor amarg de la desfeta a les eleccions municipals de desembre del 1909 i a les provincials de l’abril. En la primera, perdien davant els republicans nacionalistes. En la segona era en favor dels radicals de Lerroux. Ara, per tercer cop consecutiu, els regionalistes repetien fallida i per partida doble, tant a Barcelona ciutat com a la resta dels districtes electorals del Principat. El mateix Cambó reconeixia en les seves Memòries que havia estat la pitjor derrota de la Lliga en la seva desena d’anys de vida⁶⁴⁴. Efectivament, dels disset candidats regionalistes que es presentaven arreu de Catalunya (dels quals, quatre són per a Barcelona), només vuit aconseguiran l’acta de diputat⁶⁴⁵. Pel que fa al Cap i Casal, entre els derrotats figuren els dirigents històrics del partit: Raimon d’Abadal, Narcís Verdaguer i Callís i Josep Puig i Cadafalch. Fora de la capital catalana, destaquen personalitats com Leonci Soler i March per Manresa, contra el conservador Luis Vila i Miralles, i Frederic Rahola per Igualada, en aquest cas contra Joan Godó⁶⁴⁶.

Per concloure la distribució electoral dels 44 diputats assignats a Catalunya per ordre decreixent és la que figura a continuació⁶⁴⁷:

⁶⁴³ A.M., Capsa 69, carta de J. Monegal de 5 maig 1910. La candidatura de J. Griera rebia el suport de tot l’ambient monàrquic local. L’acta del diputat dinàstic serà protestada per Jaume Cruells a qui finalment se li atribuirà l’escó.

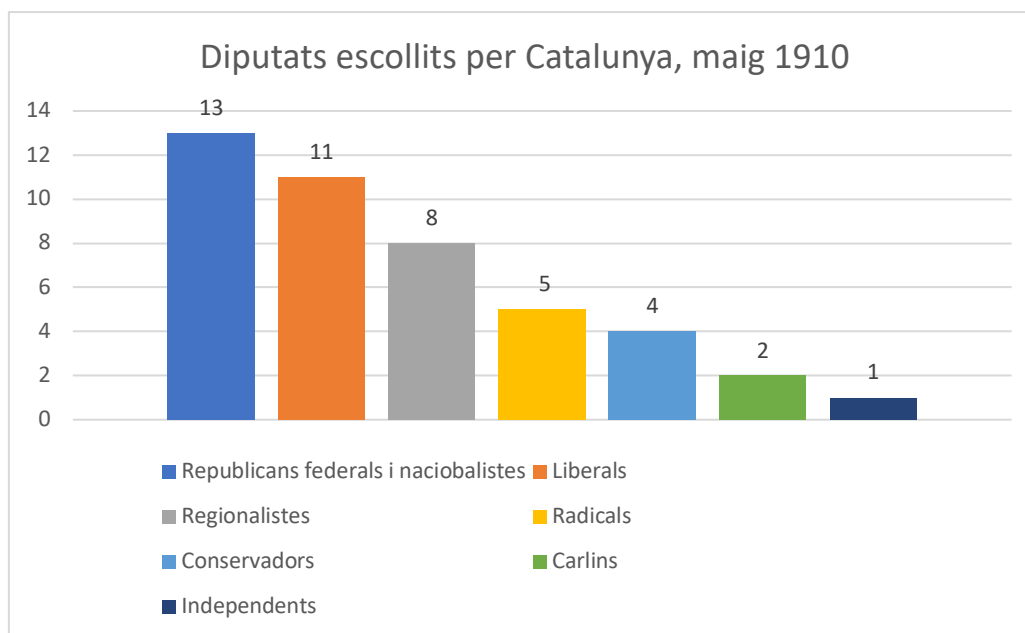
⁶⁴⁴ Francesc Cambó, *Memòries...*, *op.cit.*, pàg. 247.

⁶⁴⁵ Els victoriosos són: Pere Milà i Camps per Solsona; Manuel Farguell i de Magarola, Berga; Lluís Ferrer-Vidal i Soler, Castellterçol; Bonaventura Plaja i Tapis, Granollers; Josep Bertran i Musitu, Vilanova; Joan Ventosa i Calvell, Sta. Coloma de Farners; Joan Garriga i Masó, La Seu; i finalment, Pere Milà i Camps, Solsona. Aquests últims, escollits per l’article 29. Albert Balcells, *Les eleccions generals...*, *op.cit.*

⁶⁴⁶ De totes elles, el portaveu del Comitè lamenta la derrota de Soler i March al qual qualifica com a “*nuestro particular amigo*” i que atribueix al seu alineament amb la Lliga: *G.d.C.*, nº 79 (11-IV-1910).

⁶⁴⁷ Mª Gemma Rubí/ Josep Armengol, *Vots, electors i corrupció...*, *op.cit.*; també, Albert Balcells et al, *Les eleccions...*, *op.cit.* Les xifres diferencien sensiblement de les donades pel mateix autor al costat d’Enric Pujol i Jordi Sabater, *La Mancomunitat de Catalunya i l’autonomia*, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans/ Edicions Proa S.A., 1996, pàg. 5 on atribueix 12 escons a UFNR, 5 als lerrouxistes, 10 als regionalistes, 16 als monàrquics sense entrar en cap diferenciació i 2 per als carlins.

GRÀFICA II

FONT: Gemma Rubí/ Josep Armengol, *Vots, electors i corrupció...., op.cit.* La relació de diputats monàrquics electes a Apèndix. Situo a Francesc Macià com a independent.

1.3.4 Les eleccions de senadors.-

Cap finals del mateix mes, es registra l'elecció de senadors, que ara serà més beneficiosa cap els regionalistes que no pas la de diputats a Corts de poques setmanes abans. La Lliga n'aconseguirà cinc, de senadors. Quatre d'ells són per elecció directe i un escollit per la Societat Econòmica d'Amics del País, el conegut Leonci Soler. Del primer grup, dos senadors corresponen a Barcelona (Raimon d'Abadal i Ferran Fabra, marquès d'Allella); un per a Girona, Frederic Rahola i, finalment, també un per Lleida, Ignasi Girona. Normalment, aquesta era la xifra normal de membres per a la Cambra alta que el partit de Prat i de Cambó solia obtenir, almenys fins el 1923. Els altres senadors escollits seran sis liberals, dos republicans i un carlí⁶⁴⁸. Els conservadors no presentaven candidatura ben segurament perquè són al darrere de la que patrocina pel Comitè en favor del Bisbe Laguarda dins la Societat d'Amics del País. Una opció que el *Brusi* rep amb una gran satisfacció. Per a tal fi, destacats membres del Comitè i alhora militants del Centre Monàrquic Conservador per la coneguda doble militància

⁶⁴⁸ *D.d.B.*, nº 145, (23-V-1919), ed. tarda, pàg. 6.972; també *L.V.C.*, nº 3.968, del mateix dia, pàg. 2.. Els senadors liberals són: Lluís Pons Enrich i Joan Rosell Robert, per Barcelona; Bartomeu Bosch per Girona; Joaquim Sostres per Girona; finalment, Josep Balcells Cortada i Joan Mª Forgas i Frigola, ambdós per Tarragona.

entre ambdues entitats són designats compromissaris. Em refereixo a Rosendo Menta, Antonio Goytisolo, Álvaro Mª Camín. A ells cal afegir-hi Santiago López, Mariano Fortuny, Juan Mon y Boscós, Josep Collaso i Gil, cap provincial dels liberals; Guillermo de Boladeres, el Duc de Solferino, i els ja coneguts Luis de Dalmases i Cayetano Pareja⁶⁴⁹. Finalment, com ja sabem, la victòria en tots els casos, tant per a la Societat Econòmica com a les de les províncies esmentades, serà per a la Lliga que en el primer cas aconseguirà imposar el nom de Soler i March gràcies al pes que tenen els regionalistes en aquella corporació. Conservadors i catòlics parlaran d'un pacte entre regionalistes i liberals per tal d'imposar-se⁶⁵⁰.

La maniobra catòlico-conservadora de veure el Bisbe Laguarda assegut al Senat haurà fracassat però és evident que la candidatura responia als ambiciosos projectes de l'anelhada la proposada coalició de dretes. Si l'intent hagués triomfat, el prelat valencià hagués ocupat per segon cop un lloc a la Cambra Alta, ja que el primer fou durant els convulsos anys del 1905-1907 quan ell ocupava la càtedra episcopal d'Urgell. Continuant amb aquesta suposició, el Bisbe i a través d'ell el Comitè de Defensa Social i afins, haguessin gaudit d'un trampolí de considerable ressò i de poques (per no dir que gens) simpaties catalanistes. Ja ho afirmava taxativament el diari dirigit per Pere Corominas *El Poble Català*: l'anticatalanisme ja no es troba en Lerroux sinó en el Palau amb el seu Bisbe al capdavant⁶⁵¹.

En definitiva, la candidatura fracassada del Bisbe Laguarda cal entendre-la dins el ressentiment que els regionalistes comporten per a un sector ben ampli del conservadorisme dinàstic. que la pugna amb la Lliga. A un nivell més general, la coalició de dretes dels anys 1911-1913 s'ha de concebre dins la pretensió de constituir una Unió Electoral Catòlica com la que existeix a Itàlia des del 1905. D'aquí que la Lliga negués el suport del Bisbe Laguarda i que la pugna entre uns

⁶⁴⁹ El beneplàcit del *Diario* a una candidatura del Bisbe, *D.d.B.*, nº 109 (19-IV-1910), ed. matí, pàg. 5.308. Els compromissaris escollits, *ibd.*, nº 111, de 21 d'abril, ed. matí, pàg. 5.421. Els suports al Bisbe, a *L.V.C.*, nº 3.937 del mateix dia, ed. matí, pàg. 2.

⁶⁵⁰ Aquesta era també la posició del cap del C.M.C: A.M., caps 14, carpeta 28, carta a Maura de 16 maig que intuïa un acord entre liberals i regionalistes. En canvi, Eusebio Díaz donava com a segura la victòria conservadora gràcies al suport liberal: A.M. Caps 35, carta de 10 de maig. Ens trobem amb un episodi més de la divisió interna en la qual viu el Centre Monàrquic. L'entesa entre regionalistes i liberals, a *G.d.C.*, nº 82 i 83 de 21 i 25 de maig. J. Monegal comenta que s'hi oferí com a compromissari cosa que, diu, "*exitó la risa de muchos*" en el C.M.C., A.M., carta a Maura de 14 maig. Pel que fa als regionalistes i en concret a Leonci Soler i March, *Els inicis del catalanisme polític i...*, *op.cit.*, pp. 604-607.

⁶⁵¹ "Els avatars de l'anticatalanisme", *El Poble Català*, nº 2.619, (9-V-1912), pàg. 1.

i altres arribi a l'extrem de qui té el suport catòlic i la Lliga esgrimeixi un manifest signat per 86 personalitats. Entre els signants, figuren Antoni Gaudí, Ramon Rucabado, els germans Ramon i Francesc Albó, Joan Bofill i Mates...⁶⁵².

1.3.5 *Godot ha arribat. Les eleccions municipals de novembre del 1911.-*

Al principi d'aquest apartat afirmàvem que la diferència entre els nostres protagonistes i els de l'obra de Samuel Becket és que al final Godot feia acte de presència. És a dir, l'anhelada Coalició de Dretes esdevindria ara una realitat amb l'acceptació de la Lliga de concórrer a les eleccions municipals de novembre del 1911 al costat dels catòlico-conservadors. Com es recordarà, les últimes eleccions per renovar la meitat dels consistoris havien estat el desembre del 1909, quan el record de la Setmana Tràgica encara supurava. Durant els anys que van del 1909 al 1911 els catòlico-conservadors havien cercat, amb major o menor intensitat, la participació de la Lliga. Finalment, aquestes peticions començaven a rebre resposta. Amb motiu de les eleccions provincials de març del 1911 la Lliga dona suport formal a la Coalició de Dretes. A les municipals del mateix any el partit regionalista ja és un membre més de l'equació.

Com ja pogut constatar fins ara, torna a ser el Comitè de Defensa Social, per boca d'un dels seus coneguts membres, Rafael Vallet, el primer a l'hora de disparar el tret de sortida. Poc després s'hi afegeix el Centre Monàrquic Conservador tot estenent el convit als liberals, una oferta que no seguiran ja que algunes entitats d'aquest sector faran acta de presència en aquestes eleccions. El Cercle de la Rambla Sta. Mònica obrirà oficina electoral. El del districte presenta com a candidat propi Joan Torres Grau. En canvi una altra associació com és Cercle Popular Liberal, presidit per Luis de Gassol y Folch, decidirà no concórrer a les eleccions. Al final cap cap candidat liberal per la ciutat de Barcelona aconsegueix la designació de regidor⁶⁵³.

Al cap de poc s'hi afegeixen els integristes. Pel que fa a la nova Joventut Conservadora, formada cap a mitjans de l'any anterior, caldrà esperar-hi una mica més. No sembla que la inclusió de la nova entitat sigui per iniciativa prèvia o bé respongui a un gest calculat, ja que abans Guillermo de Boladeres hagué

⁶⁵² A més dels esmentats, trobem Joan Vallès i Pujals, Francesc Maspons Anglasell, Josep Mª Trias de Bes, Ferran Valls i Taberner, Gustau Gili... tots ells vinculats a la Lliga. A *ibid.*, n° 3.952, (5-V-1910), ed. vespre.

⁶⁵³ Respectivament, n° 285, de 121 d'octubre, ed. tarda, pàg. 14.397, n° 291 del dia 18 del mateix mes, ed. nit, pàg. 14. 758; finalment, i n° 314, de 10 novembre, ed. matí, pàg. 16.048.

de demanar-ho explícitament. Sigui per una raó o una altra, el que s'evidencia és la crisi interna que lentament està corcant el Centre Monàrquic on a hores d'ara s'estan perfilant dues posicions ben excloents l'una de l'altre. Una, encapçalada per l'entitat presidida per Eusebio Díaz del tot contrària a qualsevol entesa amb els regionalistes i l'altre, encapçalada per Guillermo de Boladeres procliu a tal entesa⁶⁵⁴. En canvi, la Lliga no és ni matinera ni tardana. Cap a mitjans d'octubre, el partit regionalista manifesta la seva voluntat de pactar amb aquelles entitats que ja van demostrar a les eleccions provincials *“la seva forsa y la seva disciplina”*. Això sí, mantenint *“una posició de forsa i d'independència”* ja que *“no entra dintre la Coalició de Dretes ni ab elles se confon ni's barreja”*. Com afegeix en un altre moment, és *“una aliança patriòtica, purament electoral”*, o com dirà dies després, és *“transitòria y circumstancial”*⁶⁵⁵. Potser per això, el partit regionalista és qui té la preeminència en la candidatura tot i que es fa esperar per, finalment, proclamar-la a principis de novembre. És una llista electoral que va, en l'argot de l'època, al “copo”, és a dir, a la totalitat de les vacants que es corresponen per districtes. Així, es presenten disset candidats, majoritàriament tots ells regionalistes. Concretament, desglossat per districtes i filiació política d'aspirants a regidor, en el cas que la coneixem, l'esmentada candidatura és el que tot seguit s'exposa

QUADRE XV

CANDIDATURA COALICIÓ DE DRETES BARCELONA 1911

Districte	Candidat	Filiació política
I	Josep Oliveras i Farreras	
II	Pere Muntañola Carné	<i>Regionalista</i>
III	Raimon d'Abadal	<i>Regionalista</i>

⁶⁵⁴ *El Poble Català*, recollint comentaris de *Las Noticias*, afirma que la participació de la Joventut Conservadora és a canvi de discutir-ho un cop hagin passat les eleccions: *El Poble Català*, nº 2.415, (20-X-1911), pàg. 1.

⁶⁵⁵ Per ordre, conferència de Rafael Vallet assegurant que la Coalició de Dretes al costat de la Lliga obtindrà nou regidors (*D.d.B.*, nº 279, 6-X-1911, ed. matí, pp. 14.012-14.013); la participació del Centre Monàrquic Conservador, *ibid.*, nº 279, del mateix dia, ed. nit, pàg. 14.038; els integristes, a nº 280, de dia set, ed. matí, pàg. 14.078. La participació de la Joventut Conservadora, nº 293, de 20 d'octubre, ed. matí, pàg. 14.842. El setmanari de la nova entitat, *Acción*, farà un anunci ben fred i ja no dirà res més: nº.....Pel que fa a la Lliga, *L.V.C.*, nº 4.453, d'11 d'octubre, ed. matí, pàg. 1. La Coalició com una aliança patriòtica, a nº 4.455, de 13 octubre, ed. matí, pàg. 1, i com a circumstancial, nº 4.475, de dos de novembre, ed. nit, pàg. 1. Evidentment, són frases defensives davant la polèmica amb *El Poble Català*. Al respecte, vid. nº 2.416, 2.417,

	Jesús Condominas Castañeda	<i>Carlí</i>	
IV	Francesc Ripoll Fortuny	<i>Regionalista</i>	
V	Isidre Bastard Valentí		
	Esteve Faura i Roca	<i>Regionalista</i>	
VI	Manuel Garriga i Coll	<i>Conservador</i>	
	Josep Nolla i Badia	<i>Regionalista</i>	
	Gaspar Rosés i Arnús	<i>Regionalista</i>	
VII	Joan M ^a Roma Comarola	<i>Carlí</i>	
	Josep Tomàs i Boix	<i>Regionalista</i>	
VIII	Ramon Pañella Casals	<i>Regionalista</i>	
	Rafael Vallet Sabater	<i>C.D.S</i>	
IX	Pere Grau Mauri	<i>Regionalista</i>	
	Ramon Riera i Guardiola	<i>Carlí</i>	
X	Pere Borràs i Trinxant		FONT: <i>L.V.C.,</i>
	nº 4.476 (3-XI-1911), ed.matí, pàg. 1		

Com es pot veure, coneixem la filiació política de la pràctica majoria dels candidats, car de disset d'ells podem identificar-ne catorze. D'aquells que estan tenim identificats, nou d'ells estan vinculats a la Lliga. Potser per això el *Brusi* triga en fer pública la candidatura: cal esperar a gairebé mitjans del mes per veure-la anunciada. És a dir, cinc dies després a què sortís al portaveu de la Lliga⁶⁵⁶. Això no vol dir, però, que no se la faci seva. Participarà activament en la campanya publicant, per primera vegada, frases publicitàries a favor d'aquella llista. De la seva manera, el *Diario...* també es modernitza, com també ho fa el Comitè compromentent-se a crear un servei de vigilància i d'informar els seus militants telefònicament⁶⁵⁷.

És probable que la llista es pogués eixamplar incloent-hi els que ara com ara resten com a inidentificats. El que sí coneixem és el seu nivell professional i econòmic: Isidre Bastard i Pere Borràs són propietaris, i aquest últim posseïa

⁶⁵⁶ *D.d.B.*, nº 312, (8-XI-1911), ed. matí, pàg. 15.894.

⁶⁵⁷ Exemples d'això és afirmar que Barcelona és el centre de "todos los porcieros del Reino" (*ibid.*, nº 314, 10-XI-1911, ed. matí, pàg. 16.039), o la següent frase: "Malato [en referència a l'anarquista francès Charles Malato], dice que la España del porvenir, formada en escuelas de los centros radicales, destruirá la Monarquía, atacará el régimen capitalista y creará un nuevo orden económico. Ya lo saben los Industriales, comerciantes y propietarios, si quieren suicidarse; voten a los republicanos", *ibid.*, nº 316, (12-XI-1911), pàg. 187. També tota la serie d'articles escrits per Teodoro Baró, Arcadio de Arquer o Juan Burgada.

diverses propietats tant immobiliàries com urbanes a la ciutat de Barcelona. Josep Oliveras i el ja esmentat Isidre Bastard s'anuncien com a industrials. El que és evident és la preeminència del partit regionalista dins la candidatura que representa gairebé el 65% del total. Mentre, tan sols cinc individus pertanyen a la Coalició de Dretes primerenca, el que ve a ser poc més d'un terç del total, exactament un 35%. I d'aquests, dos són carlins, un del Comitè (Rafael Vallet Sabater) i un de conservador, el banquer Manuel Garriga-Nogués Coll, i membre de la Joventut Conservadora, una senyal més del progressiu pes que està agafant en el conservadorisme dinàstic barceloní⁶⁵⁸. Una posició que sembla ben calculada ja que dels cinc candidats, quatre són escollits. A més d'aquests dos últims noms, també obtenen l'acta de regidor dos carlins (Jesús Condominas i Ramon Riera) i set regionalistes Pere Muntañola, Raimon d'Abadal, Francesc Ripoll, Josep Nolla, Gaspar Rosés, Ramon Pañella i Pere Grau). En total, de disset candidats, onze han resultat electes⁶⁵⁹. Comparativament amb els comicis de dos anys abans, la candidatura ha estat tot un èxit. El *Diario...* interpreta favorablement els resultats en especial per la possibilitat que signifiqui l'inici de la unió entre vells i nous conservadors⁶⁶⁰. José Monegal també n'està ben cofoi dels resultats i afirma que, a més d'un "*poco más de valor cívico*" i no pas amb actituds caciquils, pot significar un nou futur per a la coalició⁶⁶¹.

A més d'exitosa, la candidatura també ha estat beneficiosa gairebé per a tothom, amb l'excepció dels conservadors. Per a la Lliga li ha permès recuperar posicions polítiques que li interessaven per portar endavant la proposta de Mancomunitats. Els carlins han pogut recordar la seva presència pública, que probablement era el que perseguïen. De tots, ben segurament el Comitè és qui surt més beneficiat de tot. No només li ha permès continuar amb el seu

⁶⁵⁸ Es rumorejà que Gustavo Peyra es presentava pel mateix districte VII: *D.d.B.*, nº 300 (27-X-1911), ed.nit., pàg. 15.291.

⁶⁵⁹ Curiosament, Rafael Vallet en la seva conferència de principis d'octubre en pronosticava nou, de victoriosos: *ibid.*, nº 279, de sis d'octubre, pp. 14.012-14.013. Els resultats, a Isidre Molas, *Lliga Regionalista...*, *op.cit.*, pàg..... i Cèlia Cañellas/ Rosa Toran, *Els governs de la ciutat de Barcelona...*, *op.cit.*, pàg. 80; també *D.d.B.*, nº 320, (16-XI-1911), ed.nit, pàg. 16.466. La col·locació d'un candidat conservador per a aquest districte a nº 302, de 29 octubre, pp.15.382-15.383. Ja *El Poble Català* advertia de la seguretat de l'elecció del candidat dinàstic: nº.....

⁶⁶⁰ *D.d.B.*, nº 317, (13-XI-1911), pàg. 16.225. En el mateix sentit, l'article de J. Burgada, "Cómo se vence", nº 318, de 14 novembre, ed. matí, pp. 16.290-16-291); i l'article signat per T. Baró, "El imperio del Paralelo", nº 321, de 117 del mateix mes, pp. 16.487-16.488.

⁶⁶¹ A.M., Capsa 60, carpeta..., carta de 13 novembre 1911. En la missiva relata que fou testimoni al Govern Civil on un representant polític, del qual no diu el nom i és emmagatzemador de vins, recomanava el vot per a les dretes.

desplegament territorial amb el pretext de les eleccions; fins i tot li ha ajudat a acariciar la possibilitat d'esdevenir en un futur pròxim una força política. D'aquí l'estudi de constituir una delegació a Sant Gervasi, la creació d'una a Esplugues o la formació del Centre de joves de la Bonanova. També ha pogut exhibir la seva musculatura fent mítings a les entitats vinculades a ell (el Centre Moral de Gràcia, el Cercle Catòlic, Congregació de la Immaculada...) ⁶⁶², o amb tota la sèrie d'actes públics contra el projecte de llei del cademat del govern Canalejas, tal com vam veure en el capítol anterior. En canvi, els conservadors són els que surten més malparats tot i que l'elecció del seu candidat pot significar tot el contrari. És així perquè a partir d'aquí la crisi interna, solapada però sempre present, esclata i es fa pública. De fet, no és gens rebutjable suposar que això era el que la Lliga perseguia sumant-se a la Coalició de Dretes. Una suposició que es pot fer extensible als opositors a G. de Boladeres tot permetent que fos ell qui negociés amb els regionalistes en nom del Centre Monàrquic. Tot això, però, és entrar en el terreny de l'especulació amb la qual cosa cal ser molt primmirat. Els regionalistes sabien que els monàrquics conservadors caurien en la temptació la qual cosa provocaria la seva implosió interna. En realitat, la candidatura de dretes d'ara no deixava de ser una mena d'OPA hostil, un regal del tot enverinat en el qual el Centre Monàrquic Conservador hi va caure plenament.

Tots dos, regionalistes i conservadors, han evolucionat durant el bienni electoral que hem analitzat fins ara per anar a parar a una nova casa. La pregunta natural que cal plantejar-se a partir d'aquí és la raó o les raons per les quals es registra tal canvi. En tant que tot canvi, sigui material o no, comporta una transformació no és cap error, per tant, utilitzar el terme de mudança. Però abans d'entrar en aquest aspecte cal respondre a una pregunta prèvia: per què aquest canvi d'actitud davant una entesa catòlico-conservadora. És el que s'intentarà respondre en la segona part d'aquest capítol que ara s'inicia. Continua el visionat del film.

⁶⁶² Pel que fa a St. Gervasi, *ibid.*, n° 279, de dia sis d'octubre, ed.nit, pàg. 14.053 i n° 285, de dia dotze del mateix mes, ed. matí, pàg. 14.354; sobre Esplugues, *ibid.*, n° 291, de 18 del mateix mes, ed. matí, pàg. 14.715. Els mítings a entitats afins, n° 310, de sis de novembre, ed. matí, àg. 15.785 i n° 313, de 9 del mateix mes, ed. matí, pp. 15.973-15.974.

2. ELS CONSERVADORS DINÀSTICS JA TENEN CASA (O QUAN UNA MUDANÇA ESDEVÉ SUBORDINACIÓ).-

Tot canvi de residència és una tasca feixuga, a vegades desagradable, amoïnadora, i en alguns moments pot anar acompanyada d'algun fet anecdòtic. Els objectes es desordenen com si prenguessin vida pròpia; els sentiments s'alteren i es presenten de manera contradictòria: esperança, nostàlgia, temor.. La tristesa es disfressa d'alegria i en algun moment muta en nostàlgia quan es recorda el passat. A més, comporta diverses conseqüències que s'evidenciaran a curt i mig termini. La més immediata de totes és, evidentment, la física, l'experiència de ser ara en un espai diferent. Unes altres no ho són tan, d'evidents, i es fan notar un cop ha passat algun temps. Entre aquestes, destaquen seqüeles que poden ser econòmiques, socials, psicològiques... Algunes són mudances voluntàries, unes altres venen imposades per diverses raons: laborals, familiars, econòmiques... Un clàssic cinematogràfic nord-americà del 1948 del gènere de la comèdia, *Els Blanding ja tenen casa*, protagonitzada per un inoblidable Cary Grant, pot ser un exemple il·lustratiu d'això. En aquesta pel·lícula, una acomodada família novaiorquesa decideix construir la casa dels seus somnis fora de la gran ciutat. El que no saben és que a partir d'aquí se'ls hi inicia una llarga sèrie d'aventures.

Regionalistes i conservadors dinàstics protagonitzen la seva pròpia mudança. La novetat és que és el trasllat és a una mateixa casa en la qual hauran de conviure. La nova llar comuna serà la tan parlada Solidaritat Catòlica, o coalició de dretes. No serà un canvi tan còmic i anecdòtic com el de la pel·lícula referenciada, car també cadascú l'entén de manera diferent. Per als regionalistes, té dues finalitats però en diferents temps. A curt termini és un instrument per fer realitat el projecte de Mancomunitats, la principal obsessió del partit de Cambó i de Prat a partir del 1910. A més llarg temps, és la possibilitat de constituir aquell partit comú que Maura i el polític de Verges acaricien des de la traumàtica experiència de la Setmana Tràgica. En canvi, els diferents sectors que integren el Centre Monàrquic Conservador la interpreten com una mudança imposada des de dalt. A més, els uneix un mateix sentiment de temor però amb destinataris diferents. Per a uns és la subordinació als regionalistes que seria el

grup vinculat a Eusebio Díaz. Per a uns altres, és de cara al Comitè de Defensa Social, aquest liderat per Guillermo de Boladeres. En tot cas, per a tots dos mudança i supeditació són termes sinònims. Si la convivència interna ja era prou difícil, ara només els falta això per aixecar més polseguera interna i que a mig termini els durà a la ruptura.

Per tal d'analitzar i seguir aquest procés de subordinació o de mudança descrit fins ara, utilitzaré dos elements. El primer és la sèrie de conferències pronunciades pels principals dirigents dels tres principals camps polítics (els republicans federals, els regionalistes i els catòlics del Comitè) i que es registren essencialment en l'any que segueix la Setmana Tràgica del 1909. D'aquí el terme homònim amb el qual encapçalem aquesta secció. Per la seva banda, en el segon apartat es pretén analitzar l'ús que se'n fa del llenguatge i com actua el Centre Monàrquic Conservador. Per això que aquesta secció agafi en el seu encapçalament aquests dos conceptes, el de llenguatge i el de conservadors.

Totes dues parts responen a funcionalitats diferents. El primer permet recuperar allò que afirmàvem de la voluntat compartida per tothom de donar per acabada la Solidaritat primigènia per tal de substituir-la per unes altres entre les quals trobem una extensa Solidaritat Catòlica amb la Lliga en el seu si. En el segon, referent al llenguatge, actua com a pont per analitzar la problemàtica que afectarà als conservadors dinàstics arran de la seva participació en aquella nova entesa. Dit d'una altra manera, l'opció per un tipus de Solidaritat obre una capsa de pandora de que comportarà unes conseqüències que, probablement, ni els mateixos protagonistes podien arribar a suposar. La peculiaritat d'aquest cas és que la crisi serà general, és a dir, afecta tots els conservadors dinàstics catalans des dels barcelonins fins els lleidatans. Aquesta crisi pren una magnitud tan estesa perquè, al cap i a la fi, es tracta d'optar per un discurs nacionalista espanyol o per un de català. En fi, per concloure, el primer apartat actua com a pont cap el passat i el segon cap el futur.

2.1 *Les Solidaritats.*-

Aquest apartat és, en gran mesura, continuador d'aquell que amb el nom de "La Solidaritat Catòlica" figurava en el primer capítol d'aquesta tercera Part i que titulàvem "La Mitificació". Com es recordarà, en aquella secció em referia a tres conferències, o per ser més curosos, dues. La primera era l'exposada pel jurista

i soci del Comitè de Defensa Social, José Vallet y Sabater, on defensava la formació de la Solidaritat Catòlica. La segona era la pronunciada per Maura al Senat on trencava relacions amb els liberals dinàstics. Finalment, la tercera era la que deia Cambó on dictava una nova orientació política per a la Lliga. En aquell apartat el que es pretenia era situar i constatar el naixement d'un projecte monàrquic, catòlic i espanyolista. En canvi, en l'apartat que ara iniciem hom aspira a situar la proposta feta per Vallet y Sabater dins d'una lògica més ample que es basa en l'explícita dicotomia entre dretes i esquerres, una contraposició que els seus propugnadors ja dibuixen com a irreconciliable i exclouent l'una de l'altre. Hi ha, per tant, un fil continuador entre un apartat i un altre.

Potser sense proposar-s'ho conscientment, l'iniciador d'aquesta nova orientació és el tan cops esmentat Vallet y Sabater. Fins i tot, no seria cap error afirmar que és el pare biològic de la futura Coalició de Dretes. Sense proposar-s'ho conscientment, ell té el mèrit de ser l'iniciador del cicle de xerrades dels polítics republicans i regionalistes. El que es relatava en l'anterior capítol, des del que hem acabat d'apuntar fins el reguitzell de mítings convocats per l'entitat de l'orador arreu de Catalunya el primer trimestre de l'any vinent, corroboren aquestes paraules. Molt poc abans de l'al·locució de l'orador del Comitè, diferents entitats acorden participar coaligadament⁶⁶³.

Al cap de gairebé quatre mesos es registren dues conferències més i de major transcendència. Són les que realitzen el nou cap de la nova Unió republicana, Pere Corominas, el març del 1910 i, dos mesos després, Francesc Cambó pronunciada arran de la seva ja coneguda desfeta electoral pel districte de La Bisbal. En la primera al·locució, el líder del nou partit republicà enuncia de fet els principis ideològics que guiaran la formació política regida per ell: un nacionalisme català federalista d'inspiració pimargalliana, la defensa de les llibertats, un tènue obrerisme i finalment una velada referència al laïcisme. Per la seva banda, la conferència de Cambó coincideix amb el temps amb la seva coneguda desfeta electoral per al districte de La Bisbal⁶⁶⁴. Potser per això

⁶⁶³ *D.d.B.*, nº 271, (3-X-1909), pp. 13.292-13.293.

⁶⁶⁴ La conferència de Pere Corominas es pot llegir a *El Poble Català*, nº 1.832, (8-III-1910), pp. 1-2; també al segon volum de les seves Memòries (*De la Solidaritat al catorze d'abril*, Barcelona, Curial, 1974, pp. 143-152) i a Àngel DUARTE (a cura de), *Pere Corominas. Apologia de Barcelona i altres escrits*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1990 (Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, 23), pp. 56-65. La conferència de Cambó, *Catalunya i la Solidaritat...*, *op.cit.*

aquesta xerrada presenta dues cares. La primera és una llarga acusació als republicans de ser els vertaders responsables del trencament de la Solidaritat. Per l'altre, és una aposta política amb una direcció ben concreta i en aquest sentit hi ha una coincidència entre ambdós personatges, i tot això amanit amb l'inevitable to regeneracionista de l'època. Ambdós personatges, Corominas i Cambó, defensen una nova tàctica política per a la qual la Solidaritat és una cosa del passat. Més concretament, la conferència de Cambó és la continuació d'aquella que exposà el novembre d'un any abans, ja comentada en l'anterior capítol⁶⁶⁵, on plantejava la disjuntiva (ben exagerada, per cert) entre intervenir o ser intervinguts. Una alternativa, força exagerada per cert, i que li permetia defensar la tesi de la necessària intervenció de la Lliga en la política espanyola. Una idea que ja no abandonarà en els propers anys. A les seves conferències de Saragossa, Girona i Reus pronunciades entre 1911 i 1912 tornarà a insistir en aquesta mateixa teoria. Si en aquells moments el líder regionalista pensava en una mena d'entesa amb d'altres forces conservadores, és a dir, en una coalició de dretes, és una cosa que no sabem. Així i tot, no seria una idea gens rebutjable, més si hom pensa en el projecte de Mancomunitats que la Lliga pretengué endegar a partir del 1910 i que partia del famós projecte d'administració local de Maura. Recordem la famosa proposta formulada pel polític mallorquí, i mai rebutjada pel líder regionalista. És *“una solució a pensar”*, Cambó en la mateixa carta, per tot seguit afegir que *“no perdríem res a dunar algun entretorch (sic) respecte á la conveniència de la creacio d'un partit regionalista a base nostra”*⁶⁶⁶. El fracàs electoral del líder regionalista, i amb ell del partit que encapçala, deuria ser l'oportunitat que esperava per acabar amb la vella Solidaritat. Ves a saber si aquesta fou la raó per la qual una xerrada prevista per a l'abril es fes esperar un mes. En tot cas, si hom volgués establir una primer i breu conclusió del que hem anat dient, és que som davant una contraposició de solidaritats que es van ventilant per diferents veus amb llurs respectius *tempos*. Una progressiva dualitat que fa recordar la teoria de Sants Oliver de les dues solidaritats de la qual ens fèiem ressò en l'anterior capítol: la vella i la nova. Amb l'escriptor mallorquí hi ha

⁶⁶⁵ *Vid supra*, apartat “La Solidaritat Catòlica” al capítol “La Mitificació”, pp.

⁶⁶⁶ Arxiu Prat de la Riba, carta de 21 octubre 1909, *on line*, a https://anc.gencat.cat/ca/detall/noticia/Noticia_en_linia_fons_Enric_Prat_de_la_Riba, consultat 10 juny 2021.

les seves semblances i les seves diferències. Pel que fa al primer punt, els uneix una voluntat transformadora. En canvi, la disparitat rau en el propòsit, de formalitzar solidaritats diferents com si en realitat es pretengués aspirar a transformar el vell bipartidisme canovista que dona va vida al règim monàrquic. D'ara en endavant, tot serà solidaritat d'esquerres o de dretes, amb epítets diferents. El *Diario de Barcelona* parlarà de la "Solidaridad del orden". Per la seva banda, des d'alguns cercles periodístics de la capital espanyola la qualificaran com a Solidaritat Espanyola.

A aquestes al·locucions manifestades per aquells dos destacats dirigents polítics cal tenir en compte unes altres exposicions i articles que ajuden a corroborar el que estem dient. Una és la conferència pronunciada per qui fou governador civil de Barcelona a la vigília dels fets de juliol i fidel seguidor de Maura. Evidentment, em refereixo a Ossorio y Gallardo. El 1912, en ple debat de la Mancomunitat, el polític aragonès equiparava com a idèntics els ideals polítics de Cambó i Maura. Però ell estenia la posició de Cambó a tota la plana major de la Lliga: Verdaguer i Callís, Puig i Cadafalch, Prat de la Riba, Duran i Ventosa. Després, hi situava el grup intel·lectual de la revista *La Cataluña*, encara dirigida en aquell moment per Sans Oliver, i on publicava tota la plana major del noucentisme del moment: Eugeni d'Ors, Ramon Rucabado, Josep Mª López Picó, Josep Mª Tallada⁶⁶⁷. El febrer del mateix any, poc després de la conferència de Cambó a Saragossa el desembre del 1911, el conservador Luis Ramonich exhorta públicament a la unió entre uns i altres. "Esta es vuestra casa", afirma públicament, i convidar-los a construir "uno de los grandes partidos nacionales"⁶⁶⁸.

⁶⁶⁷ La conferència d'Ossorio y Gallardo, a *Sobre el Catalanismo tenida por Angel Ossorio y Gallardo con la Juventud Conservadora de Madrid en el Círculo del partido la tarde de 7 de marzo de 1912*, Madrid, Establecimiento Tipográfico de Jaime Ratés, 1912. Curiosament no s'esmenta el nom de Raimon d'Abadal, no sabem si per oblit o per raons polítiques. Hi ha qui ha volgut veure una divisió entre Cambó i Prat entre aquells anys escudant-se en una elevada erudició: vid. Enric Ucelay Da Cal, *El imperialismo catalán...*, op. cit., pp. 440-444. En realitat, Cambó el que feia era dur a la pràctica l'ideal de la Catalunya enfora que deia l'autor de *La Nacionalitat Catalana*. Una altra cosa, això sí, és que l'actitud de Cambó dugués a una crisi interna el 1913 i que es traduiria en l'abandó de la direcció de *La Cataluña* per part de Sans Oliver i el canvi de llengua de la revista. Pel que fa a l'esmentada revista, vid. Antoni GUIRAO MOTIS, "La Cataluña. Ideologia i poder a la Catalunya noucentista", *Cercles: revista d'història cultural*, [en línia], 1998, Núm. 1, p. 64-66, <https://raco.cat/index.php/Cercles/article/view/191076> [Consulta: 30-07-2021], resum de la Tesi Doctoral inèdita presentada a la Universitat de Barcelona, 1997.

⁶⁶⁸ *D.d.B.* n° 43 (12-II-1912), ed. matí, pp. 2.205-2.206. També *G.d.C.*, n° 2 63 de 14 de febrer. Luis de Ramonich y de Mas fou regidor a l'Ajuntament barcelonès i candidat frustrat per al districte de Les Borges Blanques a les eleccions del 1914 competint contra Francesc Macià.

A aquestes posicions favorables als regionalistes cal afegir-hi una premsa en principi ben allunyada d'aquestes simpaties. N'és un exemple un diari militar gens sospitós com és *La Correspondencia Militar* que aviat se n'adona de la jugada que fa Cambó i no dubta gen en secundar-la. De cara a les eleccions provincials d'octubre del 1909 aconsella molt veladament el vot als regionalistes perquè, reconeixen, el suport que donaven als lerrouxistes no ha donat el resultat que esperaven. “*La razón que teníamos, escriu, (...), contra las huestes políticas* (en referència als republicans lerrouxistes) *que ganaban unas elecciones al grito de ¡viva España! ¡viva el Ejército! demostrado está, por desgracia*”. En la carta ja esmentada que Cambó adreçava a Prat, es referia a aquest suport militar afegint que tant l'Exèrcit com el mateix monarca “*confian molt ab nosaltres*”⁶⁶⁹. Curiosament, sis o set anys abans el mateix diari maldeia amb totes les seves forces el catalanisme. Ara, dona suport als regionalistes. Un fet que continuarà en el temps. La conferència de Cambó a Girona el gener del 1912 és molt ben vinguda pel diari castrense que es desfà en elogis en el líder regionalista. Ha acabat definitivament, afirma en aquest moment, tot el que havia “*de repulsivo y de infamante*” en el catalanisme⁶⁷⁰.

Molt probablement, *La Correspondencia Militar* és el diari més decidit de tots en aquest canvi d'òptica. Immediatament, li segueixen els seus col·legues madrilenys *La Época* i l'ABC, els quals es faran ressò de les tres conferències de Cambó, tot i que amb més semblances que no pas diferències. En aquest sentit evolucionaran des de la prudència inicial fins a la complaença més absoluta. El portaveu conservador madrileny reacciona a la primera al·locució reconeixent l'existència de les regions tot agraint a Maura tal fet. Poc després, a la xerrada de Saragossa ja dona per feta la unió entre regionalistes i conservadors. Un mes després, a la conferència de Girona, se li dedicarà un extens resum, sense cap tipus de comentari, però⁶⁷¹. Per la seva banda, l'ABC va des del silenci més absolut el maig del 1910 fins afirmar, arran de la conferència de Saragossa, que per arribar a aquest punt s'ha perdut molt de

⁶⁶⁹ “Por instinto y por decoro. Los Institutos armados y las elecciones”, *La Correspondencia Militar*, nº 9.716 (10-X-1909), pàg. 1; carta de Cambó, *ibid.*

⁶⁷⁰ “Dos cuestiones transcendentales: un discurso y un peligro”, *ibid.*, nº 10.428, (31-I-1912), pàg. 1.

⁶⁷¹ Respectivament, “Sobre el regionalismo”, *La Época*, nº 21.407, (29-V-1910); nº 21.962, (22-XII-1911), pàg. 2 i nº 21.299, (29-I-1912), pàg. 4.

temps en el que qualifica de “*luchas estériles*”⁶⁷² Un canvi d’actitud que revela que alguna cosa s’ha trencat. Un diari republicà i catalanista com és *El Poble Català* ho interpreta com el trencament d’un nuviatge⁶⁷³. Tot seguit, el rotatiu nacionalista es pregunta qui és el responsable fi, molt sintèticament, sigui per llunyania, incomprensió de la realitat política catalana o una òptica més ample, l’actitud de Cambó és interpretada com una avenç tàctic cap a una Solidaritat espanyola o, dita d’una altra manera més apropiada, coalició de dretes.

L’actitud de la premsa catalana és un xic diferent de la dels seus companys madrilenys. Ni *La Vanguardia* o la *Gaceta de Cataluña* en parlen. Pràcticament, impera el silenci. En aquesta última pot influir-hi en gran mesura la competència pel monopoli del catolicisme polític. Pel que fa al diari de la família Godó hi podrien influir diversos motius. Una és la presència de Miquel dels Sants Oliver en la redacció de *La Vanguardia* des de la seva ruptura amb el *Brusi* el 1905. L’altre, el suport que el periòdic dona al partit conservador a partir del 1911. Tot i així, la raó primordial devia ser la rivalitat electoral que Juan Godó Llucià, nebot del director del famós diari de la nissaga del mateix cognom, Ramon Godó Lallana, tenia amb el lligaire Fredric Rahola, pel districte de la capital de l’Anoia. Els dos únics periòdics que es faran ressò de la conferència seran el *Diario...* i *El Poble Català*. Per al primer rotatiu, el discurs de Cambó de maig suscita poc interès, almenys si el comparem amb el que pronuncià el novembre de l’any anterior. Tan sols li dedicarà dos articles, ambdós signats per B. Qui s’amaga darrere l’inicial ara com ara no ho sabem però no cal ser gaire intel·ligent per deduir que l’autoria només pot correspondre a tres personatges, habituals col·laboradors del diari durant aquells anys. Un és el cap del Centre Monàrquic Conservador, Guillermo de Boladeres; l’altre, el periodista Juan Burgada; i per acabar, òbviament, l’inevitable Teodoro Baró. Pel llenguatge utilitzat, molt probablement seria aquest qui s’amaga sota aquella inicial. Les paraules que escriu no són pas d’oposició o de ressentiment, ans tot el contrari. Dona la raó a Cambó quan aquest afirma que la Solidaritat és morta. Aquesta, afegeix, fou un gran error del qual el polític regionalista és ben conscient perquè qui se n’ha beneficiat han estat els republicans. Ara és el moment, conclou, de substituir la

⁶⁷² *ABC*, nº 2.385, (22-XII-1911), pàg. 13; nº 2.422, (29-I-1912), pp. 5-6.

⁶⁷³ “Bodes esbulliades”, *El Poble Català*, nº. 2.585, (23-V-1912), pàg. 1.

Solidaritat de la protesta per una altra basada en l'ordre que està cridada al triomf en un futur que pot ser apocalíptic. “*Y si no se convencen, peor para ellos, porque los acontecimientos seguirán su marcha con su concurso y sin él*”⁶⁷⁴. Arran de la conferència de Saragossa de desembre del 1911, tot i que hom li dedica un ampli resum, no hi ha cap resposta immediata. Caldrà esperar tan sols dos dies per a què Luis Soler, qui aviat serà el seu nou director, consideri que amb aquesta al·locució el regionalisme torna a la política estatal. El camí d'inserció de la Lligam continua, és dins el partit conservador. Per a tal cosa, conclou, no cal esperar a la implantació de la Mancomunitat “*pues nunca en esta postura se influirá tanto en sus filas y sobre sus directores como teniendo la condición de adeptos y correligionarios*”. El aquesta mateixa idea insistirà el mateix rotatiu quan el dirigent de la Lliga parli a Girona tan sols un mes després, el gener del 1912⁶⁷⁵ Haurem d'esperar una mica, cap a finals de febrer del 1912, per percebre amb claredat la favorable del diari posició al cap del partit regionalista. Pocs dies després, en un editorial on recull la sèrie de xerrades que Cambó ha anant pronunciant a Saragossa, Girona i Reus, asseverarà que la integració regionalista és imminent. Fins i tot li dona una data: quan Cambó obtingui l'acta per Castellerçol a les eleccions parcials de principis de març. De fet, el *Brusi* ha entrat de ple en la campanya electoral. No acaba aquí. L'esmentada conferència d'Ossorio y Gallardo sobre el catalanisme és recollida parcialment i comentada ben favorablement pel diari barceloní. Tant en Cambó com en qui fou governador civil de Barcelona en el govern llarg de Maura es reflecteixen arreu “*sentimientos netamente españoles*”⁶⁷⁶.

Més aviat, tant la premsa madrilenya com la barcelonina estan a l'expectativa de com van les coses. En fi, per tal de començar a establir unes primeres conclusions, en tan sols deus anys el catalanisme ha deixat de ser aquell ogre separatista i perillós, com era definit en els discursos de principis del nou segle XX, per passar a ser ja un partit d'ordre del tot inserible en el sistema canovista. El mateix li ha passat a Cambó que a partir del 1910 ja és acceptat

⁶⁷⁴ “El discurso del señor Cambó. La Solidaridad”, *D.d.B.*, nº 148, (28-V-1910), ed. matí i nº 149 de l'endemà, pp. 7.200-7.202 i pp. 7.252-7.253, respectivament.

⁶⁷⁵ “Un avance patriótico”, *ibid.*, nº 358, (24-XII-1911), pp. 18.783-18.785 i “La conferencia de Gerona”, editorial del diari, nº 30 (39-I-1912), ed. matí, pp. 1.493-1.493.

⁶⁷⁶ L'editorial, “Las actuación regionalista”, a, *D.d.B.*, nº 53, (22-II-1912)j, ed. matí, pp. 2.716-2.717. El discurs es reproduït íntegrament en el seu número immediatament anterior, pp. 2.680-2.689. El comentari a la conferència d'Ossorio, *ibid.*, nº 79, (19-III-1912), pp. 4.768-4.771:

plenament pel règim. No cal esperar al 1917 perquè això sigui així. No és només el cap parlamentari de la Lliga que s'insereix en la monarquia alfonsina. Coincidint amb el temps, el mateix està passant amb els republicans Lerroux i Melquíades Álvarez. Dit d'una altra manera, entre 1911-1912 el règim està ben a la vora d'ampliar les seves bases polítiques⁶⁷⁷. Una altra cosa és que hi hagi uns altres sectors que rebutgin de pla tal possibilitat. Aquest és el cas, com veurem més endavant, de la Joventut Conservadora que passarà decididament a l'ofensiva aquell últim any. En funció d'això, no ens ha d'estranyar gens que per a la Lliga fos una necessitat imperiosa desempallegar-se de la Solidaritat Catalana per poder emprendre el camí de la "nova política" camboniana. En aquest sentit, la famosa desfeta electoral de maig del 1910 no deixava de ser la gran oportunitat regalada del cel. I ja hem vist que això interessava a tothom, des de la Lliga fins els conservadors dinàstics, passant per tota la nebulosa dels catòlics que girava sota l'ègida del Comitè. En gran mesura, tampoc descobrim res de l'altre món. Ja fa una mica més de trenta anys, la professora Maria Jesús González Hernández, en una de les seves primeres obres sobre el polític mallorquí, apuntava precisament que en els anys que ara referenciem Cambó li oferí al polític mallorquí la possibilitat d'una unió posant com una de les condicions l'aplicació de la llei d'administració local⁶⁷⁸.

Fins aquí hem fet una llarga digressió sobre el paper de Cambó i, per extensió, de la Lliga. Ara cal que girem la nostra mirada tot centrant-la en els conservadors. Per a tal fi, utilitzaré com a instrument d'apropament el llenguatge.

2,2 El llenguatge i els conservadors.-

En un moment de la cèlebre novel·la *Cien Años de soledad*, el conegut escriptor colombià i Premi Nobel de Literatura, Gabriel García Márquez, relata com els habitants de l'imaginari poble de Macondo obliden el llenguatge i per evitar-ho recorren a escriure les paraules de tots els objectes que tenen a mà. La transcendència del llenguatge la remarca de nou una obra de teatre traslladada a la pantalla gran el 1962 pel director estado-unidenc Arthur Penn tot conservant el títol original, *El miracle d'Anna Sullivan*. En ella, una mestra

⁶⁷⁷ La idea que cal esperar al 1917 per a la plena inserció institucional de Cambó, a Borja de Riquer, *Alfonso XIII y...*, op.cit.; pel que fa a Melquíades Álvarez, Manuel SUÁREZ CORTINA, *El reformismo en España: republicanos y reformistas bajo la monarquía de Alfonso XIII*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 1986.

⁶⁷⁸ Maria Jesús González, *Ciudadanía y acción...*, op.cit., pp. 13-14; les condicions a Archivo Natalio Rivas, lligall 11-8899, citat a *ibid.*, nota 12, pàg. 14.

invident, amb el nom homònim de la pel·lícula, ensenyava una nena sorda i cega, Helen Keller, a llegir i escriure. Amb això es constata la importància transcendental que juga el llenguatge en tots els sentits: sigui a l'hora de socialitzar-nos, per tal de conèixer i descriure la realitat perceptible més immediata, per auto-identificar-nos com a individus... Evidentment, no es descobreix res del que ja se sap. La lingüística amb Ferdinand de Saussure, la filosofia del llenguatge amb Ludwig Wittgenstein o la historiografia amb l'anomenat "gir lingüístic" de les dècades dels setanta i vuitanta del segle passat han reflexionat durant prou temps sobre aquests supòsits.

En aquest sentit, cal remarcar que en aquest apartat hom no pretén fer pas cap epistemologia del llenguatge o una anàlisi semiòtica de les paraules. En el cas de fer-ho no només pecaríem de pretensiosos sinó que, a més, ens allunyaríem dels propòsits inicials d'aquest treball. L'únic que hom aspira a exposar és com l'evolució del llenguatge emprat entorn de la Coalició de Dretes i la possible integració de la Lliga transcorre paral·lelament a la que segueix el Centre Monàrquic Conservador. Per a tal fi hom utilitzarà preferentment el *Brusi* com a instrument orientador.

Com ja sabem, cal remuntar-se a les acaballes de la Setmana Tràgica. Tot just passades dues setmanes després que tot acabés, el degà de la premsa barcelonina es fa ressò força favorablement d'aquelles declaracions on Cambó descrivia negativament la Setmana Tràgica. Dirigint-se de manera implícita tant als catòlics conservadors com als regionalistes, el diari afirma que cal desterrar la violència lingüística que *"ha impedido la unión de los elementos conservadores, que es la única valla eficaz que ha de oponerse á la demagogia"*. Fins que no arribi aquell dia, escriu més endavant, *"podrá haber tranquilidad material en Barcelona, però no en los espíritus"*. Amb motiu del Manifest de la Lliga sobre aquells dies de juliol, el mateix rotatiu afirmarà que no n'hi ha prou amb aquest gest sinó que cal que el partit regionalista faci el pas endavant per tal d'iniciar la unió de *"los elementos de orden"*. Paraules totes elles que, com ja sabem, es farà seves José Vallet en la seva conferència tants cops esmentada. Pel mateix camí trobem un conservador dinàstic de tota la vida com és Casimiro

Comas que, en una conferència al Centre Monàrquic Conservador, afirma que la Solidaritat fou un “*absurdo político*”⁶⁷⁹.

Durant les eleccions provincials d'octubre del mateix any continua predominant un llenguatge conciliador. Al cap de pocs dies de constituir-se la coneguda Coalició de Dretes, el mateix rotatiu afirma que en ella s'hi han de sumar totes les dretes “*para salvar grandes intereses, desde los morales y políticos hasta los particulares*”. Per la seva banda, Teodoro Baró no es queda pas enrere. En un dels seus tradicionals articles dominicals afirma que l'actitud de la Lliga, a qui no esmenta explícitament en cap moment, l'únic que fa és seguir el joc als republicans. Al cap d'alguns dies, quan la Comissió Política de la Lliga declina l'oferta, el mateix periòdic lamenta inicialment la decisió presa: “*lo sentimos por ellos, escriurà, porque pudiendo ser una fuerza prefieren ser un obstáculo*”. Tot seguit el to s'eleva i conclou amb una advertència molt amenaçadora: “*suya será la responsabilidad de lo que ocurra en las próximas elecciones*”. Quan s'anuncia la presentació de tal coalició, molt prudentment s'afirma que serà per conjunció, no pas per absorció. Tot just dos dies abans, exagerant la seva importància i reincidint en la seva mentalitat escatològica, la coalició es presenta com una “*garantía de oposicion eficaz á la demagogia*” i la salvació de Barcelona “*como ciudad culta y respetable*”⁶⁸⁰.

Tot i així, lentament el to anirà creixent. Quan s'apropen els comicis municipals de desembre, ja no se sol·licita el suport regionalista a la Coalició de Dretes. Ni tan sols la presenten. L'entesa, s'escriu, és una necessitat imperiosa, car ja n'hi ha una, d'esquerres, en tots els altres nivells, del català a l'estatal. Torna a ser el director del *Diario...*, l'inefable Teodoro Baró, qui estableixi els contrastos entre catòlico-conservadors i republicans en un inconfés afany d'establir plantejaments maniqueus. Així, els primers s'amaguen a casa i els altres s'expansionen. Uns són passivitat i paraules, uns altres acció i actuació.

⁶⁷⁹ *Ibid.*, nº 220, (13-VIII-1909), ed. tarde, pàg. 10.953; la tranquil·litat en els esperits, nº 221, de 14 agost, ed. matí, pàg. 10.978; “*elementos de orden*”, nº 226, de 19 agost, ed. matí, pàg. 11.186, respectivament. També, l'article de T. Baró, “*Por Barcelona*”, *ibid.*, nº 236, 29 agost, pp. 11.654-11.656 i nº 249, 11 de setembre, ed. matí, pp. 11.226-12.227. L'afirmació de Casimiro Comas a *ibid.*, nº 5, de cinc de gener 1910, ed. matí, pàg. 175.

⁶⁸⁰ Respectivament, l'afirmació de salvar grans interessos, *ibid.*, nº 274 (6-X-1909), ed. matí, pp. 13.422-13.423; la Lliga seguint els interessos republicans l'article de T. Baró, “*Memorias, entendimiento y voluntad*”, nº 278, de 10 octubre, pp. 13.672-13.673; l'amenaça, nº 287, 19 octubre, ed. matí, pàg. 14.098; la notificació de la coalició, nº 271, (3-X-1909), pp. 13.292-13.293; la coalició com a barrera a la demagogia, nº 285, (17-X-1909), pàg. 14.021.

D'aquí el conegut plany, ja apuntat anteriorment, que *"lo somos todo; mejor dicho, podríamos serlo todo, pero no somos nada"*.

La història es repetirà en els successius comicis del 1910 i 1911. Públicament, es pronunciaran afirmacions grandiloqüents i taxatives. Quan la Lliga rebutgi una oferta de pacte de cara les eleccions legislatives de maig, els conservadors el Diario... l'acusarà d'afavorir *"la ola roja que avanza amenazadora sobre Barcelona"*. En un altre moment, s'asseverarà que els regionalistes actuen com els bizantins davant la imminent amenaça turca, en aquest cas republicana i lerrouxista. Al moment de conèixer la derrota, cosa que tothom reconeix que ja s'esperava, s'acusa directament la Lliga de ser-ne la responsable. Per la seva banda, els regionalistes no es queden pas enrere. L'entesa catòlico-conservadora és qualificada com la *"cobla de l'odi"* acusant-los d'afavorir la victòria dels republicans radicals⁶⁸¹. Evidentment, tots plegats es dirigeixen caps els seus seguidors.

Un cop passada l'exacerbació lingüística de torn, com si es tractés d'una febrada momentània, es modera el llenguatge utilitzat. Ara, en veu baixa, es passa a dir que no hi ha diferències entre conservadors i regionalistes, que tots cerquen unes mateixes reformes polítiques i administratives *"llevadas hasta los límites de la provincia"*, on l'important ja no és el programa de Tívoli sinó *"unirnos para ir contra los lerrouxistas"*. En una de les seves habituals conferències, Comas y Doménech, estén les mans als regionalistes ja que ells, afirma, també són conservadors, *"usada esta palabra [la de conservadors] en el sentido practico"*, concreta en un moment. Les eleccions legislatives, continua, han de ser l'oportunitat per integrar els seguidors de la Lliga. *"La actuación política de las derechas sociales, diu, debe encaminarse, pues, a constituir con el concurso de cuantos quieren seguirnos, el antemural de la revolución, la falange ante la que se estrellen las tentativas revolucionarias"*. El mateix orador, però ara a l'hora d'avaluar els resultats electorals de les provincials del 1911, afirmarà que entre ells i la Lliga hi ha molts elements en comú, entre els quals situa la Corona, la

⁶⁸¹ Entre les condicions per a un acord entre la coalició de dretes i els regionalistes figuraven la cessió de dos candidats, acord entre les tasques electorals i una resposta en el plaç de 48 hores. Al respecte, *D.d.B.*, nº 113, 23-IV-1910, ed. tarda, pàg. 5.562. L'afirmació de *"la ola roja"*, *ibid.*, nº 117, de 27 abril, ed. tarda, pp. 5745-5746. Turcs i bizantins, a nº 118, 28-IV-1910, ed. tarda, pàg. 5.801. L'acusació a la Lliga, *ibid.*, nº 130, 10-V-1910, ed. matí, pp. 6.354-6.355. L'epítet "cobla de l'odi", *L.V.C.*, nº 3.944 de 28 d'abril, pp. 1-2. Pel que fa a afavorir els seguidors de Lerroux, "Al Diario de Barcelona", *ibid.*, nº 3.945, de l'endemà, ed. matí, pp. 1-2

Religió i, especialment, els de Pàtria i Exèrcit, és a dir, l'ordre social⁶⁸². Un altre conservador històric, ara Miguel Vancells, publicava un article al diari barceloní *El Noticiero Universal*, on incidia en la imperiosa necessitat de formar un gran bloc d'ordre. Això és fer una campanya “a la moderna”, en paraules textuais seves. “Pasaron aquellos tiempos, escriu M. Vancells en l'esmentat article, en que la política se ceñía a una lucha dinástica o religiosa; hoy en el mundo civilizado se lucha por el principio social que lo absorve y reasume todo y por ende queda relegada a la historia aquella lucha política en la que solo intervenían unos pocos”. És una evolució, indica un altre moment, que ve donada amb el temps que cal assumir. En un altre moment, un altre conservador de tota la vida, l'ex-silvelista José Montaner, lamenta la desunió històrica existent entre regionalistes i conservadors. Recorda que amb la designació de Manuel Duran i Bas com a ministre en el govern Silvela-Polavieja el cap conservador d'aleshores posava la primera pedra en el camí de la confluència entre ambdues forces polítiques. Entre els seus oients s'hi troba el fill del magnat monàrquic, el qual prèviament havia afirmat que el divorci entre uns i altres és, literalment, inexplicable ja que el regionalisme és, segons recull el *Diario...*, “la doctrina más conservadora que de un siglo a esta parte se ha predicado en España”⁶⁸³. Un altre conservador, gens sospitós i abastament familiar per a nosaltres com és J. Monegal comentava el març del 1911 que lentament “se va haciendo el cambio de las costumbres políticas de los anticuados. (...). Ya formaremos pronto el ejército del partido nuevo, con los demás afines”⁶⁸⁴. Potser per això, l'oferta de coalició per part de la Lliga de cara a les eleccions provincials de març del 1911 és rebuda ben calorosament per l'òrgan d'expressió del Comitè amb un exclamatiu “¡Por fin!”. Dos anys abans, a l'hora de saber-se els resultats dels comicis municipals de desembre, el mateix rotatiu es consolava afirmant que, almenys, la Coalició havia tingut l'oportunitat de de fer-se conèixer⁶⁸⁵.

⁶⁸² La primera conferència de Comas y Doménech., *ibid.*, nº 118, 28-IV-1910, ed. tarda, pp 5.801-5.802. També nº 123, de 3 maig, ed. matí, pp. 6.610-6.611. Conservadors en el sentit pràctic. *G.d.C.*, nº 78, de cinc de maig. La segona, *ibid.*, 78, (19-III-1911), pp. 3.691-3.692.

⁶⁸³ *ibid.*, nº 70, (11-III-1911), ed. tarda, pp. 3.307-3.309, i *L.V.C.*, nº 4.259, del mateix dia, ed. vespre. Aquestes afirmacions es pronuncien a la seu de l'entitat conservadora barcelonina en l'acte de presentació de la coalició amb la Lliga per a les eleccions provincials de març d'aquell any.

⁶⁸⁴ A.M., caps 69, carpeta..., carta de 30 març 1911.

⁶⁸⁵ La necessitat d'evolucionar, article “Indiferencia suicida”, inclòs en carta de M. Vancells d'1 d'abril (vid, nota 27, pàg., 37)..El comentari de T. Baró, “Política de expansión”, n1 327, (28-XI-1909), pp. 16.149-16.150; l'exclamació de “¡Por fin!”, a *G.d.C.*, nº 159, (15-II-1911); finalment, la valoració del Comitè, *ibid.*, nº 40, de quinze de desembre del 1909.

Aquest to lingüístic prou exemplificat fins ara, és paral·lel a aquell de “dreta” i “esquerra” que dèiem a les primeres pàgines d’aquest capítol. Si abans el concepte de dreta era rarament utilitzat, cap a mitjans del 1910 ja és usat amb més assiduïtat en un clar senyal de la progressiva radicalització que s’està vivint. A l’hivern del 1909 se cercava l’entesa amb els regionalistes en una actitud de prudència; sis mesos després, se’ls vol seduir amb l’exemple. El que no varia és l’apropiació de l’adjectiu de catòlic. Fins i tot, si cal, utilitzen en benefici propi els Bisbes de Vic i el de Barcelona⁶⁸⁶. Per les mateixes dates i des del mateix periòdic es publica un article signat amb les enigmàtiques inicials d’A.G. que és una rèplica a un altre aparegut prèviament a *La Veu*. Tot forma part d’un diàleg a veure de qui és més catòlic i més catalanista⁶⁸⁷.

2.3 Els pilars de la Coalició de Dretes.-

El 1989 l’escriptor britànic Ken Follet sorprenia els seus lectors amb la publicació d’una novel·la històrica, *Els pilars de la Terra*. En ella, amor, sexe, intriga, violència, religió i política es combinen en un còctel exitós. Ambientada en el segle XII, descriu les aventures per la construcció d’una catedral gòtica. Avui en dia aquestes construccions encara extasien el turista. Qui diu una catedral, diu qualsevol altra obra arquitectònica: un aqüeducte romà, una mesquita musulmana, un palau renaixentista, una estació ferroviària decimonònica... La llista seria llarga. De la qualitat del material, de la seva profunditat i del seu volum geomètric dependrà en gran mesura l’èxit de la seva construcció i després, si es vol, la seva durada temporal. El mateix es pot aplicar en tota agrupació humana del tipus que sigui. Una entesa electoral en pot ser un bon cas. Òbviament, la Coalició de Dretes entre monàrquics conservadors, carlins, integristes i el Comitè de Defensa Social amb les seves entitats afins, i que s’ha formalitzat definitivament cap el 1911, no pot ser-ne cap excepció.

⁶⁸⁶ Prova d’això són tres editorials i un article escrit, tots de la mateixa mà de Pablo Sáenz Barés que n’era el director, l’abril del 1910 de cara a les eleccions legislatives previstes per al més següent, sota el títol genèric de “La Derecha y la Izquierda” i “Los del taparrabos”, a *G.d.C.*, nº 72 (16-IV-1910), nº 73 de 20 abril, nº 74 de 23 abril i nº 76, de 30 abril, respectivament. L’apropiació del prelat barceloní, a *D.d.B.*, nº 117, de 27 d’abril, ed. tarda, pàg. 5.745.

⁶⁸⁷ L’article signat per A.G. porta per títol “La excusa de la Lliga”, *ibid.*, nº 76, (30-IV-1910). L’article de *La Veu* que inspira el que suara hem comentat, “Campanya electoral. La cobla de l’odi”, *L.V.C.*, nº 3.944 de abril, pp. 1-2. També, per exemple, “Nuestro triunfo”, *G.d.C.*, nº 77, de 4 maig, on també es fa una àmplia ressenya d’un acte electoral al Cercle Regionalista de Sr. Jordi, probablement vinculada al carlisme, on s’utilitza la mateixa retòrica.

Bàsicament, hom pot identificar en ella dos grans fonaments, o tres si un el considerem per partida doble. Em refereixo, com no pot ser menys, al mateix Comitè de Defensa Social, amb el Bisbe Laguarda amb ell. El segon pilar és una operació periodística i financera que ha passat desapercebuda fins ara, tot i que té una importància gens negligible. Es tracta d'un canvi en la direcció editorial del *Diario de Barcelona*. D'això tractarà l'apartat que ara iniciem.

2.3.1 *El Comitè de Defensa Social i el Bisbat.-*

D'aquests dos, o tres pilars, potser n'és aquest el més important de tots. En ell hi incloc el Palau Episcopal de Barcelona. Crec que en l'anterior capítol s'ha pogut constata de manera prou fefaent que entre tots dos existeix una estreta vinculació que els fa indissociables. Pel que fa a la Coalició de Dretes, no seria cap error considerar aquestes dos elements com la columna vertebral d'aquella entesa electoral. Bona prova d'això és tot el reguitzell de mítings, aplecs i qualsevol altre tipus de manifestació catòlica que es van succeint durant bona part del 1910 amb l'activa participació del Comitè de Defensa Social. És ell qui convoca, organitza i protagonitza tot acte que tingui a veure amb unes eleccions. És ell qui mobilitza les seves delegacions locals, com passa, per exemple, amb les de Reus, Sabadell o Girona⁶⁸⁸. També convoca les altres entitats que se subordinen a ell, sia la seva secció juvenil, Centre de Joves de Defensa Social, o la seva filial femenina, dirigida per Caridad Giraudier. Això sense oblidar altres associacions com són el Centre Moral de Gràcia, el de St. Andreu, el de la Sagrera o tants d'altres. Com es recordarà, ja vam tenir l'oportunitat de corroborar extensament tot això en el capítol anterior. En fi, el Comitè sap aprofitar molt bé les oportunitats que se l'hi presenten. En realitat, aquesta entitat esdevé la veritable *ànima mater* d'aquell projecte d'entesa. Tot això d'una manera absolutament centralitzada i en mans de poques persones, com són els integrants de la seva Junta Directiva amb Luis de Dalmases, C. Pareja o el propagandista Pablo Sáenz de Barés. Aquest per exemple és, a més

⁶⁸⁸ La convocatòria per formar una coalició de dretes, *D.d.B.*, (3-X-1909), pp. 13.292-13.293, on afirma (molt gratuïtament perquè ni esmenta el nom i ni s'hi farà cap referència més, "*uno de los más caracterizados regionalistas*"). Instruccions a les delegacions de Reus i Sabadell, a *G.d.C.*, n° 31, de 23 d'octubre. En el cas de Girona, s'aprova la seva ampliació: n° 225, (13-VIII-1910), ed. tarda, pàg. 10.967. En la mateixa notícia s'autoritza l'obertura de delegacions a La Cellera de Ter (La Selva) i a Bordils, al Gironès. És fa difícil de creure, tanmateix, que en aquests dos pobles al voltant del miler d'habitants aleshores, pugui existir alguna delegació del Comitè. Podia ser, simplement, una afirmació per demostrar musculatura.

del cap de l'entitat de joves esmentada abans, director de l'oficina electoral del Comitè de cara a les eleccions provincials de març del 1911⁶⁸⁹.

És una dinàmica que s'anirà repetint d'ara en endavant, almenys fins cloure el cicle electoral que aquí seguim. Sigui de manera directe o no, en realitat el Comitè segueix les instruccions provinents del Vaticà. El 1904 el Papa tot just proclamat un any abans, Pius X, permetia el vot dels catòlics per tal de debilitar els socialistes. Uns anys després, amb l'encíclica *Il Fermo Proposito*, es constituïen les Unions popular, econòmico-social i electoral les quals havien de supeditar-se al control episcopal. Un fet com a tal formalment no es produeix aquí però sí que el Comitè segueix l'exemple italià. Més concretament, s'inspira en la segona Unió de totes dirigida des de la seva constitució el juliol del 1909 pel comte italià Vincenzo Ottorino Gentiloni. Tot això un cop l'entitat de L. De Dalmases controla tant el desplegament de la Setmana Social com el de les Unions Populars del pare Gabriel Palau, tal com vam posar prou de manifest en l'anterior capítol. Òbviament, el Palau Episcopal no és aliè a tot això sinó que fins i tot hi fica el seu granet de sorra. Prova del que diem serien les diferents visites que rep el Bisbe Laguarda. Pocs dies abans que aquest prengués possessió de la mitra barcelonina, els candidats per als comicis de novembre del 1909 són rebuts pel Vicari capitular, Ricard Cortés. Un cop el nou prelat ja és a la capital catalana, rep una representació del Comitè on els explica els seus objectius d'unió catòlica que es realitzaran, afirma, gràcies a l'esmentada entitat. El compromís polític del prelat valencià es manifesta de nou a les eleccions legislatives de maig de l'any següent. En un primer moment, rep el cap conservador, G. de Boladeres, a qui li transmet tot el seu suport. Pocs dies després, es troba amb els candidats de la Coalició de Dretes a qui els manifesta l'obligació dels catòlics de defensar la religió. Una manera implícita de demanar el vot per a aquella entesa electoral. Molt més explícit serà amb motiu dels comicis provincials de març del 1911 quan en una exhortació pastoral demani obertament el vot catòlic i fins i tot el dels sacerdots. Aquest, afirma, és un deure moral. El contrari, continua, és *“un pecado grave contra la justicia social”* que *“en determinadas condiciones, puede ser grave”*. Cal abandonar la passivitat anterior amb la qual *“se ha perdido un tiempo precioso; han quedado sin empleo útil y*

⁶⁸⁹ G.d.C., nº nº 154, (28-I-1911).

provechoso muchas energías y entusiasmos de voluntades rectes y buenas” que només ha beneficiat a “*los malos*”. Fins i tot arriba a acceptar el sufragi universal tot afirmant que l'Església no l'ha condemnat mai i, per tant, cal cristianitzar-lo⁶⁹⁰. En gran mesura, ens trobem de nou amb un paral·lelisme més amb el cas italià, molt semblant al pacte Gentiloni del 1913 pel qual la Unió Electoral Catòlica facilitava el vot a Giolitti de cara a unes eleccions on per primera vegada s'aplicava el sufragi universal masculí.

Un fet com aquest difícilment el registrarem a d'altres zones de l'Estat espanyol (València, Saragossa, Sevilla o Saragossa). I no serà per la inexistència d'entitats afins al Comitè, algunes de les quals tenen tanta o més influència que la capital catalana com és el cas de la Lliga Catòlica de la ciutat del Túria. La pregunta que cal fer-se és per què aquestes diferències entre el cas català i el de les altres localitats. Probablement, la resposta caldria trobar-la en les dinàmiques polítiques, globals tant en el nostre cas com en l'italià, i en canvi més locals en tots els altres casos.

En els dos primers, la transformació és general per la irrupció del sufragi universal i de la Lliga amb la seva proposta de la Mancomunitat, respectivament. En els altres prima una visió local del tot subordinada a la política estatal, cosa que com sabem això aquí no passa des del terratrèmol dels anys 1901 i 1905 que ha modificat plenament el panorama política del Principat. Precisament, aquesta absència, o més ben dit, debilitat dels conservadors dinàstics, l'ha de suplir el Comitè, cosa que com sabem sap fer força bé. Potser per això no ens ha d'estranyar que un sacerdot com és Gaietà Soler, seguidor de Sardà i Salvany i que abans havia desaprovat la Solidaritat Catalana, el novembre del 1909 accepti amb un argument força rebuscat i complexa la formació d'una coalició de dretes⁶⁹¹. D'aquí també que un històric dinàstic de segona fila, el pintor Luis Cabot Negrevernís, efectuï cap a mitjans del 1910 una sèrie de conferències sobre el

⁶⁹⁰ “*Creo que coincidimos en un todo*”, comenta Boladeres informant a Maura d'aquesta visita. A.M., carta de 14 d'abril 1910. La recepció de Ricard Cortés als candidats de la coalició de dretes a *D.d.B.*, nº 288, (20-X-1909) i *G.d.C.*, nº 32 de la mateixa data. Boladeres assisteix a aquesta trobada al costat del cap del Comitè, Luis de Dalmases. La visita del Comitè al Bisbe Laguarda ja fou comentada en el capítol anterior, pàg. , *vid. supra*. Com es recordarà, no fou l'única ja que poc després rebia una altre comissió de la mateixa entitat. La recepció a la Coalició de Dretes, *G.d.C.*, nº 77 (4-V-1910). Finalment, l'exhortació del Bisbe Laguarda, *D.d.B.*, nº 64, (5-III-1911), pp. 3.003-3.007; la *G.d.C.* li dedica tot un full apart: nº 185, de 7 de març. El *Brusi* assumeix aquestes paraules per tal d'insistir de nou en la necessitat del vot: nº 68, de 9 de març, ed. matí, pp. 3.164-3.165.

⁶⁹¹ “*La unión de las derechas*”, *D.d.B.*, nº 318 (19-XI-1909), ed. matí, p p. 15.690-15.692.

partit catòlic alemany com a model al qual han d'aspirar tant el centre com l'Acció Social Popular, un cop aquesta comença a dependre més i més del Bisbat i del Comitè, tal com vam veure en l'anterior capítol. O també, per exemple, la campanya a propòsit del centenari del naixement de Jaume Balmes del qual el Comitè vol erigir-se vanitosament com el seu hereu natural. Com ell, afirma C. Pareja, l'entitat catòlica persegueix la unió de tots els catòlics. Una pretensió que, a més, coincideix amb la celebració del centenari del pensador vigatà i el reguitzell de mítings i aplecs organitzats contra el govern Canalejas. No cal dir, evidentment, que la utilització del centenari del naixement del filòsof vigatà no té res de casual. L'intent d'aproximació del catolicisme al liberalisme en Balmes equival a l'atansament amb els regionalistes per als catòlico-conservadors⁶⁹². Un fet que el podem concretar amb l'entrada dels seguidors de Maura en la direcció del degà de la premsa barcelonina. Ho podem constatar a continuació.

2.3.2 L'operació "Diario de Barcelona".-

Totes aquestes actituds fins ara descrites (desconfiança de Boladeres envers un acord amb el regionalistes; l'oposició d'E.Díaz a tota entesa amb la Lliga; maniobres per a la formació d'una àmplia coalició de dretes) es reflecteixen en un episodi relativament conegut fins ara però molt mal contextualitzat. Em refereixo a l'operació endegada per apoderar-se del *Diario de Barcelona* que es produeix de cara a les eleccions provincials d'abril del 1911, la primera en la qual participa ja aquella coalició en la seva plena realització. Una tasca en la qual hi participen activament destacades personalitats dinàstiques (Arcadio de Arquer, J.Monegal, el marquès de Foronda, el Marquès de Comillas i fins i tot, G.Peyra) amb l'activa complicitat de Cambó. Pel que sembla, del que es tractava era de

⁶⁹² La sèrie d'articles té com a títol comú "Los católicos alemanes", *ibid.*, nº 110, (20-IV-1910), ed. tarda, pp.5.395-5.396; nº 158, de 7 de juny, ed. tarda, pp. 7.700-7.701; nº 185, 4 d'agost, ed. nit, pp. 9.091-9.903. Són escrits a propòsit de la reedició del llibre del mateix títol del sacerdot francès Alphonse Kannengieser, publicat inicialment el 1892. Pel que fa al centenari de Balmes; el Comitè com a hereu del pensador vigatà, *ibid.*, nº 311, (7-XI-1910), ed. tarda, pp. 14.779-14.781. En el mateix acte, J. Burgada exhortava a aplicar els principis de Balmes. Altres articles a propòsit del filòsof osonenc, "En el centenario de Balmes", nº 243, (31-VIII-1910), ed. tarda, pp. 11.713-11-714, on el pensador catòlic osonenc és qualificat com a "*nuestro maestro y guía*" que els orienta en la batalla. En el mateix acte intervé el secretari del Comitè, C. Pareja, reafirmant la vigència del pensament de Balmes i la necessitat de continuar lluitant per fer realitat, finalment, la unió entre uns i altres. El mateix rotatiu es dedica a publicar alguns articles de Balmes (nº 250, 7 setembre, ed.matí, pp. 11.985-11.988, nº 251, de l'endemà, pp. 121.029-12.032 i nº 254 del dia 11 del mateix mes, pp. 12.163-12.171). Finalment, per a Balmes, vid. Josep Mª FRADERA, *Jaume Balmes. Els fonaments racionals d'una política catòlica*, Vic, Eumo Editorial, 1996 (Col. Referències, 18). El mateix intentarà fer Sans Oliver des de les pàgines de La Vanguardia on hi col·laborava des de la seva sortida del *Diario de Barcelona* el 1906. Vid.Gregori Mir, *Miquel dels Sants Oliver...*, *op.cit.*, pp. 391-395.

sufragar el deute bancari de l'empresa editora a canvi de l'entrada d'un nou equip que assumiria la gestió diària del periòdic. Això no afectaria a la propietat nominal del diari que continuaria estant en mans del Marquesat de Brusi. L'aval financer venia donat per la Societat Anònima Arnús-Garí, fundada per Manuel Arnús el mateix any de l'operació financera que descrivim. Probablement, la nova entitat financera ja naixia amb ja finalitat de proveir fonts a un *Diario* en hores crítiques. En l'operació hi intervé de ple Francesc Cambó que actuaria d'intermediari entre uns i altres, d'aquí els seus coneixements sobre el cas. Això no treu, però, que veiés amb molts bons ulls aquesta operació⁶⁹³. El mateix cal dir d'Antonio Maura.

En gran mesura, tot i els temors inicial de J. Monegal, l'operació serà tot un èxit⁶⁹⁴. Els impulsors d'aquesta operació es proposaven incorporar signatures de prestigi en diferents àmbits. Pensen en Salvador Canals, Gonzalo de Reparaz, Joan Maragall i, en especial, en Miquel dels Sants Oliver que, com ja sabem, fou momentàniament director del diari durant els anys de formació de la Solidaritat entre 1905 i 1906. Els tres primers acceptaran col·laborar-hi apareixent els seus articles a partir de juliol. El primer, analitzant temes diversos com són la llarga Guerra del Marroc, la revolució de Portugal, el pensament socialista amb articles sobre temes transcendents del moment com són la Guerra del Marroc, la conflictivitat laboral... Per la seva banda, el Maragall que ara torna al *Diario*... és un poeta on predomina la temàtica místico-religiosa enlloc d'aquella política que l'havia caracteritzat fins a la Setmana Tràgica. També cal afegir-hi Arcadio de Arquer o Juan Burgada, ambdós membres del Centre conservador i que, com Canals, ja havien col·laborat ocasionalment en el *Brusi*. A més d'aquests autors, trobarem Prudencio Rovira, secretari d'Antonio Maura, amb articles de contingut historicista; l'encara president del Centre Monàrquic Conservador, G. de Boladeres i, finalment, Luis Soler, que d'ara en endavant regirà el rotatiu barceloní fins que el 1920 el succeixi Arcadio de Arquer. Teodoro Baró, qui fins ara ha estat el director del vell Brusi continuarà publicant a les pàgines del periòdic però sense la càrrega política d'abans que ara assumirà el nou

⁶⁹³ Cartes d'Arcadio de Arquer de 20 abril 1911, A.M., capsa 8, carpeta....; del marquès de Foronda de 12 juny del mateix any, capsa 41, carpeta....i carta de Cambó de 23 de novembre, capsa 19, carpeta.... Cristóbal Robles se'n fa ressò d'aquesta operació però, com és habitual en ell, situa la informació de manera descontextualitzat: *Antonio Maura...*, *op.cit.*, pàg. 304.

⁶⁹⁴ A.M., Capsa 60, Carpeta...., carta de 30 març 1911 a Maura. En el mateix document afirma que presentà el banquer Manuel Arnús al conservador Arcadio de Arquer. Els temors de Monegal, compartits amb els altres dos personatges, es basaven en què la nova direcció no seguís les directrius de Maura.

director⁶⁹⁵. Tot i això, si el gran propòsit era atreure Sants Oliver, en aquest sentit fracassen. L'escriptor mallorquí preferirà continuar còmodament a la redacció de *La Vanguardia* des d'on mantindrà el propòsit de fer de pont entre Maura i els regionalistes⁶⁹⁶.

Així i tot, si d'aquí es dedueix que el Centre Monàrquic Conservador, i amb ell els seus membres, està vivint el seu període d'or, es cometrà un gran error. Si algú ha sortit vencedor aquest és el polític mallorquí. Tot i que respongui de manera ambigua, com és habitual en ell, tampoc els desautoritza amb la qual cosa indirectament els hi dona suport. En realitat, Maura està aconseguint fer realitat el seu bloc conservador. Un objectiu que, ben segurament, devia estar perseguint des dels seus anys com a ministre de la Governació el 1903. En canvi els seus seguidors barcelonins són els que surten més malparats. Per començar, ni G. De Boladeres ni E. Díaz, no estaven assabentats de res, en un clar senyal que no gaudien de la confiança del cercle dirigent estatal. A més, amb aquella operació bancària, suara esmentada, el vell periòdic barceloní passava a estar al servei de la Coalició de Dretes. Per extensió, això significava que el conservadorisme dinàstic barceloní depenia encara més del vell *Diario...* atès el lligam familiar existent entre els germans Juan i José Elias de Molins amb la Marquesa de casa Brusi arran del matrimoni del primer amb l'hereva del marquesat el 1905⁶⁹⁷.

En definitiva, el Centre Monàrquic Conservador ha anat perdent peces a cada bugada en un procés de subordinació que alhora comporta un de dretanització. Per començar, ha perdut la seva independència, si és que alguna vegada n'havia tingut. S'ha supeditat de totes totes al Comitè de Defensa Social en una decisió que els ha vingut imposada davant la qual cosa l'únic que poden fer inicialment és obeir com tot bon alumne. Amb això perdien la matisada

⁶⁹⁵ Tots ells apareixeran en diferents moments a les pàgines del *Diario* a partir de juliol del 1910. En un dels seus números s'anuncia la presa del càrrec de director per part de Luis Soler (nº 182, (1-VII-1911), ed. matí, pàg. 8.808) que el mantindrà fins el 1922 quan el succeirà Arcadio de Arquer. Pel que fa a aquest últim Maragall, Josep Benet, *Maragall i...*, op.cit., pp. I també, Ignasi Moreta, *El pensament religiós de...*, op.cit., pp. Alguns dels articles de Maragall apareguts al *Diario...* els reproduïx Joan-Lluís Marfany en la seva recopilació, *Articles polítics...*, op.cit. Arcadio de Arquer serà director del *Diario* entre 1920 i 1922 a qui el succeirà Juan Burgada y Juliá i mantindrà el càrrec fins l'esclat de la Guerra Civil el 1936. Pel que fa al *Diario...*, vid, Miguel Canals Elias-Brusi, *La casa Brusi y...*, op.cit., pp. 254-257; també, Esteban Molist-Pols, *El Diario de...*, op.cit., pp.

⁶⁹⁶ Gregori Mir, *Miquel dels Sants Oliver...*, op.cit.,

⁶⁹⁷ Miguel Canals Elias-Brusi, *La casa Brusi y...*, op.cit., pp. 254-257. Juan Elías de Molins era el germà d'un altre conservador històric de nom José, autor de *Cataluña. La Solidaridad, la monarquía y el regionalismo*, ja esmentada anteriorment (vid. supra, nota,,,,,,).

capacitat d'imposar llurs candidats que d'ara en endavant hauran de ser acordats amb aquells que decideixi el Comitè de Defensa Social. A més, ideològicament parlant, a l'exaltació de la figura de Maura i a la Corona, l'entitat presidida per G. Boladeres passarà a fer-se seu el discurs catòlic i el tòpic de la revolució amenaçadora i espanyolista.

Paral·lelament a aquest procés, s'ha iniciat un altre que tampoc tindrà aturador. Em refereixo a l'inici d'una crisi que en un temps relativament curt donarà lloc a una guerra caïnita amb conseqüències previsiblement impensables per als seus protagonistes. Abans que res, cal fer una advertència prèvia: no és que la dretanització comporti en sí un procés de crisi sinó que la provoca és una certa opció, en aquest cas la inserció de la Lliga en una hipotètica coalició de dretes. Tot això, en el seu conjunt, és el que intentarem exposar en les properes pàgines.

2.4 Comença el crepuscle dels Déus.-

L'inicial compromís electoral del Comitè contrasta amb l'actitud del Centre conservador a qui en un primer moment l'apropament electoral amb la Lliga no és sant de la seva devoció. De cara a la primera elecció de totes, les provincials de l'any de la Setmana Tràgica, l'associació dinàstica no només no aporta cap candidat propi, com ja hem vist, sinó que a més no protagonitza cap acte públic. Potser per això tres dies després que el Comitè presentés la seva candidatura, el *Diario...* exhorta a la participació de tots els elements conservadors. El mateix fa el membre del Centre Monàrquic, José Estanyol y Colomé. En un article aparegut al *Brusi* cap a mitjans de mes recorda tot el que ha succeït a França i posa com a exemple l'actitud dels catòlics italians: "*prescindamos, escriu, ante la gravedad de las circunstancias que nos rodean de cuanto nos divide y nos separa*". I si tal fet és impossible, continua, demana que almenys s'esforcin per formar "*una inteligencia en la acción en lo que concierne a los criterios religioso y social y a los políticos en cuanto estén enteramente relacionados con ellos*"⁶⁹⁸. És molt probable que l'autor, a l'hora d'escriure aquestes línies, devia tenir en ment tant la Lliga com els seus correligionaris del centre monàrquic, tots dos inicialment reticents a qualsevol acord electoral, però per raons diferents. La

⁶⁹⁸ Primer, *D.d.B.*, nº 274, de sis d'octubre, ed. matí, pp. 13.422-13.423. L'article de José Estanyol es titula significativament "Lo que urge": *ibid.*, nº 288, de 14 octubre, ed. matí, pp. 13.855-13.958.

posició de la Lliga és atenta a la reacció dels nacionalistes republicans i als aires finals que bufin de Madrid pel que fa a les Mancomunitats. Estan esperant el millor postor mirant tant a Maura com a Canalejas. Evidentment, les simpaties s'inclinen cap el polític mallorquí. En canvi, els conservadors no es poden permetre mantenir aquesta política d'ambigüitat calculada. Han d'estar més atents a la divisió interna que els tenalla. Si recorrem a un llenguatge metafòric, tot i que a vegades més clar que el normal, són al principi del seu particular crepuscle dels Déus. Una afirmació que manllevem del títol donat en castellà (car no tenim traducció a la nostra llengua) a una pel·lícula de Billy Willder titulada en anglès *Sunset Boulevard*. Tot un joc lingüístic que fa referència tant a l'èxit en el món cinematogràfic com amb l'ocàs d'una carrera artística, en anglès donat per la paraula *sunset*. El film en qüestió retrata excel·lentment la decadència dels seus protagonistes que passen de l'estrellat i el renom a l'oblit i l'anonimat. Aquesta decadència s'exemplifica en del cas de Gloria Swanson, qui en el seu moment fou una estrella del cinema mut i que no accepta la seva decadència i somia en retornar triomfalment a la gran pantalla.

Els conservadors no somien en retorns triomfals perquè són conscients de la realitat. Una altra cosa és que no vulguin acceptar la decadència i pretenguin trobar-hi una sortida. A més, estan profundament desunits en tots els sentits i, en especial, pel que fa a un pacte amb els regionalistes. Diverses cartes de Monegal constaten aquesta situació. Cap a finals d'octubre afirma genèricament que "*los elementos de orden (...) andan dispersos y sin orientación*". L'afirmació és del tot genèrica però no deixa de ser una radiografia de l'estat d'ànim dels membres del Centre monàrquic. Alguns dies abans que se celebressin les eleccions comenta que regna un ambient de "*abnegación*". La desunió devia ser tan gran que segons sembla es demanà la intercessió de Maura i de La Cierva⁶⁹⁹. I aquesta no trigarà gaire en arribar. Cap a mitjans del mes de novembre, un cop s'ha iniciat la campanya per a les eleccions municipals del proper mes, una comissió del Centre Monàrquic es trasllada a la capital espanyola per ser rebuda pel magnat conservador. En aquesta reunió, el polític mallorquí explicarà que la missió dels dinàstics barcelonins és defensar i sostenir el partit conservador a nivell estatal. D'aquesta manera, Maura dibuixa molt crípticament quin és el seu projecte i, de

⁶⁹⁹ Cartes de Monegal de

passada, l'actitud que han de prendre els seus seguidors barcelonins: la formació d'una gran entesa catòlico-regionalista en la qual els seus seguidors barcelonins constitueixen tal sols una petita peça de l'engranatge⁷⁰⁰. Dit d'una manera més sintètica i alhora més aclaridora, el polític mallorquí ha cridat l'atenció als conservadors catalans com si aquests fossin uns alumnes que han fet una malifeta. L'únic que han de fer, per tant, és obeir i res més. El missatge el devien entendre els conservadors catalans. En una entrevista concedida al famós diari madrileny *A.B.C* per algú que guarda el seu anonim, però que s'autoproclama portaveu "*de la entidad calificada como derecha de la llamada Solidaridad Catalana*", afirma que el regionalisme defensat per Cambó es troba en el projecte d'administració local del polític mallorquí⁷⁰¹. Evidentment, no diu res que nosaltres a hores d'ara no sabem. La polèmica amb la Lliga durant els comicis del 1910 ja incloïa aquest vocabulari força conciliador amb els regionalistes.

La traducció política d'aquestes impressions no es farà esperar gaire en el temps. El desembre del 1909 el Centre Monàrquic Conservador fa públic un missatge obeint les disposicions dictades pel cap conservador estatal. És un text força llarg on l'entitat dinàstica pretén defensar la seva actitud fins ara. En primer lloc, pel que fa al silenci seguit fins ara. En segon lloc, vers la coalició de dretes tot esperant que en un proper futur pugui presentar-se "*una candidatura que fuera expresión de afirmaciones e ideas positivas*" perquè el contrari és beneficiar els republicans⁷⁰². Aquesta serà l'actitud de l'associació monàrquica barcelonina per als propers dos anys, fins la conjuntura de l'any 1911 on la unitat conservadora comença a esberlar-se completament. En la carta ja esmentada de M. Vancells, ell atribuïa explícitament a Maura la idea d'una gran entesa de dretes, en la qual s'hi incloïen els regionalistes⁷⁰³. Cap a principis de març del 1911, un cop s'ha formalitzat la coalició de les entitats catòlico-conservadores

⁷⁰⁰ Cristóbal Robles ja recollia, tot i que no tan precisament i alhora d'una manera força descontextualitzada, les preferències polítiques i electorals del polític mallorquí: *ibid*, Antonio Maura..., *op.cit.*, pp. 302-308.

⁷⁰¹ L'entrevista a *A.B.C.*, nº 1.621 (15-XI-1909), pp.7-8. També *D.d.B.*, nº 314, del mateix dia, ed. nit., pp. 15.489-15.490. La visita del C.M.C a Maura, *ibid.*, nº 310, 312 i 317 del dies onze, tretze i divuit de novembre, ed. nit., i matí les últimes dues, pp. 15.322, 15.388-15.389 i 15.627, respectivament parlant. La remissió a allò publicat pel Brusi, a nº 313, del dia catorze, pp. 15.218-15.219. Finalment, la comissió dinàstica que es trasllada a Madrid la formen Guillermo de Boladeres, el Comte de Fígols, J. Maluquer, Jaime Mans, José de Arquer, Gustavo Peyra, Mariano Fuster, Pedro Alier, Francisco de P. Villar, Luis Lamaña i Marcelino Coll. A *ibid.*, nº 309, del dia deu, ed. matí, pàg. 15.221 i *G.d.C.*, nº 36, del dia disset.

⁷⁰² *D.d.B.*, nº 340, (11-XII-1909), ed. matí, pp. 16.784-16.187.

⁷⁰³ Carta d'1 d'abril, *vid. supra*.

amb la Lliga, un conservador de tota la vida com és Arcadio de Arquer rememora la història del Centre Monàrquic des de la seva desaparició arran de la irrupció de la Lliga fins a la seva reconstitució gràcies a Maura. Amb aquest article l'autor afirma explícitament que el que han de fer els seguidors del cap del partit és, simplement, obeir-lo per "*espíritu de disciplina*" deixant de banda, "*agravios ante las conveniencias sociales*". Tot això amb el propòsit de mantenir la presència històrica dels dinàstics conservadors a la Diputació "*en cuya historia, escriu, se fundan los más envidiables blasones del partido conservador local*". I tan se val que ara siguin ells o els regionalistes ja que tots ells tenen una sola política, "*la de las derechas*"⁷⁰⁴. L'únic que d'ara en endavant fan de fer els conservadors és obeir i callar.

⁷⁰⁴ "Los conservadores de Barcelona y las elecciones", *D.d.B.*, nº 62. (3-III-1911), ed. matí, pp. 2.891-2.893.

CAPÍTOL IV

LA CRISI

El Diccionari de la Llengua de l'Institut d'Estudis Catalans defineix el concepte de crisi de dues maneres: una com a canvi bruscat en una malaltia i l'altra com una etapa difícil que pot travessar una persona, empresa, govern... Aquesta darrera accepció és comuna en els diccionaris de llengües com la castellana, l'anglesa, la francesa o la italiana. Etimològicament, el terme prové del llatí el qual alhora el manllevà del grec. En la llengua d'Homer el substantiu derivava del verb *κρινειν* (*crinein*) que significava judici, separació, decisió⁷⁰⁵.

Fins aquí tot sembla força senzill. La problemàtica apareix quan el terme en qüestió esdevé d'ús habitual en el llenguatge habitual col·loquial. És quan es parla molt fàcilment de crisi econòmica, psicològica, social, diplomàtica, climàtica, política... I així successivament, en tants àmbits de la vida diària com puguin existir. A causa d'aquesta profusa extensió, el concepte es fa difícil de definir i quan s'intenta és des de la seva àrea d'estudi corresponent. A més, hom hi pot diferenciar diferents nivells de crisi com si es tractés d'un termòmetre. Així, se'n parla de crisis lleus, moderades, greus, letals... Molt sovint el terme en qüestió s'interrelaciona amb el de conflicte ajudant a augmentar encara més aquesta confusió. D'aquesta manera, un se'l veu com l'inevitable antecedent de tota gran transformació que pot tenir diferents manifestacions. Precisament, és això el que li succeeix al Centre Monàrquic Conservador: una crisi que és el pròleg d'una guerra interna i que durà a la implosió final de l'entitat conservadora barcelonina el 1913 agafant com a pretext el famós discurs de Maura en el qual donava per trencat el tradicional torn pacífic ideat per Cánovas algunes dècades enrere.

Crec que al llarg de les pàgines anteriors s'ha pogut constatar de manera força clara que són tres els grans sectors que es poden perfilar en aquest procés de crisi i de posterior ruptura. En primer lloc, podríem situar aquell que podríem qualificar com a "purista", representat per un Benet y Colom, un Arcadio de Arquer, un Joaquín Sagnier i el mateix president de l'entitat dinàstica, Guillermo

⁷⁰⁵ Joan COROMINES, *Diccionari Etimològic i complementari de la Llengua Catalana*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes/ Caixa de Pensions "La Caixa", 1992, vol II, BO-CU, pàg. 1061.

de Boladeres. Vindrien a representar el conservadorisme històric que, sense rebutjar un possible pacte, és molt gelós pel que pogués significar de perdre la seva raó original de ser. En segon lloc es distingiria un bàndol filo-regionalista que no tem a tot possible compromís amb la Lliga i que està del tot disposat a col·laborar amb ella per a la consecució d'una Mancomunitat per a Catalunya més quan el tema es posa clarament sobre la tapeta pública a partir del 1911. Sintetitzant molt, aquí hi trobaríem un Trinitat Mª Oms, un Francesc d'Assís Bartrina i a tot estirar un Gaietà Marfà. Finalment, en tercer lloc situaríem una posició més espanyolista i catòlica, més radical, contrària a tot possible acord amb els regionalistes i que veuria bé tota entesa amb el Comitè per tal de constituir un bloc de dretes, monàrquic, autoritari i catòlic. Entre els seus principals dirigents hi hauria un Eusebio Díaz i un Gustavo Peyra.

Tot i així, seria un gran error individualitzar-los com si fossin grups polítics inseparables uns dels altres. Quan convé s'interrelacionen entre ells en uns mateixos objectius confonent-se entre ells. En gran mesura aquesta divisió és hereva de la tradicional dualitat nacional que travessa històricament l'existència del conservadorisme monàrquic barceloní, i per extensió català, des del segle XIX. Són aquests els sectors que de ben aviat esmolaran les eines per passar a l'ofensiva i que, com tindrem l'oportunitat de veure, arribaran a fer-se amb la direcció de l'agrupació dinàstica barcelonina. Per tant, tornant al nostre cas particular d'estudi, es tractaria de construir una opció política més procliu a l'entesa amb la Lliga Regionalista i amb decisions que es prenen des d'aquí mateix o bé ser hostil a tot hipotètic catalanisme i ser més obedient a allò que es diu a la capital espanyola. Dit d'una altra manera, no seríem davant d'una nova crisi sinó que, parafrasejant la famosa afirmació d'Ossorio y Gallardo que la revolució no es prepara a Barcelona perquè sempre està preparada, no seríem davant una nova crisi sinó que és la mateixa amb la qual sempre ha hagut de coexistir el centre conservador barceloní.

Abans que res, cal establir dues objeccions prèvies. La primera de totes, aquests tres sectors suara descrits no seran analitzats per separat perquè com hem dit s'entrellacen entre ells quan els convé. La segona i última és la qüestió geogràfica, essencialment barcelonina. No és una advertència nova ja que hom l'ha feta en anteriors moments. Tot i així, bona part de les constatacions que hom

pugui dir són extensibles a la resta del Principat ja que, almenys un sector comença a tenir una perspectiva més global que no pas local. En aquest sentit, hi ha contribuït la nacionalització política experimentada al Principat durant tot la primera dècada del segle XX. Parafraçant a l'inrevés la famosa frase sobre la capital del joc nord-americana, Las Vegas, el que passa a Barcelona no es queda en ella sinó que s'estén arreu del país. I és això el que succeirà: la crisi afectarà les "províncies" de Barcelona i Lleida en tant que és on els conservadors encara gaudeixen d'un cert organigrama. En el cas de les terres de la capital del Segre el conflicte intern vindrà donat per la posició desafiant d'Eduardo Aunós y Pérez, un vers que actua lliurement. A la demarcació de Girona el procés serà ben diferent, previsiblement a causa que en ella tenim el lideratge incontestable del Comte de Torroella.

1. LA CRISI

La secció que ara s'inicia l'estructuraré en tres apartats. En el primer analitzaré la fase prèvia al conflicte que aviat esclatarà entre els conservadors dinàstics i que per la seva magnitud es pot qualificar de guerra interna. És una etapa que es caracteritza per l'enfrontament en el si del Centre Monàrquic Conservador entre els ja esmentats Guillermo de Boladeres, i Eusebio Díaz. Durant aquesta contesa, el primer de tots intentarà obrir una sortida constituint centres conservadors locals i plantejant, fins i tot, la convocatòria d'una assemblea provincial. En el segon veurem el desenvolupament d'aquella contesa. Finalment, acabariem amb un tercer i últim apartat on s'intentarà perfilar quin és el paisatge que es presenta un cop tot ha passat.

1.1. *Quan les armes estan ben esmolades.*-

Entre els diversos oficis artesanals que en l'actualitat estan en procés de franca desaparició hi ha el d'esmolador. D'origen medieval, l'esmolador voltava pels carrers dotat tan sol d'una màquina d'afilar adossada a una bicicleta o motocicleta, tot esperant pacientment el client que li duia el seu ganivet, les estisores... Al llarg de la història ha estat una feina tractada d'una manera força superficial com la literatura, la pintura o el cinema. Així i tot, la importància de l'artesanat no és gens menyspreable al llarg de la Història. Ja fa molts anys, el conegut historiador britànic E.P. Thompson remarcà la transcendència que jugà

aquest sector laboral en el procés de formació i conscienciació de la classe obrera. Amb ell, altres historiadors inscrits en el que s'ha vingut en anomenar "Història cultural" (James Amelang, Carlo Grinzburg, Natalie Zemon, Peter Burke...), han reïncidit en el fonamental pes històric jugat per l'artesanat⁷⁰⁶.

La referència al món de l'artesanaria que hem fet en aquestes línies ens serveix com a metàfora de l'actitud que alguns destacats personatges del Centre Monàrquic Conservador prendran a partir del segon semestre del 1910. Com si fossin bons artesans, han esmolat pacient les armes tot esperant que els arribi l'oportunitat. D'això tracta aquest apartat, de com apareix una primera crisi (la constitució de la Joventut Conservadora) que al cap de poc temps es transformarà en una bola de neu que s'endurà tot allò que trobi davant seu.

Les primeres espurnes esclaten quan tan sols ha passat un mes just de les eleccions legislatives de maig, que com sabem han estat desfavorables tant per als conservadors dinàstics com per als regionalistes. En una reunió general de l'entitat dinàstica, els històrics E. Díaz, J. Mans, C. Comas y Doménech, demanen la convocatòria d'una assemblea extraordinària urgent que s'hauria de celebrar abans de novembre. En aquesta sessió, sense l'assistència del seu president G. de Boladeres, s'hauria de discutir la completa renovació dels estatuts del centre i la formació d'una "*solidaridad de personas*" per què imperi de nou, es diu, "*la paz moral y material*". Una clara referència a la profunda divisió interna que sacseja la vida del centre conservador. A la mateixa sessió, G. Peyra proposa la formació d'una comissió presidida per ell amb l'objectiu de reorganitzar el centre. A més, defensa que Comas y Doménech, E. Díaz, Mariano Fuster, Emilio de Delás, Agustín Culilla, Narciso de Olano, Francisco Petitpierre, Antonio J. Robert i Juan Pujol s'integrin com en el nou òrgan directiu, cosa que així succeirà. El primer com a secretari i els altres com a vocals. De la mateixa manera, el ja esmentat Comas y Doménech planteja J. Mans com a vicepresident del Centre Monàrquic succeint l'històric José Muntaner. Probablement, és en aquest nomenament on rau el canvi més significatiu respecte el passat ja que tots els altres, menys E. Díaz, ja gaudien d'una posició en l'òrgan directiu del

⁷⁰⁶ E.P. Thompson, *La formación de...., op.cit*; pel que fa a la Història cultural i l'artesanat, Justo SERNAL/ Anacleto PONS, *La historia cultural. Autores, obras, lugares*, Madrid, Ediciones Akal, 2013, (Col. Akal Universitaria, 344).

centre⁷⁰⁷. Per exemple, l'abril del 1909 quan el centre conservador desplejava la seva representació arreu dels deu districtes barcelonins, en el llistat no hi figuraven ni un E. Díaz, G. Peyra, Juan Pujol, Narciso de Olano, Agustín Culilla o un Antonio J. Robert⁷⁰⁸.

En definitiva, ens trobem davant una jugada intel·ligentment preparada per apoderar-se de la direcció de l'associació dinàstica tot beneficiant-se de l'absència del president i de l'oportuna renovació estatutària de la meitat de la junta directiva de l'entitat. No deixa de ser un cop d'estat intern els protagonistes del qual són, com es pot constatar, G. Peyra, J. Mans i Comas y Doménech mentre que E. Díaz roman astutament en un segon pla. Com es pot constatar, tenim ara sis persones que ara aconseguen una representativitat en l'entitat conservadora. Es podrà objectar que la xifra és poc significativa. Tanmateix, més enllà del nombre, si que queda clar que alguna cosa està canviant en el si del centre conservador. Ben segurament, Guillermo de Boladeres ja no gaudia de la confiança plena del cap conservador estatal, de la qual cosa se n'aprofitaven els autors d'aquella mena de cop. És ben significatiu que el president del centre conservador barceloní comentí asèpticament, amb una evident exageració, que ha estat reescollit president "*por aclamación*". Ja no afegeix res més, curiosament⁷⁰⁹. Tampoc és cap coincidència que aquest cop de força estigui produït en plena mobilització catòlica contra la legislació secularitzadora que Canalejas pretén endegar. Ves a saber si és perquè el canvi té la seva importància que Arcadio de Arquer, fent-se ressò del frustrat atemptat contra Maura de juliol del 1910, faci una referència crítica a la situació interna de l'entitat dinàstica. A més de la seva retòrica barroca acusatòria i de tots els elogis que sigui possible de fer, reclama la unió de tots els "*hombres de honor*" per enterrar "*lo que puedan separarnos y exaltando lo que pueda unirnos*"⁷¹⁰. La

⁷⁰⁷ *D.d.B.*, n° 159, 8-VI-19109, ed. tarde, pp. 7.753-7.756; també *L.V.*, n° 1.386, del mateix dia, pp. 3-4. La composició de la nova Junta Directiva del centre monàrquic a *D.d.B.*, n° 170, de 19 juny, pàg. 8.295. Jaime Mans accedirà a la vicepresidència compartint-la amb Arcadio de Arquer, home fidel al president Boladeres. La composició de la junta directiva del Centre Monàrquic, a Apèndix III, pàg.....

⁷⁰⁸ El llistat de tots els seus integrants a Apèndix III, pàg.,..... En canvi, ja hi eren un C. Comas y Doménech, J. Mans, Luis Ramonic, Emilio de Delás o Francisco Petitpierre.

⁷⁰⁹ A.M, Capsa 14, carpeta 28, carta de 15 juny 1910.

⁷¹⁰ *D.d.B.*, n° 205, (24-VII-1910), pp. 10.074-10.075. Curiosament en el seu discurs utilitza un llenguatge semblant a l'utilitzat pel Brusi a l'hora de l'arribada a Barcelona del polític mallorquí. Molt probablement, el subconscient el delatava. *Vid.*, per exemple, n° 204, de 23 del mateix mes, ed. tarda, pp. 10.052-10.053). En la comissió de rebuda del Centre Monàrquic Conservador figuren G. Peyra, J. Elías de Molins, J. Maluquer, A. De Arquer, E. Vidal y Ribas, J. Monegal, entre d'altres.

resposta per part de G. de Boladeres no trigarà gaire. En un intent d'accontentar tothom Joaquín Sagnier, Jaime Mans, Trinitat Mª Oms i Francesc Bartrina són designats vocals del comitè polític del Centre Monàrquic⁷¹¹. És evident que amb aquests nomenaments se cerca un cert equilibri intern. Començant pel final, tenim dos filo-regionalistes (els dos últims noms), un crític (J. Mans) i un partidari de les posicions de Boladeres (J. Sagnier).

Cinc mesos després d'aquell cop de força es produirà la seva segona part de la mà del ja inevitable G. Peyra que s'està convertint en el portaveu de la tendència opositora a Boladeres. En una nova reunió proposa una revitalització de la vida social del centre el que s'amaga és un replanteig total a l'actuació del seu president. En un llistat força llarg de punts, el primer personatge defensa la convocatòria d'una assemblea provincial en el termini de sis mesos; reunions de membres de l'organisme dinàstic cada dues setmanes; la reorganització dels comitès de districte dotant-los d'un domicili fixe; contactar amb els centres conservadors existents arreu del Principat per tal d'actuar conjuntament; reunions quinzenals dels presidents de comitès amb el del Centre Monàrquic i que la seva junta directiva exposi anualment la tasca realitzada. Finalment s'acordà una modificació dels estatuts però no es pot assegurar la seva extensió o transcendència ja que les fonts consultades són del tot imprecises en aquest punt⁷¹². Tres setmanes després en una nova reunió que alguns rotatius barcelonins no dubten en qualificar com a molt important, s'aprova la formació d'una sèrie de comissions sobre propaganda, dret civil català, l'assemblea regional, de premsa...⁷¹³.

Així, uns i altres ja han fixat les seves posicions en la peculiar cursa que tots dos estan a punt de començar. Això sí, l'avantatge està en mans d'aquells que el juny s'alçaven contra la presidència del centre conservador.

⁷¹¹ *ibid.*, nº 181, 30-VI-1910, ed. tarda, pàg. 8.804.

⁷¹² *ibid.*, nº 321, (17-XI-1910), ed. matí, pp, 15.230-15.231. S'acordà l'edició d'una Memòria d'aquesta comissió, que no sabem si veié la llum ja que no ens consta cap publicació semblant. En l'edició nocturna del mateix rotatiu es comenta que a la mateixa reunió s'hi llegí una memòria del centre conservador on es parlà de la presència militar espanyola al Marroc, es recordà el projecte de llei d'administració local de Maura del 1907 o es proposava solucionar la conflictivitat laboral amb la "concordia" entre classes... (ed, nit, pàg. 15.270).

⁷¹³ Almenys és l'adjectiu en el qual coincideixen el *Brusi* o *La Vanguardia*. Vid, *D.d.B.*, nº 342;(8-XII-1910), pàg. 16.314. i *L.V.*, nº 13.647, del mateix dia, pàg. 4, respectivament. Cap dels dos diaris esmenta els membres d'aquestes comissions. També es felicita el Bisbe Laguarda per la celebració de la tot just acabada Setmana Social que comentaven en l'anterior capítol.

1.2. La cursa.-

El 22 d'abril del 1889 aproximadament unes 50.000 persones es concentraven en una línia imaginària en el que en el seu moment eren extenses terres adquirides als seus habitants originals. L'objectiu? Aconseguir una parcel·la de terra, de les més de 8.000 quilòmetres quadrats que es posaven a disposició del primer colon que l'ocupés. No seria pas la primera i última cursa. Tres anys després, el setembre del 1893, es reproduiria la mateixa escena ara protagonitzada per més de 100.000 persones sobre terres que eren propietat de la tribu indígena dels cherokees. La carrera es recreà el 1960 en una pel·lícula de caire èpic dirigida per Anthony Mann (de títol, *Cimarron*) on pretenia relatar els orígens històrics de l'Estat nordamericà d'Oklahoma. Òbviament, no és pas el primer film que contempla en el seu argument una cursa. La nostra memòria està plena de pel·lícules de totes les èpoques i gèneres on de manera principal o no la temàtica de la cursa és present. Recordem *Un dia a les curses* dels inoblidables Germans Marx del 1937, la mítica *Ben-Hur* del 1959 amb la paradigmàtica carrera de quàdriques (o la dels galiots, fins i tot), o *Carros de Foc* del 1981, per només esmentar algun títol dels milers de milions de fotogrames que es deuen haver rodat fins ara.

Evidentment, no es tracta de dir qui és el primer en la línia de sortida. Seria pecar de reduccionisme si hom atribuís tot trencament, del tipus que sigui, a raons passionals. Fins i tot, es pot objectar que el terme de cursa no és correcte ja que dona a entendre que per arribar a la meta final el participant està disposat a tot. Potser el joc que protagonitzen els esmentats Guillermo de Boladeres i Eusebio Díaz s'assembla més a una dilatada i calculada jugada d'escacs. En tot cas, el terme no és pas el més important. Parlem de cursa o de joc d'escacs, ens referim, simplement, al peculiar *tour de force* que juguen els nostres protagonistes. En tot cas, si haguéssim de dir qui és el primer que dona senyals de participar en la peculiar cursa que es registrarà al Centre Monàrquic Conservador, aquest seria sense cap dubte el seu president. Abans d'entrar en el moll de l'os, cal fer una advertència prèvia: no analitzaré per separat l'actitud d'uns i altres sinó que s'aniran combinant en la redacció. Així es procurarà tenir una visió general del gran joc que entaulen els nostres protagonistes.

Cap a principis del 1910 Boladeres iniciava, seguint indicacions del polític mallorquí, un procés de desplegament territorial del conservadorisme dinàstic. Ben segurament, el seu precedent devia ser la constitució de les deu delegacions del Centre Monàrquic a la desena de districtes que formaven aleshores la ciutat de Barcelona, un fet ocorregut tres mesos abans de la Setmana Tràgica, l'abril del 1909. A partir del 1910, Boladeres constituïria entitats conservadores a les principals localitats provincials. No diu quines, però. Ni tan sols diu el seu nombre total. Es limita a assenyalar que properament li trametrà la relació de comitès i juntes locals, que, afirma, supera la seixantena o vuitantena de les inicialment comunicades a La Cierva la relació total⁷¹⁴. No anava gaire malencaminat ja que el febrer del 1910 del mateix any, el cap conservador barceloní afirmava enviar al centre conservador de Madrid, i curiosament no pas a Maura, la constitució de 84 juntes i comitès a les localitats més importants de la província de Barcelona formades, diu, per la *“más viva representación de la agricultura, industria, comercio y letras”*. A principis del 1911 G. De Boladeres afirmava que es formaran centres conservadors *“hasta no quedar el más ínfimo lugar en la provincia”*⁷¹⁵. Molt probablement, devia inflar el nombre d'entitats conservadores en una estratègia per fer-se valdre davant Maura. No li serviria de res. La realitat era ben llunyana a aquestes afirmacions.

Efectivament, en un altre moment el cap conservador barceloní li proposa al cap estatal del partit que sigui ell qui designi persones de confiança i amb domicili a la mateixa capital espanyola⁷¹⁶. Un any i escaig després d'aquestes primeres asseveracions, G. De Boladeres transmetia al polític mallorquí una nova relació de comitès, juntes o delegacions locals. A diferència de l'anterior, ara ja no s'indica cap nombre⁷¹⁷. Tampoc diu a quines localitats i no tenim més dades de tal constitució però per dades indirectes ens referiríem, possiblement, a Vilanova, Igualada, Capellades (Anoia), Vic, Terrassa, Sabadell, Cerdanyola, St. Cugat, Rubí, Ripollet, Granollers, Cardedeu (Vallès Oriental), Caldes d'Estrac

⁷¹⁴ AM, caps 14, carpeta 28, carta de 14 abril 1910.

⁷¹⁵ D.d.B., nº 58, 27-II-1910, pàg. 2.834. En canvi, per carta datada a gener del 1911 però sense concretar el dia, es dedueix que la iniciativa partia del mateix cap conservador estatal. A.M, Capsa 14, carpeta 28.

⁷¹⁶ *Ibid.*, *ibid.*. En la resposta, Maura es dona per assabentat però de forma molt sibil·lina li comunica que el nomenament ha de ser feina del remitent.

⁷¹⁷ A.M., Capsa 14, carpeta 28, carta de 12 març. En aquesta carta escriu que va acompanyada d'una llista de les entitats creades, que, malauradament, no ha arribat a nosaltres.

(Maresme), Martorelles (Vallès Oriental). Totes aquestes a la província de Barcelona. Fora d'ella, afegiríem i també de manera indirecta localitats com Tortosa, Lleida, Girona i Figueres, aquesta del 1913. En total, si donem per bones les referències que tenim, parlariem tan sol de divuit ciutats o viles amb un centre conservador. Una xifra que, de ser certa, està infinitament allunyada de les 84 associacions que afirmava inicialment el president del Centre conservador de la capital catalana. A més, segurament G, de Boladeres devia afegir-hi associacions que tan sols estaven en procés de formació i de totes localitats només tenim certesa exacta de tres (Cardedeu, Martorelles i Sabadell), i encara en dates relativament tardanes, cap els anys 1913-1915 en plena crisi del partit a nivell general⁷¹⁸. Per tant, el nombre d'entitats conservadores organitzades i legalitzades com a tals seria extraordinàriament baix, el que probablement ajudaria a posar la presidència de Boladeres a la picota.

Analitzem per uns moments aquestes representacions conservadores formalitzades o que pràcticament ho estan. De fet, poca cosa en sabem. Fora de la capital catalana, el centre conservador més antic seria el de Granollers que dataria del 1887, però ignorem si encara existia els anys als que ara fem referència. En tot cas, no seria cap error pensar que a aquestes alçades aquella entitat ja havia desaparegut. El cercle de Cardedeu, del 1913, tindria trenta socis, amb la previsió de dotar-se d'una Joventut per a socis menors de 25 anys (article 10 dels Estatuts). El de Sabadell, d'un any després i pensat de ara a les eleccions d'aquell any on es presentarà Enrique Turull, fill de Pere Turull, també conegut pel "*rico catalán*". En el cas de l'altra capital vallesana, Terrassa, haurem d'esperar al 1915 per tenir instituïda una entitat conservadora, en aquest cas una Joventut maurista. Continuant amb la capital egarenca, sembla que cap el 1911 es formava un comitè presidit per Juan Barata. No ens enganyaríem gaire si suposem que aquest comitè fins aquell moment no devia passar de més enllà

⁷¹⁸ Pel que fa a les altres localitats vallesanes, *ibid.*, nº 262, (19-IX.1911), ed. matí, pp.13.061-13.062 i LV nº 13.930 (19-IX-1911), pàg. 2, en un acte on es parla de la capital vallesana, marcada per la seva conflictivitat laboral. Entre agost i desembre del 1910 es registrà una llarga vaga a la fàbrica de filatura de capital francès Seydoux. El cercle conservador de Granollers, data del 1887 però de ben segur ja no devia existir durant els anys que analitzem: A.G.C.B.-A.G.A, Capsa 153, expedient 1887; el de Cardedeu, capsa 303, expt. 7.523; el de Martorelles és de gener del 1911, capsa 285, expt. 6.933; el de Sabadell a capsa 314, expt. 7842. La Joventut maurista de Terrassa: capsa 339, expt. 8.374. La referència al comitè de Terrassa és indirecta donada per *D.d.B.*, nº 5 (5-I-1911). ed. tarda, pàg. 201. Juan Barata Quintana fou alcalde de Terrassa el 1891 i diputat provincial entre 1896 i 1916. A l'Apèndix III figuren els membres de les juntes directives d'aquestes entitats.

del seu president tot suara esmentat⁷¹⁹. Un cas ben evident de la conversió interessada que G. de Boladeres fa de passar representacions individuals a formalitzades. en entitats consolidades.

Una altra cosa és la vida d'aquestes associacions que no devia passar dels cinc als deu anys. Agafem com a referència el Cercle Conservador de Martorelles. No és una elecció a l'atzar sinó forçada perquè és l'única entitat de la qual tenim dades segures. La seva existència devia ser insípida, recargolada i, per acabar, de curta vida. En primer lloc, insípida perquè només eren dinou socis amb la qual cosa pocs actes (o cap) devia realitzar tot i que en els seus Estatuts es definia tant a entitat política i recreativa amb "*salones para la lectura, café, juegos permitidos por la ley, bailes, funciones de teatro funciones de teatro y otras diversiones dispuestas*" (article 2). Paraules una mica exagerades per a una població que amb prou feines arribava en aquell moment al miler d'habitants i que es devien apuntar per donar més patxoca. En tot cas, entre una cosa i altra això devia provocar que, en segon lloc, el cercle conservador de Martorelles tingués una vida institucional difícil, amb tres juntes directives en tan sols dos anys. Finament, la seva curta ve donada perquè el desembre del 1916 l'entitat es dissol oficialment. Només ha viscut cinc anys⁷²⁰.

El procés reorganitzatiu del conservadorisme dinàstic no es limita al cas provincial barceloní. S'estén una mica més enllà de les fronteres administratives d'aquesta demarcació. Arriba als districtes electorals de Roquetes i de Tortosa però no tenim més informació⁷²¹. També continua cap a la província de Lleida, encàrrec que assumirà un fidel seguidor com és Maluquer i Viladot, tot i que haurà d'enfrontar-se amb un problema no previst i que es personifica en la figura d'Eduardo Aunós, cosa que veurem més endavant⁷²².

Un cop hem arribat aquí, potser és arribat el moment de reflectir la formació dels centres conservadors fins ara apuntats en un mapa.

⁷¹⁹ Vid *supra*, nota anterior.

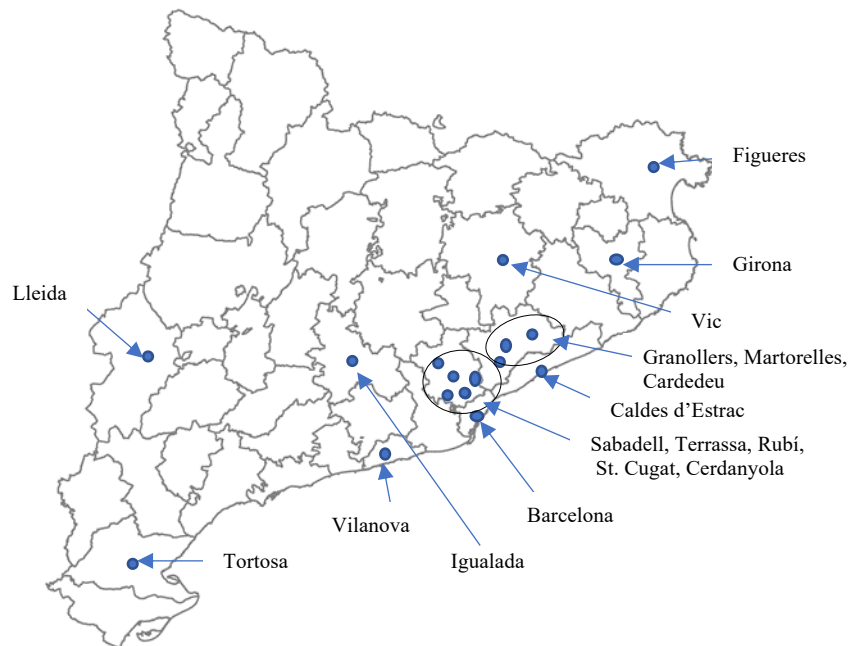
⁷²⁰ A.G.C.B.-A.G.A, caps 285, expt. 6.933. A l'Apèndix... s'inclouen els noms dels individus que formaren les tres Juntes directives del centre de Martorelles entre 1911 i 1916.

⁷²¹ L'única referència la tenim pel *Brusi*, nº 185 (4-VII-1911), ed. matí, pp. 9.945-8.946.

⁷²² Josep Varela i Serra, *Les vides d'Eduard Aunós...*, op.cit.

Mapa iv

Centres Conservadors a Catalunya, 1910-1913

En definitiva, la localització conservadora depèn molt d'aquelles zones on els seguidors de Maura tenen més o menys presència electoral: és el cas de Girona, o del Maresme que forma part del districte d'Arenys de Mar o com hem assenyalat abans el de Sabadell per als comicis del 1914. El mateix és aplicable a aquelles comarques on pràcticament els conservadors no obtenen representació. En aquest sentit, és el cas del Baix Llobregat, o les demarcacions provincials de Tarragona i Lleida.

Deixem per uns moments penjat aquest fil per tornar al nostre protagonista principal, el president del Centre Monàrquic Conservador. En un intent de renovar el partit conservador, G. de Boladeres acaricia la idea de convocar una assemblea regional prevista per al mes de març i que, probablement, és la reconversió d'una primerenca reunió provincial. Per a tal fi, es constituirà una comissió preparatòria i s'arribarà a redactar les seves bases. Començant pel principi, només coneixem dos dels seus membres: Joaquín Sagnier com a president, i Rosendo Menta en la condició de secretari. El que sí que sabem és que després d'una exaltada discussió (amb intervencions de Comas y Doménech, J.Mans, l'advocat Juan Adolfo Mas-Yebra, J. Maluquer, J.Fournier i

J. Alegret) s'aprova el text que ha de guiar la hipotètica reunió⁷²³. El document s'expressa en bases i no pas en articles, amb la qual cosa es pretén emfasitzar en la voluntat d'afermar el propòsit essencial de l'assemblea que, com diu la primera bases del text, és enfortir la unió interna tot eixamplant-se cap els regionalistes i dotar-se explícitament d'un programa ideològic. Per a tal fi, entre els temes a discutir figuren els principis regionalistes, la problemàtica social, la relació amb els Joventuts conservadores, la defensa de l'ordre públic o la representativitat electoral, és a dir, el tipus de sufragi⁷²⁴. En definitiva, el que se cerca és la modernització del partit conservador al Principat i en aquest sentit l'apropament a la Lliga era una peça essencial. A això s'hi referia veladament en un article aparegut l'agost del mateix any al *Brusi* amb el significatiu títol de "Política de expansión". Equiparant-se molt pretensiosament amb Cánovas, afirma que el propòsit és l'eixamplament de les bases del règim amb "*quienes coincidimos más en lo esencial*" a diferència de la política canalejista que qualifica de perillosa⁷²⁵. A més, en l'esmentada reunió de l'associació monàrquica barcelonina J. Sagnier afirmava que els partits polítics són variables "*que necesitan marchar y progresar segun tiempo y circunstancias*". Per tant, conclou l'orador, el partit conservador s'ha de basar en l'opinió per obtenir "*ciertas atemperancias á la realidad que nacen de las circunstancias históricas, y así nuestra misión es separar lo ficticio de la realidad, ver lo que es práctico, recoger estas inspiraciones de la. opinion y (...) ser integradas en lo posible al lema del partido conservador*" un cop hagin estat aprovades pel cap del partit⁷²⁶.

L'assemblea no veurà mai la llum. El seu màxim contrincant, Eusebio Díaz i amb ell tot l'equip que l'acompanya (G. Peyra, J. Mans, Comas y Doménech, entre d'altres) és contrari a tal idea com també ho és el mateix Maura temorós que esberli la precària unitat interna i, per tant, la constitució de la somiada coalició de dretes o solidaritat espanyola⁷²⁷. Molt probablement, com tot bon polític, el cap conservador estatal devia estar jugant a dues mans per si, al final,

⁷²³ *Ibid.*, nº 14 (14-I-1911), ed. matí, pàg. 572 i nº 27, del mateix dia que el número, ed. matí, pp. 4.360-4.362. També *L.V.*, nº 13.696, del mateix dia, pàg. 3.

⁷²⁴ El document és inclòs en carta mecanografiada de Boladeres amb data de sis de febrer (A.M, caps 14, carpeta 28) i reproduït a l'Apèndix....

⁷²⁵ *D.d.B.*, nº 223, (11-VIII-1911), ed. matí, pp. 11.046-11.048.

⁷²⁶ *Ibid.*, nº 27, (27-I-1911), ed. matí, pàg. 1.110.

⁷²⁷ A.M, còpia de carta de Maura a Boladeres, deu ser la resposta a la carta que aquest últim li envià en data de 6 de febrer. En aquesta missiva, el polític mallorquí anotava el rebuig d'E. Díaz a la prevista assemblea regional. Ambdues cartes, a A.M, Capsa 14, carpeta 28.

calia desfer-se'n d'algú d'ells. És el que finalment passarà amb la defenestració de Boladeres. De retruc, tampoc devia controlar el territori. Més simplement i en poques paraules, estava del tot sol. Això explica el seu fracàs personal que el durà, tan sols tres mesos després, a l'abandó definitiu de la política⁷²⁸. En fi, el president de l'entitat conservadora barcelonina devia tenir nombrosos i, particularment, poderosos enemics que l'impedien fer realitat el seu propòsit. El més important, l'entitat que crearà el tants cops anomenat Eusebio Díaz, la Joventut Conservadora. De fet, tot l'any 1911 és la gran confrontació entre ambdós personatges que encarnen projectes polítics i ideològic contraposats. Ara convé que fixem la nostra ullada en aquesta organització.

2. LA JOVENTUT CONSERVADORA.-

És prou sabut que els partits polítics s'adapten a les progressives transformacions que genera la II Revolució Industrial: el naixement d'una societat de masses, la transformació de la trama urbana amb l'aparició de nous mitjans de transport intern (el metro suburbà), l'aparició de nous mitjans de comunicació com foren en el seu moment el cinema, el telèfon o la ràdio, la progressiva universalització del sufragi i els moviments sufragistes femenins, l'aparició de noves ideologies, els inicis d'una primerenca societat de consum amb l'aparició de la publicitat, el naixement de nous moviments socials com són la joventut o de la dona per les millores socials amb la progressiva universalització de l'ensenyament o l'aparició temps lliure, els moviments migratoris cap a la ciutat... En fi, les societats es transformen, es polititzen i els partits, per tant, han d'evolucionar convertint-se en associacions organitzades, disciplinades i que han de competir en l'espai públic. Ja els pares de la sociologia moderna, Max Weber i Maurice Duverger es van adonar d'això. I això no és excepció de ningú. Als primers anys del nou segle els republicans es doten de les seves primeres organitzacions juvenils. Molts dels seguidors de Lerroux són joves que es dediquen a trencar mítings i alguns recorren a la violència (l'atemptat d'Hostafrancs contra Cambó). El 1907, en plena voràgine de la Solidaritat

⁷²⁸ A.M., Capsa 14, carpeta 28, carta de 12 març. En aquesta carta escriu que va acompanyada d'una llista de les entitats creades, que, malauradament, no ha arribat a nosaltres.

Catalana, la Lliga es dotava de les seves pròpies joventuts⁷²⁹. D'aquests anys daten els cèlebres Requetès carlins ara com ara com a secció juvenil carlina. Poc després, com ja coneixem, el Comitè de Defensa Social es dota d'un Centre de Joves i d'una Lliga de Senyores. Per tant, els dinàstics, o almenys els conservadors, també participen d'aquest procés de transformació com és la modernitat. En funció d'això caldria considerar si un primer maurisme en les seves beceroles concretat ara en la Joventut Conservadora barcelonina, participa d'aquesta modernitat que hem descrit. I efectivament, això sembla almenys si analitzem l'organització interna de la nova entitat, el paper que vol jugar i, com veurem més endavant, la seva oferta ideològica. Ara anem per parts i comencem analitzant el primer aspecte de tot, l'organitzatiu. En segon lloc, veurem l'oferta ideològica; tot seguit passarem a l'assalt a la direcció del Centre Monàrquic Conservador i acabarem en quart i últim lloc analitzant el component social de la Joventut.

El desembre del 1910 es constitueix oficialment la Joventut Conservadora de Barcelona⁷³⁰. Probablement és la segona de l'Estat després de la de Madrid d'un any abans. O potser seria més correcte dir-ne la primera car de fet es tracta de la refundació d'una entitat ja existent des del 1904. Durant aquests sis anys l'associació s'ha caracteritzat per una vida convulsa i, alhora, lànguida. En primer lloc, convulsa perquè de fet s'ha reconstituït diversos cops al llarg dels seus sis anys d'existència com ho insinuen les diferents juntes directives formades durant aquest sexenni (vis. Apèndix....). En segon i últim lloc, lànguida perquè com hem pogut veure al llarg d'aquestes pàgines, la seva presència pública ha estat ben escassa. Si recordem, només hem esmentat la Joventut Monàrquica de manera molt decorativa, i més concretament arran de l'embarcament de reservistes el juliol del 1909, dies abans de la Setmana Tràgica. Per la resta, ha imperat el silenci. Però la seva existència no només fluixa en l'aspecte públic. També ho ha estat en l'econòmic: el maig del 1910 presentava un romanent de tan sols 31

⁷²⁹ Joan B. Culla i Clarà, "Ni tan jóvenes, ni tan bárbaros. Las juventudes en el republicanismo llerrouxista barcelonès", *Ayer*, nº 59, 2005, pp. 51-67. Pel que ja a les joventuts de la Lliga, *Lliga Catalana, op.cit.*, vol. II, pp. 71-76.

⁷³⁰ *D.d.B.*, nº 363, (29-XII.1910), ed. tarda, pàg. 17.360. La Junta Directiva és reproduïda a Apèndix..... També A.G.C.B.-A.G., capsa 189, expedient 4.243. J.Monegal ja informava a Maura de la propera constitució d'una nova joventut conservadora a la qual els donava ànims. L'empresari barceloní ho podia assegurar amb certesa ja que el seu fill Manuel era un del seus integrants: carta de 12 desembre, A.M., Capsa 69, carpeta.....

pessetes i deu cèntims, amb 391,85 d'entrades i 260,75 de despeses. En canvi, quatre anys després el balanç serà del tot diferent: els ingressos han ascendit a més de sis mil pessetes com també les despeses, lleugerament superior. En total, un petit dèficit de tan sols onze pessetes⁷³¹. En fi, són conceptes complementaris en tant que un comporta l'altre: la insignificança implica la convulsió interna i alhora aquesta implica la paralització de l'entitat.

De fet, hi ha dues grans diferències entre l'una i l'altre. La primera era una entitat independent a la del Centre Monàrquic, mentre que la segona s'integra plenament en ell, tal com també reflecteixen els Estatuts de la Joventut del 1910. De fet, el pas d'un qualificatiu a un altre és un símbol del canvi d'estatus que registra l'associació. S'ha passat de la filiació amb el règim en el primer cas a un compromís polític en el segon. D'aquí que el seu òrgan d'expressió, d'aparició setmanal i aparegut el desembre del 1911 s'anomeni precisament *Acción*. Pel que fa a aquest principi, els estatuts es redacten en bases i no pas en articles tal com passava amb els de la precedent Joventut Monàrquica, o també en el projecte d'assemblea regional del Centre Monàrquic. A més, s'estableix des de bon principi que la Joventut defensa els principis ideològics del partit com són la Corona, la religió catòlica, la defensa de l'ordre públic, el record del projecte d'administració local de Maura, del qual no se'n fa cap esment, i la puresa del sufragi. La dependència envers l'entitat principal, el Centre Monàrquic Conservador, s'explicita en quatre ocasions: la difusió dels seus ideals polítics, l'ajuda en tasques electorals i propagandístiques, la limitació de militància en la Joventut que va dels 17 fins els 33 anys moment a partir del qual es passa a ser automàticament membre del centre principal i, finalment, l'adreça de les dues associacions que és la mateixa, el Passeig de Gràcia de Barcelona. Fins aquí hom podria dir que la Joventut en aquest cas també participa de la modernitat perquè compartiria aquest tret de subordinació. Tanmateix, seria un error arribar a aquesta conclusió. De fet, som més aviat davant una situació a la inversa, és a dir, no és pas una Joventut dependent sinó tot el contrari. Es crea una entitat que més que aportar pretén absorbir, més que col·laborar aspira a controlar, dirigir enlloc d'ajudar en la direcció. D'aquí la seva bel·licositat amb el Centre

⁷³¹ Tota la informació de la Joventut Conservadora, excepte en cas contrari, prové de l'A.G.C.B.-A.G.A, *vid. supra.*, nota anterior.

Monàrquic Conservador, el seu afany en controlar-lo, i potser també el nom ja esmentat anteriorment del setmanari.

Altres aspectes secundaris són la divisió entre socis protectors i actius, essent els primers els que contribueixin econòmicament “*con las sumas que plazcan a su liberalidad*” i, finalment els actius, els que paguen una quota inicial de 36 pessetes anuals i deu d’entrada. Tots dos tipus de socis són admesos per cooptació ja que han de ser presentats per dos socis més. Els estatuts de la primera Joventut estipulava també aquesta dualitat de socis només que anomenant-los, respectivament, com a “honoraris” i de “número” variant, això sí, l’edat de militància: de 22 a 30 anys enlloc dels 17 als 33 de l’última entitat⁷³². Si això ho comparem amb la Joventut de la Lliga, poques diferències trobarem. Ambdues entitats comparteixen una sèrie de característiques: una limitació d’edat (de 20 a 30 entre els regionalistes, dels 17 als 33 en els conservadors), la submissió a l’entitat mare, el pagament d’una quota anual⁷³³.

A partir d’aquí, s’inicia una nova ofensiva molt més calculada i de major abast. Continuant amb la metàfora bèl·lica, aquesta consisteix en tres canonades, cadascuna d’elles de major radi d’acció. I com sovint passa amb les ofensives, també hi ha els seus moviments tàctics per calcular el terreny. Analitzem tot seguit aquestes tres accions.

2.1 La primera canonada: la Joventut Conservadora es prepara.-

Aquesta primera explosió té un antecedent. En aquest cas, ha estat un acte d’homenatge a Maura pel seu discurs parlamentari sobre l’execució de Ferrer i Guàrdia on intervenen efusivament els creadors i membres de la Joventut Conservadora⁷³⁴. Aquesta és la primera canonada. La Joventut passa a constituir-se en seccions, com ja vam dir anteriorment. El dia abans, el òrgans directius de les dues entitats, la Joventut i el Centre conservador, havien acordat col·laborar-hi mútuament⁷³⁵. Així i tot, són simples paraules que no tindran cap

⁷³² Els primers Estatuts, de la Joventut Monàrquica del 1906, en exemplar mecanografiat a A.G.C.B.-A.G., Caixa 189, expedient 1906. Els altres, a *Estatutos de la Juventud Conservadora de Barcelona*, Barcelona, Impr. De F. Badia Canteñis, 1911. També hi ha un exemplar autògraf, a A.G.C.B.-A.G., Caixa

⁷³³ Isidre Molas, *ibid.*, *ibid.*

⁷³⁴ *D.d.B.*, nº 354 (20-XII-1910), ed. matí, pp. 16.893-16.894 i ed. tarda, pp. 169.28-16.929.. Precisament, en aquest acte hi intervenen un Eusebio Díaz, José María Milá y Camps, C. Comas y Doménech, Jaime Mans i el Comte de Sta. Mª Pomés, com ja sabem destacat dirigent del Comitè de Defensa Social. Finalment, clouen l’acte Joaquín Sagnier, Benet y Colom i G. de Boladeres. La informació, en dues edicions, insinua com l’actitud del diari és jugar a dues cartes, òbviament per la seva acusada dependència vers el partit conservador local.

⁷³⁵ *ibid.*, n 14, (14-I-1911), ed. matí, pàg. 572, i del dia abans, ed. Matí, pàg. 525, respectivament.

tipus de concreció en la realitat. Per aquelles mateixes dates, com hem vist, l'entitat presidida per G. de Boladeres aprovava la constitució d'una comissió per tal de preparar l'assemblea regional prevista. En realitat, però, tal col·laboració no existirà, serà una falsa treva. Boladeres es queixava en carta a Maura que el president de la Joventut Conservadora actuava lliurement contrariant així els acords presos tot escudant-se que gaudia del suport d'ell mateix (de Maura) i de De la Cierva. D'aquest últim no ho podem corroborar ara com ara. En canvi, del primer, no és una suposició gens rebutjable. De fet, el to comunicatiu entre ambdós és de major confiança que no pas l'usat amb Guillermo de Boladeres. Un és "*mi querido amigo*" quan el cap conservador estatal anota la seva futura resposta; en canvi, en l'altre no hi ha cap encapçalament, i si n'hi ha figura un asèptic "*amigo*"⁷³⁶.

2.2 La segona canonada: l'oferta ideològica de la Joventut Conservadora.-

Aquesta és més forta que no pas l'anterior. El seu objectiu és el marc ideològic. Cap a finals del mateix any, la Joventut Conservadora es dota del seu propi mitjà de comunicació, el ja esmentat setmanari *Acción*, i que es publicaria a la capital catalana fins gener del 1914 tot coincidint amb l'escissió total maurista que fragmentarà tan aquesta entitat com el centre conservador⁷³⁷. La data de publicació ha estat ben calculada, car el nou rotatiu veu la llum un cop s'han celebrat les eleccions municipals. A més, gaudeix del vistiplau del cap conservador estatal. Tan sols dos mesos abans de l'aparició del primer número del setmanari, en un convuls mes de setembre marcat pels fets de Cullera a la comarca valenciana de la Ribera Baixa i a la vaga general a la qual va dinar lloc, E. Díaz demana a Maura "*una palabra de orientación*" però de forma privada excusant-se en els fet produïts al País Valencià. Un favor que, òbviament,

⁷³⁶ Per exemple, carta de 24 octubre 1911 on acusa E. Díaz de ser contrari a l'apropament amb els regionalistes. La resposta, anotada per Maura, ve donada amb el conegut terme i li treu importància a les divergències internes. Un to diferent, de major complicitat, s'observa en les missives d'Eusebio Díaz 2 i 27 març 1911. Al respecte, A.M., Capsa 14, carpeta 28 i Capsa 35, carpeta....., respectivament parlant.

⁷³⁷ El *Diario...* es fa ressò de l'aparició del 1 número de la no va revista, a *D.d.B.*, nº 329, (25-XI-1911), ed. matí, pàg. 16.911. En l'acte de presentació, a més dels esmentats el *Brusi* esmenta a Joaquín Mª de Nadal, José Mª Milá y Camps, Ramon Montaner, José Muntaner i vuit persones més de les quals, malauradament, només n'esmenta el primer cognom i prou. La informació de *La Vanguardia* és molt breu (nº 13.998, de 26 novembre, pàg. 5. La col·lecció incompleta del setmanari es pot consultar a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.

rebrà⁷³⁸. En el setmanari, el director del qual és Juan Mª Soler (que escriu amb el pseudònim de F. De Sorel, previsiblement alteració del cognom patern sense cap tipus de relació de simpatia amb el sociòleg francès contemporani Georges Sorel) hi col·laboraran els principals membres de la Joventut: José Mª Milá y Camps, Enrique Godó, Joaquim Mª de Nadal, Pablo Vila-Sanjuán, i, més rarament, el president de l'associació, el tan cops esmentat Eusebio Díaz. Precisament, alguns d'aquests noms escriuen les pàgines de presentació del nou setmanari. És el cas del catedràtic de Dret Romà i fundador del setmanari; d'Enrique Godó, previsible vinculat a la nissaga del mateix cognom i, finalment, Juan M Soler, més conegut pel pseudònim de F. De Sorel. Tots tres en els seus articles de presentació del setmanari conservador estableixen els principis ideològics de l'entitat que són essencialment tres i per ordre: Espanya, la religió catòlica i la Corona. El mateix E. Díaz els havia exposat públicament el gener del 1911 el mateix moment que l'entitat comunicava oficialment el seu canvi de nom. I aquests seran els eixos ideològics que el setmanari conservador defensarà durant els seus anys de vida. Aquesta tríada té una virtut per a l'associació juvenil. De retruc, els permet identificar els seus enemics que són, a més dels "revolucionaris", els "*adormecidos de la gente nuestra, a los que pierden el tiempo en querelles nimias*", en paraules d'E. Díaz, i els regionalistes⁷³⁹. El tot just esmentat Juan Mª Soler, director del setmanari, es refereix públicament a ells en el seu article de presentació comentat fa poc. Contra un regionalisme qualificat de barceloní, ells s'alcen en defensa d'una Espanya "*gloriosa y progresiva*" oberta a un regionalisme col·laboratiu. La comentada conferència d'Ossorio y Gallardo sobre el catalanisme que hem comentat en pàgines anteriors no mereix cap comentari, tan sols es limita a afirmar que estat una bona xerrada. Un anticatalanisme que, com tot, augmenta a mesura que van passant els anys. Poc a bans de les eleccions provincials de març del 1913 en un article significativament titulat "El odioso catalanismo", aquest és definit com un "*sentimiento egoista que demuestra la baja y rufenería de unos cuantos*

⁷³⁸ A.M., capsa 35, carpeta , carta de 25 de setembre. El polític mallorquí anota com a resposta que els fets ocorreguts no impliquen cap canvi sinó "*nuevo estímulo por las propagandas legítimas de los principios de nuestra política*".

⁷³⁹ Els articles són, respectivament. "Profesión de fe" d'E. Díaz; "Nosotros...", de F. De Sorel, i "Plumas y propósitos" d'Enrique Godó, *Acción*, nº 1 (25-XI-1911), pp. 1-2.

imbéciles". Pocs dies després, ara ja en plena campanya electoral, on els conservadors ja no concorren junts amb la Lliga, el membre del Centre Monàrquic Ataúlfo Tarragó Ruíz desqualifica la candidatura regionalista afirmant que no representa ni l'ordre ni l'autoritat, a diferència dels conservadors. L'escarni arribarà a tal extrem que per aquelles dates el setmanari de la Joventut Conservadora adjectivi els regionalistes i Cambó al capdavant com a jueus i escarabats als quals hom ha de trepitjar-los⁷⁴⁰. De fet és un anticatalanisme combatiu que es relaciona amb la construcció d'un nacionalisme espanyol que, com tot bon nacionalisme integra de l'època, i el francès n'és un bon exemple del que diem, no dubta en cap moment en recórrer a l'antisemitisme. En aquesta tasca espanyolista s'entrega amb braços la revista de la Joventut Conservadora i també la nova Junta Directiva que succeirà a la presidida per G. de Boladeres a partir d'abril del 1912 i que ara està encapçalada per un Gustavo Peyra. Aquest personatge, sinó tenia lligams familiars amb el general Arsenio Linares, com J. Maluquer comunicava a Maura⁷⁴¹, és probable que tingués alguna vinculació amb l'Exèrcit. Molts dels seus articles al *Brusi* eren de temàtica militar i en la seva major part es referien a la campanya del Marroc⁷⁴². Hi ha una coincidència (o no tanta) com és que fins un any abans tant ell alguns companys seus vinculats al Centre Monàrquic (Arcadio de Arquer i Jaime Mans, principalment) compren la revista *África* i es fan amb la seva direcció. Aquesta era una publicació d'aparició mensual i, fins el 1910, editada a Madrid quan trasllada la seu a Barcelona. El moment coincideix amb la mort del seu editor fundador, el periodista de filiació carlina Joaquín Coll y Astrell. L'objectiu dels nous propietaris és doble. Un, i

⁷⁴⁰ Respectivament, *ibid.*, *ibid.*, l'absència de comentaris a la conferència d'Ossorio, nº 12, (20-III-1912), pàg. 6; els comentaris despectius d'Ataúlfo Tarragó al catalanisme, a *ibid.*, nº 39, (25-II-1913), pàg. 1 i nº 45 de 8 de març, pàg. 1. Els regionalistes com a jueus i escarabats, esmentat per *El Poble Català*, recollint l'escrit fet per *Acción*, "Unes flors per als regionalistes", nº 2.915, de 4 de març, pàg. 1. No he trobat cap referència expressa al setmanari conservador, és clar que la sèrie de números que ha arribat a nosaltres és incompleta.

⁷⁴¹ A.M., Capsa 60, carpeta..., carta de 6 gener 1910. Concretament, diu, és el seu nebot, tot i que s'equivoca en el segon cognom, que escriu el del militar quan hauria de dir Anglada, el segon cognom real del personatge.

⁷⁴² Són "Nuestra misión en África", nº 30, (30-I-1911), ed. nit, pp. 1.354-1.355; "España y Francia en el Mahgreb", *ibid.*, nº 90 de 3 març, ed. nit, pp. 4.338-4.339; "Fundamiento de nuestra política en África", nº 97, de 7 abril, ed. matí, pp. 4.669-4.670; "Marruecos" de 22 abril, ed. matí, pp. 5.127-2.129; "La Jura de Bandera", nº 119 de 29 abril; ed. matí, pp. 5.689-5.690; "Un artículo de <<Le Temps>>", on assumeix el mite de França com la gran enemiga, que el *Brusi* es fa seu (nº 164 de 15 juny, ed. matí, pp. 7.960-7.961; "Provocación francesa" de 26 juliol, ed. matí, pàg. 10.921. També un discurs a la Joventut Conservadora sobre el servei militar on defensa la seva obligatorietat: nº 130, de 10 maig, ed. nit, pàg. 6.292. O l'article *Patria y Ejército*, a *Acción*, nº 50. (2-IV-1913), pàg. 2, número dedicat íntegrament a la "Pàtria" (Espanya). Cal recordar que G. Peyra fou autor de diversos llibres d'etern patència mil·liar com Ja es va apuntar nota , pàg. *vid. supra*.

potser el més important per a ells, és utilitzar-la com un ariet contra els enemics d'Espanya, fills desagraïts amb pretensions parricides com s'escriu literalment en l'article de presentació. El segon, és la defensa de l'expansionisme territorial al Marroc en un moment en què la guerra torna a agreujar-se i, amb ella, un corrent d'opinió antiintervencionista⁷⁴³. Òbviament, els interessos econòmics i financers juguen un gran protagonisme. Una mica abans que tot comencés, Benet y Colom, que com ja vam veure en un capítol anterior està vinculat al Banc de Barcelona, s'adhereix al Centre Hispano-Marroquí⁷⁴⁴. Alguns anys després, el juny del 1913, es constitueix a Barcelona la delegació catalana de la *Liga Africanista Española*, amb seu a Madrid i presidida pel també conservador dinàstic Joaquín Sánchez de Toca. Curiosament (o no tant), el vicepresident de la delegació catalana és Gustavo Peyra i entre els vocals figuren Arcadio de Arquer, Jaime Mans i Juan Mª Soler. I no cal dir que darreres d'ambdues iniciatives figuren la Companyia Trasatlàntica i el Banc Hispano-Colonial de Claudio Comillas, entre d'altres⁷⁴⁵. Això insinua que, a més dels evidents lligams econòmics existents entre els dinàstics conservadors i aquestes entitats econòmiques, els primers poden jugar un paper d'enllaç entre aquestes associacions i el poder central de Madrid.

Els exemples que hem vist anteriorment ens ajuden a veure que Barcelona és l'epicentre de construcció d'un nacionalisme espanyol autoritari i militaritzant que s'està bastint des dels anys 1898-1905. Hi ha altres fets que ens ajuden a corroborar el que diem. El gener del 1910 se celebra un banquet en honor de l'oficialitat que ha intervingut en la campanya marroquina de l'estiu del 1909. En

⁷⁴³ *África. Revista Española Ilustrada*, n 1, maig 1911. A més d'aquests tres personatges ja ben familiars per a nosaltres, també figuren Francisco Rivièrre i Marcelino Coll. *Acción* vincula en un noment ambdós personatges a aquesta entitat, cosa que no es pot assegurar ja que, curiosament, a ells dos els trobem com a membres de lres delegacions que el Centre Monàrquic crea el 1909, tal com es pof veure a Apèndix.... . És també en la presentació de la refundació de la revista on es diu que el primer editor fou Joaquim Coll y Astrell (1855-1910), metge i periodista carlí. La revista es publicarà fins el 1936. El trasllat de seu a Barcelona, a *D.d.B.* 103, (13-IV-1910), ed. matí, pàg. 5.005. El trasllat ajuda a entendre a més, el pes del Marquès de Comillas i el *lobby* intervencionista amb seu a la capital catalana i no pas espanyola.

⁷⁴⁴ Com a disciplinat i expert polític que és, té la prudència de comunicar-li-ho a Maura per si en un futur, confessava, es crea un grup parlamentari colonial i per si de cas interfereix en els interessos del polític mallorquí: A.M., Capsa 12, Carpeta...., carta de 20 de juny 1910. La carta s'acompanya d'un full adjunt el qual figuren els noms de José Monegal i de Joaquín Sánchez de Toca. Ignorem la resposta de Maura.

⁷⁴⁵ A.G.C.B.-A.G.A, Capsa 303, expt. 7.553. També, *D.d.B.*, n° 32, (1-II-1913),ed. tarda, pàg. 1.586. Curiosament, l'entitat es constitueix a la seu de la Companyia Transatlàntica. Altres membres de la Junta Directiva són Juan Antonio Güell com a president i Francisco Rivièrre com a vocal. La relació dels membres d'aquesta Junta a Apèndix.... Com es veurà, són entitats prou poderoses com el Foment, la Lliga de Defensa Industrial, l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre...

la comissió organitzadora, trobem un Joaquín Mª de Nadal, Andrés Gassó Vidal, Miguel Vancells Carreras o José Gassó y Martí, tots ells conservadors. Pel que fa als assistents, hi ha gent provinent tant d'entitats polítiques (Centre Monàrquic Conservador, Joventut Monàrquica) o econòmiques (Cambra Oficial de la Propietat, Societat d'Amics del País, Institut Agrícola Català de Sant Isidre o el Centre Hispano-Marroquí)⁷⁴⁶. En fi, les mateixes entitats que formen la *Liga Africanista*. Si al darrere traspuen sectors de l'Exèrcit que formen allò que Ucelay Da Cal va anomenar “partit militar”⁷⁴⁷ ara com ara és impossible d'afirmar però, alhora, no seria gens improbable.

A aquest fet cal afegir-hi una deliberada política de construcció de monuments, amb resultats diversos això sí. En primer lloc, cal destacar-ne l'erigit al Claustre de la Catedral als “*Héroes a la Patria*” en record a cinc insurgents (un militar, dos civils i dos sacerdots) afusellats durant l'ocupació francesa. No és una iniciativa gaire nova ja que els seus orígens es remunten a la dècada dels anys seixanta i vuitanta quan neix el culte a la mal anomenada Guerra de la Independència. En segon lloc, el juliol del 1910 es col·loca a la Plaça de Tetuan la primera pedra d'un monument dedicat a les “*Glorias de España*” en memòria de les guerres del 1860 i 1909 però que, per una raó o altra, no veurà mai la llum⁷⁴⁸. La pretensió real d'aquests monuments és la materialització física d'aquell nacionalisme espanyol molt militaritzant. No ens ha d'estranyar si pensem en l'elevada conflictivitat social que va *in crescendo* a mesura que van passant els anys i radicalitza les opinions conservadores fins arribar a demanar obertament el cop d'estat. El mateix Gustavo Peyra en els seus articles ja apuntats expressava la visió que tenien els monàrquics de la milícia. L'exèrcit, apuntava l'esmentat conservador, és la síntesi de la Pàtria en tant que el poble s'uneix en ella. Des de la trona que li ofereix el *Diario...* i de la confiança que representa

⁷⁴⁶ El banquet a *D.d.B.*, n 25 (25-I-1910), ed. matí, pp.1.154-1.155. Pel que fa als vincles de la Liga amb els conservadors no acaben aquí. El febrer del 1913 el director de la revista de la Joventut, F.de Sorel, és nomenat secretari d'una de les seccions de l'entitat, però no s'esmenta quina. *Acción*, n° 37, (10-II-1913), pàg. 1.

⁷⁴⁷ Xavier CASALS MESEGUER, “Auge y declive del “partido militar” de Barcelona (1898-1936)”, *Iberic@l. Revue d'études ibériques et ibéro-américaines*, Numéro 4, Automne 2013, pp. 163-180.

⁷⁴⁸ La inauguració del monument als “*héros de la Patria*”, a *D.d.B.*, n° 173 de 22 juny, ed. nit, pp. 8.407-8.409. El conjunt restà inacabat fins que el 1941, en ple franquisme, és traslladat a la seva localització actual a la Plaça Garriga i Bachs. El segon monument, a “*las glorias de España*” a n° 205, de 24 juliol 1910, pp. 10.077-10.078. Aquest monument havia de constar d'una base i d'una columna de 10 metres d'alçada (!!!) culminada per una Glòria que corona un lleó simbolitzant Espanya. A la columna hi hauria l'escut d'Espanya i de les 49 províncies. A la base reposaria una cripta on es depositarien les restes dels morts “*por España*”.

l'opinió de la burgesia, l'inevitable T. Baró serà més explícit i apostarà directament per una repressió sagnant tot i que s' registressin víctimes mortals. *“La experiencia, escriu, dice que basta un taconazo, el ruido de las espuelas y el relincho de un caballo para meterles el resuello en el cuerpo. Estamos convencidos de que soin derramar una gota de sangre, y sin otro quebranto, en último caso, que el que sufriría el cielo raso al disparar unos tiros al aire como en la Asamblea Federal, la gritería se convertiría en silencio, sin que fuera menester sacar espada ni disparar fusiles”*⁷⁴⁹. És això el que fa que, tot i parlar molt de la religió catòlica, per a ells és tan sols un baluard de defensa de l'ordre social. en construcció. Ja ho asseverava clarament Luis Cabot Negrevernís, un altre conservador històric, utilitzant pràcticament les mateixes paraules.⁷⁵⁰ I un mecanisme per fer efectiu el control social de l'Exèrcit era ocupar simbòlicament l'espai públic amb una política de monuments per aconseguir la identificació de la ciutadania amb la milícia. A més, amb aquest procediment entaulaven una mena de dialèctica amb l'altre nacionalisme rival com és el català, més fort i, sobretot, institucionalitzat des del control de les poques institucions de govern en control de la Lliga. Durant aquests anys s'erigeix el monument a Frederic Soler (1905); el del Doctor Robert (1910); la construcció del Palau de la Música Catalana... Enfront seu, un sectors polítics i militars ben concrets aspiren a construir la imatge d'una Catalunya espanyola que s'ha sacrificat tan abans com ara en la construcció d'una nació espanyola. I per aconseguir-ho es construeix el record i es busca l'emotivitat. Això permet establir un vincle històric que lliga els barcelonins actuals als seus avantpassats en un *continuum* històric que es recrea mitjançant el monument⁷⁵¹. Una altra cosa és l'èxit d'aquesta política. El fet que no es materialitzés en tota la seva realitat evidencia el seu fracàs enfront d'un catalanisme triomfant. Això ajuda a pensar la incapacitat de convertir el trasllat de les restes de Sant Josep Oriol, patronitzat pel Bisbe Laguarda el 1910, en un mite mobilitzador espanyol. En canvi això sí és possible en els casos ja coneguts de la Verge del Pilar o la de Covadonga, ja que no existeix un nacionalisme alternatiu.

⁷⁴⁹ “Torpe esèctáculo”, *ibid.*, nº 6, (6-I-1912), pp. 303-304.

⁷⁵⁰ Article “¡Siempre los mismos!”, a *ibid.*, nº 148, (25-VI-1912), ed. matí, pp. 8.246-8.248,”

⁷⁵¹ Stéphane MICHONNEAU, “Políticas de memòria en Barcelona al final del siglo XX”, *Ayer*, nº 35, 1999, pp. 101- 120.

Paral·lelament a un nacionalisme de tocs marçials, tenim un altre monopolitzat pel Comitè de Defensa Social com és el religiós. Però aquest, com l'anterior, també està molt impregnat d'un gran contingut polític, tant per la conflictivitat social de l'època com per la legislació secularitzadora que intenta dur a terme el govern Canalejas. En fi, per concloure, som davant d'un nacionalisme espanyol en construcció donat tant per la Joventut Conservadora com pel Comitè de Defensa Social. La progressiva confluència entre aquelles dues associacions és el que permetrà que aparegui a la capital catalana un nacionalisme espanyol amb aquells trets que hem explicat. En tot cas, el que també queda prou clar és que el nacionalisme no només pot tenir diferents elements i escales de composició sinó a més diferents llocs de formació. Dit d'una altra manera, el nacionalisme espanyol s'està forjant a Saragossa, Santander, Astúries o Madrid però en especial i per sobre de tot a Barcelona

A més del nacionalisme com a principal element del credo ideològic hi ha uns altres trets: la mitificació de Maura identificant-lo amb Espanya i erigint-lo com el seu salvador al qual se l'arriba a qualificar de "Caudillo", terme que farà fortuna en el futur, com és ben sabut; l'oferiment de la Joventut per erigir-se en una policia protectora del polític mallorquí i del monarca; l'oposició al sufragi universal defensant la seva substitució per un de corporatiu; la defensa nominal sense cap tipus de concreció del projecte d'administració local; la identificació d'Espanya amb Castella tot afirmant que l'agricultura és el motor del seu desenvolupament econòmic. I tot això acompanyat amb un llenguatge religiós com l'utilitzat per José Mª Milá y Camps en l'assemblea de joventuts conservadores catalanes celebrada a Girona on equipara la ciutat del Ter a Covadonga i aquelles associacions i llurs membres a "cruzados". Tots ells són elements propis d'una dreta autoritària que inicia el seu procés de derivació cap el feixisme⁷⁵².

A tot això, caldria afegir-hi un altre element que, com els altres, és poc innovador. Em refereixo a allò que en l'època anomenaven "qüestió social". En

⁷⁵² Maura com a "Caudillo", article "La voz del Caudillo" de Francisco Soto Bordes, *Acción*, nº 19, (30-V-1912), pàg. 1; la Joventut com a policia personal, "El atentado personal. Cómo puede evitarse", nº12, (20-III-1911), pp. 1-2; la identificació d'Espanya a Castella, "El alma de Castilla", d'Eusebio Díaz, nº 24, (20-VII-1912), pàg. 2; també, "una conferencia y un acto político", bº 15, 20-IV-1912), pàg. 5; el llenguatge religiós, nº 30, (4-XII-1912), dedicat íntegrament a l'acte al Teatre Principal de Girona: Pel que fa a la dreta autoritària, Julio GIL PECHARROMAN, *Conservadores subversivos. La derecha autoritaria alfonsina (1913-1936)*, Madrid, Eudema S.A., 1994, (Col.Estudios de Historia Contemporáneas, s/n).

realitat, la novetat no ve pas pel tractament que se'n fa del tema sinó perquè la Joventut Conservadora barcelonina es dota d'una secció específica a tal tema sota el confús nom de "secció escolar" presidida per M. Garriga y Coll . Evidentment, s'imposa un context marcat en primer lloc per una elevada conflictivitat social i laboral exacerbada pels efectes de la Setmana Tràgica i que obliga a què d'una manera o altra tothom hagi de fer-hi front. Ho ha intentat l'Església amb el seu procés d'introspecció a partir d'aquella setmana del 1909, com ja hem vist anteriorment. Ara ho fan els monàrquics sense cap pretensió analítica, basculant entre el paternalisme, la consideració de la classe obrera com una cosa estranya per estudiar (potser d'aquí l'adjectiu escolar) i una qüestió d'ordre públic. D'aquí que vagin a redós d'allò que diguin i facin els primers i també hagués legislat Maura durant la seva etapa governamental. D'aquí la defensa de l'Institut Nacional de Previsió (creat per Maura el 1908) com a mecanisme per crear un obrer disciplinat o "*elemento de orden*" com el qualifica; la festivitat dominical, legislada pel polític mallorquí el 1904; la formació de sindicats catòlics; la creació de mutualitats escolars per despertar en el nen l'esperit de col·laboració, o la creació del Ministeri de Treball que proposa Eusebio Díaz com un instrument de lluita contra la conflictivitat social. Tot això culmina el 1914 amb la publicació de *Maura ante el pueblo* on se sintetitza i es defensa, de manera força hagiogràfica tot sigui dit de passada, la tasca realitzada pel polític mallorquí. I a tot això la classe obrera hi ha d'estar agraïda a "*los favores que reciba sea cual fuere su procedència*", tal com afirma el president de la Joventut madrilenya, José González Jubany, en una conferència a Olot. És una manera correcta per dir que els obrers han de continuar submisos⁷⁵³.

El segon element que determina la formació de tal secció és el moment polític a la vigília de les eleccions provincials previstes per al mes vinent on no

⁷⁵³ Per ordre, són els articles sota l'epígraf "Crónica Social, "Previsión popular", *Acción*, nº 1, (25-XII-1911), pàg. 1 pel que fa a l'Institut Nacional de Previsió; el descans dominical, "Problema candente. Descanso dominical", *ibid.*, nº 12, (20-III-1912, pàg.. 4; sindicats catòlics a "¡Tema obligado!", nº 14, (19-IV-1912), pp. 1-2; les mutualitats escolars a nº 3, (30-XII-1911), pàg. 4; la proposta de Ministeri de Treball, "Temas sociales. Ministerio de Trabajo", nº 53, (10-VI-1913), pp. 1-2. Els 4 primers articles són de la mà del mateix autor, Eugenio Nadal Camps. D'ell també és una conferència pronunciada a Madrid on defensa el sindicat catòlic com a mostra de l'acció social que s'ha de desenvolupar paral·lela a la legal però aquesta no ha de ser repressiva perquè és poc efectiva: "La conferencia de Nadal Camps. Sindicalismo", nº 33, (30-XII-1912), pp. 2-3. Finalment, dels mauristes Juan PAULIS i F. De SOREL, *Maura ante el pueblo*, Librería Española y Extranjera F de Beltrán, Madrid, 1914. L'agraïment dels obrers, "Nuestras Juventudes", *Acción*, nº 48, de 30 març 1913, pàg. 5.

es repetirà l'entesa electoral amb la Lliga, com ja veurem més endavant. No d'estranyar, per tant, que l'acte inaugural de la secció vagi acompanyat d'una gegantina bandera espanyola, de la presència de representants del Comitè de Defensa Social i, òbviament de la plana major de Joventut en pes amb el seu president al capdavant. El rerefons polític no s'amaga gens quan es faci referència al "veto revolucionari" o que la nova secció és un baluard més contra la inevitable revolució⁷⁵⁴.

2.3 Tercera canonada o la defenestració definitiva de G. de Boladeres.-

De tots els tres trets figuratius que analitzem, potser és aquest el més important de tots. Aquest es produeix cap a finals del 1911. El so inicial que l'acompanya és pràcticament imperceptible; en canvi, el soroll serà esfereïdor quan doni al blanc. A més, el canó ha millorat. Ara és més sofisticat, de major calibre, d'efectes retardats i, sobretot, més concrets i devastadors. L'objectiu de l'atac és la mateixa Junta Directiva del Centre Monàrquic Conservador. Temporalment, el tret es dispara el novembre del 1911 quan s'edita el primer número d'*Acción*, i esclata finalment cinc mesos després, l'abril del 1912. Inicialment, tot comença d'una manera molt subtil. En aquell primer mes se celebren comicis municipals. Uns quants dinàstics celebren un banquet pel nomenament de Julio Fournier com a nou magistrat del Tribuna Internacional d'Egipte. A l'àpat hi són J. Sagnier, J. Maluquer, E. Díaz, A. Viñamata, F. D'A, Bartrina i Joaquín Borrás. Un altre conservador històric però en aquells moments retirat de la vida pública, Salvador Canals, s'hi adhereix públicament. Òbviament, en principi no passa de ser una simple notícia periodística que pot passar ben desapercebuda. Tanmateix, és Benet y Colom el primer qui fa el primer crit d'alarma i desvela la vertadera naturalesa del fet. En una carta a Maura comenta que el festí, en realitat, significa la formalització d'un directori amb el propòsit de destituir G. de Boladeres en la direcció del Centre Monàrquic. Fins i tot, aventura (ben profèticament), el fet pot significar la fi de l'entitat que, recorda, ell va

⁷⁵⁴ *D.d.B.*, nº 32, (1-II-1913), ed.matí, pp. 1.552-1.555, també *Acción*, nº 36 de 30 de gener., pp.6-7. El diari xifra en 415 els assistents a la inauguració entre els quals trobaríem E. Díaz, A. Gassó y Vidal, Arcadio de Arquer pel Centre Monàrquic, el Comte de Sta. Mª Pomés. C. Pareja (ambdós pel Comitè), Luis Soler Casajuana pel *Brusi*, i representants de les Joventuts de Vilafranca, Abella i Terrassa (?). Per cert, és la primera i única vegada que s'esmenta una entitat de tal tipus en aquesta localitat vallesana.

fundar⁷⁵⁵. En cap moment revela quins són els integrants d'aquest directori però ben segurament els personatges són aquells que tot just he esmentat. J. Maluquer de ben segur estava somiant amb la possibilitat d'esdevenir alguna vegada en el cap del Centre Monàrquic. Es devia veure avalat per la seva elecció com a president de l'Acadèmia de Jurisprudència i el seu èxit en la constitució del directori provincial conservador per Lleida⁷⁵⁶. A més, Benet y Colom des de fora ja comentava que hi havia un grup que feia temps pugnava per tal que J. Maluquer accedís a la presidència del centre. Pel que fa a Salvador Canals, ara diputat per Alacant, en aquests moments li amoïna més la conflictivitat social i política del període que res més. Una conferència seva pronunciada a la Joventut Conservadora de Múrcia el febrer del 1911, el feu caciquil de La Cierva i davant la seva presència, diferencia entre Cánovas i Maura per concloure que la situació és revolucionària i cal la formació d'un bloc de dretes. A més, dels tretze articles que durant aquell mateix any apareixen al *Diario...*, més de la meitat versen sobre la conjuntura social del moment⁷⁵⁷. Un altre dinàstic gens favorable a E. Díaz com era el filoregionalista Trinitat Mª Oms no amagava les seves crítiques a la gestió de G. de Boladeres. La descripció que fa de l'entitat és ben sincera i crua: li manca "*vitalidad y fuerza*"; afegeix que tampoc té "*organización ni dirección política*", o "*carencia de iniciativa y falta de organización propia y peculiar*". Recorda que hi ha socis que fa temps no trepitgen la seu del centre, i esmenta precisament el d'un Manuel Henrich que ja sabem viu reclòs de tota vida pública després del seu fracàs de deu anys abans. "*Tal es el desapego, afegeix, que sienten a una raquíta y poca acertada actuación*". El mateix autor situa el nombre de socis del Centre Monàrquic en tan sols 197 persones. El que no sabem si en aquest nombre situa tant socis actius com passius, és a dir, si

⁷⁵⁵ L'àpat a *D.d.B.*, nº 309, (5-XI-1911), pàg. 15.734. Benet y Colom inclou el retall en carta de 8 del mateix mes on li fa avinent l'amenaça que això significa per a la supervivència del Centre conservador: a *A.M.*, caps 13, carpeta 23. No sabem si Maura es dignà en respondre'l. Tan sols hi ha una anotació aïllada però ben significativa:

⁷⁵⁶ Maluquer i Viladot és escollit president de l'Acadèmia de Jurisprudència el juny d'aquell any amb una junta en la qual figura el conegut publicista del Comitè de Defensa Social, Rafael Vallet Sabater. Al respecte, *D.d.B.*, nº 151, (31-V-1911), ed. matí i nº 152, d'1 de juny, ed. nit., pàg. 2.420.

⁷⁵⁷ Salvador CANALS, *Dificultades para la política conservadora en España. Conferencia dada en el Círculo Liberal Conservador de Murcia el día 20 de Febrero de 1911 por...*, Murcia, Tipografía del Tiempo, 1911. El diari *La Época* se'n feu ressò: nº 21.663, (21-II-1911), pag. 1. Exemples dels articles de S. Canals al *Brusi* són, "Los sucesos de julio del 1909. Por la Corona y en el Parlamento", nº 39, de 8 febrer, ed. matí, pp. 1.746-1.748; "La fuerza de la Revolución", nº 235, 23 agost, ed. matí, pp. 11.633-11.635; "¿Prevenir? ¿Reprimir?", nº 266, 23 setembre, ed. matí, pp. 13.296-13.297; "Aun hay remedio", nº 276, de 3 octubre, ed. matí, pp. 13.835-13.836. Se'n podrien esmentar alguns més per als mesos que queden.

concorren habitualment a les reunions de l'entitat o si resten a casa seva. En aquest últim grup situaríem un Manuel Henrich i y un J. Monegal, curiosament dos personatges marcats pel seu fracàs polític i potser per això exclosos de tot. D'aquí que, conrinua afirmat Trinitat Mª Oms, no li estranya gens l'èxit de la Joventut Conservadora tant a Barcelona com més enllà. Això li permet plantejar un dilema ben simple però alhora molt cru: si es vol un partit "*organizado, vigoroso, con personalidad propia y fuerza bastante*" cal que hi intervingui el cap estatal. Però si es vol tot el contrari, que sigui una "*sombra de partido*" en les seves paraules, no cal fer-hi res. I la resposta que rep és ben sibil·lina però alhora ben clara: "*no confundo al tal partido apatecible si aun necesario, con un banderín de enganche formado por encargo mio*". A més, afegeix cínicament, els que es designessin tard o d'hora fracassarien⁷⁵⁸.

En funció d'aquestes paraules no ens ha d'estranyar gens que Boladeres caigui de la direcció del centre conservador l'abril del mateix any per tot seguit retirar-se de la vida política. Tot comença a principis d'abril del 1912 quan en una reunió de la Junta Directiva del Centre Monàrquic Conservador (una reunió més perquè no tenen cap feina política, comenta sarcàsticament *El Poble Català*⁷⁵⁹) se n'escolleixi una altra ara sota la presidència de Gustavo Peyra. Curiosament, ell presidia la sessió enloc d'un Boladeres absent, que estava al cas de tot⁷⁶⁰. Tot just una setmana després, se n'escolirà una altra, de Junta. El fet que en tan sols en set dies Benet y Colom, en la seva qualitat de president honorari, per ser el degà dels seus correligionaris (ja té setanta sis anys), es convoquin dues reunions amb dues juntes del tot diferents l'una de l'altra evidencia que aquestes assemblees foren "*de tonos vivos*", en paraules ben descriptives de l'ancià dinàstic. Per tant, no és rebutjable la idea que al darrere hi hagués la mà de Madrid, cosa que ja es va rumorejar públicament però que és impossible d'asseverar⁷⁶¹.

⁷⁵⁸ La carta de Benet y Colom, de 15 maig 1912, a A.M., capsa 12, carpeta.... La de Trinitat M Oms, de 25 juny del mateix any, *ibid*, capsa 78, carpeta , també reproduïda íntegrament a Apèndix.....

⁷⁵⁹ "Mauristes y regionalistes", *El Poble Català*, nº 2.585, (3-IV-1912), pàg. 1.

⁷⁶⁰ A.M. Capsa 14, carpeta 28, carta de 12 de març i 24 abril del 1912. Benet y Colom per aquelles dates escrivia que Boladeres estava fart de "*determinadas conjuras y manejos*"; A.M., carta de 15 maig, capsa 12, carpeta 23.

⁷⁶¹ L'afirmació de "*tonos vivos*", en carta de Benet y Colom de 15 maig 1912, A.M. capsa 12, carpeta. Els rumors d'un una intervenció de Madrid, a *D.d.B.*, nº 93, (2-IV-1912), ed. tarda, pàg. 5.501; Ara com ara no podem precisar la certitud o no d'aquests comentaris però és ben significatiu que cap dels dos grans diaris conservadors madrilenys, l'*ABC* i *La Época*, facin cap tipus de comentari o, més simplement, recullin la

Pel que fa a les dues juntes, tot i que llur president és el tants cops esmentat Gustavo Peyra, són diferents tant pel nombre d'integrants com per la distribució dels seu càrrecs. La primera, està composta per tretze individus, sense incloure la presidència honorària que està en mans de G. de Boladeres. En la segona, ja no figura el seu nom i ara el nombre d'integrants ascendeix a l'elevada xifra de vint-i-quatre⁷⁶². Només coincideixen en un sol aspecte: la voluntat d'integrar els diferents sectors que conviuen dins el Centre Monàrquic Conservador. I és en aquest aspecte on cal fer-hi una ullada ja que la distribució de cadascun d'aquests grups varia d'una junta a una altra. Pel que fa a la primera d'elles, els vinculats o simpatitzants a la Joventut Conservadora o afins a Eusebio Díaz. Són personalitats, apuntades en pàgines anteriors, com José Milá y Pi o M. Garriga Coll i el mateix president, Gustavo Peyra. Li segueixen en segon lloc i amb el mateix nombre els filregionalistes com són J. Maluquer, Francesc d'A. Bartrina i C. Marfá. En tercer lloc, tenim conservadors històrics com són Francisco Rivière⁷⁶³, Paulo Mª de Emilio, Marcelino Coll i Jaime Trabal. Finalment, en quart grup, situem aquells individus que no han exercit fins ara un lloc en la direcció de l'entitat, independentment de la seva antiguitat en el Centre. Són els que qualifico com a nous conservadors, compostat també per quatre persones. Serien el diputat provincial provinent de Manresa Joaquín Borrás; Antonio Nadal, Víctor Nacente i Jorge Vintró. Fora del primer, dels altres ara com ara no sabem res, fora de que no van fer cap carrera política i potser per això desconeixem llurs biografies.

La segona junta, escollida al cap d'una setmana justa, ja és molt més complexa i nombrosa, ja que pràcticament dobla el nombre dels seus integrants, passant de tretze a vint-i-quatre. La seva composició quedaria formada pels mateixos grups que abans, tot i que variant en algun cas el seu nombre de membres. Respectivament, serien tres persones vinculades a la Joventut i que són els mateixos d'abans. També registra com a invariable el segon sector, el

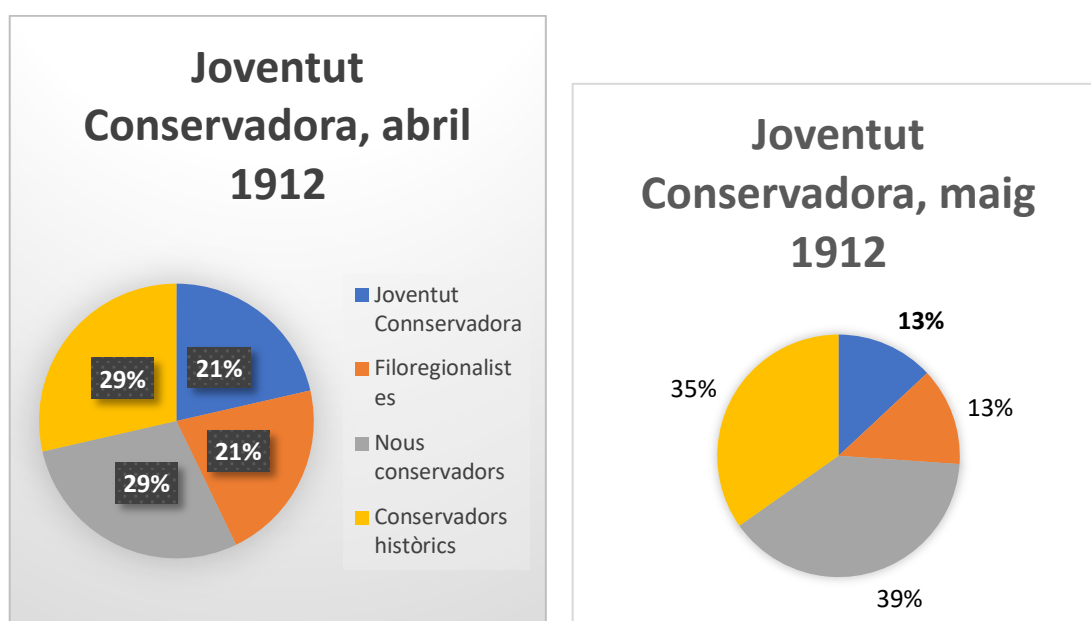
informació. Això fa que ens plantejem la possibilitat que siguem davant un cop d'estat intern en el si del centre conservador barceloní que es fa sense el suport de Maura i que ell haurà d'acceptar per evitar el trencament del partit a Barcelona. De fet, és ben significatiu que per aquells dies el polític mallorquí era a Reinos. Per tant, si Maura no estava al cas, som davant una maniobra de Dato o de La Cierva? Deixem la pregunta en l'aire.

⁷⁶² La composició de les dues Juntes Directives a *D.d.B.*, nº 119, (30-IV-1912), ed. matí, pàg. 6.887 i nº 128, de 7 de maig, ed. matí, pàg. 7.262. Les dues Juntes estan reproduïdes a l'Apèndix.....

⁷⁶³ A *Ibid.*, (nº 119, *vid. supra*), consta com a Francisco Rivera, el que deu ser un error ja enlloc consta algú amb el primer cognom. Per tant, he cregut oportú esmenar la falta i escriure el seu cognom correcte.

dels filoregionalistes, tant en membre com en noms. En tercer lloc, tenim nou per als conservadors històrics, el major grup de tots amb nou individus, amb Arcadio de Arquer, el marquès de Sentmenat, Luis Cabot Negrevernís i Andrés Gassó Vidal, entre altres. En quart i últim lloc, situem com abans els nous ocupants, que com l'anterior grup és dels que més creixen, ja que dupliquen els seus integrants. Potser la millor manera d'entendre millor la composició d'ambdues juntes és reflectir-ho en dos cercles proporcionals, un per cada òrgan directiu.

GRÀFICA

FONT: Elaboració pròpia

Com es pot veure, en la primera junta gairebé tots quatre grups estaven representats gairebé proporcionalment, decantant-se lleugerament cap els nous i els conservadors històrics. Tal equilibri s'ha trencat en la segona Junta ja que aquests dos últims grups han experimentat un gran creixement deixant els dos restants en pràcticament insignificants. El propòsit d'aquesta última remodelació és per una banda fer una junta més dòcil ja que és obvi que els nous conservadors en veure's augmentats en la seva composició seran agraïts a la presidència. A més, la línia de separació d'aquests amb els conservadors històrics és d'una pinzellada tan lleugera que és fàcil de traspasar. El cas d'Antonio Martínez Domingo és un bon exemple del que diem: té una llarga biografia com a militant conservador però, per una raó o altre, no ha tingut mai

cap responsabilitat en una Junta Directiva. I ja fa anys que tant ell com Benet y Colom es coneixen. Un segon objectiu és evitar el perill d'escissió, el gran temor de l'ancià president honorari. I finalment, cal destacar-ne un altre que, *last but not least*, com dirien els anglòfons, és probablement el més transcendental de tots: imposar una nova línia política molt més ancorada cap a la dreta, reticent a tot acord o unió amb la Lliga. Per això, comenta Benet y Colom, ha preferit posar G. Peyra a la presidència, com a home de pont i, per sobre de tot, dòcil, ja que no *"tiene antigüedad política"* però *"tiene en cambio una verdadera significación conservadora"*. A més, continua escrivint el vell però experimentat polític, això permet impedir l'accés a la presidència de J. Maluquer o dels afins d'E. Díaz l'objectiu del qual, diu, és *"imponerse y anular, si fuese posible, al Partido Conservador"* i de passada fer realitat aquella política antiregionalista. Benet y Colom s'expressa ben sincerament en un text relativament llarg però del tot significatiu que cal reproduir:

"[imposar] la política que entendemos ha de seguirse. Que ciertamente no es otra que la política genuinamente conservadora definida por V. Reiteradamente. Principios conservadores, atracción a nuestro campo de los indefinidos o neutros, acuerdo con todas las derechas en épocas de elecciones, y seguir constantemente la norma de conducta que señale. Pero nada de hacerle arrumacos y de hacerle la corte al Partido regionalista, como algunos de nuestros amigos del Centro Conservador quisiera; ni a nosotros nos incumbe haver pinitos regionalistes ni hacer propaganda de mancomunidades.

*Hemos de considerar al Partido regionalista como una de las derechas y nada más, per sin aparengar aspiraciones o impaciencias por realizar aproximacions o uniones, cuyo momento de realización es V. y nadie más que V. como Jefe del Partido Conservador quien ha de señalarlo. Cuando V. señale ese momento, seré yo el primero en acatar la orden, pero mientras no llegue este caso, entiendo que nosotros que formamos parte de un partido nacional, no tenemos derecho de tomar iniciativas anticipándonos a las resoluciones de V. Jefe de ese Partido y comprometiendo quizás la política que V. considerase conveniente seguir. Aceptar como socios de nuestro Centro a las personas procedentes del Campo regionalista, si alguna viniese, eso perfectamente, pero nada más. ¡Ojalá viniesen los regionalistas a nuestro lado si vienen con lealtad. Pero imagino que ésto ha de ser obra del tiempo, y que querer forzar el momento podría ser contraproducente y atentatorio a la disciplina"*⁷⁶⁴

⁷⁶⁴ A.M. capsa 12, carpeta... carta de 15 maig 1912. En la seva resposta, Maura és tan inconcret com sempre ha estat. Aposta per la unió del Centre Monàrquic Conservador i diu que ja ha parlat tant amb G.Peyra com amb E. Díaz, però sense afirmar res més. El *D.d.B.* fa el seu peculiar elogi al nou president conservador: al respecte, nº 128, (7-V-1912), ed. matí, pp. 7.262-7.263.

Gustavo Peyra s'expressarà en unes paraules més críptiques quan és escollit president del Centre en la seva primera junta. El seu objectiu, afirma, és la unió de tots els “*elementos conservadores*” sota aquells coneguts pilars ideològics que identificàvem en pàgines anteriors: ordre, monarquia, pàtria, religió i exèrcit. Per aconseguir-ho es tracta de “*ni rehuir sistemáticamente el trato con los que marchen por sendas vecinas, ni preocuparse tanto de buscar el contacto que lleguemos a despistarnos*”⁷⁶⁵ A partir d'aquí, ja no es tornarà a repetir una nova coalició electoral amb la Lliga, com serà el cas del comicis provincials de març del 1913 a les de Corts març de l'any següent en què ell Centre Monàrquic Conservador ja està dividit entre els seguidors de Datp o de Maura. Com molt bé deia *El Poble Català*, l'idil·li prematrimonial entre la Lliga i els conservadors s'ha trencat. El diari nacionalista republicà és molt més assenyat perquè té clar quina és la raó de tal ruptura: els regionalistes han volgut avançar massa sense tenir en compte si els seguidors de Maura eren capaços de seguir el ritme regionalista. I efectivament això és el que ja passat, i el cas de Barcelona ha estat un bon exemple: una part. I ben significativa, no està gens disposada a què els regionalistes liderin el festeig. Per al diari republicà, aquests ha estat la gran lleugeresa que han comés els regionalistes⁷⁶⁶.

Un dels sacrificats és qui ha estat el protagonista per excel·lència d'aquestes pàgines. Em refereixo a G. de Boladeres que ha passa de president honorari a la primera junta a simplement desaparèixer en la segona. És la primera punyalada real que rep. La segona i última, fatal políticament parlant, es produirà el desembre del mateix any i de la mà del mateix G. Peyra en persona com ell mateix no s'amaga gens en reconèixer-ho⁷⁶⁷. D'aquesta manera el nou cap del conservadorisme barceloní s'assegurava el camí lliure per poder imposar

⁷⁶⁵ *Ibid.*, nº 119, (30-IV-1912), ed. tarda, pp. 6.917-6.918. En el seu segon discurs, quan s'elegeix la segona Junta Directiva, intentarà ser menys taxatiu i afirmarà que tan sols pretén continuar amb la política de Maura i que tindrà el suport “*de los amigos*”: Afegeix, a més, que aviat viatjarà a la capital espanyola, nº 129, de 8 maig, ed.. matí, pp. 7.354-7.325.

⁷⁶⁶ “Bodes esbullades”, *El Poble Català*, nº 2.585, (3-IV-1912), pàg. 1.

⁷⁶⁷ A.M., caps 14, carpeta 28, carta de 17 desembre 1912. Està traspaperada i situada al costat de la correspondència de G. de Boladeres. La carta, diu que va acompanyada de diferents documents, que no hi són. Segons sembla, Peyra no actua sol ja que al principi escriu que fins ara no havia pogut complir (i prefereixo transcriure el comentari) “*el encargo de V. corroborado por el que de su parte me transmitió el Gral Linares la víspera de mi salida de Madrid*”. Curiosament l'única anotació de Maura és copiar una resposta que no figura. El motiu és el de menys: l'afirmació que Boladeres era al consell d'administració del que anomena “Banc de Lerroux” però no puc precisar a quin es refereix.

la seva línia política espanyolista i afí a la Joventut Conservadora. Serà la mort definitiva de qui fins feia uns mesos era el seu antecessor en la presidència del centre. Haurem d'esperar tan sols dos anys perquè el juliol del 1914, en ple govern Dato, torni a ocupar per segon cop en la seva vida, l'alcaldia de la capital catalana durant gairebé un any. Serà la seva darrera aparició política. En funció d'això, la seva filiació datista devia ser simplement per raons personals. De ben segur no devia ser-ne l'únic que aquest fou un criteri a l'hora de triar entre un cap conservador o un altre el febre d'aquest any electoral. I amb elles, un inevitable aspecte pecuniari.

A grans trets, és evident que el grup encapçalat per E. Díaz és el vencedor de tot plegat. Així i tot, no en té prou. El seu objectiu final és, com lúcidament advertia Benet y Colom, apoderar-se absolutament del Centre Monàrquic Conservador. Per a tal fi, aviat passa a l'acció i en l'espai de tan sols dos mesos, entre abril i maig del 1912, es constituïran tres Joventuts Conservadores. Per ordre, són les d'Amer, a La Selva, i ja a les comarques barcelonines Igualada, en dues tongades, i l'abril la de Vilafranca del Penedès. No són pas les primeres joventuts conservadores catalanes. L'honor sembla que recau en la de Girona, formalitzada el desembre del 1911 i segons sembla sota el control del cap provincial del partit, el diputat Julio Fournier. Al cap de pocs mesos, aquesta joventut es dotarà d'una revista pròpia, amb el nom de *Patria*. Poc temps després, a principis del 1912, se'n forma una altra, precisament a Amer, a la comarca de La Selva⁷⁶⁸. Tres mesos després, al mes d'abril, se'n forma una a Vilafranca del Penedès i al cap de poc, a Igualada⁷⁶⁹. Aquestes dues sí que estarien del tot subordinades a la de la capital la qual cosa no seria el cas de la Joventut de la capital del Ter, i no sabem si la del petit poble d'Amer.

La petita diferència que cal destacar entre les entitats de la capital de l'Alt Penedès i la de l'Anoia recau en el grau de controvèrsia. Inexistent en la primera, més evident en la segona. En aquesta última localitat es creen en tan sols dos mesos correlatius, el març i l'abril, dues Joventuts consecutives, i oposades entre

⁷⁶⁸ *D.d.B.*, nº 202, (20-VII-1911), ed. tarda, pàg. 9.980 i nº 300, de 27 octubre, ed. tarda, pàg. 15.276. El *Diario de Gerona*, vinculat a la Lliga, no esmenta res. En canvi, l'*Heraldo de Gerona*, propietat de Jaume Roure, cacic de Llagostera, en fa referències indirectes: nº 719, (2-XI-1911), pàg. 1. La constitució de la Joventut d'Amer a *La Prensa*, òrgan d'expressió diari de la Joventut de Lleida, nº 15, (26-I-1912), pàg. 2.

⁷⁶⁹ La d'Igualada a *D.d.B.*, nº 77, (17-III-1912), pàg. 4.672; pel que fa a Vilafranca, nº 93, (2-IV-1912), ed. matí, pàg. 5.466. Les Juntes Directives d'Igualada i Vilafranca,. a Apèndix....

sí. La primera estaria impulsa pel cap del Comitè Conservador local Juan Roca, del qual en depèn formalment, i per Arturo Servitje, president de l'esmentada Joventut⁷⁷⁰. No sabem si arriba a veure la llum, i si l'arriba a veure, serà per molt poc de temps, amenaçada com està per altres forces. El mateix president del cercle conservador igualadí adreçarà una al·locució que en realitat està adreçat als seus opositors: *“el ataque, afirmará, ha de dirigirse a la idea, no a la persona. Habéis de dejar los nombres propios, tenéis que generalitzar”* per afegir tot seguit que allò que els uneix és Espanya, o en les seves paraules, la Pàtria⁷⁷¹. No li faran gaire casa, per no dir-ne que gens. L'abril se'n crea una altra, de Joventut Conservadora, ara presidida per Manuel Bausili Domínguez, el germà del qual serà diputat provincial pel mateix partit conservador el 1923⁷⁷². En el seu acte de constitució, datat a finals d'abril, hi assisteixen el director del butlletí de la Joventut de Barcelona, F. De Sorel; a més tenim J. Milá y Camps, E. Díaz, els filoregionalistes J. Maluquer, i Trinitat Mª Oms. A tots ells hi afegiríem 23 representants dels pobles del districte i, finalment, Francesc d'A. Bartrina com a adherit⁷⁷³. Tanmateix, la crisi en el conservadorisme igualadí no acabarà pas aquí. Quan se celebri l'assemblea de joventuts conservadors a Girona el desembre del 1912, el mateix E. Díaz afirmarà que tal assemblea es portarà endavant tot i que existeixin dues joventuts a la capital de l'Anoia⁷⁷⁴.

Què ha passat perquè gairebé un mes després hagi nascut una nova Joventut? Doncs, simplement, un cop de força del grup encapçalat pel catedràtic de Dret Romà. Tant ell com els seus adlàters i els seus aliats conjunturals com eren els filoregionalistes, no podien acceptar una Joventut Conservadora aliena a ells perquè això els impediria controlar el Centre Monàrquic Conservador. El seu control passava necessàriament pel control de les Joventuts. D'això, Benet y Colom n'era ben conscient, ben segurament afavorit per la seva experiència,

⁷⁷⁰ *D.d.B.*, n° 77, (17-III-1912), pàg.4.672. Benet i Colom fa referència a ella quan en carta de 7 de maig, A.M., Capsa 12, carpeta..., inclou una acta de protesta als dos últims personatges tot just esmentats-

⁷⁷¹ *Ibid.*, n° 79, de 19 març, pàg. 4.754.

⁷⁷² *Acción*, n° 15, (20-IV-1912), pàg. 6. Pel que fa al germà de Manuel Bausili, Lluís, vid. la seva biografia de Pol Dalmau Dalmet a Enric Pujol i Casademont i Josep Santesmases i Ollé, *Diccionari biogràfic....op.cit.*, pàg. 77. Aquí és on cal corregir el primer autor perquè erròniament el situa membre de la Joventut Conservadora quan ara sabem que és el seu germà Manuel.

⁷⁷³ *D.d.B.*, n° 138, (17-IV-1912), ed.matí, pp. 7.797-7.798. També *La Época*, n° 22.107, de la mateixa data, pàg. 2. Diem entre març i abril perquè a l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona (A.G.B.-A.G.A.) consten diferents comunicacions on s'esmenten aquests dos mesos: comunicacions de 8 i 17 abril, Capsa 290, expt. 7.070.

⁷⁷⁴ A.M. capsa 35, carpeta..., carta 4 desembre 1912.

la qual cosa li permetia conèixer molt bé la vida interna der partit⁷⁷⁵. El fet que aquestes dues associacions conservadores estiguessin controlades per la Joventut de Girona explicaria que no hi haguessin grans diferències entre les de Vilafranca i la d'Igualada. De fet, totes dues són intercanviables. E. Díaz pronuncia una conferència patrocinada per la Joventut de Vilafranca; ell mateix havia de ser el seu representant en una assemblea estatal de Joventuts Conservadores que s'havia de celebrar a Saragossa; o s'intercanvien conferenciants. Santiago Abella, vocal de la primera i president de l'Institut Agrícola del Penedès, n'efectua una a Igualada com el cap de l'entitat de la capital de l'Anoia. Poc temps després, Manuel Bausili li correspon amb una altra exposició. A més, en el moment de la formalització de l'associació d'Igualada s'hi desplacen a la localitat nombrosos membres de l'entitat d'aquesta última localitat. Segons el rotatiu madrileny *La Época*, serien unes 1.500 persones, probablement una xifra una mica inflada⁷⁷⁶. Òbviament, tant s'hi val si són més o menys del miler. L'important és que el cap de la Joventut de Barcelona podia permetre's el luxe de dominar aquestes dues joventuts. No només això, en un gest que hom podria qualificar com el seu segon cop de mà, l'advocat i vocal de la Joventut de Vilafranca Santiago Abella, pronuncia una conferència al Centre barceloní en una data tan primerenca com és maig del mateix any. En ella, el vocal de l'entitat del Penedès exposa que el segle XIX ha estat el de la revolució política a la qual li segueix l'actual que és la social. Davant d'ella, afirma, el partit conservador no ha fet res. La Joventut conservadora, continua, ve a cobrir aquesta absència. La seva missió és retornar l'ordre social perdut basat en l'agricultura i en la religió. Gràcies a ella, la veu del sacerdot es feia sentit sobre "*inteligencias vírgenes*" alienes a idees dissolvents que no podien tenir cabuda a causa de l'equilibri social que proporcionaven la rabassa morta, o altres contractes del camp, definides com a "*verdaderas sociedades de aprochemiento agrícola*" entre camperols i propietaris de la terra⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ És el que denuncia Benet y Colom on torna a advertir d'una possible escissió interna a la carta tot just esmentada en la nota immediatament anterior, *vid. supra*.

⁷⁷⁶ Respectivament, les conferències de S. Abella i Manuel Bausili a *Acción*, nº 15, (20-IV-1912), pàg. 4 i nº 19 de 20 maig. La xifra de 1.500 assistents a *vid. supra*, nota 173.

⁷⁷⁷ "Nuestra Juventud", *Acción*, nº 19, (20-V-1912), pp.4-5.

L'important no és pas aquest pensament agrarista i paternalista, un senyal més de la manca d'una resposta analítica i elaborada a la conflictivitat socio-laboral del moment per part del conservadorisme dinàstic. De fet, no són propensos a tal cosa. Tenen del tot assumit aquella idea de l'estat d'infantesa del poble que assegurava T. Baró des de les pàgines del *Diario*, tal com exposàvem en pàgines enrere. El poble, per tant, se l'ha d'educar; i tot el que calia fer, ja ha estat així gràcies a Maura. Per la resta, per què si l'Església ja està per a tal cosa?. A més, l'altra tasca de la Joventut és defensar Maura i la Pàtria, transformar el conservadorisme dinàstic en baluard de la Monarquia i del règim, en definitiva, de l'ordre social. I així, de passada, s'afirmarà el règim. És el que escrivia el director del setmanari conservador a propòsit de l'Assemblea non nata de Saragossa. Un discurs que ve a més amb l'evolució del temps i, òbviament, augmenta arran de l'assassinat de Canalejas. Enfront dels revolucionaris s'alça valerosament la Pàtria, afirma E. Díaz. Tot seguit, parafraseja la famosa frase de Cèsar i anota: *"¡Ay de los covardes, serán vencidos!"*. El periodista gadità i redactor habitual del rotatiu de la Joventut Conservadora, Pablo Vila San-Juan, és encara més taxatiu: *"se impone la extinción de lo venenoso,, de los que predicán el atentado personal sea quien sea y contra quien sea. Se impone la expulsión del seno de los honrados, de los hombres de conciencia, de los que tres alardear de las dos cosas, engañan a un infeliz para que hiera traidoramente sin tener la gallardía (...)"*. En un altre moment, des del mateix setmanari, es plantejarà el dilema de *"nosotros o la revolución"* Una mica més endavant, el gener del 1913, a propòsit d'una assemblea estatal de joventuts conservadores, el director del *Brusi*, Luis Soler, escriurà que aquestes entitats són *"[el] ejército que en España mantienen los principios conservadores"*⁷⁷⁸.

Per aquelles mateixes dates, J. Maluquer és enviat per Maura a Lleida per tal d'organitzar el partit conservador en aquella demarcació provincial⁷⁷⁹. Haurà

⁷⁷⁸ Per ordre de citació, educar i afirmar el règim a "A qué vamos", *ibid.*, nº 11, (20-IV-1912), pàg. 1; també l'article de Joaquín Navasal y de Mendiri, "Nuestro ideal", nº 31, d 10 desembre, pàg. 5; l'afirmació d'E. Díaz, "Estímulos de vigor", nº 29, de 20 novembre, pàg. 1; les afirmacions de Pablo Vila San-Juan, "La vida que huye", *ibid.*, *ibid.* El dilema "nosotros o la revolución", nº 33, de 30 de desembre del mateix any, pàg. 2. Les joventuts com a exèrcit, art de Luis Soler, "Las Juventudes Conservadoras", *D.d.B.*, nº 26, (26-I-1913), pp. 1.247-1.248.

⁷⁷⁹ *D.d.B.*, nº 4, (4-I-1912), ed. matí, 175-176, on consta la relació de persones convocades a l'assemblea. Mols dels assistents exerceixen o han exercit en algun moment un càrrec públic (regidors, alcaldes o diputat

d'enfrontar-se al diputat provincial per La Seu, Eduardo Aunós Cau (no confondre amb el seu fill amb el mateix nom), en les seves pretensions d'erigir-se en el cap de la Joventut Conservadora de la capital del Segrià. d'aquella localitat⁷⁸⁰. De fet, la jugada d'aquest polític (que de jove ja no en té res, car ha superat la cinquantena d'anys, és nascut el 1858) fa recordar, i molt, la del seu correligionari E. Díaz. Entre ells, tot i la inicial distància geogràfica, hi ha algunes coses en comú. Per començar, tots dos actuen de manera autònoma. Potser més el polític lleidatà que no pas el domiciliat a la capital catalana. El pare de qui amb el temps serà ministre franquista de treball és el més agosarat d'ambdós ja que en realitat planta cara a J. Maluquer en el seu propòsit de reorganitzar el conservadorisme lleidatà. Fora d'aixó, tant E. Aunós com E. Díaz coincideixen en refundar associacions nascudes molt abans. La de Barcelona el 1904 i la de Lleida dataria dels anys de la Solidaritat sense poder concretar, però la seva data exacta A més a més, ambdós revitalitzaran aquestes Joventuts per tal de transformar-les en les seves pròpies plataformes polítiques. Per exemple, la Joventut de Lleida passaria de tan sols quatre individus en el moment del seu naixement a vint-i-cinc⁷⁸¹. La xifra podrà ser força baixa, però el sol fet de quintuplicar-se és un senyal del canvi que significa l'arribada d'E. Aunós a la seva presidència. A més, amb ell la Joventut s'estén arreu de la província i aviat transformarà el setmanari *Lérida* en diari, de de nom *La Prensa*. Segons sembla, d'ara en endavant serà present a les principals capitals comarcals de la demarcació provincial (Balaguer, Cervera, La Seu, Les Borges, Solsona, Tremp i Sort), però no pas a Tàrrrega o Mollerussa⁷⁸². També, tots dos coincideixen en el fet de recórrer al *fait accompli*; en el cas lleidatà autoproclamant-se cap del partit conservador provincial arran de la mort de Gerardo Vivanco, un dels capitosts del conservadorisme dinàstic

provincials). D'aquesta assemblea surt un directori format per Mariano Clua, Isidro Valls, Marquès d'Olivart, Luis Ramonich, Delfin Canela i Luis de Jover.

⁷⁸⁰ Josep Varela i Serra, *Vides d'Eduard Aunós...*, *op.cit.*, pp. 33-48. Aquesta nova Joventut conservadora ara en mans d'E. Aunós naixeria probablement cap a finals del 1910 per dotar-se d'un òrgan de premsa propi l'octubre de l'any següent amb el nom de *Lérida*, el director del qual és Manuel Herrera. Aquest setmanari subsistirà fins gener del 1912, publicant-se, per tant, quinze números. La col·lecció sencera digitalitzada a Institut d'Estudis Ilerdencs. Servei de Patrimoni Bibliogràfic i Documental", <https://repositori.fpiei.cat/?locale=ca> (consultat 1 octubre 2022). La constitució de l'associació juvenil, a *ibid.*, nº 14, de 31 desembre 1911, pàg. 2, on diu que inicialment eren tan sols quatre individus i ara la xifra ascendiria a vint-i-cinc.

⁷⁸¹ *Lérida*, nº 15, (8-I-1912), pp. 1-2.

⁷⁸² A.M., Capsa 9, carpeta,,,,,, carta de 30 de desembre 1911. La constitució de comitès locals a *La Prensa*, nº 15, de 26 gener 1912, pàg. 3 on consten els noms dels organitzadors. Pràcticament la col·lecció sencera del diari fundat per E. Aunós és a l ja esmentat Institut d'Estudis Ilerdencs, vid. nota 180.

lleidatà. Tot això, precisament un any després que J. Maluquer es traslladés a la capital del Segre. Per acabar, tots dols aspiren a alterar la posició de la Joventut, passant-la de subalterna al centre conservador local a ser la seva directora. D'aquesta manera s'apoderen del partit i imposen una línia ideològica clarament espanyolista per replantejar la seva posició amb la Lliga Regionalista. De fet, tot això coincideix en el temps al debat a propòsit de la Mancomunitat que es desenvolupa al Congrés espanyol durant aquell any del 1912.

Si centrem la nostra ullada per uns moments en el cas lleidatà, E. Aunós ha jugat fort i ha sabut guanyar la partida. També tenia bones cartes, tot sigui dit de passada. Ha sabut aprofitar molt bé les oportunitats que se li han presentat fins que s'ha erigit en un dels capitosts locals que, sia de bon grat o no, han d'acceptar un Maura o qui ha estat el seu delegat provisional, el ja conegut Maluquer y Viladot. El primer, com a bon experimentat polític, sabrà ser alhora cordial tot recordant-lo que ell és el seu cap superior. Intel·ligentment, el convida a ser membre del directori provincial en representació de les Joventuts. però a canvi li demana que d'ara en endavant segueix qualsevol instrucció que li vingui des d'adalt: *"le ruego, li escriu, no lo desaire (el que se li suggereixi), pues toda disensión sería funesto para el interés colectivo que yo tengo el deber de representar"*⁷⁸³. No cal dir que E. Aunós acceptarà la proposta. Ara ja és un *inter pares*. Maluquer y Viladot l'haurà d'acceptar com a tal⁷⁸⁴. Potser la millor imatge que representa la seva entrada en el cercle polític conservador és la seva presència en un acte a la seu del Centre Monàrquic Conservador amb motiu d'una conferència que a la pronunciarà seu de l'entitat el tinent d'alcalde de Lleida, José Barberá.⁷⁸⁵

L'acte ha de ser interpretat de tres maneres. Per una banda, és la constatació més clarivent que Eduardo Aunós és reconegut com el cap del conservadorisme dinàstic lleidatà. Ara ja és un més entre els correligionaris del partit al qual se li accepta el seu poder. En segon lloc, s'evidencia que el nou cap lleidatà comparteix plenament els principis i orientacions que G. Peyra i E. Díaz pretenen imposar en el panorama conservador. En tercer lloc, i el que és més

⁷⁸³ A.M., caps 9, carpeta..., cartes de 10 de desembre 1911 i de 23 gener 1912.

⁷⁸⁴ A.M., caps 60, carpeta..., carta de 28 gener 1912. Es limita a reproduir bona part del missatge que anteriorment li envià el cap de la Joventut lleidatana en un gest d'espolsar-se les responsabilitats. No consta resposta de Maura.

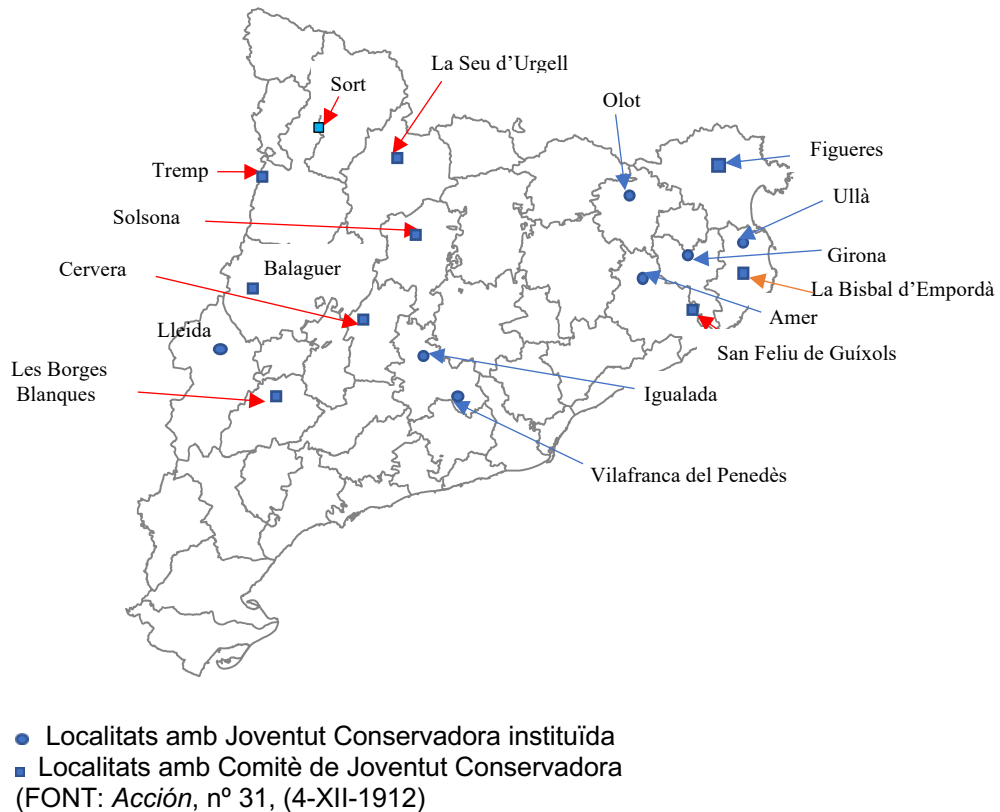
⁷⁸⁵ D.d.B., n° 352, (17-XII-1912), ed. matí, pp. 18.523-18.524.

important, aquesta aspiració és d'abast català. Dit d'una altra manera, el conservadorisme dinàstic s'està modernitzant. Per fer-ho, s'ha recorregut a allò que podríem qualificar, sense cap error o ànim exageratiu, com un vertader cop d'estat intern que s'ha realitzat tant a la capital catalana com a la del Segre.

En conclusió, la majoria de les joventuts conservadores catalanes s'han formalitzat en el termini de si o vuit anys, des de les de Barcelona i Lleida, les més primerenques dels anys immediatament anteriors a l'impacte de la Solidaritat Catalana fins les de Vilafranca i d'Amer, del 1912. La resta han vist majoritàriament la llum durant l'any immediatament anterior. aquestes set joventuts conservadores catalanes, totes elles nascudes l'any immediatament anterior. Totes elles es reuneixen a Girona el desembre del 1912. A elles sembla que hem d'afegir-hi comitès organitzadors a d'altres viles, tal com es pot veure en el mapa que tot seguit s'adjunta. Si a més a més hi afegim els comitès de la majoria de capitals comarcals lleidatanes, tindríem que les Joventuts Conservadores són presents a la majoria del Principat destacant per sobre de tot les províncies encapçalades pel Ter i el Segre. En aquestes, la majoria de les entitats juvenils, tant en un format o en un altre, estan situades a localitats que tenen un pes demogràfic relatiu (entorn dels dos-quatre milers d'habitants totes elles) i que econòmicament són força dinàmiques com, a més de les ja anomenades Balaguer, Cervera, Amer o Ullà, serien Sant Feliu de Guíxols (un xic més d'onze mil habitants), Figueres amb un miler més o La Bisbal, amb aproximadament cinc mil persones.

MAPA V

Joventuts Conservadores existents el 1912

Si agafem aquestes dades com a certes i les contrastem amb les donades al primer mapa, es constaten dos grans elements. En primer lloc, es referma un cop més la suposició de la independència de les Joventuts Conservadores respecte el partit mare, una cosa en la qual la historiografia tradicional o no se n'ha adonat o, simplement, no hi ha aprofundit gaire. Fora dels casos d'Igualada, Lleida i Barcelona, on es registra una forta lluita interna, en d'altres localitats no hi ha cercle conservador però sí Joventut, com és el cas de la resta de localitats: Amer, Ullà, Olot i, previsiblement creiem, Vilafranca del Penedès. Una cosa semblant succeeix però al revés: viles on hi ha centre conservador però no pas una entitat juvenil. Aquests són els casos de Sabadell, Terrassa, Figueres o St. Cugat.

El segon fet que cal remarcar en funció d'aquells mapes és l'expansió en la qual estan vivint aquelles joventuts. A aquesta relació inicial hem d'afegir-hi la constitució d'una d'aquestes associacions a Arenys de Mar i Mataró, ambdues a

mitjans del 1913. També tenim referència a una altra existent a Tortosa el gener de l'any següent. El que no sabem és si aquesta última ja tenia una certa història, inconcreta per a nosaltres a hores d'ara, o bé és de creació recent. D'aquestes tres, només la primera de totes, la d'Arenys de Mar, sembla ser la més versemblant atesa l'atenció i els elogis que li presta la revista de la Joventut barcelonina⁷⁸⁶. Fora d'això, és ben significatiu que la referència a aquestes últimes entitats sigui en plena crisi letal del partit conservador. Una situació semblant s'ha viscut uns quants mesos abans en el Centre Monàrquic Conservador. El gener del 1913 es constitueix a Figueres una delegació de l'organització barcelonina presidida pel publicista i jurista Javier Fages de Climent⁷⁸⁷. Per aquelles mateixes dates se celebrava a Madrid una assemblea de joventuts conservadores. És la realització final de la reunió convocada inicialment Saragossa l'estiu de l'any anterior. El propòsit bàsic de la convocatòria aragonesa, era la formació d'una federació de joventuts conservadores de tot l'Estat per tal d'iniciar una nova política *“de lucha, educativa, de mejores resultados que las teorías anarquizantes”*. Un objectiu que no es farà realitat immediatament però sí a la reunió catalana que se celebrarà a Girona a finals del 1912⁷⁸⁸. En fi, començant a establir una conclusió, es pot suggerir que les Joventuts estan cercant la formació d'un partit modern present a tot el territori i amb una oferta ideològica comuna. Dit d'una altra manera, si s'està nacionalitzant Catalunya amb el que comporta de transformacions en l'actuació dels partits i llurs maneres d'influir en el vot, el mateix pretenen fer les joventuts catalanes. Dit d'una manera més clara, aspiren a convertir-se en una força política nova i moderna. I tot això mirant sempre de reüll tant al que pretenen fer els regionalistes com al sector intern del partit conservador que percep de bon grat l'actuació d'aquells primers. Tot això coincideix amb la famosa Nota que el polític mallorquí fa pública el primer dia d'un nou any.

⁷⁸⁶ *Acción*, nº 58, (30-VII-1913), pàg. 3 i nº 60, de 20 del mateix mes, pàg. 2, on amplia la informació sobre la Joventut de la primera localitat. En tot cas, a l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona no hi cap referència ni expedient a propòsit d'aquestes entitats.

⁷⁸⁷ *D.d.B.*, nº 25 (25-I-1913), ed. matí, pp. 1.201-1.202.

⁷⁸⁸ La reunió a Saragossa com a *“lucha educativa”*, article de F. De Sorel, *Acción*, nº 15, (20-IV-1912), pàg. 1. La reunió de Girona, *ibid.*, nº 31, de 4 desembre del mateix

2.4 *Les Joventuts i la Nota de Maura (gener 1913).*-

És evident que en els casos de les assemblees de Girona i, especialment la celebrada a Madrid un mes després, concretament a finals de gener del 1913, som davant d'una mostra de musculatura. En gran mesura, aquesta començà el primer dia del nou any 1913 quan el polític mallorquí feia públic una Nota en la qual, entre altres coses, denuncia el trencament de la solidaritat entre partits dinàstics i anunciava la seva retirada de la política. L'observació era posterior a la confirmació reial a la formació d'un segon govern per part del Comte de Romanones. A ella li seguiren una sèrie de dimissions, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat. Entre elles, tenim a Barcelona les de G. Peyra, Cayetano Marfá, i F. De A. Bartrina. Pel que fa a l'associacionisme conservador dinàstic, l'actitud general és la d'estar a l'expectativa tot intentant mantenir un precari equilibri intern: aquesta és l'actitud del Centre Monàrquic de Barcelona, el de Figueres o la Joventut d'Igualada. No pas el centre de Tortosa que, segons sembla, presentaria la seva dimissió en bloc. Fora del Principat, seguiren a Maura, aproximadament, una vintena de diputats, entre els quals destacarien Ossorio y Gallardo o La Cierva, però no pas l'aspirant a succeir Maura, Eduardo Dato⁷⁸⁹. Les apreciacions per part de la premsa barceloní seran diverses. En una mena de termòmetre lingüístic, van des de l'apocalipsi del *Diario...* a l'"espantada" segons *La Veu...*, passant per la moderació del rotatiu de *La Vanguardia*. Des de Madrid, *La Época* coincideix en la valoració del rotatiu regionalista o el més que conegut A.B.C que es limita a fer un panegíric del polític mallorquí⁷⁹⁰.

Pel que fa a les valoracions de la historiografia espanyola, aquestes han oscil·lat tradicionalment entre la crítica o la comprensió. Entre la primera percepció figuren epítets com els de boicot a la Monarquia, *hara-kiri*, i absurditat i intransigència. Per una altra banda, es parla de "*ruptura del Pacte del Pardo*",

⁷⁸⁹ Per ordre d'aparició: les dimissions de G. Peyra, C. Marfá i F. De A. Bartrina, *La Vanguardia*, nº 14.399. (3-I-1913), pàg. 3; l'actitud del Centre Monàrquic i de la Joventut d'Igualada, *D.d.B.*, nº 4, de 4 gener, ed. matí, pp. 151-152; la de Figueres, *ibid.*, nº 7, de 7 gener, ed. nit, pàg. 293. A nivell estatal, María Jesús González, *Ciudadanía y acción...*, *op.cit.*, pp. 31-32.

⁷⁹⁰ *D.d.B.*, l'editorial sota l'epígraf, habitual en el diari, "Barcelona", nº 2, (2-I-1913), ed. matí, pàg. 51; *La Vanguardia*, "Sensación" i "Terrible ejemplo", nº 14.398 i 14.399, de 2 i 3 gener, pàg. 6, respectivament; *La Veu...*, "Serenitat", nº 4.903, de 3 gener, ed. matí, pàg. 1 on afirma que "*el conservadurisme es un principi, una escola, més que un partit*" que està per sobre de les individualitats; *La Época*, "La situación de los conservadores", nº 22.334, de la mateixa de 2 de gener, pàg. 1; l'*A.B.C.*, "¿Por qué se retira Maura?", nº 2.760, del dia tres del mateix mes, pp. 5-6.

en paraules categòriques del periodista i historiador Melchor Fernández Almagro, pèrdua d'una gran oportunitat històrica o, una mica més recent, de teatralitat⁷⁹¹. Sigui una espantada, una teatralitat o l'adjectiu que hom vulgui atribuir-hi, el gest de Maura obre la porta a una crisi latent que explotarà pels aires deu mesos després, precisament, el mes d'octubre. En tot cas, tot just passada una setmana de la publicació d'aquella Nota, es convoca una reunió de diputats i senadors conservadors on es demanà el retorn de Maura a la política⁷⁹². Després, el segueixen les Joventuts Conservadores amb aquella assemblea ja apuntada on hi participen aproximadament una quarantena i escaig d'entitats juvenils del previsible nombre de 79 que existirien arreu de l'Estat espanyol l'estiu del mateix any⁷⁹³. No són la totalitat de joventuts però sí una mica més de la meitat. De fet, la divisió que s'intueix en aquesta magma d'associacions és el pròleg del que succeirà en el seu moment en l'entramat conservador general a finals del mateix any quan Dato accepti la formació de govern. Tot això implica que la divisió interna en el si del partit és també equiparable a la de les Joventuts. Per tant, com a conclusió seria plausible considerar la necessitat de replantejar la clàssica afirmació d'una Joventut Conservadora que actua unànimement en funció del seu cap. En el seu lloc, hauríem de substituir aquesta imatge per la d'unes entitats que, utilitzant la imatge que els suposa el polític mallorquí, actuen per iniciativa pròpia.

⁷⁹¹ En la primera accepció, i per ordre de citació, boicot a la Monarquia, a Raymond CARR, *España 1808-1939*, Barcelona, Ariel, 1969, pp. 465-467; *hara-kiri*, a Maximiano GARCÍA VENERO, *Eduardo Dato. Vida y sacrificio de un gobernante español*, Vitoria, Montepío, 1969, pàg. 193; absurditat i intransigència, a Carlos Seco Serrano, *Alfoso XIII y...*, *op.cit.*, pp.95-96. Per l'altra banda, ruptura del Pacte del Pardo, Melchor Fernández Almagro/ Duque de Maura, *Historia del reinado de Don Alfonso XIII* Barcelona, Montaner y Simon, 1936, pp., 218-219 i mot crític amb el monarca; pèrdua d'una oportunitat històrica, a José María GARCÍA ESCUDERO, *Historia política de las dos Españas*, Madrid, Editora Nacional, 1979, (Col. España en 3 tiempos, s/n), pp. 371-373; la teatralitat del gest de Maura, a Mª Jesús González, *Ciudadanía y acción...*, *op.cit.*, pàg. 32 o, de la mateixa autora, *El universo conservador...*, *op.cit.* Amb ella, Cristóbal Robles, *Antonio Maura...*, *op.cit.* o Javier Tusell, *Antonio Maura...*, *op.cit.*

⁷⁹² Els assistents foren 110 per als senadors i 104 entre els diputats. Entre els senadors conservadors catalans figurarien el Comte de Torroella (Robert y Surís) i el marquès de Grigny (Ramon Morenés y Garcia-Alisson), tots dos senadors vitalicis. Pel que fa a diputats, tindriem Joaquin Sagnier per Arenys i Luis Vilá, per Manresa. Entre els adherits, hi hauria Benet y Colom, també senador vitalici. A José Gutiérrez Ravé, *ibid.*, pp. 99-102, on a més reproduceix el missatge adreçat al polític mallorquí. Les dades no són fidedignes ja que per error no inclou els noms de José Monegal, senador vitalici des del 1909 o el del diputat per Torroella, Julio Fournier. A més, apunta el nom del Marquès de Sentmenat quan aquest no serà senador fins un any després. Per al periodista i escriptor Luciano de Taxonera, l'assemblea era un muntatge d'Alejandro Pidal per evitar l'escissió del partit: *Antonio Maura. La vida ejemplar de un hombre de Estado por...*, Madrid, Nuestra Raza, s/d., pàg. 160.

⁷⁹³ *Acción*, nº 34, (10-I-1913), pp. 1-2. Fernández Almagro i el fill de Maura donen una xifra semblant tot afegint l'adhesió de set més (*Por qué cayó...*, *op.cit.*, pàg. 239). El nombre de 79 joventuts existents el 1913, a *El señor Maura y el partido conservador ante la opinión. Documentos recogidos y publicados por la Juventud Conservadora de Madrid*, Madrid, Impr. Alemana, 1913.

Entre els participants catalans a l'Assemblea de Madrid, figurarien un tal Dr. Grau per la Joventut d'Olot; Manuel, o Luis Bausili per la d'Igualada; Camilo Fuster per Barcelona i Manuel Herrero per Lleida. Aquest últim seria, segons sembla, l'únic català que intervindria públicament⁷⁹⁴. En l'anterior assemblea celebrada a la capital aragonesa es tractava de demostrar que el polític mallorquí encara era el cap del partit; ara es pretenia constatar que les Joventuts eren la fidel i inqüestionable guàrdia pretoriana de Maura. En paraules de Luis Soler, un *"instrumento eficaz, útil y practico para vigorizar el amortiguado espíritu de las clases conservadoras de España"*⁷⁹⁵.

Per tal de fer un pas com aquest, calia que, sinó totes les Joventuts sí una bona part d'elles, havien de convertir-se en una força autònoma respecte el partit conservador. El mateix director del *Diario...* apunta en el mateix article que abans les Joventuts Conservadores se sotmetien *"a varias minúsculas y casi siempre indoctas jefaturas [dels partits], las cuales funcionaban como aduanas irregulares, en cuyas oficinas no siempre ponderaba el reconocimiento del mérito. A la juventud se le imponía larga antesala, y después generalmente no se la recibía"*⁷⁹⁶. De fet, s'arriba a parlar d'una Federació de Joventuts Conservadores. D'això se'n parla en un primer moment a l'assemblea de Girona amb la voluntat d'estendre's arreu de l'Estat. Aquí reapareix un cop més el conegut Eusebio Díaz encarregant-se de la redacció d'un text que permetés la constitució de tal organització de Joventuts⁷⁹⁷. Com es pot veure, aquest naixent maurisme, en ple procés de gestació, es dota d'una secció de joves soldats que fan recordar les seccions juvenils dels feixismes dels anys trenta.

Per començar a fer una síntesi de tot el que hem vist sobre la Joventut Conservadora (o més aviat, en plural), han iniciat un procés de modernització que ha comportat, en primer lloc, la seva independització envers el partit mere amb el qual havien estat vinculats. En segon lloc, aquesta transformació ha anat acompanyat d'un procés d'extensió territorial que, almenys en el cas català, els fa ser presents a la pràctica totalitat del país, sobretot a les àrees de Lleida,

⁷⁹⁴ *Acción*, *ibid.* La Joventut de Girona estaria representada per l'advocat i vicepresident de l'entitat juvenil per Madrid, José González Jubany. Al *Brusi* s'apunta el nom Luis Bausili enlloc de Manuel: *D.d.B.*, nº 4, de 4 gener, pàg.185. Malauradament, no podem concretar res més sobre aquests personatges suara apuntats

⁷⁹⁵ "Las Juventudes Conservadoras", *ibid.*, nº 26, (26-I-1913), pp. 1.247-1.248.

⁷⁹⁶ *Ibid.*, *ibid.*.

⁷⁹⁷ A.M., carta d'Eusebio Díaz a Prudencio Rovira, aleshores secretari de Maura, s/d, [desembre 1912 ?], caps 15, carpeta....També, *Acción*, nº 30, (4-XII-1912).

Girona i Barcelona. A la resta de l'Estat espanyol passaria un fenomen semblant constituint-se noves entitats juvenils a partir del 1912 i en especial l'any següent amb el seu trencament obert amb el partit de Dato. Tot això amb la pretensió d'imposar-sobre el partit conservador tot virant-lo cap a una dreta espanyolista, catòlica, monàrquica, autoritària i amb una clara exaltació al cabdillatge amb un incipient culte a la personalitat de Maura. Aquesta és la lectura real de la crisi del 1913. És un procés d'individualització del partit conservador, és a dir, d'aïllament envers altres ideologies o partits, en el nostre cas el catalanisme, trencat d'aquesta manera qualsevol tipus de col·laboració amb la Lliga. No és cap casualitat que aquest procés coincideix amb el sempitern debat entorn de la Mancomunitat que reemergeix amb força durant el bienni 1912-1913. D'aquesta institució interprovincial n'hem parlat moltes vegades però no l'hem desenvolupada en cap moment. Ara ha arribat el moment de parlar-ne.

2.5. El llarg debat entorn les Mancomunitats.-

Com s'ha apuntat anteriorment, el juny del 1911 es presentava al Govern espanyol les Bases per a una Mancomunitat. No era pas una idea nova. Els seus orígens es remunten al 1903 quan Maura era tan sols ministre de Governació. En el seu moment es parlava de mancomunitat de municipis, terminologia que es canvià a provincial arran de la primera assemblea de Diputacions provincials celebrada a Barcelona el 1905. A partir d'aquí, la idea viurà moments de tot: uns de llarga discussió, en especial arran del retorn del polític mallorquí a la presidència del govern amb el seu famós projecte d'administració local; uns altres de letargia fins que el debat es reprengui el 1911 per tal de debatre's intensament primerament al Congrés dels Diputats l'estiu del 1912 per passar després a la tardor al Senat on es paralarà per maniobres polítiques del seu president, Montero Rios. Una interminable controvèrsia que a vegades fa recordar a un horitzó molt llunyà, per recordar una pel·lícula romàntica del 1992. Això sí, el que semblava inabastable finalment es farà realitat tot i que una mica tard.

La relació del Centre Monàrquic Conservador amb el tema de la Mancomunitat és tan controvertida com el debat polític i parlamentari amb aquella institució. De fet, corren històries paral·leles. Cap a mitjans de juny del 1911, mentre les Diputacions Provincials discuteixen i s'adhereixen a les Bases

que poques setmanes abans havia presentat Prat de la Riba, el Centre Monàrquic barceloní feia pública la seva adhesió a aquell projecte afirmant que formava part del credo polític del partit. Alguns dies després, el president de l'entitat dinàstica barcelonina acompanyat del seu vicepresident, Andrés Gassó y Vidal, i de Maluquer y Viladot, presenta un acte protagonitzat pel diputat provincial Francesc d'A. Bartrina a la seu de l'associació monàrquica. En ell, l'esmentat orador defensa el compromís explícit del Centre Monàrquic amb el projecte de Mancomunitats de la mateixa manera que fou amb la el Dret Civil català⁷⁹⁸. Bartrina és un polític ben informat i ha participat en un dels dos grups de debat, al costat de Duran i Ventosa, que donen lloc a finals d'any a unes hipotètiques Bases constitutives de la Mancomunitat⁷⁹⁹. Per a ell, tota participació en el debat, fos quin fos el resultat, sempre seria beneficiós per als dinàstics conservadors i els donaria "*fuera moral*" en la institució. El contrari, continua afirmant, enfortiria el que genèricament anomena "*partidos locales*"⁸⁰⁰

El compromís explícit de l'entitat dinàstica barcelonina amb el projecte regionalista continua en els mesos immediatament posteriors. A finals del mateix mes de juliol, l'organització de G, Boladeres participarà en la informació pública de les Mancomunitats. El mateix mes, el conegut orador i conservador històric, Casimiro Comas y Doménech, publica a la *Gaceta de Cataluña* un article defensant la Mancomunitat. Tot fa suposar que, efectivament, el projecte de la Mancomunitat suma ara un nou suport i de la mà del Comitè de Defensa Social. Tanmateix, és una impressió falsa. Al cap de poques setmanes la mateixa entitat matissa aquest suport basant-se en un informe d'un altre històric, en aquest cas Pablo Sáenz Barés, on defensa el sufragi corporatiu ja que el que està en joc, afirma explícitament, és qui dirigirà la nova entitat. Una manera gens sofisticada de malveure la Lliga Regionalista. Una actitud semblant mantindrà la secció

⁷⁹⁸ *D.d.B.* n° 172, de 21 juny, ed. matí, pp. 8.315-8.316; n° 185, de 4 juliol, ed. matí, pp. 8.958-8.961, respectivament. La conferència de Bartrina tingué un ressò força positiu per part de l'òrgan de premsa dels regionalistes. En l'article "Els conservadors y la Mancomunitat", *La Veü...* fa un resum més extens i detallat que no pas el del *Diario...*, forçosament genèric atesa la coneguda diversitat d'opinions existents en el si del conservadorisme dinàstic. Vid. *L.V.C.* n° 4.352, ed. matí, pàg. 2. Maluquer y Viladot s'hi afegix amb l'article "En pro de la Mancomunidad y algo de historia", *D.d.B.*, n° 194, de 13 juliol, ed. matí, pp. 9.504-9.505

⁷⁹⁹ A. Balcells, *La Mancomunitat de Catalunya...*, *op.cit.*, pàg. . Malauradament, no reproduïx les Bases, incloses aquí a Apèndix , pp. , a A.M., carta de Bartrina a Maura de 19 desembre.

⁸⁰⁰ A.M, cartes de F. d'A. Bartrina, de 5 maig del 1911 i una no datada però previsiblement de finals del mateix any. Precisament, en aquesta última el diputat conservador escriu que "*los conservadors por no sentir a unos, estimando peligrosa a otros; y por causas múltiples los restantes hemos dejado indefenso el sitio que nos pertocaba*".

juvenil de l'entitat catòlica dos anys després, l'octubre del 1913, quan es convoqui una manifestació en favor de la Mancomunitat davant la paràlització que sofreix al Senat. Tot i adherir-se i afirmar que tampoc li satisfà la proposta governamental, el Centre de Joves de la Defensa Social afegeix que no és el moment de manifestacions tenint en compte la proximitat de les eleccions municipals previstes per al novembre⁸⁰¹.

L'última referència explícita és un banquet en honor d'aquell diputat provincial on assisteix tota la plana major del Centre Monàrquic Conservador (entre ells, figuren E. Díaz, Trinitat Mª Oms, G. Peyra, Maluquer y Viladot, J. Mans, Álvaro Mª Camín, Arcadio de Arquer, C. Comas y Doménech, A. Gassó y Vidal...). Pel que sembla és el primer i últim cop on membres de l'esmentada entitat utilitzen públicament el català, cosa molt estranya entre els conservadors dinàstic que utilitzen preferentment el castellà per a tot acte públic. Probablement, en tant que és conscient que amb aquest acte el Centre Monàrquic Conservador vol donar per tancada qualsevol al·lusió més al projecte de la Mancomunitat, el diputat provincial filo-regionalista lamenta que s'hagi trigat tant per la col·laboració entre conservadors dinàstics i regionalistes⁸⁰². D'ara en endavant, el diputat homenatjat quedarà marginat dins l'entitat conservadora a la qual pertanyerà i fins i tot sembla que en algun moment acaricià la possibilitat de donar-se de baixa. La idea no es feu realitat però l'octubre del 1913, a la vigília de la gran crisi que sacsejarà el partit conservador, Gustavo Peyra demanarà explícitament a Maura que, en el cas que el rumor esdevés realitat, l'esmentat diputat provincial fos designat governador civil ben lluny del Principat (a Sevilla i Badajoz, escriu) *"pero por Dios, afegeix, no me lo pongan en Cataluña porque*

⁸⁰¹ La participació en l'acte d'informació pública, a *ibid.*, 210, de 29 juliol, ed. matí, pàg. 10.349. L'article de C. Comas, esmentat per *La Veu*, n^o n° 4.351, (3 VII 1911), "Per la Diputació Catalana", pàg. 1.) que el qualifica com a interessant. L'animadversió del Comitè, a *D.d.B.*, n° 232, de 20 agost, pàg. 11.501. Per tant, cal corregir l'afirmació donada per Albert Balcells en el seu estudi sobre la Mancomunitat que el suport del Comitè continuà invariable fins el 1918. És clar que ell es basava en l'actitud del Comte de Sta. Mª Pomés, però no era un dels seus dirigents. Al respecte, A. Balcells, *La Mancomunitat de Catalunya...., op.cit.*, pàg. 59. L'actitud el Centre de Jives per a la Defensa Social pel que fa a la manifestació en pro de les Mancomunitats, *D.d.B.*, n° 295, ed.matí, pàg.. 14.073, signat per Pablo Sáenz de Barés i C. Pareja.

⁸⁰² *D.d.B.*, n° 49, (8-II-1912), pp. 2.531-2.533; també *G.d.C.*, n° 265, de 21 del mateix mes. En total, assisteixen 78 persones. Entre les absències destaquen les de G.de Boladeres, Benet y Colom, Luis Soler, J. Monegal o Luis Cabot Negrevernís.

*tengan Vds. la seguridad de que darían al mundo de la provincia que le cupiera en suerte a un sumiso regionalista disfrazado de Conservador*⁸⁰³

A partir d'aquí, el centre presidit per G. Peyra continuarà en el procés d'auto tancament iniciat amb la re fundació de la Joventut l'any abans. En aquest sentit, és significatiu que en tan sols un mes, el desembre de l'any anterior, el 1912, es registrin tres fets que insinuen per on va aquella entitat. El primer és una felicitació al germà de qui fou el capítol conservador en l'època canovista i ara una persona a la vora de la setantena d'anys, José Mª Planas y Casals. El segon és un homenatge a qui fou el director històric del *Brusi* amb motiu de la inauguració d'un retrat seu a la Galeria de Catalans Il·lustres. A aquest acte s'hi afegeix el partit conservador barceloní per criticar les "classes conservadores". El tercer i últim és la rebuda ja esmentat a J. Barberà, provinent de Lleida, on a més d'Eduardo Aunós trobem els inevitables G. Peyra, E. Díaz, Arcadio de Arquer i, per part del Comitè de Defensa Social, Luis de Dalmases. Tot aprofitant aquesta conferència, Arcadio de Arquer intervindrà per recordar Mañé i Flaquer és qualificat com un profeta les idees del qual tenen cabuda en el centre conservador de la capital catalana. Per la seva banda, el president de l'entitat dinàstica afegirà que aquesta és el lloc de trobada d'aquelles "classes conservadores"⁸⁰⁴.

D'ara en endavant, s'imposa el silenci més absolut a totes bandes. Un silenci que, a grans trets, perdurarà fins la tardor del 1913, concretament l'octubre⁸⁰⁵. Durant aquest any i mig, aproximadament, de les pàgines del *Brusi* no sortirà publicat cap article sobre el tema, ni quan és aprovat el projecte de llei al Congrés dels Diputats, primer de manera provisional el juliol i definitivament l'octubre del 1912, o quan el novembre del mateix any un grup de senadors demanin al Comte de Romanones el pas del text a la Cambra Alta. Fora d'això,

⁸⁰³ A.M, Capsa 82, carpeta , carta de G. Peyra a Maura de 14 de maig del 1913 pel que fa a una hipotètica baixa de F.d'A. Bartrina; pel que fa al seu nomenament com a governador civil carta de 22 octubre. El subratllat és meu.

⁸⁰⁴ La felicitació a J.M. Planas y Casals és per la inauguració d'un bust seu, a *D.d.B.*, n° 349, (14-XII-1912), ed. matí, pàg. 18.366. L'acte en memòria de Mañé i Flaquer, a *ibid.*, n° 350, de 15 desembre, pp.18.417-18.418, article de L. Soler "Frases inéditas. La ofrenda del *Diario de Barcelona*", pp. 18.433-18.437 i n° 352 del dia disset, ed.matí, pàg. 18.521. Entre els assistents, a més de conservadors com E. Díaz o Arcadio de Arquer, figuren personalitats com Verdaguer i Callís, el Bisbe Laguarda o qui era en aquell moment el capítol general de Catalunya, Valeriano Weyler. La rebuda de J. Barberà i les afirmacions d'A. De Arquer i G. Peyra, *ibid.*, pp. 18.524-18.525

⁸⁰⁵ El silenci el reconeix un T. Baró en carta a Maura de 2 desembre 1913, A.M. capsa 11, citat per Cristóbal Robles, *Antonio Maura un político...*, *op.cit.*, nota 109, pàg. 379.

els articles d'opinió del *Diario*, siguin del seu director o de T. Baró, seran sobre la conflictivitat laboral, la crítica al parlamentarisme, el president del Consell de Ministres... L'única nota discordant serà un article del seu director, Luis Soler, on es limita a contrastar el projecte de Mancomunitats del govern liberal amb el presentat originalment per Maura⁸⁰⁶. Quan la Mancomunitat sigui aprovada via decret el desembre del 1913, el *Diario*... continuarà amb aquesta actitud circumspecta i intentarà patrimonialitzar en favor seu la Mancomunitat vinculant-la per una banda al famós projecte maurista de la reforma de l'administració local, i per l'altra negant la paternitat regionalista. D'aquesta manera, almenys en l'aspecte lingüístic, invisibilitzant la Lliga s'espanyolitzava la Mancomunitat⁸⁰⁷.

Fora d'això, el mutisme s'estén a altres monàrquics conservadors que ocupen algun càrrec públic. El company d'escó a la corporació barcelonina des del 1909, Cayetano Marfá, es manifesta submís al que digui la directiva del centre barceloní. Pel que fa a diputats i senadors, ni un Julio Fournier, diputat per Girona, o entre els membres de la Cambra Alta, J. Monegal, Benet y Colom o el Marquès de Sentmenat (de nom, Joaquín de Sentmenat y Patiño), nomenat el maig del 1912 senador per dret propi, dels llavis dels quals no sortirà ni un simple mot. Per exemple, Benet y Colom advertí a Prat de la Riba, que, en la seva qualitat de senador, votaria allò que el grup conservador decidís⁸⁰⁸. Els únics que en algun moment hi intervenen són els liberals com Alfons Sala o Roig y Bergadà. Un silenci que és còmplice amb el de Maura, les intervencions parlamentàries del qual són força recalcitrants a tot suport explícit en favor del projecte regionalista. Els parlamentaris conservadors catalans, com a bons soldats disciplinats, segueixen fil per randa les indicacions del seu cap. Si ell indica abstenció, com farà en les votacions dels primers articles, tots s'hi abstindran. En canvi, J. Sagnier i Luis Vilà Miralles trenquen la regla emetent un vot afirmatiu. Probablement en aquest últim personatge devia influir-hi el seus

⁸⁰⁶ "Los Proyectos de Mancomunidades", *ibid.*, 161, de 9 juny 1912, pp. 9.020-9.022.

⁸⁰⁷ "Barcelona" i "La Mancomunidad", *ibid.*, nº353, (19-XII-1913, ed. matí, pàg. 16.985 i nº 355, de 21 de desembre, pp. 17.112-17.113).

⁸⁰⁸ L'actitud de C. Marfá, a *Ibid.*, carta de 14 maig. A la mateixa carta, la decisió de Benet y Colom, El *Diario* se'n feu ressò de la recepció de l'ancià senador per part de Prat de la Riba però sense afegir-hi en cap moment algun comentari: *D.d.B.*, nº 118, de 28 abril, ed. nit, pàg. 5.961. La designació del Marquès de Sentmenat com a nou senador per dret propi, a *D.d.B.*, nº 194, (12-VII-1912), ed. matí, pàg. 10.762, dos mesos després que ell presentés la sol·licitud d'incorporació a la Cambra Alta, a <https://www.senado.es/web/conocersenado/senadohistoria/senado18341923/senadores/fichasenador/index.html?id1=2763>. [consultat a 31 d'octubre 1912).

l·ligams amb els regionalistes i, en particular, amb Leonci Soler i March⁸⁰⁹ Fins i tot, es rumorejà que existia un acord tàcit entre el polític mallorquí, Montero Rios i Moret a propòsit del tema de les Mancomunitats. Un rumor esbombat per la premsa madrilenya, especialment pel rotatiu conservador *La Época*, a partir d'una trobada entre Maura i Moret produïda pocs dies després que el Comte de Romanones tanqués el Congrés per tal d'evitar la votació definitiva del projecte de Mancomunitats. El rumor devia ser tant comentat com perquè el *Diario...* se'n fes ressò i el desmentís en una nota afegida a la notícia. A més, les respostes anotades per la seva pròpia mà en les cartes enviades per F. D'A. Bartrina són molt ambigües, com és propi de tot bon polític⁸¹⁰.

Així i tot, aquest silenci relativament llarg, devia generar incomoditats en el si dels monàrquics conservadors catalans. No té res d'estrany si recordem la diversitat de palpitations que es registraven dins l'organització conservadora des de temps llunyans. Recordem, sinó, les habituals reticències que sempre que podia expressava un Benet y Colom. Cap a mitjans del 1912, Salvador Canals, habitual col·laborador al *Diario...* i director de la revista *Nuestro Tiempo* editada a Madrid, dedicava tot un article a aquell editorial esmentat abans sobre la suposada entesa de Maura amb dues destacades personalitats del partit liberal. En realitat, el periodista conservador utilitzava el rumor amb dues finalitats. Una, per reconèixer que, efectivament, devien existir reticències per l'actuació del cap conservador. "*No son pocos los amigos barceloneses, escriu al principi de l'article, buenos amigos y buenos conservadores, que se muestran un si es no es dolidos de la conducta del partido en el pleito de las Mancomunidades*" I la segona i última, per justificar l'abstencionisme conservador en la votació dels primers articles del projecte: "*este ,conclou, es todo nuestro pecado, y paréceme que con ese pecado y con aquellos antecedentes podemos ir por todas partes*

⁸⁰⁹ L'abstenció de Maura i el llistat de votants, però només llurs cognoms, a *D.S.C.*, nº 153, de 3 de juliol 1912, pp. 4.414-4.417. A més de J. Sagnier, votaren a favor els liberals. També a Fernando SOLDEVILLA *El año político, 1912*, Madrid, Imprenta de Ricardo F. De Rojas, 1913, *op.cit.*, pp. 332-337, on no esmenta el nom de Maura entre els abstencionistes.

⁸¹⁰ Les intervencions de Sala o Roig y Bergada, esmentades a . A. Balcells, *La Mancomunitat de Catalunya...*, *op.cit.* pp. L'ambigüitat de les respostes de Maura, a A.M., Capsa 11, Carpeta . cartes de 5 maig, 26 1911 i de 19 de desembre 1911.i carta s/d. Més explícit és en la resposta a la primera missiva de totes datada quatre dies de ser escrita on confessa que tant les circumstàncies com la divisió interna dels conservadors barcelonins l'obliguen a ser extremadament discret. La trobada entre els tres polítics espanyols amb el comentari del *Brusi*, a nº 191, de 9 juliol 1912, ed. matí, pp. 10.606-10.607. El comentari de *La Época*, recollit per, *El año político...*, *op.cit.*, pp.346-349 on li veu una jugada política de Maura per debilitar Canalejas.

*con la frente muy alta, no desdeñando pero escuchando sin alarma, cuanto nos gritan esos fervorosos creyentes en el autonomismo impetuoso del señor Canalejas*⁸¹¹.

Haurem d'esperar cap a la segona meitat del 1913 tot coincidint amb la caiguda del govern Romanones i l'accés de Dato a la presidència del Consell de Ministres, perquè el *Diario*, i amb ell la societat conservadora, torni a girar la seva mirada cap al projecte de les Mancomunitats. L'abril d'aquest nou any el degà de la premsa barcelonina trenca el seu silenci per referir-se a una reunió de diputats i senadors catalans per impulsar el debat al Senat⁸¹². Tot seguit, ve un altre mutisme que es trenca l'octubre del mateix any quan se celebra una assemblea de diputats provincials que va seguida d'una manifestació de suport. Tant en un moment com en l'altre, les absències conservadores són remarcables. A la primera, figuren un F. D'A. Bartrina, un Joaquín Borrás per Manresa o un Delfí Canela, per Lleida. En canvi, no hi són un Cayetano Marfá, que sembla jugar a dues bandes, o més significativament, un Eduardo Aunós y Cau. A la subsegüent manifestació hi manquen tots els conservadors en ple, de la qual cosa se'n plany el *Brusi* qui sí l'hi dona suport, a la manifestació, ja que la compatibilitza amb el famós projecte d'administració local de Maura. Una petita esquerra a la qual cal afegir-hi les adhesions de J. Sagnier de Julio Fournier o la ja esmentada del Centre de Joves per a la Defensa Social, una entitat que com ja sabem de catalanista en té ben poc, per no dir que gens⁸¹³.

Amb tot això no pretenc afirmar que l'eterna discussió entorn del projecte de la Mancomunitat és la causa principal de la crisi dels partits dinàstics i l'escissió maurista que li seguirà al cap de poc temps. Tot i així, tampoc es negligible la influència que aquell debat té en el progressiu trencament d'aquells partits. En aquest sentit, la historiografia feta des de la capital espanyola massa sovint ha reduït aquella la crisi del 1913 a qüestions palatines com si tot es reduís a passions personals. No. Ja és prou sabut, des de la ruptura que van significar

⁸¹¹ Article "La Mancomunidad y los conservadores", *D.d.B.*, nº 191, de 9 de juliol, ed.matí, pp. 10.614-10.616.

⁸¹² *Ibid.*, nº 108, (18-IV-1913), ed. matí, pp.5.404-5.405. Entre els assistents figura F.. D'A, Bartriina. En canvi, s'excusen un J..Monegal o el Comte de Torroella.

⁸¹³ Sobre l'acte al Palau de la Generalitat, les adhesions dels diputats a Corts i la posterior Manifestació, a *ibid.*, nº 297, de 24 octubre 1913, ed. nit. pp.14.729-14.735. La no participació dels conservadors i l'actitud del *Brusi*, "Barcelona", nº 298, del dia 25 del mateix mes, pp. 14.247-14.248. L'actitud de la secció juvenil del Comitè de Defensa Social, nº 295, del dia 22,ed.matí: *vid supra*, nota 204, pàg. 104. La seva actitud de rebuig al decret es torna a manifestar a finals del mateix anys: nº 333, de 29 de novembre, ed. matí, pàg. 15.915.

els *Annales*, que els fets històrics no són tan simples i individuals. El terratrèmol que sacseja el partit conservador tant a nivell barceloní, i probablement català, com també estatal durant el 1913 té molt a veure amb les relacions amb la Lliga i amb la possibilitat de formar nous partits polítics amb la pretensió de re fundar el sistema canovista. Pel que fa al primer aspecte, tot el que fa referència als regionalistes no deixa de ser una espina molt clavada entre els conservadors des dels llunyans temps de Duran i Bas a la dècada dels vuitanta del segle XIX. Una espina que al llarg dels anys s'ha anat engrandit i infectant la ferida. La discussió entorn del tractament a seguir esclata, precisament, durant els mesos del 1913. A nivell estatal, l'intent de constituir nous partits polítics és un fil que alguns historiadors relativament recents van apuntar però que, malauradament, no van estirar prou. Amb això no vull dir que la controvèrsia entorn del projecte de federació de les diputacions sigui la causa primordial en la divisió dels partits dinàstics. Tanmateix, hi ha una sèrie de fets que indiquen que el debat entorn de les Mancomunitats influí en la política estatal: la suspensió temporal de les cambres, els intensos debats parlamentaris i la divisió entre els monàrquics, originant fins i tot una escissió entre les fileres liberals, la caiguda del primer govern Romanones el desembre del 1912, l'entrevista amb el Rei on el monarca evidencia la seva ignorància sobre Catalunya, o que el nou president del Consell de Ministres, Eduardo Dato, aprovi per Decret la Mancomunitat el mateix mes d'un any després⁸¹⁴. El conegut periodista Miquel dels Sants Oliver insinuà l'existència de tal influència a l'hora d'afirmar que la Mancomunitat era obra de Maura i que, per tant, l'odi al cap conservador era la forma d'odi a Catalunya. Bé, ell mateix responsabilitzarà la crisi de gener a tot el país⁸¹⁵.

Ara el cal és que per uns moments tornem als orígens i centrem la nostra ullada les dues convocatòries electorals del 1913, és a dir, les eleccions provincials de març i, finalment, les municipals de novembre del mateix any. Uns

⁸¹⁴ L'entrevista és comentada per Borja de Riquer, *Francesc Cambó. L'últim retrat...*, op.cit., pp. 160-161 que atribueix el gest a un president de govern dèbil; per a Seco Serrano és una "gallardía política", a *La España de Alfonso XIII...*, op.cit.: El fill de Maura en col·laboració amb Fernández Almagro és més dur parlant de "obsequio navideño" i "real decreto dictatorial": Duque de Maura/ Melchor Fernández Almagro, *Por qué cayó...*, op.cit., pàg. 265.

⁸¹⁵ Miquel dels Sants Oliver, *El caso Maura...*, op.cit., pp. 9-10 i també pp. 25-32, on reproduïx els seus articles sobre el gest de Maura d'aquell mes.

comicis on el retrobament amb la Lliga esdevé del tot impossible i la repetició d'una nova entesa amb els catòlico-conservadors és del tot impossible.

3. ENTRE ESCIL·LA I CARIBDIS: LES CONTESES ELECTORALS

Al llarg de les pàgines precedents d'aquest treball hem fet una referència obligada als diferents comicis convocats en el període estudiat. Hem pogut veure quins han estat els candidats elegits, les coalicions electorals acordades amb la inevitable preeminència del Comitè de Defensa Social en les enteses electorals que s'ha incrementant a mesura que passa el temps. Pel que a aquests acords, hem pogut tenir en compte a més les tortuoses relacions amb la Lliga Regionalista que en algun moment donen lloc a una coalició de dretes com en un altre passa tot el contrari. També hem pogut veure que a partir del 1911, amb la refundació de la Joventut Conservadora arran de l'accés d'Eusebio Díaz a la seva presidència, s'ha anat consolidant una revisió de l'actitud a prendre davant el partit regionalista que s'ha concretat en una deriva espanyolista que també ha augmentat amb el temps. En aquest apartat el que caldrà analitzar són les relacions que s'estableixen entre les diferents faccions, els seguidors del Comitè de Defensa Social per una banda, i els catalanistes de Prat i Cambó per l'altra. Utilitzant una coneguda referència mitològica, els conservadors dinàstics, almenys els barcelonins, es troben en la tessitura d'escollir entre Escil·la i Caribdis, essent un els regionalistes de la Lliga i l'altre els catòlics del Comitè de Defensa Social, i no necessàriament en aquest mateix ordre. La diferència ara, però, és que sigui quina sigui l'opció que es triï, implica l'inici d'un inevitable procés de suburbialització que no té aturador. Tot això coincideix en ple període electoral com és el 1913 amb unes eleccions provincials i uns mesos després unes altres de municipals.

Entre un plebiscit i un altre hi ha un nexa en comú. La novetat d'aquell any, en contrast amb els anteriors, és aquella tan anhelada i propugnada coalició de dretes o solidaritat catòlica en la qual entrava la Lliga, sembla que hagi passat a millor vida. Aquí, la coalició havia esdevingut una mena de vestit en el qual tots dos, regionalistes i monàrquics conservadors, es trobaven del tot incòmodes. Els primers estan més atents a tota negociació amb els liberals a propòsit del

sempitern debat entorn de les Mancomunitats. Als altres, els seguidors de qui ara com ara encara és el cap del partit conservador, els amoïna molt més la seva supervivència que cap altra cosa. Això és fàcilment contrastable a la ciutat de Barcelona però també, i aquesta és la segona novetat, fora d'ella. També tindrem l'oportunitat, tal com hem fet fins ara, de veure la relació i nombre dels candidats escollits i la seva comparança davant els comicis precedents.

Tot seguit s'analitzaran els dos comicis tal com hem fet a llarg d'aquest treball, és a dir, de manera separada. En primer lloc parlaré de les eleccions provincials del tercer mes del nou any i tot seguit passarem a veure les municipals de novembre.

3.1 *Les eleccions provincials.-*

Si ens centrem en aquests últims, de fet la negativa a tot possible acord amb la Lliga era una elecció presa de bon antuvi. Tres setmanes abans dels comicis provincials, el *Brusi* intervenia en la campanya recordant l'exhortació efectuada pel Bisbe Laguarda a propòsit de les eleccions de dos anys abans on demanava el vot catòlic per tal de fer desaparèixer allò que anomena caciquisme provincial estès arreu de l'Estat. De fet, el periòdic conservador utilitzava les paraules de l'ocupant de la mitra barcelonina per arremetre subtilment contra la Lliga. D'aquí l'afegitó que aquell caciquisme està difós per tot arreu⁸¹⁶. Algunes setmanes després, el mateix diari recollia les declaracions de "*un caracterizado conservador*", de qui no detalla el nom, del tot crítiques amb els regionalistes. La Lliga, afirmava, "*quiere ser el único órgano político que se entienda con el poder central, ejerciendo un monopolio absoluto, constituyendose de hecho en canton barcelonés*" convertint els seus companys electorals en "*dominguillos de su oligarquía*". Si al darrere hi ha la mà de la Joventut Conservadora no és del tot rebutjable. En carta adreçada al secretari de Maura, Prudencio Rovira, i escrita poques setmanes abans de les eleccions municipals de novembre, G. Peyra afirmava que aquella entitat no li era gens desafecta. Tanmateix, continuava, no podia dir el mateix del seu cap, E. Díaz, al qual i algú més els hi atribueix una actitud díscola "*y aunque nada logran, afegeix, perturban y dificultan nuestra labor*". I com el seu correligionari l'ancià Benet y Colom, avisa que a la llarga podria podrà donar lloc a "*mayores males*". És clar que el president del Centre

⁸¹⁶ "Las elecciones provinciales", *D.d.B.*, nº 44, (13-II-1913), ed.matí, pàg. 2.143.

conservador barceloní tampoc no posava gaire de la seva part. En la mateixa missiva, el cap conservador afirmava que Prat de la Riba a qui, sarcàsticament, l'anomena “pontífice”, no gaudia de “terreno abonado para conferenciar y pactar de facio ut des” entre els monàrquics conservadors⁸¹⁷. Una altra cosa, per tant, seran afirmacions com les apuntades més amunt demanant una entesa de tots els conservadors, sempre en el sentit social del terme, o responsabilitzant els carlins d'impossibilitar la renovació de la coalició de dretes ja que acorden abstenir-se a l'hora de presentar candidatura per a Barcelona mantenint-la, però, per a els altres districtes provincials. En unes paraules més calculades, però no gaire llunyanes de totes aquestes, s'expressa el *Diario..*, de la mà del seu director Luis Soler. En un article que du per nom “Las alianzas electorales”, considera per una banda que les enteses amb totes les forces dretanes són més necessàries que mai. Per l'altra, afirma que qui les ha de dirigir han de ser forces nacionals, llegeixi's conservadors dinàstics, perquè cal avantposar el general davant el que és més concret, més local. I ja més explícitament, es felicita públicament que sigui que el Comitè que dongui suport als candidats conservadors que, diu, representen “el sentir general de las derechas”⁸¹⁸.ui

Per la seva banda, els tradicionalistes demanaran el vot per a aquella candidatura amb més possibilitat d'èxit i capaç de “restaurar las glorias de del Palacio de nuestra inmortal Generalidad”. Una manera velada de suggerir el vot per als regionalistes. Un trencament darrere el qual, hi ha, evidentment, la mà de la Lliga. Entre uns i altres s'acusaran mútuament del trencament de l'entesa. Així ho afirmava un periòdic republicà, i per tant gens sospitós, com era *El Poble Català*. El mateix rotatiu asseverava, a més, que el trencament de la coalició interessava a tots plegats ja que l'únic que els unia era “actes i res més que actes”⁸¹⁹. L'actitud del *Diario*, però, és més calculada

⁸¹⁷ Per ordre de citació, les declaracions al *Brusi, ibid.*, nº 60 (1-III-1913), pàg, 2.984. La carta a Prudencio Rovira, que l'autor espera que fos confidencial, de 22 octubre, caps 82, carpeta... , esmentada ja a nota....., *vid. supra*. En aquella premonició, altres vegades feta per Benet y Colom, s'insinua el vincle de confiança mútua que devia existir entre tots dos. La confidencialitat no devia ser guardada ja que, com s'ha detallat, la carta figura entre la correspondència del cap conservador estatal.

⁸¹⁸ *D.d.B.*, nº 61, (2-III-1913), pp. 3.049-3.051.

⁸¹⁹ *El Poble Català*, nº 2.912 i 2.013, d'1 i dos de març. La Lliga i el *Diario* donaran a conèixer les seves raons pel trencament a *L.V.C.*, nº 4.959, de tres de març, “Conformant els presagis”, i nº 64, del dia 5, ed. matí, pp. 3.184-3.186, respectivament. També. *D.d.B.*, nº 60, 62 64, corresponents al dies 1,3 i 5 de març, ed. tarda i les dues últimes matinals, pp.3.017, 3.084-3.085 i 3.184-3.186, respectivament parlant.

Sense els carlins i regionalistes, la Coalició la integraran tan sols conservadors, integristes i l'inevitable Comitè de Defensa Social. I com ha passat en els anteriors comicis, l'entitat catòlica és qui primer llença el primer tret, només que ara més tímidament. El febrer i en l'espai de pocs dies, el conegut Comte de Sta. Mª Pomés pronuncia dues conferències davant representants de les dues primeres associacions. En aquestes dues xerrades el tema és el mateix: la necessitat d'un bloc comú de dretes⁸²⁰. Tanmateix, a diferència de les anteriors convocatòries electorals, la novetat d'ara és que el Comitè ja ni exhorta, ni organitza ni encapçala la concurrència en els comicis. El que fa és, simplement, afegirs-s'hi, res més. Aquesta actitud es reflecteix en la designació com a candidat per al primer districte provincial, que incloïa tota la ciutat de Barcelona i alguns municipis limítrofs com és el cas de Badalona, d'un vell conservador com és Jaime Mans. El nom és suggerit per l'entitat dinàstica i acceptada passivament pel Comitè i els integristes. A més, el dia abans dia abans s'afirmava la presentació, que no es farà, d'uns altres dos històrics dinàstics per a la mateixa demarcació com són Benet y Colom i Agustín Viñamata⁸²¹. Al primer nom de tots, la coalició dona suport al tradicionalista Borja de Llanza, fill del Duc de Solferino, i Luis Isamat, presentant-lo explícitament com el vincle amb la Lliga⁸²².

És una candidatura que es delata per sí mateixa. Amb el canvi d'un dia per l'altre, aquella entesa evidencia una gran desconfiança envers aquells comicis, com si fossin conscients que van al sacrifici. Fins i tot, es rumoreja que hi ha dissensions internes en el si de les dues principals associacions que impulsen l'entesa electoral, el Centre Monàrquic i el Comitè. En gran mesura, és una candidatura tan poc ambiciosa que sembla que funcioni per sí sola. Tot i així, la maquinària no va gaire fina. El fet d'apropiar-se del nom de Luis Isamat cal interpretar-lo com un gest de debilitat ja que demostra com catòlics i

⁸²⁰ Les dues conferències, de la qual una és la continuació de l'anterior, a *ibid.*, nº 43, 47 i 49, de 12, 16 i 18 de febrer del 1913, edicions de tarda i nit, pp.2.113-2.114, pàg. 2.170 i pàg. 2.379, respectivament. El Comitè afegint-s'hi a la convocatòria, *ibid.*, nº 44, del dia 13, ed. tarda, pàg. 2.170

⁸²¹ *Ibid.*, nº 62 i 63, de tres i quatre de març, totes dues d'edició matinal, pp. 3.085-3.086 i pàg.3.135, respectivament. Erròniament., Isidre Molas canvià el nom de Jaime pel de Salvador: *Lliga Catalana...*, *op.cit.*, pàg. 95. J, Mans com a candidat cobnservador

⁸²² A.M., caps 82, carpeta....., carta de G.Peyra, s/d. El vot a Luis Isamat, *D.d.B.*, nº 66, pàg. 3.302.. El desmentiment, nº 66, de set de març, ed.matí, pàg.3.302. Al respecte, vid. Jordi ALBADELEJO BLANCO, "La intervenció del moviment catòlic en la política badalonina (1905-1914)", *Carrer dels Arbres*, Museu de Badalona, nº 9, 3ª època, 1998, pp 45-52 (*on line*

<https://raco.cat/index.php/CarrerArbres/issue/view/22434>, consultat 14 desembre 2022).

conservadors han perdut el control que exercien en el cercle catòlic badaloní. Per una altra banda, la campanya electoral és ben esmorteïda, amb pocs actes i, a més, celebrats en localitats o seus d'entitats menors com és un míting a St. Andreu o la llar del Comitè a La Bonanova, però cap d'ells a la seva seu principal o a la del Centre Monàrquic o la Joventut que acordà intervenir en la campanya al costat de la secció juvenil del Comitè⁸²³. Concorren a les eleccions tan sols com a acte de presència, per testimoniar que existeixen. El mateix president del Centre Monàrquic Conservador ho reconeix implícitament en la carta ja esmentada quan escriu que d'aquesta manera "*mantenemos de hecho*" tal entesa⁸²⁴. Són del tot conscients de la seva marginalitat política. Tanmateix, aquesta no ve donada per la profunda crisi interna que sacseja els conservadors dinàstics sinó per això mateix, la candidatura es reclou tan sols a la capital catalana. En unes altres paraules, no hi ha una relació de causalitat entre un fet i l'altre; el que hi ha és un reflex d'una situació en la qual ells mateixos se n'adonen que no tenen marge d'escapatòria. Els resultats electorals confirmaran els temors que tenien. El carlí obtindrà tan sols 1722 vots i Jaime Mans, gairebé 300 menys, essent l'aspirant menys votat de tots i a una gran distància de Luis Isamat amb 6.315 vots⁸²⁵.

Tot això per al cas estrictament barceloní. Fora dels límits de la ciutat de Barcelona, la situació tampoc és gaire diferent en una evidència més de la progressiva nacionalització que viu la política catalana des dels anys de la Solidaritat Catalana. La coalició entre regionalistes i jaumins es fa palesa als districtes d'Arenys, Vic, Mataró o Figueres, per esmentar-ne tan sols uns quants. A la primera circumscripció, la divisió interna dels conservadors dinàstics dona lloc a la presentació de dues candidatures, una amb Francesc d'A. Bartrina i l'altra amb el mataroní Cayetano Marfá. El primer, en coalició amb els

⁸²³ Els rumors de dissensions internes, *ibid.*, nº 66 i 67 dels dies disset i divuit, ed.matí, pàg.3.302 i pàg. 3.355, respectivament. L'apropiació de la figura de Luis Isamat, a nº 63 i el manifest de la Coalició a nº 65, de quatre i cinc de març, tots dos d'edició matinal, pàg. 3.135 i pp. 3.184-3.185, en aquest últim. Pel que fa als mítings, *ibid.*, nº 65, de 6 març, ed. matí, pp.3.257-3.259, nº 67, de 8 març, pp. 3.355-3.357, també *Acción*, nº47, del mateix dia, pàg. 2. Entre els oradors figuren Andrés Gassó Vidal, Arcadio de Arquer, Jaime Trabal per als conservadors; Eusebio Díaz, Pablo Vila San Juan, Joaquín Lemonnier i F. De Sorel per a la Joventut Conservadora; i finalment, Pablo Sáenz Barés, Luis de Dalmases, Rafael Vallet Sabater o el Comte de Sta.Mª Pomés per al Comitè. La col·laboració entre les dues entitats juvenils i el cercle integrista, *D.d.B.*, nº 61, de dos de març, pàg. 3.041.

⁸²⁴ Vid, supra, nota 229. Subratllat en l'original. Maura, en la resposta adjunta, també reconeixia el poc èxit electoral que tindria l'acord de les dretes.

⁸²⁵ Albert Balcells, *La Mancomunitat de Catalunya...*, *op.cit.*, pàg. 505. També Isidre Molas, *ibid.*, pp. 94-95.

regionalistes el que evidencia el progressiu allunyament del diputat envers el Centre Monàrquic al qual, almenys sobre el paper, encara pertany. L'altre fidel continua fidel als seus companys de l'entitat dinàstica. En el districte de la capital osonenca, els regionalistes formen coalició amb els liberals i els carlins mentre que els conservadors no presenten candidat. Al districte de la capital de l'Alt Empordà, l'entesa carlo-regionalista gaudeix del suport dels conservadors sense presentar un candidat. Als districtes lleidatans, continua la pugna entre la Joventut Conservadora liderada per Eduardo Aunós i els seus companys conservadors. El primer tornarà a sortir reescollit (havia obtingut l'acta als comicis de quatre anys abans, però com a liberal) venent el conservador Manuel Canut Dòria. A les comarques tarragonines, on són tres els districtes en joc (Tarragona-Vendrell; Valls-Montbalnc i Falset) la candidatura monàrquica és conjunta entre conservadors i liberals, tal com acordà l'Assemblea provincial que aquests últims celebraren dues abans dels comicis. Així, els primers de tots, els conservadors, es presenten a Tarragona-El Vendrell (Juan Palau Mañé) i a Valls, amb Indalecio Castells Ollé⁸²⁶. El primer obtindrà l'escó, cosa que no aconseguirà el segon aspirant. A tot aquest llistat l'excepció es troba al districte de Sabadell-Terrassa on aquí sí funciona una candidatura plena entre dinàstics, tant conservadors com liberals, i òbviament, els regionalistes. Almenys a la primera capital vallenca, el manifest de l'entesa monàrquico-regionalista està signat tant per regionalistes com Lluís Molins Voltà i Ramon Picart Felip com per conservadors com Enric Turull o Josep Llobet Sanjuan⁸²⁷.

En total, els conservadors presentaran disset candidats, mentre que els liberals representen els quinze restants. Per tant, trenta-dos aspirants entre cent deu pretendents distribuïts en quinze districtes. Si hi traslladem a percentatges, els dinàstics constitueixen tan sols un 29'09% dels candidats. D'aquesta poc més i trentena, vint-i-tres aconseguiran l'acta, la qual cosa representa un 71.87% del total. Distribuïts entre els dos partits dinàstics tradicionals, deu són conservadors i tretze liberals. En percentatges, això significa un 43'47% i un 56,53%,

⁸²⁶ *D.d.B.*, nº 55, (24-II-1913), ed. matí, pp.2.693-2.694. L'Assemblea liberal, la segona que se celebra des del 1904, està presidida pel Marquès de Marianao, el diputat madrileny José Francos Rodríguez (qui ben aviat, el juny, serà nomenat governador civil de Barcelona fins octubre del mateix any), i diferents senadors, diputats al Congrés i provincials. Indalecio Castell no figura en el llistat.

⁸²⁷ *Revista de Sabadell*, nº7.715 de sis de març, pp. 1-2. Josep Llobet el veurem un any després formant part del cercle conservadors local: *ibid.*, nº 8.047, (17-IV-1914, pàg. 1.

respectivament La relació de monàrquics escollits en aquestes eleccions provincials seria la següent:

QUADRE XVI
CANDIDATS DINÀSTICS ESCOLLITS ELECCIONS PROVINCIALS 1913

DISTRICTE	CANDIDAT	FILIACIÓ POLÍTICA	ANY PRIMERA ELECCIÓ	VOTS
Arenys -Mararó	Francesc d'A. Bartrina	C	1905	7.087
	Cayetano Marfá Clivillés	C	1909	4.380
	Lluís Ferrer Bàrbara	L	1913	4.484
Terrassa- Sabadell	Juan Barata Quintana	C	1896	5.389
	Francisco Alegre Roig	L	1894	5.222
Manresa-Berga	Joaquín Borrás Ferrer	C	1911	1.032
Vic-Granollers	Alexandre Bosch Catarineu	L	1913	7.625
Balaguer	Delfí Canela Cots	C	1905	5.890
	Pau Nobell Borràs	L	1913	6.520
	Romà Sol Mestre	L	1913	6.208
Cervera-Solsona	Salvador Montiu Reñé	C	1905	6.850
	Manuel Florensa Farré	L	1911	6.830
La Seu	Eduardo Aunós Cau	C	1911	3.719
	Josep Ignasi de Llorens Ribas	L	1908	3.890
	Joan Rovira Agelet	L	1904 // 1911	4.410
	Llàtzer Sibis Fort	L	1905	4.027
Tarragona- Vendrell	Anselm Guasch Robusté	L	1896	5.517
	Josep Fortuny Aleu ^a	C	1913	4.548
	Joan Palau Mañé	C	1913	4.456
Falset/ Gandesa	Josep Comte Juncosa	L	1913	7.465

Valls	Estinaslau Tell Bonamat	L	1901	4.983
Figueres	Emili Garriga Lloveras	L	1913	5.735
Sta. Coloma de Farners	Francisco Ferrer Carbó	C	1901 // 1913	2.866

^a A.Balcells el situa dins la Unió Agrícola quan Enric Pujol/ Josep Santesmases a *Diccionari biogràfic...*, *op.cit.*, l'identifiquen com a conservador, que és la indicació que jo he seguit.

FONT: Albert Balcells, *La Mancomunitat de Catalunya...*, *op.cit.* pp. 505-508 i Enric Pujol/ Josep Santesmases, *ibid.*

Per tant, la composició de les quatre diputacions catalanes quedaria de la següent manera:

QUADRE XVII

DIPUTATS PROVINCIALS ESCOLLITS EL 1913

	Conservadors	Liberals	Regionalistes	Rep. Autonomistes	UFNR	Unió Catalanista	Republicans Federals	Republicà Reformista	Carlins	TOTAL
Barcelona	4	3	8	0	1	0	1	0	3 ^f	20
Girona	1	1	4	0	5	0	1	0	0	12
Lleida	3 ^a	6	0	0	2	0	0	0	1 ^g	12
Tarragona	2 ^b	3	0	1 ^c	4	2 ^d	1	1 ^e	0	14
TOTAL	10	13	12	1	11	2	3	1	4	57

^a

Inclou com a conservador Eduardo Aunós que s'ha presentat per La Seu dins la Joventut Conservadora

b He situat com a conservador a Josep Fortuny Aleu, que si bé es presentava com a representant de les cambres agrícoles, estava vinculat a tal partit

c Em refereixo a Emili Folch Andreu, a qui Balcells qualifica com a nacionalista republicà i Nativitat Castejon, autora de la seva Biografia al *Diccionari Biogràfic...*, pp. 182-185., situa com a unionista i és a qui segueixo. El Poble Català l'identifica com a nacionalista o federal, epítets que els identifica com a propis (nº 2.921, 11-III-1913, pàg,1)

d Són Miquel Alimbau i Artemi Padró Sanromà, seguint el *Diccionari Biogràfic...* Per la seva banda, Albert Balcells els adjectiva com a nacionalistes republicans, potser seguint a *El Poble Català*, *vid. supra.*

e Antoni Estivill i de Llorach, per Reus, qui aleshores era el President de la

Diputació de Tarragona.

- f S'hi inclou a Lluís Pericas Morros, electe per Vic/ Granollers que, per oblit, no consta al *Diccionari Biogràfic...*, *op.cit.*, però sí a les fonts originals, per exemple L.V.C. n° 4.966, (10-III-1913),ed. matí, pàg. 1
- g Daniel Altisent, en la biografia de Francesc Montanyà Santamaria a *Diccionari Biogràfic*, pp. 281-283 l'identifica com a carlí mentre que d'altres fonts (A. Balcells, C. Mir i La Veu del dia dotze coincideixen en qualificar-lo com a regionalista. Aquí segueixo el primer autor tot i que no s'hauria de descartar la segona opció,

Si comparem aquestes dades amb les eleccions de dos anys abans, els dinàstics han sortit més beneficiats ja que si el 1911 havien obtingut 13 escons (tres per als conservadors i la resta per als liberals), ara els dinàstics electes són deu més. És a dir, en la Mancomunitat que trigarà en constituir-se poca cosa menys d'un any (...), els monàrquics ocuparan trenta-sis seients, d'un total de 100, amb la qual cosa, evidentment, representen poca més d'un terç del conjunt de diputats. Si incloem per tant els aspirants electes el 1911 la futura Mancomunitat quedarà formada de la següent manera:

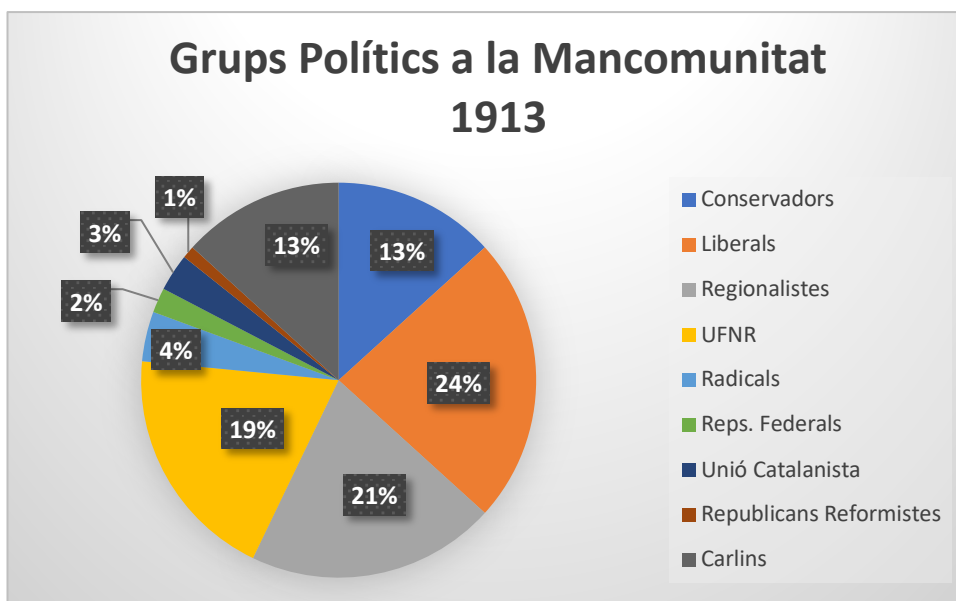
QUADRE XVIII

DIPUTATS PROVINCIALS ESCOLLITS 1911-1913

	Conservadors	Liberals	Regionalistes	UFNR	Radicals	Republicans Federals	Unió Catalanista	Republicans reformistes	Carlins	TOTAL 1911
Barcelona	4	8	14	4	4	1	1	0	4	40
Girona	3	2	6	5	0	1	0	0	3	20
Lleida	3	9	0	6	0	0	0	0	2	20
Tarragona	3	4	0	4	0	2	2	1	4	20
TOTAL	13	23	20	19	4	4	3	1	13	100

Probablement, una millor manera de veure el pes que exerceix cada grup polític en la imminent Mancomunitat seria representar-ho tal com figura a continuació:

GRÀFICA V

FONT: Elaboració pròpia

Com es pot veure, els dinàstics ocupen encara la majoria d'escons a les quatre diputacions catalanes, augmentant en nombre de representants si ho comparem amb les anteriors convocatòries electorals. Amb això es constata de bell nou que els dinàstics, en global, encara estan ben lluny de ser una simple minoria insignificant com la historiografia ha anat defensant tradicionalment. Cap a mitjans de la segona dècada del segle XX, els monàrquics ja no són aquells que copaven tots els càrrecs públics de la Catalunya de la Restauració però sí que encara mantenen una xarxa clientelar en alguns àmbits i, per tant, un marge d'influència en l'àmbit local d'acord amb els interessos econòmics i socials de cada zona. D'aquí que, si cal, en algun moment puguin rebre els suport tàctic dels republicans com passa, per exemple, als conservadors a Manresa. L'existència d'una entitat específica també els serveix d'ajuda com és el cas de Sabadell amb Joan Barata o fins i tot d'Enric Turull, que aconseguirà l'acta de diputat a Corts el 1914. En unes altres paraules, els monàrquics són útils en tant que permeten actuar com a pont de contacte, menor això sí, amb altres autoritats intermediàries. Almenys, l'accés a les Diputacions els permet aquest cert marge de representativitat. Probablement, aquesta presència a les corporacions provincials ajuda a explicar que els regionalistes vagin amb peus de plom a l'hora de negociar en el llarg debat entorn de les Mancomunitats. D'aquí l'aliança de

Prat de la Riba amb el liberal Sostres Rey, el moderantisme de Cambó d'aquells anys amatent sempre a allò que decideixen els principals polítics del moment, sia un Maura, un Canalejas, un Romanones i, finalment, un Eduardo Dato.

3.2 *Les eleccions municipals.-*

El novembre, d'acord a les pautes electorals del sistema canovista, se celebren els comicis per a la renovació biennal dels consistoris. Per als catòlico-conservadors es tornarà a repetir la mateixa situació de vuit mesos abans. Com abans, la coalició amb la Lliga serà un cop més del tot inviable, repetint-se els típics retrets acusatoris entre uns i altres. Així i tot, comparant aquests comicis amb els celebrats tot just vuit mesos abans, cal constatar tant les semblances com també llurs oportunes diferències.

Pel que fa al primer cas, la coalició de dretes amb els seus integrants habituals, el Comitè de Defensa Social, els dinàstics i els integristes es repeteix reincorporant ara els carlins o jaumins, que com es recordarà estaven en coalició amb els regionalistes als comicis municipals. En segon lloc, la campanya serà tan esmorteïda com l'anterior, de ben segur perquè aquestes eleccions agafen els conservadors amb molt mal peu. Gairebé dues setmanes abans que se celebri la votació per a regidors, Dato és designat president del consell de ministres originant una crisi letal per als conservadors i, en especial, per al Centre Monàrquic Conservador sempre alerta com ha estat per mantenir el seu precari equilibri. Ben segurament, és això el que fa que el paper dels conservadors sigui ben discret, en tots els aspectes, tant en l'organitzatiu com a l'hora de presentar candidats. En el primer cas, tot i que el Centre vol figurar en un primer moment entre els organitzadors, aviat passarà a fer-se del tot invisible en benefici, un cop més, en favor del Comitè. Tant invisible que, anecdòticament, ja no s'hi refereixen diaris gens sospitosos com són el *Diario...* o *La Veu...* L'únic membre del Centre conservador és l'arquitecte Alberto Blasco Ochoa, primerament candidat per al sisè districte i, posteriorment, per al seu immediat successor. El primer una àrea per una altra banda un gris militant de tercera fila del Centre Monàrquic que fins ara mai havia ocupat un lloc, ni electoral ni directiu en l'entitat dinàstica. el Centre Monàrquic. Devia ser aquest passat tan anodí el que el feia ser l'home ideal per ocupar una certa presència política. A més, difícilment se'l pot qualificar de

maurista o datista, fraccions entre les quals es dividirà el partit conservador en tota la geografia hispànica.

A ell s'hi afegeixen tres personalitats de major renom que no pas l'anterior. Es tracta del tradicionalista Luis de Llanza y Bobadilla, duc de Solferino. L'hi segueixen dos destacats dirigents del Comitè, els Comtes de Santa Mª Pomés (Benito de Pomés) i el de Fígols (José E. De Olano y Lozaga). El primer per al districte III i els altres dos per al quart, el més ben aposentat socialment i econòmicament de la capital catalana. A aquests quatre personatges s'hi afegirà alguns dies després l'integrista Joan Gaudier Cordella per al segon districte, força heterogeni socialment i econòmicament. Els altres noms que integren la coalició candidats ens són del tot desconeguts: Josep Mª Carreras i Rius per al primer; Florentino Gimeno Egurbide al segon; Enrique Martínez Moras i Pedro Tort Pozo al cinquè; Josep Sala Bofill al sisè; el del químic i propietari de Sans, Josep Santomà Raventós i, finalment, Magí Vilardell Permanyer. Aquests dos pel mateix districte, el setè, un districte molt extens i de de marcat component obrer. A més, altres aspirants a regidor són Joan Amet Mallol i Antoni Parera Nin per a la vuitena circumscripció; Pere Corominas Oliver al novè i, finalment, al desè i últim, Miquel Cortés Coll⁸²⁸.

En segon lloc, pel que fa a les dissemblances, aquestes són més nombroses que no pas en el cas anterior. Entre les primeres es troba un fet ja apuntat abans però de forta transcendència com és la negativa dels carlins a l'hora de repetir l'acord electoral que havien tingut amb la Lliga en ocasió de les eleccions provincials de març. Ara, aquells primers tornaran a reeditar l'entesa tradicional amb integristes i catòlico-conservadors. La segona gran dissemblança rau en el fet que per primera vegada el Comitè no és el primer a l'hora d'organitzar els comicis. Curiosament, ara la iniciativa la pren la seva entitat juvenil qui alhora convoca ja el seu primer míting. Immediatament, s'hi afegirà el Centre Monàrquic Conservador i el Comitè. Serà durant aquell acte electoral que la seva secció juvenil aprofitarà per anunciar que serà ella qui

⁸²⁸ Les candidatures a *D.d.B.*, nº 306, (2-XI-1906), pàg. 14.649 i nº 310, de sis de novembre, ed. matí, pp.14.819-14.820. En un primer moment, Alberto Blasco és presentat per al districte VI (esquerra de l'Eixample) per al cap de poc passar-lo com a aspirant per a la circumscripció immediatament successora (Hostafrancs, Sants, Les Corts), potser perquè el cap dels propietaris d'aquesta zona és Jaime Mans. El nom de Pedro Tort és afegit en el segon número, no pas en el primer.

convocarà els propers actes que s'hagin de celebrar⁸²⁹. L'entitat mare sembla que està sent superada pels seus joves, en un gest que fa recordar, i molt, al que ja ha pres des de fa un cert temps la Joventut Conservadora pel que fa als seus companys dinàstics. Potser és que al Comitè li ha amoïnàt, inicialment, la conflictivitat laboral del moment (especialment, la vaga general del tèxtil entre agost i setembre amb fort protagonisme femení⁸³⁰). Hi ha pogut influir que, per aquelles mateixes dates, algun cercle liberal anuncia la seva pretensió de concórrer als comicis de novembre. No seran els únics. Els en seguiran d'altres al cap de poc fins presentar candidats als districtes cinc i set de la capital catalana⁸³¹. Tanmateix, la causa principal caldria trobar-la en què per aquelles dates el Comitè ha creuat el Rubicó. És a dir, de ser com havia estat fins ara una entitat de pressió i de gran pes en el món associatiu catòlic, entenent-lo aquest en el seu ampli ventall (recordem la progressiva influència que juga en l'Acció Social Popular gràcies al Bisbe Laguarda), ara aspira a convertir-se en un partit catòlic de la mà del seu correligionari valencià. Això significa que, més que un gest de mimetisme envers la Joventut Conservadora, seríem més aviat davant un fet generalitzat entre uns i altres. La qual cosa, de passada, indica com estan seguint un mateix trajecte. I tot això sense cap intromissió per part del Bisbat, a causa també de la malaltia que afecta el prelat i que el durà a la mort al cap de poc menys d'un mes.

En definitiva, la coalició de dretes és envejosa perquè es presenta a la totalitat dels deu districtes de la Barcelona de l'època. Pel que fa les altres candidatures, tenim la Lliga, els radicals, els reformistes, la Unió Federal Nacionalista Republicana, la Unió Gremial (una entitat de la qual ara com ara ens és desconeguda) i, finalment, dos liberals aïllats. Un per al districte VI (Josep

⁸²⁹ *Ibid.*, n° 279, (6-X-1913), ed. tarda, pàg. 13.201-13.202. La iniciativa del centre de joves del Comitè, *ibid.*, n° 257, (19-IX-1913), pàg.12.278. L'afegitó de les altres dues associacions, *ibid.*, n° 261, (18-IX-1913), ed. matí, pàg. 12.445; per part del Comitè, n° 267, de 24 de setembre, pàg. 17.722. L'acte electoral, n° 222, (29-IX-1913), ed. matí, pp. 12.941-12.94. Els principals oradors són, precisament, gent vinculada al Comitè i la seva secció juvenil: Rafael Vallet Sabater, Luis de Dalmases i Pablo Sáenz Barés. Hi participa, a més, un tal Fernando Miranda com a representant de la Joventut de la Defensa Social de València.

⁸³⁰ La preocupació del Comitè, a *ibid.*, n° 247, de 4 setembre, ed. matí, pp.11. 847-11.848. Pel que fa a la vaga del tèxtil, vid. Soledad BENGOCHEA, "Organització obrera i reacció patronal: la vaga del tèxtil del 1913", *Recerques*, 2007, n° 54, pp. 65-92.

⁸³¹ La primera entitat liberal és el cercle liberal democràtic del cinquè districte barceloní n° 260, del dia disset, pàg. 12.396. Sembla que sigui aquest qui encapçali la idea d'una candidatura liberal. S'hi afegixen després el de la Plaça Tetuan, i els el dels segon i sisè districte. Al respecte, vid. n° 277, n° 279, 285, 288 i 290, dels dies 4, 6, 12, 15 i 17 octubre, en les seves edicions matinals.

Bassa Careny), seguint la voluntat del centre d'aquesta demarcació, i Josep Grañé per a l'immediatament posterior⁸³².

El resultat és prou conegut per a tots nosaltres. La Lliga i els radicals surten del tot victoriosos amb onze regidors cadascun. Ben lluny, en l'extrem oposat, la UFNR n'obté tan sols un. La mateixa xifra de la Coalició de Dretes, el jaumí Luis de Llanza, duc de Solferino, amb 1.019 vots d'un total de 5.217 vots registrats, el que representa un 19'53%⁸³³. Els altres candidats dretans obtenen entorn dels 1.200 sufragis, com és el cas dels des Comtes de Pomés i de Fígols, amb 1.234 i 1.272 paperetes, respectivament. Per la seva banda, el conservador Alberto Blasco per al districte sisè es quedava lleugerament al darrere amb 1.111 vots⁸³⁴. Sumant els resultats de les convocatòreis electorals d'ara i les de dos anys abans, les forces tradicionalment integrants de la Coalició de Dretes, tenen tan sols quatre regidors: dos jaumins, Ramon Riera i ara, Luis de Llanza; un conservador, Manuel Garriga y Coll; i un el Comitè, Rafael Vallet Sabater.

Fora de Barcelona, a d'altres localitats els conservadors es presenten d'acord amb d'altres forces, sien els liberals o els jaumins. És el que succeix a llocs diferents com són Girona, Tortosa, Tàrrrega o Igualada o Lleida, amb resultats diversos això sí. A les quatre primeres capitals la coalició monàrquica surt vencedora, però no pas a la ciutat del Segre on és derrotada davant la candidatura republicana mentre que els regionalistes no s'hi presentaven⁸³⁵.

A d'altres localitats la situació és diferent. Per exemple, l'experiència a Vic és molt semblant a la barcelonina en tots els sentits. A la capital osonenca els regionalistes van sols mentre que conservadors i liberals es presenten en coalicions enfrontades. Uns amb els carlins i els altres amb els demòcrates. A més, els resultats beneficiaran a liberals i regionalistes mentre que els conservadors només obtindran un sol regidor i els seus socis, els jaumins, dos. Unes dades que, curiosament, coincideixen amb els regionalistes. A Sabadell, els catalanistes de la Lliga es presenten sols i enfrontats als monàrquics essent la victòria per als primers. A l'altre capital vallesana, Terrassa, el monopoli salista

⁸³² Tot el llistat de candidats, a *L.V.*, nº 14.701, (2-XI-1913), pàg. 5. Isidre Molas, en el seu clàssic estudi sobre la Lliga, esmenta la coalició de dretes però no diu res dels seus candidats.

⁸³³ *Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona*, 1914, pàg. 256.

⁸³⁴ *L.V.*, nº 14.709, (10-XI-1913), pàg. 5.

⁸³⁵ Tortosa i Igualada, *ibid.*, *ibid.* Pel que fa a Tàrrrega, Joaquim Capdevila, *Tàrrrega (1898-1923)...*, *op.cit.*, pàg. 202.

torna a predominar fent que la presència conservadora sigui aquí històricament del tot insignificant. Finalment, a Tarragona els conservadors es presenten fora de la Candidatura Popular sense cap gran èxit, per no dir que gens⁸³⁶.

Aquestes dades revelen la progressiva suburbialització del conservadorisme dinàstic que per intentar obtenir representativitat local han de recórrer a algun tipus de coalició amb qui sigui com si es tractés d'una crossa que encara els permetés anar fent tot i els dificultats que això suposi. Aquest suport depèn de la correlació de forces locals: poden ser els liberals (Igualada), el regionalistes o els jaumins (Barcelona). Per sí sols, no tenen capacitat suficient com constata el cas de Sabadell o Vic. Potser per això el *Diario...* a l'hora de fer el balanç corresponent afirmi que amb la Lliga els resultats serien molt diferents⁸³⁷. El nomenament d'alcaldes de Reial Ordre encara ajudarà a salvar els mobles però en benefici d'aquells que segueixen Dato en tant que ja estem en plena explosió del partit conservador. Per exemple, per indicar tan sols alguns casos, l'històric Joaquín Sagnier és designat alcalde de Barcelona; el fabricant Feliu Griera Dulcet per a Sabadell; Josep Sala i Molas en el cas de Vic i Francesc Coll i Turbau a la capital del Ter. La llista seria extensible a les altres dues capitals provincials i a tantes d'altres viles com serien Terrassa, Figueres, Manresa... I no diguem d'aquells que són designats en funció de l'article 29 de llei electoral de Maura i que afecta en especial els pobles més petits.

Una progressiva majoria regionalista que revela com a nivell general el panorama polític català s'assembla cada cop més al barceloní. Darrere això es constata un procés imparable de major nacionalització de la política catalana, com ja apuntaven en pàgines anteriors quan parlàvem dels comicis municipals del 1911. No estranya gens que un cop els resultats són del tot coneguts *La Veü...* defineixi la seva victòria com "*el triomf de Barcelona contra l'immoralitat i la budor espiritual, és la consagració del prestigi de Catalunya davant dels partits central*", "*el triomf del seny català, que cada dia penetra més en les masses del poble barceloní*"⁸³⁸. Per acabar, el triomf regionalista els permet convertir-se en la força hegemònica al Principat. A partir d'ara, la Lliga podrà començar a

⁸³⁶ El cas de Vic, a Xavier Tornafoch, *Política, eleccions i...*, *op.cit.*, pp. 160-164. Per a Sabadell, Josep M^oBenaul, "Dues ciutats...", *op.cit.*, pàg. [143]. Tarragona, a Mercè Costafreda, *Orígens del catalanisme...*, *op.cit.* Per acabar, pel que fa a Terrassa, Xavier Marcet, "El salisme...", *op.cit.*, pp. 16-34.

⁸³⁷ "Barcelona", *D.d.B.*, n° 315, (11-XI-1913), pp. 15.052-15.053.

⁸³⁸ "Excelsior!", *L.V.C.*, n° 5.211, (10-XI-1913), pàg. 1.

dominar la Mancomunitat que s'aprovarà el desembre del mateix anys per obrir formalment les seves sessions l'abril del 1914.

A l'hora de començar l'apartat que ara es conclou afirmàvem que aquestes eleccions agafaven els conservadors amb el pau canviat. Com ja és prou sabut, poc més d'una setmana abans de la seva celebració, Dato accedia a la presidència del Govern espanyol. La reacció airada de Maura també és força coneguda: considerarà que el torn dinàstic s'ha trencat definitivament i se separa del partit. S'obre aleshores una via d'aigua que durà inevitablement el vaixell del partit conservador a l'enfonsament.

4. ESQUERDA, MOTÍ I NAUFRAGI

El descobriment de les restes d'un vaixell enfonsat va acompanyat d'una imatge de nostàlgia o romanticisme que supera el drama personal que s'hagués pogut patir. Són nombroses les restes de vaixells que reposen en les profunditats dels mars i oceans. Les causes que dugueren a què acabessin el finals dels seus dies en les profunditats de les aigües marines són diverses, tant si han estat en temps de guerra com de pau: torpedes, explosions, sabotatges, col·lisions, incendis... El llistat de noms i, el més luctuós de tot, el de nombre de víctimes mortals, seria interminable. Seria excessivament fàcil, a més que pecaria de gratuït, si hom volgués fer equiparacions entre un naufragi i els conservadors dinàstics encara tot i que només fos a títol d'exemple. Tot i així, la comparació no deixaria de ser força encertada. És el que succeeix l'últim mes del 1913: el vaixell en el qual navegaven els monàrquics conservadors s'enfonsa definitivament.

La secció que es desplega ara tracta d'això: d'un vaixell que s'enfonsa lentament però de manera irremeiable a causa d'una esquerda al casc. Per tant, les properes pàgines es dividiran en dues parts. Una, l'esquerda, té a veure, amb les causes del naufragi. La segona, tracta precisament del desastre. Cronològicament parlant, la primera part es desenvolupa entre els mesos de novembre i desembre del 1913, L'última, el primer mes del nou any, valgui l'aparent contradicció.

4.1 L'esquerda.-

L'obertura del casc havia començat molt abans. La navegació i la mala qualitat del material utilitzat feren que aquesta fractura al casc, que no era gens nova, s'anés eixamplant al llarg del temps. Això és el que ha passat al llarg de tot l'any 1913. Tot i així, el vaixell ha pogut anar surant gràcies al seus compartiments estanc. És el que Seco Serrano anomenava "*ocaso de la Restauración*" i que situava durant aquell any. Tot això acompanyat, a més, d'elements exògens als conservadors com són una progressiva intervenció reial, l'apropament de Melquíades Álvarez al règim i d'una crisi interna entre els liberals que els durà a l'escissió. El problema és que ha arribat el moment que la pressió de l'aigua entrant ha començat a superar aquests primers compartiments estancs. Tot això, paral·lelament a què s'anés covant l'enfrontament de lideratges entre els seguidors de Dato i Maura, per una altra banda també històric. Elements tots ells que evidencien com el règim canovista està en ple procés de redefinició.

A la llum pública, els monàrquics conservadors barcelonins són molt reticents a l'hora d'evidenciar l'estat de crisi en el qual viuen, temorosos dels efectes que podria tenir la nova crisi de lideratges dins el precari equilibri intern de l'entitat dinàstica. Per exemple, ni la Junta política ni l'electoral es reuneixen ni s'expressen públicament amb posterioritat a les eleccions municipals. El mateix José Monegal es lamenta de la manca d'activitat de la darrera junta de totes elles⁸³⁹.

Aquest mutisme és seguit pel *Diario de Barcelona*, que poca cosa dirà sobre la crisi conservadora, previsiblement per no enemistar-se amb uns i amb uns altres. Fins i tot, nega la major: en el partit conservador regna la unió i Maura dona suport a Dato. Les suposades discrepàncies, continua, es deuen a "*elementos sobrado excitables*" i "*contrariados en sus afecciones personales*"⁸⁴⁰. Juan Burgada, futur director del *Diario...*, intentarà refermar aquesta suposada

⁸³⁹ A.M., caps 69, carta de J. Monegal a Maura d'11 novembre 1913. De constituir-se, efectivament ho feu aquella comissió. Al respecte, *D.d.B.*, nº 92, (2-IV-1913), ed. matí, pàg. 4.549. La junta estava integrada, a més de G.Peyra com president honorari, per personalitats diverses com Trinidad Mª Oms en qualitat de president efectiu; el futur candidat Jaime Mans i Antonio de Salas com a vicepresidents; i, finalment, Francisco Petitpierre i Juan Mas Soler en serien els seus. També a *Acción*, nº 49, de 10 d'abril, pàg. 7. Trinidad Mª Oms es refereix al seu nou càrrec a carta de 23 d'abril, A.M., caps 78, carpeta..., però no pas amb gaire entusiasme, la veritat sigui dita.

⁸⁴⁰ "Barcelona", *D.d.B.*, nº 303, (30-X-1913), ed. matí, pàg. 14.499. D'una manera molt semblant s'expressa Luis Soler en el seu article titulat de forma ben significativa "Paz", nº 306, de 6 novembre, pp. 14.654-14.355

tranquil·litat. No només això. En un inconfessable exercici de geometria mental arribarà a fer compatible la continuïtat del partit conservador amb la campanya del Maura No!!!⁸⁴¹. Poc temps després, el mateix rotatiu pública un article exhortant a la unió entre els sectors liberals, però que en realitat es refereix als conservadors⁸⁴². Tampoc hi ha cap referència a l'acte d'Ossorio y Gallardo que protagonitzarà a Saragossa cap a finals d'octubre del mateix any amb el qual s'inicia l'escissió en el si del partit conservador a nivell estatal. La mateixa tònica succeirà quan el mateix personatge es traslladi a Barcelona cap a finals de novembre per assistir, almenys de manera oficial, al sepeli de qui fou senador i vicepresident de la Diputació de Barcelona, el liberal Joaquín Sostres Rey.

Aquest mutisme l'havia trencat prèviament el Centre de Joves de la Defensa Social qui a principis de novembre s'adheria a Maura. És la segona vegada en què l'entitat juvenil del Comitè del mateix nom s'avança a aquest. Haurem d'esperar a finals del mateix mes perquè l'organització mare faci un acte semblant⁸⁴³. S'està reproduint la mateixa situació que ja ha viscut el conservadorisme dinàstic a Barcelona durant les últimes eleccions municipals.

Tanmateix, com a vegades se sol dir, el silenci parla per sí sol, valgui l'oxímoron. Bon exemple del que diem són les benvingudes d'aquells que provenen de Madrid. Quan a principis de novembre arribi a Barcelona el nou governador civil, el diputat d'origen andalús Rafael Andrade, ve acompanyat de Joaquín Sagnier i Eusebio Díaz. Tots dos aviat seguiran Dato. El primer serà nomenat nou alcalde de la ciutat comtal. El segon, deixarà la presidència de la Joventut Conservadora. A l'estació el reben, entre d'altres membres del Centre monàrquic com són Manuel Vancells, Andrés Gassó Vidal, Magín Sandiumenge, José Milá y Pi, J, Elías de Molins, J.Monegal, o Manuel Garriga-Nogués, per esmentar tan sols alguns noms rellevants⁸⁴⁴. Tan sols tres dies després dels comicis provincials, s'haurà de desmentir que s'hagi celebrat reunió de la Junta Política del Centre conservador barceloní. Dues setmanes després, la Joventut Conservadora de la capital catalana desmenteix que hagi pres la decisió de

⁸⁴¹ Art. "La vuelta a la normalidad", *ibid.*, nº 304, del 31 d'octubre, *ed. mat.*, pp. 14.568-14.569.

⁸⁴² "Hacia la Unión de los liberales", *ibid.*, nº 362, (18-XII-1913), pp. 17.424-17.425. A més, el seu director, Luis Soler, és nomenat governador civil de Màlaga: nº 313, de 9 de novembre, pàg. 14.973.

⁸⁴³ L'adhesió del Centre de Joves, a *ibid.*, nº 307, del dia de novembre, *ed. tarda*, pàg. 14.682. La del Comitè és indirecta, enviant un telegrama a Ramon Bergé, cap de la Joventut Conservadora bilbaína: *vid. nota anterior*

⁸⁴⁴ *D.d.B.*, nº 306, de 2 novembre, pàg. 16.645; també *La Vanguardia*, nº 14.701, del mateix dia, pàg. 4.

seguir un líder o un altre⁸⁴⁵. De la mateixa manera, el nom de G. Peyra no apareix ni entre els negociadors, a diferència del seu antecessor Guillermo de Boladeres. Bé, no arribarà ni a presentar la candidatura de les dretes a la seu de l'entitat que presideix. Prèviament, havia presentat la seva dimissió al capdavant de l'organització barcelonina. De manera no oficial, d'ara en endavant el nou cap del Centre barceloní serà, provisionalment, Jaime Trabal⁸⁴⁶.

Mentrestant, la polèmica s'ha de seguir per la premsa. El *Brusi* és molt cautelós pel que fa a l'hora d'infirmar sobre la crisi conservadora. En canvi, *La Vanguardia* és molt més clara i s'alinea a favor del polític mallorquí⁸⁴⁷. Molt probablement en aquest fet devia influir la presència del periodista mallorquí Miquel dels Sants Oliver, qui mai ha amagat el seu suport explícit a la figura de Maura. El mateix ha de passar quan Ossorio y Gallardo publiqui una sèrie de tres articles en aquell diari. En aquests escrits, qui fou governador civil de Barcelona els primers dies de la Setmana Tràgica, es fa seu aquella dicotomia entre vella i nova política que afirmava uns anys enrere el director del diari de la família Godó. A la regeneració, a la reforma d'un se li oposa l'oligarquia i l'oportunisme de l'altre. Aquestes afirmacions originaran una breu polèmica periodística entre Juan Adolfo Mas Yebra i Joaquim Mª de Nadal⁸⁴⁸. El primer, un vell conservador de sempre, membre del Centre Monàrquic Conservador i aviat seguidor del nou cap de govern. El segon, més conegut, pertanyent a la Joventut Conservadora que ell contribuï a fundar i fidel a Maura. Una controvèrsia que exterioritza el que el conservadorisme dinàstic de la capital catalana no vol traslluir: la seva divisió interna i, especialment, la pugna per qui domina a qui, si el partit o la Joventut Conservadora.

D'una manera indirecta, *La Veu...* intervé en aquesta polèmica reproduint una carta d'Ossorio y Gallardo al director del setmanari *Acción* de la Joventut

⁸⁴⁵ La primera referència a *ibid.*, nº 315, de 12 de novembre, ed. matí, pàg. 15.197; la segona, a nº 323, de 19 de novembre, ed. matí, pp. 15.453-15.454

⁸⁴⁶ *D.d.B.*, nº 304, de 31 octubre, ed. matí, pp. 14.559-560. Curiosament, no li segueix una nova Junta directiva sinó tan sols una comissió accidental.

⁸⁴⁷ "Donde estábamos", *La Vanguardia*, nº 14.710, (11-XI-1913), pàg. 10.

⁸⁴⁸ Els articles d'Ossorio y Gallardo, sota el títol de "La discordancia de hoy", a *ibid.*, nº 14.723, 14.725 i 14.726 dels dies 23, 25 i 26 de novembre 1913, pàg. 12, i 8, respectivament. La polèmica entre J. Mas Yebra i Joaquim Mª de Nadal, a *El Noticiero Universal*, nº 7.394, nº 8.891 i 8.892 de 30 de novembre, 13 i 15 de desembre del mateix any, respectivament, de títol "La campaña maurista" i "Comentando un artículo. La campaña maurista", tots tres a pàg. 2.

Conservadora de Barcelona, F. de Sorel⁸⁴⁹. Pel que sembla, el director de la revista conservadora havia consultat prèviament l'exgovernador civil per l'actitud que hauria de prendre aquesta entitat. Ignorem com arribà el missatge a aquell diari. No hem de dubtar de la seva veracitat, en tant que ningú desmentí res. De ben segur al darrere de tot devia haver-hi la mà del mateix Ossorio amb l'activa complicitat de l'òrgan de premsa regionalista. Era una manera de pressionar la Joventut Conservadora des de dos fronts diferents amb la finalitat de provocar la seva ruptura interna. De fet, l'antic governador civil es traslladarà al cap de pocs dies a la capital catalana amb el pretext d'assistir a l'enterrament de Joaquim Sostres Rey, qui havia estat senador i vicepresident de la Diputació provincial. El viatge a la capital catalana és immediatament anterior a l'acte fundacional del naixent maurisme que es registrarà a Bilbao el dia trenta del mateix mes de novembre en el qual es trobaran les entitats que segueixen el polític mallorquí. A l'hora d'arribar a Barcelona, Ossorio és rebut per representants de les dues associacions conservadores barcelonines: un Joaquim Mª de Nadal, Joaquín Lemonnier o Manuel Monegal (fill d'un habitual redactor, José) o del Centre Monàrquic Conservador (els germans Arcadio i José de Arquer o Paulo Mª de Emilio)⁸⁵⁰. Com es pot veure, entre la rebuda de Rafael Andrade a principis de novembre i la d'Ossorio cap a finals del mateix mes, s'estan dibuixant les posteriors filiacions que prendran els conservadors.

Si el que es pretenia amb el viatge anunciat de l'antic governador civil a Barcelona era pressionar la Joventut Conservadora de la ciutat homònima, el propòsit s'ha aconseguit ben bé. Tan sols dos dies abans de l'acte a la capital biscaïna, l'organització dinàstica juvenil es declara fidel a Maura i acorda enviar dos delegats seus a la trobada bilbaïna de joventuts. Segons sembla, la proposta d'adhesió a Dato presentada per Eugenio Nadal Camps només aconseguí set vots a favor. A l'endemà, Eusebio Díaz visita el governador civil comunicant-li que ha deixat de ser el president de la Joventut barcelonina. Eugenio Nadal també presentarà la seva dimissió, que la revista conservadora *Acción* no dubta

⁸⁴⁹ "Polítiques. Una carta de l'Ossorio", *La Veu de Catalunya*, n° 5.225, 24-XI-1913), ed. matí, pàg.1. Per la seva banda, el *Diario...* o *La Vanguardia* estan callats. El primer per la seva inclinació envers Dato. El segon, pel mateix cas però ara en favor de Maura.

⁸⁵⁰ L'arribada d'Ossorio y Gallardo a Barcelona i el llistat dels conservadors que el reben, *ibid.*, n°5.227, de 26 de novembre. ed. matí, pàg. 1.L'acte de Bilbao, partida de naixent del maurisme, Javier Tusell/ Juan Avilés, *La derecha...*, *op.cit.*, pp. 51-52. També, Gutiérrez-Ravé, *Yo fui...*, *op.cit.*, pp.163-164.

en fer pública⁸⁵¹. Immediatament, el dimissionari és substituït per José Coderch. En la nova redacció figura també Vicenç Carulla Riera, futur metge i nebot de qui per aquells moments és rector de la Universitat de Barcelona i marquès del mateix cognom, Vicenç Carulla Margenat⁸⁵². Immediatament, es constitueix la nova junta directiva presidida per Joaquim Mª de Nadal amb la presència, entre d'altres, del fill de José Monegal, Manuel, com a vicepresident segon⁸⁵³. Més endavant, cap a finals d'any es modificaran els estatuts de l'entitat per tot seguit dissoldre la Joventut Conservadora substituint-la per una successora seva. La nova entitat adoptarà com a qualificatiu el dels seguidors de Maura i afirmarà tenir 265 socis⁸⁵⁴.

Cap a mitjans de mes, el canvi arriba a la Junta Directiva que passa a ser presidida⁸⁵⁵. Prèviament, Curiosament, per les mateixes dates es formalitzava la nova junta de l'organització madrilenya⁸⁵⁶. Immediatament, li segueixen les Joventuts Conservadores de Bilbao, Madrid, Valladolid, Burgos, Santander, Oviedo, Pamplona i d'altres capitals provincials espanyoles. Finalment, aquest procés culminarà en el que pot ser qualificat com la partida de naixement d'allò que s'ha anomenat "maurisme". Em refereixo a l'acte que el mateix Ossorio Gallardo protagonitzarà a Bilbao un mes després⁸⁵⁷.

⁸⁵¹ L'adhesió de la Joventut Conservadora de Barcelona a Maura, *D.d.B.*, nº 333, de 29 novembre, ed. matí, pàg. 15.965. L'entrevista d'E. Díaz a R. Andrade, nº 334, de 30 novembre, pàg. 16.006. La dimissió d'Eugenio Nadal, a *Acción*, nº 69, de 3 de desembre, pàg. 2. Joaquín M^o de Nadal es fa ressò d'aquest fet a les seves *Memòries...*, *op.cit.*, pàg. 236. Els delegats a la capital biscaïna són ell i Joaquín Lemonnier. Per la seva banda, Eugenio Nadal anunciarà la voluntat de crear una Joventut Liberal Monàrquica (*La Vanguardia*, nº 14.728, de 20 de novembre, pàg. 14) que no s'arribarà a constituir fins el maig del 1914 amb un discurs del periodista Luis Anton del Olmet en la seva sessió inaugural: *D.d.B.*, nº 123, (4-V-1914), ed. matí, pp. 6.009-6.010. Síntoma de l'allunyament d'Eugenio Nadals és la publicació, en col·laboració amb Pablo Vila-Sanjuan del breu llibret de caire laudatori *Sociólogos españoles Dato*, Barcelona, Imprenta barcelonesa, 1913..

⁸⁵² *Acción*, nº 69, de 3 de desembre, pàg. 2. Al mateix número, els membres de la nova redacció de la revista conservadora

⁸⁵³ La nova Junta Directiva de la Joventut Conservadora, a *Acción*, nº 70, de 12 desembre 1913, pàg. 236. Reproduïda a Apèndix..., pàg..... Joaquim M^a De Nadal farà referència en les seves *Memòries*, *op.cit.*, pàg. 236.

⁸⁵⁴ A.G.C.B.-A.G.A, Capsa 189, expt. 4.256, acta de sis de desembre del 1914. L'afirmació de disposar de 265 militants, a missatge de l'inspector de seguretat datat a dos de desembre. El setmanari de la Joventut afirmarà molt triomfalment que s'han donat d'alta persones de tots els sectors socials. Tanmateix, no dona cap xifra amb la qual cosa no cal prendre seriosament aquestes proclames. A "Gestiones satisfactorias", a *Acción*, nº 75, (10-I-1914), pàg. 5

⁸⁵⁵ La nova Junta Directiva de la Joventut Conservadora, a *ibid*, nº 70, de 12 desembre 1913, pàg. 236. Reproduïda a Apèndix..., pàg..... Joaquim M^a De Nadal farà referència en les seves *Memòries*, *op.cit.*, pàg. 236.

⁸⁵⁶ Ravé, *Yo fui...*, *op.cit.*, pp. 172-174. També *Acción*, nº 70, vid. supra.

⁸⁵⁷ Javier Tusell/ Juan Avilés, *La derecha...*, *op.cit.*, pp. 51-52. També, Gutiérrez-Ravé, *Yo fui...*, *op.cit.*, pp.163-164.

Una situació força semblant passa al Centre Monàrquic Conservador. A principis de desembre G. Peyra confirmava la seva dimissió en la presidència d'aquesta entitat. En la mateixa sessió, J.Mans feia una exposició sobre l'organització provincial del centre, de la qual no tenim cap referència més. Pocs dies després es referma J. Trabal com a nou president del Centre seguit del Comte de Fígols com a vicepresident. Molt poc temps durarà en la direcció del Centre Monàrquic Conservador car a principis de l'any següent, quan la divisió interna de l'entitat sigui un fet del tot evident, haurà d'abandonar el càrrec. De manera no oficial, el nou cap dels seguidors de Maura serà, ironies de la Història, aquell que gairebé deu anys abans va intentar transformar els conservadors barcelonins en una mena de lobby empresarial. Estem parlant de José Monegal que en el seu moment va fracassar però que ara encapçala els propers mauristes. La seva influència arriba a la Joventut Conservadora a través del seu fill Manuel de la qual és el seu vicepresident⁸⁵⁸. De fet, ha estat una jugada molt ben calculada. En una missiva a Maura escrita a l'endemà d'aquests fets es felicita de com havien anat les coses tot pronosticant que *“con brillantez y suavidad pasará lo mismo”* en la propera sessió de l'entitat juvenil i que els datistes han sortit derrotats. Fins i tot, és l'entusiasme el que li fa dir que, actuant *“hacerlo todo suavemente”* obligarà a què qui abandoni el centre monàrquic hagi els datistesels altres hauran de marxar per tal que d'aquesta manera siguin qualificats com a datistes. A l'hora de la veritat, els esdeveniments succeiran de manera diferent i hauran de ser els seguidors de Maura els que en realitat seran els escindits⁸⁵⁹

Tornant a J. Trabal, el seu poder dins el centre conservador barceloní serà tan teòric com el que devia haver estat el dels seus antecessors, G. De Boladeres o G.Peyra, respectivament. A l'interior del Centre, el nou cap actuarà com tot funàmbul de circ, caminant lentament sobre un prim filferro temorós de no caure al buit. Amb la diferència que l'artista circense té una xarxa protectora, cosa que no té el nou president monàrquic. D'aquí que no faci ni digui res tant de temps com li fos possible.

⁸⁵⁸ L'acceptació de la dimissió de G. Peyra, *D.d.B.*, nº 338, (4-XII-1913), ed. matí, pàg. 16.204. J. Trabal com a nou president del Centre, nº 344, de 210 desembre 1913, ed. tarda, pàg. 16.544. La carta de Monegal, de deu desembre, a A.,M, caps 69.

A nivell exterior, sembla que per aquelles mateixes dates es produeix una revolta de les associacions locals del centre conservador. La reacció de l'associació barcelonina serà la de dir que els responsables de tot són el nou president i J.Mans en la seva qualitat de cap provincial⁸⁶⁰. Afirmacions que no van acompanyades de res més. Tot això corrobora de nou que l'entitat de la ciutat comtal mai ha arribat a controlar les associacions locals on els personalismes i els caciquismes encara devien jugar un fort paper.

En fi, per resumir, seguint tot el que s'ha escrit fins ara, crec que és ben pausable considerar que l'esquerda en el vaixell conservador s'ha eixamplat de tal manera que el naufragi és una realitat inevitable.

4.2 *El motí de la Bounty.*-

L'abril del 1789 al vaixell anglès *Bounty* es produí un motí per part d'un grup de mariners al capdavant dels quals hi havia el primer oficial Fletcher Christian. Els amoïnats obligaren que els lleials al capità de la nau embarquessin en una barca de tan sols set metres d'eslora. Al cap d'un mes i mig de viatge, arribaren a Timor, aleshores les Índies Holandeses. Mentre, els amotinats iniciaren un periple fins arribar, segons sembla, al que en aquell moment era una illa deshabitada i que en l'actualitat rep el nom de Pitcairn situada al bell mig de l'Oceà Pacífic. El fet ha passat a la memòria popular traslladant-se cinc cops al cinema i en nombrosos articles i llibres.

Com ha passat en altres moments d'aquest relat el que hem de descriure tot seguit no és una història idèntica però sí té les seves semblances. El nostre vaixell és el conegut Centre Monàrquic Conservador el qual el gener del 1914 experimenta un greu trencament que farà que uns continuïn al vaixell, i en canvi uns altres hagin d'anar-se'n. Els qui continuïn al vaixell seran anomenats datistes, mentre que els que l'han d'abandonar siguin els seguidors de Maura i que donaran lloc a una nova associació monàrquica que aviat rebrà el nom de Centre Conservador Liberal. D'això tracten les pàgines que tot seguit s'exposen.

En el cas del vaixell de la seva majestat britànica era un motí. En el nostre cas és un fet molt semblant. Un cop Dato ha perfilat l'estructura de l'Estat a la capital catalana amb els nomenaments del governador civil i batlle de la ciutat, la seva propera jugada serà apoderar-se del control del Centre Monàrquic

⁸⁶⁰ *D.d.B.*, nº 347, de 13 desembre, ed. matí, pàg. 16.678.

Conservador. Com si fos un hàbil jugador d'escacs, el nou cap conservador dividirà la jugada en dos moviments. En el primer de tots, Joaquín Sagnier, cap de la Junta política convoca per a la vigília del dia de Nadal una reunió extraordinària de la junta directiva. Els estatuts, que malauradament no ens han arribat, facilitava al cap del primer òrgan del Centre assessorar el segon. El que es pretén és que a partir d'aquí es convoqui una junta directiva extraordinària cap a principis de gener del nou any. A la reunió hi assistiran catorze membres. Com ja hem avisat en un altre moment, no sabem quina era la composició exacta d'aquella Junta. Els assistents seran, entre d'altres, Magín Sandiumenge, J. Mans, Benet y Colom, J. Milá y Pi, Agustín Viñamata, Camilo Fuster, A. Martínez Domingo, Andrés Gassó y Vidal i Cayetano Marfà. Finalment, la reunió acabarà amb tres abstencions, un anunci del que inevitablement succeirà. També ignorem els noms dels abstinguts però no seria cap error situar entre ells amb tota seguretat J. Mans, A. Gassó y Martí i C. Marfà. El segon moviment del nou líder conservador estatal és designar precisament a Magín Sandiumenge, conservador històric i antic silvelista, nou cap provincial conservador⁸⁶¹.

D'ara en endavant, els esdeveniments se succeeixen gairebé per sí sols, com si s'hagués engegat una maquinària automàtica que ja no té aturador. A la primera setmana del nou any 1914, es reuneix la Junta Directiva del Centre en la qual el seu cap, J. Trabal, presenta una Memòria on defensa l'actitud presa des de l'octubre. A més, aprofita l'oportunitat per arremetre contra els seguidors de Dato acusant-los d'actuar sigil·losament⁸⁶². Una setmana després, a la vigília de la trobada extraordinària de la Junta Directiva, cada sector presenta la seva pròpia convocatòria. Pels datistes, es troben J. Sagnier, M. Sandiumenge i Benet y Colom. Pels mauristes, estan el Comte de Fígols, G. Peyra, Mariano Fuster, C. Marfà, J. Mans, Paulo Mª de Emilio o Manuel Garriga-Nogués Coll, entre d'altres⁸⁶³. A l'endemà, es reuneix la Junta Directiva del centre barceloní amb la presència aproximada de cent seixanta-sis membres, d'una mica més dels quatre-cents i escaig que devia ser el total de militants de l'associació. És a dir, només s'hi troba gairebé un quaranta per cent del total. Ignorem el nombre de

⁸⁶¹ *D.d.B.*, n° 359, (25-XII-1913), pàg. 17.317. El nomenament de Magín Sandiumenge com a nou cap provincial del partit, a *ibid.*, n° 4, (4-I-1914), pp. 139-140.

⁸⁶² *Ibid.*, n° 9, de nou de gener, ed. matí, pp. 365-367, on es reproduïx textualment el Manifest exposat pel president del Centre Monàrquic Conservador.

⁸⁶³ *Ibid.*, n° 12, de 12 de gener, ed. tarda, pàg. 529.

persones que es devia congrega en una assemblea de l'entitat dinàstica, però ben segurament mai deuria haver estat tan elevat com ara, o en tot cas, faria força temps que n'eren tants. L'ordre del dia, és simple. En primer lloc, la discussió entorn de la Memòria presentada pel president, J. Trabal. En segon lloc, tractar el vot de minoria dels datistes. La reunió devia ser força crispada. Finalment, acabarà amb una divisió gairebé simètrica del Centre Monàrquic. D'aquells cent seixanta-sis socis, vuitanta dos voten a favor de la Memòria. La resta, vuitanta quatre, el vot de minoria. Els derrotats anunciaran que es donen de baixa del cercle monàrquic per afirmar que d'ara en endavant es reuniran a la seu de la Joventut Conservadora. Efectivament, tan sols dos o tres dies després, els qui ja es qualificarien obertament com a mauristes i sota la presidència de José Monegal, es congreguen en les dependències d'aquella entitat. D'aquí sortirà una comissió organitzadora integrada a més de l'esmentat personatge per J. Mans, Arcadio de Arquer, J. Trabal i el Comte de Fígols⁸⁶⁴. Per la seva banda, Benet y Colom fa un anunci semblant quan assevera que aviat es reorganitzarà la junta directiva del Centre. Cap a finals de mes, concretament el mateix dia, cada sector es troba en llocs separats⁸⁶⁵. Probablement, totes aquestes reunions són la millor evidència de la gran crisi en la qual estan immersos els conservadors i que han dut a que d'ara en endavant els dos sectors conservadors prenguin camins diferents.

Les afiliacions que d'ara en endavant caracteritzaran els membres de l'inicial Centre Monàrquic Conservador ja les havia intuït amb antelació el seu president. Efectivament, a principis del 1913, G. Peyra suggeria al secretari d'Antonio Maura, Prucencio Rovira, un llistat de possibles membres per a un directori de l'organisme conservador. Al costat de cada nom, anota a seva orientació dins el partit. Així, diferencia entre afí o incondicional (A), antic silvelista i ara seguidor de

⁸⁶⁴ La reunió de la votació a *ibid.*, nº 13, de 13 de gener, ed. matí, pp. 521-522. Als 84 vots dels datistes hom hi ha d'afegir un més de delegat en la figura de M. Sandiumenge. La reunió dels escindits a la Joventut conservadora, localitzada al número 37 Passeig de Gràcia nº 16, del mateix dia que el número del diari de gener, ed. matí, pàg. 687. J. Monegal afirmarà, molt exageradament, que a aquells inicials 84 escindits, els hi segueixen dues-centes persones més: A.M., carta de 6 de desembre, capsa 69. J. Tusell i J. Avilés també esmenten aquesta missiva i accepten acríticament aquesta dada: *La derecha...*, *op.cit.*, pàg. 58.

⁸⁶⁵ Els dos banquets paral·lels a .nº 22, també del 22 del mateix mes, ed. matí, pp. 1.095-1.097. El llistat a **Apèndix,,,,, pp....** Sigui una coincidència fortuïta o no, una setmana i escaig després el Comitè de Defensa Social fa un banquet en honor de Rafael Vallet. Entre els assistents, figuren Luis de Dalmases, Cayetano Pareja i el seu fill José M^a, Pablo Sáenz Barés, el Comte de Sta. Mª Pomés, Mariano Foronda i G. Peyra, S'hi adhereixen, J. . Gatell, J. Trabal, o Álvaro Mª Camín: nº 26, també de gener, pp. 1.193-1.194.

Dato (D) o provinent del canovisme, és a dir, un vell conservador (C)⁸⁶⁶. La relació de persones és la que figura tot seguit:

Francisco Benet y Colom	C
José Milá y Pi	D
Trinidad M ^a Oms ^(a)	
Luis Lamaña	D
Antonio Matutes Domingo ^(b)	C
Arcadio de Arquer	A
Jaime Mans	A
Comte de Torroella	A
Marquès de Sentmenat	A
Andrés Gassó [Vidal]	A
Jaime Trabal	A
Claudio de Rialp	A

^a *"hasta cierto punto Maluquer. Aprovechable"*, afegeix G. Peyra.

^b Ben segurament, deu tractar-se d'un error i en realitat es referiria a Antonio Martínez Domingo.

No anava gens malencaminat. El gener del 1914 quan la crisi interna sigui una realitat i tot exploti pels aires, les indicacions preses per G, Peyra esdevindran una profecia del que en realitat succeeix. Aquells individus qualificats inicialment com datistes o antics canovistes, seran els mateixos que seguiran el nou cap de govern⁸⁶⁷. I aquells que indicava com a incondicionals, seran els que en el seu moment identificarem com els primers mauristes. Aquesta relació no es farà pública i no podem assegurar si, finalment, tal comissió es farà realitat o no. Tanmateix, ja era un bon indicador del que s'estava cuinant dins l'organització conservadora barcelonina.

A continuació analitzarem els dos sectors tot fent referència a la seva actitud quan tan sol un mes després d'aquests actes suara descrits se celebrin les corresponents eleccions legislatives en funció del govern de torn tal com era la pràctica del règim canovista. De cara a elles tots dos iniciaran el seu propi procés

⁸⁶⁶ A.M., caps 82, carpeta..., carta de 20 abril 1913.

⁸⁶⁷ Vid. Apèndix..., pp....

reorganitzatiu. Probablement són els seguidors del polític mallorquí, aquells que ho tenen més malament ja que han de reorganitzar-se de nou. A favor seu tenen l'aparell de la Joventut Conservadora que han heretat intacte, amb el seu setmanari i tot, i que utilitzaran com a plataforma reorganitzativa i propagandística. Per la seva banda, els datistes es troben en una situació semblant. No tindran inicialment secció juvenil, però sí tenen l'estructura del Centre Monàrquic Conservador que han heretat íntegrament. Continuaré amb el mateix ordre que he anat seguint fins ara. Per tant, primer parlaré, tot breument això sí, dels mauristes i finalment els que estan al costat del nou president de govern.

4.2.1 *Els mauristes.*-

Com hem vist abans, aquests han estat els primers a l'hora de formar comissions organitzatives (electoral, de premsa, de propaganda i extraprovincials) i posteriorment de les seves pròpies junta directiva i Joventut Conservadora de la qual n'hem parlat prou extensament. És d'ella de qui surt la iniciativa i organització d'un míting que convoquen per al vuit febrer del 1914 a la Sala Imperi. El seu president, Joaquim Mª de Nadal escrivia a Maura comunicant-li la convocatòria de tal acte per demanar, de passada, unes paraules de suport. Cinquanta anys després, aquell primer personatge encara se'n recordava i apuntava a les seves Memòries: *“nosaltres no ens conformàvem a ser un d'aquests [partits i partidets, vol dir], sinó que volíem tenir, momentàniament, una força ponderable que obligués als majoritaris a comptar amb nosaltres”*⁸⁶⁸. Entre els oradors figuren a més d'ell, altres personalitats vinculades a la Joventut com són Joaquín Lemonnier (que curiosament intervé en català), José Monegal, l'advocat català originari de Valls, però resident a la capital espanyola, i membre de la Joventut conservadora de la mateixa ciutat Miquel Colom Cardany . Finalment, clourà l'acte Ossorio y Gallardo⁸⁶⁹. No sabem si fou exitosa o no. Ben

⁸⁶⁸ Per ordre, carta de 5 de febrer 1914, capsa 74. En la seva resposta, el polític mallorquí es manifesta el seu suport tot i que fidel a la seva tradicional ambigüitat lingüística. Concretament escriu que *“es sin duda buena práctica ciudadana la de afirmar la propia política en la desconsoladora situación presente”*. El *Diario..* reproduirà la carta amb el propòsit l'inconfés propòsit de demostrar també el seu suport a la iniciativa: a n° 42, d'11 del mateix mes de febrer, pàg. 1985. El record de J.Mª Nadal, a *Memòries...*, *op.cit.*, pàg. 238. Per assistir a l'acte calia una invitació personal, el que indica la voluntat de fer una entitat tancada, per cooptació i fidel. A *“Míting maurista”*, *Acción*, n° 30, de 10 de gener, pàg. 5.

⁸⁶⁹ *D.d.B.*, n° 40, de 9 de febrer, ed. matí, pp. 1.899-1.905, també *La Vanguardia*, n° 14.799, del mateix dia, pp. 8-11 que afirma és de *“importancia innegable”*. El *Poble Català* parla de provocació maurista i d'imprudència temerària: n° 3.253, del mateix dia, pàg. 1. J i Tusell i J. Avilés fan referència a aquest acte i al posterior atemptat a *La derecha...*, *op.cit.*, pàg. 58. Finalment, pel que fa a Miquel Colom Cardany (1887-

probablement seria el primer cas. El ressò periodístic que té, evidentment acompanyat de la frustrada agressió mortal contra l'antic governador civil de Barcelona, pot ser un bon símptoma del que diem. L'altre és que, quan la Joventut Conservadora maurista convoqui un altre míting al mateix lloc, el govern li presta una atenció especial⁸⁷⁰.

Aquest acte té dues finalitats ben clares. La primera, i és ben obvi, és simplement propagandística. La segona és clarament per marcar musculatura com si fos la partida de naixement d'un moviment polític que té la voluntat de superar el mar estRICTE de la ciutat comtal. Efectivament, a principis de març del mateix any es forma una entitat a Sabadell, però no sabem si de filiació datista o maurista. Per la data, molt probablement al darrere d'ella devia haver-hi la voluntat de donar suport a la candidatura d'Enric Turull per a les eleccions a Corts del mateix mes. Li segueix la conversió de la Joventut d'Igualada en maurista el juny del mateix any amb la posterior presentació dels estatuts. Un mes després, a Caldes d'Estrac, al Maresme, neix un Cercle Conservador Regionalista sota l'autoritat del polític mallorquí. Dos mesos després, a l'agost, se'n constitueix una altra a Capellades de la qual també ignorem a qui segueixen. Tot i així, afirmacions de fidelitat a la tradició catòlica, la propagació d'una cultura cívica entre els treballadors i la descentralització seguint el projecte d'administració local, insinuen una filiació maurista. De fet, aquestes expressions són molt semblants a les utilitzades per l'anterior associació, del Maresme. El mateix mes d'un any després, el 1915, Terrassa es dota de la seva pròpia joventut maurista, amb aquest mateix epígraf⁸⁷¹. En fi, si es recorda en gran mesura coincideix amb la geografia de joventuts conservadores que apuntàvem en pàgines anteriors. No tenim dades sobre la de Vilafranca, de la qual hem de suposar que per aquelles dates ja devia haver desaparegut. El mateix amb les de Figueres i Olot, de les quals no en sabem res.

1936), fou diputat conservador maurista el 1919, sots-secretari de treball amb Gabriel Maura quan aquest era ministre del mateix ram en el darrer govern de la Monarquia. El 1936 és regidor al consistori madrileny i serà assassinat aquest mateix any quan esclata la Guerra Civil.

⁸⁷⁰ A l'Arxiu del Govern Civil consta un informe prou extens del delegat governamental present a l'acte, tal com era prescriptiu, datat a 19 de juliol: A.G.C.B.-A.G.A., capsa 189, expt. 4.256.

⁸⁷¹ A.G.C.B.-A.G.A., Capsa 314, expt. 7.852 pel que fa a Sabadell; Igualada, capsa 290, expt.710, que encara subsistia el 1916; capsa 320, expt. 7.930; el de Capellades, capsa 30, expt. 7.975, i que segons sembla desapareixé al cap de poc, el 1915, segons comunicació de l'alcalde de la localitat de l'Anoia al Governador Civil de tres de març del 1925; i finament, la de Terrassa, capsa 339, expt. 8.374

Per acabar, cal fer una breu ullada a l'actitud d'aquest primerenc maurisme a Catalunya de cara a les eleccions a Corts de març. Pel que fa a Barcelona, s'acordava donar suport a la candidatura regionalista es suport, entre d'altres, Més enllà de la capital catalana, hi ha la candidatura de G. Peyra per Torroella, amb el suport del comte de Torroella i enfrontat al candidat governamental Julián Muñoz que com devia témer per la seva elecció no dubtava en demanar la destitució de l'alcalde de La Bisbal per ser contrari seu⁸⁷².

En fi, molt sintèticament i a grans trets seran nou els candidats conservadors escollits quan quatre anys abans, n'eren quatre. D'aquests nou membre del partit conservador, G, Peyra és declaradament maurista, i podria ser extensible a Eduardo Aunós per a La Seu mentre que les altres caldria diferenciar entre afins al Govern (J. Sagnier o Juan Barco per Arenys i Roquetes, respectivament) i al polític mallorquí.

4.2.2 Els datistes.-

Els primers, els seguidors del polític mallorquí,. Alguns dies després constitueixen la seva pròpia Junta política presidida pel marquès de Sentmenat. Els datistes faran gairebé el mateix un cop hagi passat una setmana. Serà en aquest moment quan es doten d'una Junta Directiva que d'ara en endavant conduirà l'entitat heretada. Això sí, per la seva estructura, amb tan sols un president i quinze vocals, la sensació que transmeten és de gran provisionalitat, una cosa també natural després del gran terratrèmol que ha patit el conservadorisme dinàstic barceloní i, per extensió, el català. Un mes després, un cop hagin passat les eleccions legislatives, es doten de la seva pròpia Joventut Conservadora, ara sota el nom de Joventut Monàrquica Conservadora, que es localitza a la seu del Centre Monàrquic i sota la presidència d'Eugenio Nadal i Camps⁸⁷³. Potser per tot això Rafael Andrade, governador civil de la demarcació provincial barcelonina, afirmava dos mesos abans amb motiu del l'onomàstica del monarca, que *"hay todavía en Barcelona partido conservador"*.

⁸⁷² El suport electoral maurista a la Lliga, a *D.d.B.* n° 62, de 4 de març, ed. matí, pàg. 3.045. La demanda de la substitució de l'alcalde de Girona, a A.H.N., Lligall 10. A, expt. 6, telegrama a Ministre amb data de 30 de gener. G. Peyra gaudia també del suport del Comitè de Defensa Social, a *D.d.B.*, n° 59, d'1 març 1914, pàg. 2.910.

⁸⁷³ Respectivament *Ibid.*, n° 52, de 21 febrer 1914, ed. matí, pàg. 2.506. i n° 57, de 27 de febrer, ed. tarda, pp. 2.835-2.836. Reproduït a **Apèndix, pàg...** La Junta Política del cercle maurista a n° 58, de 28 de febrer, ed. matí, pp. 2.853-2.854. A més del marquès de Sentmenat en qualitat e president, figuren Cayetano Marfá com a vicepresident i Manuel Garriga-Nogués com a secretari. Finalment, la Joventut Conservadora datista, a n° 83, de 25 de març, pàg. 4.089. La seva junta directiva a l'Apèndix...

I dirigint-se als seguidors de Dato es felicitarà tot exclamant “*¡Qué corazones los vuestros que dentro de la marcha política en esta tierra, aún conservamos la existencia política*”⁸⁷⁴. Un reconeixement implícit de què, malgrat tenir el suport del govern, els datistes no tenen un futur gaire clar. Ja és ben significatiu que en una reunió del nou centre conservador, un dels seus dirigents i no pas un qualsevol com és Trinitat Mª Oms, reconeixés que l’escissió maurista fou sensible però transitòria ja que gràcies a la direcció de Magín Sandiumenge s’havien registrat més altes que no pas baixes⁸⁷⁵. Això no obstaculitzà que de cara al les eleccions legislatives de març es presentessin set candidats i tots ells tan sols per a la província de Barcelona: J. Sagnier per a Arenys; Enrique Turull per a Sabadell; Vilá Miralles per a Manresa; Marcelino Coll per a Berga; González Vilart a Igualada; Pablo Torres Picornell per a Vilafranca i Álvaro Mª Camín de Angulo per a Vic. De tots ells, quatre sortiren vencedors. Serien els d’Arenys, Sabadell, Igualada i Manresa, tal com s’havia pactat amb els regionalistes⁸⁷⁶. La victòria d’algun d’ells no serà gens neta. Ben segurament, seria el cas d’Arenys on pocs dies abans de la jornada electoral es denunciava que el districte “*está amenazado de la compra de votos en gran escala*”. Dos mesos després Rafael Andrade es lamentava amargament al Ministre de la Governació de l’actitud del seu ja representant Joaquín Sagnier qui l’havia anat a veure a propòsit de la reposició d’alguns regidors suspesos de Pineda durant les eleccions municipals “*en forma tan descompuesta que no sé cómo he podido soportarlo*”. O poc després es lamentava que alguns conservadors del districte, dos o tres i poca cosa més diu, actuessin com si el governador civil hagués de ser llur servidor, fins al punt que “*mi presencia aquí no les es grata*”. Vés a saber si és per això que al cap de poc enviés delegats per a les eleccions de març perquè el districte estava amenaçat de “*compra de votos en gran escala*”. A Sabadell, E. Turull proclamava la seva victòria després que les eleccions acabessin sense incidents, cosa falsa ja que fou molt contestada pel seu contrincant i sotmesa al tribunal d’actes⁸⁷⁷.

⁸⁷⁴ *Ibid.*, n° 24, de 24 de gener, ed. matí, pp. 1.096-1.097,

⁸⁷⁵ *Ibid.*, n° 58, de 28 de febrer, ed. matí, pp. 2.850-2.851,

⁸⁷⁶ Telegrama de Governador a Ministre, de 23 de gener, A.H.N., Lligall 26 A, expt. 16 “1914. Elecciones generales”

⁸⁷⁷ Pel que fa a Arenys, la denúncia de compra de vots, telegrama de governador a ministre de 5 de març.: Lligall 26 A, expt. 12. La queixa de R. Andrade, telegrama de 30 de juny. Cal destacar la resposta del ministre: “*paso por casos análogos diariamente y sé la amargura que ello produce*”. Sobre E. Turull,

CONCLUSIONS

El 1981 el cèlebre escriptor colombià i Premi Nobel de Literatura publicava una novel·la que aviat es convertiria en un gran èxit de públic. L'obra, titulada *Crónica de una muerte anunciada*, relatava un assassinat que s'havia comès més de vint anys abans. Un noi ric que s'acaba de casar descobreix que la seva muller no és verge. Dishonrat, retorna la noia a la família originària i ella responsabilitza un xicot del poble. Els germans de la núvia juren venjança per tal de netejar l'honor familiar. Després de pensar-ho diferents cops, assassinen el jove xicot davant de tothom.

Com ha estat habitual al llarg d'aquest extens treball, l'argument és un pretext per anunciar el que tot seguit s'exposa. Evidentment, en aquest treball no hem relatat cap crim sinó una organització política que ha buscat maneres diferents per tal de sobreviure. Finalment, no se n'ha sortit per acabar fatalment. Al cap i a la fi, era un destí inevitable. D'aquí, tot i sabent que abuso de la novel·la anunciada, la seva mort era inevitable. Si els seus protagonistes n'eren ben conscients del que diem, és difícil de precisar. Sí que saben que vivien en un estat de crisi permanent que els podria girar en contra. Hem vist alguns testimonis d'això.

Com la novel·la referenciada, el nostre relat ha estat força coral, Hem vist els regionalistes de la Lliga, els carlins, els catòlics vinculats al Comitè de Defensa Social i, finalment, els nostres protagonistes, els conservadors. Òbviament, em refereixo a Maura. Ha estat actuant com si fos un demiürg. No era la divinitat creadora però sí que inspirava un projecte que, al cap i a la fi, és que s'ha intentat realitzar: Un gran moviment polític, ideològic i social que incorporés en el seu si els actors que hem apuntat més amunt. I sí, com hem pogut veure, efectivament és això el que s'intenta realitzar en els anys que hem pres en consideració agafant en gran mesura l'èxit de la Solidaritat Catalana com a model. El polític mallorquí no ha estat sol en aquesta temptativa, Hi ha col·laborat un Cambó, ben disposat de bon antuvi a crear aquest moviment i inserir definitivament Catalunya en un projecte hispànic, Al cap i a la fi, aquest era l'objectiu final i inconfessable de Maura. D'aquí la coincidència entre ambdós

telegrama del candidat a Ministre, de 8 març. Tots dos a *ibid.*. Pel que fa a les eleccions de Sabadell i la seva controvèrsia, vid. J.Me Benaül, "Dues ciutats i...", a C. Mir, *Actitud polítiques...*, op.cit.,pàg, 137, que qualifica com "el cant del cigne definitiva del caciquisme" a Sabadell.

personatges i també la seva amistat personal, tot sigui dit de passada. L'Església també ha pres part en aquest joc. L'amarga experiència de la Setmana Tràgica els ha servit d'avís, Aquí entra en escena un dels representants eclesiàstics com ha estat el Bisbe d'origen valencià Juan José Laguarda. Rercedem que darrere el seu nomenament figurava el mateix Maura, com hem pogut constatar en pàgines anteriors. També hem pogut veure que aquest prelat s'inspirava en l'intent d'apropar els catòlics al sistema polític italià que per aquells mateixos moments intentava realitzar al país transalpí el seu cap de govern, Giovanni Giolitti, amb la col·laboració amb el Vaticà. A Itàlia això hagués permès consolidar definitivament el règim nascut de la Unificació i solucionar de manera definitiva la inserció dels catòlics en el sistema del *Risorgimento*. Substituïm aquest adjectiu pel de regionalistes de la Lliga i es poden veure a primer cop d'ull les semblances.

El prelat valencià no està sol. D'una manera o altre el sacerdot jesuïta Gabriel Palau ha estat un dels participants en el joc amb el seu projecte d'Acció Social Popular que s'inspirava en el *Volksverein* germànic i, en definitiva, en el partit catòlic alemany, altrament conegut amb el nom de *Zentrum*. Tot això implicava, per tant, que aquell moviment que s'inspira realitzar incorporava un discurs social que tradicionalment havia estat absent en els partits dinàstics.

En definitiva, el projecte era força innovador i, òbviament, modernitzador. I aquí radicava el gran problema, en la modernitat que això implicava. D'aquí l'enfrontament entre els dos grans líders conservadors com són Dato i el ja esmentat polític mallorquí. Un enfrontament que tradicionalment s'ha analitzat d'una manera molt simplista quan en realitat el que hi havia al darrere eren dos projectes polítics diferents. L'encapçalat pel qui serà president de govern i nou líder conservador és força tradicional, hereu en definitiva del vell partit caciquil decimonònic. Per la seva banda, el de Maura era potser excessivament massa innovador amb el que també significava de perillós. D'aquí la crisi final que sacsejarà de manera definitiva i final el conservadorisme dinàstic barceloní. I diem barceloní perquè a d'altres localitats catalanes, com Manresa, Terrassa, Vilanova o Vic més o menys funcionava. És clar que aquí hi havia un altre problema com era passar un fet local a un de general, i no diguem fer-ho

extensible a tot l'Estat. Ha estat una crònica d'un final que no deixava de ser inevitable.

Començàvem aquest llarg relat amb una metàfora teatral i, en definitiva, cinematogràfica. Qui té una certa edat recorda que quan començava una sessió cinematogràfica s'obrien unes cortines per tancar-se quan aquesta acabava. Ara la funció ha acabat, Les cortines es pleguen. I com deia la frase fina d'uns famosos dibuixos animats de la fàbrica Walt Disney, *That's all, folks*. Aquí traït en castellà per *“Esto es todo amigos”*.

ARXIUS CONSULTATS

Arxiu Maura (Madrid) (A.M): Correspondència

Arxiu del Senat (Madrid) (A.S.), digitalitzat: expedients personals

Arxiu Històric Nacional (Madrid) (A.H.N.): sèrie de Governació, 1901-1914

Arxiu del Govern Civil de Barcelona-Arxiu General d'Administració (Barcelona) (A.G.C.B.-A.G.A), expedients d'associacions

Arxiu Prat de la Riba (A.P.), digitalitzat: correspondència rebuda

Arxoiu Diocesà de Barcelona (A.D.): visites pastorals Bisbat de J.J. Lagurda, 1909-1913

Arxiu de la Diputació Provincial de Girona-Arxiu Històric

Arxiu Històric de Sabadell (A.H.S): cossos de seguretat

Fons Pareja, Badalona: documents aïllats

BIBLIOTEQUES

Biblioteca del Bisbat de Barcelona

Biblioteca de Catalunya (Barcelona)

Biblioteca de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Ca l'Ardiaca)

Biblioteca d'Humanitats (U.A.B.)

Biblioteca de Sabadell

CRAI-Biblioteca del Pavelló de la República

PREMSA CONSULTADA

Acción, 1910-1914, col·lecció incompleta

Acción Femenina Católica, 1911-1913

África. Revista Española Ilustrada, 1911

Diario de Barcelona, 1901-1914, consulta sencera

Diario de Sesiones del Congreso de los Diputados (Madrid), 1909-1913

Gaceta de Cataluña, 1909-1913, col·lecció incompleta

Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona, 1901-1913

Patria (Lleida), 1913

Reseña Eclesiàstica, 1909

A.B.C (Madrid), consulta ocasional, 1906-1913

Cultura Popular. Hojas de... Publicadas por la Comisión de Prensa de la Junta Diocesana, [Barcelona], [1912]

Diario de Gerona, consulta ocasional, 1909-1913

El Poble Català, consulta ocasional, 1904-1913

El Correo Catalán, 1910-1913

La Época (Madrid)

La Correspondencia Militar (Madrid), consulta ocasional. 1906

La Vanguardia, consulta ocasional, 1905-1914

La Veu de Catalunya, consulta ocasional, 1905-1914

Las Noticias, consulta ocasional, 1905-1907

Revista Popular, 1909

BIBLIOGRAFIA

Primària

ABIDAL, Juan de P.: *La Alianza Católica*, Barcelona, Gustavo Gili, 1907.

Abyecciones políticas. Cambó contra Maura (Prólogo de Cándido Closa), Barcelona, Ediciones Pequeña Gaceta del Régime Local, s/d [1915]

[ACCIÓN SOCIAL POPULAR]: *Estatutos de la Acción Social Popular. Volksverein Hispano-Americano*, Barcelona, Imprenta Montserrat, 1909

[ACCIÓN SOCIAL POPULAR]: *Estatutos de la Acción Social Popular. Volksverein Español*, Barcelona, Imprenta de Pedro Ortega, 1911.

[ACCIÓN SOCIAL POPULAR]: *La Asociación Nacional "Acción Social Popular". Qué se propone. De qué medios se vale. Cómo está organizada. Su gran trascendencia. Su acción y resultado*, Barcelona, Oficina Central de l'A.S.P, 1916

Informe sobre el Proyecto de Ley de Administración Local, Barcelona, 1907. La de la

ALBÓ Y MARTÍ, Ramon: *La caridad. Su acción y organización en Barcelona*, Barcelona, Impr. Subirana Hnos., 1901.

ALBÓ, Ramon: *Barcelona caritativa benéfica y social*, Barcelona. NiMPR., La Hormiga de Oro, 1914.

ALCOVER, Antoni M^a: *Conducta política que s'imposa avuy a n-els catòlics: conferencia en el Comité de Defensa Social de Barcelona*, Barcelona, L'Anuari de l'Exportació, 1907

Asociación de Eclesiásticos para el Apostolado Popular. [Reseña correspondiente al año...], Barcelona, Resenyes del s anys 1907-1913

Asociación para el Fomento del Culto y Acción Social en los barrios obreros de Barcelona, Barcelona, Tipografía el Siglo XX, [marzo] 1909.

Asociación de Propaganda Católica, Barcelona, Año 1910, [Barcelona], [Asociación de Propaganda Católica], [1911]

ASOCIACIÓN DE PROPAGANDA, *Estatutos de la Asociación de Propaganda Católica*, Barcelona, [Asociación de Propaganda Católica]/ Impr. de la Librería Religiosa, [1904].

BARANERA, Jaime: *Memoria de los sucesos ocurridos en san Andrés de Palomar relacionados con el incendio de las Escuelas Obreras de Jesús María destruidas en la mañana del viernes 30 de julio de 1909*, Barcelona, Imprenta de Pedro Ortega, 1909.

BONAFULLA, Leopoldo (pseudònim de Joan Baptista Esteve): *La Revolución de julio*, Barcelona, T. Taberner, [1909?], recentment reeditat per Ediciones Dirección Única, 2016.

CAMBÓ, Francesch: *Catalunya y la Solidaritat. Conferencia donada al Teatre Principal el día 26 de Maig de 1910*, Barcelona, Estampa Fills D. Casanovas, 1910

CANALS, Salvador: *Los Sucesos de España en 1909. Crónica documentada por...*, Madrid, Imprenta Alemana, 1910-1911 (2 vols.)

CANALS, Salvador: *Dificultades para la política conservadora en España. Conferencia dada en el Círculo Liberal Conservador de Murcia el día 20 de Febrero de 1911 por...*, Murcia, Tipografía del Tiempo, 1911

CANALS, Salvador: *La cuestión catalana desde el punto de vista español. Antecedentes*, Impr. de la Viuda de Prudencio Pérez de Velasco, 1919.

CASANOVAS, Ignasi: *El nostre estat social. Comentari a la Revolució de Juliol*, Barcelona, Gustau Gili editor, 1910.

CASAÑAS, Salvador (Cardenal): *Carta Pastoral del Ilmo. y Rmo. Sr. Cardenal Casañas Obispo de Barcelona sobre las Escuelas de Estudio Populares que proyecta el Excmo. Ayuntamiento de esta ciudad*, Barcelona, Impr. Subirana, 1908.

CASAÑAS, Salvador (Cardenal): *Nuevas Instrucciones del Emimo y Rdo Sr.... sobre las escuelas neutras en religión proyectadas por el Excmo. Ayuntamiento de esta ciudad*, Barcelona, P. Riera y Sans, 1908

Catálogo de los alumnos del Colegio del Sagrado Corazón de Jesús de Barcelona. Dirigido por los Padres de la Compañía de Jesús 1881-1912, Barcelona, 1912.

CENTRO CATÓLICO OBRERO DE S. VICENTE DE PAÚL, *Reglamento del Centro Católico Obrero de San Vicente de Paúl*, Barcelona, Fidel Giró Impresor, 1910.

CIRICI VENTALLÓ, Domingo/ ARRUFAT MESTRES, José: *La República española e 191...Fantasía política por...*, Madrid, [1911].

COMAPOSADA, *La revolución de Barcelona*, Barcelona, Eduardo Albacar, 1909

COMAS, Casimiro: *Un revolucionario de acción. Francisco Ferrer. Su vida. Su obra destructora. Justicia de su condena*, Barcelona, Imprenta y Litografía de Arturo Suárez 1910.

[COMITÉ DE DEFENSA SOCIAL]: *Estatutos del Comité de Defensa Social*, Barcelona, Imprenta de Henrich y Cia., 1904.

[COMITÉ DE DEFENSA SOCIAL]: *Para qué sirve el Comité de Defensa Social*, 1908,

[COMITÉ DE DEFENSA SOCIAL]: *Dos años de acción católica en Barcelona: memoria leída en la asamblea general del día 31 de diciembre de 1909 por el secretario del Comité de Defensa Social D. Cayetano Pareja Novelles. (1910)*, Barcelona, Tip. R. Cardona, 1910.

[COMITÉ DE DEFENSA SOCIAL]: *¡Por la Religión y por la Patria! Dos años de labor del Comité de Defensa Social. Memoria leída en la Asamblea General celebrada el 31 de diciembre de 1911 por el secretario...*, Barcelona, 1913

COMITÉ DE DÉFENSE DES VICTIMES DE LA RÉPRESSION ESPAGNOLE, *Un martyr des Prêtres*, Paris, 1909?

Congreso de Primera Enseñanza de Barcelona 1909-1910. Conclusiones que por acuerdo del Congreso han de ser votadas definitivamente por los señores congresistas, Barcelona, Impr. De J. Abadal, [1910].

Crónica de la Primera Asamblea Nacional de los Centros Españoles de la Unión Apostólica celebrada en Madrid en los días 26, 27 y 28 de septiembre de 1910, Madrid, R. Velasco Imp., 1911.

DÍAZ, Eusebio: *Misión social y política del Partido Conservador en España y especialmente en Barcelona: [discurso pronunciado y tomado taquigráficamente, en el Círculo Conservador de Madrid, el 11 de Febrero de 1911]*. [Barcelona], Juventud Conservadora de Barcelona, 1911.

El señor Maura y el partido conservador ante la opinión. Documentos recogidos y publicados por la Juventud Conservadora de Madrid, Madrid, Impr, Alemana, 1913.

ELÍAS DE MOLINS, José: *Cataluña. La Solidaridad. La Monarquía. El Regionalismo. Impresiones*, Barcelona, A. López Robert Impresor, 1907

Estatutos de la Juventud Conservadora de Barcelona, Barcelona, Impr. De F. Badia Canteñs, 1911

Estatutos de la Unión Apostólica de Sacerdotes Seculares de la Diócesis de Barcelona, Barcelona, Luis Gili Librero-editor, 1913.

[FERRER, Francisco, S.J.]: *Memoria del Apostolado de la Oración*, Barcelona, [Iglesia dels Sagrado Corazón de Jesús], [1918]

FIERRO ORRES, Rodolfo: *Nuestra Semana Negra. Los salesianos en la última semana de Julio de 1909*, Barcelona, Librería Salesiana de Sarrià, 1909

HERNÁNDEZ VILLAESCUSA, Modesto: *La Revolución de Julio en Barcelona: hechos, causas y remedios*, Barcelona, Herederos de Juan Gili, 1909.

JAIMISTA DEL REQUETÉ, *El triunfo del Tradicionalismo en... , parodia de un anhelo*, Barcelona : A. Artís, impresor, 1911.

J.I.G: *El Padre Nuestro del Asilo: cuadro de la Semana Trágica por...*, Barcelona, 1910.

JUNTA DE ACCIÓN CATÓLICA DE LA PARROQUIA DE LA PURÍSIMA CONCEPCIÓN Y ASOCIACIÓN DE NUESTRA SEÑORA DE BARCELONA, *Reseña de las obres realizadas y prpósitos que la animan, dedicades a los*

señores feligreses de su demarcación, Barcelona, Tipolitografía A, Martínez, 1912.

[JUNTA DIOCESANA DE ACCIÓN CATÓLICA] *Junta Diocesana de Acción Católica. Comisión de Prensa y Propaganda*, 1912

KANNENGIESER, Alphonse: *Los católicos alemanes*, Barcelona, Impr. De Henricch y Cia., 1895

LADERA, *Fechas de sangre. Dos semanas de anarquía en España. Historia, comentarios y sucesos culminantes de la rebelión de 1909 y de la huelga general revolucionaria de 1917*, Madrid, Renacimiento, 1917

LAGUARDA Y FENOLLERA, Juan José: *Lágrimas y Enseñanzas. Carta Pastoral a sus diócesanos el Excmo. é Ilmo. Sr....al inaugurar su pontificado*, Barcelona, Impr. De Pablo Riera y Sans, 1909.

LAGUARDA Y FENOLLERA, Juan José: *La Ley del Amor cristiano en la vida industrial. Carta pastoral del Excmo. é Ilmo. Sr. Obispo de Barcelona...*, Barcelona, Acción Social Popular, 1912.

[LLIGA REGIONALISTA]: *A les Corts espanyoles. Informe al Projecte de Lley sobre'l Régim d'Administració Local*, Barcelona, 1907.

Llista de adhesions a la festa de homenatge als senadors y diputats que combateren el projecte de Lley de les jurisdiccions, celebrada a Barcelona el..., Barcelona, Tip. El Anuario de la Exportación, 1906.

Los Santos ejercicios para Obreros. Memoria de la Obra desde su fundación en 1908 hasta fines de diciembre de 1913. Publicada por la Junta Organizadora, Barcelona, Tipografía Católica, 1914

MAÑÉ Y FLAQUER, Juan: *Viaje alrededor de la República. Cartas a Cándido por...Estudio político-social de la revolución y su tiempo, publicado en forma epistolar en el Diario de Barcelona durante los años 1873 y 1874*, Barcelona, Administración del Diario de Barcelona, 1911.

[Mª VICTÒRIA]: *A las Damas Amantes del Sacratísimo Corazón de Jesús*, Sarrià/ Barcelona, Escuela Tipográfica Salesiana, [1910].

MARTOS O'NEALE, José/ AMADO, Julio: *Peligro nacional. Estudios é impresiones sobre el catalanismo*, s. n., Madrid,1901.

NEBOT Y TOMÁS, Francisco: *El Apostolado de la Prensa Católica por el...Profesor de esta Universidad. Publicado en el repertorio de Buenas Lecturas (abril 1911)*, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1911.

NÚÑEZ RODRÍGUEZ, Carmen: *Un episodio de la Semana Trágica*, Barcelona, [1909?].

OLIVER, Miguel S.: *Entre dos Españas (Crónicas y artículos)*, Barcelona, Gustavo Gili Editor, 1906.

-
- OLIVER, Miguel S.: *El caso Maura*, Barcelona, Gustavo Gili Editor, 1914
- OSSORIO Y GALLARDO, Ángel: *Barcelona, julio de 1909. Declaración de un testigo*, Madrid, Imprenta de Ricardo Rojas, 1910
- OSSORIO Y GALLARDO, Àngel: *Sobre el Catalanismo tenida por Angel Ossorio y Gallardo con la Juventud Conservadora de Madrid en el Círculo del partido la tarde de 7 de marzo de 1912*, Madrid, Establecimiento Tipográfico de Jaime Ratés, 1912.
- PALAU, Gabriel, R.P.: *La Acción social del sacerdote. Un campo de acción. Conferencia pronunciada por el R.P...*, Barcelona, Gustavo Gili Editor, 1907.
- PAULIS, Juan-F. De SOREL: *Maura ante el pueblo*, Librería Española y Extranjera F de Beltrán, Madrid, 1914
- PLA Y DENIEL, Narciso: *Por los Sindicatos obreros, discuso pronunciado en la solemne sesión de clausura de la Asamblea diocesana de Barcelona, celebrada el día 21 de diciembre de 1911*, Barcelona, Oficina de Treball de l'ASP, 1912
- Primera Asamblea Diocesana de Acción Católica (Año 1911)*, Barcelona, Gustavo Gili Editor, 1912
- PURRIA, Juan de la (pseudònim d'Emilio Navarro) *Separatismo Solidario (la política en Cataluña)*, Barcelona (1907?).
- Reglamento del Apostolado de Señoras para la Preservación de la Fe*, Barcelona. Imprenta de Eugenio Subirana, 1908.
- ROURA, Rvdo., Miguel: *Incendio, destrucción y rehabilitación del Templo Parroquial y Casa Rectoral de San Martín de Provencals (Clot)*. Impresiones, Barcelona, 1910.
- RUIZ AMADO, Ramon, S.J.: *¡De trascendencia! La educación por la acción. Conferencia dada en la Oficina de Trabajo de la A.S.P*, Barcelona, Oficina de Trabajo de la Acción Social Popular, 1910.
- Semana Social de Barcelona. Quinto curso. Barcelona: del 27 de noviembre al 4 de diciembre 1910*, Barcelona, Acción Social Popular, 1912.
- SILIÓ, César: *El Regionalismo en Castilla y el porvenir de España. Conferencia dada por...en el Fomento del Trabajo Nacional de Barcelona el día 11 de Junio de 1908*, Barcelona, Imp. Vda. de Domingo Casanovas, 1908.
- SIMARRO, Luis: *El proceso Ferrer y la opinión europea*, Madrid, Imprenta de Eduardo Arias, 1910
- SOLDEVILLA, Fernando: *El año político, 1898-1913*, Madrid, Imprenta de Ricardo F. De Rojas, on line a <https://hemerotecadigital.bne.es/hd/es/card?sid=1770862>
- TAXONERA, Luciano de: *Antonio Maura. La vida ejemplar de un hombre de Estado por...*, Madrid, Nuestra Raza, 1935.

TORRAS I BAGES, Josep: *La Gloria del Martiri (Després de la persecució del últim juliol). Carta Pastoral del...*, Vic, Impremta de Anglada, 1909.

Secundària

ÁLVAREZ BOLADO, Alfonso/ ALEMANY BRIZ, José: "Gabriel Palau S.J. y la Acción Social Popular. Correspondencia inédita (1913-1916)", a *Miscelánea Comillas: Revista de Ciencias Humanas y Sociales*, nº 72, 1980, pp. 123-178.

ÁLVAREZ CHILLIDA, Gonzalo: *El antisemitismo en España: la imagen del judío (1812-2002)*, Madrid, Marcial Pons, 2002 (Col. Marcial Pons. Historia).

ÁLVAREZ JUNCO, José: *El Emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, Alianza Editorial, 1990

ÁLVAREZ JUNCO, José: *Mater Dolorosa. La idea de España en el siglo XIX*, Madrid, Taurus, 2001 (Col. Taurus Historia, s/n)

ÁLVAREZ SANTALÓ, Carlos/ BUXÓ I REY, Maria Jesús / RODRÍGUEZ BECERRA, Salvador: Coords.), *La religiosidad popular*, Barcelona, Anthropos Editorial, 1989 (Col. Autores, Textos y Temas. Antropología, 18).

AMETLA, Claudi, *Memòries polítiques 1890-1917*, Barcelona, Editorial Pòrtic, 1963

ANDRÉS GALLEGO, José: "Propaganda y organización en el catolicismo social español de comienzos de siglo", *Ius Canonicum*, vol. XVIII, nº 35-36, enero-diciembre 1978, pp. 319-345,

ANDRÉS GALLEGO, José: *La política religiosa en España 1889-1913*, Madrid, Editora Nacional, 1975 (Col. España en 3 Tiempos, s/n).

ANDRÉS GALLEGO, José: *Pensamiento y acción social de la Iglesia en España*, Madrid, 1984.

ANDRÉS GALLEGO, José: *La Iglesia en la España contemporánea I. 1800-1936*, Madrid, Ediciones Encuentro, 1999, Col. Ensayos, 141.

ANDREU MIRALLES, Xavier (Ed.): *Vivir la nación. Nuevos debates sobre el nacionalismo español*, Granada, Ed. Comares, 2019 (Col. Comares Historia, s/n).

[ANÒNIM]: *Alta Empresa de Amor*, Barcelona, Impremta Rubí, 1944

[ANÒNIM]: *Templo Nacional Expiatorio al Corazón de Jesús en la cumbre del Tibidabo. Su historia. Prodigio de amor*, s/ll., s/d, [Barcelona], [1943].

[ANÒNIM]: *Escola Pia de Terrassa. 100 anys al servei de la ciutat*, Terrassa, Ajuntament de Terrassa, 2002, s/n.

ARADA ACEBES, Raquel de la: "El pressupost de cultura de l'Ajuntament de Barcelona de 1908: un referent pedagògic", *Temps d'Educació*, nº 34, 2008, pp. 241-250.

ARMENGOL I SEGÚ, Josep: "Lluita electoral i poder municipal (Tremp, 1890-1923)", *Collegats*, nº 3, 1989, pp. 123-148.

AUBERT, Paul: "Violence a Barcelone et naissance des intellectuels: Affaire Corominas, Loi des Jurisdictions, Setmaine Tragique, Affaire Ferrer", a *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, nº 47, 2012, pp. 13-41.

AVILÉS FARRÉ, Juan: "Catolicismo y derecha autoritaria. Del maurismo a Falange española", dins Paul AUBERT (coord.), *Religión y sociedad en España (siglos XIX y XX)*, Madrid, Casa de Velázquez, 2002 (Colléction de la Casa de Velázquez, nº 77).

AVILÉS FARRÉ, Juan: *Francisco Farré y Guardia. Pedagogo, anarquista y mártir*, Madrid, Marcial Pons Ediciones de Historia, 2006.

BALCELLS, Albert/ CULLA, J.B./ MIR, Conxita: *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923. Relació dels resultats electorals de 1869 a 1899*, Barcelona, Publicacions de la Fundació Jaume Bofill, 1992

BALCELLS, Albert/ PUJOL, Enric / SABATER, Jordi: *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, Edicions Proa, 1996 (Col. Monografies, s/n)

BARRULL, Jaume/ JARNÉ, Antonieta/ MIR, Conxita: *De la Restauració al Franquisme*, vol.8 Lluís PAGÈS (dir.), *Història de Lleida*, Lleida, Pagès Editors, 2003.

BECH I CAMPS, Sebastià (et al.): *Aportacions a la història de Molins de Rei* Molins de Rei/ Barcelona, Ajuntament de Molins de Rei/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, (Col. "Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat", 2), pp. 163-191.

BENAU I BERENGUER, Josep M^a: "Dues ciutats i dues polítiques. Sabadell i Terrassa, 1900-1923" dins de MIR I CURCÓ, Conxita, *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili i Pagès, 1989.

BENAU BERENGUER, Josep M^a/ CALVET I PUIG, Jordi/ DEU I BAIGUAL, Esteve (et. al), *Indústria i ciutat : Sabadell, 1800-1980*, Sabadell/ Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994, (Biblioteca Abat Oliva, 145),

BENET, Josep: *Maragall i la Setmana Tràgica*, Barcelona, Edicions 62, 1992, (Col·lecció Universal de Butxa El Caangur, 142).

BENGOECHEA, Soledad: "El catolicisme social a Catalunya (finals del segle XIX - 1919)",

BENGOECHEA, Soledad: *Organització patronal i conflictivitat social a Catalunya. Tradició i corporativisme entre finals de segle i la dictadura de Primo de Rivera*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994

BENGOECHEA, Soledad. *Les dècades convulses: Igualada com a exemple, Mobilització patronal i obrera entre principis del segle XX i la Dictadura de Primo de Rivera*, Igualada/ Barcelona, Ajuntament d'Igualada/ Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002 (Biblioteca Abat Oliva, 238).

BLASCO HERRANZ, Inmaculada: "Género y religión de la feminización de la religión a la movilización católica femenina. Una revisión crítica", *Historia Social*, nº 35, 2005, pp. 119-136.

BLASCO HERRANZ, Inmaculada: "Identidad en movimiento: la acción de las <católicas> en España (1856-1913)", *Historia y Política*, 37, 2007, pp. 27-56, *on line a* <https://doi.org/10.18042/hp.37.02>.

BLASCO HERRANZ, Inmaculada (ed.): *Mujeres, Hombres y catolicismo en la España contemporánea. Nuevas visiones desde la Historia*, Valencia, Tirant Humanidades, 2018 (Col. Diàspora. Ciencias de las Religiones, s/n)

BLASCO-MARTEL, Yolanda/ SUDRIÀ I TRIAY, Cartes: *El Banco de Barcelona, 1874-1930. Decadencia y quiebra*, Madrid/ Barcelona, Marcial Pons Historia/ Edicions de la Universitat de Barcelona, 2016.

BOHIGAS, Jordi: *Salvador Albert. Literat i polític republicà al servei del país dels taps*, Barcelona/ [Girona], Fundació Josep Irla/ Diputació de Girona, 2016, edició electrònica (https://irla.cat/wp-content/uploads/2016/06/salvador_albert.pdf).

BOSCH I CUENCA, Pere: *La guerra de l'arròs. Conflictivitat agrària i lluita política al Baix Empordà (1899-1909)*, Lleida/ Alguaire, Edicions de la Universitat de Lleida/ Patronat Josep Lladonosa, 2013 (Josep Lladonosa, 15), pp. 37-42.

BOTTI, Alfonso: *Cielo y dinero: el nacionalcatolicismo en España (1881-1975)*, Madrid, Alianza Editorial, 1993 (Col. Alianza Universidad, 717).

BURDIEL, Isabel/ Mª CRUZ ROMERO, M^a: "Los sujetos en el proceso revolucionario español del siglo XIX: el papel de la prosopografía histórica", *Historia Contemporánea*, nº 13-14, 1996 , pp.149-156

CABRERA, Mercedes: "El conservadurismo maurista en la Restauración. Los límites de la "revolución desde arriba" a José Luis GARCÍA DELGADO (coord.)/ Manuel TUÑÓN DE LARA (dir.), *La España de la Restauración : política, economía, legislación y cultura : I Coloquio de Segovia sobre Historia Contemporánea de España*, Madrid, Siglo XX Editores, 1985, pp. 55-70.

CALVET, Agustí (GAZIEL): *Tots els camins duen a Roma. Història d'un destí 1893-1914. Memòries*, Barcelona, Proa, 2015 (2^a ed..), (Col. A Tot Vent, 616).

CALLAHAN, William J.: *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*, Madrid, Nerea, 1989

CAMPS I ARBOIX, Joaquim: *El pressupost de cultura 1908. Problema d'actualitat*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1974 (Episodis de la Història, 189).

CANALS ELIAS BRUSI, Miguel *La Casa Brusi y el Diario de Barcelona 1775-1957*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2011

CANELLAS JULIÀ, Cèlia/ TORAN BELVER, Rosa: *Els governs de la ciutat de Barcelona (1875-1930): eleccions, partits i regidors. Diccionari biogràfic*, Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2013.

CAPDEVILA I CAPDEVILA, Joaquim: *Tàrrrega (1898-1923): societat, política i imaginari*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008, (Col. Biblioteca Abat Oliva, 284).

CARASA SOTO, Pedro: "De la burguesía a las elites, entre la ambigüedad y la renovación conceptual", *Ayer*, nº 42, 2001, pp. 213-237

CARBONELL PORRO, Joan Antoni: *Molins de Rei: vida social i política (1868-1936)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991 (Col. Biblioteca Abat Oliva, 92)

CÁRCEL ORTÍ, Vicente: "Nombramiento de Obispos durante el pontificado de San Pio X (1903-1914)", *Analecta Sacra Tarraconensia*, nº 68, 1995, pp. 235-293.

CARMONA FERNÁNDEZ, Francisco J.: "El clero secular y su formación en la España contemporánea: revisión historiográfica", a Feliciano MONTERO/ Julio de la CUEVA/ Joseba LOUZAO (eds.), *La historia religiosa de la España contemporánea. Balance y perspectivas*, Alcalá de Henares, Universidad de Alcalá. Servicio de Publicaciones, 2017, pp. 139-171.

CASALS MESEGUER, Xavier: "Auge y declive del "partido militar" de Barcelona (1898-1936)", *Iberic@l. Revue d'études ibériques et ibéro-américaines*, Numéro 4, Automne 2013, pp. 163-180.

CASAS, Santiago: "La Unión Apostólica del clero en España", dins Josep Ignasi SARANYANA CLOSA/ Juan Antonio GIULO TAMAYO/ Maria Rosario BUSTILLO/ Eduardo FLANDES/ Santiago CASAS RABASA (Coords.), *El camino histórico de la santidad cristiana. De los inicios de la época contemporánea hasta el Concilio Vaticano II, 24 Simposio Internacional de Teología de la Universidad de Navarra*, Pamplona, Universidad de Navarra, 2002, pp. 353-370.

CASASSAS I YMBERT, Jordi: "Els quadres del regionalisme. L'evolució de la Joventut Nacionalista de la Lliga fins el 1914", *Recerques*, no 14, 1983, pp.7-32.

CASASSAS, Jordi/ Agustí COLOMINAS, Agustí/ Eduardo FERNÁNDEZ CALLEJA, Eduardo/ Francesc SANTOLÀRIA, Francesc: *Els fets del Cu-Cut! Taula rodona organitzada pel Centre d'Història Contemporània de Catalunya el 24 de novembre de 2005*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2006.

CASTELLS, Andreu: *Sabadell, informe de l'oposició*, vol. III "O tot o res, 1904-1918", Sabadell, Edicions Riutort,

Centre Moral i Instructiu de Gràcia. Recull històric, 1869-1994, Barcelona, Editorial Claret, 1994 (exemplar en format pdf),

CHACÓN ORTIZ, Diego (col.): *La reforma de la administració local en España (1900-1936)*, Alcalá de Henarres/ Madrid, Instituto Nacional de Administració Local, 1987 (2ª ed.).

CIRERA SORMANÍ, Joaquim: *Acció Social Popular a Catalunya 1906-1936*, Barcelona-Sarrià, Criterion, Editorial Franciscana, 1962.

CONNELLY ULLMAN, Joan: *La Semana Trágica. Estudio sobre las causas socioeconómicas del anticlericalismo*, Barcelona, Ariel, 1972, (Col. Horas de España, s/n, (reeditat per Ediciones B, 2009)

CORNELLÀ, Pere: "Girona i la Solidaritat Catalana", dins *Treballs d'Història*, Girona. *estudis de demografia, economia i societat a les comarques gironines*, Girona, Patronat Eiximenis de l'Excma, Diputació Provincial de Girona, 1976, pp. 215-274.

COROMINAS, Pere: *De la Solidaritat al Catorze d'Abril. Segon Volum dels Diaris i Records de....*, Barcelona, Curial, 1976, (Col, La Mata de Jonc, 4).

CORTS I BLAY, Ramon/ GALTÉS I PUJOL, Joan/ MANENT I SEGIMON, Albert: *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya/ Ed. Claret, vol. II.

CORTS I BLAY, Ramon: *Regests de la documentació del segle XX sobre Catalunya i la Santa Seu conservada a l'Arxiu Secret Vaticà. II. Fonts de la Secretaria d'Estat (1899-1921)*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2003 (Col. Studia. Textos. Subsidia, XI)

CORTS I BLAY, Ramon: *La Setmana Tràgica de 1909. L'Arxiu Secret Vaticà, Un balanç bibliogràfic*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2009 (Scripta et documenta, 82).

CORTS I BLAY, Ramon: *La Qüestió catalana en l'Arxiu Secret Vaticà. De la Restauració a Primo de Rivera (1875-1923)*, Barcelona: Ateneu Universitari Sant Pacià/ Facultat Antoni Gaudí d'Història, Arqueologia i Arts Cristianes/ Facultat de Teologia de Catalunya, 2017, (Studia Historica Tarraconensia, 4)

COSTAFREDA, Mercè: *Orígens del catalanisme a Tarragona, 1900-1914*, Tarragona, 1988 (Institut d'Estudis Tarraconenses, Ramon Berenguer IV, nº 73),

CRUZ, R./ PÉREZ LEDESMA, M. (eds.). *Cultura y movilización en la España contemporánea*, Madrid, Alianza Ediarorial, (Col. Alianza Universidad, 882),

CRUZ, Rafael: "Los estudios sobre el anticlericalismo en España al final del milenio", *Ayer*, nº 27, 1997, pp. 219-229.

CUEVA MERINO, Julio de la: *Clericales y anticlericales. El conflicto entre confesionalidad y secularización en Cantabria (1875-1923)*, [Santander], Universidad de Cantabria/ Asamblea Regional de Cantabria, 1994 (Col. Serie Universitaria, 10).

CUEVA MERINO, Julio de la: "Católicos en la calle: la movilización de los católicos españoles: 1899-1923", *Historia y Política*, nº 3, enero/junio 2000, pp. 55-79.

CUEVA MERINO, Julio de la/ LÓPEZ VILLAVERDE, Ángel Luís (Coords.), *Clericalismo y asociacionismo en España: de la Restauración a la Transición. Un siglo entre el palio y el consiliario*, Cuenca, Ediciones de Castilla-La Mancha, 2005 (Almud, 5).

CUEVA MERINO, Julio de la: "Anticlericalismo e identidad anticlerical en España", a Carolyn P. BOYD (ed.), *Religión y política en la España contemporánea*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2007, (Col. Estudios Políticos, s/n), pp.165-185

CUEVA MERINO, Julio de la/ Feliciano MONTERO, Feliciano (Eds.): *La secularización conflictiva. España (1898-1931)*, Madrid, Editorial Biblioteca Nueva, 2007

CULLA I CLARÀ, Joan B., *El republicanisme lerreouxiusta a Catalunya*, Barcelona Curial Edicions, 1987, (Col. Documents de Cultura, 19)

CULLA I CLARÀ, Joan B. "Ni tan jóvenes, ni tan bárbaros. Las juventudes en el republicanismo lerroxiista barcelonès", *Ayer*, nº 59, 2005, pp. 51-67

CULLA, J.B.; "Revisitar la Setmana Tràgica", a *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de Ciències historicoeclesiàstiques*, volum 82, 2009, "Actes de les jornades sobre la Setmana Tràgica (1909) Barcelona, 5, 6 i 7 de maig de 2009", pp. 57-72

DALMAU, Antoni: *Set dies de fúria: Barcelona i la Setmana Tràgica (juliol de 1909)*, Barcelona, Columna, 2009

DELGADO, Manuel: "La ciudad levantada. La barricada y otras transformaciones radicales del espacio urbano", a *Arquitectonics. Mind, land & society*, nº 19, 2010, pp. 137-153.

DELGADO, Manuel *Lucas iconoclastes. Anticlericalismo, espacio y ritual en la España contemporánea*, Barcelona, Editorial Ariel S.A, 2001 (Col. Ariel Antropología, s/n).

DITRICH, Lisa: Propuestas para una interpretación europea del anticlericalismo en el siglo XIX: historia cultural, identidad y secularización", *Historia Social*, nº 84, 2016, pp. 113-139.

DUARTE, Àngel (a cura de): *Pere Coromines. Apologia de Barcelona i altres escrits*, Barcelona, La Magrana-Diputació de Barcelona, 1990, (Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, 23).

DUARTE, Àngel: "Republicans i catalanistes. Reus (1890-1899)", *Recerques*, nº 29, 1994, pp. 23-39.

DUARTE, Àngel: *Història del republicanisme a Catalunya*, Lleida/ Vic, Pagès Editors/ Eumo Editorial, 2004 (Col. Biblioteca d'Història de Catalunya, 3).

DUBY, Georges: "Histoire des mentalités", dins Charles SAMARAN (ed.), *L'Histoire et ses méthoedes*, Paris, Gallimard, 1961(Éditions de la Pléiade, 11), pp. 937-96.

DUCH PLANA, Montserrat/ PALAU VERGÉS, Montserrat: "Socialización de los saberes femeninos: el Instituto de Cultura y Biblioteca Popular para la Mujer, Barcelona (1900-1936)", *Historia Social*, nº 82, 2015, pp. 133-147..

DUMONS, Bruno: "L'Action française au féminin. Réseaux et figures de militantes au début du XXe siècle, a Michel LEYMARIE et Jacques PRÉVOTAT (dir.), *L'Action Française. Culture, société, politique*, Vileneuve d'Ascq, Presses Universitaires du Septentrion, 2008 (Col. Histopire et civilisations, s/n), pp. 229-241

FABRA RIBAS, Antonio: *La Semana Trágica; el caso Maura, el krausismo*, Madrid, Seminarios y Ediciones, 1975

FERNÁNDEZ ALMAGRO, Melchor: *Historia del Reinado de Don Alfonso XIII por....*, Barcelona, Montaner y Simon S.A., 1936.

FIGUERES, Josep M^a: "La recepció de la Setmana Tràgica a la premsa de Madrid.La desactivació de la protesta arreu d'España amb la censura i l'amenaça del separatisme", *Analecta Sacra Tarraconensia. Revista de Ciències historicoeclesiàstiques*, volum 82, 2009, "Actes de les jornades sobre la Setmana Tràgica (1909) Barcelona, 5, 6 i 7 de maig de 2009", pp. 381-416

FONT I HOMS, Pere: "Bustillo, monàrquics i industrials: entorn de la crisi dels partits dinàstics, 1893-1903", *Arrahona. Revista d'Història*, nº 3, 1988, 3ª època, pp. 61-74.

FONT I HOMS, Pere: "Correspondència reeferida a Sabadell a l'Arxiu Maura, 1903-1918.", *Arrahona. Revista d'Història*, nº 6, Sabadell, primavera 1990, pp.99-107

FULLANA, Pere: *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994 (Col. Abat Oliva, 134).

GABRIEL, Pere: "De l'obrerisme catòlic a l'aparició dels sindicats lliures", *Revista del Centre d'Estudis Teològics de Mallorca*, nº 69, 1991, pp. 43-61

GABRIEL, Pere: "Eren temps de sindicats: reconsideracions a l'entorn de 1917-1923", *L'Avenç*, nº 192, 1995, pp. 14-17.

GABRIEL, Pere: "Sobre la cultura popular i obrer a Catalunya al segle XX. Algunes consideracions", *Cercles. Revista d'història cultural*, 2005, nº 8, pp. 15-42.

GABRIEL, Pere: "El anarquismo y el anarcosindicalismo en tiempos de Ferrer Guardia y la Semana Trágica", *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne* nº 47, 2012, pp. 93-112.

GABRIEL, Pere: "Algunas lecturas e interpretaciones sobre la Semana Trágica", *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, nº 47, 2012, pp. 17

GARCIA CHECA, Amelia: *Ideología y práctica de la Acción Social Católica Femenina (Cataluña, 1900-1939)*, Málaga, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Málaga, 2007.

GARCÍA DELGADO, J.L. (ed.), *Las ciudades en la modernización de España. Los decenios interseculares*, VIII Coloquio de Historia Contemporánea de España, Madrid, 1992, pp. 21-60

GARCIA ESPUCHE, Albert: *El Quadrat d'Or. 150 cases al centre de la Barcelona modernista, Barcelona*, 1990.

GARCÍA GARGALLO, Manuel: *L'ensenyament de l'Església a la ciutat de Barcelona. Estudi estadístic*, Universitat de Barcelona, 2002, tesi doctoral inèdita (on line a <http://www.tdx.cat/TDX-0331106-131309>)

GARCÍA PELAYO, Manuel: *Los mitos políticos*, Madrid, Aliana Editorial, 1984 (Col. Alianza Universidad, 274)

GARCÍA VENERO, Eduardo Dato. *Vida y sacrificio de un gobernante español*, Vitoria, Montepío, 1969.

GARRETA, Jordi: "L'actuació política del primer catalanisme a Terrassa. Un apèndix del salisme". *Terme*, nº 5, novembre 1990, pp.16-48.

GARRIGA I MASSÓ, Joan: *Memòries d'un liberal catalanista (1871-1939)*, Barcelona, Edicions 62, 1987, (Col. Biografies i Memòries, 8)

GENTILE, Emilio: *Le origine dell'Italia contemporanea. L'età giolittiana*, Roma, Editori Laterzs, 2003 (Col. Biblioteca Universale Laterza, 648)

GIL PECHARROMAN, Julio, *Conservadores subversivos. La derecha autoritaria alfonsina (1913-1936)*, Madrid, Eudema S.A., 1994, (Col. Estudios de Historia Contemporáneas, s/n).

GIMÉNEZ JULIÀ, José Luis: *El maurisme i la dreta conservadora a La Plana (1907-1931)*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat de Jaume I. Servei de Comunicació i Publicació, 2019,(Col. De les Aules Minor, 28)

GUIRAO MOTIS, Antoni: "La Cataluña. Ideología i poder a la Catalunya noucentista", *Cercles: revista d'història cultural*, [en línia], 1998, Núm. 1, p. 64-66, <https://raco.cat/index.php/Cercles/article/view/191076> [Consulta: 30-07-2021], resum de la Tesi Doctoral inèdita presentada a la Universitat de Barcelona, 1997.

GONZALEZ CALLEJA, Eduardo: *La razón de la fuerza. Orden público, subversión y violencia política en al España de la Restauración*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1998 (Col. Biblioteca de Historia, 34)

GONZÁLEZ CALLEJA, Eduardo: *Asalto al poder. La violencia política organizada y las ciencias sociales*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 2017, pp. 397-444.

GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, María Jesús: *Ciudadanía y acción. El conservadurismo maurista, 1907-1923*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 1990, (Col. Historia, s/n).

GONZÁLEZ HERNÁNDEZ, María Jesús: *El universo conservador de Antonio Maura. Biografía y proyecto de Estado*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1997

GRAU I FERRANDO, Dolors: "Jaume Roure i Prats (1858-1938). Radiografía d'un cacic", *Crònica*, Publicació de l'Arxiu Municipal de Llagostera, nº 5, 1992, s/p.

GUSTEMS I TORRENT, Antoni: *Les eleccions provincials a Girona 1901-1923*, exemplar fotocopiats i inèdit, [s/d]

GUTIÉRREZ LLORET, Rosa Ana: "¡A las urnas, en defensa de la fe! La movilización política en la España de comienzos del siglo XX", *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, nº 7, 2008, pp. 239-262.

GUTIÉRREZ RAVÉ, José: *Yo fui un jovent maurista*, Madrid, Libros y Revistas, s/d.

; també Hipólito DE LA TORRE/Josép SÁNCHEZ CERVELLÓ *Portugal en el siglo XX*, Madrid, Ediciones Istmo S.A., 1992 (Col. "La Historia en sus textos", s/n).

HURTADO, Amadeu: *Quaranta anys d'advocat. Història del meu temps*, Barcelona.

ISAMBERT, François-André: *Le sens du sacre. Fête et religion populaire*, Paris., Éditions du Minuit, 1982.

IZQUIERDO BALLESTER, Santiago/ RUBÍ, Gemma (Coords.) *Els orígens del republicanisme nacionalista. El Centre Nacionalista Republicà (1906-1910)*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya/ Generalitat de Catalunya, 2005 (Col. Personatges i Fets, 5)

IZQUIERDO BALLESTER, Santiago: *El republicanisme nacional a Catalunya. La gestació de la Unió Federal Nacionalista Republicana*, Barcelona, Societat Catalana d'Estudis Històrics, 2010

KAPLAN, Temma: *Ciudad roja, periodo azul. Los movimientos sociales en la Barcelona de Picasso (1888-1939)*, Barcelona, Península, 2003 (Historia, Ciencia, Sociedad, 332).

KOCKA, Jürgen: "Estructura i cultura de la burgesia europea el segle XIX. Reflexions comparatives des d'un punt de mira alemany", *Recerques. Història. Economia. Cultura*, nº 28, 1994, pp. 9-22.

LANGLOIS, Claude: *Le catholicisme au féminin. Les congrégations françaises à supérieure générale au xixe siècle*, Paris, Cerf, 1984.

LLANO TORRES, Ana: "Rafael Rodríguez de Cepeda y Marqués: un filósofo del Derecho español del siglo XIX", *Anuario de Filosofía del Derecho*, XI, 1994, pp. 467-49

LÓPEZ GARCÍA, Antonio Miquel: *Ángel Ossorio y Gallardo. Biografía política de un conservador heterodoxo*, Madrid, Editorial Reus, 2017.

LÓPEZ SÁNCHEZ, Pere: *Un verano con mil julios y otras estaciones. Barcelona de la Reforma Interior a la Revolución de Julio de 1909*, Madrid, Siglo XXI (Arquitectura y Urbanismo).

LOUZA VILLAR, Joseba: "El Sagrado Corazón de Jesús como instrumento de nacionalización (c1898-1939). Breves notas para un estudio pendiente", a MARIANO ESTEBAN DE VEGA, María Dolores DE LA CALLE VELASCO (EDS.) *Procesos de nacionalización en la España contemporánea*, Salamanca, Ediciones Universidad de Salamanca, 2010

LUQUE I FERNÁNDEZ, Rafael: "La Junta de Reformes Socials de Sabadell, 1900-1923 (III)", *Arrahona. Revista d'Història*, nº 24, primavera de 2001. pp. 37-64

LYNN FULLER, Robert: *The Origins of the French Nationalist Movement*, Jefferson, McFarland & Company, 2012

MARFANY, Joan Lluís: "Catalanistes i lerrouxistes", *Recerques*, nº 29, 1994, pp. 41-60 i J.. Culla, *El republicanisme...*, op.cit., pp., 157-162

MARAGALL, Joan: *Articles polítics. A cura de Joan Lluís Marfany*, Barcelona., Edicions La Magrana, 1988 (Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, 19).

MARCET I GISBERT, Xavier: "El salisme. Moviment polític i bloc de poder", *Terme*, nº 5, Novembre 1990, pp. 16-34

MARIN, Manuel: *Les élections à Sabadell de 1869 à 1910*, Tesi de doctorat de "Etudes Ibériques et Ibéroaméricaines", Université de Rouen, novembre 1990.

MARTÍ i BONET, J.M.^a/ Mª Angustias RODRÍGUEZ LAHOZ, Mª Angustias: *Novum Speculum Titulorum Ecclesiae Barchinonensis, vol. IV. La iglesia quiere estar presente. Obras sociales, escuelas, cofradías y asociaciones en la diócesis de*

Barcelona durante la segunda década del siglo XX, Barcelona, Bubok Publishing SL, 2018.

MARTÍ I VALLVERDÚ, Josep: “El partit liberal català davant la crisi de la Restauració (1903-1923)”, *Congrés Internacional d’Història Catalunya i la Restauració 1875-1923*, Manresa, Centre d’Estudis del Bages, 1992 (Col. Sèrie “Actes”, s/n), pp. 81-85.

MARTÍN CORRALES, Eloy: *Marruecos y el colonialismo español (1859-1912). De la Guerra de África a la "penetración pacífica"*, Barcelona, Edicions Bellaterra, 2002, (Col. Alborán, s/n)

MARTÍN CORRALES, Eloy (ed.): *Semana Trágica. Entre las barricadas de Barcelona y el Barranco del Lobo*, Barcelona, Ediciones Bellaterra, 2011 (Colección Alborán, s/n).

MARTÍNEZ-CARNER I ASCASO, Pilar: *Els inicis del catalanisme polític i Leonci Soler i March (1858-1932)*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1999, (Col. Biblioteca Abat Oliva, 212).

MASSANA, Carme: *Indústria, ciutat i propietat. política econòmica i propietat urbana a l'àrea de Barcelona (1901-1939)*, Barcelona, 1985.

MASSOT I MUNTANER, Josep: *L 'Església catalana al segle XX*, Barcelona, 1975 (Col. "Biblioteca de Cultura Catalana",14).

MATEU DOMINGO, Guillem: “Els Turull de la industrialització, una aportació genealògica”, a *Arrahona. Revista d’Història*, nº 7, Sabadell, tardor 1990, pp. 83-92.

MCDONOGH, G.W.: *Las buenas familias. Historia social del poder en la era industrial*, Barcelona, Omega, 1999.

MAURA, Duque de/ FERNÁNDEZ ALMAGRO, Melchor: *Por qué cayó Alfonso XIII. Evolución y disolución de los partidos históricos durante su reinado*, Madrid, Ambos Mundos, 1948

MICHONNEAU, Stéphane: “Políticas de memòria en Barcelona al final del siglo XX”, *Ayer*, nº 35, 1999, pp. 101- 120.

MIR, Gregori: *Miquel dels Sants Oliver. Nacionalisme i síntesi liberal conservadora (1898-1919)*, Palma de Mallorca, Miquel Font, Editor, 1993, (Col·lecció Alicorn, 3)

MIR I CURCÓ, Conxita: *Lleida (1890-1936). Caciquisme polític i lluita electoral*, Barcelona, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, 1985, (Co. Biblioteca Abat Oliva, 41)

MIR I CURCÓ, Conxita: *Actituds polítiques i control social a la Catalunya de la Restauració (1875-1923)*, Lleida, Virgili i Pagès, 1989,

MOLAS, Isidre: *Lliga Catalana*..

MOLAS, Isidre: *Els senadors conservadors catalans*, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2007, (Col Working Papers, nº 260).

MOLAS, Isidre: *Els senadors catalans*, Barcelona, Institut de Ciències Polítiques i Socials, Barcelona, 2007 (Working Papers, 260)

MOLAS, Joaquim: *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà: semblança biogràfica*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2009 (Col. Semblances Biogràfiques, 50),

MOLINER PRADA, Antonio (ed.): *La Semana Trágica de Cataluña*, Alella, Nabla Ediciones, 2009.

MOLINS, Joaquim M^a: Elecciones y partidos políticos..., op.cit

MOLIST-POLS, Esteban, *El Diario de Barcelona 1792-1963. Su historia, sus hombres y su proyección pública*, Madrid, Editora Nacional, 1964, (Col. Tierra, Historia y Política, s/n).

MONTEREO GARCIA, Feliciano: *El movimiento católico en España, 1889-1936*, Alcalá de Henares, Univesidad de Alcalá, 2017 (Col. Monografías UAH. Humadidades, 70).

MORENO , Javier (ed.): *Alfonso XIII. Un político en el trono*, Madrid, Marcial Pons, 2003.

MORENO LUZÓN/ Pedro TAVARES DE ALMEIDA (eds.), *De las urnas al hemicycle. Elecciones y parlamentarismo en la Península Ibérica (1875-1926)*, Madrid. Marcial Pons Ediciones de Historia, 2015.

MORETA, Ignasi: *No et facis posar cendra. Pensament i religió en Joan Maragall*, Barcelona, Fragmenta Editorial, 2010, (Col. Assaig, 18).

MORETA, Ignasi "Joan Maragall. El poeta i la ciutat", dins Antoni MARTÍ MONTERDE/ Bernat PADRÓ NIETO, *Qui acusa? Figures de l'intel.lectual europeu*, Barcelona, Publicacions de la UNiversitat de Barcelona, 2015

MORETA, Ignasi: *El pensament religiós de Joan Maragall*

MUIÑOS, M^o Jesús: *Les Actituds de l'elit civil tarragonina durant la Restauració (1890-1914): cohesió interna, dependència externa*, Tarragona, Arola Editors, 2003 (Col. Llibres del Consell, s/n).

NADAL, Joaquim M^a de: *Memòries. Vuitanta anys de sinceritats i de silencis*, Barcelona, Aedos, 1965, (Col. Biblioteca Biogràfica Catalana, 41).

OLLÉ, Maribel/ Mercè RENOM, Mercè/ TRIBO, Gemma: "Límits i contradiccions dels republicans autonomistes de St. Feliu de Llobregat (1909-1914)", *Col·loqui Internacional "Revolució i Socialisme"*, Barcelona, 14, 15 i 16 de desembre 1989, vol. II, pp. 255-270.

OSSORIO Y GALLARDO, Ángel: *La España de mi vida. Autobiografía*, Barcelona, 1977 (Col. "Dimensiones Hispánicas", 14),

OSTOLOZA, Maite: "Género, religión y educación en la España contemporánea: estado de la cuestión y perspectivas historiográficas", a Inmaculada BLASCO HERRANZ (ed.), *Mujeres, Hombres y catolicismo en la España contemporánea. Nuevas visiones desde la Historia*, Valencia, Tirant Humanidades, 2018 (Col. Diáspora. Ciencias de las Religiones, s/n), pp. 47-68.

OYÓN, José Luis: *La quiebra de la ciudad popular. Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*, Barcelona, Ediciones del Serbal, 2008 (Col. "La Estrella Polar", 51).

PABÓN, J.: *Cambó 1876-1918*, Barcelona, Editorial Alpha, 1952, vol I.

PAZOS, Antonio M^a (dir.): *Un siglo de Catolicismo social en Europa 1891-1991*, Pamplona, 1993

PEDEMONTE I FEU, Buenaventura: *Tres-cents anys d'Escola Pia a Catalunya*, Barcelona, 1984, (col. "El Gra de Blat", 48).

PELLISTRANDI, Benoît: *L'Histoire religieuse en France et en Espagne*, Madrid, Casa de Velázquez, 2004, (Collection de la Casa de Velazquez, 87),

PÉREZ-BASTARDAS, Alfred: "El Pressupost Extrarordinari de Cultura de 1908: entre Solidaritat Municipal i Solidaritat Catalana", *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, nº XIX, 2008, pp. 71-84.

PERFECTO, Miguel Ángel: "El corporativismo en España: desde los orígenes a la década de 1930", *Pasado y Memoria. Revista de Historia Contemporánea*, 5, 2006, pp. 185-218.

PINTO, Louis: "La vocation de l'universel. La formation de la représentation de l'intellectuel vers 1900", *Actes de la Recherche en Sciences Sociales Année 1984*, 55 pp. 23-32

PLANELL PIQUERAS, Imma: "Informe de la Creu Roja sobre la Setmana Tràgica a Sabadell", *Arraona*, nº 7, 3^a Època, 1990 .pp.95-101.

PLANELL PIQUERAS, Imma: "La Setmana Tràgica a Sabadell segons L'Humanité", *Arraona*, nº 7, 3ª Època, nº 10, 1992, pp.93-99.

PRAT DE LA RIBA, Enric: *La Nacionalitat Catalana. Compendi de la doctrina catalanista*, Barcelona, 1993 (Col. Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, 30), pàg. XXIX.. Estudi introductor de Jordi CASSASAS I YMBERT.

PRO RUIZ: Juan: "Las élites de la España clases y redes en la definición del espacio social (1808-1931)" *Historia Social*, nº 21, 1995, pp. 47-69.

PUIG I CADAFALCH, Josep: *Memòries*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003, (Col. Abat Oliva, 252).

PUJOL, Enric/ Sabater, Jordi: *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans/ Edicions Proa S.A., 1996.

PUJOL I CASADEMONT, Enric/ SANTESMASES I OLLÉ, Josep: *Diccionari biogràfic dels diputats de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1925)*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2019.

PUJOL GONZALO, Mª Àngels: *Associcacionisme i vida política a Girona (1875-1931). Dades comarcals*, Tesi Doctoral inèdita, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània, 2014.

PUY I JUANICÓ, Josep: *Alfons Sala i Argemí, industrial i polític 1863-1945*, Terrassa, Arxiu Tobella, 1983

QUROGA, Alejandro: "La nacionalización en España. Una propuesta política", *Ayer*, n° 90, 2013 (2), pp. 17-38

RAMIRO DE LA MATA, Javier: "España y el Protectorado en Marruecos: Aproximación a un proceso colonial", *Anales de Historia Contemporánea*, n° 24, 2008, pp.291-305.

RAMON SOLANS, Francisco Javier: *La Virgen del Pilar dice...usos políticos y nacionales de un culto mariano en la España contemporánea*, Zaragoza, Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2014, (Col. Ciencias Sociales, 100).

RAMOS, Rui: *A Segunda Fundaçao (1890-1926)*, vol VI, dins José MATTOSA (Dir.) *História de Portugal*, [Lisboa], Ed. Estampa, 1992

REIXACH I PUIG, Ramon: *Els orígens del catolicisme social contemporani a Mataró. Dels inicials de la Revolució Industrial a la Primera Guerra Mundial*, [Mataró], Caixa Laietana, 2010,

Reinas, Abejas y Enjambres. María Victoria y su obra, [Barcelona], [Templo Nacional Expiatorio del Sagrado Corazón de Jesús], [1952]

RÉMOND, René: *Les Droites en France*, Paris, Éditions Aubier Montaigne, 1982 (Collection Historique, s/n).

RÉMOND, René: "Anticlericalisme: Some Reflections by Way of Introduction", *European Studies Review*, vol. 13, n° 2, April 1983.

RÉMOND, René: *Pour une histoire politique*, Paris, Ed. Le Seuil, 1988 (Col. L'Univers Historique).

RÉMOND, René: *L'anclericalisme en France. De 1815 à nos jours*, Paris, Libraire Arthème Fayard, 1999 (edició revisada i ampliada del 1977),

REVUELTA GONZÁLEZ, Manuel, S.J., *La Compañía de Jesús en la España Contemporánea*, vol. II, "Expansión en tiempos recios (1884-1906)", Madrid, Universidad Pontificia Comillas/ Eds. Mensajero/ Sal Terrera, 1991 (Publicaciones de la Universidad Pontificia Comillas de Madrid, Serie I, Estudios 32 bis, Teología I, 18)

RIQUER, Borja de: "Les eleccions de la Solidaritat Catalana a Barcelona", *Recerques. Història, economia i cultura*, n° 2, 1972, pp. 93-140;

RIQUER; Borja de: *Lliga Regionalista. La burgesia catalana i el nacionalisme*, Barcelona, Edicions 62, 1977.

RIQUER, Borja de: "Burguesos, polítics i cacics a la Catalunya de la Restauració", *L'Avenç*, nº 85, setembre 1985, pp. 16-33.

RIQUER, Borja de: *Epistolari polític de Manuel Duran i Bas. Correspondència entre 1866 i 1904*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990 (Col. Biblioteca Abat Oliva, nº 88).

RIQUER, Borja de/ RISQUES CORBELLA, Manuel: "Participació administrativa, professional i política en l'Estat", a Mª Teresa PÉREZ PICASO/ Antoni SEGURA I MAS/ Llorenç FERRER I ALÓS, *Els catalans a Espanya, 1760.1914*. Actes del Congrès. Barcelona, 21 i 22 de novembre de 1996, Barcelona, Universitat de Barcelona/ Generalitat de Catalunya, 1996, pp. 83-93

RIQUER, Borja de: *Alfonso XIII y Cambó. La monarquía y el catalanismo político*, Barcelona, RBA, 2013

RIQUER, Borja de: *Francesc Cambó. L'últim retrat. El polític, del mecenes, l'home de negocis, les altres passions*, Barcelona, Edicions 62, 2022 (Col. Biografies i Memòries, 101), pp. 160-161

RAMÍREZ JEREZ, Pablo: "Javier Ugarte y Pagés (1852-1919): Auditor General del Ejército, político y académico", *Revista Española de Derecho Militar*, nº 103, enero-junio 2015, pp. 143-159

ROBERT, Vincent: "'La Protesta Universal' contra la ejecución de Ferrer: las manifestaciones de octubre de 1909", *Historia Social*, nº 14, otoño 1992, pp. 61-8.

ROBLEDO HERNÁNDEZ, Ricardo: "L'actitud castellana enfront del catalanisme", *Recerques. Història, economia, cultura*, nº 5, 1975, pp. 217-273.

RODRIGO ALHARILLA, Martín: "Familia, redes y alianzas en la gran empresa española: el holding Comillas (1857-1890)", *Prohistoria*, año X, nº 10, 2006, pp. 73-92 (*on line*, a

https://www.researchgate.net/publication/262742947_Familia_redes_y_alianzas_en_la_gran_empresa_espanola_el_holding_Comillas_1857-1890

ROMERO MAURA, Joaquín: *La Rosa de Fuego. El obrerismo barcelonés de 1898 a 1909*, Madrid, Alianza Editorial, 1989, (Col. Alianza Universidad).

RUBÍ, Mª Gemma: "El col·legi de Sant Antoni i els fets de la Setmana Tràgica", en premsa

RUBÍ I CASALS, Mª Gemma: *Els catalans i la política en temps del caciquisme. Manresa, 1875-1923*, Vic, Eumo Editorial/ Universitat de Vic, 2006

RUBÍ I CASALS, Gemma/ ARMENGOL SEGÚ, Josep: *Vots, electors i corrupció: una reflexió sobre l'apatia política a Catalunya (1869-1923)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2012.

RUBÍ I CASALS, Mª Gemma: “Liberalisme oligàrquic, caciquisme i democratització política entre 1876 i 1923. El cas català”, *Catalan Historical Review*, nº 12, 2019, pp. 177-188. .

RUDÉ, Georges: *La multitud en la historia. Los disturbios populares en Francia e Inglaterra 1730-1848*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 1989

RUIZ-SÁNCHEZ, José-Leonardo: Política e Iglesia..., op.cit.,

SABATÉ SORT, Marcela: “La impronta industrial de la reforma arancelaria de 1906”, *Historia Industrial*, nº 7, 1995.

SÁIZ, Sílvia: “Centenari de la construcció de les Escoles del Patronat Tolrà”, *Plaça Vella, Publicació de l'Arxiu d'Història de Castellar*, nº 39, abril 1995, pp. 7-28

SÁIZ I XIQUÉS, Carles: “Amèlia Vivé Picasó (1861-1928). Una pionera del catolicisme social en el Canet de Mar d'entre segles”, *El Sot de l'Aubó*, ·Nº 68, XVIII, 2019). pp. 26-34.

SALOMÓN CHÉLIZ, Pilar: “Poder y ética: Balance historiográfico sobre anticlericalismo”, *Historia Social*, nº 19, 1994, pp.113-128.

SALOMÓN CHÉLIZ, Mª Pilar: *Anticlericalismo en Aragón. Protesta popular y movilización política, (1900-1939)*, Zaragoza, Prensas Universitarias de Zaragoza, 2002, (Col. Ciencias Sociales, s/n).

SALOMÓN CHÉLIZ, Mª Pilar: “Beatas sojuzgadas por el clero: la imagen de las mujeres en el discurso anticlerical en la España del primer tercio del siglo XX”, a *Feminismo/s*, nº. 2, 2003, pp.41-58

SANTOLÀRIA, Francesc: *El banquet de la Victòria i els fets del Cu-Cut!. Cent anys de l'esclat catalanista de 1905*, Barcelona, Editorial Meteora, 2005.

SANTS OLIVER, Miquel dels: La qüestió regional. Edició a cura de Gregori Mir, Barcelona, Edicions de la Magrana, 1987 (Col. Biblioteca de Clàssics del Nacionalisme Català, 18).

SAZ CAMPOS, Ismael: *España contra España. Los nacionalismos franquistas*, Madrid, Marcial Pons, 2003.

SECO SERRANO, Carlos: *Alfonso XIII y la crisis de la Restauración*, Barcelona, Ediciones Ariel, 1966, (Col. Horas de España, s/n).

SECO SERRANO, Carlos: “Alfonso XIII y la revolución portuguesa”, a *Estudios sobre el reinado de Alfonso XIII*”, Madrid, Real Academia de la Historia, 1998, pp. 89-12.

SECO SERRANO, Carlos: *La España de Alfonso XIII. El Estado y la política (1902-1931). De los comienzos del reinado a los problemas de postguerra*, vol. 38.1 dins Ramon MENENDEZ PIDAL, *Historia de España*, Madrid, Espasa Calpe, 1995.

SEIXAS, José M^a: "Los oasis en el desierto. Perspectivas historiográficas sobre el nacionalismo español", *Bulletin d'Histoire Contemporaine de l'Espagne*, nº 26, 1997, pp. 483-533

SERNA, Justo/ PONS, Anaclet: *La historia cultural. Autores, obres, lugares*, Madrid, Ediciones Akal, 2013, (Col. Akal Universitaria, 344).

SIERRA ALONSO, Maria: *La política del pacto. El sistema de restauración a través del Partido Conservador Sevillano (1874-1923)*, Sevilla, Diputación de Sevilla, 1996.

SIRINELLI, Jean-François (dir.): *Histoire des Droites en France*, Éditions Gallimard, 1992 (Col. nrf essais, s/n).

SOLÀ, Pere: *Història de l'Associacionisme català contemporani: Barcelona i comarques de la seva demarcació 1874-1966*, [Barcelona], Departament de Justícia/ Generalitat de Catalunya, 1993.

SOLÀ I GUSSINYER, Pere: *Educació i societat a Catalunya. Una sinopsi històrica*, Lleida/Vic, Pagès Editor/ Eumo Editorial, 2010 (Biblioteca d'Història de Catalunya, 12).

SOLDEVILA I ROIG, Jordi: *Aigua, burgesia i catalanisme. Mollerussa, la construcció d'una ciutat (1874-1936)*, Lleida, Universitat de Lleida/ Patronat Josep Lladonosa, 2015.

SPONH, Willfried: "Religión, laicismo, socialismo: Religión y formación de la clase obrera en la Alemania imperial (1871-1914)", *Historia Social*, primavera - verano 1993, nº 16, pp. 51-70.

SUÁREZ CORTINA, Manuel: *El reformismo en España: republicanos y reformistas bajo la monarquía de Alfonso XIII*, Madrid, Siglo XXI de España Editores, 1986

SUÁREZ CORTINA, Manuel/ PARRA, Emilio de la (eds.): *El anticlericalismo español contemporáneo...*, Madrid, Biblioteca Nueva, 1998.

SUÁREZ CORTINA, Manuel: *Entre cirios y garrotes: política y religión en la España contemporánea, 1808-1936*, Santander/ Cuenca, Ediciones de la Universidad de Castilla La Mancha, 2014.

SOLÉ I SABATÉ, Josep M^a / VILLAROYA I FONT Joan: *L'exèrcit a Catalunya. 1898-1936. La premsa militar espanyola i el fet català*, Barcelona, Llibres de l'Índex, 1995 (Col. Descuberta, 5).

TERMES, Josep (ed.): *Els fets de la Setmana Tràgica (1909) Actes de les jornades organitzades pel CHCC, 28 i 29 de maig de 2009*, Barcelona, Centre d'Història Contemporània de Catalunya, 2010 (Personatges i Fets, 4).

THOMPSON, E.P.: *Costumbres en común*, Barcelona, Ed. Crítica, 1994.

THOMPSON, E.P: *La formación histórica de la clase obrera en Inglaterra*, Madrid, Capitan Swing, 201..., op.cit;

TORNAFOCH, Xavier: *Del caciquisme a la democràcia. Política i eleccions a Vic (1900-1931)*, Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Departament d'Història Moderna i Contemporània, 2003.

TORNAFOCH, Xavier: *Catalanisme, carlisme i republicanisme a Vic. Modernització política i lluites socials (1899-1909)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002 (Biblioteca Serra d'Or, 291).

TUSELL, Javier/ AVILÉS, Juan: *La derecha española contemporánea. Sus orígenes: el maurismo*, Madrid, Espasa Calpe, 1986, (Col. Espasa Calpe Universidad, 2).

TUSELL, Javier: *Antonio Maura. Una biografía política*, Madrid, Alianza Editorial, 1994

TUSELL, Javier/ QUEIPO DE LLANO, Genoveva G.: *Alfonso XIII. El Rey polémico*, Madrid, Grupo Santillana de Ediciones, 2001, (Col. Taurus. Historia, s/n),

UCELAY-DA CAL, Enric, *Història de la Diputació de Barcelona, vol. II (1898-1931)*, Barcelona, Diputació de Barcelona, 2007.

UCELAY DA CAL, Enric: *El imperialismo catalán*, Barcelona, Edhasa, 2003.

UCELAY DA CAL, Enric: "Los orígenes del fascismo en España: el militarismo", a VV. AA., *Josep Fontana. Història i projecte social*, Barcelona, Crítica/ Museu d'Història de Catalunya, dos volums, 2004, vol. 2, pp. 1.380-1.410.

VARELA I SERRA, Josep: *Les vides d'Eduard Aunós. Una apassionant trajectòria entre la Monarquia i la Dictadura (1894-1967)*, Lleida, Pagès Editors, 2016

VICENS VIVES, Jaume: *Notícia de Catalunya. Nosaltres els catalans*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, 2010

VICENS VIVES: Jaume: *Industrials i Polítics (Segle XIX)*, Barcelona, Ed. Vicens Vives, (1ª reimpressió).

VILANOVA, José Luís: "La actividad africanista de la Sociedad de Geografía Comercial de Barcelona (1909-1927)", *Revista de Geografía*, nº 5, 2008, pp. 69-91

VOLTES BOU, Pedro: *La Semana Trágica*, Madrid, Espasa Calpe, 1995.

VOVELLE, Michel/ MARC-BOSSÉNO, Christian: "Des mentalités aux représentations", dins *Sociétés & Représentations*, nº 12, 2001/2, pp. 15-28, [a https://www.cairn.info/revue-societes-et-representations-2001-2-page-15.html](https://www.cairn.info/revue-societes-et-representations-2001-2-page-15.html)

WINNOCK, Michel: *La droite depuis 1789. Les hommes, les idées, les reseaux*, Paris. Éditions du Seuil, 1995, Collection Points, Série Histoire, nº 197.

WINNOCK, Michel: *Le siècle des intellectuels*, Paris, Seuil, 2015 (Col. Sciences Humaines, s/n).

WINSTON, Colin M., *Workers and the Right in Spain 1900-1936*, Princeton, Princeton University Press, 1985.

YETANO, Ana: *La enseñanza religiosa en la España de la Restauración (1900-1920)*, Barcelona, Editorial Anthropos, 1988 (Col. Historia, Ideas y Textos, 14).

ZEENDER, John: "Ludwig Windhorst, 1812-1891", *History. The Journal of the Historical Association*, nº 250, june 1992, pp 237-254

APENDIX I JUNTES DIRECTIVES

Membres de les deu delegacions del CMC a Barcelona, abril 1909:

Districte I

President.....Jaime Trabal
Vicepres.....Esteban Casanellas
Secretari.....Manuel Raspall
Vicesecretari.....José Salvadores

Districte II

President.....Marquès de Sentmenat
Vicepres.....Francisco de P. del Villar
Secretari.....Luis Ramonich
Vicesecretari.....Marcelino Coll

Districte III

President.....Joaquín Badia Andreu
Vicepresident.....Manuel González.-Vilart
Secretari.....Álvaro Mª Camín
Vicesecretari.....Gumersindo de Cosso

Districte IV

President.....Paulo Mª de Emilio
Vicepres.....Emilio de Delás
Secretari.....Sergio Singla
Vicesecretari.....Juan de Sicart

Districte V

President.....Ramon Rubio
Vicepresident.....Esteban Mundet
Secretari.....José Bosomba
Vicesecretari.....Luis Álvarez

Districte VI

President.....Juan Puig Saladrigas
Vicepresident.....Manuel Juncadella
Secretari.....Francisco Petitpierre
Vicesecretari.....José Bilbeny

Districte VII

President.....Jaime Mans
Vicepresident.....Casimiro Comas
Secretari.....Bartolomé Canals
Vicesecretari.....Federico Tubau

Districte VIII

President.....Pedro Lluch
Vicepresident.....Francisco Figuerola
Secretari.....Francisco Ribas
Vicesecretari.....Francisco Ampudia

Districte IX

President.....Andrés Gassó Vidal
Vicepresident.....Juan Vallribera
Secretari.....José Guimerá

Vicesecretari.....Juan Clavera

Districte X

President.....Francisco Bartrina

Vicepresident.....Francisco Rivière

Secretari.....Celestino Torrents

Vicese cretari.....Luis Ricart

(FONT: D.d.B., nº 100, (10-IV-1909), ed. matí, pàg. 5.108; L.N., nº 4.758 (10-IV-1909)

Comitè Polític Permanent del Centre Monàrquic Conservador

President.....Joaquín Sagnier Villavecchia

Vocals.....Paulo Mª de Emilio
Francisco de P. del Villar
Jaime Mans
Trinitat Mª Oms
Francisco de A. Bartrina

Secretari.....Pedro Lluch

(D.d.B., nº 183 (2-VII-1910), ed. Matí. pàg. 8.956)

Junta Directiva del C.M.C Juny 1910

President.....Guillermo de Boladeres

Vicepresident.....Arcadio de Arquer

Secretaris.....Jaime Mans
Rosendo Menta
Casimiro Comas Doménech

Tresorer.....Ricardo Geli

Bibliotecari.....Paulo Mª de Emilio

Comptador.....Celestino Torrens

Vocals.....Manuel Juncadella
Alfonso Ortiz de la Torre
Marquès de Sentmenat
Álvaro Mª Camín de Angulo
Carlos de Fontcuberta
Francisco Riviere
Narciso de Olano
Francisco de P. Del Villar
Eusebio Díaz
Mariano Fuster
Emilio de Delás
Comte de Fígols
Antonio J. Robert
Francisco Petitpierre
Agustín Culilla
Juan Pujol

(D.d.B., nº 170 (19-VI-1910), pàg. 8.295)

Junta Directiva del C.M.C 1911

President..... Guillermo de Boladeres

Vicepresident 1.....Gustavo Peyra

Vicepresident 2.....	Jaime Mans Capdevila
Tresorer.....	Ricardo Geli Serra
Comptador.....	Antonio Torrents
Bibliotecari.....	Agustín Culillaq
Vocals.....	Arcadio de Arquer Marquès de Sentmenat Mariano Fuster Emilio de Delás Comte de Fígols Antonio J. Robert Francisco Petitpierre Eusebio Díaz Juan Pujol Antonio Martínez Domingo Luis Cabot Negrevernís Claudio Rialp Marcelino Coll Gumersindo de Cosso Ramon Llopart Rosendo Regás
Secretari.....	Andrés Gassó Vidal
Vicesecretari.....	Casimiro Comas y Doménech

(D.d.B., nº 129 (9-V-1911), ed. matí, pàg. 6.182)

Junta Directiva del C.M.C 1912

President honorari.....	Guillermo de Boladeres
President.....	Gustavo Peyra
.....	José Milá Pi Juan Maluquer Viladot Joaquín Borrás Francisco de A. Bartrina Manuel Garriga-Nogués y Coll Cayetano Marfá Paulo M ^a de Emilio Antonio Nadal Víctor Nacente Francisco Rivera Jaime Trabal Jorge Vintró

(D.d.B., nº 119 (30-IV-1912), ed. matí, pàg. 6.887)

Junta Directiva del C.M.C 1912

President.....	Gustavo Peyra
Vicepresident 1er.....	Marqués de Sentmenat
Vicepresident 2on.....	Andrés Gassó Vidal
Secretari.....	Antonio de Nadal
Vicesecretari.....	Víctor Nacente
Tresorer.....	Ricardo Geli

Comptador.....Jorge Viltró
Bibliotecari.....Pablo Mª de Emilio
Vocals.....José Milá y Pi
Juan Maluquer y Viladot
Antonio Martínez Domingo
Arcadio de Arquer
Luis Cabot Negrevernís
Claudio Rialp
Marcelino Coll
Ramon Llopart
Rosendo Regás
Jaime Trabal
Joaquín Borrás
Francisco de A. Bartrina
Francisco Riviere
Manuel Garriga y Coll
Cayetano Marfá
Gumersindo de Coso

(D.d.B., nº 128 (7-V-1912), ed. matí, pàg. 7.262)

Junta Directiva del CMC 1913

President honorari.....Francisco Benet y Colom
President.....Guastavo Peyra
Vicepresident 1er.....Jaime Trabal
Vicepresident 2^{on}.....Trinitat Mª Oms
Tresorer.....Ricardo Geli
Comptador.....Emilio de Delás
Bibliotecari.....Paulo Mª de Emilio
Secretari.....Antonio de Nadal
Vicesecretari.....José Milá y Pi
Vocals.....Juan Maluquer y Viladot
Joaquín Borrás
Francisco de A. Bartrina
Manuel Garriga-Nogués y Coll
Francisco Riviere
Cayetano Marfá
Luis Lamaña
Bartolomé Canals
Jaime Mans
Comte der Fígols
Juan A. Mas Yebra
José Oliver Bauzá
Rivardo Ramos
José Mª Carreras

(D.d.B., nº 127, (17-V-1913), pàg. 6.365)

Comissió Electoral del CMC, 1913

President.....Jaime Mans
Vicepresident.....José Carreras
Vicepresident 1.....Antonio de Salas
Secretari.....Francisco Petitpierre
Vicesecretari.....Juan Soler
(*D.d.B.*, nº 329, (25-XI-1913), ed. Matí, pàg. 15.743)

Junta Directiva del Centre Conservador Liberal (escissió maurista del C-M.C), febrer 1914

President.....Guastavo Peyra
Vicepresident 1er.....Jaime Trabal
Vicepresident 2^{on}.....Comte de Fígols
Tresorer.....Celestino Torrens
Comptador.....Claudio de Rialp
Bibliotecari.....Paulo Mª de Emilio
Secretari.....Jaime Mans
Vicesecretari.....Víctor Nacentei

(*D.d.B.*, nº 39, (8-II-1914), pàg. 1.852)

Comissions del Cercle Conservador Liberal, 1914

Comissió electoral

President.....Jaime Mans
Vicepresident.....José Mª Carreras

Comissió de Premsa i Propaganda

President.....Arcadio de Arquer
Vicepresident.....Luis Cabot

Comissió de relacions extraprovincials

President.....Jaime Trabal
Vicepresident.....Comte de Fígols
Secretari.....Jaime Mans
Vicesecretari.....Víctor Nacente
(*D.d.B.*, nº 52, (21-II-1914), ed. Matí, pàg. 2.506)

Junta Directiva del C.M.C (datista), 1914

President.....José Milá y Pi
Vocals.....Trinidad Mª Oms
Luis Lamaña
Ricardo Gely
Juan A, Mas Yebra
Emilio de Delás

Rosendo Menta
Andrés Gassó y Vidal
Manuel Juncadella
Antonio Robert
Jorge Vintró
Francisco Villa
José Doménech y Estapé
Antonio de Salas y de Milans
Casimiro Cortés Deu

(D.d.B., nº 57, (27-II-1914), ed. Tarda, pp. 2.835-2.836)

Junta Directiva Comitè de Defensa Social, Desembre 1906

President.....Alexandre Mª Pons
Vicepresident 1er.....Josep Oriol Canals
Vicepresident 2^{on}.....Enric Sa
nier Villavecchia
Tresorer.....Gustavo Peyra Anglada
Comptador.....Francisco de Paula Molins y Villaret
Vocals.....Álvaro Mª Camín y López
Luis de Barnaula y Verdaguer
Manuel Girona i Vidal
Luis Cirera Salse
José Parellada Faura
Luis de Dalmases y de Olivart
Secretari.....Cayetano Pareja Novelles
Vicesecretari.....Comte Sta. Mª de Pomés
(*La Vanguardia*, nº 11.894 (31-XII-1905); *Las Noticias*, nº 3.564 (1-I-1906))

Junta Directiva Comitè de Defensa Social, Desembre 1907

President.....Luis de Dalmases y de Olivart
Vicepresident 1er.....Enrique Sagnier Villavecchia
Vicepresident 2^{on}.....José Rafael Carreras y Ballbuena
Tresorer.....Francisco de P. Molins
Secretari.....Cayetano Pareja Clivillés
Vicesecretari.....Rafael Vallet i Sabater
Comptador.....Alvaro Mª Comín
Vocals.....José O. Canals
Luis Cirera Salse (1859-1936)
Juan de D. Trias i Giró
José Parellada y Faura
Comte de Sta. Ma Pomés
Josep Blanc i Benet (1856-1923),

Dionisio Cabot i Ramon Albó són tresorer i president de la Joventut Catòlica, respectivament. A diferència de l'anterior, tot dos estan a l'entitat del pare Palau

Junta Directiva Comitè de Defensa Social, Gener 1910

President.....	Luis de Dalmases y de Olivart
Vicepresident primer.....	Santiago López y Díaz de Quijano
vicepresident segon.....	José Rafael Carreras y Ballbuena
Tresorer.....	Francisco de P. Molins y Villaret
Comptador.....	Luis Pons y Tusquets
Secretari.....	Cayetano Pareja Clivillés
Vicesecretari.....	Pablo Sáenz Barés
Vocals.....	Álvaro M ^a Camín y López Luis Cirera Salses José Oriol Canals y Zamora Antonio Goytisoló Digat Comte Sta. M ^a Pomés Rafael Vallet Sabater Primitivo Sanmartí y Busquets José Casajoana Oliver José M ^a Vives y de Ferrater

(D.d.B., nº 9 (9-I-1910), pàg. 306; G.d.C., nº 45, (12-I-1910))

Junta Directiva Comitè de Defensa Social, Gener 1912

President.....	Luis de Dalmases y de Olivart
Vicepresident primer.....	Santiago López y Díaz de Quijano
vicepresident segon.....	José Rafael Carreras y Ballbuena
Tresorer.....	Francisco de P. Molins y Villaret
Comptador.....	Luis Pons y Tusquets
Secretari.....	Cayetano Pareja Clivillés
Vicesecretari.....	Pablo Sáenz Barés
Vocals.....	Antonio Goytisoló Digat Luis Cirera Salse Rafael Vallet Sabater José Casajoana Oliver Juan Montobbio Vilavecchia
Pres. Secció Jurídica.....	Álvaro M ^a Camín y López
Pres. Secció Política.....	José O. Canals
Pres. Secció Premsa i Protaganda.....	Primitivo Sanmartí Busquets
Pres. Secció Interessos Grals i Ecs....	Comte Sta. M ^a Pomés

(D.d.B., nº 11, (11-I-1912), ed. Matí, pàg. 518)

Junta Directiva Comitè de Defensa Social, Gener 1914

President.....	Luis de Dalmases y de Olivart
Vicepresident primer.....	Santiago López y Díaz de Quijano
vicepresident segon.....	Álvaro M ^a Camín y López
Tresorer.....	Francisco de P. Molins y Villaret
Comptador.....	José A. Blanco Moya
Secretari.....	Cayetano Pareja Clivillés

Vicesecretari.....Juan García Barés
Vocals electius-.....Antonio Goytisoló Digat
Luis Cirera Salse
Barón de Purroy
Juan B. Montobbio Vilavecchia
Ignacio de Fontcuberta y de Sentmenat
Vocals nats.....Rafael Vallet Sabater
Pres. Secció Jurídica.....Alvaro Mª Camín y López
Pres. Secció Ensenyament.....José O. Canals
Pres. Secció Política.....Comte de Sta. Mª Pomés
Pres. Secció Premsa i Arts
Gràfiques.....Primitivo Sanmartí Busquets
Pres. Secció Interessos Grals
i Ecs.....Pablo Sáenz Barés

Junta Directiva Centre de Joves per a la Defensa Social

President.....Pablo Sáenz Barés
Vicepresident 1er.....Antonio Menocho Liaña
Vicepresident 2.....Alfonso Sanabrás Vila
Secretari.....Juan Mon y Pascual
Vicesecretari.....Javier Montobbio Hospital
Tresorer.....José Bordas Gerhardt
Vocals 1.....Félix Mª Pareja Casañas
.....Joaquín Navasal de Mendiri
José Mª Guillén García
Teodoro Elías Nicolás
Ignacio Romaña y Bujós
Luis Canals

(A.G.C.B—A.G., Caixa 272, Expt. 6.629)

President.....Pablo Sáenz Barés
Vicepresident 1er.....Antonio Menocho [Liaña]
Vicepresident 2.....Félix Mª Pareja [Casañas]
Secretari.....Juan Mon y Pascual
Vicesecretari.....José Bordas Gerhardt
Tresorer.....Manuel Pérez Rosales
Vocals 1.....José Mª Guillén García
.....Leopoldo Goytisoló
Manuel Montobbio
.....Joaquín Navasal [de Mendiri]
Alfonso Canabrás
Javier Montobbio Hospital

(D.d.B., n° 161 (10-VI-1910), ed. Matí, pàg. 7.827)

Renovació Parcial Junta Directiva Centre de Joves per a la Defensa Social

President.....Pablo Sáenz Barés

Junta Directiva del Centre Excursionista de la Defensa Social, 1914

President.....	Comte Sta. M ^a Pomés
Vicepresident.....	Luis Torres y Farrell
Tresorer.....	Enrique de Aguilar-Amat Banús
Comptador.....	Juan Ferrés Cortes
Cap de material.....	Javier Canals Tarrats
Sots cap de material.....	Eusebio Bosch Bierge
Boibliotecari.....	Pablo Figueras Farrés
Secretari.....	Félix M ^a Pareja Casañas
Vicesecretari.....	Luis Cirera Tarrés
Vocals.....	Rvd. Mossèn Lluís Homs
Vocals.....	Juan Canals
	Francisco de Tarrés
	Francisco Soler
	Onofre Planas

(D.d.B., nº 27, (27-I-1914), ed. Matí, pàg. 1.229)

Junta Directiva de la Joventut Monàrquica

Acta de Constitució 29/ IV/ 1904 (Passeig de Gràcia, 37)
(Canvi de domicili a C/ Ferran, 79, entresol 1: 12/ XI/ 1904)

President.....	Víctor Blajot Romero
Vicepresident 1.....	Gonzalo García de los Rios y de la Pedraja
	Pablo Sáenz Barés
Vicepresident 2.....	Antonio de Salas y de Mitjans
Vocals.....	Pedro M ^a de Artiñán y de Galba
	Camilo Fuster Fabra
	José Clampallas Lloveras
Tresorer.....	Alejandro Maristany Guasch
Secretari.....	Carlos Campoamor Álvarez
	Carlos Sanllehy Girona

FONT: (A.G.C.B-A.G, Capsa 189, Expedient 4.256.0)

Junta Directiva de la Joventut Monàrquica 1909

President.....	Carlos Campoamor Álvarez
Vicepresident 1er.....	Pablo Sáenz Barés
Vicepresident 2.....	José Mitjans
Vocal 1.....	Eugenio Sagnier
	Camilo Fuster de Fabra
	Francisco de S. Laregui
Tresorer.....	Juan de Sicart
Vicetresorer.....	Andrés Subirachs
Secretari 1.....	Ignacio de Despujol
Secretari 2.....	Cayetano Reventós Cabenach

Secció de Premsa

Vocals.....Joaquín Navasal
Carlos de Albert

Secció d'Estudis

Director.....Dr. Cruells
Secretari.....Manuel Sierra

Secció d'Affers Socials

Director.....Eugenio Nadal Camps
Secretaris.....Joaquín de Lemonnier
Carlos Ziegler Negrevernís

Secció d'Interessos Econòmics

Director.....Manuel M. Monegal
Secretari.....J. Ribas Farrés

Secció Arxiu Polític

Director.....Faustino L. De la Vallina
Secretari.....José Mª Soler y Nolla

Secció de Biblioteca

Director.....Juan B. De Aguilar-Amat
Secretari.....José Martí

Secretari de Relacions Federatives

Director.....Francisco de Moxó
Vicedirectors.....Camilo Fuster Fabra
Adriano Sevilla del Corral
Secretari.....Julio Morera
Vocals.....Ramon de Muntaner
José Mª Taltavull
Juan Taltavull

Comissió de Govern Interior

Director.....José Mª Malet y Estruch
Secretari.....Ernesto Castellar
Vocals.....Federico Elías Nicolau
Gustavo Jubany
F. Ribas Farrés

(D.d.B., nº 14 (14-I-1911), ed. matí, pàg. 572)

Junta Directiva de la Joventut Monàrquica, novembre 1912

President.....Eusebio Díaz
Vicepresident 1er.....José Mª Milá y Camps
2on.....Antonio de Sales
Director de Seccions.....José Ducay

Roque Aragón
Pedro Abell
Víctor Faura
Santiago Abella

(D.d.B., nº 93 (2-IV-1912), ed. matí, pàg. 5.466

^a a *Acción*, nº 15 (20-IV-1912), enlloc d'aquest nom figura el de Juan Reig. Per la resta, tot igual.)

Junta Directiva Joventut Conservadora d'Igualada, març 1912

Presidents honoraris.....Antonio Maura
Guillermo de Boladeres
President.....Arturo Servitje Claramunt
Vocals.....Gaspar Bausili Domínguez
Rafal Gabarró Casamitjana
Manuel Roca Llusà
José Sabaté Farreny
Ricardo Puiggrós Sala
Bibliotecari.....Miguel Puig Roca
Secretari.....Juan Biosca Riersa
(D.d.B., nº 79, (29-III-1912), ed.matí, pàg. 4.672)

Junta Directiva Joventut Conservadora d'Igualada, abril 1912

President.....Manuel Bausili Domínguez
Vicepresident.....Antonio Vila Oller
Director de Seccions.....Domingo Ferrer Valls
Secretari.....Ignacio Boyer Sala
Vicesecretari.....Manuel Noguera Domas^a (?).
Tresorer.....Jaime Vich Casanovas
Vicetresorer.....Ramon Cuadra Muntadas^a
(A.G.C.B.-A.G-A, Capsa 290, Expt. 7.070, comunicació 8 Abril 1912)
D.d.B., nº

^a Pascual, segons *Acción*, nº 15, (20-IV-1912), pàg. 6.

^b Enlloc de Cuadra al setmanari tot just esmentat figura el cognom Cendra.

Junta Directiva de la Liga Africanista Española, Juny 1912

President.....Juan Antonio Güell
Vicepresident (Pres. Delegat).Gustavo Peyra
Pedro García Faura
José (il·legible)
Ricardo Ramos
Carlos Sanllehy
Leocadio Olano
Marcelino Güell
Fernando Rivière
Vocals.....Francisco Riviere
Francisco Planas

	Arcadio de Arquer
	José S. (?) Camps
	Jaime Mans
	Manuel Hernacho
	Eugenio Pasquçin
	Francisco del Villar y Carmona
	Aurelio Ros
	Casimiro Casagran
	Javier Huelín
Presidents de.....	Fomento del Trabajo Nacional
	Cercle Unió Mercantil
	Lliga de Defensa Industrial
	Institut Agrícola Català de St. Isidre
	Cambra Industrial
	Unió de Productors d'Espanya per al foment de l'Exportació
	Centre Hispano-Marroquí
	José Pladellorens
	Trinidad Rius
	Ramon Goula
	Francisco López
	Marcelino Balboa
	Manuel Monteiro
	Antonio Pérez
	José Serralls
	Carlos Borrás
	Evaristo Juncosa (hijo)
	Enrique Amiguè
Secretari.....	Juan Sardá y Ballester
Vicesecretari General.....	Claudio Miralles de Imperial
	Juan M ^a Soler
	José María Carreras
	Ataulfo Tarragó
	Juan Font y Vila
Comptador.....	Manuel Juncadella
Tresorer.....	Fidencio Kirchner
	(A.G.C.B.-A.G.A, Capsa 703, Expt. 7.553)

APÈNDIX II

RELACIÓ D'ENTITATS DINÀSTIQUES PROVIÑCIA DE BARCELONA 1901-1923

Cercle Conservador (Sabadell)
Joventut Maurista (Terrassa)
Cercle Popular Conservador de... (Cardedeu)
La Unió Liberal (Granollers)
Cercle Conservador Liberal de... (Granollers)
Cercle Liberal Conservador (Martorelles)
Cercle Conservador (Capellades)
Cercle Liberal Democràtic (El Bruc)
Joventut Conservadora (Igualada)
Cercle Conservador Maurista (Igualada)
Cercle Conservador Regionalista (Caldes d'Estrac)
Cercle Liberal Democràtic del Districte VI
Cercle Liberal Demòcrata
Cercle Liberal Demòcrata Districte V
Cercle Liberal Demòcrata Autonomista Districte VI
Casino Liberal del Districte I (Asociación Casino Mundial)
Cercle de la Unió del Partit Liberal Monàrquic (Montepío La Unión Fraternal Graciense)
Joventut Liberal Monàrquica (Juventud Liberal Autonomista)
Cercle Liberal Democràtic del Districte I (Círculo Liberal Demòcrata Catalán del Distrito X)
Centro Conservador Liberal del Distrito VIII (1901)
Círculo Unión Liberal del Distrito VII (1912)
Casino Liberal Democrático (1913)
Círculo Liberal Democrático del Distrito IX (1913)
Juventud Liberal Conservadora (1913)
Partido Eucarísta Monárquico Obrero Alfonso XIII (1916)
Vanguardia Liberal Democrata Autonomista Distrito I (1916)
Círculo Liberal Democrata Autonomista Distrito VIII (1916)
Casino Liberal del Distrito II (1916)
Centro Popular Monárquico (1920)
Círculo Monárquico Liberal Distrito II
Círculo de Acción Monárquica del Distrito VI (1920)
Federación Monárquica Autonomista de Cataluña (1920)
Juventud Conservadora Autonomista (1922)

(segons Pere SOLÀ, *Història de l'Associacionisme català contemporani: Barcelona i comarques de la seva demarcació 1874-1966*, [Barcelona], Departament de Justícia/ Generalitat de Catalunya, 1993)

APÈNDIX III

RELACIÓ DE CONSERVADORS I CÀRRECS POLÍTICS OCUPATS

	NOM I COGNOMS	VIDA-MORT	DIPUTAT	DIPT. PROV.	SENADOR	ALCALDE	REGIDOR
1	Arcadi d'ARQUER I VIVES DE BALAGUER	1867-1931					X
2	Eduardo AUNÓS I CAU	1858-1930			X		
3	Francesc d'Assís BARTRINA ROCA	1870-1947			X		
4	Franclscó BENET I COLOM	1836-1919		X	X		X
5	Rafael BERNAR LLÁCER	1862-1939			X		
6	Guillermo de BOLADERES I ROMÀ	1853-1928				X	
7	Luis CABOT NEGREVERNIS	1860-1918					
8	Ernest CASTELLAR SERRA	1855-1917		X	X		
9	Joan COLL I PUJOL	1842-1910	X		X	X	
10	Casimiro COMAS Y DOMÉNECH						
11	José M ^a CORNET Y MAS	1839-1916	X				
12	Josep DAURELLA I RULL	1865-1927			X		
13	Eulogi DESPUJOL DUSAY	1834-1907			X		
14	Eusbio DÍAZ GONZÁLEZ	1878-1968					
15	Manuel DURAN I BAS						
16	Josep ELÍAS DE MOLINS	1848-1928	X		X		
17	Paulo M ^a de Emiio						
18	José FERRÁNDIZ NIÑO	1843-1918			X		
19	Antoni FERRATGES MESA	1840-1907			X		
20	Mariano FUSTER FUSTER	1862-1929					X

21	Manuel GARRIGA-NOGUÉS Y COLL						X
22	Andrés GASSÓ Y VIDAL						
23	Manuel HENRICH I GIRONA	1852-1925	X	X		X	
24	Luis de LANDECHO Y URRÍES	1853-1911			X		
25	Gabriel LLUCH I ANFRUNS	1857-1914				X	
26	Joan MALUQUER I VILADOT	1856-1940	X		X		
27	Eduard MALUQUER I DEL TIRRELL	1839-1914	X	X	X	X	
25	Jaime MANS Y CAPDEVILA	1867-1938					
26	Cayetano MARFÀ CLIVILLÉS	1878-1958		X			
27	Antonio MARTÍNEZ DOMINGO						
28	Rosendo MENTA Y FIGUEROLA	1877-1933					
29	José MILÀ I PI	1853-1922				X	
30	Ramon MORENES I GARCÍA-ALESSON	1866-1934			X		
31	José MONTANER						
31	José MONEGAL NOGUÉS	1854-1931			X	X	
	Joaquim M ^a de NADAL I VILARDAGA	1845-1908					
	Joaquim M ^a de NADAL I FERRER	1883-1972					
31	Josep Enric D'OLANO LOYZAGA	1858-1934			X		
32	Trinitat M ^a OMS			X			
	Francisco PETITPIERRE						
33	Gustavo PEYRA I ANGLADA	1870-1919	X				
34	Manuel PLANAS I CASALS	1837-1907	X	X	X		
35	Josep M ^a PLANAS I CASALS	1846-1923	X				
	José PONS AROLA						
36	Manuel PORCAR TIÓ	1841-1918				X	
37	Joan PUIG SALADRIGAS	1852-1911		X		X	

	Claudio RIALP						
	Francisco RIVIÈRE						
38	Robert ROBERT I SURIS	1851-1929	X		X		
39	Joaquim SAGNIER I VILLAVECCHIA	1864-1939	X			X	
40	Andrés de SARD Y DE ROSELLÓ	(?-1900)	X	X			
41	Joaquim de SENTMENAT I PATIÑO	1863-1924			X		
42	Domingo SERT BADIA	1866-1952	X				
43	Jaime TRABAL Y MARTORELL	(?-1936)					X
44	Ataulfo TARRAGÓ RUIZ						
44	Isidre VALLS PALLEROLA	1858-1933			X		
45	Miguel VANCELLS CARRERAS	1871-1936					
46	Mariano VILALLONGA IBARRA	1864-1913					
47	Agustí VIÑAMATA VILASECA	1838-1929			X		X

APÈNDIX

DIPUTATS DINÀSTICS CATALUNYA 1901-1914

ELECCIONS MAIG 1901

Conservadors 8

- Barcelona: José Mª Cornet Mas
Juan Puig Saladrigas
- Arenys de Mar: José Mª Elias de Molins
- Castellterçol: Antonio Sala Caba
- Vic: Fernando Mª Huelín Serra
- Puigcerdà: Fernando Puig Mauri (Marquès de Sta. Anna)
- Seu d'Urgell: Ramón Martínez de Campos y Rivera (Duc de la Seu)
- Solsona: Isidro Valls Pallerola

Liberals 26

- Barcelona Pedro G. Maristany Oliver
- Berga: Luis G. Pons Enrich
- Granollers: Frederic Travé i Escardó
- Igualada: Ramon Godó Lallana
- Mataró: Modesto Sánchez Ortiz
- Sabadell: Timoteo Bustillo López (gamacista)
- St. Feliu Llobregat: José Roig Bergadá
- Terrassa Alfonso Sala Argemí
- Vilafranca del Penedès: Juan Mª Forgas Frivola
- Vilanova i la Geltrú: Juan Ferrer Vidal
- Girona: José Joaquín Herrero Sánchez (canalejista)
- La Bisbal: Jaume Roura i Prats (puigcerverista)
- Sta. Coloma de Farnés: Ramiro Alonso Padierna de Villapadierna (puigcerverista) (reescollit en elecció complementària 21 Desembre 1902)
- Vilademuls: Luis Canalejas Méndez
- Lleida: Miguel Agelet Blesa
- Balaguer: Antonio Hoyos Martínez
- Les Borges Blanques: Cipriano Garijo Aljama
- Cervera: Luis de Armifián Pérez
- Sort-Viella: Emilio Riu-Periquet
- Tarragona-Reus-Falset: Joan Cañellas i Tomás
Francesc J. Rabassa i Satorras
- Gandesa: Juan de Urquía y Redecilla
- Roquetes: Vicente López Puigcerver
- Tortosa: Santiago Gascón Cervantes
- Valls: Josep Orga i Sans
- Vendrell: Joan Matheu i Sabater

- Figueres: Rafael Coderch i Serra (elecció complementària 21 Desembre 1902)

ELECCIONS 26 MAIG 1903

Conservadors 14

- Arenys de Mar Joaquín Sagnier Vilavecchia
- Castellterçol Antonio Sala Caba
Alexandre Mª Pons Serra (elecció complementària 6-XI-1904 per defunció d'A. Sala Caba)
- Granollers Robert Ferratjes Domínguez
- Vic Fernando Huelín Serra
- Girona Bonaventura Sabater i Burcet
- Puigcerdà Ferran Puig Mauri
- Sta. Coloma Farners Gustavo Ruiz de Grijalba
- Torroella Robert Robert i Suris
- Balaguer Pere Lasala i Boreras
- Les Borges Blanques Manuel Vivanco Mencheca
(Renuncia a l'acta a quan és anomenat el 16-6-1905 Governador Civil de Lleida. Es van celebrar eleccions complementàries?).
- Tarragona-Reus-Falset Ramón Morenes García Aleson
- Tortosa Primitivo Ayuso Colina
- Valls Salvador Canals Vilaró
- Vendrell Jaume Alegret Vidal

Liberals 8

- Igualada Ramon Godó Lallana
- Terrassa Alfonso Sala Argemí
- Vilademuls Luis Canalejas Méndez
- Cervera Josep Balcells i Cortada
- Sort-Viella Emili Riu Periquet
- Tremp Gregorio Jover Piñán
- Gandesa Enric Bosch i Herrero
- Roquetes Vicente López Puigcerver

ELECCIONS 10 NOVEMBRE 1905

Conservadors 7

- Arenys de Mar Joaquín Sagnier Vilavecchia
- Castellterçol Alexandre Mª Pons Serra
- Torroella Robert Robert Surís
- Balaguer Marià Clua Anglès
- Valls Salvador Canals Vilaró
- Vendrell Jaume Alegret Vidal

-
- Puigcerdà Ferran Puig Mauri

Liberals 19

- Berga Luis G. Pons Enrich
- Igualada Ramon Godó Lallana
- Granollers Frederic Travé i Escardó
- St. Feliu Llobregat Josep Mª Roig i Bergadà
- Terrassa Alfons Sala Argemí
- La Bisbal Francesc Roure Braguet Massanet
- Sta. Coloma Farners Ramiro Alonso Padierna de Villapadierna
- Vilademuls Luis Canalejas Méndez
- Lleida Josep Sol Torrents
- Les Borges Blanques Luis de Armiñán Pérez
- Cervera Dionisio Alonso Martínez y Martín
- Seu d'Urgell Joan Garriga Massó
- Solsona Josep Agelet i Garrell
- Sort-Viella Emili Riu Periquet
- Tremp Santiago Mataix i Soler
- Roquetes Vicente López Puigcerver
- Gadesa Juan de Urquía y Redecilla
- Tortosa Manuel Kindelan de la Torre
- Tarragona Joan Cañellas Tomàs

ELECCIONS 21 ABRIL 1907

Conservadors 3

- Torroella: Robert Robert i Surís
- Tortosa: Adolfo Navarrete y de Alcázar
- Roquetes: Agustí Querol i Subirats

Liberals 1

- Sort-Viella: Emili Riu i Periquet

ELECCIONS 8 MAIG 1910

Conservadors 4

- Manresa: Lluís Vilà Miralles
- Vendrell: Jaime Alegret Vidal (fins 4-IX-1910, elec. Complementària per anul·lació de l'acta. Elecció de Jaume Carner Romeu UFNR)
- Arenys: Joaquín Sagnier Vilavecchia
- Torroella: Julio Fournier Cuadros

Liberals 11

- Terrassa Kindelan de la Torre
- Mataró Pedro G. Maristany Oliver
Carles Padrós Rubió (elec. Complementària 29-iX-1912)
- Igualada Juan Godó Lluçà
- Cervera José Mateu Ferrer
- Vic Rómulo Bosch Alsina
- Tarragona-Reus-Falset José Nicolau Sabater
- Vilademuls Carles Cusí de Miquelet
- Sort-Viella Emili Riu-Periquet
- Roquetes Manuel Kindelán de la Torre
- Tortosa Salvador Samà de Sarriera (Marquès de Vilanova i Geltrú)
- Valls Albert Dasca i Boada

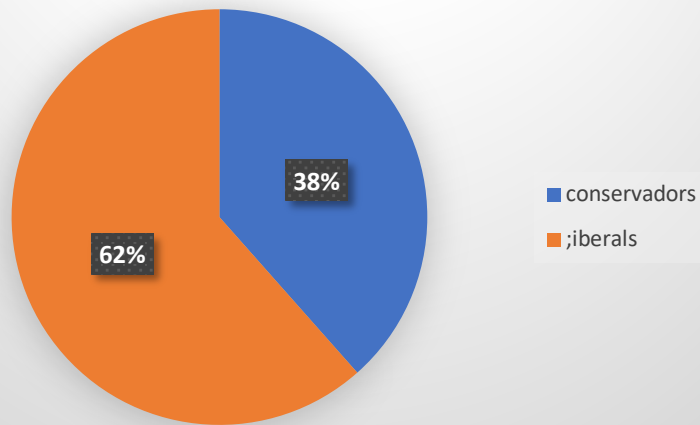
ELECCIONS 8 MARÇ 1914**Conservadors 9**

- Arenys: Joaquín Sagnier Vilavecchia
- Igualada Manuel González Vilart
- Manresa Lluís Vilà Miralles
- Sabadell Enric Turull Comadran
- Torroella Gustavo Peyra Anglada (Maurista)
- Lleida Ricardo Ramos Cordero
- Seu d'Urgell Eduard Aunós Cau
- Tarragona-Reus-Falset Antoni Mª de Veciana i Llarí
- Roquetes Joan Barco Cosme

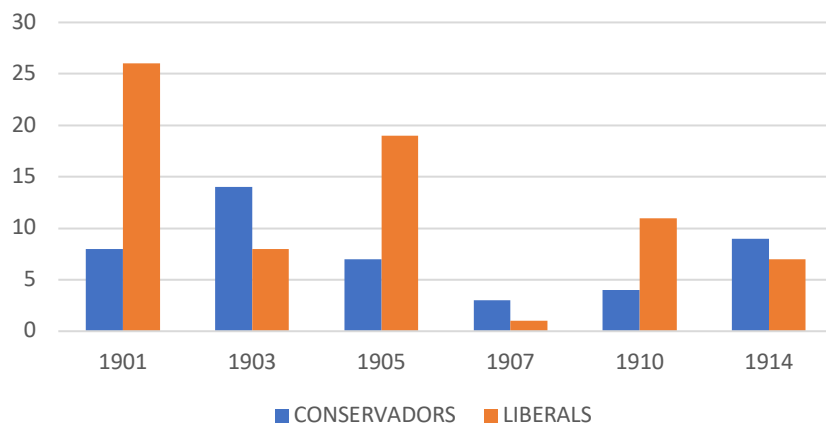
Liberals 7

- Mataró Carles Padrós i Rubio
- Terrassa Alfons Sala Argemí
- Vilademuls Carles Cusi de Miquelet
- Cervera Josep Mateu Ferfer
- Tarragona-Reus-Falset Josep Nicolau Sabater
- Valls Albert Dasca Boada
- Sort-Viella Emili Riu-Periquet

Diputats dinàstics escollits per Catalunya, 1901-1914

Diputats dinàstics es collits per Catalunya, 1901-1914

APÈNDIX V

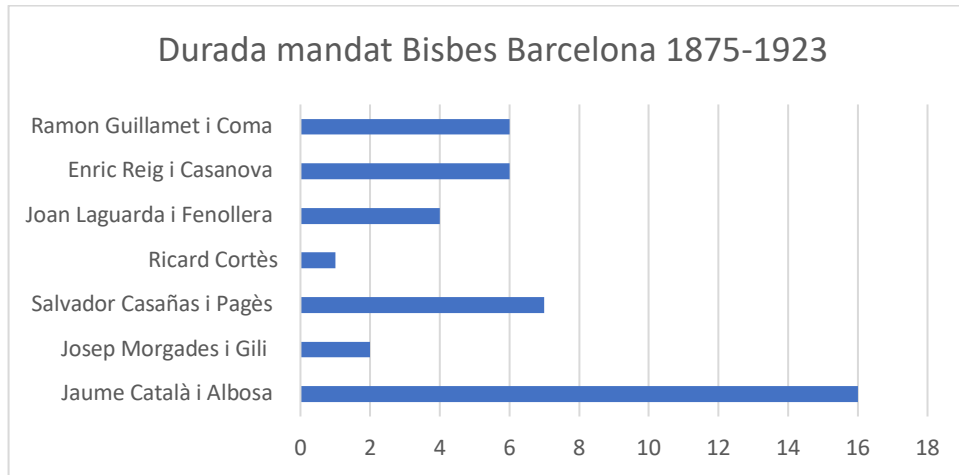
RELACIÓ NOMINAL DE BISBES A CATALUNYA 1875-1923

NOM	NAIXEMENT/ MORT	ANYS	Nº POSICIÓ	DIÒCESI	ANYS BISBAT	NOTES
Jaume Català i Albosa	1835-1899	16		BARCELONA	1883-1899	
Josep Morgades i Gili	1826-1901	2		BARCELONA	1899-1901	
Salvador Casañas i Pagès	1834-1908	7		BARCELONA	1901-1908	
Ricard Cortès				BARCELONA		
Joan Laguarda i Fenollera	1866-1913	4		BARCELONA	1909-1913	
Enric Reig i Casanova	1859-1927	6		BARCELONA	1914-1920	
Ramon Guillamet i Coma	1856-1926	6		BARCELONA	1920-1926	
Isidre Valls i Pascual	1822-1877	2		GIRONA	1875-1877	
Tomàs Sivilla i Gener	1817-1906	28	2	GIRONA	1878-1906	
Francesc de Pol i Baralt	1854-1914	8		GIRONA	1906-1914	
Francesc Mas i Oliver	1860-1920	5		GIRONA	1915-1920	
Gabriel Llopart i Jaume	1862-1928	3		GIRONA	1922-1925	
Josep Vila Martínez	1866-1932	7		GIRONA	1925-1932	
Pere Colomer i Mestres	1822-1881	6		VIC	1875-1881	
<i>Josep Morgades i Gili</i>	1826-1901	17		VIC	1882-1899	
Josep Torras i Bages	1846-1916	17		VIC	1899-1916	
Francesc Muñoz i Izquierdo	1868-1930	10		VIC	1916-1926	
Pere Jaime Segarra	1820-1881	18		SOLSONA	1864-1881	<i>Vicari Capitular</i>
Ramón Casals		10		SOLSONA	1881-1891	<i>Vicari Capitular</i>
Ramon Riu i Cabanes	1852-1901	6		SOLSONA	1895-1901	<i>Vicari Capitular</i>
<i>Josep Morgades i Gili</i>	1826-1901	4		SOLSONA	1891-1895	<i>Administrador Apostòlic</i>
Joan Benlloch i Vivó	1864-1926	6		SOLSONA	1901-1907	<i>Administrador Apostòlic</i>
Lluís d'Amigó i Ferrer	1854-1934	6		SOLSONA	1907-1913	<i>Administrador Apostòlic</i>
Francesc d'Assís Vidal i Barraquer	1868-1943	6		SOLSONA	1913-1919	<i>Administrador Apostòlic</i>
Constantí Bonet i Zanuy	1898-1875	3		TARRAGONA	1875-1878	
Benet Vilamitjana i Vila	1812-1888	9		TARRAGONA	1879-1888	
Tomàs Costa i Fornaguera	1839-1911	22	5	TARRAGONA	1889-1911	
Antolín López Peláez	1866-1918	5		TARRAGONA	1913-1918	

Francesc d'Assís Vidal i Barraquer	1868-1943	17		TARRAGONA	1919-[1936]/1943	
Francisco Aznar Pueyo		14		TORTOSA	1879-1893	
Pere Rocamora i Garcia		31	1	TORTOSA	1894-1925	
Tomàs Costa i Fornaguera	1831-1911	14		LLEIDA	1875-1889	
Josep Meseguer i Costa	1843-1920	16		LLEIDA	1889-1905	
Joan A. Ruano i Martín	1840-1914	9		LLEIDA	1905-1914	
Josep Miralles i Sbert	1867-1940	11		LLEIDA	1914-1925	
Josep Caixal i Estradé	1803-1879	26	3	URGELL	1853-1879	
Salvador Casañas i Pagès	1834-1908	22	4	URGELL	1879-1901	
Ramon Riu i Cabanes		1		URGELL	1901-1901	<i>Suplent i vicari apostòlic</i>
Toribio Martín Barranco		1		URGELL	1902-1902	<i>Suplent i vicari apostòlic</i>
Joan Laguarda i Fenollera	1866-1913	4		URGELL	1902-1906	
Josep Pujargimzú		1		URGELL	1906-1907	<i>Suplent i vicari apostòlic</i>
Joan Baptista Benlloch i Vivó	1864-1926	12		URGELL	1907-1919	
Jaume Viladrich i Gaspar		16		URGELL	1919-1920	<i>Suplent i vicari apostòlic</i>
Justí Guitart	1875-1940			URGELL	1920-1940	

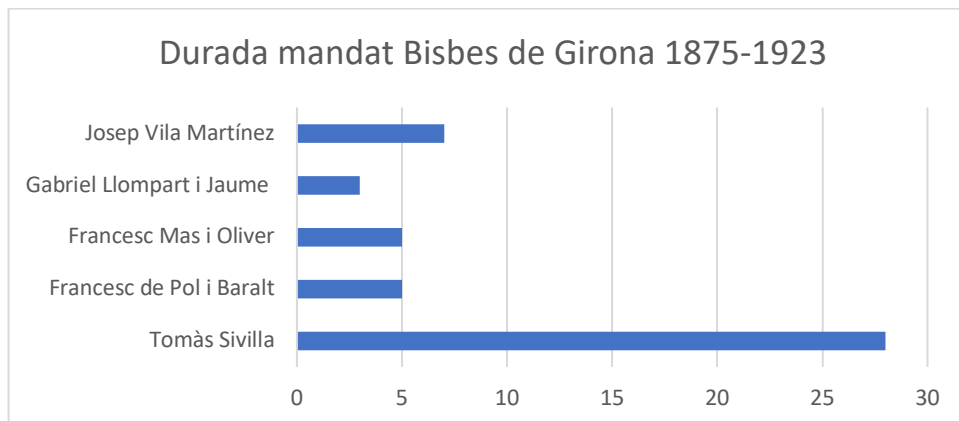
Barcelona

1. Jaume Català i Albosa (1883 - 1899), 16 anys
2. Josep Morgades i Gili (1899 - 1901), procedent del bisbat de Vic dos anys
3. Salvador Casañas i Pagès (1901 -1908), procedent del bisbat d'Urgell, set anys
4. Ricard Cortès, Bisbe auxiliar (1908-1909), 1 any
5. Joan Laguarda i Fenollera (1909 - 1913), procedent del bisbat de Jaén 4 anys
6. Enric Reig i Casanova (1914 - 1920), sis anys
7. Ramon Guillamet i Coma (1920 - 1926), procedent del bisbat de Còrdova, sis anys

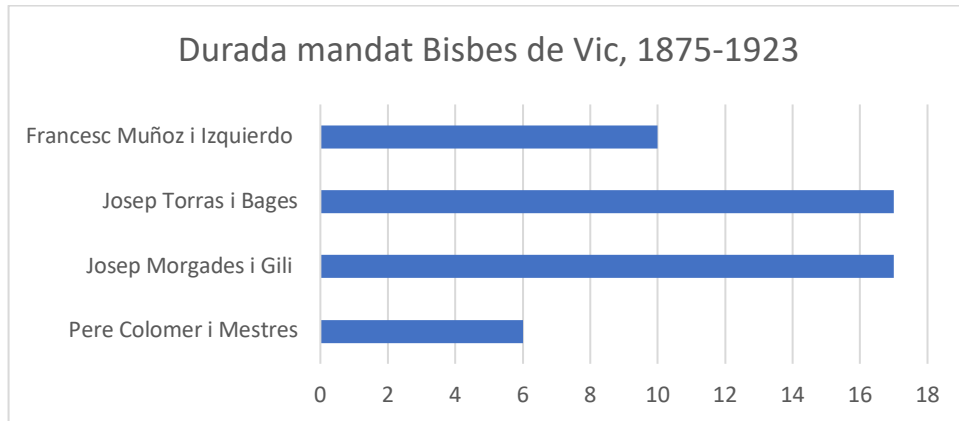
Girona

1. Tomàs Sivilla (1878 – 1906), 28 anys
2. Francesc de Pol i Baralt (1906 – 1914), 5 anys
3. Francesc de P. Mas i Oliver (1915 – 1920), 5 anys
4. Gabriel Llompart i Jaume (1922 – 1925), 3 anys
5. Josep Vila Martínez (1925-1932), 7 anys

Vic

1. Pere Colomer i Mestres (1875 - 1881), sis anys
2. Josep Morgades i Gili (1882 - 1899), disset anys
3. Josep Torras i Bages (1899 - 1916), disset anys
4. Francesc Muñoz i Izquierdo (1916 - 1926), deu anys

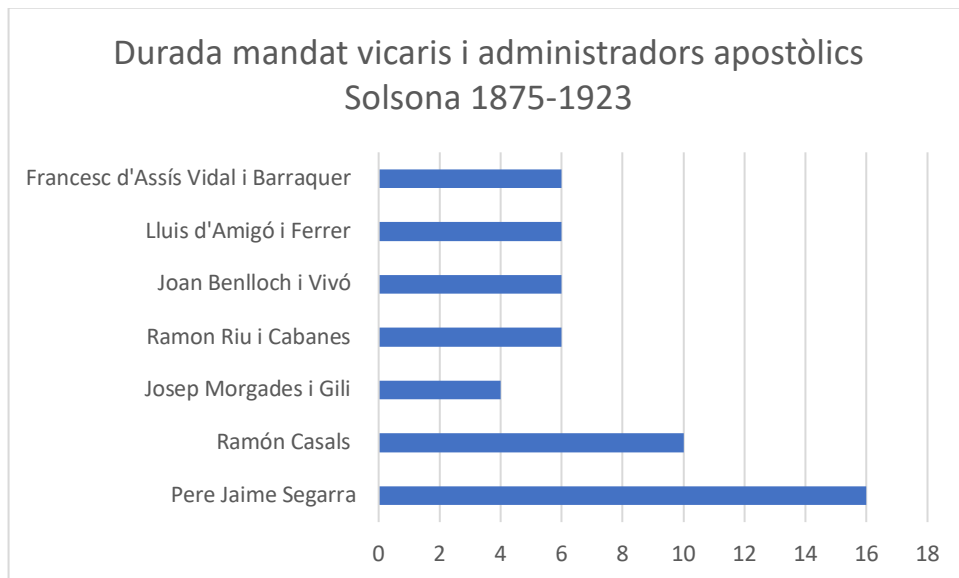
Solsona

Vicaris capitulars

1. Pere Jaime Segarra (1864-1881), 16 anys
2. Ramón Casals (1881-1891), 10 anys

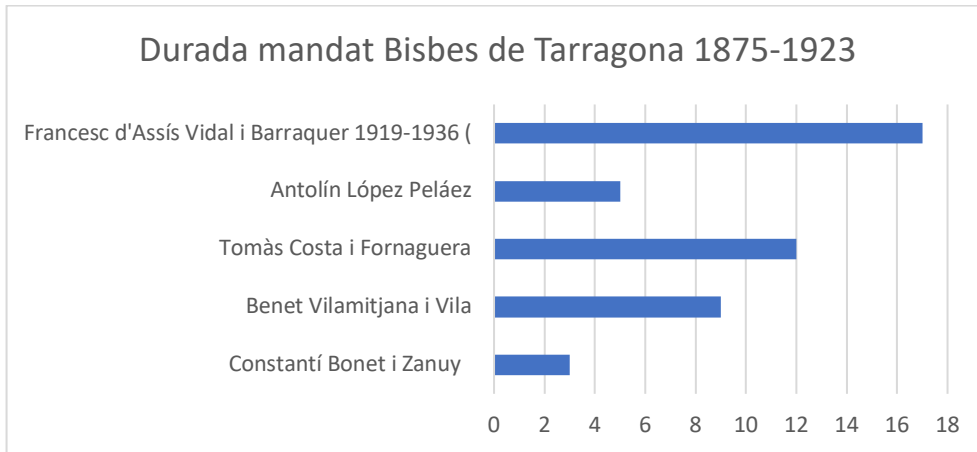
Administradors apostòlics

1. Josep Morgades i Gili (1891-1895), quatre anys
2. Ramon Riu i Cabanes (1895-1901), sis anys
3. Joan Benlloch i Vivó (1901-1907), sis anys
4. Lluís d'Amigó i Ferrer (1907-1913), sis anys
5. Francesc d'Assís Vidal i Barraquer (1913-1919), sis anys

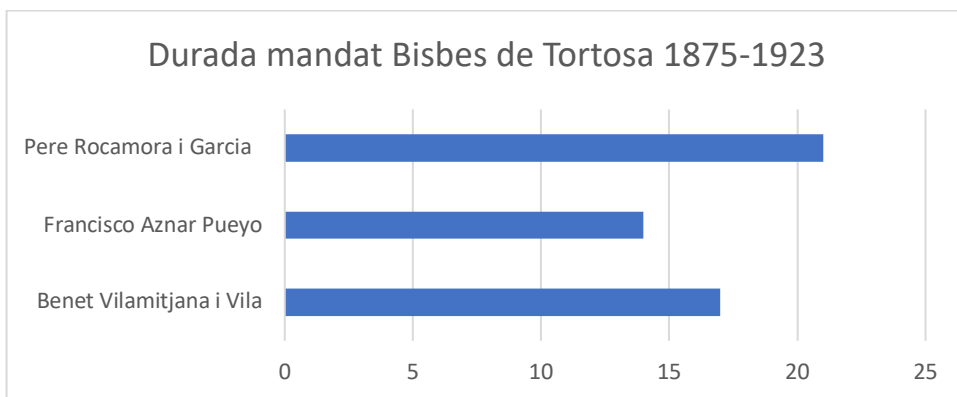
Tarragona

1. Constantí Bonet i Zanuy (1875-1878), 3 anys
2. Benet Vilamitjana i Vila (1879-1888), 9 anys
3. Tomàs Costa i Fornaguera (1889-1911), 12 anys
4. Antolín López Peláez (1913-1918), 5 anys
5. Francesc d'Assís Vidal i Barraquer (1919-1936) (1943)

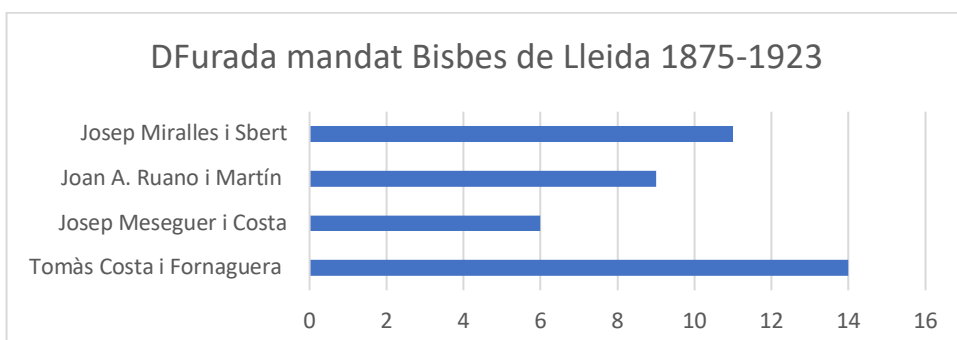
Tortosa

1. Benet Vilamitjana i Vila (1862-1879), 17 anys
2. Francisco Aznar Pueyo (1879-1893), 14 anys
3. Pere Rocamora i Garcia (1894-1925), 221 anys

Lleida

1. Tomàs Costa i Fornaguera (1875-1889), 14 anys
2. Josep Meseguer i Costa (1889-1905), sis anys
3. Joan A. Ruano i Martín (1905-1914), 9 anys
4. Josep Miralles i Sbert (1914-1925), 11 anys

Urgell

1. Josep Caixal i Estradé (1853-1879), 26 anys
2. Salvador Casañas i Pagès (1879-1901), 22 anys
3. Ramon Riu i Cabanes (1901-1901)
4. Toribio Martín Barranco 2/1/1902-9/6/1902
5. Joan Josep Laguarda i Fenollera (1902-1906), 4 anys
6. Josep Pujargimzú (1906-1907), dos anys
7. Joan Baptista Benlloch i Vivó (1907-1919), 12 anys
8. Jaume Viladrich i Gaspar (1919-1920), 1 any
9. Justí Guitart (1920-1940), 20 anys

